ดฺหมฺมตฺถ
วารสารวิชาการธรรมทรรศน์
Dhammathas Academic Journal
ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 (เมษายน - มิถุนายน 2568)
Vol. 25 No. 2 (April - June 2025)

วัตถุประสงค์

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ กำหนดเผยแพร่ปีละ 4 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม, ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน, ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน และฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในสาขาที่เกี่ยวกับด้านศิลปศาสตร์ ด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา การศึกษาเชิงประยุกต์ ศึกษาศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ลักษณะของบทความที่จะนำลงตีพิมพ์ ได้แก่ บทความวิจัย (Research Article) บทความวิชาการ (Academic Article) และบทความปกิณกะ (Book Review) และให้บริการวิชาการเกี่ยวกับการเสนอทางออกในการแก้ปัญหาสังคม

The Dhammathas Academic Journal is published four times a year, with the following issues: Issue 1 (January–March), Issue 2 (April–June), Issue 3 (July–September), and Issue 4 (October–December). The journal aims to promote and disseminate academic work in various fields, including liberal arts, Buddhism, philosophy, applied education, educational studies, political science, public administration, and interdisciplinary studies in humanities and social sciences. The types of articles considered for publication include: Research Articles, Academic Articles and Book Reviews.

การพิจารณาคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความที่ตีพิมพ์จะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความและผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-blind Peer Review)

ผู้นิพนธ์ต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้นิพนธ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้นิพนธ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนพร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

Each article published in the Dhammathas Academic Journal undergoes a peer review process by at least two experts in the relevant field. The review process follows a double-blind peer review system, ensuring that reviewers do not know the identity or details of the authors, and vice versa. Articles must also receive approval from the editorial board before publication.

Authors must confirm that their submitted manuscript is intended exclusively for publication in the Dhamma Thassana Academic Journal. If the manuscript includes images or tables previously published in other works, the author must obtain permission from the copyright owner and submit the approval letter to the editorial board before the article is published.

เจ้าของ

สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
อาคาร 100 ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)
เลขที่ 30 หมู่ 1 บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000
โทรศัพท์ 085-752-1693
http://www.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas
E-mail: sariga.saw@mcu.ac.th

ที่ปรึกษา

พระพรหมวัชรธีราจารย์, ศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Advisors

Prof. Dr. Phra Brahmavajarathiracha	Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Assoc. Prof. Dr. Phra Rajpattanavajarabundit	Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Prof. Dr. Prayong Seanburan	Khon Kaen University
Prof. Dr. Watchara Ngamchitcharoen	Thammasat University
Asst. Prof. Dr. Pitch Pongsawat	Chulalongkorn University

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พรมกุล

Editor

Assoc. Prof. Dr. Suraphon Promgun

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวสาริกา ไสวงาม

Editorial assistant

Miss. Sariga Sa-waingam

กองบรรณาธิการ

พระครูสุธีคัมภีรญาณ วิ., รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.กนกอร สมปราชญ์	มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลย์สงคราม
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.กตัญญู แก้วหานาม	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน วัชรชิโนรส	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Phrakhru Sudhikhambhirayan	Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Prof. Dr. Kanokorn Somprach	Northeastern University
Assoc. Prof. Dr. Pasakorn Dokchan	Pibulsongkram Rajabhat University
Assoc. Prof. Dr. Sanya Kenaphoom	Rajabhat Mahasarakham University
Assoc. Prof. Dr. Kathanyoo Kaewhanam	Kalasin University
Assoc. Prof. Dr. Aompol Buddasarn	Phranakhon Rajabhat University
Assoc. Prof. Dr. Teerachoot Kerdkaew	Huachiew Chalermprakiet University
Assoc. Prof. Dr. Sanya Sasong	Chiang Mai Rajabhat University
Assoc. Prof. Dr. Theerapong Meethaisong	Mahasarakham University
Assoc. Prof. Dr. Vitthaya Thongdee	Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Assoc. Prof. Dr. Chakkapan Wongpornpavan	Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Asst. Prof. Dr. Chanchai Hudsri	Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Asst. Prof. Dr. Prayoon Saengsai	Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Asst. Prof. Dr. Utain Watcharachinorot	Loei Rajabhat University

ผู้จัดการวารสาร (Journal Manager)

นางสาวมาริสา ไสวงาม / Miss. Marisa Sa-waingam

ออกแบบปก (Cover designed)

นางสาวสาริกา ไสวงาม / Miss. Sariga Sa-waingam

จัดรูปเล่ม (Content designed)

นางสาวสาริกา ไสวงาม / Miss. Sariga Sa-waingam

วารสารกำหนดการอ้างอิงแบบ APA (7th edition) เพื่อให้ผู้นิพนธ์ใช้เป็นรูปแบบในการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (in-text citation) และการเขียนเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ (References) สำหรับเผยแพร่ในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ (Peer Review)
ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 (เมษายน - มิถุนายน 2568)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

1. รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย ฮวดศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

1. ศาสตราจารย์ นาวาอากาศโท ดร.สุมิตร สุวรรณ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลพร สุจริตธรรมกุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3. รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. รองศาสตราจารย์ ดร.อังคณา ตุงคะสมิต	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
5. รองศาสตราจารย์ ดร.ชูพงษ์ ทองคำสมุทร	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
6. รองศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ สุมิตสวรรค์	วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
7. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิตา เยี่ยมขันติถาวร	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
8. รองศาสตราจารย์ ดร.ขจรศักดิ์ บัวระพันธ์	มหาวิทยาลัยมหิดล
9. รองศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
10. รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ เลิศสมพร	มหาวิทยาลัยพะเยา
11. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
12. รองศาสตราจารย์ ดร.ชิดชนก เชิงเชาว์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
13. รองศาสตราจารย์ ดร.บุณยเสนอ ตรีวิเศษ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
14. รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ	มหาวิทยาลัยทักษิณ
15. รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ บัวเจริญ	มหาวิทยาลัยพายัพ
16. รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
17. รองศาสตราจารย์ ดร.เชษฐภูมิ วรรณไพศาล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
18. รองศาสตราจารย์ ดร.ธันยวัฒน์ รัตนสัค	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
19. รองศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ	วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
20. รองศาสตราจารย์ ดร.กฤธยากาญจน์ โตพิทักษ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
21. รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี วิวาห์สุข	มหาวิทยาลัยบูรพา
22. รองศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด	มหาวิทยาลัยบูรพา
23. รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิชัย โกศัยยะวัฒน์	มหาวิทยาลัยบูรพา
24. รองศาสตราจารย์ ดร.สฎายุ ธีระวณิชตระกูล	มหาวิทยาลัยบูรพา
25. รองศาสตราจารย์ ดร.รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข	มหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ (Peer Review)
ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 (เมษายน - มิถุนายน 2568)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

26. รองศาสตราจารย์ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
27. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลภรณ์ วิชญาวัฒน์ มหาวิทยาลัยพะเยา
28. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ร้อยตรี ดร.ไพศาล บรรจุสุวรรณ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
29. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรัชยา เจียวก๊ก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
30. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปทุมพร เปียถนอม มหาวิทยาลัยรามคำแหง
31. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
32. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรกนก สารภิรมย์ วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
33. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ ไทยมา มหาวิทยาลัยศรีปทุม
34. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัลลภา เฉลิมวงศาเวช มหาวิทยาลัยรังสิต
35. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
36. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญวรา ชูประวัติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
37. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกาญจน์ นาคนวล มหาวิทยาลัยมหิดล
38. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
39. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะมาศ ใจไฝ่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
40. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรวาล สุขไมตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
41. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โสภนา สุดสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
42. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินัย ผลเจริญ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
43. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฌาน เรืองธรรมสิงห์ วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
44. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวิณี ช่วยประคอง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
45. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิต โตอดิเทพย์ มหาวิทยาลัยบูรพา
46. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศธร มหาวิจิตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
47. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวิวรรณ วรรณวิไชย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
48. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุธิดา แจ้งประจักษ์ มหาวิทยาลัยบูรพา
49. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกราช บุญเริง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
50. พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี, ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
51. อาจารย์ ดร.มนูญ สอนโพนงาม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
52. อาจารย์ ดร.วันวิสาข์ วรรณพิพัฒน์ วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บรรณาธิการแถลง

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 ฉบับนี้ นำเสนอองค์ความรู้หลากหลายแขนงที่บูรณาการหลักพุทธธรรม เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่อย่างลุ่มลึกและสร้างสรรค์ ทั้งด้านการจัดการศึกษา การพัฒนาท้องถิ่น สังคม การเมือง ปรัชญา และเทคโนโลยีสมัยใหม่ สะท้อนถึงความตั้งใจของคณะผู้เขียนและผู้ทรงคุณวุฒิที่มุ่งพัฒนาองค์ความรู้ให้เท่าทันบริบทสังคมปัจจุบันและอนาคต บทความในฉบับนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 26 เรื่อง แบ่งออกเป็นบทความวิจัย 25 เรื่อง และบทความวิชาการ 1 เรื่อง โดยมีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นสำคัญต่างๆ ดังนี้ 1) ด้านพุทธปรัชญาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการวัด การทำสามีจิกรรมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท และรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทสมัยใหม่ 2) ด้านการศึกษาและการพัฒนาทุนมนุษย์ เช่น การพัฒนาหลักสูตรและสมรรถนะของพระนิเทศก์ การนิเทศเชิงรุก การวัดความคิดขั้นสูงของนักศึกษา และภาวะผู้นำของผู้เรียน 3) ด้านสังคมและการเมือง เช่น พิธีกรรมในชุมชน ความไว้วางใจทางการเมือง การสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดีย และนวัตกรรมเพื่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง 4) ด้านการจัดการและการบริหาร เช่น การวางแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา การบริหารโรงเรียนเอกชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และกลยุทธ์การป้องกันปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ 5) ด้านนิเวศวิทยาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดการป่าชุมชนตามแนวพระราชดำริ การส่งเสริมเกษตรปลอดภัย การใช้สมุนไพรตามหลักพุทธ และการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธ 6) ด้านปรัชญาและเทคโนโลยี เช่น การวิเคราะห์จิตสัมบูรณ์ตามแนวเฮเกล และการบูรณาการ AI กับกระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธ

การรวบรวมบทความในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งการสร้างองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงรากฐานทางจริยธรรมกับศาสตร์ร่วมสมัย โดยเฉพาะบทความที่เสนอแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับชุมชนควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ส่งผลให้วารสารฉบับนี้ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังเป็นเวทีทางปัญญาในการสะท้อนและเสริมสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อสังคมไทยในหลายมิติ

ในนามของกองบรรณาธิการ ขอขอบคุณผู้เขียนทุกท่านที่ร่วมส่งผลงานอันทรงคุณค่า รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่ร่วมกลั่นกรองบทความอย่างรอบคอบ และผู้อ่านที่สนับสนุนวารสารด้วยความศรัทธาต่อองค์ความรู้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจทั้งในด้านวิชาการและการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีคุณภาพต่อไป

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พรมกุล)

ทัศนะและข้อคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้
เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง

บทความวิจัย : Research Article

- **การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงาน จังหวัดลำพูน**

  Creating a Sustainable Community Forest Management Network Based on the Principles of HM'S Development Works in Lamphun Province

  กรรวี จินดาหลวง, ขวัชรพงษ์ วัฒนกูล, มนัส สุวรรณ และรัชพล สัมพุทธานนท์
  Kornravee Jindaluang, Watcharapong Wattanakul, Manut Suwan and Ratchaphon Samphutthanont 1

- **การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

  Developing a Curriculum to Enhance Supervisory Competency for Supervision Monks Under the Office of Moral Teaching Monks of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

  นพดล สีทอง
  Noppadol Seethong 17

- **พิธีกรรมบุญกองข้าว: บทบาทหน้าที่ต่อชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี**

  The Rice Offering Ceremony: Roles and Functions in the Amphoe Si Racha Community

  ฐิตินันท์ เอี่ยมรัศมี และภาณุพงศ์ อุดมศิลป์
  Thitinun Eamratsamee and Panupong Udomsilp 31

- **แนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี**

  Guidelines for the Development of a Smart City in Nonthaburi Province

  วิชิต สุรดินทร์กูร, นลินี สุรดินทร์กูร และศุภากร สุรดินทร์กูร
  Vichit Suradinkura, Nalinee Suradinkura and Supakorn Suradinkura 45

■ **การใช้สื่อที่มีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองและการคอรัปชั่นในประเทศไทย**

The Affecting of Media Usage on Political Trust and Corruption in Thailand

วีระศักดิ์ จินารัตน์
Veerasak Jinarat 63

■ **อิทธิพลของการรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่**

The Influence of Awareness of Safe Agricultural Information and The Philosophy of Sufficiency Economy on the Practices of Safe Agriculture Among Community Farmers in Baan Muang Kham, Pong Yang Sub-district, Mae Rim District, Chiang Mai Province

อัตถ์ อัจฉริยมนตรี, นครินทร์ พริบไหว, กิตติศักดิ์ โชติกเดชาณรงค์ และชุติวลัญชน์ เสมมหาศักดิ์
Att Atchariyamontree, Nakarin Pripwai, Kittisak Chotikadachanarong and Chutiwalanch Semmahasak 83

■ **การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิดสำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู**

The Development of Learning Management Competency focus on the Learner-Centered Approach by Using Five-step Proactive Supervision Technique to Reflect for the Professional Training of Student Teachers

ไชยวัฒน์ ชุ่มนาเสียว และไพโรจน์ บริบูรณ์
Chaivat Chumnasiao and Pairote Boriboon 99

■ **รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง**

The Model of Buddhist Innovation for Cultivating a Positive Conciousness Among the New Generation to Resolve Political Conflicts in Democratic System of The Central North-eastern Region

พรพิมล โพธิ์ชัยหล้า
Pornpimol Pochailar 111

- **กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**

  Academic Administration Strategies Toward Exellence of Pravate School in the Northeastern Region

  วีระวิทย์ ยะโสธร, สุชาติ บางวิเศษ และศักดินาภรณ์ นันที
  Wirawit Yasothon, Suchat Bangwiset and Sakdinaporn Nuntee 125

- **การสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย**

  Political Communication on the Pheu Thai Party's Facebook Page

  นันท์นภัส อติเวศย์อังกูร, สุภาภรณ์ ศรีดี, กานต์ บุญศิริ
  และจิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์
  Nannapat Atiwet-angkoon, Supaporn Sridee, Karn Boonsiri
  and Jitraporn Sudhivoraseth 139

- **รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่: กรณีศึกษาพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**

  Buddhist Propagation in Modern Society: A Case Study of Monks in Northeastern Thailand

  พระถวัลย์ โชติโย (หาญไชยนะ), พระครูศรีพุทธิบัณฑิต (ดาวสยาม กล้าลอด)
  และพระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต (มิตร วันยาว)
  Phra Thawan Chotiyo (Hanchaina),
  Phrakhru Sri Phutthibandit (Daosayam Klalod)
  and Phrakhru Pariyattipatthanbandit (Mit Wanyao) 151

- **บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร**

  The Integration of The Temples Management According to Theravada Buddhist Philosophy in Yasothon Province

  พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง), โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
  และพระมหาใจสิงห์ สิริธมฺโม (เถื่อนศรี)
  Phra Panyakorn Punyataro (Chanpradaeng), Sowit Bamrungphak
  and Phramahajaising Siridhammo (Thuansri) 167

■ **วิเคราะห์คติความเชื่อวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสกับวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย**

Guideline of Beliefs, Sacred Objects of Luang Pho Phara Sai and the Life of Communities in Nongkhai Province

ธัญกนกรัชต์ จิรโชคนิธิชโยธร, สมเดช นามเกตุ,
พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน (แถวพันธุ์) และอริย์ธัช เลิศรวมโชค
Thankanokrat Jirachoknithichayotorn, Somdet Namket,
Phramaha Prateep Abhivatdhano (Thawpuntu)
and Arithat Loesruamchok 183

■ **การพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D**

The Development and Design Measurement Tool for Higher Order Thinking Competency Based of Master Degree Students in Curriculum and Instruction Rangsit University in Measurement and Evaluation Course (ECI 607) Using The P-A-A-D

เตชาเมธ เพียรชนะ
Techameth Pianchana 195

■ **รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด**

The Model of The Samicikamma (the Proper Act of Respect) According to Theravada Buddhist Philosophy of Monks in Roiet Province

พระประวิท โกสโล (ฝ่ายทะแสง), โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
และพระมหาใจสิงห์ สิริธมฺโม (เถื่อนศรี)
Phra Parwith Gosalo (Faithasang), Sowit Bamrungphak
and Phramaha Jaising Siridhammo (Thuansri) 211

■ **รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26**

The Model of Buddhist Propagation in 26th Buddhist Century

สินสมุทร นามดุ้ง, ประยงค์ แสนบุราณ และประเสริฐ ชมพรมมา
Sinsamut Namdung, Prayong Saenburan
and Prasert Chompromma 223

- **การวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร**

  Strategic Planning for Developing School Administration in the Department of Education, Bangkok Metropolitan Administration

  ธดา สิทธิ์ธาดา
  Thada Siththada 237

- **รูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย**

  Model for conservation of Buddhist Ecosystems in Buddhist sites of the Sangha of Sri Chiang Mai District, Nong Khai Province

  พระครูญาณปรีชา วิ. ตปสีโล (นพดล ใจขาน),
  พระครูพิศาลสารบัณฑิต (ราเชนทร์ วิสารโท), บุญส่ง สินธุ์นอก
  และอริย์ธัช เลิศรวมโชค
  Phrakhru Yanapricha Wi. Tapasilo (Noppadol Cikhan),
  Phrakru Phisalsarbunthit (Ratchen Visantho),
  Boonsong Sinthunok and Arithat Loesruamchok 253

- **การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี**

  The Development of Learning Questioning-answering Model with Artificial Intelligence to Enhance Entrepreneurial Mindsets on The Basis of Phitsanulok Soft Power for Undergraduate Students

  พิชญาภา ยวงสร้อย และวิวัฒน์ มีสุวรรณ์
  Pichayapa Yaungsoi and Wiwat Meesuwan 265

- Learner's Leadership Influence on Loyalty Behavior in University: The Mediating Role of Self-Efficacy and Affective Commitment

  Hu Jie, Yuwat Vuthimedhi and Jidapa Chollathanrattanapong 285

- **การวิเคราะห์พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล**

  The Analysis of the Development of Artificial Intelligence Based on Hegel's Concept of the Absolute

  พระรักเกียรติพงษ์ ถาวโร (อินเปื่อย), จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ
  และพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไว)
  Phra Rakkietpong Thavaro (Inpeuy), Chakkapan Wongpornpavan
  and Phrakhru Bhavanabhothikun (Somchai Phangmuenwai) 297

■ **แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ตามแนวพุทธศาสนาของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย**

Integration of Local Wisdom and Buddhist Principles in the Use of Traditional Herbal Medicine: A Case Study of Ban Wan Subdistrict, Tha Bo District, Nong Khai Province

พระครูสิริปภัสสรคุณ ปภสฺสโร (ดง มีศรี), สมเดช นามเกตุ,
พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน (แถวพันธุ์) และอริย์ธัช เลิศรวมโชค
Phrakhru Siripapassarakun Papassaro (Dong Meesri),
Somdet Namket, Phramaha Prateep Abhivaddhano (Thawpuntu)
and Arithat Loesruamchok 309

■ **รูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก**

The Excellence Administration Model of Secondary School Administrators in Eastern Economic Corridor (EEC)

ภารดี อนันต์นาวี และสิทธิพร ประวัติรุ่งเรือง
Paradee Anannawee and Sittiporn Prawatrungruang 323

■ **การสร้างเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**

Building a Network for Preventing and Solving Drug Problems of the Sangha in the Northeast

พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต (สุกันยา ฮาดภักดี),
พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล แสนพงษ์), นิภาภัทร อยู่พุ่ม,
พระภาวนาวัชรมุนี (เดชศักดิ์ ธีรปญฺโญ)
และพระครูสุตภัทรบัณฑิต (ปัญญาวรวัฒน์ สิริภทฺโท)4
Phrarajpattanavajarabundit (Sukanya Hadpagdee),
Phrakhru PariyattiDhamwong (Supol Saenphong), Nipapat Yoopum,
Phra Bhavanawacharamuni (Dechasak Thirapanyo),
and Phrakhrusuthaphatbandit (Panyaworawut Siriphattho) 339

■ **ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง นาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น**

The Effects of the STAD Cooperative Learning Technique towards Learning Achievement in Thai Dance Vocabulary and Ramwong Dance of Secondary School Student

พิมพิกา มหามาตย์, เกวลิน ขจรรัตนวัฒน์, สิทธินนท์ บุญสวยขวัญ, ฉัตรดนัย วาระสิทธิ์, ธรรมรัตน์ เงินยอดรัก, นภสร นิพิวรรณ์, ปฐมาวดี ธิมาทาน, ภานรินทร์ สุขาบูรณ์ และอันนา มามาก
Pimpika Mahamart, Kewalin Khachonrattawat, Sittinon Boonsuaykhan, Chatdanai warasit, Thammarat Ngenyodrak, Napasorn Nipiwan, Pathamawadee Thimathan, Panarin Sukaboon and Anna mamak 361

บทความวิชาการ : Academic Article

■ **ความสัมพันธ์ระหว่างสังขารในไตรลักษณ์กับสังขารในขันธ์ 5: การประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต**

The Relationship Between Saṅkhāra in the Three Characteristics (Tilakkhaṇa) and Saṅkhāra in the Five Aggregates (Pañcakkhandha): A Practical Application in Daily Life

พระมหาวราทิต อาทิตวโร (คำกมล), พระมหามีชัย กิจฺจสาโร (แสงคำภา), พระครูปริยัติพุทธิคุณ (ยืน ภูมุงคุณ), พระมหาบัวพันธ์ ฉนฺทธมฺโม (ประสังคโท) และอุมารินทร์ เลิศสหพันธุ์
Phramaha Waradit Aditavaro (Khamkamol), Phramaha Meechai Kitchasaro (Saengkhampha), Phrakhru Pariyatputthikhun (Yuen Phumungkhun), Phramaha Buaphan Chandadhammo (Prasangkhatho) and Umarin Letsahapan 371

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ 385

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ 386

การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยหลักการทรงงาน จังหวัดลำพูน*

Creating a Sustainable Community Forest Management Network Based on the Principles of HM'S Development Works in Lamphun Province

กรรวี จินดาหลวง, ขวัชรพงษ์ วัฒนกูล, มนัส สุวรรณ และรัชพล สัมพุทธานนท์
Kornravee Jindaluang, Watcharapong Wattanakul, Manut Suwan
and Ratchaphon Samphutthanont
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ประเทศไทย
Chiang Mai Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: kornravee007@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และ 2) เสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดลำพูน ข้อมูลรวบรวมจากผู้นำชุมชนและกรรมการป่าชุมชน 7 แห่ง ผ่านการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และแบบสอบถามมาตรวัดลิเคิร์ท 5 ระดับ แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการทดสอบ t-test

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็น จังหวัดลำพูน ด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา ประกอบไปด้วย หลักการทรงงาน 13 ประการ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย รู้รักสามัคคี ภูมิสังคม ประหยัด เรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด และใช้ธรรมชาติ ช่วยธรรมชาติ ปัจจัยด้านกระบวนการ ประกอบด้วย ทำตามลำดับขั้น บริหารจัดการอย่างเป็นระบบ บริหารจัดการแบบองค์รวม และมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านหลักธรรม ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน และปัจจัยด้านการพัฒนา ประกอบด้วย ทำเรื่อยๆ ทำแบบสังฆทาน ระเบิดจากข้างใน ประโยชน์ส่วนรวม และเศรษฐกิจพอเพียง

*ได้รับบทความ: 25 พฤศจิกายน 2567; แก้ไขบทความ: 24 ธันวาคม 2567; ตอบรับตีพิมพ์: 27 ธันวาคม 2567
Received: November 25, 2024; Revised: December 24, 2024; Accepted: December 27, 2024

2. แนวทางการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดลำพูนด้วยด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย 2 กระบวนการ ได้แก่ 1) การศึกษาเรียนรู้หลักการทรงงานในเรื่องของความซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน ทำเรื่อยๆ ทำแบบสังฆทาน ระเบิดจากข้างใน ประโยชน์ส่วนรวม การพึ่งตัวเอง และ 2) การบริหารจัดการตามศาสตร์พระราชา ในเรื่องของความเพียร ความสามัคคี เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่าย; หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา; การจัดการป่าชุมชน

Abstract

This research aimed 1) to analyze the factors affecting the success of sustainable community forest management using the principles of His Majesty the King Bhumibol Adulyadej's work, and 2) to propose a model for establishing a community forest management network in Lamphun Province. Data was collected from community leaders and committees of seven community forests through document study, observation, interview, participatory learning, and a 5-level Likert scale questionnaire. The data was analyzed using descriptive statistics and t-tests.

Results showed that:

1. Factors affecting the success of community forest management in Ban Dong Huai Yen in Lamphun Province, using the principles of His Majesty the King Bhumibol Adulyadej's work consisted of thirteen principles of work, divided into four areas. The first area was social factors, including knowing and loving unity, social geography, saving, simplicity, maximum benefit, and using nature to help nature. The second area was process factors, including following in order, systematically and holistically managing, and participating. The third area was moral principles, including honesty, integrity, and sincerity to one another. The fourth area was development factors, including doing continuously as a Saṅghadāna, exploding from within, and public benefit, and sufficiency economy.

2. Guidelines for establishing a sustainable community forest management network in Lamphun Province with the principles of working according to the royal philosophy, consisting of two processes: 1) Studying and learning the principles of working in terms of honesty, integrity, and sincerity to each other, doing it continuously, doing it like a Saṅghadāna, exploding from within, public benefit, self-reliance and 2) Management

according to the royal philosophy in terms of perseverance, unity, understanding, access, development, and participation.

Keywords: Networking; Principles of working according to the royal philosophy; Community Forest management

1. บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าสูงและมีบทบาทสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อระบบนิเวศ แต่ด้วยผลกระทบจากการพัฒนาในหลายด้านและการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโลก ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็วและส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลของสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาป่าไม้และสิ่งแวดล้อมจึงกลายเป็นหน้าที่สำคัญของภาครัฐและชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง (โชดก จรุครธ์, 2558) จากข้อมูลการสำรวจล่าสุดในปี พ.ศ. 2565 พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยอยู่ที่ 102,135,974.96 ไร่ หรือร้อยละ 31.57 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ลดลงเล็กน้อยจากปี พ.ศ. 2564 ที่มีพื้นที่ป่าร้อยละ 31.59 (กรมป่าไม้, 2564) การลดลงของพื้นที่ป่าไม้เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 0.02 ต่อปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557-2559 (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2566)

ภาครัฐจึงได้ดำเนินนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และได้จัดตั้ง “ป่าชุมชน” ขึ้นเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการและแสดงความคิดเห็นร่วมกับภาครัฐ โดยเน้นการสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยง แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ เพื่อขยายขอบเขตของการอนุรักษ์ (สุมัย หมายหมั้น, 2562) ทั้งนี้จังหวัดลำพูนมีป่าชุมชนตามกฎหมายจำนวน 172 แห่ง แต่มีเพียงไม่ถึง 10 แห่งที่มีการจัดการป่าอย่างเข้มแข็ง ดังเช่นชุมชนบ้านดงห้วยเย็น อำเภอบ้านโฮ่ง ได้ประสบความสำเร็จในการนำหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร 27 ประการ ได้แก่ 1) ซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน 2) อ่อนน้อมถ่อมตน 3) ความเพียร 4) รู้รักสามัคคี 5) ทำเรื่อยๆ ทำแบบสังฆทาน 6) มีความสุขในการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น 7) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 8) ระเบิดจากข้างใน 9) ทำตามลำดับขั้น 10) ภูมิสังคม 11) องค์รวม 12) ประหยัด เรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด 13) ขาดทุนคือกำไร 14) ปลูกป่าในใจคน 15) ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ 16) อธรรมปราบอธรรม 17) ประโยชน์ส่วนรวม 18) การพึ่งตัวเอง 19) เศรษฐกิจพอเพียง 20) เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา 21) แก้ปัญหาที่จุดเล็กๆ 22) ไม่ติดตำรา 23) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมตลอดเวลา 24) พออยู่พอกิน 25) บริการรวมที่จุดเดียว 26) ร่าเริง รื่นเริง คึกคัก และคึกครื้น และ 27) ชัยชนะของการพัฒนา มาปรับใช้เป็นที่ประจักษ์จนได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ ป่าชุมชนดีเด่น “คนรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน” ในปี 2556 ดังนั้น หากได้มีการศึกษาโดยนำต้นแบบชุมชนดังกล่าวมาบูรณาการสร้างเครือข่ายให้กับป่าชุมชนแห่งอื่นในจังหวัดลำพูน เพราะเห็นว่าจังหวัดลำพูนมีเครือข่ายป่าชุมชนที่ค่อยข้างเข็มแข็งและพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ที่ดี

ทั้งนี้การจัดการป่าชุมชนของจังหวัดยังคงขาดองค์ความรู้เกี่ยวสิทธิการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน รวมทั้งการทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายยังขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันหากประเด็นดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและต้นแบบของชุมชนที่มากพอจะทำให้เกิดเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดลำพูนด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา

2. เพื่อหาแนวการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดลำพูนด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนหลักดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ 1) ประชากร ได้แก่ ผู้นำชุมชน และกรรมการหมู่บ้านในเครือข่ายป่าชุมชน จังหวัดลำพูน รวมทั้งสิ้น 172 ชุมชน 2) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกโดยส่งแบบสอบถามไปยังทุกชุมชน แล้วเลือก 7 ชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการจัดการป่าไม้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ (1) บ้านดงห้วยเย็น ต.บ้านโฮ่ง อ.บ้านโฮ่ง (2) บ้านเกาะทุ่งม่าน ต.ป่าพลู อ.บ้านโฮ่ง (3) บ้านศรีวิชัย ต.ศรีวิชัย อ.ลี้ (4) บ้านหนองยางฟ้า ต.ทาทุ่งหลวง อ.แม่ทา (5) บ้านทุ่งข้าวหาง ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง (6) บ้านตีนดอย ต.มะกอก อ.ป่าซาง และ (7) บ้านทรายทอง ต.ป่าสัก อ.เมือง 3) กลุ่มตัวอย่างสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกแบบเจาะจงจากแต่ละชุมชน ชุมชนละ 10 คน รวม 70 คน และบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องจำนวน 6 คน ได้แก่ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการดังนี้ (1) การศึกษาเอกสาร (2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (3) การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ และ (4) การจัดเวทีการเรียนรู้ โดยใช้ แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสนทนากลุ่ม (Group discussion) และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้ข้อคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ในช่วงมกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2566 และได้รับอนุมัติการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เลขที่ IRBCMRU 2022/104.02.05 ประกอบด้วย ดังนี้ 1) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้วยวิธีคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ (Item Object Congruence: IOC) กับผู้เชี่ยวชาญ 3 คน 2) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว

ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน ที่ จำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach, 1970) เท่ากับ 0.704 ประชุมถอดบทเรียนเครือข่ายป่าชุมชนเพื่อจัดทำรูปแบบเครือข่าย ประเมินรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน และประเมินความคิดเห็นก่อนและหลังของกลุ่มตัวอย่างต่อรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสังเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพรรณนา คือการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กรณีของการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้าน ก่อนและหลังการนำแนวทางการสร้างเครือข่าย ใช้ Dependent t-test ในการสังเคราะห์ข้อมูล

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงานจังหวัดลำพูน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 70 ราย เป็นเพศชาย 49 รายและเพศหญิง 21 ราย ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป (92.8%) มีระดับการศึกษาในระดับประถมถึงมัธยมศึกษา (85.7%) อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร (67.1%) และมีความรู้ความเข้าใจในหลักการทรงงานฯ เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (3.85±0.776) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความรู้ความเข้าใจในหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา โดยคณะกรรมการป่าชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 70 คน (ชุมชนละ 10 คน)

ความรู้ความเข้าใจในหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทรงงาน เป็นอย่างดี	3.66	0.883	มาก
2. หลักการทรงงาน คือหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9	3.87	0.900	มาก
3. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของหลักการทรงงาน	3.90	0.854	มาก
4. หลักการทรงงานมีทั้งหมด 27 ประการ	3.80	0.910	มาก
5. หลักการทำงานตามหลักการทรงงาน คือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา	3.87	0.850	มาก
6. หลักการทรงงาน แปลว่า ความรู้ที่เป็นระบบเชื่อถือได้ ผ่านการพิสูจน์แล้ว	3.90	0.871	มาก
7. ศาสตร์พระราชาคือศาสตร์การจัดการและการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่าอย่างครบวงจร	3.94	0.866	มาก
8. หลักการทรงงานสามารถนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืน	3.90	0.871	มาก

ความรู้ความเข้าใจในหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
9. ศาสตร์พระราชาตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจที่ทรงทำ 3 มิติคือ ศาสตร์แห่งการพัฒนา ศาสตร์แห่งความประพฤติ และศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน ปรองดอง และสงบสุข	3.83	0.868	มาก
10. หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา เน้นความเป็นธรรมชาติที่ก่อเกิดระบบความสมดุลและยั่งยืนตามมา	3.89	0.808	มาก
ภาพรวม	**3.85**	**0.776**	**มาก**

หมายเหตุ: 4.50-5.00: เหมาะสมที่สุด 3.50-4.49: เหมาะสมมาก 2.50-3.49:เหมาะสมปานกลาง 1.50-2.49: เหมาะสมน้อย และ 1.00-1.49: เหมาะสมน้อยที่สุด

ทั้งนี้เมื่อสำรวจการน้อมนำหลักการทรงงานไปปฏิบัติใช้ในชุมชนพบว่า ชุมชนบ้านดงห้วยเย็น ต.บ้านโฮ่ง อ.บ้านโฮ่ง จ.ลำพูน ที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนได้มีการน้อมนำหลักการทรงงานมาปฏิบัติใช้ในส่วนที่เกี่ยวข้อง 13 ข้อจาก 27 ข้อ แบ่งเป็น 4 มิติ ได้แก่ด้านสังคม กระบวนการ หลักธรรม และการพัฒนา (คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา, 2560) ในขณะที่ชุมชนอื่นมีการน้อมนำหลักการทรงงานมาปรับใช้ในระดับน้อยกว่าและไม่ครอบคลุมในทุกมิติ แสดงให้เห็นว่าการน้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ตามบริบทของแต่ละชุมชนมีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนของแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตามทุกชุมชนนำหลักการทรงงานในด้านการมีส่วนร่วมและด้านประโยชน์มาปรับใช้ทุกชุมชน ทำให้สามารถนำแนวทางการดำเนินงานไปขยายผลให้เกิดเป็นเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนร่วมกันได้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การใช้หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชาในการบริหารจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชน	หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา													
	จำนวนข้อ	รู้รักสามัคคี	ภูมิสังคม	ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด	ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ	ทำตามลำดับขั้น	ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ	องค์รวม	การมีส่วนร่วม	ซื่อสัตย์สุจริต จริงใจต่อกัน	ทำเรื่อยๆ แบบสังฆทาน	ระเบิดจากข้างใน	ประโยชน์ส่วนรวม	เศรษฐกิจพอเพียง
มิติด้าน		สังคม				กระบวนการ				หลักธรรม	การพัฒนา			
บ้านดงห้วยเย็น	13	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
บ้านเกาะทุ่งม่าน	4						✓		✓	✓			✓	
บ้านหนองยางฟ้า	5	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ป่าชุมชน	หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา													
	จำนวนข้อ	รู้รักสามัคคี	ภูมิสังคม	ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด	ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ	ทำตามลำดับขั้น	ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ	องค์รวม	การมีส่วนร่วม	ซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน	ทำเรื่อยๆ แบบสังฆทาน	ระเบิดจากข้างใน	ประโยชน์ส่วนรวม	เศรษฐกิจพอเพียง
มิติด้าน		สังคม				กระบวนการ				หลักธรรม	การพัฒนา			
บ้านทุ่งข้าวหาง	4	✓							✓	✓			✓	
บ้านตีนดอย	4				✓		✓		✓				✓	
บ้านทรายทอง	7		✓	✓	✓			✓	✓	✓			✓	
บ้านศรีวิชัย	8	✓	✓		✓				✓	✓		✓	✓	✓

เมื่อนำการใช้หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชาในการบริหารจัดการป่าชุมชน มาประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิพบว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดทั้งทางด้านเศรษฐกิจและเทคนิควิธีการ (4.56±0.456), ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ (4.55±0.541), และความสอดคล้องกับหลักการทรงงาน (4.87±0.279) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการประเมินรูปแบบการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (n = 5)

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.
1. ความเหมาะสมทางเศรษฐกิจและเทคนิควิธีการ	4.56	0.387
1) ลงทุนน้อย	4.20	0.837
2) ไม่จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือการบริหารจัดการ	3.80	0.652
3) ใช้ทรัพยากรบุคคลและวัสดุในท้องถิ่น	5.00	0.000
4) ง่าย ไม่ซับซ้อน	4.80	0.447
5) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม	5.00	0.000
2. ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ	4.55	0.409
1) การปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิถีการดำเนินชีวิต	4.40	0.243
2) ความสามารถในการพึ่งตนเอง	4.20	0.837
3) สร้างความยั่งยืนให้กับป่าชุมชน	4.80	0.447
4) การนำรูปแบบฯ ไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่	4.80	0.447
3. ความสอดคล้องกับหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา	4.87	0.279
1) ความซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน	5.00	0.000
2) ทำเรื่อยๆ ทำแบบสังฆทาน	4.60	0.894

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.
3) ระเบิดจากข้างใน	5.00	0.000
4) ประโยชน์ส่วนรวม	5.00	0.000
5) การพึ่งตัวเอง	4.80	0.447
6) ความเพียร	4.80	0.447
7) ความสามัคคี	4.80	0.447
8) เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา	5.00	0.000
ค่าเฉลี่ยภาพรวม	**4.70**	**0.249**

ทั้งนี้เมื่อประเมินความคิดเห็นก่อนและหลังของชุมชนต่อรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้สอดคล้องในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม/ชุมชน และด้านเครือข่ายต่อรูปแบบการสร้างเครือข่ายด้วยหลักการทรงงาน พบว่า ชุมชนมีความคิดเห็นด้วยต่อการนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้เพิ่มขึ้นในทุกด้าน โดยในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย 3.66 ± 0.611 เพิ่มเป็น 3.92 ±0.541 อย่างไรก็ตามความแตกต่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P > 0.05$) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ระดับความคิดเห็นก่อนและหลังของชุมชนต่อรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้ (n = 70)

การนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้	ระดับความคิดเห็น				t-test	P-Value
	ก่อน		หลัง			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านเศรษฐกิจ	3.69	0.657	3.91	0.602	0.664	P > 0.05
2. ด้านสังคม/ชุมชน	3.67	0.471	3.96	0.556	0.245	P > 0.05
3. ด้านเครือข่าย	3.62	0.706	3.90	0.608	0.156	P > 0.05
ภาพรวม	**3.66**	**0.611**	**3.92**	**0.541**	**0.238**	**P > 0.05**

หมายเหตุ: 4.50-5.00: เหมาะสมที่สุด 3.50-4.49: เหมาะสมมาก 2.50-3.49: เหมาะสมปานกลาง 1.50-2.49: เหมาะสมน้อย และ 1.00-1.49: เหมาะสมน้อยที่สุด

5. อภิปรายผลการวิจัย

การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนตามหลักการทรงงาน เป็นการผสมผสานการมีส่วนร่วมของชุมชนกับแนวทางของในหลวงรัชกาลที่ 9 มีการนำทฤษฎีการสร้างเครือข่ายมาเป็นฐานในการสร้างและจะต้องมีกระบวนการที่สำคัญ 2 กระบวนการคือ การศึกษาเรียนรู้ และการบริหารจัดการป่าชุมชน

ด้วยหลักการทรงงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของพิทยาภรณ์ ป่าหลวง, สุรินทร์ อ้นพรม และรัชนี โพธิแท่น (2561, หน้า 1-13) ซึ่งพบว่าพัฒนาการของเครือข่ายป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคามแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) การรวมกลุ่ม 2) การจัดตั้งเครือข่าย และ 3) การบริหารจัดการเครือข่าย โดยปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างศักยภาพของเครือข่าย ได้แก่ ความสามัคคี การมีส่วนร่วมของสมาชิก ภาวะผู้นำ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสนับสนุนจากภายนอก และเมื่อประเมินความคิดเห็นก่อนและหลังของชุมชนต่อรูปแบบการสร้างเครือข่ายด้วยหลักการทรงงานพบว่าชุมชนมีความคิดเห็นต่อรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้เพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายจำเป็นต้องใช้เวลาและมีการบูรณาการ กระบวนการเหล่านี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชน โดยทุกฝ่ายต้องมีความร่วมมือและน้อมนำหลักการทรงงานมาร่วมในการปฏิบัติ

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ให้ชุมชนในการน้อมนำหลักการทรงงานมาปรับใช้ เริ่มจากการให้ความรู้ในแนวคิดสำคัญ เช่น การมีส่วนร่วม เศรษฐกิจพอเพียง พึ่งพาตนเอง ประโยชน์ส่วนรวม และความซื่อสัตย์ (คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา, 2560) แนวคิดเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนเข้าใจการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและนำไปประยุกต์ใช้ได้ผลการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็นนำหลักการทรงงาน 13 ข้อจาก 27 ข้อมาปรับใช้ เน้นความสามัคคีและพึ่งพาตนเอง ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง สอดคล้องกับงานวิจัยของสายชล สง่าศรี, จีรศักดิ์ ปันลัม และสมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ (2565, หน้า 70-84) พบว่าการจัดการไฟป่าและหมอกควันตามหลักพุทธนิเวศวิทยาในเกาะคา จังหวัดลำปาง ต้องบูรณาการนโยบายภาครัฐและความร่วมมือจากท้องถิ่นผ่านการป้องกัน จัดการเชื้อเพลิง มีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่างๆ และการดับไฟ เช่นเดียวกับงานวิจัยของรังสรรค์ เกตุอ๊อต, บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ์ และนิติ เอี่ยมชื่น (2563, หน้า 36-50) ในจังหวัดพะเยาที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์ป่าเป็นมรดกของลูกหลาน โดยการเฝ้าระวังและจัดการไฟป่าอย่างเป็นระบบ พร้อมรับการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรปกครองท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

2. สนับสนุนความรู้ด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ชุมชน การสนับสนุนความรู้ด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าไม้ให้แก่ชุมชน โดยมุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งจากภายในก่อนขยายเพื่อรับความช่วยเหลือหน่วยงานหรือขยายสู่ชุมชนความร่วมมือสู่ภายนอก เป็นการช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมและรากฐานที่มั่นคงให้กับชุมชน ทั้งนี้ชุมชนบ้านดงห้วยเย็นที่น้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ได้แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างการจัดการที่มั่นคง สอดคล้องกับงานวิจัยของพิชิตชัย คำอินทร์ (2557) ที่ระบุว่าภาครัฐควรสนับสนุนความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ชุมชนใกล้ป่าผ่านการอบรมและพัฒนาศักยภาพ เพื่อการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับงานวิจัยในจังหวัดน่านของวันชัย แก้วแสน และกฤษณา ไวสำรวจ (2563, หน้า 141-159) ที่พบว่าการประสานงานระหว่างรัฐและชุมชนช่วยเสริมกฎระเบียบการดูแลป่าต้นน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลการศึกษาของนันทิกานต์ พิลาวัลย์ และคณะ (2565, หน้า 83-96) ในป่า

ชุมชนบ้านหัวฝาย จังหวัดเชียงราย พบว่า การอนุรักษ์และส่งเสริมการนำพืชสมุนไพร 52 ชนิดในป่าชุมชนมาพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจ สามารถสร้างรายได้และประโยชน์ทางยาแก่ชุมชน รวมถึงงานวิจัยของพิทยาภรณ์ ป่าหลวง, สุรินทร์ อ้นพรม และรัชนี โพธิแท่น (2561, หน้า 1-13) พบว่า การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคามมี 3 ระยะ ตั้งแต่การรวมกลุ่มป่า การจัดตั้งเครือข่าย ไปจนถึงการบริหารจัดการเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 192 แห่ง เครือข่ายมีโครงสร้าง 3 ระดับ (ตำบล อำเภอ และจังหวัด) และจัดเป็นเครือข่ายแบบกระจายเชิงซ้อน โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของเครือข่ายคือ ความสามัคคี การมีส่วนร่วมของสมาชิก ภาวะผู้นำ การสื่อสาร และการสนับสนุนจากภายนอก

3. การสนับสนุนให้ชุมชนสร้างเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วมและระเบิดจากข้างในอย่างมีเป้าหมาย การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนนี้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกระดับ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน จนถึงการประเมินผล ซึ่งช่วยสร้างความผูกพันต่อเป้าหมายร่วมกัน โดยผลวิจัยนี้ชี้ว่าชุมชนเห็นด้วยเพิ่มขึ้นกับรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ แสดงถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้งานวิจัยของภาวดี ทะไกรราช (2561, หน้า 108-122) ในศรีสะเกษชี้ว่าการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและการปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนมีบทบาทสำคัญ ส่วนงานของวิภาวรรณ มะลิวรรณ์, อภิชาต ใจอารีย์ และประสงค์ ตันพิชัย (2560, หน้า 694-708) ในราชบุรีพบว่าการทำงานจิตอาสาและมีส่วนร่วมต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญ ขณะที่งานวิจัยของกนกวรรณ ทุมอนันต์, อดิศักดิ์ ทุมอนันต์ และฉัตรชัย ชมชารี (2564, หน้า 33-41) ในร้อยเอ็ดชี้ว่าการร่วมมือจากปราชญ์ชาวบ้าน โรงเรียน และวัดส่งเสริมการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ วิลาวัลย์ ใจเอื้อ (2561) ในพะเยาพบว่าการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยส่งเสริมการจัดการป่า ขณะที่สุทธิพันธ์ อรัญญวาส, พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ (วงค์ธรรม) และพระครูปริยัติวรเมธี (ทิพย์มณี) (2563, หน้า 230-246) และงานของพระครูสุวรรณทัศน สุนทร, จีรศักดิ์ ปันลำ และสมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ (2565, หน้า 100-115) พบว่า คณะกรรมการที่มีใจเสียสละ มีส่วนร่วม มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ และการสืบสานวัฒนธรรมในชุมชนช่วยกำหนดแนวทางการจัดการป่าที่ยั่งยืน และงานวิจัยของก้องเกียรติ เต็มตำนาน (2565) พบว่า การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ที่อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านที่เน้นการอนุรักษ์ตามแนวคิดทางวัฒนธรรมอีสาน โดยมีกิจกรรมอนุรักษ์ตามประเพณีและความเชื่อของชุมชน มีการตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ กำหนดกฎเกณฑ์และข้อตกลงร่วมกัน และนำความรู้จากประสบการณ์มาปรับใช้เพื่อให้การจัดการป่าเกิดประสิทธิภาพและยั่งยืน

4. การสร้างความซื่อสัตย์ สามัคคีและไว้วางใจกันในเครือข่าย ความซื่อสัตย์ สุจริต และความจริงใจเป็นหลักสำคัญที่ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยผลการประเมินค่าเฉลี่ยความสอดคล้องกับหลักการทรงงานด้านความซื่อสัตย์อยู่ที่ 4.87 ซึ่งแสดงถึงการสร้างความไว้วางใจและเสริมประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ทั้งยังช่วยวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเครือข่ายและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน

โดยเน้นการทำงานเป็นทีมในชุมชน พระพลากร สุมงฺคโล (อนุพันธ์) (2561) ที่พบว่าการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนที่ประกอบด้วยสมาชิกผู้มีใจเสียสละและมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ ช่วยกำหนดแนวทางจัดการป่าอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เช่นเดียวกับงานของพยุงพร ศรีจันทวงษ์ และสาคร พรหมโคตร (2562, หน้า 65-76) ที่ศึกษาการอนุรักษ์ป่าชุมชนภูเตาโปง จังหวัดเลย โดยพบว่าการรวมตัวของจิตอาสาคนหนุ่มที่หวนคืนสู่ชุมชนเพื่อตั้งป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ ส่งผลให้เกิดจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์ผืนป่าของบรรพบุรุษ และงานวิจัยของพิชิตชัย คำอินทร์ (2557) พบว่า การอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหนองไผ่ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในการให้ความรู้และฝึกอบรมชาวบ้าน สร้างจิตสำนึกความซื่อสัตย์ และความสามัคคี เพื่อพัฒนาศักยภาพในการดูแลรักษาป่าให้มีประสิทธิภาพและคงความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และงานวิจัยของวันชัย แก้วแสน และกฤษณา ไวสำรวจ (2563, หน้า 141-159) พบว่า การจัดการป่าต้นน้ำในจังหวัดน่านประสบความสำเร็จจากการประสานงานระหว่างรัฐและชุมชน โดยรัฐสนับสนุนด้านต่างๆ ส่วนชุมชนดูแลป่าและแก้ปัญหาผ่านกฎเกณฑ์และการใช้ประเพณีวัฒนธรรมในการควบคุมการใช้ทรัพยากร ผสมผสานองค์ความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่เพื่อความยั่งยืน

5. การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ เครือข่ายนี้ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า โดยผลการประเมินด้านเศรษฐกิจและวิธีการได้คะแนน 4.56 (เต็ม 5) แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถบริหารจัดการเครือข่ายโดยพึ่งพาทรัพยากรภายนอกลดลงและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระพลากร สุมงฺคโล (อนุพันธ์) (2561) ที่ศึกษาการจัดการป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นความสามัคคีและการทำงานเป็นทีมของชุมชน รวมถึงการใช้ปัจจัยภายนอก เช่น กฎระเบียบและการสนับสนุนจากองค์กร และงานวิจัยของปวีณา วงศ์หงษ์, จินตนา อมรสงวนสิน และณัฐพล จันทร์แก้ว (2560, หน้า 122-132) พบว่า ผู้นำควรกระจายงานให้กับคนในชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการที่บริหารจัดการและสร้างชุมชนต้นแบบสังคมสีเขียว ยกระดับชุมชนสู่การเป็นชุมชนและท้องถิ่นน่าอยู่อย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และงานวิจัยของภาวดี ทะไกรราช (2561, หน้า 108-122) พบว่า การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ ในระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การจัดทำแผนงานพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนในการเฝ้าระวังป่าชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้

6. การประเมินและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายนี้เน้นให้ชุมชนมีการติดตามผลและปรับปรุงกระบวนการจัดการอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ข้อมูลและการศึกษาเชิงระบบเพื่อช่วยให้ชุมชนปรับตัวตามบริบทและรักษาความยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของสนธยา โจมกัน (2558) ที่พบว่าการตั้งคณะกรรมการชุมชนและการกำหนดกฎระเบียบที่ได้รับการรับรองจากองค์การบริหารส่วนตำบล ติดตาม

และประเมินผลมีส่วนสำคัญในการรักษาป่าชุมชนตำบลพลับพลาไชย นอกจากนี้ งานวิจัยของอภิษฎาข์ ศรีเครือดง และจิดาภา เร่งมีศรีสุข (2558) พบว่า ปัจจัยในการพัฒนาเครือข่ายเทศบาลนครนนทบุรี ได้แก่ การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ที่ดี การมีส่วนร่วม และการตั้งเป้าหมายรวมถึงการประเมินผลที่ชัดเจน ทั้งนี้หัวใจสำคัญของการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนคือการมีส่วนร่วมใน 4 มิติ ได้แก่ การตัดสินใจ การเสียสละเพื่อพัฒนา การแข่งขันเพื่อสร้างผลประโยชน์ และการประเมินผล

จากการวิจัยในครั้งนี้สรุปได้ว่ารูปแบบการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักการทรงงานนี้สอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างเครือข่ายที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักการทรงงานที่เน้นความพอเพียง ความซื่อสัตย์ และการมีส่วนร่วม การประเมินพบว่ารูปแบบนี้มีความเหมาะสมอย่างมากในทุกมิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจและเทคนิควิธีการ ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติและความสอดคล้องกับหลักการทรงงานแสดงถึงประสิทธิภาพในการสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวาง

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางส่งเสริมให้ประชาชนยอมรับกฎ ระเบียบ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน เพื่อสร้างมาตรฐานที่เป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย

1.2 ส่งเสริมให้เครือข่ายชุมชนร่วมมือกันในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากร

1.3 นำผลวิจัยไปใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลป่าชุมชนสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และสร้างแหล่งอาหารที่ยั่งยืน

1.4 การพัฒนาเครือข่ายชุมชนในรูปแบบบูรณาการตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ การประเมินผล และการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อเพิ่มศักยภาพการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนอย่างยั่งยืน แทนที่จะเน้นเพียงขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

2.2 ควรศึกษาวิธีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอาศัยแนวคิดและรูปแบบจากศาสตร์พระราชา เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

2.3 ควรมีการศึกษาเพื่อนำผลวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแนวทางหรือรูปแบบการจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชน โดยผสานศาสตร์พระราชา การมีส่วนร่วม และแนวคิดเครือข่ายเข้าด้วยกัน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงาน มีรูปแบบคือ ป่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็น อำเภอบ้านโฮ่ง เป็นพื้นที่ต้นแบบด้านการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา การสร้างเครือข่ายป่าชุมชนอีก 6 พื้นที่ต้องมีการนำทฤษฎีการสร้างเครือข่ายมาเป็นฐานในการสร้าง และจะต้องมีกระบวนการที่สำคัญ 2 กระบวนการคือ การศึกษาเรียนรู้ และการบริหารจัดการป่าชุมชนด้วยหลักการทรงงาน โดยมีการนำหลักการทรงงานมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์สุดท้ายคือการจัดการป่าชุมชนในลักษณะเครือข่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในที่สุด ทำให้สามารถจัดทำรูปแบบการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงาน ได้ดังแสดงไว้ในรูปภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ ทุมอนันต์, อดิศักดิ์ ทุมอนันต์ และฉัตรชัย ชมชารี. (2564). การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาป่าชุมชนดงหัน บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 5(1), 33-41. http://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe/article/view/1451/975

ก้องเกียรติ เต็มตำนาน. (2565). *รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม.* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา. (2560). *รายงานคณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา ในคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ.* กรุงเทพฯ: กลุ่มงานคณะกรรมาธิการติดตามการบริหารงบประมาณ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

โชดก จรุครธ์. (2558). *รายงานผลการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและช้าง.* เชียงใหม่: สำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชียงใหม่.

นันทิกานต์ พิลาวัลย์, จักรกฤษณ์ คณารีย์, ณัฐวุฒิ ใหม่นวล และกัญจนภรณ์ ธงทอง. (2565). การสำรวจพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อใช้เป็นแหล่งในการผลิตวัตถุดิบสมุนไพร กรณีศึกษา ป่าชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 11(2), 83-96. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/hs-udru/article/view/254286

ปวีณา วงศ์หงษ์, จินตนา อมรสงวนสิน และณัฐพล จันทร์แก้ว. (2560). การถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านตะเกราทอง หมู่ 6 ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 11(1), 122-132. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RRBR/article/view/241026

พยุงพร ศรีจันทวงษ์ และสาคร พรหมโคตร. (2562). จิตอาสากับบทบาทการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านบุ่งกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 2(2), 65-76. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/view/173

พระครูสุวรรณทัศนสุนทร, จีรศักดิ์ ปันลำ และสมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์. (2565). แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตน ตำบลล้อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 7(1), 100-115. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jsbs/article/view/250566

พระพลากร สุมงฺคโล (อนุพันธ์). (2561). *การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิชิตชัย คำอินทร์. (2557). *พฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พิทยาภรณ์ ป่าหลวง, สุรินทร์ อ้นพรม และรัชนี โพธิแท่น. (2561). การพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งเครือข่ายป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารการจัดการป่าไม้*, 12(23), 1-13.

ภาวดี ทะไกรราช. (2561). การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ,* 12(3), 108-122. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sskrujournal/article/view/149097/109518

มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. (2566). *สถานการณ์ป่าไม้ไทย 2565*. เข้าถึงได้จาก https://www.seub.or.th/document/สถานการณ์ป่าไม้ไทย/2023-235/

รังสรรค์ เกตุอ๊อต, บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ์ และนิติ เอี่ยมชื่น. (2563). การประเมินศักยภาพชุมชนต้นแบบเพื่อการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าในพื้นที่จังหวัดพะเยา. *วารสารวิชาการเพื่อการพัฒนานวัตกรรมเชิงพื้นที่*, 1(3), 36-50. https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/jsid/article/view/244854/166531

วันชัย แก้วแสน และกฤษณา ไวสำรวจ. (2563). การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(8), 141-159. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/244719/166421

วิภาวรรณ มะลิวรรณ์, อภิชาต ใจอารีย์ และประสงค์ ตันพิชัย. (2560). แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุง ตำบลเขาขลุง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(1), 694-708. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/87405

สายชล สง่าศรี, จีรศักดิ์ ปันลัม และสมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์. (2565). การจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันตามหลักพุทธนิเวศวิทยาของหน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้เกาะคา จังหวัดลำปาง. *วารสารปัญญา*, 9(1), 70-84. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/article/view/254323

สุทธิพันธ์ อรัญญวาส, พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ (วงค์ธรรม) และพระครูปริยัติวรเมธี (ทิพย์มณี). (2563). ป่าชุมชน: แนวคิดทางนิเวศวิทยาในการจัดการป่าไม้ของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น,* 7(2), 230-246. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/241928/165143

สุมัย หมายหมั้น. (2562). *การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายป่าชุมชน*. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องการพัฒนาศักยภาพผู้นำเครือข่ายป่าชุมชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562, วันที่ 4-6 กันยายน 2562, ณ โรงแรมเอเชีย แอร์พอร์ท (ศูนย์การค้าเซียร์ รังสิต), จังหวัดปทุมธานี.

อภิษฎาข์ ศรีเครือดง และจิดาภา เร่งมีศรีสุข. (2558). *การพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของเทศบาลนครนนทบุรี*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing*. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*

Developing a Curriculum to Enhance Supervisory Competency for Supervision Monks Under the Office of Moral Teaching Monks of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

นพดล สีทอง
Noppadol Seethong
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: noppseethong@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ 2) พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ 3) ศึกษาผลการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ 4) ประเมินหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ เป็นการวิจัยและพัฒนา 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ระยะที่ 3 การศึกษาผลการใช้หลักสูตร ระยะที่ 4 การประเมินหลักสูตร กลุ่มตัวอย่าง คือ พระนิเทศก์ จำนวน 44 รูป สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ หลักสูตร แบบประเมินหลักสูตร แบบประเมินสมรรถนะการนิเทศ แบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ แบบสังเกตพฤติกรรมการนิเทศ และแบบประเมินความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า สมรรถนะการนิเทศของพระนิเทศก์ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ การสร้างมนุษยสัมพันธ์ การทำงานเป็นทีม การนิเทศเชิงรุก และการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธ พระนิเทศก์

*ได้รับบทความ: 3 ธันวาคม 2567; แก้ไขบทความ: 18 ธันวาคม 2567; ตอบรับตีพิมพ์: 27 ธันวาคม 2567
Received: December 3, 2024; Revised: December 18, 2024; Accepted: December 27, 2024

ผู้บริหาร และผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าจำเป็นต้องมีการพัฒนาพระนิเทศก์ให้มีสมรรถนะการนิเทศ ด้วยวิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การฝึกปฏิบัติการนิเทศในโรงเรียน และใช้การชี้แนะและเป็นพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำช่วยเหลือ

2. ผลการพัฒนาหลักสูตร พบว่ามี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา กระบวนการพัฒนา สื่อและแหล่งการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ผลการประเมินคุณภาพหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญ อยู่ในเกณฑ์เหมาะสมมากที่สุด

3. ผลการใช้หลักสูตร พบว่า พระนิเทศก์มีสมรรถนะการนิเทศหลังการพัฒนา สูงกว่าก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ผลการประเมินหลักสูตร พบว่า พระนิเทศก์มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตร; สมรรถนะการนิเทศ; พระนิเทศก์

Abstract

The purposes of this research were to: 1) study the basic information necessary for developing a curriculum to enhance the supervisory competency of supervision monks, 2) develop the curriculum, 3) examine the results of its implementation, and 4) evaluate the curriculum. This research employed a research and development (R&D) design conducted in four phases: Phase 1 involved studying basic information; Phase 2 focused on curriculum development; Phase 3 examined the implementation results; and Phase 4 evaluated the curriculum. The sample consisted of 44 supervision monks from the Teaching Morality Office at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, selected through purposive sampling. The research instruments included the curriculum, a curriculum evaluation form, a supervisory competency assessment form, a learning reflection form, an observation form for supervisory behavior, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using means, standard deviations, and paired-sample t-tests.

The results revealed that:

1. The study of basic information revealed that supervisory competency comprised four components: building interpersonal relationships, teamwork, active supervision, and learning management based on Buddhist principles. Supervision monks, administrators, and experts agreed that these competencies should be developed through workshop

training, school-based practices, and coaching and mentoring.

2. The developed curriculum consisted of six components: principles, objectives, content structure, development processes, media and learning resources, and measurement and evaluation. Experts rated the curriculum's quality at a very high level.

3. The implementation of the curriculum significantly improved the supervisory competency of supervision monks ($p < .01$).

4. Curriculum evaluation results showed that overall satisfaction with the curriculum was at the highest level.

Keywords: Development Curriculum; Supervisory Competency; Supervising Monks

1. บทนำ

การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา นับเป็นบทบาทและหน้าที่สำคัญของพระสอนศีลธรรมที่ต้องจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และมารยาทชาวพุทธแก่ผู้เรียนในสถานศึกษา ซึ่งเป็นพันธกิจสำคัญที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาสำนักงานพระสอนศีลธรรม พุทธศักราช 2566-2570 (สำนักงานพระสอนศีลธรรม, 2566, หน้า 48-49) บทบาทของพระสอนศีลธรรมในยุคปัจจุบันต้องเปลี่ยนจากผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะการเรียนรู้ ดังที่ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ที่ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนโฉมบทบาท "ครู" เป็นครูยุคใหม่ โดยปรับบทบาทจากครูผู้สอนเป็น “โค้ช” หรือ “ผู้อำนวยการเรียนรู้” ซึ่งมีหน้าที่กระตุ้น สร้างแรงบันดาลใจ แนะนำวิธีการเรียนรู้และวิธีการจัดระเบียบการสร้างความรู้ รวมทั้งออกแบบกิจกรรมและสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561)

อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมที่ผ่านมายังไม่บรรลุเป้าหมาย กล่าวคือความสามารถในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของผู้เรียนยังไม่เป็นที่น่าพอใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการคิดเชิงเหตุผลทางพระพุทธศาสนา ผู้เรียนจึงไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้และนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ สาเหตุสำคัญมาจากการสอนที่เน้นการบรรยายและให้ผู้เรียนท่องจำหลักธรรม มากกว่าการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน ส่งผลให้ผู้เรียนขาดทักษะในการคิด แก้ปัญหาและเกิดความเบื่อหน่าย จนไม่อยากเรียน (กิตติชัย สุธาสิโนบล, 2564, หน้า 40-53) อีกทั้งการพัฒนาพระสอนศีลธรรมที่ผ่านมามักเป็นการฝึกอบรมเพียงครั้งเดียว ซึ่งทำให้การนำความรู้ไปใช้จริงไม่เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดการฝึกปฏิบัติทั้งกับผู้เรียนและตนเองในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูพบว่า ครูที่ได้รับการอบรมเพียงครั้งเดียว ใช้เวลาอบรมไม่เกิน 14 ชั่วโมง ไม่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน (Darling-Hammond et al., 2009) แต่การพัฒนาวิชาชีพที่ต่อเนื่องและ

เชื่อมโยงกับการสอนประจำของครู ใช้เวลาอบรมเฉลี่ย 49 ชั่วโมงในช่วงระหว่าง 6-12 เดือน และมีพี่เลี้ยงให้คำแนะนำจะช่วยให้ครูปรับปรุงการสอนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงส่งผลกระทบเชิงบวกต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนอีกด้วย (Yoon et al., 2007) (Ferguson, 2014, pp. 23-47) สิ่งหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาพระสอนศีลธรรมและยกระดับการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ คือการนิเทศการสอน การนิเทศเป็นการแนะนำ ช่วยเหลือเพื่อปรับปรุงการสอนให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้นด้วย

พระนิเทศก์มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการวางแผนและดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล จัดทำรายงานการนิเทศ รวมถึงให้คำปรึกษา แนะนำ สนับสนุนพระสอนศีลธรรมให้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (พระศรีธรรมภาณี, 2564, หน้า 938-953) การที่พระนิเทศก์จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีสมรรถนะการนิเทศ สมรรถนะการนิเทศเป็นพฤติกรรมการแสดงออกถึงความสามารถของผู้นิเทศ ซึ่งเป็นผลจากการผสมผสานความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปฏิบัติงาน (นิภาวรรณ เดชบุญ, 2563, หน้า 7-16) อย่างไรก็ตามสภาพเป็นจริงพบว่า พระนิเทศก์ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และทักษะที่จำเป็นในการนิเทศ เช่น ความรู้ด้านการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธ การประเมินผล และเทคนิคการนิเทศ รวมถึงทักษะต่างๆ เช่น การออกแบบการนิเทศ การแนะนำ การตั้งคำถาม การสื่อสาร การสังเกตการสอน การทำงานเป็นทีม การให้ข้อมูลย้อนกลับ และจัดทำรายงานการนิเทศ นอกจากนี้ยังพบว่า ขาดคุณลักษณะบางประการ เช่น ขาดแรงจูงใจและความมั่นใจในการนิเทศ และมนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน (สำนักงานพระสอนศีลธรรม, 2567, หน้า 21-25) สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2567) ที่ได้สรุปสภาพปัญหาของศึกษานิเทศก์ไว้ว่า ศึกษานิเทศก์บางส่วนขาดทักษะและประสบการณ์ในการนิเทศการเรียนการสอน มีความรู้ความสามารถและศักยภาพลดลง เนื่องจากขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งศึกษานิเทศก์ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่อื่นซึ่งไม่ใช่งานนิเทศการศึกษา ทำให้ไม่ได้นิเทศการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้การปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามความรับผิดชอบ

จากปัญหาข้างต้น ทำให้ศักยภาพการนิเทศของพระนิเทศก์อ่อนแอลง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมลดลงไปด้วย เนื่องจากพระนิเทศก์เป็นกลไกลสำคัญในการพัฒนาคุณภาพให้กับพระสอนศีลธรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ ซึ่งจะทำให้พระนิเทศก์มีความรู้และความสามารถในการนิเทศให้คำปรึกษา แนะนำ และสนับสนุนการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้กับพระสอนศีลธรรมได้อย่างมีคุณภาพ ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้พระสอนศีลธรรมมีความมุ่งมั่นในการปรับปรุงและพัฒนาการสอนของตนเอง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ ของสังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. เพื่อประเมินหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร ดำเนินการดังนี้ ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลแนวคิดทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร การนิเทศแบบชี้แนะ การพัฒนาบทเรียนร่วมกัน การเรียนรู้แบบผสมผสาน การเรียนรู้แบบรวมพลัง หลักธรรมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ สมรรถนะการนิเทศ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่แบบวิเคราะห์เอกสาร และขั้นที่ 2 ศึกษาความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการนิเทศของพระนิเทศก์ จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้บริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 7 รูป/คน พระนิเทศก์ จำนวน 15 รูป และผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการนิเทศการศึกษา จำนวน 12 คน รวม 34 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ดำเนินการดังนี้ ขั้นที่ 1 สร้างหลักสูตรโดยการนำข้อมูลที่ได้จากระยะแรก มาใช้เป็นกรอบแนวทางการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ ขั้นที่ 2 ตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรที่สร้างขึ้น โดยวิธีการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ทำการปรับแก้ไขหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรอีกครั้ง เพื่อประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตร เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตร และขั้นที่ 3 สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ได้แก่ แบบประเมินสมรรถนะการนิเทศ แบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ แบบสังเกตพฤติกรรมการนิเทศ และแบบประเมินความพึงพอใจ จากนั้นนำเครื่องมือ

ที่พัฒนาขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเที่ยงตรงของเนื้อหา และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง โดยพิจารณาค่าความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.50-1.00 จึงเป็นที่ยอมรับได้

ระยะที่ 3 การศึกษาผลการใช้หลักสูตร ดำเนินการดังนี้ ขั้นที่ 1 คัดเลือกพระนิเทศก์กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 44 รูป ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ ดังนี้ 1) มีประสบการณ์ในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนไม่น้อยกว่า 5 ปี 2) มีสมณสารูปเหมาะสมเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของผู้พบเห็น 3) ไม่เคยต้องอธิกรณ์ 4) ไม่เคยมีประสบการณ์เข้าร่วมโครงการอบรมพระนิเทศก์ของสำนักงานพระสอนศีลธรรม 5) มีความสมัครใจและสามารถเข้ารับการฝึกอบรมได้ครบถ้วนตามกรอบระยะเวลาของหลักสูตร และขั้นที่ 2 ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรกับพระนิเทศก์ โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียวที่มีการวัดก่อนและหลังการทดลอง (One - Group Pretest - Posttest Design) ใช้ระยะเวลาในการทดลอง จำนวน 84 ชั่วโมง 10 สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองวิจัย ได้แก่ หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าคะแนนเฉลี่ยสมรรถนะการนิเทศของพระนิเทศก์ก่อนและหลังการใช้หลักสูตร โดยใช้สถิติทดสอบค่าที (paired-sample t-tests) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหาจากการสะท้อนผลการเรียนรู้ และพฤติกรรมการนิเทศเครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบประเมินสมรรถนะการนิเทศ แบบบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ และแบบสังเกตพฤติกรรมการนิเทศ

ระยะที่ 4 ประเมินผลหลักสูตร โดยการประเมินความพึงพอใจของพระนิเทศก์ที่มีต่อหลักสูตร โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบประเมินความพึงพอใจ จากนั้นนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการทดลองใช้หลักสูตร มาปรับปรุงหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศ ฉบับสมบูรณ์

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศ พบว่า สมรรถนะการนิเทศของพระนิเทศก์ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ การสร้างมนุษยสัมพันธ์ การทำงานเป็นทีม การนิเทศเชิงรุก และการจัดกาเรียนรู้ตามแนวพุทธ โดยพระนิเทศก์ ผู้บริหาร และผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าจำเป็นต้องมีการพัฒนาพระนิเทศก์ให้มีสมรรถนะการนิเทศด้วยวิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การฝึกปฏิบัติการนิเทศในโรงเรียน และและใช้การชี้แนะและเป็นพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำช่วยเหลือ

2. ผลการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศพบว่า มี 6 องค์ประกอบ ดังนี้

2.1 หลักการของหลักสูตร 1) เน้นให้พระนิเทศก์ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แบบองค์รวมทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญารู้คิด ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย การเรียนรู้แบบรวมพลัง การสะท้อนคิด การถอดบทเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2) เน้นให้คำชี้แนะพระนิเทศก์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การคิดขั้นสูง และการลงมือปฏิบัติ 3) เน้นให้พระนิเทศก์ได้ฝึกปฏิบัติการนิเทศในสถานศึกษาในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ด้วยการพัฒนาบทเรียนร่วมกันและการนิเทศแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ทั้งในรูปแบบการเผชิญหน้าและออนไลน์ มีโค้ชให้คำปรึกษาอย่างเป็นกัลยาณมิตร

2.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศของพระนิเทศก์ ให้สามารถปฏิบัติงานการนิเทศการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 โครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตร ประกอบด้วย 14 หน่วยการเรียนรู้ จำนวน 84 ชั่วโมง ประกอบด้วย 1) การสร้างมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน 2) การทำงานร่วมกันเป็นทีม 3) การจัดการเรียนรู้เชิงรุกตามแนวพุทธ 4) การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกตามแนวพุทธ 5) ทักษะการชี้แนะ 6) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการนิเทศ 7) การนิเทศแบบชี้แนะร่วมพัฒนา 8) บันทึกและรายงานการนิเทศแบบออนไลน์ 9) กัลยาณมิตรเพื่อนร่วมพัฒนาวิชาชีพ 10) การปฏิบัติการนิเทศในสถานศึกษา 11) การประเมินเพื่อพัฒนาการนิเทศ 12) การเขียนรายงานการนิเทศ 13) การถอดบทเรียนการเปลี่ยนแปลง และ 14) การประเมินผลการเรียนรู้

2.4 กระบวนการพัฒนาสมรรถนะการนิเทศ แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 เสริมสร้างปัญญา (Cognitive Development) การอบรมเชิงปฏิบัติการในห้องประชุม จำนวน 5 วันต่อเนื่อง ตามเนื้อหาสาระในหน่วยการเรียนรู้ที่ 1-9 ใช้เวลา 30 ชั่วโมง มีขั้นตอนดำเนินกิจกรรม 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นสร้างความใฝ่รู้ (Passion) ขั้นเรียนรู้ด้วยกิจกรรม (Active Learning) และขั้นนำสู่การสะท้อนคิด (Reflect) ระยะที่ 2 ปฏิบัติการนิเทศ (Supervision Practice) การส่งเสริมให้พระนิเทศก์ฝึกปฏิบัติการนิเทศในสถานศึกษา จำนวน 48 ชั่วโมง 8 สัปดาห์ ตามเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ที่ 10-11 มีขั้นตอนดำเนินกิจกรรม 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นมิตรร่วมชี้แนะพัฒนา (Collaborative Coaching) และขั้นให้คำปรึกษาแนะนำ (Mentoring) ในระยะนี้ดำเนินกิจกรรมแบบผสมผสานทั้งในรูปแบบการเผชิญหน้า (Offline) และออนไลน์ (Online) และระยะที่ 3 ประเมินผลการพัฒนา (Assessment of learning) การสรุปและประเมินผลการพัฒนา โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการจำนวน 1 วัน เวลา 6 ชั่วโมง ตามเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ที่ 12-14 มีขั้นตอนดำเนินกิจกรรม 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นร่วมกันถอดบทเรียน (Lesson Learned) และขั้นประเมินการเรียนรู้ (Assessment)

2.5 สื่อและแหล่งการเรียนรู้ ประกอบด้วยแหล่งการเรียนรู้สภาพจริง กรณีศึกษา คลิปวิดีโอ ใบงาน ใบความรู้ รูปภาพ แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ โน้ตบุ๊ค สามาร์ทโฟน แทบแลต และ Power point การให้ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้

2.6 การวัดและประเมินผล ประเมินสมรรถนะการนิเทศก่อนและหลังการพัฒนา ประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสะท้อนผลการเรียนรู้ การตรวจผลงาน การสังเกตพฤติกรรม และการประเมินความพึงพอใจ ซึ่งผลการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.93, S.D. = 0.33) สามารถนำไปใช้พัฒนาในสถานการณ์จริงได้

3. ผลการใช้หลักสูตร พบว่า พระนิเทศก์ที่เข้ารับการพัฒนา มีสมรรถนะการนิเทศหลังการพัฒนาสูงกว่าก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ผลการประเมินหลักสูตร พบว่า พระนิเทศก์มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 5.00, S.D. = 4.62)

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศสำหรับพระนิเทศก์ สังกัดสำนักงานพระสอนศีลธรรม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตร พบว่าสมรรถนะการนิเทศที่สำคัญของพระนิเทศก์มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การสร้างมนุษยสัมพันธ์ การทำงานเป็นทีม การนิเทศเชิงรุก และการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธ สมรรถนะเหล่านี้ได้รับการยืนยันจากพระนิเทศก์และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่ามีความสำคัญและจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา เนื่องจากสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงในบริบทการทำงานของพระนิเทศก์ จากการศึกษาพบว่าแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการนิเทศที่เหมาะสมมีอยู่ 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยเน้นการลงมือปฏิบัติจริง การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งช่วยให้เข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้งและสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในสถานการณ์จริงได้ 2) การฝึกปฏิบัติการนิเทศในโรงเรียน วิธีนี้เน้นการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง โดยมีผู้เชี่ยวชาญหรือพี่เลี้ยงคอยแนะนำ ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าอบรมพัฒนาทักษะและความสามารถการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ 3) การให้คำชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง เป็นการสนับสนุนการพัฒนาทักษะเฉพาะด้าน โดยมุ่งเน้นการให้ข้อมูลย้อนกลับที่สร้างสรรค์และการช่วยแก้ไขข้อบกพร่องระหว่างการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและยั่งยืน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของอดิศร เนาวนนท์ และคณะ (2565, หน้า 135-146) ที่ได้ระบุว่ากระบวนการพัฒนาครูที่มีประสิทธิภาพควรจัดการฝึกอบรมที่เน้นการปฏิบัติ การปฏิบัติจริงในบริบทโรงเรียน และการ

ได้รับคำชี้แนะจากพี่เลี้ยง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Glickman et al. (2004) ที่ระบุว่าปัจจัยสำคัญของการพัฒนาวิชาชีพที่ประสบความสำเร็จ คือการฝึกปฏิบัติจริง การสาธิต การแนะนำการปฏิบัติ การให้ข้อมูลย้อนกลับ การปฏิบัติจริงในบริบทโรงเรียนและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันของครู การเชื่อมโยงระหว่างผลการศึกษา แนวทางการพัฒนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ แสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมของวิธีการเหล่านี้ต่อการพัฒนาสมรรถนะของพระนิเทศก์อย่างยั่งยืน

2. ผลการพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศ พบว่าหลักสูตรมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา กระบวนการพัฒนา สื่อและแหล่งการเรียนรู้ และการวัดผลและประเมินผล โดยผลการประเมินหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด อาจเนื่องมาจากว่าหลักสูตรนี้เกิดจากกระบวนการพัฒนาที่เป็นระบบ เริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน รวมถึงแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และความต้องการของพระนิเทศก์ในฐานะกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งช่วยให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการจริง นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปทดลองใช้ การพัฒนาหลักสูตรนี้ได้รับการออกแบบตามแนวคิดของ Taba (1962) ที่เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็น เพื่อนำมากำหนดองค์ประกอบหลักสูตรที่เหมาะสม ทั้งนี้ผลการพัฒนาหลักสูตรสอดคล้องกับงานวิจัยของสมบัติ ท้ายเรือคำ (2566, หน้า 1-16) ซึ่งระบุองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ในลักษณะใกล้เคียงกัน ได้แก่ หลักการ เป้าหมาย โครงสร้างเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและวัสดุอุปกรณ์ และการประเมินผล ผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญยืนยันว่าหลักสูตรนี้มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และสามารถนำไปในสถานการณ์จริงได้

3. ผลการใช้หลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศ พบว่า สมรรถนะการนิเทศของพระนิเทศก์หลังการพัฒนาสูงกว่าก่อนการพัฒนา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนาสมรรถนะการนิเทศ มุ่งเน้นให้พระนิเทศก์ได้มีการเรียนรู้จากปฏิบัติจริง มีการใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบรวมพลัง การอภิปราย การระดมสมอง การใช้คำถามที่กระตุ้นการคิด การสะท้อนความคิด การถอดบทเรียน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการให้ข้อมูลย้อนกลับ ทั้งหมดนี้ส่งเสริมให้พระนิเทศก์เกิดความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มที่ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Joyce & Showers (2002) ที่ระบุว่า การฝึกอบรมที่ผสมผสานการบรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติจริง การได้รับคำชี้แนะ แนะนำการปฏิบัติ และการให้ข้อมูลย้อนกลับ ช่วยเพิ่มความรู้และทักษะของบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพดีกว่าการบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Collet (2015, pp. 269-292) ที่ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ครูเกิดการเปลี่ยนแปลง คือ ประสบการณ์จากการปฏิบัติ การอภิปรายกลุ่มและการอภิปรายคู่ และการสะท้อน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในหลักสูตรนี้ นอกจากนี้การนิเทศแบบโค้ชโดยเพื่อนที่ดำเนินการต่อเนื่อง 8 สัปดาห์ ด้วยการวางแผนร่วมกัน การสังเกตชั้นเรียน การสะท้อนคิดหลังการสอน และการให้ข้อมูลย้อนกลับ พบว่าช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดี การทำงานร่วมกัน การช่วยกันแก้

ปัญหา และการนิเทศได้ดีขึ้น ซึ่งตรงกับผลการวิจัยของพระมหาณรงค์ราช ปณิธานธิติ (2564, หน้า 237) ที่แสดงให้เห็นว่า การนิเทศแบบโค้ชโดยเพื่อนที่มีขั้นตอนชัดเจน เช่น การวางแผน การสังเกตชั้นเรียน และการให้ข้อมูลย้อนกลับ ช่วยพัฒนาความสามารถในการโค้ชของพระสอนศีลธรรมได้ในระดับสูง สุดท้ายการมีศึกษานิเทศก์เป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาและสนับสนุนอย่างใกล้ชิดในช่วงระหว่างการปฏิบัติงานการนิเทศ รวมถึงการให้ข้อมูลย้อนกลับที่สร้างสรรค์ มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้พระนิเทศก์รู้สึกมั่นใจไม่โดดเดี่ยว และสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนร่วมงานและพี่เลี้ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความร่วมมือและการสนับสนุนเชิงบวกในลักษณะนี้ยังช่วยเสริมสร้างกำลังใจและแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องให้กับพระนิเทศก์อีกด้วย ผลการวิจัยนี้สอดรับกับผลการศึกษาของสุวัทนา สงวนรัตน์ (2567, หน้า 594-613) ที่พบว่าการมีพี่เลี้ยงให้คำปรึกษา แนะนำ และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานให้กับครูไปด้วย ส่งผลให้ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเชิงรุกสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ Onchwari & Keengwe (2008, pp. 19-24) ยังชี้ให้เห็นว่าการสนับสนุนจากพี่เลี้ยงมีส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นใจและความสัมพันธ์เชิงบวก ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การพัฒนาทักษะและความสามารถของบุคลากรในระยะยาว

4. ผลการประเมินหลักสูตร พบว่าพระนิเทศก์มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญใน 4 ด้าน ดังนี้ 1) เนื้อหาของหลักสูตรได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของพระนิเทศก์ ช่วยเพิ่มความมั่นใจและทักษะความสามารถในการทำงานในบริบทจริงได้ 2) การจัดกิจกรรมมีความหลากหลายและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น การเรียนรู้แบบกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของพิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข (2563, หน้า 42-43) ที่ระบุว่า การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงช่วยเพิ่มการจดจำและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) การใช้สื่อที่ทันสมัย เช่น คลิปวิดีโอ สถานการณ์จำลอง แอปพลิเคชัน รวมถึงแหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและประสิทธิภาพการเรียนรู้ 4) ผู้โค้ชมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เชิงบวก มุ่งเน้นการชี้แนะที่สร้างสรรค์ การตอบคำถามอย่างมีมิตรไมตรี และการดูแลเอาใส่ใจต่อการเรียนรู้ ปัจจัยเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและทำให้พระนิเทศก์รู้สึกได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเข้าร่วมหลักสูตร ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุชาดา หวังสิทธิเดช, ทิพาพร สุจารี และณัฏฐชัย จันทชุม (2566, หน้า 288-304) ที่พบว่าหลักสูตรซึ่งออกแบบให้มีเนื้อหา ระยะเวลา กิจกรรมการเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าอบรม ส่งผลทำให้ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศจำเป็นต้องมีโค้ชและพี่เลี้ยง ที่มีความรู้ความสามารถการนิเทศแบบชี้แนะ และทักษะการโค้ชจะช่วยส่งเสริมให้ผู้ข้าอบรมเกิดการเรียนรู้และเกิดทักษะการปฏิบัติการนิเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 การให้ผู้เข้าอบรมจับคู่กับเพื่อนที่รู้สึกไว้วางใจต่อกันด้วยความสมัครใจทั้งสองฝ่าย และอยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาเดียวกัน จะช่วยให้การสังเกตชั้นเรียนในรูปแบบปกติ (Onsite) มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเกิดความสะดวกต่อการเดินทางเพื่อการนิเทศ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดทฤษฎีอื่นๆ เช่น ปัญญา 3 สาราณียธรรม และแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวคิดในการพัฒนาสมรรถนะการนิเทศ

2.2 ควรมีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการนิเทศของพระสอนศีลธรรมต้นแบบและพระสอนศีลธรรมดีเด่น เพื่อเตรียมความพร้อมหรือยกระดับสู่การเป็นพระนิเทศก์

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ คือ นวัตกรรมหลักสูตรพัฒนาพระนิเทศก์ประกอบด้วยหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา กระบวนการพัฒนา สื่อและแหล่งการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ดังนี้ 1) วงกลมชั้นในสีขาว คือ สมรรถนะการนิเทศมี 4 ด้าน ได้แก่ การสร้างมนุษยสัมพันธ์ การทำงานเป็นทีม การนิเทศแบบเชิงรุก และพุทธวิธีการสอนเชิงรุก 2) วงกลมลูกศร คือ กระบวนการพัฒนาสมรรถนะการนิเทศ มี 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 เสริมสร้างปัญญา (Cognitive Development: C) การอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างความรู้และทักษะการนิเทศ ระยะที่ 2 ปฏิบัติการนิเทศ (Supervision Practice: P) พระนิเทศก์นำความรู้และทักษะที่ได้รับจากการอบรมไปใช้ปฏิบัติการนิเทศในสถานศึกษา ระยะที่ 3 ประเมินผลการพัฒนา (Assessment of learning: A) การประชุมเชิงปฏิบัติการถอดบทเรียนและประเมินผลการเรียนรู้ และ 3) วงกลมใยแมงมุม คือ ขั้นตอนการจัดกิจกรรมที่อยู่ภายใต้กระบวนการพัฒนา 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 เสริมสร้างปัญญา (1) สร้างความใฝ่รู้ (Passion) (2) เรียนรู้ด้วยกิจกรรม (Active Learning) (3) นำสู่การสะท้อนคิด (Reflect) ระยะที่ 2 ปฏิบัติการนิเทศ (1) มิตรร่วมชี้แนะพัฒนา (Collaborative Coaching) (2) ให้คำปรึกษาแนะนำ (Mentoring) ระยะที่ 3 ประเมินผลการพัฒนา (1) ร่วมกันถอดบทเรียน (Lesson Learned) และ (2) ประเมินการเรียนรู้ (Assessment) ดังภาพที่ 1

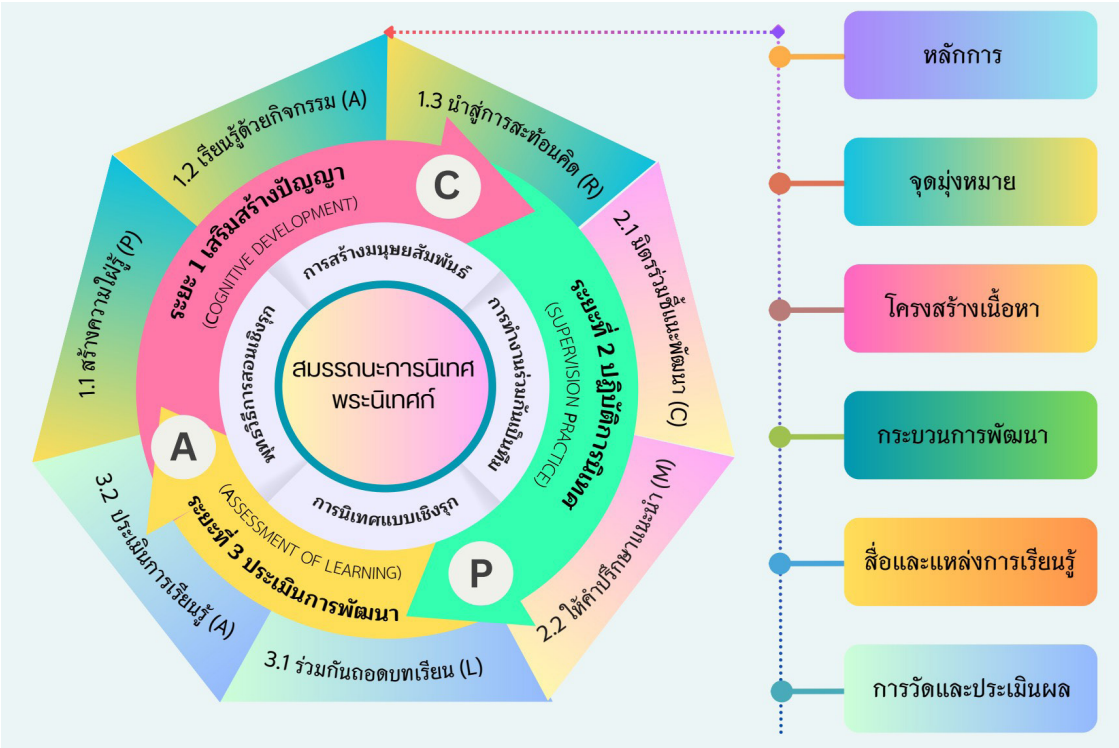

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กิตติชัย สุธาสิโนบล. (2564). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่มีสติเป็นฐานการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนระดับประถมศึกษาในสังคมไทยยุคปัจจุบัน. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 15(2), 40-53. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/view/242089

นิภาวรรณ เดชบุญ. (2563). สมรรถนะการนิเทศของศึกษานิเทศก์. *วารสารการบริหารและนิเทศการศึกษา*, 11(3), 7-16. https://so20.tci-thaijo.org/index.php/JAD/article/view/234

พระมหาณรงค์ราช ปณิธานธิติ. (2564). *การพัฒนารูปแบบการโค้ชแบบพหุวิธีเพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้โดยใช้อริยสัจเป็นฐานของพระสอนศีลธรรมในการเสริมสร้างความสามารถการคิดเชิงเหตุผลทางพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระศรีธรรมภาณี. (2564). การพลิกโฉมพระสอนศีลธรรม: การพัฒนาพระบริหารการนิเทศ พระนิเทศก์และพระสอนศีลธรรมเพื่อสร้างพลังขับเคลื่อนศีลธรรมในสังคมไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร*, 10(3), 938-953. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/260000

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข. (2563). *การเรียนรู้เชิงรุกแบบรวมพลังกับ PLC เพื่อการพัฒนา.* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ ท้ายเรือคำ. (2566). การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้ สำหรับครูที่จบการศึกษาไม่ตรงวุฒิ/วิชาเอกคณิตศาสตร์. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 18(1), 1-16. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/JSSRA/article/view/258660

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. (2567). *รายงานผลการกำหนดยุทธศาสตร์การปฏิรูปวิชาชีพศึกษานิเทศก์ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ.* เข้าถึงได้จาก https://otepc.go.th/th/otepc12/km-otepc12/item/5134-2024-10-17-02-41-35.html

สำนักงานพระสอนศีลธรรม. (2566). *แผนพัฒนาสำนักงานพระสอนศีลธรรม พ.ศ. 2566-2570.* พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2567). *รายงานสรุปสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาสมรรถนะการนิเทศของพระนิเทศก์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ปีพุทธศักราช 2567*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุชาดา หวังสิทธิเดช, ทิพาพร สุจารี และณัฏฐชัย จันทชุม. (2566). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะครูด้านการจัดประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างทักษะสมอง EF สำหรับเด็กปฐมวัย. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 17(3), 288-304. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/rmuj/article/view/269909

สุวัทนา สงวนรัตน์. (2567). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเชิงรุกโดยใช้กระบวนการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง สำหรับครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 7(5), 594-613. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/view/5481/3769

อดิศร เนาวนนท์, ลลิตา ธงภักดี, ปิยฉัตร เทพหัสดิน ณ อยุธยา, วริศรา ยางกลาง, อรสิริ วิมลธรรม และจตุพล ภู่ละกอ. (2565). การพัฒนากระบวนการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยงเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนภาษาอังกฤษ ในโรงเรียนขนาดเล็กระดับประถมศึกษา. *วารสารชุมชนวิจัยและพัฒนาสังคม*, 16(2), 135-146. https://doi.org/10.14456/nrru-rdi.2022.31

Collet, V. S. (2015). The Gradual Increase of Responsibility Model for coaching teachers: Scaffolds for change. *International Journal of Mentoring and Coaching in Education*, 4(4), 269-292. https://doi.org/10.1108/IJMCE-06-2015-0017

Darling-Hammond, L., Wei, R. C., Andree, A., Richardson, N., & Orphanos, S. (2009). *Professional learning in the learning profession: A status report on teacher development in the United States and abroad*. Stanford, CA: National Staff Development Council & The School Redesign Network at Stanford University.

Ferguson, K. (2014). How Three Schools View the Success of Literacy Coaching: Teachers', Principals' and Literacy Coaches' Perceived Indicators of Success. *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts,* 53 (1), 23-47. https://scholarworks.wmich.edu/reading_horizons/vol53/iss1/9

Glickman, C. D., Gordon, S. P., & Ross-Gordon, J. M. (2004). *Supervision and instructional leadership: A developmental approach*. (6th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.

Joyce, B., & Showers, B. (2002). *Student achievement through staff development*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Onchwari, G., & Keengwe, J. (2008). The impact of a mentor-coaching model on teacher professional development. *Early Childhood Education Journal*, 36(1), 19-24. https://doi.org/10.1007/s10643-007-0233-0

Taba, H. (1962). *Curriculum Development: Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace and World.

Yoon, K. S., Duncan, T., Lee, S. W.-Y., Scarloss, B., & Shapley, K. L. (2007). *Reviewing the evidence on how teacher professional development affects student achievement* (Issues & Answers Report, REL 2007–No. 033). Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Regional Educational Laboratory Southwest.

พิธีกรรมบุญกองข้าว: บทบาทหน้าที่ต่อชุมชนอำเภอศรีราชาจังหวัดชลบุรี*

The Rice Offering Ceremony: Roles and Functions in the Amphoe Si Racha Community

ฐิตินันท์ เอี่ยมรัศมี และภาณุพงศ์ อุดมศิลป์
Thitinun Eamratsamee and Panupong Udomsilp
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ประเทศไทย
Srinakharinwirot University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: thitinan@pccchon.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมบุญกองข้าวต่อชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการ รวบรวมข้อมูลภาคสนามจากพิธีกรรมบุญกองข้าวอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ช่วงพ.ศ. 2565-2567 จำนวน 3 ครั้ง และศึกษาวิเคราะห์โดยประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่ นิยมของวิลเลียม บาสคอม

ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมบุญกองข้าวมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี อยู่ 4 ประการ 1) บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวบ้านชุมชนอำเภอ ศรีราชา พิธีกรรมบุญกองข้าวจากอดีตสู่ปัจจุบันมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจเชื่อว่า ได้รับพรการปกป้องจากเทพเทวดาและผีทำให้มีชีวิตที่ราบรื่นปลอดภัย 2) บทบาทหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันในชุมชนทุกภาคส่วนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทุกชุมชนในเขตอำเภอศรีราชาต่างร่วมใจประสานความสัมพันธ์กันอย่างเข้มแข็ง เพื่อสืบสานพิธีกรรมของชุมชนในยุคปัจจุบัน 3) บทบาทหน้าที่การให้ความหวังเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งในชุมชน พิธีกรรมบุญกองข้าวสะท้อนการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมความเชื่อพุทธและพราหมณ์ผีโดยสื่อสัญลักษณ์ในพิธีกรรม เพื่อความเป็นสิริมงคลความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งทางด้านเศรษฐกิจ 4) บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองนโยบายของรัฐในด้านการสืบสานประเพณีของชุมชน เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานให้มีคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

คำสำคัญ: พิธีกรรมบุญกองข้าว; บทบาทหน้าที่; ชุมชนอำเภอศรีราชา

*ได้รับบทความ: 11 ธันวาคม 2567; แก้ไขบทความ: 9 เมษายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 16 พฤษภาคม 2567
Received: December 11, 2024; Revised: April 9, 2025; Accepted: May 16, 2025

Abstract

The purposes of this research were study the roles and functions of the Bun Kong Khao ritual in the Si Racha District, Chon Buri Province community. It employs a qualitative research methodology that emphasizes field data collection from the Bun Kong Khao ritual in Si Racha District, Chon Buri Province, conducted three times between 2022 and 2024. The study analyzes the data using William Bascom's functionalist theory.

The results revealed that: The Bun Kong Khao ritual serves four important roles and functions within the community of Si Racha District, Chon Buri Province. 1. Role in instilling morale and encouragement for the community of Si Racha District. The Bun Kong Khao ceremony passed down through generations, consistently provides spiritual support. It is believed to bestow blessings and protection from deities and spirits, ensuring a smooth and harmonious life for community members. 2. Role in fostering relationships and strengthening community bonds. In the Si Racha District, various sectors-including government agencies, private organizations, and residents-collectively unite to strengthen their relationships. This collaboration is essential for upholding and preserving the community's traditions in contemporary times. 3. Role in providing hope for prosperity and abundance within the community. The Bun Kong Khao ceremony reflects a harmonious blend of cultural beliefs, integrating elements of Buddhism, Brahmanism, and ancestral worship. The symbols used in this ritual convey meanings related to good fortune, abundance, and economic prosperity, thereby offering hope for a flourishing future within the community. 4. Role in responding to governmental policies regarding the preservation of community traditions. This ceremony aligns with state policies aimed at sustaining local traditions and facilitating the transmission of cultural values from ancestors to future generations. In doing so, it ensures that the local culture is valued as a vital cultural heritage for the community.

Keywords: The Rice Offering Ceremony; Roles and Functions; the Si Racha Community

1. บทนำ

อำเภอบางพระในอดีตเป็นชุมชนโบราณของหมู่บ้านชาวประมงเล็กๆ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดชลบุรี ต่อมาได้เริ่มก่อตั้งชุมชนในปี พ.ศ.2443 โดยจอมพลและมหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตรพาณิชยการได้เข้ามาประกอบกิจการโรงเลื่อยไม้ขนาดใหญ่ชื่อ “บริษัท ศรีมหา

ราชาทุน จำกัด” ในปี พ.ศ. 2446 มีจำนวนประชากรจำนวนมากขึ้นและมีการพัฒนาชุมชนตลาดแรงงานขนาดใหญ่อย่างต่อเนื่อง ทางราชการจึงย้ายที่ว่าการอำเภอบางพระไปตั้งที่ตำบลศรีราชา จึงเปลี่ยนชื่อจากอำเภอบางพระมาเป็นอำเภอศรีราชาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544)

ชุมชนอำเภอศรีราชาเป็นชุมชนที่ต้องเผชิญกับสภาพของปัญหาจากธรรมชาติแวดล้อมทั้งด้านภูมิศาสตร์และปรากฏการณ์ทางลมฟ้าอากาศ เพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจ พิธีกรรมและความเชื่อจึงเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในวิถีชีวิตของชุมชน ดังที่ ทัศนีย์ ทานตวณิช (2535, หน้า 92) กล่าวว่า พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัดเป็นเวลานาน เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจให้เกิดความรู้สึกมั่นคงในการดำรงชีวิตว่าตนจะมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจจากการสะท้อนแนวคิดด้วยสัญลักษณ์ในพิธีกรรม

พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นพิธีกรรมโบราณที่ชุมชนอำเภอศรีราชาให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก และร่วมกันยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอย่างเข้มแข็งจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของวิถีชุมชนพื้นบ้านที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ดังที่ ภารดี มหาขันธ์ และนันท์ชญา มหาขันธ์ (2560, หน้า 90) ได้กล่าวว่า พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นพิธีกรรมเก่าแก่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เกิดขึ้นในช่วงก่อนทศวรรษที่ 2500 จัดเป็นงานประจำปี เชื่อกันว่าคนในชุมชนหากไม่มาเข้าร่วมในพิธีอาจจะประสบเหตุเภทภัย สุขภาพไม่แข็งแรง ทำมาค้าขายไม่เจริญรุ่งเรือง เพราะผีปู่ย่าตายาย สัมภเวสี ผีป่า ผีทะเลในชุมชนจะดลบันดาลให้ประสบความโชคร้าย

ชุมชนอำเภอศรีราชาจังหวัดชลบุรีเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “พิธีกรรมบุญกองข้าวหรือกองข้าวบวงสรวง” ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อเทวดาอารักษ์ที่ช่วยคุ้มครองให้รอดพ้นจากอันตราย มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข และเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่วิญญาณสัมภเวสี โดยชาวบ้านในชุมชนจะนำอาหารมาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเพื่อบวงสรวงเทวดาในพิธีโดยมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมอ่านบทชุมนุมเทวดาให้มารับรู้ในขณะประกอบพิธีกรรม สำหรับอาหารอีกส่วนหนึ่งจะนำไปกองรวมกันเพื่อเซ่นไหว้ดวงวิญญาณให้มารับส่วนบุญ เมื่อเสร็จพิธีแล้วชาวบ้านจะนำอาหารมารับประทานอาหารร่วมกันส่วนอาหารที่เหลือจะไม่นำกลับบ้าน (สุกัญญา บัวไพบูลย์วงศ์, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2565)

ในอดีตพิธีกรรมจะจัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน วันแรกวันที่ 19 เมษายน จัดพิธีที่บริเวณแหลมฟาน วันที่สองวันที่ 20 เมษายน จัดพิธีกรรมที่ชุมชนริมทะเล วันที่สามวันที่ 21 เมษายน จัดที่หน้าสำนักงานเทศบาลอำเภอศรีราชา ชาวบ้านในชุมชนจะเข้าร่วมในพิธี เซ่นไหว้ผีตามความสะดวก

ในปีพ.ศ. 2533 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการประกอบพิธีกรรม จากเดิมชาวบ้าน ในชุมชนร่วมมือกันจัดพิธีกรรมเปลี่ยนมาเป็นการเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ ในท้องถิ่น เพื่อความเป็นปึกแผ่นของชุมชนและเพื่อให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ การประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้องตามประเพณีจะช่วยสร้างความ

มั่นใจในพิธีกรรมและทำให้พิธีกรรมมีความสำคัญมากขึ้น เจ้าพิธีในการประกอบพิธีกรรมเป็นพราหมณ์จากเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ ต่อมาในปีพ.ศ. 2546 อำเภอศรีราชาได้มีการปรับภูมิทัศน์สร้างสวนสาธารณะเทศบาลเมืองศรีราชาซึ่งตั้งอยู่ติดบริเวณริมทะเลจึงได้ย้ายสถานที่จัดพิธีกรรมมาที่บริเวณดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นว่า พิธีกรรมบุญกองข้าวยังคงเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในสังคมยุคปัจจุบัน การที่ภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดพิธีกรรม เพื่อเป็นศูนย์รวมการประสานความร่วมมือขององค์กรทุกภาคส่วนในชุมชน ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษา โรงพยาบาล ห้างสรรพสินค้า และผู้นำท้องถิ่นในชุมชน กล่าวได้ว่าพิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของชาวบ้านในชุมชนที่ต่างให้ความร่วมมือในการสืบทอดพิธีกรรมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เห็นถึงความสำคัญของพิธีกรรมบุญกองข้าว และเข้ามาให้การสนับสนุนการจัดพิธีกรรมอย่างยิ่งใหญ่สวยงามในปีพ.ศ. 2536 ทำให้พิธีกรรมบุญกองข้าวอำเภอศรีราชาเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางต่อสาธารณะชน และได้มีการบรรจุเข้าไว้ในปฏิทินการท่องเที่ยวภาคตะวันออกของจังหวัดชลบุรีในวันที่ 21 เดือนเมษายนของทุกปี

งานวิจัยที่ผ่านมา โชติพัฒน์ ทิมกระจ่าง (2546) ศึกษาความรู้ ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีกองข้าวของประชาชนในเขตอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวไม่ได้ศึกษาว่าพิธีกรรมบุญกองข้าวอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญอย่างไรต่อชุมชนที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนหน่วยงานราชการและเอกชนร่วมมือร่วมใจกันสืบสานพิธีกรรมนี้ไว้จนมาถึงปัจจุบัน เพื่อชี้ให้เห็นว่าพิธีกรรมดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมบุญกองข้าวต่อชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยมีกระบวนการในการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนานความเชื่อพิธีกรรมบุญกองข้าว แนวคิดและทฤษฎีบทบาทหน้าที่เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

2. เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยเก็บข้อมูล ระหว่างปี พ.ศ. 2565-2567 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลการเข้าร่วมพิธีกรรมบุญกองข้าว 3 ครั้ง โดยกำหนดช่วงระยะเวลาในการเข้าร่วมพิธีกรรม

ในช่วงที่ไม่ได้อยู่ในช่วงเวลาการทำพิธีกรรม 3 ครั้ง ดังนี้ 1) วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2565 ลงพื้นที่ติดต่อประสานงานเก็บข้อมูลพิธีกรรมบุญกอง ข้าวที่สำนักงานเทศบาลเมืองศรีราชา 2) วันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2566 ลงพื้นที่ติดต่อประสานงานเก็บข้อมูลพิธีกรรมบุญกองข้าวที่สำนักงานเทศบาลเมืองศรีราชา และ 3) วันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2567 ลงพื้นที่ติดต่อประสานงานเก็บข้อมูลพิธีกรรมบุญ กองข้าวที่สำนักงานเทศบาลเมืองศรีราชา

3. เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) สัมภาษณ์วิทยากรผู้ให้ข้อมูลเพื่อการศึกษาพิธีกรรมบุญกองข้าวในครั้งนี้มีคุณสมบัติ ดังนี้ เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาและปัจจุบันอาศัยอยู่ในอำเภอศรีราชา เป็นผู้มีประสบการณ์การเข้าร่วมในพิธีกรรมบุญกองข้าวอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ไม่น้อยกว่า 10 ปี ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้รู้เป็นผู้มีอายุระหว่าง 50-80 ปี ซึ่งทุกคนยินยอมให้ข้อมูลพร้อมทั้งอนุญาตให้ถ่ายภาพ บันทึกเสียง และเผยแพร่ข้อมูลได้ และ 2) การสังเกต (Observation methods) ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีบุญกองข้าว เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล องค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมได้อย่างครบถ้วนด้วยการสังเกต การจดบันทึก การบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว เสียงในขณะประกอบพิธีกรรม

4. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบเพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมบุญกองข้าวต่อชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง พิธีกรรมบุญกองข้าวมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวบ้านชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัด ชลบุรี พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า เทวดา ภูตผี ว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ความสามารถบันดาลความสุขหรือความทุกข์ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนได้ พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นภาพสะท้อนของความเชื่อและความศรัทธาส่วนบุคคลของชาวบ้านที่ถือปฏิบัติในชุมชนโดยพร้อมเพรียงกันในช่วงหลังวันสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมประจำปีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษอย่างเข้มแข็งมาจนถึงปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมบุญกองข้าวมีบทบาทหน้าที่สำคัญ ซึ่งชาวบ้านชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เชื่อว่าการเข้าร่วมในพิธีกรรมบุญกองข้าวจะทำให้ได้รับความเป็นสิริมงคลในชีวิต สุขภาพแข็งแรง ปลอดภัยจากอุบัติเหตุคลาดแคล้วจากภัยทั้งปวง มั่งมีเงินทองประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ผู้วิจัยได้ลงเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างปี พ.ศ. 2565-2567 พบว่า ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมแสดงอาการสงบนิ่งและพนมมือไหว้ในขณะประกอบพิธีบวงสรวงเพื่ออธิฐานของพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองปกป้องตนเองและครอบครัวให้มีความสุขความเจริญก้าวหน้า

ในอาชีพการงาน ในพิธีการเซ่นไหว้ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมจุดธูป 1 ดอก บอกกล่าววิญญาณขณะเซ่นไหว้ผี เพื่อแสดงความเคารพกตัญญูต่อผู้ที่ล่วงลับ ไม่ให้มารบกวนลูกหลานขอให้ชาวชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข และเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ความเชื่อว่าผีมีอิทธิพลมีอำนาจเหนือมนุษย์ ช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและนำความสงบสุขมาสู่ชุมชน

ในบริบทของพิธีกรรมดังกล่าวยังได้สะท้อนให้เห็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อในพุทธศาสนาอย่างชัดเจน การจัดเตรียมเจ้าพิธี สถานที่ในการจัดพิธีกรรม การจัดแบ่งเขตพื้นที่การบวงสรวง พื้นที่การเซ่นไหว้ ซึ่งแสดงถึงสัญลักษณ์เทวดา ผี และพุทธศาสนา เพื่ออธิบายความเชื่อของผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมต่างรู้สึกถึงความเคารพและความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมบุญกองข้าว เพราะเชื่อว่าจะได้รับพรและการปกป้องคุ้มครองจากเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะนำพาความสุขความเจริญ การมีสุขภาพแข็งแรง ประสบความสำเร็จในการงานอาชีพมีฐานะมั่งคั่งร่ำรวยให้แก่ตนเองและครอบครัว

ผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมบุญกองข้าวมีการจัดเตรียมพื้นที่โดยการจัดแบ่งเขตแสดงสัญลักษณ์ ผี เทวดา และพุทธศาสนา ตามความเชื่อของชุมชนอำเภอศรีราชา พื้นที่สัญลักษณ์เพื่อแสดงขอบเขตพื้นที่ของเทวดาผู้เป็นใหญ่ท้าวจตุโลกบาล ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมจะเข้ามารวมกันอยู่ในบริเวณของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คือ “รั้วราชวัตรฉัตรธง” ในบริบทของพุทธศาสนาและพิธีกรรมที่สืบทอดมายาวนาน เป็นเขตแดนที่เชื่อว่าท้าวจตุโลกบาลจะช่วยปกปักรักษาคุ้มครองภยันตรายจากทั้งสี่ทิศ ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบด้วย ท้าวธตรฐ ดูแลทิศตะวันออก ท้าววิรูปักษ์ ดูแลทิศตะวันตก ท้าววิรุฬหก ดูแลทิศใต้ และท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวรรณ ดูแลทิศเหนือ แต่ละองค์จะทำหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองทิศต่างๆ ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมให้มีความศักดิ์สิทธิ์ และปกป้องคุ้มครองผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมบุญกองข้าวให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ภาพที่ 1 รั้วราชวัตรฉัตรธง

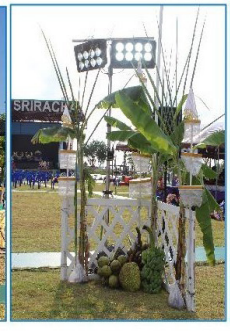

ภาพที่ 2 เครื่องประกอบการตกแต่งราชวัตรฉัตร

ภาพที่ 3 การประกอบพิธีกรรม

นอกจากนี้ ในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงได้แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม โดยพราหมณ์เจ้าพิธีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า โดยการกล่าวบทโองการอัญเชิญเทพเจ้าและการสักการะบูชาด้วยการใช้บายศรีปากชามและดอกไม้ ดังเช่น ดอกบานไม่รู้โรย ดอกรักดอกมะลิ เพื่อสื่อถึงความรักความสุขความสมหวัง ดอกกุหลาบ สื่อถึงความมีเสน่ห์แก่ผู้พบเห็น ความบริสุทธิ์ การมอบสิ่งที่ดีงามให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อสื่อถึงความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมว่าตนจะได้รับสิ่งดีเข้ามาในชีวิต ดังนั้น การจัดพิธีกรรมบวงสรวงเพื่อเชิญเทพยดามายังบริเวณประกอบพิธีกรรมจะทำให้ผู้ที่มาเข้าร่วมในพิธีกรรมเกิดความมั่นใจว่าเทพเทวดาจากทั่วทุกสารทิศได้มาร่วมรับรู้รับฟังแลช่วยป้องกันคุ้มกันภัยให้โชคลาภทำให้ชีวิตมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองและมั่งมีทรัพย์สินเงินทอง

การประกอบพิธีกรรมบุญกองข้าวให้มีความศักดิ์สิทธิ์ทำให้พิธีกรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คนในสังคม เกิดความมั่นใจมีที่พึ่งทางใจให้ยึดเหนี่ยวทำให้ชาวบ้านตลอดจนลูกหลานในครอบครัวเกิดความรู้สึกสบายใจ เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในวิถีชีวิต จากการได้รับพรและได้รับการปกป้องจากเทพเทวดาให้ประสบความโชคดีความสำเร็จในดำเนินชีวิตแคล้วคลาดจากภัยอันตรายโรคภัยไข้เจ็บและมีสุขภาพแข็งแรง

2. บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันในชุมชน บทบาทสำคัญของ “พิธีกรรมบุญกองข้าว” ในระดับชุมชนที่สำคัญคือ การทำหน้าที่ในการช่วยการสร้างความสัมพันธ์ และความผูกพันยึดเหนี่ยวผู้คนในสังคมชุมชนในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรม บุญกองข้าวสร้างความรู้สึกการมีวัฒนธรรมร่วมกันของชุมชนที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของชาวอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ทำให้เกิดความรู้สึกความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติและสังคม ช่วยเสริมสร้างจิตวิญญาณของการมีวัฒนธรรมความเชื่อร่วมกัน และรักษาความเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ให้คงอยู่ในสังคม

พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นพิธีที่สะท้อนบริบทของสังคมและความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชน ความสัมพันธ์อันดีและความผูกพันในชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชน หน่วยงานราชการและภาคเอกชนร่วมกันจัดพิธีกรรมบุญกองข้าว โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องมาประชุมร่วมกันเพื่อร่วมกันปรึกษาหารือ และวางแผนการจัดพิธีกรรมโดยเทศบาลเมืองศรีราชา ประกอบด้วย บุคลากรเทศบาลเมืองศรีราชา เทศบาลนครเจ้าพระยาสุรศักดิ์ เทศบาลตำบลบางพระ สถานศึกษา ภาคเอกชน ห้างสรรพสินค้า โรงพยาบาล และประธานชุมชนในอำเภอศรีราชา จำนวน 13 ชุมชน ดังนี้ ชุมชน บ้านไร่ ชุมชนบ้านใน ชุมชนซอยจุลินทร์และมิตร ชุมชนริมทะเล ชุมชนสว่างประทีป ชุมชนดวงมณี ชุมชนวัดราษฎร์นิยมธรรม ชุมชนไฟแดง ชุมชนหน้าดาราสมุทร ชุมชนศรีเจริญ ชุมชนส่วนราชการ ชุมชนสุขุมวิท และชุมชนศรีราชานคร-ซอยไปรษณีย์ มาประชุมร่วมกันในช่วงสัปดาห์แรกของเดือนมีนาคม เพื่อให้พิธีกรรมบวงสรวงและการเซ่นไหว้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมบุญกองข้าวมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันในชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์กันในชุมชน มีการร่วมกันวางแผนการจัดพิธีกรรมประกอบของทุกภาคส่วนในชุมชน องค์การต่างๆ ในชุมชนให้ความร่วมมือประสานสัมพันธ์ร่วมแรงร่วมใจกันเป็นจำนวนมากในการจัดงาน เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวอำเภอศรีราชา ดังคำขวัญของอำเภอศรีราชา ว่า “ซอสพริกอร่อย เกาะลอยงามล้ำ อุตสาหกรรมรุ่งเรือง เมืองเจ้าพระยาสุรศักดิ์ อนุรักษ์เต่าทะเล ประเพณีกองข้าว” ประเพณีกองข้าวจึงเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งสืบมาจนมาถึงปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันในหมู่สาธารณะชนในเทศกาลท่องเที่ยว

ภาพที่ 4 เทศบาลศรีราชาการประชุมเตรียมการจัดงาน รูปภาพจากเทศบาลศรีราชา

ภาพที่ 5 ขบวนแห่สืบสานประเพณีกองข้าวรูปภาพจากเทศบาลศรีราชา

พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นวัฒนธรรมความเชื่อร่วมกันของชุมชน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเข้าร่วมในพิธีกรรมทำให้ผู้คนในสังคมอำเภอศรีราชาได้มาพบปะสังสรรค์กัน ร่วมงานกันแบ่งปันกันสมัครสมานสามัคคีร่วมกันจัดงาน ทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจเกิดความเชื่อมั่นในความสัมพันธ์ที่ดีในระดับชุมชน ชาวบ้านในชุมชนได้รวมพลังความเชื่อ ความศรัทธาในเรื่องเทพเทวดาและผีร่วมกัน พิธีกรรมจึงมีบทบาทสำคัญที่เชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนให้มีความสามัคคีรวมกันเป็นหนึ่งเดียวสร้างพลังชุมชนที่เข้มแข็ง

นอกจากนี้ยังพบว่า พิธีกรรมดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความเอื้ออาทรการแบ่งปันกันในชุมชน ดังเช่น ภายหลังจากการเสร็จสิ้นพิธีกรรมการเซ่นไหว้ ชาวบ้านในชุมชนจะนำอาหารมานั่งล้อมวงร่วมกันรับประทานอาหารเป็นครอบครัว และร่วมสนทนาแบ่งปันอาหารให้กันเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันในชุมชน ทำให้แต่ละครอบครัวได้ใช้ช่วงเวลาสังสรรค์ทำความรู้จักกันจนถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน ลักษณะดังกล่าวแสดงถึงโครงสร้างการ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสังคมชุมชนที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่กำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน

3. บทบาทในการให้ความหวังเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งของชุมชน พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบมาแต่โบราณของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านที่ต้องพึ่งพิงความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติในท้องทะเล เพื่อหาเลี้ยงชีพบางครั้งต้องใช้ชีวิตอยู่กลางทะเลเป็นเวลาหลายวัน ไม่อาจคาดการณ์หรือวางแผนเกี่ยวกับปริมาณการจับสัตว์น้ำเพื่อเลี้ยงชีพทำให้เกิดความวิตกกังวลในการประกอบอาชีพในการออกทะเล นอกจากนี้ยังมีชุมชนชาวบ้านที่อาศัยพึ่งพิงธรรมชาติจากฟ้าฝนเพื่อประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรม ชาวไร่ชาวสวนต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติความอุดมสมบูรณ์จากผืนดิน สภาพดินฟ้าอากาศ การเกิดพายุ ฝนแล้ง ผลผลิตของพืชผลไม่ได้ผลตามความต้องการพิธีกรรมบุญกองข้าวจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนมีความหวังว่า พิธีกรรมจะช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากิน การเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ดี มีอาหารเพียงพอ การมีความ เจริญรุ่งเรืองในชีวิต มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพค้าขาย ดังเช่น ข้อความที่กล่าวในบทโองการในพิธีกรรมบุญกองข้าวบวงสรวงว่า

“ศรีศรีสิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล เราเหล่าชาวชลบุรี ทำพิธีกองข้าวบวงสรวง ปวงเหล่าเทพเทวาทุกทิศานุทิศ สถิตทั่วทุกสถาน ทั้งวิญญาณบรรพชน ขอเหล่าเทวาอารักษ์ พิทักษ์คุ้มครองผองภัย ให้ทุกคนอยู่เย็นเป็นสุข เป็นกุศลผลบุญ เกื้อหนุนชาวประชา ให้วัฒนาสถาพร หวังใดได้ผลสมใจปอง เพื่อความสวัสดิมงคล ทั่วทุกแห่งหน ข้าขออธิฐานจิต ผู้ร่วมกิจทั้งผอง กองข้าวบวงสรวงนี้จงมีแต่ความสุขใจนำชีวิตให้รุงโรจน์ โชติช่วงชัชวาล”

พิธีกรรมบุญกองข้าวนอกจากจะเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับการปกปักรักษาคุ้มครองภัยอันตรายในการดำเนินชีวิตแล้ว พิธีกรรมดังกล่าวยังเป็นความหวังในการได้รับพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยดลบันดาลส่งเสริมให้มีชีวิตที่ประสบความอุดมสมบูรณ์ ความสำเร็จมั่งคั่งร่ำรวยจากการประกอบอาชีพ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมบุญกองข้าวของอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จึงสื่อถึงความคาดหวังความอุดมสมบูรณ์โดยใช้บทโองการในพิธีกรรม และเครื่องบวงสรวงเพื่อสื่อความหมายถึงแนวคิดในพิธีกรรม ประกอบด้วยผลไม้มงคล ขนมหวาน เครื่องกระยาบวช ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับโชคลาภและความสมบูรณ์มั่งคั่งทางด้านการเงินทรัพย์สินมั่นคงประสบความโชคดีเป็นสิริมงคล ตำแหน่งหน้าที่การงานมั่นคง ดังเช่น ผลไม้มงคลในพิธีกรรมลำไย ความหมาย คือ โชคลาภและความสมบูรณ์ทางการเงิน ความรัก ความหวานฉ่ำ ความสุข แก้วมังกร กล้วยน้ำว้า แอปเปิลสีแดง ช่วยส่งเสริมความมั่งคั่งร่ำรวย ส้ม ส่งเสริมความโชคดี ความร่ำรวยเป็นสิริมงคล ชาวบ้านต่างเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพเทวดาสามารถดลบันดาลความบริบูรณ์ความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ทุกครอบครัวในชุมชนได้

การประกอบพิธีกรรมบุญกองข้าวของผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม เพื่อการร้องขอความหวังให้ตนเองและครอบครัวได้รับความอุดมสมบูรณ์ มีความมั่งคั่งร่ำรวยเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนอำเภอศรีราชาเป็นชุมชนติดทะเล การดำรงชีวิตให้อยู่รอดได้จากการประกอบอาชีพต้อง

อาศัยการพึ่งพิงธรรมชาติจากฟ้า ฝน ทะเล ผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ และการค้าขายผลผลิตจากสัตว์น้ำทางทะเล ชาวบ้านเชื่อกันว่าการเข้าร่วมในพิธีกรรมจะทำให้การทำมาหากินราบรื่นได้ผลผลิตที่ดี เป็นชุมชนที่เศรษฐกิจดีมีฐานะทางการเงินที่มั่นคง เพราะได้รับพรจากเทวดาให้แสวงหาช่องทางในการทำธุรกิจหรือเพิ่มพูนทรัพย์สินให้แก่ชาวบ้าน ในพิธีกรรมการเซ่นไหว้ผีเป็นการทำบุญให้แก่ผีที่ตายในป่า ทะเล ในชุมชน และบนท้องถนน เชื่อว่าการนำอาหารมาเซ่นไหว้เลี้ยงผีเป็นประจำทุกปีให้ผีอิ่มหนำสำราญ ผีจะไม่มารบกวนชาวบ้านทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยหรือบันดาลให้เกิดอุบัติเหตุ ทำให้ชุมชนมีความสงบสุขใช้ชีวิตได้อย่างราบรื่นเกิดความอุดมสมบูรณ์จากการประกอบอาชีพได้ ดังนั้น ชุมชนชาวประมงหรือผู้ประกอบอาชีพทางทะเลจึงร้องขอและสวดอ้อนวอน เพื่อขอให้มีโชคลาภในการค้าขายสัตว์น้ำที่หาได้จากท้องทะเล หรือประสบความมั่งคั่งจากการประกอบอาชีพ พิธีกรรมบวงสรวงและพิธีกรรมการเซ่นไหว้จึงเป็นพิธีกรรมที่เสริมสร้างความหวังในเรื่อง ความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพเทวดา ไม่มีผีมารบกวนให้ประสบเคราะห์กรรม ชาวบ้านในชุมชนต่างพร้อมใจกันด้วยความอิ่มเอมใจร่วมมือร่วมใจกันจัดพิธีกรรม โดยสื่อสัญลักษณ์ความหมายอันเป็นมงคลตามความเชื่อของชาวอำเภอศรีราชาที่สืบทอดต่อกันมาแต่โบราณ

4. บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองนโยบายของรัฐในด้านการสืบสานประเพณีของชุมชนพิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนอำเภอศรีราชา แสดงถึงเอกลักษณ์ของอำเภอศรีราชาที่ชุมชนร่วมกันรักษาสืบทอดวัฒนธรรมความเชื่อ ในอดีตชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ในอำเภอศรีราชาต่างจัดพิธีกรรมเฉพาะในชุมชนของตนเอง ตามสถานที่กำหนดนัดหมายไว้ตั้งแต่โบราณเป็นเวลา 3 วัน ต่อมาในปีพ.ศ. 2533 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันหน่วยงานราชการ เทศบาลเมืองศรีราชาได้ประสานร่วมมือกับผู้นำชุมชนในอำเภอศรีราชา หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดพิธีกรรมบุญกองข้าว โดยงานเทศบาลเมืองศรีราชา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีได้จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โครงการพัฒนาเทศบาลเมืองท้องถิ่น การนำแผนพัฒนาท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติ พ.ศ. 2566-2570 ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ข้อ 3.2 กลยุทธพัฒนาด้านการเรียนการสอน และบุคลากรทางการศึกษา วันสำคัญทางศาสนาและประเพณี ท้องถิ่น กีฬาและนันทนาการ การจัดโครงการสงกรานต์ศรีมหาราชาและประเพณีกองข้าว โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดและงบประมาณจากเทศบาลเมืองศรีราชา พิธีกรรมบุญกองข้าวจึงมีบทบาทที่สำคัญในฐานะตอบสนองนโยบายของรัฐในด้านการสืบสานประเพณีของชุมชนในท้องถิ่น เพราะพิธีกรรมเป็นกระบวนการสำคัญในการสืบทอด (transmission) ความคิดความเชื่อของคนในชุมชนเป็นเวลานับ 100 กว่าปีอย่างต่อเนื่องเพื่อตอกย้ำและถ่ายทอดความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน จากความศรัทธาความเชื่อเกี่ยวกับผีอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้สาธารณะชนให้ความสนใจในมิติของความเชื่อกับการท่องเที่ยวเชิงประเพณีและวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ ยังมีการจัดริ้วขบวนแห่ร่วมกับประเพณีสงกรานต์ เพื่อแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชุมชนอำเภอศรีราชา ไม่เพียงแต่แสดงถึงความศรัทธาของชาวบ้านในชุมชน แต่ยังเป็นวิธีการถ่ายทอดวิถีชีวิตภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดเทศกาลการท่องเที่ยวภายใต้งานชื่อว่า “กองข้าวศรีราชาและสงกรานต์ศรีมหาราชา” โดยหน่วยงานราชการเทศบาลเมืองศรีราชาเป็นผู้นำในการดำเนินการให้ทุกฝ่ายได้ร่วมรับรู้และมีส่วนในการร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นร่วมกับประเพณีสงกรานต์ของอำเภอศรีราชา ทำให้พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นที่รู้จักกันมากยิ่งขึ้น และเป็นจุดขายของท้องถิ่นในการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้มาร่วมชม ซึ่งถือเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนในระยะยาวได้ในอนาคต อีกทั้งยังช่วยเป็นกลไกสำคัญในการธำรงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าของชุมชน โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมในยุคปัจจุบันได้อย่างสร้างสรรค์และยังคงรากเหง้าทางวัฒนธรรมไว้อย่างเข้มแข็ง

5. อภิปรายผลการวิจัย

พิธีกรรมบุญกองข้าวชาวบ้านชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ประกอบพิธีกรรมในวันที่ 21 เมษายนของทุกปี พิธีกรรมดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะของชาวบ้านชุมชนอำเภอศรีราชาที่ถือปฏิบัติกันมาตามความเชื่อของบรรพชน

การศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมบุญกองข้าวอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ (Four Function of folklore) ของวิลเลียม บาสคอม (Bascom, 1965) เป็นแนวทางในการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมบุญกองข้าวมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญต่อชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ทั้งในด้านจิตใจ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ซึ่งสามารถอภิปรายรายละเอียดดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวบ้านชุมชนอำเภอศรีราชา เจ้าพิธีในการประกอบพิธีกรรมคือพราหมณ์ เป็นผู้นำที่สร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นว่าพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นไปตามลำดับขั้นตอนตามแบบแผนของการประกอบพิธีกรรมที่ชัดเจน การแต่งกายด้วยสีขาวสื่อความหมายถึงความบริสุทธิ์ในการเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าเชื่อมโยงถึงความเคารพศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งส่งผลในด้านจิตใจของผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมเป็นอย่างมากว่าเทพเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถปกป้องคุ้มครองให้ตนเอง และครอบครัวให้มีความสุขปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง เกิดความโชคดีมั่งมีทรัพย์สิน การเซ่นไหว้ผีให้ได้รับอาหารที่อิ่มหนำสำราญผีจะไม่มาทำอันตรายสร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัวและชุมชนจะเกิดความร่มเย็นเป็นสุข พิธีกรรมบุญกองข้าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชุมชนว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีพลังอำนาจในการสร้างขวัญและกำลังใจให้ชาวบ้านในชุมชนใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมั่นคงปลอดภัยและมีความสุข

2. บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันในชุมชน แม้ว่าในปัจจุบันพิธีกรรมบุญกองข้าวของอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จะมีการเปลี่ยนรูปแบบจากอดีตสู่ปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการจัดพิธีกรรมคือหน่วยงานภาครัฐ เทศบาลเมืองศรีราชาร่วมกันทุกภาคส่วนในเขตเทศบาลในชุมชนร่วมกันจัดพิธีกรรมบนพื้นฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมคือ การร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านในชุมชนเพื่อรักษาพิธีกรรมให้ยังคงอยู่ ให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ แม้ว่าในยุคปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมโดยผสมผสานความเชื่อผีพราหมณ์และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมและความเชื่อที่หลากหลายทางวัฒนธรรมที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชน และเกิดการปรับตัวของสังคมไทยที่ยืดหยุ่นและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างกลมกลืน

3. บทบาทในการให้ความหวังเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งของชุมชนพิธีกรรมทำหน้าที่ให้ความหวังเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งให้แก่ชาวชุมชน จากบริบทของพิธีกรรมในการบวงสรวงเทพเทวดา สื่อความถึงความสมบูรณ์ความงอกงามของผลิตผลจากการประกอบอาชีพ และความมั่งคั่งทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชน การประกอบสร้างความหมายผ่านสัญลักษณ์ในพิธีกรรมการบวงสรวง ประกอบด้วยเครื่องประกอบในพิธีกรรมที่สื่อความหมายเพื่อความเป็นมงคลในชีวิต

4. บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองนโยบายของรัฐในด้านการสืบสานประเพณีของชุมชนพิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนอำเภอศรีราชาที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นของชุมชนชายทะเล แสดงถึงการสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันในชุมชน และตอบสนองนโยบายของภาครัฐในด้านการสืบสานประเพณีของชุมชน ในบริบทของการพัฒนาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับหน่วยงานราชการเทศบาลเมืองศรีราชาในการจัดพิธีกรรมบุญกองข้าวให้เป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญและน่าสนใจมากขึ้น เพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศได้เข้ามาร่วมรับรู้วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชน ได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตของชาวบ้านให้ดำรงอยู่ต่อไปในสังคมไม่ให้สูญหายไป สร้างความยั่งยืนและช่วยส่งเสริมกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน ทำให้อำเภอศรีราชาเป็นชุมชนที่เข้มแข็งในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้พิธีกรรมบุญกองข้าวได้รับประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ในระดับจังหวัดประจำปีพ.ศ. 2556 ทำให้ชุมชนได้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมร่วมกัน เห็นคุณค่าและร่วมกันรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่สืบไป สอดคล้องกับโชติพัฒน์ ทิมกระจ่าง (2546) ว่าชาวบ้านในชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีทัศนคติที่ดีต่อการร่วมอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีกองข้าวเพราะเป็นพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของอำเภอศรีราชา

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อสภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการจัดพิธีกรรมบุญกองข้าว อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพิธีกรรมในชุมชน

1.2 ควรศึกษาวัฒนธรรมความเชื่อ ประเพณี การละเล่น เพลงพื้นบ้านของชาวอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เพื่อเป็นการรวบรวมวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เกิดความเข้าใจถึงวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอศรีราชา

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

พิธีกรรมบุญกองข้าวเป็นพิธีกรรมมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนชายฝั่งมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ดังนี้ 1) บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวบ้านในชุมชนอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 2) บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันในชุมชน 3) บทบาทในการให้ความหวังเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งของชุมชน 4) บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองนโยบายของรัฐในด้านการสืบสานประเพณีของชุมชน ทำให้ชุมชนให้เกิดความสามัคคีเป็นชุมชนที่เข้มแข็งเกิดความสงบสุข และดำรงเอกลักษณ์ของชุมชนชายฝั่งทะเลได้อย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2544). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

โชติพัฒน์ ทิมกระจ่าง. (2546). *ความรู้ทัศนคติและการร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีกองข้าวของประชาชนในเขตอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. (รายงานการวิจัย). ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ทัศนีย์ ทานตวณิช. (2535). *ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก*. (รายงานการวิจัย). ชลบุรี: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ภารดี มหาขันธ์ และนันท์ชญา มหาขันธ์. (2560). *รากฐานและภูมิพลังจังหวัดชลบุรี*. นนทบุรี: ปริ้นโอโซน.

Bascom, W. (1965). Four functions of folklore. In A. Dundes (Ed.), *The study of folklore* (pp. 279-298). New Jersey: Prentice-Hall.

แนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี*
Guidelines for the Development of a Smart City in Nonthaburi Province

วิชิต สุรดินทร์กูร, นลินี สุรดินทร์กูร และศุภากร สุรดินทร์กูร
Vichit Suradinkura, Nalinee Suradinkura and Supakorn Suradinkura
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ประเทศไทย
Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: vichit.su@ssru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นเมืองอัจฉริยะ และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี โดยใช้กรอบแนวคิดด้านการพัฒนาเมือง 5 มิติ ได้แก่ ด้านสังคม ด้านโครงสร้าง ด้านสันติภาพและสถาบัน ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา และการบริหารจัดการเมือง การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างประชาชนในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 400 คน ผ่านแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ

ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับความเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี พบว่าอยู่ในระดับสูง โดยมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดในมิติด้านหุ้นส่วนการพัฒนา รองลงมาคือด้านสังคม และการบริหารจัดการเมืองอัจฉริยะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และประชาชนในการขับเคลื่อนเมืองอัจฉริยะ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นเมืองอัจฉริยะ พบว่า หุ้นส่วนการพัฒนาและการบริหารจัดการเมืองอัจฉริยะเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุดต่อการพัฒนาเมืองอัจฉริยะในทุกมิติ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจอัจฉริยะ และการเดินทางและขนส่งอัจฉริยะ ขณะที่โครงสร้างพื้นฐานเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาโครงข่ายขนส่งมวลชนและระบบสาธารณูปโภคของเมือง

---

*ได้รับบทความ: 14 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 26 พฤษภาคม 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 5 มิถุนายน 2568
Received: February 14, 2025; Revised: May 26, 2025; Accepted: June 5, 2025

3. แนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานอัจฉริยะ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเมือง ผลการวิจัยนี้สามารถเป็นแนวทางเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี และพลังงาน รวมถึงภาคเอกชนและภาคประชาสังคม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนนนทบุรีให้เป็นเมืองอัจฉริยะที่มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: เมืองอัจฉริยะ; การพัฒนาเมือง; นนทบุรี; โครงสร้างพื้นฐานอัจฉริยะ; การบริหารจัดการเมืองอัจฉริยะ

Abstract

This study aims to; 1) analyze the level of smart city development in Nonthaburi Province, 2) examine the key factors influencing its transformation, and 3) propose guidelines for its future development. The research framework encompasses five dimensions of urban development: social, infrastructure, peace and institutions, development partnerships, and smart governance. This study employs a mixed-methods approach, combining quantitative and qualitative methodologies. A survey was conducted among 400 Nonthaburi residents, with data analyzed using descriptive statistics, correlation analysis, and multiple regression. Additionally, in-depth interviews were conducted with smart city development experts.

The results revealed that:

1. The level of smart city development in Nonthaburi was found to be high, with development partnerships scoring the highest, followed by social and smart governance dimensions. This reflects the crucial role of multi-sector collaboration in driving smart city development.

2. Factors influencing smart city development indicate that development partnerships and smart governance significantly impact all dimensions of transformation, particularly in economic innovation and smart mobility. Additionally, infrastructure development plays a crucial role in enhancing transportation networks and urban utilities.

3. Guidelines for smart city development suggest prioritizing the enhancement of smart infrastructure, fostering collaboration between public and private sectors, and integrating digital technology for efficient urban management. The findings provide valuable policy insights that can be utilized by local administrative organizations, governmental agencies responsible for infrastructure, technology, and energy, as well as private sector investors and civil society groups. This study serves as a strategic framework for advancing Nonthaburi into a highly efficient and technology-driven smart city.

Keywords: Smart City; Urban Development; Nonthaburi; Smart Infrastructure; Smart Governance

1. บทนำ

ในปัจจุบันการขยายตัวของความเป็นเมือง (Urbanization) เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทั่วโลก ซึ่งเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตของประชากรและการขยายตัวของเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และเทคโนโลยี การขยายตัวของเมืองนำไปสู่ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม การใช้พลังงาน และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นความท้าทายที่หลายประเทศต้องเผชิญ องค์การสหประชาชาติคาดการณ์ว่า ภายในปี พ.ศ. 2593 ประชากรกว่าร้อยละ 66 ของโลกจะอาศัยอยู่ในเขตเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาเมืองให้มีความยั่งยืนและสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมืองอัจฉริยะ (Smart City) เป็นแนวทางที่ได้รับความสนใจและมีการนำมาใช้ในหลายประเทศ เพื่อช่วยให้เมืองสามารถพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ลดปัญหาการบริหารจัดการเมือง และเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน (UN-Habitat, 2024)

แนวคิดเมืองอัจฉริยะมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาเมืองให้มีความปลอดภัย ประหยัดพลังงาน มีความยั่งยืน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (Deloitte, 2018) หลายประเทศทั่วโลก เช่น สิงคโปร์ เกาหลีใต้ และสเปน ได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) มาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการเมืองเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด สำหรับประเทศไทยการพัฒนาเมืองอัจฉริยะได้รับการกำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติ ภายใต้ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเศรษฐกิจดิจิทัลและนโยบาย Thailand 4.0 ซึ่งเน้นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการเพิ่มขีดความสามารถของเมืองและเศรษฐกิจระดับพื้นที่ (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2559) โดยมีการพัฒนาเมืองนำร่อง เช่น ภูเก็ต เชียงใหม่ และขอนแก่น ที่ได้รับการวางรากฐานโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับการบริหารจัดการเมืองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ศึกษาการพัฒนาเมืองอัจฉริยะในบริบทของระดับจังหวัดในประเทศไทยยังมีจำนวนจำกัด โดยเฉพาะการวิเคราะห์ปัจจัย

เชิงพื้นที่สังคม และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่เมืองรองที่กำลังเผชิญความท้าทายจากการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เช่น จังหวัดนนทบุรี จึงถือเป็นช่องว่างของงานวิจัยที่จำเป็นต้องศึกษาอย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง

จังหวัดนนทบุรีเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสำหรับการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ เนื่องจากมีสถานะเป็นจังหวัดปริมณฑลที่มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านประชากร เศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้มีลักษณะเป็น “เมืองเชื่อม” ระหว่างเมืองหลวงกับพื้นที่โดยรอบ อีกทั้งยังมีความหลากหลายของชุมชนและปัญหาด้านการจัดการเมืองที่สะท้อนภาพรวมของเมืองขนาดกลางในประเทศไทยได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามการขยายตัวของเมืองนนทบุรีส่งผลให้เกิดปัญหาหลายด้าน เช่น การจราจรติดขัด การจัดการขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพ การลดลงของพื้นที่สีเขียว และปัญหาด้านความปลอดภัยของประชาชน (เทศบาลนครนนทบุรี, 2565) ดังนั้น การนำแนวคิดเมืองอัจฉริยะมาใช้ในการบริหารจัดการเมืองนนทบุรีจึงเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และช่วยให้การบริหารจัดการเมืองสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความยั่งยืน และสามารถรองรับการเติบโตของเมืองในอนาคต

การวิจัยครั้งนี้ ต้องการนำเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี โดยมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของบริการสาธารณะ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะการศึกษานี้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในระดับจังหวัด ซึ่งเป็นระดับที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดนโยบายชาติสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ รวมถึงสามารถเป็นฐานต้นแบบสำหรับการพัฒนาเมืองอัจฉริยะในเมืองรองอื่นๆ ของประเทศไทยได้ในอนาคต

ทั้งนี้ การพัฒนาเมืองอัจฉริยะของนนทบุรีต้องอาศัยการบูรณาการข้อมูล การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ เพื่อให้การพัฒนาเมืองมีความสมดุลและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนสามารถใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ และเป็นข้อมูลในการพัฒนาโครงการโครงสร้างพื้นฐาน ที่ตอบสนองต่อการเติบโตของจังหวัดนนทบุรี และเป็นต้นแบบให้กับเมืองอื่นๆ ในประเทศไทยได้ในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 1,288,637 คน (กรมการปกครอง, 2567) และกลุ่มตัวอย่าง ได้มาจากการคำนวณโดยใช้สูตรของยามาเน่ (Yamane, 1976) โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่น 95 และความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) ดังนี้ 1) การสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยแบ่งประชากร โดยแบ่งตามอำเภอ 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอบางกรวย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางบัวทอง อำเภอไทรน้อย และอำเภอปากเกร็ด เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีความเป็นตัวแทนของประชากรในจังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้ออกแบบการสุ่มแบบกลุ่มให้ครอบคลุมทุกอำเภอ ซึ่งสะท้อนโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของจังหวัด 2) การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยคำนึงถึงสัดส่วนองค์ประกอบของประชากร ในแต่ละอำเภอโดยพิจารณาสัดส่วนประชากรจริงในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายและเป็นตัวแทนของทั้งจังหวัด และ 3) การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณา ตามวัน เวลา ที่ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลนั้นๆ

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญและเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาสู่เมืองอัจฉริยะเป็นอย่างดี คือ ผู้บริหารจังหวัดนนทบุรี ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักบริหารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสู่เมืองอัจฉริยะ รวมจำนวน 5 คน ได้แก่ 1) ผู้บริหารของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล 2) ผู้บริหารสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) 3) ผู้ประนีประนอมประจำศาลจังหวัดนนทบุรี 4) รองผู้ว่าราชการจังหวัดนนทบุรี 5) ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามหลักความเหมาะสม (Purposive Criteria) โดยพิจารณาจาก 3 ประการ ได้แก่ 1) ความเกี่ยวข้องโดยตรงกับนโยบายหรือแผนพัฒนาเมืองอัจฉริยะในระดับพื้นที่หรือระดับชาติ 2) ประสบการณ์ในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองในภาครัฐหรือภาคสนับสนุน และ 3) ความสามารถในการให้ข้อมูลเชิงลึกที่เอื้อต่อการวิเคราะห์ประเด็นวิจัยได้อย่างรอบด้าน

เครื่องมือในการวิจัย การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยใช้เครื่องมือหลัก 2 ประเภท ได้แก่ 1) แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามสร้างขึ้นจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม เอกสาร และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เพื่อใช้วัดความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ เป็นคำถามแบบเลือกตอบ (Checklist) ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาเมืองของจังหวัดนนทบุรี ครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม โครงสร้างพื้นฐาน ความยั่งยืนเชิงพื้นที่ สันติภาพและสถาบัน และหุ้นส่วนการพัฒนา ตัวอย่างคำถาม เช่น จังหวัดนนทบุรีส่งเสริมการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพของประชาชน จังหวัดนนทบุรีพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ตรงกับความต้องการของชุมชน จังหวัดนนทบุรีมีระบบสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน และส่วนที่ 3 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ แบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ พลเมืองและการดำรงชีวิตอัจฉริยะ พลังงานและสิ่งแวดล้อมอัจฉริยะ เศรษฐกิจอัจฉริยะ การเดินทางและขนส่งอัจฉริยะ และการบริหารจัดการอัจฉริยะ ตัวอย่างคำถาม เช่น จังหวัดนนทบุรีใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วม จังหวัดนนทบุรีส่งเสริมการรีไซเคิลขยะผ่านแอปพลิเคชัน จังหวัดนนทบุรีพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อตรวจสอบตำแหน่งรถโดยสารแบบเรียลไทม์ แบบสอบถามใช้มาตราส่วนประเมินแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ (Likert, 1932) เพื่อวัดระดับความคิดเห็นของผู้ตอบ และ 2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ใช้สำหรับเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี โดยมีประเด็นคำถามหลักจำนวน 6 ข้อ ได้แก่ 1) ความคิดเห็นต่อการพัฒนาเมืองด้านสังคม 2) ความคิดเห็นต่อการพัฒนาเมืองด้านโครงสร้าง 3) ความคิดเห็นต่อการพัฒนาเมืองด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ 4) ความคิดเห็นต่อการพัฒนาเมืองด้านสันติภาพและสถาบัน 5) ความคิดเห็นต่อการพัฒนาเมืองด้านหุ้นส่วนการพัฒนา และ 6)แนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ 1) การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ดำเนินการโดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ซึ่งได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ราย ผลการวิเคราะห์พบว่าทุกข้อมีค่า IOC มากกว่า 0.50 แสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมของข้อคำถามและความชัดเจนของภาษาที่ใช้ในการวิจัย 2) การทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามดำเนินการโดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบและปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Pretest) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 30 ราย จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของคอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) (Cronbach, 1951) คำนวณโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ผลการวิเคราะห์พบว่าหากค่าสัมประสิทธิ์อัลฟามีค่าเท่ากับหรือสูงกว่า 0.85 จึงถือว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือสูงและสามารถนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริงได้ (Cohen, 1988)

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ดำเนินการโดยการแจกแบบสอบถามให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน 400 คน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถาม ณ สถานที่ราชการในจังหวัดนนทบุรี ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2568 ภายหลังการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของแบบสอบถามก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป และ 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งผู้วิจัยได้ขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์จัดขึ้น ณ สถานที่ที่นัดหมายกับผู้ให้ข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ได้จัดเตรียมไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้ค่าสถิติร้อยละ (Percentage) สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง เช่น เพศ อายุ และระดับการศึกษา ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองและการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี การวิเคราะห์การถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson’s Correlation Coefficient) ใช้ในการทดสอบอิทธิพลของตัวแปรอิสระด้านการพัฒนาเมืองที่มีต่อระดับความเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี และ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเชิงเอกสาร จากนั้นจึงทำการลดทอนข้อมูลที่ซ้ำซ้อน และสรุปผลในลักษณะอุปนัย (Inductive Conclusion) เพื่อให้ได้แนวคิดหรือข้อเสนอแนะเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะในบริบทของจังหวัดนนทบุรี

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ระดับความเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 400 คน พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 70.75) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-40 ปี (ร้อยละ 65.50) รองลงมาคืออายุ 41-60 ปี (ร้อยละ 22.75) และ 61 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 11.75) ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 55.75) รองลงมาคือระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 26.25) และต่ำกว่าปริญญาตรี (ร้อยละ 18.00) ส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 15,000-25,000 บาท (ร้อยละ 59.50) รองลงมาคือมากกว่า 25,000 บาท (ร้อยละ 39.50) และต่ำกว่า 15,000 บาท (ร้อยละ 1.00) นอกจากนี้พบว่าส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 67.50) รองลงมามีสถานภาพโสด (ร้อยละ 20.25) และหม้ายหรือหย่าร้าง (ร้อยละ 12.25) ในด้านอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย อิสระ หรือเป็นนักศึกษา

(ร้อยละ 51.75) รองลงมาคือพนักงานองค์กรเอกชน (ร้อยละ 23.25) ข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 18.75) และอาชีพอื่นๆ (ร้อยละ 6.25) ในแง่ของภูมิลำเนา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอบางกรวย (ร้อยละ 42.75) รองลงมาคือ อำเภอเมืองนนทบุรี (ร้อยละ 31.25) บางใหญ่ (ร้อยละ 13.50) ปากเกร็ด (ร้อยละ 7.25) บางบัวทอง (ร้อยละ 4.00) และไทรน้อย (ร้อยละ 1.25)

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การพัฒนาเมือง

การพัฒนาเมือง	Mean	St.Dev.	ระดับ
1. ด้านสังคม	3.85	.557	มาก
2. ด้านโครงสร้าง	3.65	.679	มาก
3. ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่	4.04	.612	มาก
4. ด้านสันติภาพและสถาบัน	3.69	.670	มาก
5. ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา	3.80	.677	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.81**	**.560**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ในภาพรวมการพัฒนาเมือง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.81) โดยตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ ($\bar{X}$ = 4.04) รองลงมาคือ ด้านสังคม ($\bar{X}$ = 3.85) ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา ($\bar{X}$ = 3.80) ด้านสันติภาพและสถาบัน ($\bar{X}$ = 3.69) และด้านโครงสร้าง ($\bar{X}$ = 3.65)

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี

การเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี	Mean	St.Dev.	ระดับ
1. ด้านพลเมืองและการดำรงชีวิตอัจฉริยะ	3.59	.738	มาก
2. ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมอัจฉริยะ	3.76	.672	มาก
3. ด้านเศรษฐกิจอัจฉริยะ	3.51	.766	มาก
4.ด้านการเดินทางและขนส่งอัจฉริยะ	3.74	.770	มาก
5. ด้านการบริหารจัดการอัจฉริยะ	3.50	.912	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.04**	**.658**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า การเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.04) โดยตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ พลังงานและสิ่งแวดล้อมอัจฉริยะ ($\bar{X}$ = 3.76) รองลงมาคือ

การเดินทางและขนส่งอัจฉริยะ ($\bar{X}$ = 3.74) พลเมืองและการดำรงชีวิตอัจฉริยะ ($\bar{X}$ = 3.59) เศรษฐกิจอัจฉริยะ ($\bar{X}$ = 3.51) และการบริหารจัดการอัจฉริยะ ($\bar{X}$ = 3.50)

ตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม

Correlations					
	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5
X1	1				
X_2	.712**	1			
X_3	.671**	.690**	1		
X_4	.611**	.729**	.692**	1	
X_5	.655**	.766**	.720**	.702**	1

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างการพัฒนาเมืองและการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน มีทิศทางเป็นบวก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.611-0.766 ถือว่ามีความสัมพันธ์กันไม่มาก สามารถนำไปวิเคราะห์การถดถอยได้ โดยตัวแปรแฝง (X_1-X_5) หมายถึง X_1 = การพัฒนาเมืองด้านสังคม X_2 = การพัฒนาเมืองด้านโครงสร้างพื้นฐาน X_3 = การพัฒนาเมืองด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ X_4 = การพัฒนาเมืองด้านสันติภาพและสถาบัน X_5 = การพัฒนาเมืองด้านหุ้นส่วนการพัฒนา

ตารางที่ 4 สรุปผลการวิเคราะห์ถดถอยการพัฒนาเมืองที่ส่งผลต่อการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี

ตัวแปรตาม	ตัวแปรอิสระ	B	SE	Beta	t	Sig.	R^2 (Adj. R^2)	F-test
ด้านพลเมืองและการดำรงชีวิตอัจฉริยะ	ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่	0.341	0.067	0.282	5.091	0.000*	0.534 (0.528)	90.352
	ด้านสันติภาพและสถาบัน	0.194	0.068	0.177	2.867	0.004*		
	ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา	0.359	0.073	0.330	4.929	0.000*		

ตัวแปรตาม	ตัวแปรอิสระ	B	SE	Beta	t	Sig.	R^2 (Adj. R^2)	F-test
ด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมอัจฉริยะ	ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่	0.486	0.054	0.443	8.935	0.000*	0.628 (0.623)	133.119
	ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา	0.252	0.059	0.254	4.255	0.000*		
ด้านเศรษฐกิจอัจฉริยะ	ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่	0.294	0.068	0.235	4.334	0.000*	0.556 (0.550)	98.605
	ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา	0.371	0.074	0.328	5.030	0.000*		
ด้านการเดินทางและขนส่งอัจฉริยะ	ด้านโครงสร้าง	0.123	0.056	0.108	2.171	0.031*	0.696 (0.692)	180.595
	ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่	0.211	0.056	0.167	3.738	0.000*		
	ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา	0.602	0.061	0.530	9.812	0.000*		
ด้านการบริหารจัดการอัจฉริยะ	ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่	0.424	0.092	0.285	4.602	0.000*	0.420 (0.413)	57.064
	ด้านสันติภาพและสถาบัน	0.241	0.094	0.177	2.577	0.010*		
	ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา	0.290	0.095	0.215	2.889	0.004*		
ภาพรวมการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี	ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่	0.351	0.051	0.312	6.943	0.000*	0.693 (0.689)	177.874
	ด้านหุ้นส่วนการพัฒนา	0.375	0.055	0.369	6.808	0.000*		

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าตัวแปรอิสระที่มีผลต่อด้านพลเมืองและการดำรงชีวิตอัจฉริยะ ได้แก่ ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ (Beta = 0.282, Sig. = 0.000) ด้านสันติภาพและสถาบัน (Beta = 0.177, Sig. = 0.004) และด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Beta = 0.330, Sig. = 0.000) โดยตัวแปรเหล่านี้สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 52.8 สำหรับด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมอัจฉริยะ พบว่าตัวแปรด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ (Beta = 0.443, Sig. = 0.000) และด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Beta = 0.254, Sig. = 0.000) มีอิทธิพลเชิงบวก โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 62.3

ในส่วนของด้านเศรษฐกิจอัจฉริยะ ตัวแปรที่มีผลสำคัญได้แก่ ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ (Beta = 0.235, Sig. = 0.000) และด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Beta = 0.328, Sig. = 0.000) ซึ่งสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 55 ขณะที่ด้านการเดินทางและขนส่งอัจฉริยะได้รับอิทธิพลจากด้านโครงสร้าง (Beta = 0.108, Sig. = 0.031) ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ (Beta = 0.167, Sig. = 0.000) และด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Beta = 0.530, Sig. = 0.000) โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 69.2

ตัวแปรที่ส่งผลต่อด้านการบริหารจัดการอัจฉริยะ ได้แก่ ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ (Beta = 0.285, Sig. = 0.000) ด้านสันติภาพและสถาบัน (Beta = 0.177, Sig. = 0.010) และด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Beta = 0.215, Sig. = 0.004) ซึ่งสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 41.3 และผลการวิเคราะห์ภาพรวมการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี พบว่าตัวแปรที่ส่งผล คือ ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ (Beta = 0.549, Sig. = 0.000) และด้านหุ้นส่วนการพัฒนา (Beta = 0.232, Sig. = 0.000) โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 68.9

จากผลการวิเคราะห์ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง การพัฒนาเมืองที่ส่งผลต่อการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี ชี้ให้เห็นว่าตัวแปรด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่และด้านหุ้นส่วนการพัฒนาเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการพัฒนาเมืองอัจฉริยะในหลายมิติ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ พลังงานและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการอัจฉริยะ ในขณะที่ด้านโครงสร้าง มีผลโดยตรงต่อการเดินทางและขนส่งอัจฉริยะ ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาเมืองผ่านการเสริมสร้างความยั่งยืน ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ รายละเอียดดังภาพที่ 1

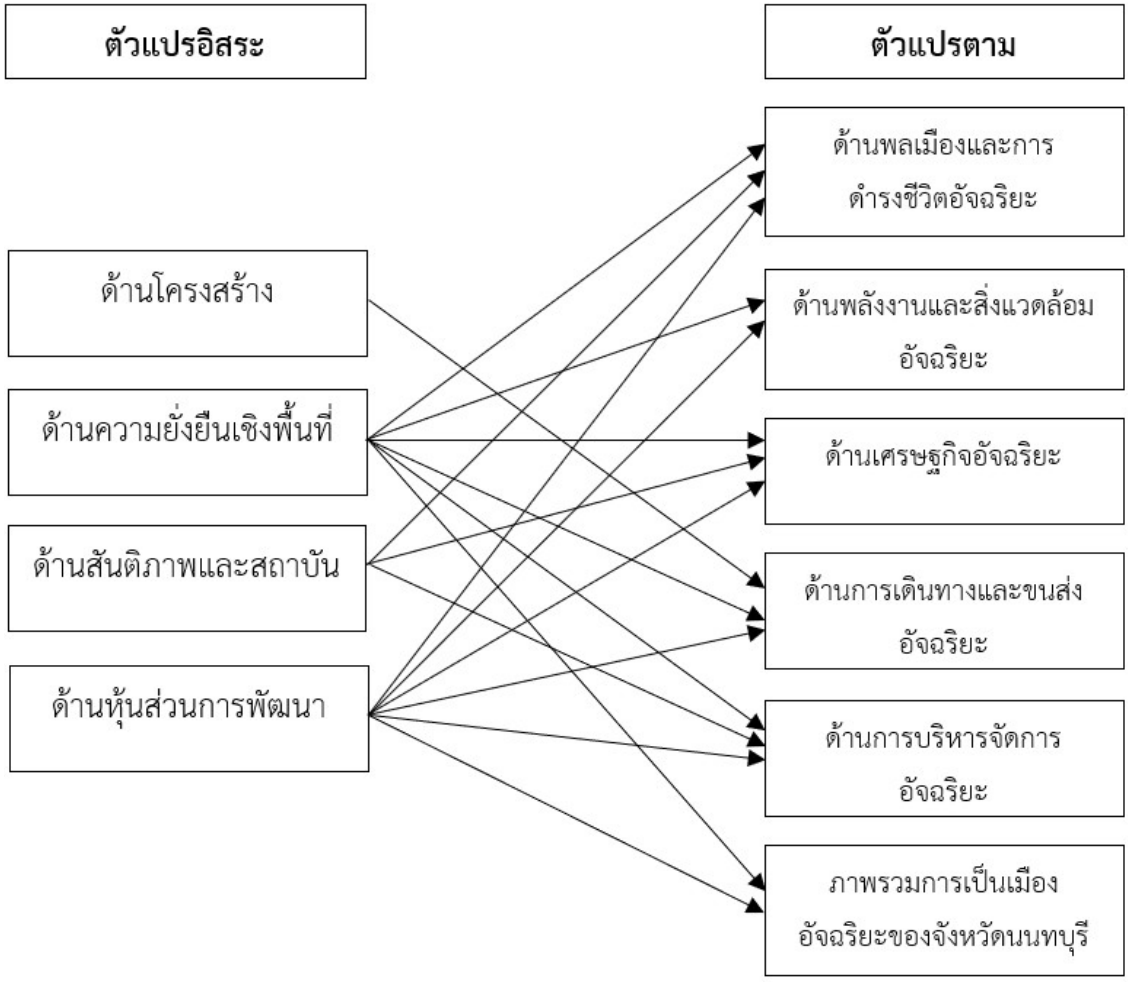

ภาพที่ 1 การพัฒนาเมืองที่ส่งผลต่อการเป็นเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี

3. ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรีสะท้อนให้เห็นองค์ประกอบสำคัญที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงเมืองอย่างยั่งยืน ผู้เชี่ยวชาญเน้นย้ำว่าการพัฒนาเมืองด้านสังคมเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็งและเท่าเทียม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดิจิทัลของประชาชน การเข้าถึงเทคโนโลยีและการศึกษาอย่างทั่วถึง รวมถึงการใช้ระบบกล้องวงจรปิด AI เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การขยายการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตฟรีและบริการสาธารณะดิจิทัลยังเป็นแนวทางสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ ปัญหาการจราจรและการขนส่งสาธารณะยังคงเป็นประเด็นท้าทายที่ต้องการการพัฒนา

โครงสร้างพื้นฐานอัจฉริยะเพื่อช่วยลดการใช้รถยนต์ส่วนตัวและลดปัญหาการจราจรติดขัด

ด้านโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญระบุถึงความสำคัญของการพัฒนา ระบบขนส่งมวลชนอัจฉริยะ การบริหารจัดการพลังงาน และการเชื่อมโยงระบบดิจิทัล เพื่อรองรับการเป็นเมืองอัจฉริยะ โดยเนื้อหาดังกล่าวได้จากการถอดบทสัมภาษณ์และวิเคราะห์ประเด็นซ้ำซ้อนที่ปรากฏ การบูรณาการระบบขนส่งอัจฉริยะ การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ในการวางแผนเมือง และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร และลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การบริหารจัดการขยะและการเฝ้าระวังคุณภาพอากาศยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองอัจฉริยะที่ยั่งยืน

ด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ โดยประเด็นนี้ได้รับการกล่าวถึงซ้ำหลายครั้งจากผู้ให้ข้อมูลหลากหลายภาคส่วน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวว่าการออกแบบเมืองที่สมดุลต้องคำนึงถึงปัจจัยด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ควบคู่กันไป การวางแผนเมืองให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การจัดสรรพื้นที่สีเขียว และการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับการขยายตัวของเมืองเป็นสิ่งจำเป็น นอกจากนี้เทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้ต้องมีการบำรุงรักษาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ในด้านสันติภาพและสถาบัน การบริหารจัดการที่โปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ นนทบุรีเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา ซึ่งต้องอาศัย การบริหารจัดการเมืองที่ครอบคลุมและเป็นธรรม เพื่อสร้างความไว้วางใจของประชาชน ข้อเสนอจากผู้ให้ข้อมูลชี้ว่าการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดนโยบายเมืองช่วยให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้น สำหรับด้านหุ้นส่วนการพัฒนา เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนจังหวัดนนทบุรีให้เป็นเมืองอัจฉริยะ จากการรวบรวมข้อมูลเชิงลึก พบว่าผู้ให้ข้อมูลเห็นพ้องในประเด็นเรื่องการบูรณาการระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน เนื่องจากการพัฒนาเมืองต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การลงทุนจากภาคเอกชนและความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญระดับนานาชาติสามารถช่วยผลักดันเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานเมืองให้มีความทันสมัยมากขึ้น นอกจากนี้ การสร้างนวัตกรรมร่วมกัน เช่น การใช้พลังงานสะอาดและระบบขนส่งสาธารณะอัจฉริยะ ยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและยั่งยืน

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรีมีปัจจัยสำคัญหลายประการที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนเมืองให้มีประสิทธิภาพและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้

อย่างครอบคลุม โดยเฉพาะด้านความยั่งยืนเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการพัฒนาเมืองอัจฉริยะในหลายมิติ เช่น พลเมืองและการดำรงชีวิตอัจฉริยะ พลังงานและสิ่งแวดล้อมอัจฉริยะ และเศรษฐกิจอัจฉริยะ ผลการวิจัยนี้สามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีการบริหารภาครัฐสมัยใหม่ (New Public Management: NPM) ซึ่งเน้นการบริหารที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ ประสิทธิภาพ และการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น (Pollitt & Bouckaert, 2021) นอกจากนี้ แนวคิดของ Bibri and Krogstie (2017, pp. 183-212) ที่กล่าวถึงการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศและแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อขับเคลื่อนเมืองอัจฉริยะ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้ข้อมูลเชิงลึก (Big Data) และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการออกแบบโซลูชันด้านการพัฒนาเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินนโยบายของจังหวัดนนทบุรีที่ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำของประชาชน

นอกจากนี้ โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Development) เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ โดยเฉพาะในด้านการเดินทางและขนส่งอัจฉริยะ ผลการวิจัยพบว่าการลงทุนในระบบขนส่งมวลชนที่มีประสิทธิภาพ เช่น การพัฒนาโครงข่ายขนส่งสาธารณะ การใช้เทคโนโลยีจราจรอัจฉริยะ และการบริหารจัดการคมนาคมแบบเรียลไทม์ เป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีเครือข่ายนโยบาย (Policy Network Theory) ที่เน้นถึงการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วน เช่น หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและแก้ไขปัญหาการจราจรที่มีความซับซ้อน (Klijn & Koppenjan, 2020) ในบริบทของนนทบุรี ซึ่งเป็นเมืองปริมณฑลที่เชื่อมต่อกับกรุงเทพมหานคร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบขนส่งที่มีประสิทธิภาพจะช่วยลดภาระของประชาชนในการเดินทาง ลดมลพิษ และเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญ ทั้งนี้แนวคิดของ Lom and Pribyl (2021) ยังสนับสนุนว่าการพัฒนาเมืองอัจฉริยะต้องคำนึงถึงระบบขนส่งที่บูรณาการทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างเมืองและลดการพึ่งพาการใช้รถยนต์ส่วนตัว

การบริหารจัดการอัจฉริยะ (Smart Governance) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ โดยผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการมีศูนย์บริการประชาชนแบบครบวงจร (One Stop Service) และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานรัฐ สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเมืองและลดปัญหาความล่าช้าในการให้บริการแก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของรัฐบาลดิจิทัล (Digital Government) ที่ชี้ให้เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการข้อมูลและบริการสาธารณะจะช่วยลดความซับซ้อนของกระบวนการภาครัฐ เพิ่มความโปร่งใส และเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลภาครัฐได้มากขึ้น (Mergel, 2020) เช่นเดียวกับแนวคิดของ Meijer and Bolívar (2016, pp. 392-408)

ที่เน้นว่าการบริหารจัดการอัจฉริยะต้องอาศัยการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับกระบวนการนโยบายเพื่อให้เกิดการพัฒนาเมืองที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากนี้ในบริบทของนนทบุรีซึ่งกำลังเผชิญกับความท้าทายในด้านโครงสร้างพื้นฐานและการขยายตัวของเมือง การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพผ่านระบบดิจิทัลสามารถช่วยให้หน่วยงานรัฐสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จังหวัดนนทบุรีควรส่งเสริมการพัฒนาเมืองอัจฉริยะผ่านการวางผังเมืองอย่างยั่งยืน การเพิ่มพื้นที่สีเขียว และการจัดการทรัพยากร เช่น พลังงานและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการจราจรและให้บริการสาธารณะ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรพัฒนาแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาเมืองอัจฉริยะที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดนนทบุรี พร้อมจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรภาครัฐให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ควรศึกษาการประสานงานระหว่างหน่วยงานและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการพัฒนาเมืองอัจฉริยะ รวมถึงเปรียบเทียบแนวทางการพัฒนาในพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียง เพื่อปรับใช้กับจังหวัดนนทบุรีได้อย่างเหมาะสม

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากผลการวิจัยสามารถสรุปและนำเสนอเป็นแนวทางที่สามารถใช้เป็นกรอบดำเนินงานในการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรีให้มีประสิทธิภาพ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สังคม และเศรษฐกิจ ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการเมือง พร้อมส่งเสริมความร่วมมือทุกภาคส่วนเพื่อสร้างเมืองที่ทันสมัย ยั่งยืน และเป็นมิตรกับประชาชน ซึ่งหน่วยงานภาครัฐ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติการ ขณะที่ภาคเอกชน สามารถมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและนวัตกรรมเมือง นอกจากนี้ ภาคประชาชนและองค์กรภาคประชาสังคมสามารถนำไปปรับใช้เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2559). *แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.* กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

เทศบาลนครนนทบุรี. (2565). *แนวทางการพัฒนาเมืองอัจฉริยะของจังหวัดนนทบุรี*. เข้าถึงได้จาก https://www.nonthaburicity.go.th

Bibri, S. E., & Krogstie, J. (2017). Smart sustainable cities of the future: An extensive interdisciplinary literature review. *Sustainable Cities and Society*, 31, 183-212. https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.02.016

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. (2nd ed.). Routledge.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16, 297-334.

Deloitte. (2018). *Supercharging the smart city-Smarter people and better governance.* Retrieved from https://www2.deloitte.com

Klijn, E. H., & Koppenjan, J. (2020). *Governance networks in the public sector.* Routledge.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology,* 22(140), 1-55.

Lom, M., & Pribyl, O. (2021). Smart city model based on systems theory. *International Journal of Information Managemen*t, 56(3), 102092. https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102092

Meijer, A., & Bolívar, M. P. R. (2016). Governing the smart city: A review of the literature on smart urban governance. *International Review of Administrative Sciences*, 82(2), 392-408. https://doi.org/10.1177/0020852314564308

Mergel, I. (2020). *Digital transformation in the public sector: Principles of public administration and information technology*. Springer.

Pollitt, C., & Bouckaert, G. (2021). *Public management reform: A comparative analysis-into the age of austerity*. Oxford University Press.

UN-Habitat. (2024). *World Cities Report 2024: Cities and Climate Action*. Retrieved from https://unhabitat.org/world-cities-report-2024-cities-and-climate-action

Yamane, T. (1976). *Statistics: An introductory analysis.* New York: Harper and Row.

การใช้สื่อที่มีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองและการคอรัปชั่นในประเทศไทย*

The Affecting of Media Usage on Political Trust and Corruption in Thailand

วีระศักดิ์ จินารัตน์
Veerasak Jinarat
มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น, ประเทศไทย
The Eastern University of Management and Technology, Thailand
Corresponding Author, E-mail: 12345.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสามารถในการพยากรณ์ของการใช้สื่อที่มีต่อความไว้วางใจทางการเมืองและการคอรัปชั่นในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนต่างอายุทั้งในกลุ่ม Gen X, Y และ Z ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,600 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม มีค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ .883 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบที และสถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การใช้สื่อมีความสามารถพยากรณ์ความไว้วางใจทางการเมืองได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) ความสนใจทางการเมืองไม่มีความสามารถพยากรณ์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดยมีผลทดสอบ t = 1.08 (Sig .277) 3) การใช้สื่อสังคมและทัศนคติต่อหน่วยงานรัฐมีอำนาจพยากรณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อความไว้วางใจทางการเมืองยกเว้นความสนใจทางการเมือง รวมถึงมีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ค่า R^2 .65 มีความคลาดเคลื่อนสะสม .84 กับมีผลทดสอบความแปรปรวนที่ 662.95 (Sig. 000) 4) การใช้สื่อมีอำนาจพยากรณ์น้อยกว่าทัศนคติต่อหน่วยงานรัฐ ได้แก่ระบบยุติธรรม Beta .31 บริการสาธารณะ Beta .15 กรมตำรวจ Beta .18 ขนส่ง Beta .20 ระบบสาธารณสุข Beta .07 และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น Beta .07 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .00 และ .01 5) มีเพียงองค์ประกอบ

*ได้รับบทความ: 26 ตุลาคม 2567; แก้ไขบทความ: 27 ธันวาคม 2567; ตอบรับตีพิมพ์: 31 ธันวาคม 2567
Received: October 26, 2024; Revised: December 27, 2024; Accepted: December 31, 2024

ความไว้วางใจต่อนักการเมืองเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจพยากรณ์คอรัปชั่นได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีผลทดสอบ t = 2.16 (Sig. 031) กับมีสัมประสิทธิ์พยากรณ์ที่ Beta .06 ดังนั้น การรักษาคำพูดของนักการเมืองเท่านั้นที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งผลให้ประชาชนมีความไว้วางใจทางการเมือง

คำสำคัญ: การใช้สื่อ; ความไว้วางใจทางการเมือง; การคอรัปชั่น

Abstract

The objective of this research is to study the predication of social media usage on political trust and corruption in Thailand. Quantitative research was used in collecting 1,600 respondents of the opinions of generation X, Y, Z who live in Thailand. The research tools is the questionnaire with .883 of validity test. The statistical analysis are mean, percentage, standard deviation, t-test and multi-regression analysis.

The findings show that: 1) Social media usage could predict significantly to political trust at Beta = -.05, t = -2.86 (Sig .004). 2) Political trust could not predict significantly to political trust at Beta = .02, t = 1.08 (Sig .277). 3) Social media usage and attitude to government unit except political interest, predicted significantly and simultaneously to political trust, the value of coefficient of determination is R^2 = .65, Std. error = .84, F = 662.95 (Sig .000). 4) Media usage predicted significantly lower than attitude to government unit, to political trust such as justice system, public service, police department, transportation, public health system and local government at Beta = .31, .15, .18. .20, .07 and .07, (Sig .00 and .01), respectively. 5) The findings conclude that only the component of political trust in terms of trust in politician could predict significantly to corruption at Beta = .06, t = 2.16 (Sig .031). Therefore, politician's keeping words is the most crucial factor, could effect on people's political trust.

Keywords: Media Usage; Political Trust; Corruption

1. บทนำ

ประเทศไทยอยู่ภายใต้รัฐบาลที่สืบทอดจากการรัฐประหารในปี พ.ศ 2557 เป็นระยะเวลา 9 ปี มีผลกระทบต่อสังคมเศรษฐกิจและการเมืองที่ฝังรากลึก ประเทศต้องเผชิญกับปัญหาของภาคการส่งออก หนี้ครัวเรือนสูงกว่า 90% ของจีดีพี หนี้สาธารณะมากกว่า 61% ของจีดีพี เกษตรกรไทยมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 300,000 บาท ด้านการเมืองมีการแบ่งแยกทางความคิดอย่างชัดเจน (มติชน, 2566) ทั้งนี้

Peerthum, & Luckho (2021, pp. 317-335) ได้แสดงความเห็นว่าคอร์รัปชั่น (Corruption) เป็นเนื้อหาสำคัญที่มีผลต่อทุกบรรยากาศของสังคมสมัยใหม่ เพราะคอร์รัปชั่นเป็นปัญหากดดันทั่วโลก ซึ่งเป็นเรื่องราวลำดับแรกในทางการเมืองและสังคมศาสตร์ ที่อยู่ในความสนใจของผู้กำหนดนโยบาย ขณะที่ Salgado (2018, pp. 317-331) ได้แสดงให้เห็นว่าสื่อ (Media) มีบทบาทสำคัญในการแสดงข้อมูลที่เป็นจริงทางการเมืองที่เกิดขึ้น (Post-Truth Politics) ในกลุ่มต่างๆที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ กลุ่มคนทางสังคม (Social Class) มีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อในเชิงลึกและกว้างในการเข้าถึงและความสามารถในการใช้ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ จะมีการใช้สูงกว่าคนที่มีสถานภาพต่ำกว่า ซึ่งทำให้ความรู้สึกทางสังคม (Social Mentality) ของคนในแต่ละกลุ่มมีผลต่ออัตลักษณ์ทางการเมือง (Political Identity) เนื่องจากลักษณะการใช้สื่อทำให้เกิดการกระจายอุดมการณ์ (Ideology) ที่เต็มไปด้วยลักษณะทางการเมือง (Political Function) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ทางการเมือง (Jennifer & Cynthia, 2020) แต่อย่างไรก็ตาม สังคมสมัยใหม่ให้ความสนใจในระดับความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) หรือความเชื่อมั่น (Confidence) ในรัฐบาลซึ่งเป็นตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในประชาธิปไตย (Democratic Governance) (Wang, Guo, & Wang, 2016, pp. 850-860) ความไว้วางใจระหว่างประชาชนและผู้แทนราษฎรหรือรัฐบาลจึงเป็นพื้นฐานของประชาธิปไตย เนื่องจากถ้าประชาชนไม่มีความไว้วางใจทางการเมืองประชาชนจะเหยียดหยามในระบบการเมืองและมีผลต่อการปกครองสังคมที่ดี (Well-governed Society) (Kumar, Herndon, & Richter, 2020)

ดังนั้น สังคมประชาธิปไตยจึงต้องมีความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อการกระทำที่ถูกต้องของรัฐบาล (Newton et al., 2018, pp. 50-65) ขณะที่กลุ่มคนเจอเนอเรชั่น X, Y และ Z เชื่อว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเลือกผู้นำประเทศไทยในเดือนสิงหาคม 2566 ไม่ตอบสนองความต้องการของเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน ที่ใช้สิทธิเลือกตั้งที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการบริหารประเทศ ต้องการผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ ความยุติธรรม และการสืบทอดอำนาจของกลุ่มทุน ลดความเหลื่อมล้ำ อีกทั้งการรวมตัวของพรรคการเมืองที่เข้าร่วมรัฐบาลสะท้อนความไม่น่าเชื่อมั่น (Unconfidence) และความไว้วางใจ (Trust) เพราะมุ่งผลประโยชน์ร่วมกันกับพรรคการเมือง ความไม่น่าไว้วางใจ (Mistrust) จึงอาจเกิดขึ้นในความรู้สึกของประชาชน ความเชื่อใจหรือความไว้วางใจมีรากฐานจากกลไกทางสังคม (Sociality) ของพ่อแม่ที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับจิตใจของลูก นอกจากนี้แล้วความไม่ซื่อสัตย์เป็นดีเอ็นเอทางวัฒนธรรมไทย ทั้งๆ ที่ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่ผลต่อการคอร์รับชันและเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศไทย ชี้ให้เห็นว่า ความซื่อสัตย์ของคนไทยมีการให้คำนิยามอย่างกว้าง คนเจนเนอเรชั่น Z และเบบี้บูมมีความซื่อสัตย์ทางวาจาต่ำกว่าคนเจนเนอเรชั่นอื่น คนไทยส่วนใหญ่มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่สูง แต่ความซื่อสัตย์ทางวาจาต่ำ (ไทยรัฐ, 2566) แต่กับปัญหาที่สำคัญของการเลือกตั้งเป็นกลไกหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย แต่ไม่ได้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบ (Accountability) และการเลือกตั้งเป็นกระบวนการเลือกที่ให้ได้

มาซึ่งตัวแทนของอำนาจ ที่ไม่ใช่กระบวนการตรวจสอบ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ต้องมีกระบวนการตรวจสอบของประชาธิปไตยของรัฐบาล โดยหน่วยรัฐบาลผสมในระบอบรัฐสภาจะมีผลต่อการคอร์รัปชั่นมาก (Gerring, Thacker, & Moreno, 2009, pp. 327-359) ทั้งนี้ประชาธิปไตยมีความเชื่อมโยงกับการคอร์รัปชั่นเนื่องจากเป็นส่วนของตัวการ (Principal) ผู้ที่เป็นเจ้าของอำนาจคือประชาชนเลือกและมอบหมายให้ตัวแทน (Agents) ไปกระทำการแทนเรียกว่านักการเมืองนักการเมืองและพรรคการเมืองเลือกรัฐบาลนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี ทั้งนี้ การเป็นรัฐบาลผสม 11 พรรคไม่สามารถทำอะไรตามนโยบายได้ทุกอย่าง เพราะอาจมีการถอนตัวของพรรคร่วมรัฐบาลได้ สุดท้ายจะกลายเป็นความเชื่อมั่นหรือความไว้วางใจต่อรัฐบาลจากประชาชน (ไทยรัฐ, 2566) นอกจากนี้ นายอานันท์ ปันยารชุนได้กล่าวว่า ปัญหาหลักของประเทศไทยคือ การขาดโอกาส วิกฤตศรัทธาในระบบการเมืองทำให้ประชาชนอายุน้อยหรือกลุ่มคนเจนเนอเรชั่น Y และ Z ไม่เห็นโอกาสในการสร้างชีวิตในประเทศไทย ย้ายไปอยู่ต่างประเทศ (ไทยรัฐ, 2567)

ดังนั้นปัญหาสำคัญของงานวิจัยนี้อยู่ที่ประเด็นทำให้เกิดความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนทุกคนและการคอรัปชั่น โดยเฉพาะคนกลุ่มเจนเนอเรชั่น Y และ Z ทำให้เกิดการบริโภคข่าว (News Consumption) และมีผลเชิงลบหรือบวกต่อการเมืองโดยผ่านการได้รับข้อมูล การแบ่งปัน (Sharing) และการปรึกษาหารือ (Discussion) ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้รับจากเครือข่ายสื่อสังคมมีอิทธิพลต่อทัศนะของผู้ใช้ (Users' View) และเพิ่มโครงสร้างของอัตลักษณ์ (Political Identity) (Mummolo, 2016, pp. 763-773) ทางการเมือง เนื่องจากผู้ใช้สื่อสังคมสามารถแสดงความเห็นและพยายามสร้างอิทธิพลต่อผู้อื่นเพื่อเปลี่ยนทัศนคติทางการเมืองและพฤติกรรมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม (Weeks, Ardèvol-Abreu, & Gil de Zúñiga, 2015)

แต่สำหรับบทบาทของสื่อ (Media) เป็นช่องทางการสื่อสารที่นำเสนอเนื้อหาของสารไม่ว่าจะเป็นข่าว ข้อมูลบันเทิงหรือโฆษณาไปสู่ผู้บริโภค การเปลี่ยนแปลงระบบเทคโนโลยี นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบสื่อที่พัฒนาให้ดีขึ้นนับจากสื่อบุคคลที่เปลี่ยนแปลงเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อสิ่งพิมพ์พัฒนาเป็นรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ คือ สื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์ ในปัจจุบันการพัฒนาระบบเทคโนโลยีไม่หยุดนิ่งสื่ออินเทอร์เน็ตพัฒนาขึ้นมาเพื่อการติดต่อสื่อสารเพิ่มขึ้น ดังนั้น กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบเทคโนโลยีสามารถแบ่งสื่อออกเป็น 2 ประเภท ตามลักษณะของการใช้สื่อเพื่อการกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ คือ สื่อแบบดั้งเดิม และสื่อใหม่ ดังนี้ 1) สื่อแบบดั้งเดิม พรจิตร สมบัติพานิช (2547) กล่าวว่า "สื่อดั้งเดิม" (Traditional Media) หมายถึง สื่อที่ผู้ส่งสารทำหน้าที่ส่งสารไปยังผู้รับสารได้ทางเดียวซึ่งผู้รับสารไม่สามารถติดต่อกลับทางตรงไปยังผู้ส่งสารได้ โดยการส่งสารนั้นนอาจเป็นการส่งตัวหนังสือหรือเสียงหรือภาพไปเพียงอย่างเดียว ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรเลขและสื่อวิทยุ หรือเป็นการส่งทั้งภาพและเสียงไปพร้อมกัน ได้แก่ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ สื่อภาพยนตร์และสื่อโทรศัพท์เคลื่อนที่ (นภาภรณ์ อัจฉริยะกุลและอมรมาศ คงธรรม, 2547) และ 2) สื่อสมัยใหม่ (Modern Media) เป็นการสื่อสารแบบใหม่หรือสื่อ

สมัยใหม่ คือสื่อดิจิทัลที่มีความหลากหลายของสื่อในตัวเองและมีความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้ได้ เพื่อใช้ส่งข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายทั้งเฉพาะบุคคลและเครือข่ายอื่นๆ เป็นระบบการสื่อสารที่เชื่อมต่อทางอิเล็กทรอนิกส์ของเครือข่ายระดับโลกที่เรียกว่า อินเทอร์เน็ต เป็นช่องทางการสื่อสารที่นำเสนอเนื้อหาของสารไม่ว่าจะเป็นข่าวซึ่งมีเนื้อหาในรูแบบดิจิทัล ได้แก่ ข้อมูลความคิดเห็น ความบันเทิงและการโฆษณา เกิดจากการเปลี่ยนของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ไม่หยุดนิ่งเป็นสื่อที่เอื้อให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารทำหน้าที่ส่งสารและรับสารได้พร้อมกัน เรียกว่า เป็นการสื่อสารสองทาง สามารถส่งได้ทั้งภาพเคลื่อนไหวและเสียงประกอบในลักษณะของสื่อประสม (Multimedia) ทั้งนี้ สื่อใหม่มีคุณสมบัติหลายประการที่แตกต่างไปจากสื่อประเภทอื่น (ทรงยศ บัวเผื่อน, 2559) ส่วน Robinson (1996, pp. 574-599) อธิบายแนวคิดของความไว้วางใจ (Trust) มีความสัมพันธ์กับบุคคลในด้านความคาดหวัง (Expectation) การสมมติฐาน (Assumption) หรือความเชื่อ (Belief) เกี่ยวกับความน่าจะเป็นของการกระทำของผู้อื่นในอนาคตที่จะเป็นประโยชน์ ชื่นชอบหรืออย่างน้อยไม่เกี่ยวกับประโยชน์ตนเอง ทั้งนี้ ความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) จึงหมายถึง ความเชื่อมั่น (Confidence) ที่ประชาชนมีต่อสถาบันสาธารณะที่เป็นตัวชี้วัดความชอบธรรมทางการเมือง (Political Legitimacy) (Turper & Aarth, 2017, pp. 415-434) และ Porta (2000) ได้สรุปไปว่า การยอมรับการคอร์รัปชั่น (Perception of Corruption) เป็นความสัมพันธ์ตรงกันข้ามกับความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) อย่างไรก็ตาม ความไว้วางใจ (Trust) ในสถาบันสาธารณะเป็นความจำเป็นหลักของการทำงานของรัฐบาลที่มีประสิทธิผลที่เกิดจากกฎหมาย กฎระเบียบ ในการให้บริการ ทั้งนี้ ความไว้วางใจ (Trust) เป็นแนวคิดที่มีการศึกษาในหลายบริบททางวิชาการที่สังคมวิทยา จิตวิทยา รัฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ เป็นต้น องค์ประกอบของความไว้วางใจ ได้แก่ ความปรารถนาดี (Benevolence) เป็นการเอาใจใส่เพื่อให้ทำประโยชน์ ความซื่อสัตย์ (Integrity) การพูดความจริงและการปฏิบัติตามคำพูดที่พูดไว้ สมรรถนะ (Competence) เป็นความสามารถในการกระทำและการคาดการณ์ (Predictability) หมายถึงความสามารถในการพยากรณ์การกระทำความไว้วางใจมีความเชื่อ (Belief) ของบุคคลในการตัดสินใจไว้วางใจบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

รวมความแล้วการศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มคนเจนเนอเรชั่น X (อายุระหว่าง 42-58 ปี) เจนเนอเรชั่น Y (อายุระหว่าง 22-41 ปี) เจนเนอเรชั่น Z (อายุระหว่าง 18-21 ปี) (Thai Pbs, 2566) ที่มีการใช้สื่อแบบดั้งเดิมและสื่อสังคมที่ทำให้เกิดความไว้วางใจทางการเมือง ได้แก่ รัฐบาล สถาบันการเมือง และพรรคการเมือง (Grimmelikhuijsen, 2012, pp. 50-73; Keefer, Parker, & Saklofske, 2018; Ardanaz, Otalvaro-Ramirez, & Scartascini, 2023, pp. 106-132) รวมทั้งเหตุของการคอรัปชั่น เช่น เหตุของการคอรัปชั่น การขาดตัวชี้วัดของนโยบาย การขาดความเข้าใจทางการเมือง และการได้รับการคอร์รัปชั่น (Nathongjue, 2013; Peerthum, & Luckho, 2021, pp. 317-335)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาอำนาจการพยากรณ์ของการใช้สื่อที่มีต่อความไว้วางใจทางการเมืองและการคอรัปชั่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากร (Population) หมายถึงประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18-58 ปีโดยแบ่งออกเป็นสามช่วงอายุที่ต่างมีเหตุผลให้ในการบริโภคข้อมูลผ่านสื่อสังคม Online และแบบเดิม คืออายุระหว่าง 18-21 ปีมีจำนวน 7,670,354 คน กับอายุระหว่าง 22-41 ปีจำนวน 15,144,468 คน ส่วนอายุระหว่าง 42-58 ปีมีจำนวน 7,670,354 คน รวมทั้งสิ้นมีผู้ให้ข้อมูล (ไทยบีพีเอส, 2566) ซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศจัดแบ่งตามเขตภูมิภาคออกเป็น 6 เขตประกอบด้วย เขตภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคใต้จำนวน 76 จังหวัด หากแต่มีพฤติกรรมการติดตามข้อมูลข่าวสารการบริหารของรัฐบาลการติดตามสื่อเกี่ยวกับปัญหาการทุจริตในหน้าที่ของหน่วยงานรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับมีข้อมูลความรู้ที่นำไปสู่การอธิบายสภาพและปัญหาการทุจริตในสังคมไทยได้ตามสมควรอันเป็นเหตุให้ไม่สามารถระบุจำนวนได้อย่างแน่นอน

ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามวัตถุประสงค์วิจัยที่ต้องการรู้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการทุจริตในประเทศซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนเกี่ยวกับขนาดของผู้คนที่มีพฤติกรรมติดตามข้อมูลข่าวสารและสภาพปัญหาการทุจริตในประเทศไทย โดยกำหนดสัดส่วนจังหวัดตัวอย่างร้อยละ 20 ในแต่ละภูมิภาคและให้มีขนาดกลุ่มตัวอย่างจังหวัดตัวอย่างละ 100 คน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 1,600 คน ตามเจตนาสำคัญของงานวิจัยนี้ (กัญญ์สิริ จันทร์เจริญ, 2554)

วิธีสุ่มตัวอย่าง (Random sampling) ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างแบบง่ายจากการกำหนดสัดส่วนจังหวัดตัวอย่างร้อยละ 20 ในแต่ละภูมิภาค ประกาศรับสมัครเครือข่ายที่สนใจเกี่ยวกับการติดตามสภาพและปัญหาการทุจริตในประเทศ จัดทำบัญชีรายชื่อเครือข่าย เก็บข้อมูลและขอความร่วมมือจากเครือข่ายในการบอกต่อผู้ให้ข้อมูลอื่นที่สนใจเกี่ยวกับการทุจริตในสังคมไทยซึ่งด้วยเหตุผลนี้ทำให้งานวิจัยนี้เลือกวิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่ายจากการจับสลากรายชื่อจังหวัดตัวอย่างของแต่ละภูมิภาคเป็นหลักสำคัญเพื่อให้ข้อมูลสำหรับนำไปอธิบายความจริง มีข้อผิดพลาดน้อยที่สุดและนำไปสู่ความน่าเชื่อถือทางวิชาการ (วีระศักดิ์ จินารัตน์, 2564) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สัดส่วนตัวอย่าง

ภูมิภาค	จังหวัด	สัดส่วนจังหวัดตัวอย่าง	จำนวนตัวอย่าง
เหนือ	17	3	300
ตะวันออกเฉียงเหนือ	20	4	400
ตะวันตก	8	2	200
กลาง	9	2	200
ตะวันออก	8	2	200
ใต้	14	3	300
รวม	**76**	**15**	**1,600**

จากตารางผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างจากการจับสลากจังหวัดตัวอย่างในแต่ละภูมิภาคตามสัดส่วนร้อยละ 20 ได้จังหวัดตัวอย่างในภาคเหนือจำนวน 3 ตัวอย่าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ 4 ตัวอย่าง ภาคตะวันตก ภาคกลางและภาคตะวันออกได้ภาคละ 1 ตัวอย่างรวมกับจังหวัดในภาคใต้อีก 3 ตัวอย่างรวมจังหวัดตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 15 จังหวัดและเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่สนใจติดตามสภาพและปัญหาการทุจริตในประเทศจังหวัดละ 100 คน ตามตารางรวมจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 1,600 คน

เครื่องมือวิจัยผู้วิจัยพัฒนาแบบสอบถามจากการทบทวนวรรณกรรม (Literature review) นำสาระสำคัญไปพัฒนาเป็นตัวแปรและแบบสอบถาม (Questionnaire) ตามขั้นตอนการสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัยในการสร้างและพัฒนาแบบสอบถาม (Questionnaire development) นำสาระสำคัญที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมไปพัฒนาขึ้นมาเป็นแบบสอบถามโดยมีลักษณะต่อไปนี้ 1) เป็นแบบสอบถามชนิดมาตรวัดหลายระดับและแบ่งออกเป็นหลายตอนคือ ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 6 ข้อกับสอบถามเกี่ยวกับวิถีทางการเมือง 1 ข้อ โดยแบ่งเป็นตอนที่ 1 สอบถามความเห็นในการใช้สื่อจำนวน 3 ข้อ ตอนที่ 2 แบบมาตรวัด 7 ระดับสอบถามเกี่ยวกับความไว้วางใจทางการเมืองโดยมีตะวเลขกำกับจาก 1-7 จำแนกเป็นไม่ไว้ใจมากที่สุดถึงไว้ใจมาก จำนวน 3 ด้าน ตอนที่ 3 แบบมาตรวัด 5 ระดับตามตัวเลข 1, 2, 3, 4 และ 5 มีความหมายกำกับว่า ไม่เห็นด้วยมากที่สุด มาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยมากและเห็นด้วยมากที่สุด จำนวน 26 ข้อ จากนั้นผู้วิจัยนำเอาร่างแบบสอบถามไปตรวจสอบความตรงเบื้องต้นตามขั้นตอน นำไปขอความเห็นจากคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยเดียวกันในการตรวจสอบความตรงเชิงทฤษฎี ความตรงเชิงโครงสร้าง ความถูกต้องของการใช้ภาษาและความสามารถในการให้คำตอบสำหรับนำมาใช้ประกอบการทำวิจัยนี้ (วีระศักดิ์ จินารัตน์, 2564) โดยเฉพาะการได้คำตอบ

สำหรับนมาอธิบายเรื่องราวกับความถูกต้องของข้อมูลตามวัตถุประสงค์วิจัย อีกทั้งยังเป็นขั้นตอนสำคัญในการตรวจสอบแนวคิดที่นำมาใช้กับความรู้ที่ได้รับมา (ณัฐพงศ์ พิมพ์จันทร์ และกฤษณ์ ทองเลิศ, 2561) และที่สำคัญคือความตรงคือความซื่อตรงของงานวิจัยนี้

นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่นนอกเหนือจากกลุ่มประชากรที่ศึกษาและนำกลับมาทดสอบความตรงกับความเชื่อมั่นตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นต่อไปนี้ 1)เกณฑ์ทดสอบความตรง (Validity criteria) ผู้วิจัยกำหนดค่าความตรงตามค่า Goodness of fit อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .00 และมีค่า KMO ไม่ต่ำกว่า .80 ค่า Extraction ตั้งแต่ .50 ขึ้นไปและค่า Variance มากกว่าร้อยละ 60 (วีระศักดิ์ จินารัตน์, 2564) 2) เกณฑ์ทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability criteria) ผู้วิจัยกำหนดตามค่า Alpha มากกว่า .80 กับความเที่ยงตรงรายข้อตั้งแต่ .40 ขึ้นไปเป็นเกณฑ์ทดสอบความเชื่อมั่น (ประสพชัย พสุนนท์, 2557, หน้า 144-163) และได้ผลการทดสอบคุณภาพแบบสอบถามดังต่อไปนี้ (1) แบบสอบถามนี้มีค่า KMO ที่ .88, .94 และ .96 (2) แบบสอบถามนี้มีค่า Extraction ระหว่าง .52-.78, .64-.77 และ .50-.79 (3) แบบสอบถามนี้มีค่า Variance ร้อยละ 64.96, 72.37 และร้อยละ 63.28 (4) แบบสอบถามนี้มีค่า Alpha ที่ .92, .96 และ .96 (5) แบบสอบถามนี้มีความเที่ยงตรงรายข้อระหว่าง .65-.83, .76-.85 และ .58-.79

การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนต่อไปนี้ 1) ประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยและประกาศรับสมัครเครือข่ายไปยังกลุ่มตัวอย่างที่สนใจเข้าร่วมให้ข้อมูลตามจังหวัดตัวอย่างที่จับสลากได้โดยพยายามติดต่อประสานงานกับกลุ่มเครือข่ายทั้งสามกลุ่มอายุ X, Y และ Z เพื่อให้ได้ข้อมูลครบทุกหน่วยประชากร 2) ชี้แจงวัตถุประสงค์วิจัย ตอบข้อสงสัยและอธิบายรายละเอียดในการตอบแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้พัฒนาในรูปของ Google form และจัดส่ง Link ไปยังเครือข่ายที่สมัครใจในการให้ข้อมูล 3) จับสลากรายชื่อเครือข่ายที่สมัครใจในการให้ข้อมูลพร้อมทั้งส่ง Link แบบสอบถามไปให้รวมไปถึงขอความร่วมมือในการบอกต่อไปยังผู้สนใจอื่นที่อยู่ในกลุ่มเครือข่ายเดียวกัน และยินดีในการให้ข้อมูลแก่งานวิจัยนี้ไปจนกว่าจะได้ข้อมูลครบตามจำนวนที่ต้องการในแต่ละจังหวัดตัวอย่าง 4) กำชับและติดตามการส่งแบบสอบถามกลับคืนพร้อมทั้งตรวจสอบความครบถ้วนของคำตอบที่ได้รับกลับคืนมาต้องได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 85 จากจำนวนตัวอย่างทั้งหมดที่ได้กำหนดขึ้น 5) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับกลับคืนมา จัดเตรียมข้อมูลให้พร้อมสำหรับการวิเคราะห์ผล และแปลง File สำหรับนำไปวิเคราะห์ต่อไป และพบว่า ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่พร้อมสำหรับการวิเคราะห์ผลร้อยละ 67.31 จากจำนวนข้อมูลทั้งหมดที่เก็บกลับมาคืนได้ทำให้มีข้อมูลน้อยกว่าที่คาดไว้ตามข้อที่ 1.4 และจำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขกระบวนการเก็บข้อมูลในงานวิจัยครั้งต่อไปเพื่อให้ได้ข้อมูลครบตามจำนวนที่ต้องการนำไปวิเคราะห์ผล

การวิเคราะห์ผล ผู้วิจัยใช้สถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณและนำเอาคะแนนมาตรฐานมาสร้างสมการพยากรณ์แล้วนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการอธิบายผลการวิจัย ตลอดจนนำไปใช้ประกอบข้อเสนอแนะที่

เป็นประโยชน์จากงานวิจัยนี้ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นอิสระของตัวแปรพยากรณ์กับผลการทำนายที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์จริงของสังคม

4. สรุปผลการวิจัย

ผลวิจัยพบว่า การใช้สื่อมีความสามารถพยากรณ์ความไว้วางใจทางการเมืองได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีผลทดสอบ t = -2.86 และมีคะแนนมาตรฐานเท่ากับ -.05 ขณะที่ความสนใจทางการเมืองไม่มีความสามารถพยากรณ์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หากแต่ทัศนคติต่อหน่วยงานรัฐมีสามารถพยากรณ์ต่อความไว้วางใจทางการเมืองได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .00 และมีผลทดสอบ t = 43.42 กับมีคะแนนมาตรฐานเท่ากับ .80 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความสามารถพยากรณ์ของการใช้สื่อต่อความไว้วางใจทางการเมือง

Independent	Beta	t-test	Sig.	Collinearity statistics
ค่าคงที่	-	-2.25	.024	Tolerance .93-.97
การใช้สื่อ Media	-.05	-2.86**	.004	VIF 1.02-1.06
ความสนใจทางการเมือง Interest	.02	1.08	.277	Collinearity .00-.98
ทัศนคติต่อหน่วยงานรัฐ Attitude	.80	43.42***	.000	Durbin-Watson 1.46

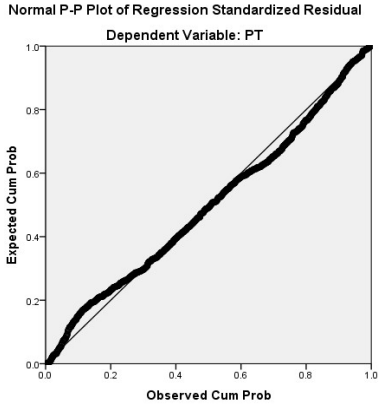

R^2 .65 Std error .84 F = 662.95 Sig. 000

จากตารางที่ 1 พบว่า การใช้สื่อสังคมและทัศนคติต่อหน่วยงานรัฐมีความสามารถพยากรณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อความไว้วางใจทางการเมืองยกเว้นความสนใจทางการเมือง รวมถึงมีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่ค่า R^2 .65 มีความคลาดเคลื่อนสะสม .84 กับมีผลทดสอบความแปรปรวนที่ 662.95 (Sig. 000)

และเมื่อนำเอาคะแนนมาตรฐานมาสร้างเป็นสมการพยากรณ์จะได้รูปของสมการต่อไปนี้ ความไว้วางใจทางการเมือง = -.05** Media +.02 Interest + .80*** Attitude

และจากสมการผลการวิจัยพบว่า การใช้สื่อมีความสามารถพยากรณ์น้อยกว่าทัศนคติต่อหน่วยงานรัฐที่มีต่อความไว้วางใจทางการเมือง อันได้แก่ระบบยุติธรรม Beta .31 บริการสาธารณะ Beta .15 กรมตำรวจ Beta .18 ขนส่ง Beta .20 ระบบสาธารณสุข Beta .07 และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น Beta .07 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .00 และ .01 ดังภาพที่ 1

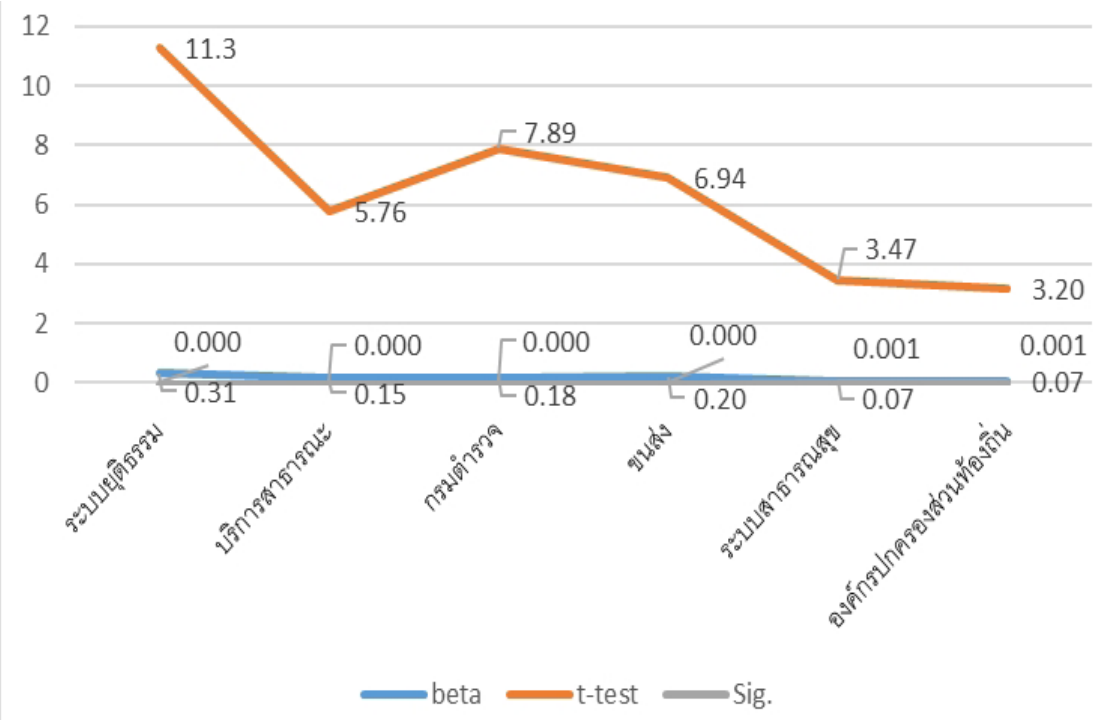

ภาพที่ 1 หน่วยงานรัฐกับความไว้วางใจทางการเมือง

จากภาพประกอบผลการวิจัยพบว่า ระบบยุติธรรมมีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองของกลุ่มคนใน Gen X, Y และ Z อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .00 และมีสัมประสิทธิ์พยากรณ์ Beta = .31 มากกว่าอิทธิพลของหน่วยงานอื่นของรัฐ

ขณะที่การบริการสาธารณะมีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองของกลุ่มคนใน Gen X, Y และ Z อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทีระดับ .00 และมีสัมประสิทธิ์พยากรณ์ Beta = .15 และกรมตำรวจมีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองของกลุ่มคนใน Gen X, Y และ Z อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทีระดับ .00 และมีสัมประสิทธิ์พยากรณ์ Beta = .18 รวมถึงขนส่งมีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองของกลุ่มคนใน Gen X,

Y และ Z อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .00 และมีสัมประสิทธิ์พยากรณ์ Beta = .20

ส่วนระบบสาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองของกลุ่มคนใน Gen X, Y และ Z อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทีระดับ .01 และมีสัมประสิทธิ์พยากรณ์ Beta = .07 เท่ากันทั้งสองหน่วยงาน

ดังนั้นผลการวิจัยสรุปได้ว่า การใช้สื่อและทัศนคติที่มีต่อหน่วยงานรัฐมีความสามารถพยากรณ์ความไว้วางใจทางการเมืองได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิต โดยเฉพาะอิทธิพลพยากรณ์ของระบบยุติธรรม บริการสาธารณะ กรมตำรวจ ขนส่ง ระบบสาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผลวิจัยพบว่า มีเพียงองค์ประกอบความไว้วางใจต่อนักการเมืองตัวแปรเดียวเท่านั้นที่มีความสามารถพยากรณ์คอรัปชั่นได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีผลทดสอบ t = 2.16 (Sig. 031) กับมีสัมประสิทธิ์พยากรณ์ที่ Beta .06 ดังภาพที่ 2

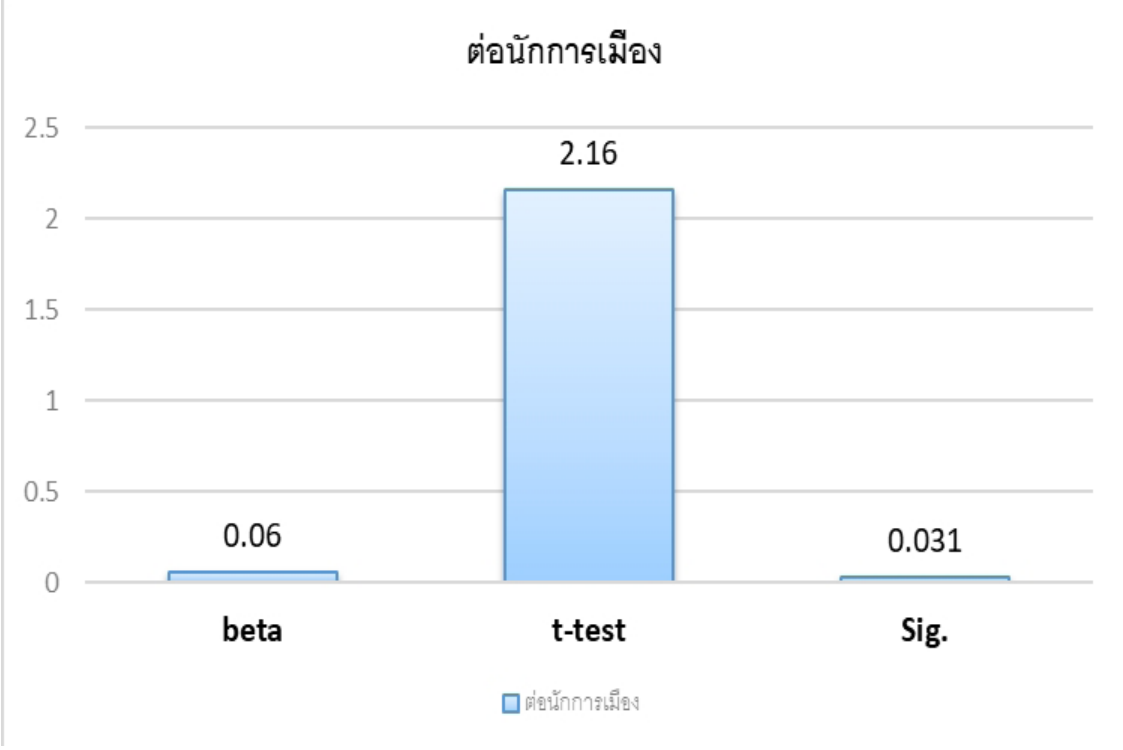

ภาพที่ 2 ความไว้วางใจต่อนักการเมืองพยากรณ์การคอรัปชั่น

จากภาพประกอบผลวิจัยพบว่า ความไว้วางใจต่อนักการเมืองเป็นตัวแปรเดียวที่มีผลกระทบต่อการคอรัปชั่นในสังคมไทย และมีอิทธิพลโดยประมาณที่ค่า beta = .06 กล่าวคือคำพูดของนักการเมืองมีผลให้ประชาชนเกิดความไว้วางใจได้น้อย และเกิดผลต่อเนื่องไปยังปัญหาการคอรัปชั่นในสังคมไทย

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลวิจัยที่สรุปได้นี้มีประเด็นสำคัญที่ควรแก่การเอาใจใส่ในการพัฒนาคือ 1) การใช้สื่อ 2) ทัศนคติที่มีต่อหน่วยงานรัฐ ทั้งนี้เพราะทั้งสองเป็นปัจจัยอิทธิพลที่แสดงผลต่อความไว้วางใจของทุกคนได้โดยตรง และประเด็นนี้ Salgado (2018, pp. 317-331) ได้แสดงให้เห็นว่าสื่อ (Media) มีบทบาทสำคัญในการแสดงข้อมูลที่เป็นจริงทางการเมืองที่เกิดขึ้น (Post-Truth Politics) ในกลุ่มต่างๆที่แตกต่างกัน ทั้งนี้กลุ่มคนทางสังคม (Social Class) มีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อในเชิงลึกและกว้างในการเข้าถึงและความสามารถในการใช้ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ จะมีการใช้สูงกว่าคนที่มีสถานภาพต่ำกว่า ซึ่งทำให้ความรู้สึกทางสังคม (Social Mentality) ของคนในแต่ละกลุ่มมีผลต่ออัตลักษณ์ทางการเมือง (Political Identity) เนื่องจากลักษณะการใช้สื่อทำให้เกิดการกระจายอุดมการณ์ (Ideology) ที่เต็มไปด้วยลักษณะทางการเมือง (Political Function) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ทางการเมือง (Jennifer, & Cynthia, 2020, pp. 19-24) นอกจากนี้ การใช้สื่อทำให้คนเข้าไปในชีวิตสังคมสาธารณะและตื่นตัวเป็นอัตลักษณ์ทางการเมือง และสื่อทำให้เกิดความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) และความรู้สึกของอัตลักษณ์ด้วย (Qin et al., 2023) ทั้งนี้ Bauer, & Freitag (2018) อธิบายว่าความไว้วางใจ (Trust) ในทฤษฎีสังคมศาสตร์ (Social Science) เป็นแนวคิดที่มีการศึกษาอย่างกว้างขวางในระบบการเมืองทุกประเภท ความไว้วางใจจึงมีลักษณะและความหมายที่หลากหลายตามมุมมอง รูปแบบโดยทั่วไปความไว้วางใจหรือความไว้วางใจทางสังคม (Social Trust) แตกต่างจากความไว้วางใจเฉพาะ (Particularized Trust) หรือความไว้วางใจทางการเมือง (Uslander, 2018) อย่างไรก็ตาม Warren (2018) ให้ความสำคัญของความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) เป็นความเป็นความหวังสำคัญของประชาธิปไตยใหม่ (New Democracies) เนื่องจากความชอบธรรม (Legitimacy) ความเสถียรภาพของการทำงาน (Stability Functioning) และประสิทธิผลของรัฐบาลประชาธิปไตย (Democratic Government) รวมทั้ง สถาบันทางการเมือง (Political Institution) ขึ้นอยู่กับความไว้วางใจทางการเมือง อันเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้แนวคิด (Concept) ของคำว่าความไว้วางใจ (Trust) และความเชื่อมั่น (Confidence) มีปัญหาในการให้คำนิยามศัพท์ (Conditionalization) ให้ง่าย เนื่องจากความไว้วางใจอาจต้องมีความเชื่อมั่นด้วยหรือขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลหรือบางสิ่งหรือความจริงของความไว้วางใจอาจหมายถึง ความไว้วางใจในข้อความ (Trust in Statement) เนื้อข้อมูล (Information) หรือความไว้วางใจสถาบัน (Institution Trust) กับมีผลให้ความไว้วางใจ (Trust) และความเชื่อมั่น (Confidence) มักจะถูกใช้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Interchangeable) หรือคำหนึ่งนำไปสู่อีกคำหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ความไว้วางใจเกิดจากบรรทัดฐานขององค์ประกอบที่เป็นผลงาน (Performance) และสมรรถนะ (Competence) รวมทั้งความสัมพันธ์ของความเคารพนับถือ (Respect) และความเป็นห่วง (Concern) การตรวจสอบ (Accountability)

การแบ่งปันความรู้ การสื่อสารที่มีความโปร่งใสและความเป็นอิสระ (Freiberg, & Gaps, 2021)

ขณะที่การสื่อสารเป็นกระบวนการมีการแลกเปลี่ยนกันหรือมีปฏิกิริยาต่อกัน มีหลายรูปแบบเนื่องมาจากความแตกต่างงกันทางสังคม การสื่อสารดังกล่าวอาจจะเป็นการสื่อที่เป็นบวกหรือลบ มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ต่อคนอื่นในสังคมได้ด้วยเช่นกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นเรื่องของกระบวนการส่งหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารผ่านสื่อหรือช่องทางต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดความเข้าใจร่วมกันหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงบางประการ อาจจะเป็นความรู้ ความคิด ทัศนคติ หรือพฤติกรรมเป็นกระบวนการที่มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร ข้อมูลข่าวสารหรือสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร (Berlo, 1960; วิไลรักษ์ สันติกุล, 2566, หน้า 94-115) โดย Becker (1972) กล่าวถึงพฤติกรรมการใช้สื่อว่าเป็นไปเพื่อเปิดรับข่าวสาร ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้านที่สำคัญ คือ 1) ใช้เพื่อการแสวงหาข้อมูล (Information Seeking) กล่าวคือ บุคคลที่จะแสวงหาข้อมูลเมื่อต้องการให้มีความคล้ายคลึงกับเรื่องทั่วไปหรือบุคคลอื่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง 2) ใช้เพื่อการเปิดรับข้อมูล (Information Receptivity) กล่าวคือ บุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพื่อทราบข้อมูลที่ตนเองอยากรู้และสนใจ หากมีข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตนเองก็จะให้ความเอาใจใส่ดูฟังหรืออ่านเป็นพิเศษ และ 3) ใช้เพื่อการเปิดรับประสบการณ์ (Experience Receptivity) กล่าวคือ บุคคลที่จะเปิดรับข่าวสารเพราะต้องการเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างกว้างขวาง ดังนี้ (พิชญาพร ประคองใจ, 2558) ทั้งนี้การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวในข้างต้นนั้น Moore & Atkin (2012, pp. 328-335) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลที่เลือกเปิดรับข่าวสารมาก ยิ่งมีหูตากว้างไกล มีความรู้และความเข้าใจในสภาพแวดล้อม และเป็นคนที่ทันสมัยทันเหตุการณ์กว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย ในการรับรู้ข่าวสารนั้นผู้รับสารจะมีกระบวนการเลือกสรร (Selective Exposure) ซึ่งกระบวนการเลือกรับสารจะเปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filter) ข่าวสารในการรับรู้ ของมนุษย์เรา ซึ่งแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล ซึ่งด้วยเหตุผลนี้ทำให้การรับรู้ของประชาชนที่มีต่อการคอร์รัปชั่น (Citizen’s Perception of Corruption) ได้รับอิทธิพลจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมและความพึงพอใจในผลงานหรือการไม่มีผลงานของเจ้าหน้าที่รัฐ (Corrupt Conduct) ในการให้บริการ จึงต้องมีตัวชี้วัดการยอมรับการคอร์รัปชั่น (Perception of Corruption) ดังนั้นผลกระทบและความสำคัญของการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อความคิดและทัศนคติ รวมถึงการเชื่อมโยงกับสังคมในทุกมิติ เช่น การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมทางการเมือง การสร้างความเข้าใจต่อกันในสังคมหากแต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการสร้างความไว้วางใจของทุกคนในสังคมเท่านั้น

จากผลวิจัยที่สรุปได้ยืนยันได้ชัดเจนมากว่า การรักษาคำพูดที่นักการเมืองได้ให้ไว้กับประชาชนเป็นสิ่งสำคัญต่อความรู้สึกไว้วางใจที่มีต่อนักการเมืองและเป็นส่วนสำคัญที่สุดของความไว้วางใจต่อการเมืองทั้งระบบ โดยเฉพาะที่จะแสดงผลต่อปัญหาการทุจริตในหน้าที่ของนักการเมือง ซึ่งด้วยเหตุนี้ทำให้การ

รักษาคำพูดของนักการเมืองยึดโยงเข้ากับกระบวนการพัฒนาทางการเมืองทั้งที่แสดงผลต่อรัฐบาลทั้งคณะตัวนักการเมืองและสถาบันทางการเมืองที่เกี่ยวข้องทั้งนี้เพราะเป็นตัวสะท้อนจากกลุ่มคนทั้งสามรุ่น Gen X, Y และ Z ที่มองเห็นในประเด็นเดียวกัน โดยที่ความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) เป็นองค์ประกอบสำคัญในการตลาดการเมือง (Political Marketing) โดยเฉพาะการใช้เป็นกลยุทธ์ในการหาเสียงเลือกตั้ง เพราะความเสมอภาคสามารถถูกเปลี่ยนได้เมื่อผู้มีสิทธิ์รับเลือกตั้งได้รับบุคลิกลักษณะของผู้รับสมัครรับเลือกตั้งเช่น สมรรถนะ ความซื่อสัตย์ อุดมการณ์หรือคุณธรรม เป็นต้น ส่วน Ardanaz, Otalvaro-Ramirez, & Scartascini (2023, pp. 106-132) ได้อธิบายความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) ประกอบด้วยความไว้วางใจในรัฐบาล (Trust in Governments) ได้แก่ การวัดสมรรถนะ (Competence) ความรับผิดชอบ/ความเมตตา (Responsiveness/Benevolence) ความซื่อสัตย์ (Honesty) ขณะที่ไพบูลย์ สุขเจตนี (2564, หน้า 267-276) ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองระดับท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักการเมือง นโยบายของพรรคการเมืองที่นักการเมืองสังกัด การสื่อสารของนักการเมือง และการบริหารงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยพฤติกรรมของนักการเมือง ต้องซื่อสัตย์ จริงใจ มีจิตสำนึกต่อหน้าที่ ให้ประชาชน รู้สึกอุ่นใจ เพราะเข้าใจเข้าถึง พึ่งได้ เป็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม นโยบายที่หาเสียงไว้ก็พยายาม ทำให้เป็นจริงได้มากที่สุด การสื่อสาร นักการเมืองระดับท้องถิ่นต้องลงพื้นที่ หาวิธีเข้าถึงทุก ชุมชน รับรู้ปัญหาหาแนวทางแก้ไขหรือบรรเทาให้ ทำไม่ได้ก็พยายามหาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้า มาช่วยเหลือแก้ปัญหา การบริหารงานท้องถิ่นร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่เข้าไป แทรกแซง การทำงาน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ความน่าจะเป็นที่ทำให้เกิดการทุจริตว่ามี 3 องค์ประกอบ คือ ความไม่ซื่อสัตยข์องบุคคลโอกาส และการจูงใจให้ทุจริต (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2549; พชรดนัย วัชรธนพัฒน์ธาดา, 2562, หน้า 37-54) ดังนั้น การขาดคุณธรรม ผู้ที่ทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงกล่าวได้ว่าเป็นผู้ขาดคุณธรรม คุณธรรมที่ขาด ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความละอายบาปและเกรงกลัวบาป ความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนา ความซื่อสัตย์สุจริตหรือสัจจะถือเป็นหลักธรรมที่สำคัญ

จากผลวิจัยที่สรุปได้นี้มีเพียงการรักษาคำมั่นสัญญาของนักการเมืองที่ได้กล่าวไว้กับประชาชนเท่านั้นที่จะส่งผลให้เกิดความไว้วางใจทางการเมืองและการทุจริตในหน้าที่ หรือการคอรัปชั่นในสังคม เหตุเพราะเป็นสัญญาประชาคมระหว่างนักการเมืองผู้ได้รับมอบอำนาจจากประชาชนไปปฏิบัติหน้าที่ตามความเห็นของทุกคนในสังคม และ Lee & Shu (2021, pp. 68-93) อธิบายความไว้วางใจ (Trust) ว่าเป็นความเชื่อของบุคคลที่ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ กระบวนการ บุคคล กลุ่มหรือระบบโดยเฉพาะที่มีการประเมินสถานการณ์โดยสอบสวนบุคคลที่ตัดสินใจว่าบุคคลหรือองค์กรมีสมรรถนะและความผูกพันในการกระทำตามสัญญา ความไว้วางใจจึงหมายถึงความเชื่อของบุคคลและความคาดหวังในความเป็นไปได้ในการกระทำเฉพาะที่เกิดจากผู้ได้รับความไว้วางใจ (Trustee) กับเป็นความไว้วางใจในสถาบัน (Trust in Institutions)

เป็นการสัดคุณค่าความไว้วางใจ (Trustworthiness) ของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐที่มีการปฏิบัติตามสัญญาในการดูแลประชาชน ขณะที่ Brunkert, Kruse, & Welzel (2019, pp. 422-443) ได้แสดงความเห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยจะยั่งยืนได้ในระยะยาว ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ได้รับคุณค่าของเสรีภาพ (Freedom) หรือคุณภาพ (Quality) ดังนั้น ความไว้วางใจทางการเมือง (Political Trust) เป็นผลของเสถียรภาพของกลักการประชาธิปไตย (Democratic Principle) ทั้งนี้ ความไว้วางใจ (Trust) ของประชาชนผันแปรตามความเชื่อ (Belief) ของประชาชนต่อสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะ เช่น เหตุการณ์ กระบวนการ บุคคล กลุ่มบุคคลหรือระบบ โดยการประเมินของประชาชนในการตัดสินใจบุคคลหรือองค์กรนั้นๆ มีสมรรถนะ (Competency) หรือความผูกพันธ์ (Commitment) ตามที่บุคคลหรือองค์กรสัญญาไว้ การขาดความไว้วางใจจากประชาชนจะทำให้ความชอบธรรมของรัฐบาล เพิ่มความไม่เสมอภาค เศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ (Hartanto, & Siregar, 2021, pp. 261-274) อีกทั้งความไว้วางใจในสถาบัน (Institutional Trust) เป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เพราะเป็นบทบาทหลักของคุณภาพธรรมาภิบาล ความมีเสถียรภาพทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่กำลังพัฒนา (Developing Countries) ที่มีความไว้วางใจ (Trust) ต่อสถาบันรัฐบาลก่อให้เกิดการยอมรับของการมีพฤติกรรมผิดกฎหมาย เช่น การหลีกเลี่ยงภาษี การลดลงของการสนับสนุนจากประชาชน ซึ่งเป็นอุปสรรคของการพัฒนาประเทศ (Beesley & Hawkins, 2022) ดังนั้นการรักษาคำมั่นสัญญาของนักการเมืองเป็นคุณสมบัติดีของทุกกลุ่มการเมือง

ดังนั้นอิทธิพลของการใช้สื่อสำหรับกลุ่มคนรุ่นใหม่มีผลต่อความไว้วางใจทางการเมืองของทั้งพรรคการเมือง นักการเมืองและสถาบันทางการเมืองไปจนถึงความเชื่อมั่นศรัทธาที่มีต่อการเมืองในระดับท้องถิ่นและประเทศชาติ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ประโยชน์

1.1 การพัฒนาการใช้สื่อทั้งที่เกี่ยวกับชนิดของสื่อและ Internet ความเร็วสูง

1.2 การพัฒนาทัศนคติที่มีต่อหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะความซื่อสัตย์และรับผิดชอบต่อทุกคนในสังคมของระบบยุติธรรม บริการสาธารณะ กรมตำรวจ ขนส่ง ระบบสาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.3 การรักษาคำพูดของนักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ โดยเน้นนักการเมืองจะทำตามสัญญาที่พูดไว้เกี่ยวกับความสนใจของประชาชน

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อและการคอรัปชั่นมีน้อยจำเป็นต้องทำความเข้าใจใหม่ในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อของประชาชน ทั้งที่เกี่ยวกับชนิดของสื่อที่ใช้ไปจนถึงความ

พยายามในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลกับการตรวจสอบการใช้อำนาจของหน่วยงานรัฐ และการประพฤติมิชอบของหน่วยราชการโดยเฉพาะปัญหาการคอรัปชั่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับประชาชน ดังนั้นการตรวจสอบการรักษาคำพูดของนักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติช่วยให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติปัญหาการคอรัปชั่นที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้จริง

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากผลวิจัยดังกล่าวช่วยให้ผู้วิจัยสามารถพัฒนาความรู้ขึ้นมาใหม่ ผู้วิจัยค้นพบว่าจุดเริ่มต้นของการทุจริตในหน้าที่ของนักการเมืองไทยทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติส่งผลต่อความอยู่รอดของสังคมและระบบการเมือง โดยเฉพาะการรักษาคำพูดที่เคยให้ไว้กับประชาชนในยามที่หาเสียง หรือประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนไปลงคะแนนเสียงแก่ตนเองและเป็นตัววัดเดียวที่จะทำให้ระบบการเมืองยังคงอยู่คือการทำให้คำพูดที่สัญญาไว้ปรากฏขึ้นจริง และที่สำคัญคือมักเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนผู้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งด้วยเหตุนี้ทำให้การรักษาคำพูดของนักการเมืองเป็นเงื่อนไขเดียวที่นำไปสู่ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนทั้งสาม Gen รวมไปถึงการพัฒนาระบบบริหารจัดการหน่วยงานรัฐให้โปร่งใส มาตั้งแต่การพัฒนาระบบยุติธรรมให้เป็นไว้วางใจแก่ประชาชนได้นั้น แล้วนำเอาผลการปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานไปใช้เป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารและจัดส่งให้ถึงมือของประชาชนได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งยังสามารถตรวจสอบความถูกต้อง ตลอดจนความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลกับความโปร่งใสในการปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐล้วนแต่มีผลให้เกิดความไว้วางใจทางการเมืองแก่คนไทยทุกคนที่อาศัยอยู่ในพื้นดินไทย ดังภาพที่ 3

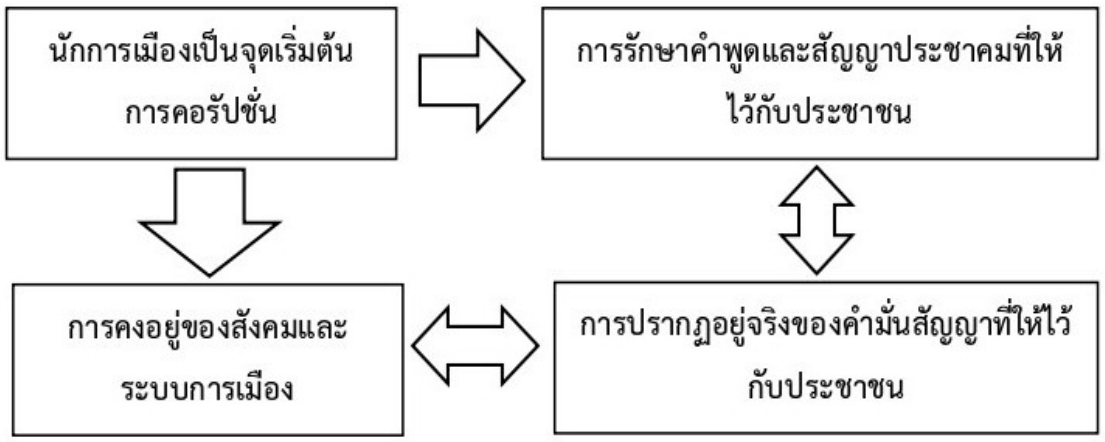

ภาพที่ 3 ความสำคัญของปัญหาการคอรัปชั่นในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

กัญญ์สิริ จันทร์เจริญ. (2554). *การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง*. เข้าถึงได้จาก https://www.ict.up.ac.th/surinthips/ResearchMethodology_2554

ณัฐธ์วัฒน์ สุทธิโยธิน. (2559). *การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย*. เข้าถึงได้จาก https://nattawatt.blogspot.com/2016/09/blog-post_99.html

ณัฐพงศ์ พิมพ์จันทร์ และกฤษณ์ ทองเลิศ. (2561). *การสะท้อนปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นผ่านภาพยนตร์สั้นประกวดของสำนักงานคณะกรรมการการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ*. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรังสิต.

ทรงยศ บัวเผื่อน. (2559). *บทบาทสื่อมวลชนในยุค คสช. กับการส่งเสริมประชาธิปไตยให้ประชาชนในภาคตะวันออก*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ไทยบีพีเอส. (2566). *เผยตัวเลขคนไทยแต่ละเจเนอเรชัน ตัวแปรสำคัญเลือกตั้ง 2566*. เข้าถึงได้จาก https://www.thaipbs.or.th/now/content/61

ไทยรัฐ. (2566, 28 สิงหาคม). นโยบายรัฐบาลกับความเป็นจริง. *ไทยรัฐ*, หน้า 6.

ไทยรัฐ. (2566, 28 สิงหาคม). รัฐบาลใหม่กับความเชื่อมั่น. *ไทยรัฐ*, หน้า 6.

ไทยรัฐ. (2567, 1 มิถุนายน). สงครามเย็นเศรษฐกิจระลอกใหม่. *ไทยรัฐ*, หน้า 12

นภาภรณ์ อัจฉริยะกุล และอมรมาศ คงธรรม. (2547). *ความหมายและความสำคัญของวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์*. เอกสารการสอนชุดความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิทยุและโทรทัศน์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ประสพชัย พสุนนท์. (2557). ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามในงานวิจัยเชิงปริมาณ. *วารสารปาริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 27(1), 144-163.

พชรดนัย วัชรธนพัฒน์ธาดา. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อการคอร์รัปชั่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 12(2), 37-54.

พรจิต สมบัติพานิช. (2547). *โฆษณาในทศวรรษที่ 2000-2010: การศึกษาถึงปัจจัยด้านสื่อที่มีต่อรูปแบบโฆษณา*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิชญาพร ประครองใจ. (2558). *หลักนิเทศศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพบูลย์ สุขเจตนี. (2564). ความไว้วางใจทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อนักการเมืองระดับท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 10(1), 267-276.

มติชน (2566, 1 กันยายน). การตระบัดสัตย์ในสังคมไทย. *มติชน*, หน้า 9.

วิไลรักษ์ สันติกุล. (2566). พฤติกรรมการใช้สื่อของผู้สูงอายุไทยและการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ. *วารสารประชาสัมพันธ์และการโฆษณา*, 16(1), 94-115.

วีระศักดิ์ จินารัตน์. (2564). *มาตรฐานงานวิจัยเชิงปริมาณและการพัฒนา*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

_____. (2564). *ระเบียบวิธีวิจัยสมัยใหม่*. อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2549). คู่มือการจัดทำแผนกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรบุคคล. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.

Ardanaz, M., Otalvaro-Ramirez, S. & Scartascini, C. (2023). Does information about citizen participation initiatives increase political trust?. *World Development*, 16(2), 106-132. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.106132

Bauer, P. C., & Freitag, M. (2018). Measuring trust. In E. M. Uslander (Ed.), *The Oxford handbook of social and political trust* (pp. 15-36). Oxford University Press.

Becker. (1972). *Discovering Mass Communication*. Glenview, Ill.: Scott, Foresman.

Beesley, C., & Hawkins, D. (2022). Corruption, institutional trust and political engagement in Peru. Contents lists available at Science Direct. *World Development*, 151, 105743.

Berlo, D. K. (1960). *The process of communication: An introduction to theory and practice.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Brunkert, L., Kruse, S., & Welzel, C. (2019). A Tale of Culture-Bound Regime Evolution: The Centennial Democratic Trend and Its Recent Reversal. *Democratization*, 26(3), 422-443.

Freiberg, A., & Gaps, B. (2021). Not Leaping Chasms: Trust, Confidence and Sentencing Councils. *International Journal for Court Administration,* 12(3), 6. https://doi.org/10.36745/ijca.421

Gerring, J., Thacker, S., & Moreno, C. (2009). Are parliamentary systems better? *Comparative Political Studies*, 42(3), 327-359. https://doi.org/10.1177/0010414008331142

Grimmelikhuijsen, S. (2012). Linking transparency, knowledge and citizen trust in government: An experiment. *International Review of Administrative Sciences*, 78(1), 50-73. https://doi.org/10.1177/0020852311429667

Hartanto, D., & Siregar, S. M. (2021). Determinants of overall public trust in local government: meditation of government response to COVID-19 in Indonesian context. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 15(2), 261-274. https://doi.org/10.1007/s11205-015-1182-4.

Jennifer, H., & Cynthia, P. (2020). The power of media in shaping political attitudes. *Current Opinion in Behavioral Science*, 34, 19-24. https://10.1016/j.cobeha.2019.11.005

Keefer, K. V., Parker, J. D. A., & Saklofske, D. (2018). Three decades of emotional intelligence research: Perennial issues, emerging trends, and lessons learned in education: Introduction to emotional intelligence in education: Integrating research with practice. In K. V. Keefer, J. D. A. Parker, & D. Saklofske (Eds.), *Emotional intelligence in education* (pp. 1-19). Springer.

Kumar, C., Herndon, P., & Richter, D. (2020). Critical agents of change at Earth's surface. *Eos*. https://doi.org/10.1029/2020EO149750

Lee, J. H., & Suh, J. (2021). Decentralization and government trust in South Korea: distinguishing local government trust from national government trust. *Asia and the Pacific Policy Studies*, 8(1), 68-93.

Moore, J., & Atkin, C. (2012). An application (app) for learning: The student interface with tablet technology in graduate studies. *Proceedings of the European Conference on e-Government (ECEG)*, 328-335.

Mummolo, J. (2016). News from the other side: how topic relevance limits the prevalence of partisan selective exposure. *J. Polit*. 78, 763-773. https://doi.org/110.1086/685584

Nathongjue, C. (2013). *Corruption Problems.* Retrieved from https://sdgroup1.blogspot.com/2013/01/53241790.html

Newton, A., Brito, A.C., Icely, J., & Derolez, V. (2018). Assessing, quantifying and valuing the ecosystem services of coastal lagoons. *Journal for Nature Conservation*, 44(2), 50-65. https://doi.org/10.1016/j.jnc.2018.02.009

Peerthum, S., & Luckho, T. (2021). Exploring the linkage between public corruption and political trust in Mauritius: A PLS-SEM approach. *Public Organization Review,* 21(3), 317-335. https://doi.org/10.1007/s11115-020-00491-4

Porta, D. (2000). Social Capital, Beliefs in Government, and Political Corruption. In S. J. Pharr, & R. D. Putnam (Eds.), *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?* (pp. 202-27). Princeton: Princeton University Press.

Qin, J., Du, Q., Deng, Y., Zhang, B., & Sun, X. (2023). How does short video use generate political identity? Intermediate mechanisms with evidence from China's small-town youth. *Frontiers in Psychology*, 14, 1107273. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1107273

Robinson, S. L. (1996). Trust and breach of the psychological contract. *Administrative Science Quarterly*, 41(4), 574-599. https://doi.org/10.2307/2393868

Salgado, S. (2018). Online media impact on politics: Views on post-truth politics and post-postmodernism. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 14(3), 317-331. https://doi.org/10.1386/macp.14.3.317_1

Turper, S., & Aarts, K. (2017). Political trust and sophistication: Taking measurement seriously. *Social Indicators Research,* 130(1), 415-434. https://doi.org/10.1007/s11205-015-1182-4

Turper, S., & Aarts, K. (2017). Political trust and sophistication: Taking measurement seriously. *Social indicators research*, 130(1), 415-434.

Uslander, E. M. (2018). The study of trust. In E. M. Uslander (Ed.), *The Oxford handbook of social and political trust* (pp. 3-13). Oxford University Press.

Wang, Z., Guo, D., & Wang, X. (2016). Determinants of residents' e-waste recycling behaviour intentions: Evidence from China. *Journal of Cleaner Production*, 137, 850-860.

Weeks, B., Ardèvol-Abreu, A., & Gil de Zúñiga, H. (2015). Online influence? Social media use, opinion leadership, and political persuasion. *International Journal of Public Opinion Research,* 28(4), edv050-edv026. https://doi.org/10.1093/ijpor/edv050

อิทธิพลของการรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่*

The Influence of Awareness of Safe Agricultural Information and The Philosophy of Sufficiency Economy on the Practices of Safe Agriculture Among Community Farmers in Baan Muang Kham, Pong Yang Sub-district, Mae Rim District, Chiang Mai Province

อัตถ์ อัจฉริยมนตรี, นครินทร์ พริบไหว, กิตติศักดิ์ โชติกเดชาณรงค์ และชุติวลัญชน์ เสมมหาศักดิ์
Att Atchariyamontree, Nakarin Pripwai, Kittisak Chotikadachanarong
and Chutiwalanch Semmahasak
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ประเทศไทย
Chiang Mai Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: 62886010@g.cmru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) และการรับรู้ข่าวสารด้านเกษตรปลอดภัย 2) ระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย 3) ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการรับรู้ข่าวสารด้านเกษตรปลอดภัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ครัวเรือนเกษตรกรในหมู่บ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งสิ้น 220 ครัวเรือน โดยกำหนดให้ตัวแทนครัวเรือนเป็นผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และการวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

---

*ได้รับบทความ: 6 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 19 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 27 มิถุนายน 2568
Received: February 6, 2025; Revised: June 19, 2025; Accepted: June 27, 2025

ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) โดยรวมของเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำอยู่ในระดับ “มาก” โดยมีค่าเฉลี่ย 3.93±0.952 ในขณะที่การรับรู้ข่าวสารด้านการเกษตรปลอดภัยในภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” เช่นกัน โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11±0.836

2. ระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำ มีค่าเฉลี่ยที่ 4.39±0.820 ซึ่งอยู่ในระดับ “มากที่สุด”

3. การรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) และการรับรู้ข่าวสารด้านเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำ มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลใน “เชิงบวก” ต่อการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย

คำสำคัญ: การรับรู้ข่าวสาร; เกษตรปลอดภัย; หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The purposes of this research were: 1) the level of awareness of the sufficiency economy philosophy (SEP) and the perception of safe agriculture information, 2) the level of compliance with safe agricultural practices, and 3) the relationship between SEP awareness and the perception of safe agriculture information influencing compliance with safe agricultural practices. It is mixed-methods research. The study involved 220 farming households in Bann Muang Kham, Pong Yang Subdistrict, Mae Rim District, Chiang Mai Province, with one representative from each household providing the data. The research tools included questionnaires, and data were analyzed using descriptive statistics (percentage, mean, and standard deviation) and multiple regression analysis.

The findings revealed that:

1. The overall awareness of the Sufficiency Economy Philosophy (SEP) among farmers in Baan Muang Kham community was rated "high," with a mean score of 3.93±0.952. Similarly, the overall awareness of safe agriculture information was also rated "high," with a mean score of 4.11±0.836.

2. The level of safe agricultural practices among farmers in Baan Muang Kham community was rated "very high," with a mean score of 4.39±0.820.

3. The awareness of the Sufficiency Economy Philosophy (SEP) and agricultural safety information among farmers in Baan Muang Kham community has a positive relationship or influence on their compliance with Safe Agricultural Practices.

Keywords: Awareness; Safe Agricultural Practices; The Sufficiency Economy Philosophy

1. บทนำ

การเกษตรกรรมเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย และมีบทบาทสำคัญในทุกมิติต่อการพัฒนาประเทศในภาพรวม ความสำคัญของการเกษตรไม่ได้อยู่แค่ในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความมั่นคงทางอาหาร การสร้างงาน สร้างรายได้ การอนุรักษ์วัฒนธรรม และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ในอดีตการปฏิวัติเขียว (green revolution) ทำให้การเกษตรกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เน้นการใช้สารเคมีทางการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ใช้ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น เกิดการปนเปื้อนของสารเคมี จนทำให้เสียความสมดุลของระบบนิเวศ ดังนั้นในการใช้สารเคมีทางการเกษตรอาจช่วยเพิ่มผลผลิตได้ดี แต่หากเกษตรกรยังไม่มีความเข้าใจในการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยที่ถูกต้องแล้ว ในระยะยาวอาจเป็นการสร้างภาระหนี้สินทางการเงินให้แก่ครัวเรือน และไม่สามารถสร้างระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืนได้ (ชลธิชา นิวาสประกฤติ, 2565) สำหรับการเกษตรปลอดภัย หรือการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (good agricultural practices: GAP) ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรผู้ผลิต และผู้บริโภค ลดการปนเปื้อนของสารเคมีต่อสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ (IFOAM, 2022) โดยเกษตรกรลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรลง รวมถึงมีการเก็บเกี่ยวในระยะที่ปลอดภัย (อาทิตยา พองพรหม, 2562) นอกจากนี้ ยังเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการปรับเปลี่ยนพื้นที่การเกษตร โดยเน้นการผลิตพืชพื้นบ้านที่สามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตตามฤดูกาล ซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตการยังชีพในชุมชนและครัวเรือน ขับเคลื่อนพร้อมกับวิถีทางสังคมที่มีความเกื้อกูล เอื้อเฟื้อ แบ่งปันให้แก่เพื่อนบ้าน และให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของชุมชนท้องถิ่น (กิตติศักดิ์ ทองมีทิพย์, 2564, หน้า 132-162)

อย่างไรก็ตามในการส่งเสริมพัฒนาและให้ความรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยยังคงมีความสำคัญต่อการเกษตรกรรมในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างการรับรู้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้ทรงพระราชทานในการทรงงานเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของพสกนิกรชาวไทย และทรงได้ทดลองจนเป็นผลที่ได้พิสูจน์แล้วว่าสามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างยั่งยืน (โปรดปราน เสริญวงศ์สัตย์, 2566, หน้า 1-12) ซึ่งมีแนวทางที่มุ่งเน้นความสมดุลของสิ่งแวดล้อมและความเข้มแข็งของมนุษย์ (มนัส สุวรรณ และคณะ, 2564, หน้า 1-14) หรือหลักคิดที่ชี้แนวทางการดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนบนทางสายกลางอย่าง

มีเหตุผล (เกษม วัฒนชัย และจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2555) อีกทั้งในความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมกัน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวรวมถึงเงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2550) จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีหลายชุมชนที่มีพื้นฐานการเกษตรกรรมเป็นหลักได้น้อมนำศาสตร์พระราชาไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติแบบไม่ยึดติดตำรา ปรับตามบุคคล ภูมิสังคม สภาพพื้นที่ และสถานการณ์หรือแนวคิด ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ (ผการัตน์ พินิจวัฒน์, 2565, หน้า 202-212) โดยมุ่งเน้นในการพัฒนา “คน” ให้สามารถอยู่ในภูมิสังคมได้อย่างสมดุล มั่นคง และนำไปสู่ความยั่งยืน (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2565) กล่าวโดยสรุปได้ว่า การรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนท้องถิ่น ยังคงมีความสำคัญต่อการพัฒนาภาคการเกษตรกรรมของประเทศตามบริบทภูมิสังคมที่หลากหลาย โดยยึดถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการเกษตรกรรมที่ยั่งยืนในระดับสากล (IFOAM, 2022)

สำหรับชุมชนบ้านม่วงคำเป็นระบบการเกษตรบนพื้นที่สูง ผสมผสานกับระบบ วนเกษตร มีการผลิตพืชผักและไม้ผลเป็นพืชหลัก เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนได้ดี (ณัฐพล ขานหมัด, 2560) โดยนโยบายของชุมชนที่สำคัญ คือ เน้นรวมกลุ่มกันเพื่อความพอเพียง ไม่เน้นการแสวงหาผลกำไร ชุมชนมีความสมานสามัคคี และร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินงานให้สำเร็จ จึงทำให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานไว้ว่า เกษตรกรในชุมชนบ้านม่วงคำที่ได้รับรู้และเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับการรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง จะสามารถทำให้เกษตรกรพัฒนาองค์ความรู้ในการปฏิบัติเกษตรปลอดภัย (GAP) ได้ดีมากขึ้น

ดังนั้นผลการวิจัยนี้จะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมเกษตรปลอดภัย และผลักดันให้หมู่บ้านม่วงคำเป็นชุมชนต้นแบบของการทำเกษตรปลอดภัยภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสตร์พระราชาให้แก่คนในชุมชน และชุมชนอื่นๆ ได้ต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัย และการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีผลต่อองค์ความรู้ในการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัยคือ ครัวเรือนเกษตรกรบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวนทั้งสิ้น 220 ครัวเรือน โดยกำหนดให้ตัวแทนครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน เป็นผู้ให้ข้อมูล

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ แหล่งข้อมูลที่รวบรวมเพื่อใช้ในการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ รวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นคำถามปลายปิด 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 การศึกษาลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ตอนที่ 2 ระดับความรู้ในการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย ตอนที่ 3 การรับรู้ข่าวสารด้านเกษตรปลอดภัย และตอนที่ 4 การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้ผ่านกระบวนการทดสอบคุณภาพเครื่องมือโดยการทดสอบค่าความตรงของเนื้อหาค่า IOC เท่ากับ 0.74 และความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) คือ 0.81 เกณฑ์การแปลผลแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ ระดับมากที่สุด (4.21-5.00) มาก (3.41-4.20) ปานกลาง (2.61-3.40) น้อย (1.81-2.60) และน้อยที่สุด (1.00-1.80) ตามลำดับ และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร รายงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากแบบสอบถามถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้ 1) ลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) 2) การรับรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การรับรู้ข่าวสารด้านเกษตรปลอดภัย และระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย ทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแปลความหมายโดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ และ 3) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่ การรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัยที่มีผลต่อตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ ระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย โดยการใช้สถิติวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

จริยธรรมการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ยึดหลักการพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล โดยการนำเสนอโครงร่างวิจัยต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และได้ผ่านความเห็นชอบการทำวิจัย รหัสโครงการ IRBCMRU 2022/010.07.01 ในวันที่ 11 มีนาคม 2565 ผู้วิจัยจึงเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลจนกระทั่งการวิจัยสิ้นสุด

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง อิทธิพลของการรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรชุมชนบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล รวมถึงข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (56.40%) เป็นเพศหญิง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก (51.80%) เกษตรกรทั้งหมดมีอายุเฉลี่ย 59 ปี และส่วนใหญ่ (35.90%) อยู่ในช่วงอายุ 60-69 ปี รองลงมา (25.50%) อยู่ในช่วงอายุ 50-59 ปี มากกว่าครึ่งหนึ่ง (74.50%) ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีสถานภาพสมรสเกือบทั้งหมด (57.30%) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่ (50.5%) ได้มาจากการเช่าที่ดินมากกว่าการเป็นเจ้าของที่ดินเอง โดยชนิดพืชที่ปลูก 5 อันดับแรก ได้แก่ มะเขือเทศ ไม้ตัดดอก โรสแมรี่ ผักคะน้า และผักสลัด ตามลำดับ เน้นการปลูกเพื่อการค้าโดยผ่านพ่อค้าคนกลางเป็นหลัก (91.40%) และขายด้วยตนเองในหมู่บ้าน (8.60%) แต่ยังคงมีส่วนหนึ่งที่ได้เก็บไว้บริโภคภายในครัวเรือน รายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่ (87.20%) อยู่ในช่วงระหว่าง 5,000-30,000 บาทต่อเดือน ส่วนมากไม่มีหนี้สิน (79.50%) มากกว่าครึ่งหนึ่ง (52.30%) มีการออมเงินในสหกรณ์การเกษตร และธนาคารพานิชย์ เป็นหลัก ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ (61.40%) เป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆ ของหมู่บ้าน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรี และกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น โดยการร่วมกลุ่มต่างๆ นี้เกิดจากชาวบ้านรวมตัวกันจัดตั้งโดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานงาน

1. การรับรู้ข้อมูลหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในประเด็นการรับรู้ SEP ของเกษตรกรบ้านม่วงคำ พบว่า ส่วนใหญ่มีผลของระดับการรับรู้โดยรวมอยู่ในระดับ “มาก” โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 3.93±0.952 ซึ่งเมื่อพิจารณาคุณลักษณะและเงื่อนไขของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรกรหมู่บ้านม่วงคำมีระดับการรับรู้ใน 5 ด้านมีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันในระดับ “มาก” ได้แก่ ด้านความมีเหตุผล ด้านความรู้ ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านความพอประมาณ และด้านคุณธรรม โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 4.05±0.952, 3.94±0.964, 3.93±0.953, 3.92±0.955 และ 3.85±0.938 ตามลำดับ

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรปลอดภัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามในประเด็นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรบ้านม่วงคำ ในภาพรวมอยู่ในระดับ “มาก” โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11±0.836 โดยข้อมูลแสดงให้เห็นถึงระดับการรับรู้ประโยชน์ของเกษตรปลอดภัยต่อการพัฒนาชุมชนบ้านม่วงคำ และการรับรู้หลักการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยจากการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ “มาก” เท่ากับ 4.12±0.838 และ 4.10±0.835 ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการเกษตรปลอดภัยในเกษตรกรหมู่บ้านม่วงคำ จำนวน 220 ครัวเรือน

การรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับการรับรู้
1. ด้านความพอประมาณ	3.92	0.955	มาก
2. ด้านความมีเหตุผล	4.05	0.952	มาก
3. ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	3.93	0.953	มาก
4. ด้านความรู้	3.94	0.964	มาก
5. ด้านคุณธรรม	3.85	0.938	มาก
ค่าเฉลี่ย	**3.93**	**0.952**	**มาก**
การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัย	**ค่าเฉลี่ย**	**S.D.**	**ระดับการรับรู้**
1. การรับรู้ประโยชน์ของเกษตรปลอดภัย	4.12	0.838	มาก
2. การรับรู้หลักการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยจากหน่วยงานภาครัฐและเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่น	4.10	0.835	มาก
ค่าเฉลี่ย	**4.11**	**0.836**	**มาก**

2. ระดับการปฏิบัติของเกษตรกรตามหลักเกษตรปลอดภัย เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามในประเด็นของการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย ทั้งหมด 20 ประเด็นของเกษตรกรบ้านม่วงคำ พบว่าในภาพรวมแล้วเกษตรกรบ้านม่วงคำมีการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับค่าเฉลี่ย 4.21-5.00 อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งประเด็นแรกที่เกษตรกรปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ 1) การเว้นระยะการใช้สารเคมีอย่างน้อย 14 วันก่อนการเก็บเกี่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.60±0.743) 2) การหลีกเลี่ยงการใช้น้ำจากแหล่งใกล้คอกปศุสัตว์ (ค่าเฉลี่ย 4.55±0.807) 3) การจัดเก็บปัจจัยการผลิตให้แยกจากกันและห่างจากฟาร์ม (ค่าเฉลี่ย 4.54±0.736) 4) สถานที่เก็บสารเคมีควรอยู่ห่างจากฟาร์ม (ค่าเฉลี่ย 4.54±0.754) และ 5) ไม่เผาทำลายภาชนะสารเคมีที่ใช้หมดแล้ว (ค่าเฉลี่ย 4.54±0.784) แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรมีต้นทุนองค์ความรู้ในการปฏิบัติตามแนวทางเกษตรปลอดภัยที่ดี โดยเฉพาะการลดความเสี่ยงของสารตกค้าง และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนของตนเอง ในขณะที่ประเด็นที่เหลือยังคงอยู่ในระดับที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องของเกษตรกร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยควบคู่ไปกับการลดความเสี่ยงต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรหมู่บ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ประเด็นการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. การเกษตรปลอดภัยต้องเว้นระยะการใช้อย่างน้อย 14 วัน ก่อนการเก็บเกี่ยวผลผลิต	4.60	0.743	มากที่สุด
2. แหล่งน้ำที่อยู่ใกล้คอกปศุสัตว์ไม่ควรนำมาใช้ในการเพาะปลูก	4.55	0.807	มากที่สุด
3. การจัดเก็บปัจจัยการผลิตไม่ควรอยู่ในห้องเดียวกันทั้งหมด และควรอยู่ให้ห่างไกลจากฟาร์ม	4.54	0.736	มากที่สุด
4. สถานที่เก็บสารเคมีควรอยู่ห่างจากฟาร์มเกษตรแต่อาจไม่สะดวกในการนำมาใช้	4.54	0.754	มากที่สุด
5. ภาชนะบรรจุสารเคมีทางการเกษตรที่ใช้หมดแล้วไม่ควรนำไปเผาทำลาย	4.54	0.784	มากที่สุด
6. หลังจากบันทึกข้อมูลการปฏิบัติงานตามแนวทางเกษตรปลอดภัย ต้องลงลายมือชื่อทุกครั้ง	4.52	0.813	มากที่สุด
7. สามารถใช้น้ำเสียที่ได้รับการบำบัดแล้วจากโรงงานอุตสาหกรรมได้	4.42	0.821	มากที่สุด
8. การเกษตรปลอดภัยให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตเท่าเทียมกันกับผู้บริโภค	4.40	0.762	มากที่สุด
9. เกษตรปลอดภัยมีการปฏิบัติแตกต่างกับเกษตรอินทรีย์	4.39	0.839	มากที่สุด
10. กระสอบปุ๋ยเคมี หรือภาชนะที่ใช้บรรจุสารเคมีทางการเกษตร ไม่ควรนำมาใช้ใส่ในขณะที่กำลังเก็บเกี่ยวผลผลิต	4.38	0.832	มากที่สุด
11. ก่อนการขอรับรองเกษตรปลอดภัยต้องมีข้อมูลการใช้ที่ดินของตนเอง ย้อนหลังอย่างน้อย 3 ปี	4.38	0.849	มากที่สุด
12. การขอรับรองแหล่งผลิตพืชในแนวทางเกษตรปลอดภัยต้องมีพื้นที่ปลูกไม่น้อยกว่า 3 ไร่	4.36	0.862	มากที่สุด

ประเด็นการปฏิบัติตามหลักเกษตรปลอดภัย	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
13. การใช้สารชีวภัณฑ์ไม่สามารถนำมาใช้กับการเกษตรปลอดภัย เพราะอาจทำให้จุลินทรีย์ในสารชีวภัณฑ์ตายได้	4.36	0.883	มากที่สุด
14. การเกษตรปลอดภัยต้องมีการสำรวจการเข้าทำลายของโรคและแมลงศัตรูพืช อย่างน้อย 1 ครั้งต่อสัปดาห์	4.33	0.800	มากที่สุด
15. การเก็บเกี่ยวผลผลิตควรอยู่ในระยะที่เหมาะสมตามเกณฑ์ในแผนควบคุมการผลิต	4.31	0.814	มากที่สุด
16. ควรมีการบันทึกข้อมูลการผลิตเกษตรปลอดภัยให้ถูกต้องหลังจากการปฏิบัติงานทุกครั้ง อย่างต่อเนื่องกันอย่างน้อย 2 ปี	4.30	0.849	มากที่สุด
17. ควรมีการเก็บตัวอย่างดินอย่างน้อย 5 ครั้งต่อปี และจัดทำประวัติใช้ดินย้อนหลัง 2 ปี ติดต่อกัน	4.30	0.870	มากที่สุด
18. การเกษตรปลอดภัยใช้ปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตรได้ แต่ต้องควบคุมระยะเวลาในการใช้หรือตามข้อกำหนดของกรมวิชาการเกษตร	4.27	0.827	มากที่สุด
19. เกษตรปลอดภัยเป็นการช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	4.24	0.891	มากที่สุด
20. ผลผลิตที่เสียหายจากการเก็บเกี่ยว และมีตำหนิจากโรคและแมลงศัตรูพืช ต้องทำการคัดแยกออกก่อนที่จะจัดเรียงลงในภาชนะบรรจุ	4.15	0.848	มาก
ค่าเฉลี่ย	**4.39**	**0.820**	**มากที่สุด**

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการรับรู้ข่าวสารด้านเกษตรปลอดภัย กับการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นพหุคูณโดยวิธีการคัดเลือกแบบนำตัวแปรอิสระเข้าสมการทั้งหมด (Enter) ไม่มีตัวแปรอิสระคู่ใดมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เกิน 0.70 และผลการวิเคราะห์ตัวแปรอิสระทั้งหมด 7 ตัวแปร มีค่าสัมประสิทธิ์ความน่าเชื่อถือ (Cronbach's Alpha) เท่ากับ 0.83 พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรหมูบ้านม่วงคำ ได้แก่ การรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านคุณลักษณะ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยเฉพาะอิทธิพลในด้านเงื่อนไขของความรู้ (b = 0.093) และคุณธรรม (b = 0.092)

มีอิทธิพลสำคัญต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัย ในส่วนของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรมากที่สุด (b = 0.115) ดังนั้นการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในด้านคุณลักษณะ 3 ประการ และในด้านเงื่อนไข 2 ประการ รวมถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัยจึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนต่อไป ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัย กับการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรหมู่บ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตามการปฏิบัติเกษตรปลอดภัย		
	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b)	t-value	p-value
1. ความพอประมาณ	0.072	2.367	0.019*
2. ความมีเหตุผล	0.076	2.744	0.007**
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดี	0.072	2.236	0.026*
4. ความรู้	0.093	2.842	0.005**
5. คุณธรรม	0.092	2.913	0.004**
6. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัย	0.115	2.901	0.004**
7. การรับรู้ประโยชน์ของเกษตรปลอดภัย	0.065	1.588	0.114ns
ค่าคงที่ = 2.176 R = 0.728 R^2= 0.530 F = 34.167 Sig = 0.000			

หมายเหตุ: ns ไม่มีความสัมพันธ์กันทางสถิติ
* มีความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05
** มีความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.01

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยทำให้ทราบถึงความสำคัญของการรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยที่ส่งผลทำให้เกษตรกรหมู่บ้านม่วงคำมีความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ การรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยโดยทั่วไปมาจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล ซึ่งไม่เพียงแต่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกรเท่านั้น แต่ได้สร้างการพัฒนาตัวบุคคลให้เกิดความตระหนักและแรงจูงใจให้เกษตรกรสามารถนำหลักการเกษตรปลอดภัยไปสู่การปฏิบัติได้จริง (พุฒิสรรค์ เครือคำ และคณะ, 2564, หน้า 135-143) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนราศิณี แก้วไหลมา และคณะ (2560, หน้า 387-395)

ที่พบว่า เมื่อเกษตรกรได้รับรู้ข่าวสารผ่านการอบรมจะมีแนวโน้มในการได้รับองค์ความรู้เพิ่มขึ้นจนนำไปสู่การยอมรับในการทำเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นเมื่อเกษตรกรได้ถูกเข้าเยี่ยมในพื้นที่ (Extension Visit) ร่วมกับการเข้ารับการฝึกอบรมการปฏิบัติ (Training) เกษตรปลอดภัย เพิ่มขึ้นก็ยิ่งจะส่งผลให้เกิดการสะสมองค์ความรู้ที่เพิ่มขึ้นตามไปด้วย อาจนำไปสู่การยอมรับจนนำไปปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง (ณัฐวุฒิ จั่นทอง และพหล ศักดิ์คะทัศน์, 2561, หน้า 54-63) อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของจอห์นนี่ หลวงผ่าน และคณะ (2565, หน้า 116-143) ที่พบว่า การรับข่าวสารด้านการเกษตรของเกษตรกรมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ยิ่งเกษตรกรได้รับข่าวสารข้อมูลมากเท่าไหร่จะส่งผลต่อการนำความรู้ไปปฏิบัติตามมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ การรับรู้ข่าวสารในหมู่บ้านม่วงคำยังมาจากการจำหน่ายผลผลิตให้แก่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่มีถึง 2 แหล่งในพื้นที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านม่วงคำ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่ และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารเกษตรปลอดภัยที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่ง โดยศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้ง 2 แหล่งนี้มีการดำเนินงานจัดทำแปลงสาธิต การส่งเสริมการปลูกพืชผัก ไม้ผล ภายใต้ระบบมาตรฐานอาหารปลอดภัย การเกษตรปลอดภัยร่วมกับการรับซื้อผลิตผลทางการเกษตรที่ผ่านกระบวนการตรวจสอบสารพิษตกค้างในพืช (มูลนิธิโครงการหลวง, 2567) ทำให้เกษตรกรต้องได้รับองค์ความรู้ด้านเกษตรปลอดภัยจากหน่วยงานก่อนการส่งผลผลิตเข้าในศูนย์พัฒนาฯ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของปองสุข ศรีชัย และคณะ (2561, หน้า 308-314) พบว่า การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในศูนย์พัฒนาฯ เป็นการเพิ่มการรับรู้ข่าวสารในการผลิตทางการเกษตร

ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นถึงการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) ต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรบ้านม่วงคำ ซึ่งมีอิทธิพลร่วมและมีความสอดคล้องกับการรับรู้ข่าวสารการเกษตรปลอดภัย ใน 3 คุณลักษณะ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีและ 2 เงื่อนไขในด้านความรู้ และด้านคุณธรรม นำมาประยุกต์ใช้กับเกษตรกรตามความเหมาะสมเพื่อสร้างพื้นฐาน “ความพอมี พอกิน พอใช้” และต้องมี “สติปัญญาและความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ด้วย “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ วิถีชีวิตของเกษตรกรไทยได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ทำให้มีต้นทุนการเกษตรกรรมและหนี้สินที่สูงมากกว่ารายได้ เกิดความไม่สมดุลและมั่นคงในครัวเรือน แต่หากเกษตรกรในชุมชนบ้านม่วงคำได้รับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยิ่งส่งผลให้เกิดการปฏิบัติตามแนวทางเกษตรปลอดภัยมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ผู้วิจัยจึงได้อธิบายความสอดคล้องกันระหว่างหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และองค์ความรู้การปฏิบัติเกษตรปลอดภัยไว้ดังนี้ 1) ในด้านความพอประมาณ เป็นการใส่ใจในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรปลอดภัย เกษตรกรลดการพึ่งพาสารเคมีทางการเกษตรและมีต้นทุนการผลิตที่ลดลงทำให้ผลผลิตมีคุณภาพ และเป็นโอกาสในการสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง 2) ในด้านความมีเหตุผลด้วยการเล็งเห็นถึงผลกระทบของเกษตรเคมีและ

ต้องการเป็นการสร้างสังคมแห่งการแบ่งปันด้วยการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยจึงนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดการเสริมสร้างวัฒนธรรมการเกษตรกรรมชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสามารถพัฒนาให้เป็นกลุ่มวิสาหกิจเกษตรปลอดภัยของชุมชนได้ในอนาคต 3) ในด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการนำองค์ความรู้การปฏิบัติเกษตรปลอดภัยไปปรับใช้ในเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน มีอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมีอันตราย ทำให้สมาชิกในครัวเรือนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์ต่างๆ ได้ และมีการรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง 4) ในด้านความรู้ เป็นส่วนที่มีอิทธิพลสำคัญร่วมกับการรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัย โดยความรู้ที่ได้รับทำให้เกษตรสามารถปฏิบัติให้ตรงตามมาตรฐานเกษตรปลอดภัย และสามารถขอรับรองการเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP) จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และ 5) ในด้านคุณธรรม เป็นส่วนที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัย ได้แก่ การตระหนักรู้เข้าใจ ในการปฏิบัติเกษตรปลอดภัย ที่จำเป็นต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้บริโภค ความขยัน อดทน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน

โดยสรุปแล้ว ผลการศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงการได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ที่ได้ผนวกการรับรู้ข่าวสารเกษตรปลอดภัยและการรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) มาประยุกต์ใช้ตามภูมิสังคมส่งผลให้เกิดการทำเกษตรปลอดภัย (GAP) อย่างต่อเนื่องที่บ้านม่วงคำ จนสามารถนำไปสู่การทำเกษตรปลอดภัยได้อย่างยั่งยืน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงการพัฒนา

1.1 ควรส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) และเกษตรปลอดภัยให้กับเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับพฤติกรรมการทำเกษตรให้สอดคล้องกับแนวทางเกษตรปลอดภัย (GAP)

1.2 ควรใช้จุดแข็งของเกษตรกรในพื้นที่ เช่น การไม่มีหนี้สิน การออม และการเข้าร่วมกลุ่มชุมชน เป็นพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้ยั่งยืนทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม

1.3 ควรส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนในการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อสนับสนุนด้านความรู้ ทรัพยากร เทคโนโลยี และการเข้าถึงตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์เกษตรปลอดภัย

1.4 ควรสร้างและขยายเครือข่ายเกษตรกรเกษตรปลอดภัยในชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรนำผลการศึกษานี้ไปประยุกต์ในการวิจัยด้านการปฏิบัติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การทำปศุสัตว์ปลอดภัย การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำปลอดภัย และการทำเกษตรอินทรีย์

2.2 ควรศึกษาแนวทางการสร้างผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อยกระดับความสามารถในการขับเคลื่อนชุมชนตามแนวทางเกษตรปลอดภัย

2.3 ควรจัดกิจกรรมหรือโครงการในชุมชนที่บูรณาการองค์ความรู้ด้านเกษตรปลอดภัยร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมคุณธรรม ความรู้ และความเข้มแข็งของสังคมชุมชน

2.4 ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนอื่น ๆ ในระดับพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และองค์ความรู้ในการทำเกษตรปลอดภัย โดยมีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหลักในการพัฒนา

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การรับรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) และการรับรู้ข่าวสารด้านการเกษตรปลอดภัยมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการปฏิบัติเกษตรปลอดภัย (GAP) ของเกษตรกร ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีทั้ง 3 ฝ่าย ได้แก่ เกษตรกร ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เป็นฟันเฟืองในการขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมสร้างการรับรู้ข่าวสารการเกษตรปลอดภัยที่ทันสมัย โดยอาจมีรูปแบบการพัฒนาองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน เช่น การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้ในแปลงสาธิตของศูนย์ฯ และโรงเรียนเกษตรกร เป็นต้น (Van den Berg, Phillips, & Morales-Abubaka, 2023) อย่างไรก็ตามการพัฒนาการเกษตรของชุมชนจะประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องได้รับอิทธิพลจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมแรงในการขับเคลื่อนด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาบนพื้นฐานความพอเพียงและพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด ทำให้การเกษตรปลอดภัยดำเนินไปได้อย่าง “สมดุล มั่นคง และเกิดความยั่งยืน” นำมาซึ่ง “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตของเกษตรกร ชุมชน และสังคมเกษตรกรรมของประเทศไทย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กิติศักดิ์ ทองมีทิพย์. (2564). พัฒนาการเกษตรกรรมของประเทศไทยในมิติด้านการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. *วารสารพัฒนศาสตร์*, 4(1), 132-162. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/gvc-tu/article/view/252520/170967

เกษม วัฒนชัย และจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2555). *CSR ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.* กรุงเทพฯ: ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์.

จอห์นนี่ หลวงผ่าน, พุฒิสรรค์ เครือคำ, ปิยะ พละปัญญา และกอบลาพ อารีศรีสม. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ปลูกผักอินทรีย์ ในนครหลวงเวียงจันทร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารผลิตกรรมการเกษตร*, 4(2), 116-143. https://li01.tci-thaijo.org/index.php/japmju/article/view/255684/174589

ชลธิชา นิวาสประกฤติ. (2565). *คู่มือการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชอาหาร มกษ. 9001:2556*. กรุงเทพฯ: ศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์ (ศนก.), สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.).

ณัฐพล ขานหมัด. (2560). *วนเกษตร วิถีสู่ความยั่งยืน (เอกสารเผยแพร่ ฉบับที่ 559)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

ณัฐวุฒิ จั่นทอง และพหล ศักดิ์คะทัศน์. (2561). การยอมรับการผลิตข้าวโพดตามการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) ของเกษตรกรในจังหวัดอ่างทอง. *วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร*, 35(3), 54-63. https://li01.tci-thaijo.org/index.php/MJUJN/article/view/200707/140287

นราศิณี แก้วไหลมา, สุรพล เศรษฐบุตร, บุศรา ลิ้มนิรันดร์กุล และประทานทิพย์ กระมล. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลแม่หอพระอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารเกษตร*, 33(3), 387-395. https://li01.tci-thaijo.org/index.php/joacmu/article/view/243471

ปองสุข ศรีชัย, ธนวัฒน์ ขันติวงศ์, หริพล ธรรมนารักษ์ และสมควร สงวนแพง. (2561). การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการหลวง: กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงผาตั้ง. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 6(2), 308-314. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JCDLQ/article/view/123926/94080

โปรดปราน เสริญวงศ์สัตย์. (2566). ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 4(3), 1-12. http://so08.tci-thaijo.org/index.php/AJPP/article/view/766/1387

ผการัตน์ พินิจวัฒน์. (2565). ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน. *วารสารศิลปะศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, 4(1), 202-212. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/art/article/view/258274/173134

พุทธิสรรค์ เครือคำ, พหล ศักดิ์กะทัศน์, นภารัศม์ เวชสิทธิ์นิรภัย และปภพ จี้รัตน์. (2564). การยอมรับการส่งเสริมปลูกพืชผักในระบบการเพาะปลูกที่ดีของเกษตรกรชนเผ่ากระเหรี่ยงในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจัยส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร*, 38(1), 135-143. https://li01.tci-thaijo.org/index.php/MJUJN/article/view/212096/170649

มนัส สุวรรณ, สมาน ฟูแสง, ณรงค์พันธ์ ฉุนรัมย์, วรพล วัฒนเหลืองอรุณ และชนม์ธนัช สุวรรณ. (2564). กลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนบนพื้นฐานของศาสตร์พระราชา. *พิฆเนศวร์สาร*, 17(2), 1-14. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/pikanasan/article/view/250704

มูลนิธิโครงการหลวง. (2567). *ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สาใหม่*. เข้าถึงได้จาก https://royalproject.org/devstation/maesamai

_____. (2567). *ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย*. เข้าถึงได้จาก https://royalproject.org/devstation/nonghoi

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2565). *เศรษฐกิจพอเพียง*. เข้าถึงได้จาก https://www.chaipat.or.th/site_content/item/3579-2010-10-08-05-24-39.html

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2550). *หลักธรรม หลักทำตามรอยพระยุคลบาท*. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธา.

อาทิตยา พองพรหม. (2562). *หลักการและรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน (เอกสารเผยแพร่ฉบับที่ 503)*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี, สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

IFOAM. (2022). *Sustainable Development.* Retrieved from https://www.ifoam.bio/our-work/what/sustainable-development

Van den Berg, H., Phillips, S., & Morales-Abubakar, A. L. C. (2023). *Monitoring, evaluation and learning in farmer field school programs: A framework and toolkit*. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).

การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิด สำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู*

The Development of Learning Management Competency focus on the Learner-Centered Approach by Using Five-step Proactive Supervision Technique to Reflect for the Professional Training of Student Teachers

ไชยวัฒน์ ชุ่มนาเสียว และไพโรจน์ บริบูรณ์
Chaivat Chumnasiao and Pairote Boriboon
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ประเทศไทย
Northeastern University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: pairote.bor@neu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิด สำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู โดยกำหนดเกณฑ์ผ่านที่ร้อยละ 75 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกระบวนการดังกล่าว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการนิเทศ แผนการจัดกิจกรรม แบบประเมินสมรรถนะ และแบบประเมินความพึงพอใจ กลุ่มเป้าหมายคือนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู จำนวน 30 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ และดัชนีประสิทธิผล

ผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกคิดเป็นร้อยละ 77.00 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 สำหรับเทคนิคการนิเทศแบบปกติคิดเป็นร้อยละ 69.40 ไม่ผ่านเกณฑ์

*ได้รับบทความ: 3 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 10 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 16 มิถุนายน 2568
Received: April 3, 2025; Revised: June 10, 2025; Accepted: June 16, 2025

2. การประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคปัญจนิเทศเชิงรุก อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52, S.D. = 0.40)

3. ดัชนีประสิทธิผลของการใช้เทคนิคดังกล่าวเท่ากับ 0.7754 แสดงถึงการเพิ่มขึ้นของความรู้ร้อยละ 77.54

4. ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการพัฒนาสมรรถนะโดยใช้เทคนิคปัญจนิเทศเชิงรุกอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.34)

คำสำคัญ: สมรรถนะ; ผู้เรียนเป็นสำคัญ; การนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก; การชี้แนะสะท้อนคิด

Abstract

The purposes of this research were 1) develop competence in learning management that focuses on learners by using Five-step Proactive Supervision Technique to provide guidance and reflection for student teacher interns, with a passing criterion of 75 percent, and 2) study the satisfaction of students towards the process. The research instruments were the supervision plan, activity plan, competency assessment form, and satisfaction assessment form. The target group was 30 student teacher interns in the Diploma in Teaching program, using purposive selection. The statistics used were the mean, standard deviation, percentage, and effectiveness index.

The research found that:

1. The development of competence in learning management with the Five-step proactive supervision technique was 77.00 percent, passing the 75 percent criterion, for the normal supervision technique, it was 69.40 percent, not passing the criterion.

2. The assessment of competence in learning management that focused on learners by using Five-step proactive supervision technique was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.52, S.D. = 0.40).

3. The index of effectiveness of using the technique was 0.7754, indicating a 77.54% increase in knowledge.

4. The satisfaction of students towards the development of competence using the Five-step proactive supervision technique was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.34).

Keywords: Competency; Learner-centered; Five-step Proactive Supervision Technique; Reflection

1. บทนำ

แนวคิดของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีแนวคิดจากปรัชญา Constructionism ที่เชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็น กับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม ผู้สอนสามารถช่วยผู้เรียนปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาได้ ผู้เรียนต้องพยายามปรับข้อมูลใหม่กับประสบการณ์เดิม แล้วสร้างเป็นความรู้ใหม่ขึ้นเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้ใหม่ ไปสร้างสิ่งประดิษฐ์ใหม่ โดยใช้กระบวนการทางปัญญาหรือกระบวนการคิดร่วมกับกระบวนการทางสังคมหรือกระบวนการกลุ่มควบคู่ไป กับการบูรณาการในศาสตร์สาขาต่างๆ อย่างหลากหลายจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาพหุปัญญาได้ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเนาว์ ยินดีสุข, 2550) แต่ในสภาพการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันของครูและสถานศึกษาพบว่า ไม่ได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้าง ประดิษฐ์และพัฒนาสิ่งต่างๆ ขึ้นมาใหม่ ให้กับตัวเองและสังคม การจัดกระบวนการเรียนรู้นั้นครูยังเป็นผู้บอกให้นักเรียนจดและจำ แต่กระบวนการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เป็นรูปธรรมยังไม่เพียงพอ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2561)

สภาพปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ของการศึกษาไทยอยู่ที่คุณภาพของผู้เรียนที่เชื่อมโยงกับการสอนของครูผู้สอนในรายวิชาต่างๆ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่าอัตราส่วนของครูต่อนักเรียนยังไม่เหมาะสม มีครูไม่ครบชั้นเรียน และครบกลุ่มสาระการเรียนรู้ สอนวิชาไม่ตรงกับสาขาวิชาที่เรียนมา ครูขาดทักษะการจัดการเรียนรู้และการสอน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ครูขาดความแม่นยำและลึกซึ้งในเนื้อหาสาระที่สอน และครูต้องทำงานหน้าที่อื่นจนไม่มีเวลาเตรียมการสอน (ชนาธิป พรกุล, 2557) หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาอื่นแต่มีความประสงค์จะประกอบวิชาชีพครู โดยใช้เวลาในการศึกษาจำนวน 3 ภาคการศึกษา ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ผู้วิจัยและคณะ ได้สอบถามนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู พ.ศ. 2563-2564 ในสายที่รับผิดชอบออกนิเทศการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูยังสถานศึกษาที่นักศึกษาปฏิบัติการสอน จำนวน 60 คน จากนักศึกษา 180 คน มีความคิดเห็นสอดคล้องกับข้อมูลของชนาธิป พรกุล ดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น จึงมีความสนใจที่จะพัฒนา ทักษะและสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิด ให้นักศึกษาเกิดความรู้ ทักษะ

และคุณลักษณะเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้นักศึกษาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ ไปใช้พัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้เต็มศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน ด้วยการนำสาระสำคัญจากคู่มือการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ตามที่คุรุสภากำหนดไว้มาออกแบบจัดทำเป็นแผนการจัดกิจกรรมนิเทศเชิงรุก ด้วยกระบวนการชี้แนะสะท้อนคิดภายใต้ชื่อปัญจนิเทศเชิงรุกขึ้นใช้ดำเนินการในปี 2566

การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้รับการนิเทศได้พัฒนาตนเอง ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มสูงขึ้น โดย Glickman, Gordon & Ross-Gordon (2009) เปรียบการนิเทศว่าเปรียบเสมือนกาวที่เชื่อมบุคลากรในโรงเรียนที่ช่วยทำโรงเรียนจนประสบผลสำเร็จได้ ซึ่งเทคนิคการนิเทศมีหลากหลายเทคนิค เช่น เทคนิคการนิเทศแบบคลินิก เทคนิคการนิเทศในชั้นเรียน เป็นต้น ดังนั้นการนิเทศการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ครูได้พัฒนาตนเองไปตามระดับที่เขาสามารถพัฒนาได้ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันในโรงเรียน บุคลากรในโรงเรียนสามารถทำงานด้วยกันได้ ขณะเดียวกัน Oliva and Panlas (2001) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการนิเทศการศึกษาไว้ว่าการนิเทศการศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่ง ช่วยให้ครูสามารถเปลี่ยนแปลงการสอนของตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเสาวนีย์ สิริสุขศิลป์ (2564) ซึ่งกล่าวโดยสรุปว่า การนิเทศการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญจำเป็นที่จะต้องดำรงอยู่ในระบบการศึกษาเนื่องจากการนิเทศการศึกษามีบทบาทคอยช่วยเหลือ สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงการศึกษาช่วยให้เกิดความเคลื่อนไหวในการศึกษา ช่วยรักษามาตรฐานของการศึกษา และเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ให้เกิดขึ้นในระบบการศึกษา ทั้งตัวระบบการศึกษาเองและระบบย่อยของการศึกษาตลอดจนถึงโรงเรียน

ดังนั้น ผู้วิจัยและคณะจึงสนใจที่จะพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกที่สังเคราะห์ขึ้นจากกระบวนการนิเทศแบบ PIDRE ของสงัด อุทรานันท์ (2530) ที่กำหนดไว้ 5 ขั้น ประกอบด้วย (1) วางแผนการนิเทศ (P) (2) ให้ความรู้ความเข้าใจในการทำงาน (I) (3) ลงมือปฏิบัติงาน (D) (4) สร้างเสริมกำลังใจ (R) (5) ประเมินผลการปฏิบัติงาน (E) ผสมผสานกับกระบวนการนิเทศแบบชี้แนะสะท้อนคิดของ John (2010) ที่กำหนดขั้นตอนไว้ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) ขั้นก่อนการชี้แนะ (2) ขั้นการชี้แนะ (3) ขั้นสรุปผลการชี้แนะและ (4) ขั้นติดตามประเมินผล ให้นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ดังภาพที่ 1

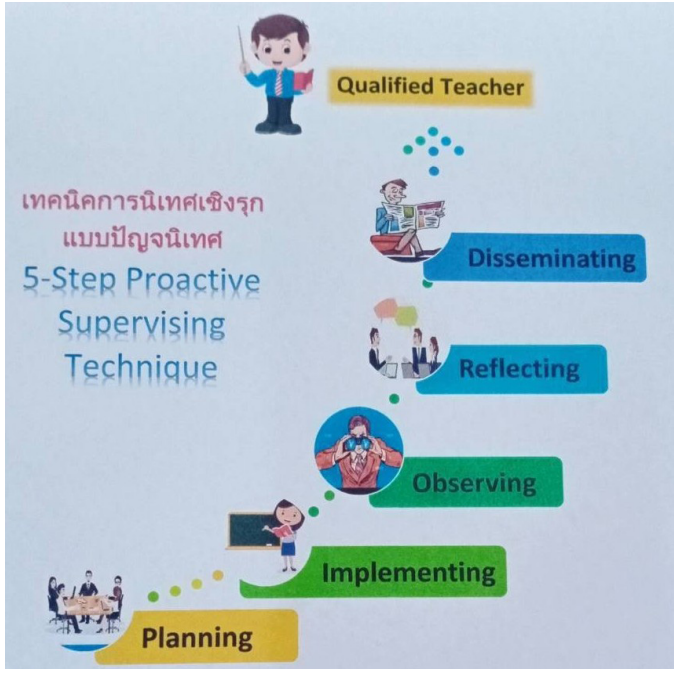

ภาพที่ 1 กรอบการนิเทศแบบปัญจนิเทศ 5 ขั้น (ไชยวัฒน์ ชุ่มนาเสียว และอธิศ ไชยคิรินทร์, 2565)

ผู้วิจัยและคณะคาดหวังไว้ว่ากิจกรรมตามกรอบปัญจนิเทศเชิงรุกที่ใช้เป็นเทคนิคในการดำเนินการนิเทศประกอบด้วยกิจกรรมดำเนินการรวม 5 กิจกรรม คือ (1) กิจกรรมปฐมนิเทศ (2) กิจกรรมออกนิเทศ (3) กิจกรรมสังเกตการสอนเชิงรุกในชั้นเรียน (4) กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ (5) กิจกรรม สรุปผลด้วย Workshop จะช่วยให้นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู มีทักษะและสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้อย่างเป็นรูปธรรมและผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิดสำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่กำหนดเกณฑ์การผ่านไว้ร้อยละ 75 ขึ้นไป โดยพิจารณาจากเทคนิคการนิเทศดังนี้

1.1 การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก

1.2 การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปกติ

1.3 การประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก

1.4 ดัชนีประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก

2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่มีต่อการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบแผนการวิจัยที่ศึกษาหลายกลุ่มวัดหลังการทดลอง (The Static Group Comparison) (กาญจนา ลินทรัตนศิริกุล, 2550) โดยกลุ่มที่ได้รับการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกมี 15 คน กิจกรรมการนิเทศประกอบด้วย (1) ขั้นวางแผน (2) ขั้นปฏิบัติการ (3) ขั้นสังเกตการสอนในชั้นเรียน (4) ขั้นชี้แนะสะท้อนคิด และ (5) ขั้นสรุปผลและเผยแพร่ ส่วนกลุ่มที่ได้รับการนิเทศแบบปกติ กิจกรรมการนิเทศประกอบด้วย (1) ขั้นออกนิเทศตามตารางการนิเทศ (2) ขั้นสังเกตการณ์สอนเชิงรุกในชั้นเรียน และ (3) ขั้นสรุปผลการจัดการเรียนรู้และประเมินผล

เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย แผนการนิเทศการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู มีค่าความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.57) แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีค่าความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53) แบบประเมินสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีค่าความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.50) แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00) ค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.47-0.60 ค่าอำนาจจำแนก (r มีค่าอยู่ระหว่าง 0.47-0.67) ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับมีค่าเท่ากับ 0.70 และแบบประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู มีค่าความเหมาะสมอยู่ระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52)

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยและคณะเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองตามกรอบการนิเทศนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2566

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยและคณะนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ผลด้วยโปรเกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ร้อยละ (Percentage) และค่าดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index) โดยการนำคะแนนรวมหลังเรียนและคะแนนรวมก่อนเรียนมาคำนวณหาค่าดัชนีประสิทธิผล

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก เพื่อชี้แนะสะท้อนคิดสำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู สรุปผลการ

วิจัยได้ ดังนี้

1. การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก ในภาพรวม คิดเป็นร้อยละ 77.00 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ที่ตั้งไว้ เมื่อแยกเป็นรายด้าน ด้านที่มีสมรรถนะสูงเป็นอันดับ 1 คือ การให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ จัดทำชิ้นงาน คิดเป็นร้อยละ 78.60 ลำดับที่ 2 คือ สมรรถนะการวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา และการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 77.20 เท่ากัน

2. การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปกติ ในภาพรวมคิดเป็นร้อยละ 69.40 ไม่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ที่ตั้งไว้ เมื่อแยกเป็นรายด้านด้านที่มีสมรรถนะเป็นอันดับ 1 คือ การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 77.20 และด้านที่มีสมรรถนะต่ำสุด คือ การออกแบบโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 64.00

3. การประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกประเมินจากการวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา การออกแบบโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก การฝึกปฏิบัติจัดทำชิ้นงานของนักเรียนและการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52, S.D. = 0.40) เมื่อแยกเป็นรายด้าน สมรรถนะอันดับ 1 คือ การวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.24) อันดับ 2 คือ การออกแบบโครงสร้างหน่วยการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52, S.D. = 0.29) และอันดับ 3 คือ การให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจัดทำชิ้นงานอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.47)

4. ดัชนีประสิทธิผล การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7754 ซึ่งหมายความว่า นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพิ่มขึ้น คิดเป็น ร้อยละ 77.54

5. ความพึงพอใจของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ที่มีต่อการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิด ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.34) และเมื่อแยกเป็นรายด้าน ด้านการจัดกิจกรรมการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.73, S.D. = 0.32) และด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.38) เช่นกัน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิดสำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก ในภาพรวมนักศึกษามีสมรรถนะ คิดเป็นร้อยละ 77.00 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของนัยนา ฉายวงศ์ (2561) ที่ใช้การนิเทศตาม แนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความสามารถด้านการวิจัยในชั้นเรียนของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษานครพนม เขต 1 พบว่า ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยในชั้นเรียนหลังนิเทศสูงกว่าก่อนนิเทศ คิดเป็นร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับการวิจัยของวาสนา บุญมาก (2562) ที่ใช้การนิเทศแบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีการนิเทศผ่านกิจกรรม 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นวางแผน (2) ขั้นปฏิบัติการนิเทศ และ (3) ขั้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนา พบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกหลังการนิเทศเพิ่มสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

2. ผลการพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปกติ ในภาพรวม นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู มีสมรรถนะ คิดเป็นร้อยละ 69.40 ไม่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ที่ตั้งไว้ เมื่อเทียบกับการนิเทศแบบการศึกษานิเทศเชิงรุก ด้วยเหตุผลที่ว่า การนิเทศแบบปกติใช้กิจกรรมดำเนินการในการนิเทศเพียง 3 กิจกรรม ได้แก่ (1) กิจกรรมออกนิเทศตามตารางการนิเทศ (2) กิจกรรมสังเกตการสอนเชิงรุกในชั้นเรียน และ (3) กิจกรรมสรุปผลการนิเทศ ส่วนการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก ใช้กิจกรรมดำเนินการในการนิเทศ ถึง 5 กิจกรรม ได้แก่ (1) กิจกรรมปฐมนิเทศ (2) กิจกรรมออกนิเทศ (3) กิจกรรมสังเกตการสอนเชิงรุกในชั้นเรียน (4) กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ (5) กิจกรรมสรุปผลการนิเทศด้วย Work Shop ซึ่งกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกิจกรรมสรุปด้วยการ Work Shop ช่วยให้ผู้นิเทศได้ข้อมูลในการชี้แนะสะท้อนคิดให้กับผู้รับการนิเทศได้ตรงเป้าหมาย มีผลลัพธ์การนิเทศสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งการชี้แนะสะท้อนคิดผู้รับการนิเทศ การนิเทศกับผู้รับการนิเทศเป็นรายบุคคลทั้งระบบ Online และ Onsite อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้การนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก 5 ขั้นตอน มีประสิทธิผลในการนิเทศสูงกว่าการนิเทศแบบปกติกิจกรรมสรุปผลด้วยการ Work Shop ภายหลังฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูภายในสถานศึกษาเสร็จสิ้นลง เพื่อจัดทำเป็นข้อมูลสารสนเทศด้านผลลัพธ์การพัฒนาสมรรถนะนักศึกษาที่ออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ในสถานศึกษาในเชิงระบบ (จารุกิตติ์ สายสิงห์, 2565)

3. ผลการประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก ผู้วิจัยและคณะ ได้กำหนดกรอบการประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก สำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู จากองค์ประกอบในการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้รายวิชาที่นักศึกษาปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา รวม 5 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) การวิเคราะห์คำอธิบายรายวิชา (2) การออกแบบโครงสร้างหน่วย

การเรียนรู้ (3) การเขียนแผนการจัดการเรียนการสอนเชิงรุก (4) การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และ (5) การให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจัดทำชิ้นงาน ผลการประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52, S.D. = 0.40) สอดคล้องกับการวิจัยของสุดสาย ศรีศักดา และคณะ (2563, หน้า 287-300) ที่ใช้การนิเทศเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการวิจัยของครูสายอาชีวศึกษาด้านกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นวิเคราะห์ (2) ขั้นวางแผน (3) ขั้นดำเนินการนิเทศ (4) ขั้นประเมินการนิเทศและ (5) ขั้นรายงานการนิเทศ พบว่า ครูอาชีวศึกษามีสมรรถนะด้านการวิจัยอยู่ในระดับมากที่สุด และครูที่มีสมรรถนะหลังการนิเทศสูงกว่าก่อนนิเทศอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบ Constructivism ของ Vygotsky (1978) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนมีผู้ชี้แนะ คอยให้การสะท้อนคิดและช่วยเหลือในการพัฒนานอกจากนี้ Schon (1983) ยังกล่าวถึงความสำคัญของการฝึกไตร่ตรอง (Reflective Practice) ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถเชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติจริงได้ ซึ่งกระบวนการชี้แนะสะท้อนคิดในงานวิจัยนี้ก็เป็นการส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติแบบไตร่ตรองอย่างเป็นระบบ

4. ดัชนีประสิทธิผล การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก พบว่า ค่าดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index หรือค่า E.I.) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.7754 ซึ่งหมายความว่า นักศึกษาฝึกประสบการณ์มีสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 77.54 เนื่องจากนักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจัดการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยตนเอง ซึ่งสะท้อนแนวคิดของ Kolb (1984) ที่ระบุว่า การเรียนรู้ที่ยั่งยืนจะเกิดจากการลงมือปฏิบัติตามด้วยการสะท้อนคิด การเชื่อมโยงแนวคิดและการนำไปทดลองใช้ ซึ่งทุกขั้นตอนมีปรากฏในกิจกรรมการนิเทศที่ผู้วิจัยออกแบบไว้

5. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่มีต่อการพัฒนาสมรรถนะด้วยการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิด โดยแบ่งความพึงพอใจออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการจัดกิจกรรมการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.82, S.D. = 0.30) และ (2) ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นักศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด เช่นกัน ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.38) และเมื่อนำความพึงพอใจทั้ง 2 ด้าน รวมกัน นักศึกษามีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.34) สอดคล้องกับการวิจัยของวาสนา บุญมาก (2562) ที่วิจัยเกี่ยวกับการใช้การนิเทศแบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อการนิเทศแบบบูรณาการอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับการวิจัยของ Desimone & Garet (2015, pp. 252-263) ซึ่งพบว่า ความพึงพอใจของครูต่อการพัฒนาวิชาชีพเกี่ยวข้องโดยตรงกับลักษณะของกิจกรรมที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ นอกจากนี้ Guskey (2002, pp. 381-391) ยังเสนอว่า การที่ผู้เข้าร่วมมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนิเทศหรือพัฒนา

วิชาชีพ จะส่งผลต่อทัศนคติในเชิงบวก และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่สร้างสรรค์ในการจัดการเรียนการสอน เช่นกัน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผลการวิจัยพบว่า เทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก สามารถพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้กับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ที่ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล ดังนั้นคณะศึกษาศาสตร์ จึงควรใช้เทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกใช้เป็นฐานการนิเทศให้กับนักศึกษาเพื่อให้นักศึกษามีความสามารถจัดการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้เต็มตามศักยภาพแห่งงานได้

1.2 ผลการวิจัยพบว่า ดัชนีประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุก ช่วยให้นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้น ในการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคใดๆ ก็ตาม ควรหาค่าดัชนีประสิทธิผลด้วยจะช่วยยืนยันว่า เทคนิคที่ใช้นั้น ช่วยให้ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัดอย่างไร

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยและพัฒนาเทคนิคการนิเทศที่มีกระบวนการนิเทศที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครู

2.2 ควรมีการศึกษาด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในรายวิชาต่างๆ จะช่วยให้สถานศึกษามีข้อมูลสารสนเทศงานวิชาการใช้เป็นฐานการพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในอนาคตได้

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเทคนิคการนิเทศแบบปัญจนิเทศเชิงรุกเพื่อชี้แนะสะท้อนคิดสำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูช่วยให้ได้ความรู้ใหม่ ซึ่งผู้วิจัยและคณะได้ค้นพบ ประกอบด้วย ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติการ ขั้นสังเกตการสอน ขั้นชี้แนะสะท้อนคิด และขั้นสรุปผลและเผยแพร่ ช่วยให้เกิดกระบวนการพัฒนาการสอนที่มีประสิทธิภาพและมีเส้นทางสู่การศึกษาที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา ลินทรัตนศิริกุล. (2550). *การวัดความรู้ ความคิดในประมวลสาระชุดวิชาการประเมินและการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน หน่วยที่ 2*. นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ชนาธิป พรกุล. (2557). *การสอนกระบวนการคิด.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยวัฒน์ ชุ่มนาเสียว และอธิศ ไชยคิรินทร์. (2565). *เทคนิคการนิเทศเชิงรุกแบบปัญจนิเทศ.* ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

นัยนา ฉายวงศ์. (2561). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศตามแนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อเสริมสร้างความสามารถด้านการวิจัยในชั้นเรียนของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเนาว์ ยินดีสุข. (2550). *การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2561). *การศึกษา 4.0 เป็นยิ่งกว่าการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วาสนา บุญมาก. (2562). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู.* (วิทยานิพนธ์ศึกษาดุษฎีบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สงัด อุทรานันท์. (2530). *การนิเทศการศึกษา: หลักการทฤษฎีและปฏิบัติ (ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม).* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มิตรสยาม.

สุดสาย ศรีศักดา, สุนีย์ เงินยวง, เกียรติสุดา ศรีสุข และน้ำผึ้ง อินทะเนตร. (2563). รูปแบบการนิเทศเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการวิจัยของครูอาชีวศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 22(1), 287-300. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/edujournal_nu/article/view/98872/155940

เสาวนี สิริสุขศิลป์. (2564). *ภาวะผู้นำทางการนิเทศการศึกษา.* ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Desimone, L. M., & Garet, M. S. (2015). Best practices in teachers' professional development in the United States. *Psychology, Society, & Education*, 7(3), 252-263. https://doi.org/10.25115/psye.v7i3.515

Glickman, C. D., Gordon, S. P., & Ross-Gordon, J. M. (2009). *The basic guide to supervision and instructional leadership*. (2nd ed.). Boston: Peason.

Guskey, T. R. (2002). Professional development and teacher change. *Teachers and Teaching,* 8(3), 381-391. https://doi.org/10.1080/135406002100000512

Johns, C. (2010). *Guided reflection: A narrative approach to advancing professional practice*. (2nd ed.). Wiley Blackwell.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development.* Prentice Hall.

Oliva, P. F., & Panlas, G. E. (2001). *Supervision for Today's Schools*. (6th ed.). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Schon, D. A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Basic Books.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds. & Trans.). Harvard University Press.

รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง*

The Model of Buddhist Innovation for Cultivating a Positive Conciousness Among the New Generation to Resolve Political Conflicts in Democratic System of The Central North-eastern Region

พรพิมล โพธิ์ชัยหล้า
Pornpimol Pochailar
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: pornpimol.poc@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง 2) สร้างรูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง และ 3) นำเสนอผลการใช้รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods research) เชิงปริมาณใช้แบบสำรวจ (survey quantitative research) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ด้วยการการสนทนากลุ่มและตัดสินแบบฉันทามติ วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยและ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบที่ สัมประสิทธิ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

---

*ได้รับบทความ: 5 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 12 กุมภาพันธ์ 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 5 มิถุนายน 2568
Received: February 5, 2025; Revised: February 12, 2025; Accepted: June 10, 2025

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความขัดแย้งมีอยู่ใน 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านค่านิยม ด้านความสัมพันธ์ ด้านผลประโยชน์ และด้านโครงสร้าง แต่ละด้านมีตัวบ่งชี้ที่แตกต่างกัน การแก้ปัญหาอาศัยหลักธรรมพุทธศาสนา เช่น หลักโยนิโสมนสิการลดความขัดแย้งด้านข้อมูล หลักอิทธิบาท 4 ลดความขัดแย้งด้านค่านิยมและความสัมพันธ์ หลักกัลยาณมิตรเลดความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ และหลักไตรสิกขาเพื่อลดความขัดแย้งด้านโครงสร้าง

2. ผลสัมฤทธิ์เชิงปริมาณใช้พุทธนวัตกรรมมีการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติในระดับที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นจาก 3.25 เป็น 3.89 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) นอกจากนี้ผลสัมฤทธิ์แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในหลักธรรมพุทธศาสนา มีความอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้ง การวิจัยครั้งนี้จึงยืนยันถึงความสำคัญของการใช้พุทธนวัตกรรมในการสร้างจิตสำนึกที่ดีและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองอย่างยั่งยืนในสังคมไทย

3. รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ได้คู่มือจำนวน 100 เล่ม รวมทั้งการเผยแพร่ทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ

คำสำคัญ: คนรุ่นใหม่; ความขัดแย้งทางการเมืองระบอประชาธิปไตย; รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดี

Abstract

This research aims to: 1) examine the conditions of organizing processes that cultivate positive awareness among the younger generation for resolving political conflicts within the democratic system in the central northeastern region of Thailand; 2) develop a Buddhist innovation model to foster such awareness; and 3) present the outcomes of implementing this model. A mixed-methods approach was employed. The quantitative component involved a survey conducted with 400 participants, while the qualitative component involved focus group discussions and consensus-based decision-making with five experts. Data analysis included means, percentages, standard deviations, statistical tests, correlation coefficients, and descriptive analysis.

The research findings are as follows:

1. Political conflicts were identified in five major domains: informational, value-based, relational, interest-related, and structural. Each domain was characterized by specific indicators. Conflict resolution strategies were grounded in Buddhist principles—for

example, Yoniso Manasikara was used to address informational conflicts, Iddhipada 4 for value-based and relational conflicts, Kalyāṇamitta for interest-related conflicts, and the Threefold Training (Trisikhā) for structural conflicts.

2. The quantitative results demonstrated a statistically significant improvement in democratic attitudes following the implementation of the Buddhist innovation model. The average score increased from 3.25 to 3.89 ($p < 0.05$). Moreover, the target group showed improved understanding of Buddhist principles, greater tolerance for differing opinions, and a reduction in violent behavior—all key factors in mitigating political conflict. These findings underscore the effectiveness of Buddhist innovations in cultivating positive awareness and promoting sustainable conflict resolution in Thai society.

3. The application of the Buddhist innovation model led to the production of 100 manuals and academic dissemination through various formats.

Keywords: young generation; political conflict in a democratic system; Buddhist innovation for cultivating positive awareness

1. บทนำ

ความอยู่เย็นเป็นสุขของสังคม (wellness and happiness) เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของทุกสังคม ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องมาจากตัวคนในสังคม โดยที่คนส่วนใหญ่ต้องเป็นผู้มีความประพฤติดีมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งความคิดในแนวนี้ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ดังนั้น ในทุกประเทศจึงพยายามหามาตรการในการปลูกฝังอบรมและเสริมสร้างประชากรในชาติให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้แล้ว เรื่องของคุณธรรมจริยธรรมยังเป็นประเด็นหัวข้อของการศึกษาค้นคว้าในระดับสากลหรือของโลกที่ทุกประเทศพยายามศึกษา ค้นคว้า หรือหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทาง หรือยุทธศาสตร์ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่คนอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งวิธีการในการดำเนินการในระดับชาติหรือประเทศเพื่อทำการปลูกฝังส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมให้คนในชาติ (จุรีพร กาญจนการุณ, 2552, หน้า 95-109) สถานการณ์บ้านเมืองของประเทศไทยเราในปัจจุบันนี้ ดูน่าเป็นห่วงอย่างยิ่งจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้สังคมไทยมุ่งความสำเร็จทางวัตถุ คนในสังคมแสวงหาความสำเร็จในชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ บ้างก็แสวงหาอำนาจ บ้างก็แสวงหาผลประโยชน์ จนหลายคนมองเห็นตรงกันว่า ปัจจุบันสังคมไทยเริ่มอ่อนแอลงเรื่อยๆ และกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤติหลายด้าน ทั้งด้านการเมือง การศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่พึงวิตกกังวล คือ ปัญหาความเสื่อมถอยในด้านคุณธรรมจริยธรรมของคนในประเทศ ทั้งในระดับนักการเมือง ข้าราชการ หรือคนในแวดวงอาชีพอื่นๆ ภาพที่เห็นชัดเจนและเป็น

ข่าวอยู่ทุกวัน คือ การทุจริตคอรัปชั่น (corruption) การก่ออาชญากรรม การเสพ และค้ายาเสพติด รวมทั้งการยังแพร่ระบาดไปยังกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษาตั้งแต่ระดับประถมจนถึงอุดมศึกษา การประพฤติตนที่ไม่พึงประสงค์ อาทิ การแต่งกายผิดระเบียบ แต่งกายล่อแหลม ซึ่งเป็นมูลเหตุก่อให้เกิดอาชญากรรมทางเพศ การที่นักเรียน นักศึกษา ขายบริการทางเพศเพียงเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา การทะเลาะวิวาทของนักศึกษา ทั้งภายในสถาบันเดียวกันและต่างสถาบัน เหล่านี้ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มของเยาวชนดังกล่าว (สมเดช นามเกตุ, พระศิลาศักดิ์ สุเมโธ (บุญทอง) และพระณัฐพงษ์ สิริสุวณฺโณ (จันทร์โร), 2561, หน้า 13-27)

ในปัจจุบัน ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางของประเทศไทยกำลังเผชิญกับความขัดแย้งทางการเมืองที่ทวีความรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความแตกต่างทางอุดมการณ์และการแสดงออกเชิงสัญญะทางการเมืองอย่างชัดเจน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความไม่ลงรอยกันทางค่านิยมและแนวคิดระหว่างคนรุ่นใหม่กับผู้มีอำนาจทางการเมืองซึ่งยึดมั่นในระบบคุณค่าแบบเดิม ความขัดแย้งนี้ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบอบประชาธิปไตยและความสงบเรียบร้อยของสังคม การสร้างจิตสำนึกทางการเมืองที่ดีในกลุ่มคนรุ่นใหม่จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้งและส่งเสริมเสถียรภาพทางการเมือง ตามแนวคิดของ Almond & Verba (1963) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง (civic culture) ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมทางการเมือง ถือเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาจิตสำนึกทางการเมืองที่ดีจะช่วยลดความตึงเครียดจากความแตกต่างทางอุดมการณ์ และส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนาสังคมดังนั้น การศึกษากลยุทธ์ในการสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในกลุ่มคนรุ่นใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่เพียงแต่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในระดับพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นการปูพื้นฐานสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ และการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยไทยให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์แห่งความขัดแย้งและความไม่สงบที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากความแตกต่างทางอุดมการณ์และค่านิยมของกลุ่มประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ปัญหานี้ไม่เพียงแค่กระทบต่อเสถียรภาพทางการเมือง แต่ยังส่งผลต่อความสามัคคีและความสงบสุขของสังคมโดยรวม การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการหาทางออกที่เหมาะสม การเลือกใช้พุทธนวัตกรรมเป็นแนวทางในการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เป็นเหตุผลสำคัญของการวิจัยนี้ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตใจให้มีความเมตตา ความกรุณา และการรู้จักให้อภัย ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง โดยเฉพาะในบริบททางการเมือง นวัตกรรมที่ผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถช่วยส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่มีทัศนคติที่สร้างสรรค์ต่อการเมือง ลดความแตกแยก และเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม นอกจากนี้ พุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง และมีอิทธิพลต่อ

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนในภูมิภาคนี้ การใช้พุทธนวัตกรรมในการพัฒนาจิตสำนึกจึงเป็นวิธีการที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงคนรุ่นใหม่เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณค่าเชิงวัฒนธรรม ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีเป้าประสงค์ในการนำเสนอแนวทางใหม่ที่ใช้พุทธนวัตกรรมเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาและรักษาเสถียรภาพทางการเมืองในภูมิภาคต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
2. เพื่อสร้างรูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
3. เพื่อนำเสนอผลการใช้รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยประกอบด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ผู้มีอายุระหว่าง 18-25 ปี ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ รวมทั้งสิ้น 248,67 คน (ข้อมูลปี พ.ศ. 2565) กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ได้จากการคำนวณตามสูตรของ Taro Yamane (1967) แบ่งกลุ่มตัวอย่างจังหวัดละ 100 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) นอกจากนี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มและประเมินรูปแบบตามแนวทางของผู้เชี่ยวชาญ
2. ตัวแปรในการวิจัย ประกอบด้วยตัวแปรอิสระ ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อประชาธิปไตย การบูรณาการพุทธนวัตกรรม การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ และตัวแปรตาม ได้แก่ วิธีการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมือง และรูปแบบพุทธนวัตกรรมในการสร้างจิตสำนึก
3. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย วารสาร และแหล่งข้อมูลออนไลน์ต่างๆ

4. เครื่องมือวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล สร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากนั้นตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือด้วยดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสนทนากลุ่มและการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยใช้ดัชนี $PNI_{Modified}$ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยสรุปจากผลการสนทนากลุ่มและการประเมินแบบอิงผู้เชี่ยวชาญ

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ผลการศึกษพบว่า ประเด็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง มีอยู่ 5 ด้าน และมี 22 ตัวบ่งชี้ คือ ความขัดแย้งด้านข้อมูล ความขัดแย้งด้านค่านิยมและการให้คุณค่า ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ และความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เด่นชัด มีองค์ประกอบดังนี้ คือ (1) ประเด็นความขัดแย้งด้านข้อมูล มี 5 ตัวบ่งชี้ (2) ประเด็นความขัดแย้งด้านค่านิยมและการให้คุณค่า มี 4 ตัวบ่งชี้ (3) ประเด็นความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ มี 5 ตัวบ่งชี้ (4) ประเด็นความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ มี 6 ตัวบ่งชี้ และ (5) ประเด็นความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เด่นชัด มี 8 ตัวบ่งชี้ โดยรูปแบบที่พัฒนาได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ในระดับสูง (0.80-1.00) ทุกองค์ประกอบ และสามารถนำไปใช้ได้จริงในองค์กร และรูปแบบการใช้หลักพุทธธรรม (โยนิโสมนสการ, อิทธิบาท 4, กัลยาณมิตร และไตรสิกขา) เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก มีความเหมาะสมและเป็นไปได้สูง

2. รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พบว่า 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูลโดยใช้หลักโยนิโสมนสการ 2) ความขัดแย้งด้านค่านิยมและการให้คุณค่า โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 3) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 4) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์โดยใช้หลักกัลยาณมิตร และ 5) ความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เด่นชัดโดยใช้หลักไตรสิกขา ในด้านเนื้อหา: มีความชัดเจน ครบถ้วนสมบูรณ์

และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ($\bar{X}$ = 4.67, S.D. = 0.50) ด้านรูปแบบและการใช้ภาษา: การใช้ภาษาเหมาะสม ชัดเจน และมีความน่าสนใจ ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.45) ด้านการออกแบบ: มีความเหมาะสมในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.81) ด้านประโยชน์จากการนำไปใช้: ได้รับการยอมรับว่าสามารถพัฒนาองค์กรและเสริมคุณภาพเยาวชนได้ ($\bar{X}$ = 4.29, S.D. = 0.49) ความเป็นไปได้: คู่มือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทองค์กร ($\bar{X}$ = 4.51, S.D. = 0.65)

3. ผลการใช้รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ผลการวิจัยพบว่า ได้ทราบถึงสภาพปัญหาการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ ได้สร้างรูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ได้คู่มือพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดี จำนวน 100 เล่ม รวมทั้งการเผยแพร่ทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพด้านทักษะการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผลลัพธ์ทางด้านสาขาวิชารัฐศาสตร์ของวิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร ผลการวิจัยพบว่า ประเด็นปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง มีอยู่ 5 ด้าน และมี 22 ตัวบ่งชี้ ตามกระบวนการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ทั้งนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีความขัดแย้งของ Marx(1859)ที่อธิบายว่า (1) ความสัมพันธ์ทางสังคมแสดงลักษณะเป็นระบบ ความสัมพันธ์เต็มไปด้วยความสนใจที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว (2) ระบบสังคมต่างเป็นตัวจ่ายการขัดแย้งอย่างมีระบบ (3) การขัดแย้งจึงเป็นลักษณะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และมีอยู่มากมายในระบบสังคม (4) การขัดแย้งมักแสดงออกมาเป็นความสนใจที่ตรงกันข้ามกันของคนสองพวก (5) การขัดแย้งมักเกิดจากการแบ่งปันสิ่งของที่หายาก ที่เห็นได้ชัดคืออำนาจ และ (6) การขัดแย้งเป็นแหล่งสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ Simmel (1955) ที่กล่าวว่าความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายนั้น ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความรู้สึกอาจเป็นความมุ่งร้าย โกรธ เกลียด หรืออิจฉาซึ่งโดยมากเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรม หรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีองค์การใดหรือบุคคลใดจะหนีพ้นจากความขัดแย้งไปได้ ความขัดแย้งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดที่สำคัญบางประการของ Simmel (1955) เกี่ยวกับความขัดแย้ง คือ (1) ความขัดแย้ง

ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกรียวภายในกลุ่ม (2) ความกลมเกลียวภายในกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้ง (3) ความกลมเกรียวระหว่างกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดการขัดแย้ง และ (4) ความขัดแย้งและโครงสร้างของกลุ่มและสอดคล้องกับกมลาศ ภูวชนาธิพงศ์ และคณะ (2567, หน้า 1-14) ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของครอบครัววิถีชีวิตใหม่ตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า 1) รูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมเป็นชุดกิจกรรม 4 ระยะ ได้แก่ (1) เสริมสร้างพลังใจครอบครัวเข้มแข็งทางใจ (2) เชื่อมสายใยครอบครัว (3) สื่อสารสร้างสรรค์ (4) สื่อสารเชิงบวก และ (5) กิจกรรมครอบครัว ได้แก่ การบรรยายความรู้และการทำจิตอาสา 2) ผลการประเมินจากการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของครอบครัววิถีชีวิตใหม่ตามแนวพุทธจิตวิทยา พบว่า เยาวชนและผู้ปกครองมีคะแนนเฉลี่ยตัวแปรพลังใจโดยรวมหลังอบรมแตกต่างกับก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมและ ผลเชิงคุณภาพ พบว่า พฤติกรรมของเยาวชนและครอบครัวหรือผู้ปกครองมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

และสอดคล้องกับธีราพร ทุมมานนท์ และคณะ (2567, หน้า 1-15) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ความขัดแย้งทางด้านการเมืองที่มาจากความแตกต่างระหว่างช่วงวัย พบว่า วามแตกต่างของแต่ละช่วงวัย (Generation) อาจจะส่งผลหลายอย่างในการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในสังคมที่มาจากการเติบโตหรือการเลี้ยงดูและสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน ส่งผลให้ความคิด ความรู้สึก พฤติกรรมในการใช้ชีวิตมีความแตกต่างกันออกไป ประกอบกับสถานการณ์ปัจจุบันทางการเมืองที่เข้ามามีบทบาทกับทุกชีวิตของทุกคนในสังคม ส่งผลให้มุมมองทางการเมืองเปลี่ยนไปตามแต่ละช่วงวัย เช่นกัน จนก่อเกิดเป็นความขัดแย้งจากที่เห็นในปัจจุบันที่มีการเรียกร้องของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดทางการเมืองในรูปแบบเดิมที่คนรุ่นเก่าที่ยังคงยึดติดกับกรอบความคิดที่ยังมีความล้าสมัย ซึ่งมีความแตกต่างจากคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดที่แตกออกไปจากมุมมองด้านเมืองในอดีตที่ผ่านมา กลุ่มคนเหล่านี้เติบโตมาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพการเมืองที่ส่งผลกระทบกับการดาเนินชีวิตของคนกลุ่มนี้เห็นได้จากการแสดงออกทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง จนทาให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม จากกรณีการศึกษาความขัดแย้งระหว่างช่วงวัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางความคิดด้านการเมืองนั้น พบว่าสิ่งที่ควรให้ความสำคัญที่สุดคือการยอมรับและเข้าใจในความแตกต่างซึ่งกันและกัน เพื่อให้ทุกคนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยในบทความนี้ผู้เขียนได้เสนอเป็น 2 ทางออกในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องวัฒนธรรมทางการเมืองโดยกระบวนปลูกฝังอบรมกล่องเกลาทางการเมืองผ่านสถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษาอีกด้วย

2. พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพนักศึกษาในด้านทักษะการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผลลัพธ์ทางด้านสาขาวิชารัฐศาสตร์ของวิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร พบว่า 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูลโดยใช้หลักโยนิโสมนสการ 2) ความขัดแย้งด้านค่านิยมและการให้คุณค่า โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 3) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 4) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์โดยใช้หลัก

กัลยาณมิตร และ 5) ความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เด่นชัดโดยใช้หลักไตรสิกขา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนัท ติระพรชัย (2567, หน้า 310-319) ศึกษาเรื่อง พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์ พบว่า การศึกษาเกี่ยวกับพุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งนวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การสร้างคุณค่าและมูลค่า เพิ่มความสร้างสรรค์ต่อยอดไม่รู้จบเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมจากทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี โดยเฉพาะจากศาสนบุคคลหรือทุนมนุษย์ โดยหลักพุทธนวัตกรรมสำหรับการพัฒนาทุนมนุษย์นั้นมีเป็นจำนวนมาก และสรุปลงในหลักธรรมหมวด 3 คือ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ โดยถือเป็นการเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา สามารถเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถเพื่อการทุ่มเทการทำงานให้กับองค์การและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นบุคคลที่มีความพร้อม มีความจริงใจและทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือเป็นบุคคลในองค์กรที่สามารถสร้างคุณค่าของระบบการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและหลักพุทธธรรมเป็นการจัดการความขัดแย้งที่มุ่งเน้นการสร้างสันติและความเข้าใจร่วมกันในสังคมยุคใหม่ที่หลากหลาย สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการเจริญเติบโตของสังคมอย่างยั่งยืนและสันติสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของสมศักดิ์ บุญปู่ และคณะ (2567, หน้า 117-133) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ พบว่า 1) สภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานกระบวนการเรียนรู้แบบพหุปัญญา บูรณาการความรู้และคุณธรรมจริยธรรมเชื่อมโยงกับภูมิสังคม ภูมิปัญญาและศิลปะและวัฒนธรรมไทย รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน สร้างสัมมาชีพ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกที่ดีคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม รับผิดชอบต่อสังคม โมเดล 6744-Model 2) การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีประกอบด้วย (1) กายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม (2) กิจกรรมบนพื้นฐานวิถีชีวิต (3) การเรียนการสอน แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน (4) บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนิสิต และ (5) การบริหารจัดการ การกำหนดวิสัยทัศน์จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตามวิถีพุทธอย่างมีประสิทธิภาพ บูรณาการหลักไตรสิกขา และ 3) การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้รูปแบบกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน รูปแบบกิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวในบุญ และรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม ใช้คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐานในการเรียนรู้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสายหยุด มีฤกษ์ และคณะ (2567, หน้า 382-394) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการและการสร้างเครือข่ายการแนะแนววิถีพุทธสำหรับบุคลากรทางการศึกษาในสังคมไทย พบว่า 1) การสังเคราะห์และถอดองค์ความรู้

การแนะแนวต้นแบบในประเทศไทยมีกระบวนการแนะแนวเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้รู้จักและเข้าใจตนเองอย่างถูกต้อง รู้ขอบเขตความสามารถของตน เห็นคุณค่าของตน มีทักษะและวิจารณญาณในการ ตัดสินและแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างฉลาด และวางแนวทางการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและรู้เท่าทัน สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี มีสุขภาพจิตที่ดี เป็นสมาชิกที่ดีมีประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคมขอบข่ายการแนะแนวต้นแบบในประเทศไทย แนะแนวเป็นงานบริการแนะแนวในโรงเรียนที่มุ่งให้ความช่วยเหลือนักเรียนในด้านต่างๆ เป็นงานที่มีขอบข่ายการแนะแนว 3 ด้าน คือ การแนะแนวด้านการศึกษา การแนะแนวด้านอาชีพ และการแนะแนวด้านส่วนตัวและสังคม 2)การพัฒนานวัตกรรมกระบวนการแนะแนววิถีพุทธสำหรับบุคลกรทางการศึกษาในสังคมไทย เป็นนวัตกรรมที่เป็นกระบวนการ พัฒนาต่อยอดงานแนะแนวที่ดำเนินการอยู่ให้มีประสิทธิภาพและมีคุณค่ามากขึ้นโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผสานกับการดำเนินงานแนะแนว ประกอบด้วยโมดูลการฝึกอบรม 6 โมดูล ประกอบด้วย โมดูลที่ 1 คุณค่าของงานแนะแนววิธีพุทธ โมดูลที่ 2 เสริมศรัทธาครูแนะแนววิถีพุทธ โมดูลที่ 3 ครูแนะแนวหัวใจพุทธ โมดูลที่ 4 ขอบข่ายงานแนะนววิถีพุทธ โมดูลที่ 5 บริการแนะแนววิถีพุทธสู่การปฏิบัติ และ 3) สร้างเครือข่ายกระบวนการแนะแนววิถีพุทธสำหรับบุคลกรทางการศึกษาในประเทศไทยมีการจัดประชุมสัมมาเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายกระบวนการแนะแนววิถีพุทธ เพื่อหาสมาชิกในการขับเคลื่อนเครือข่าย มีขั้นตอนการสร้างเครือข่าย 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการสร้างผู้นำ (2) ขั้นตอนการสร้างจิตสำนึก และ (3) ขั้นตอนการแสวงหาสมาชิกเครือข่าย มีองค์ประกอบของเครือข่าย คือ (1) มีสมาชิกเครือข่าย 5 โรงเรียน (2) มีศูนย์ประสานงานที่ภาควิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนวคณะครุศาสตร์ และ (3) มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเครือข่ายเพื่อการจัดบริการแนะแนว 5 บริการในสถานศึกษา

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางควรบรรจุหลักสูตรหรือกิจกรรมที่เน้นการประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนา เช่น โยนิโสมนสิการและอิทธิบาท 4 ในการสร้างจิตสำนึกทางประชาธิปไตยและการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

1.2 รัฐบาลและหน่วยงานท้องถิ่นควรสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์พัฒนาศักยภาพเยาวชน โดยให้มีที่ปรึกษาที่เชี่ยวชาญด้านพุทธธรรมและการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อป้องกันความขัดแย้งในระดับชุมชนและสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบพุทธนวัตกรรมในกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น กลุ่มวัยรุ่นในพื้นที่ชนบทและเขตเมือง เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยในบริบทที่แตกต่างกัน

2.2 ควรเพิ่มการวิเคราะห์ผลกระทบระยะยาวของพุทธนวัตกรรมต่อพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชน เพื่อประเมินความยั่งยืนของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบพุทธนวัตกรรมสร้างจิตสำนึกที่ดีของคนรุ่นใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สรุปเป็นองค์ความรู้ได้ว่า 1) ลักษณะของความขัดแย้งทางการเมือง จากการศึกษาบริบทในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พบว่า ความขัดแย้งในระบอบประชาธิปไตยมี 5 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านข้อมูล ความคลาดเคลื่อนหรือบิดเบือนของข้อมูล ด้านค่านิยมและการให้คุณค่า: ความแตกต่างทางความเชื่อและวิธีมองโลก ด้านความสัมพันธ์ ความบกพร่องในการสื่อสารหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ด้านผลประโยชน์ การแย่งชิงทรัพยากรและผลประโยชน์ และด้านโครงสร้าง ความไม่เป็นธรรมที่ฝังอยู่ในระบบและองค์กร 2) แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อจัดการความขัดแย้งการแก้ไขความขัดแย้งแต่ละด้านสามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนา ดังนี้ (1) โยนิโสมนสิการ: ใช้กับปัญหาด้านข้อมูล โดยส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผล (2) อิทธิบาท 4: ใช้กับปัญหาด้านค่านิยมและความสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมความเพียร ความเข้าใจ และความร่วมมือ (3) กัลยาณมิตร: ใช้กับปัญหาด้านผลประโยชน์ โดยเน้นมิตรภาพ ความไว้วางใจ และการแบ่งปัน (4) ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา): ใช้กับปัญหาด้านโครงสร้าง เพื่อยกระดับจิตใจและสร้างระบบที่เป็นธรรม 3) รูปแบบพุทธนวัตกรรม ได้มีการพัฒนาคู่มือพุทธนวัตกรรมสำหรับเยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ สอดคล้องกับบริบทของเยาวชนและท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งเนื้อหา รูปแบบกิจกรรม และแนวทางการปฏิบัติ และผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้วว่ามีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้จริงได้ 4) ผลลัพธ์ของการใช้นวัตกรรม คู่มือพุทธนวัตกรรมสามารถส่งเสริมจิตสำนึกที่ดีของเยาวชน เพื่อช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองผ่านแนวคิดแบบสันติวิธี รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาทั้งรายบุคคลและระดับองค์กรอย่างยั่งยืน ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในรูปแบบนวัตกรรม ถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างจิตสำนึกเชิงบวกของคนรุ่นใหม่ โดยเน้นการคิดวิเคราะห์ การเคารพความแตกต่าง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านกิจกรรม การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในชุมชนและองค์กร รายละเอียดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์, พระมหานันทวิทย์ แก้วบุตรดี, พระภาวนาวชิรวิเทศ (มงคล มงฺคโล), มนัสนันท์ ประภัสสรพิทยา และหนึ่งธิดา สาริศรี. (2567). รูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของครอบครัววิถีชีวิตใหม่ตามแนวพุทธจิตวิทยา. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 7(4), 1-14. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/bim/article/view/271790

จุรีพร กาญจนการุณ. (2552). คุณธรรมจริยธรรมและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. *วารสารวิชาการวิทยาลัยแสงธรรม*, 1(1), 95-109. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/216228

ธนัท ติระพรชัย. (2567). พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 7(1), 310-319. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jidir/article/view/267643

ธีราพร ทุมมานนท์, ภัคสรกัญญ์ เชื่อมเจริญพรกุล, สุภาวดี วรรณพฤกษ์ และพรชัย พิริยะสันติ. (2567). การวิเคราะห์ความขัดแย้งทางด้านการเมืองที่มาจากความแตกต่างระหว่างช่วงวัย. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 6(1), 1-15. https://ojs.lib.buu.ac.th/index.php/law/article/view/10075

สมเดช นามเกตุ, พระศิลาศักดิ์ สุเมโธ (บุญทอง) และพระณัฐพงษ์ สิริสุวณฺโณ (จันทร์โร). (2561). การปลูกจิตสำนึกทางจริยธรรมในสังคมไทย. *วารสารปัญญาปณิธาน*, 3(1), 13-27. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/216228/150231

สมศักดิ์ บุญปู่, พีรวัฒน์ ชัยสุข, พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน, บุญเชิด ชำนิศาสตร์, ณัชชา อมราภรณ์, วารี โศกเตี้ย และอรุณรัตน์ วิไลรัตนกุล. (2567). การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ. *วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์*, 5(1), 117-133. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JOB_EHS/article/view/276126

สายหยุด มีฤกษ์, พระสมุห์โชคดี วชิรปญฺโญ, วิชชุดา ฐิติโชติรัตนา, พรทิพย์ วรรณวิโรจน์ และพระครูปลัดมารุต วรมฺงโล. (2567). การพัฒนากระบวนการและการสร้างเครือข่ายการแนะแนววิถีพุทธสำหรับบุคลากร ทางการศึกษาในสังคมไทย. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 9(3), 382-394. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jbp/article/view/272654

Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Marx, K. (1859). *A Contribution to the Critique of Political Economy*. Progress Publishers.

Simmel, G. (1955). *Conflict and the Web of Group Affiliations* (K. Wolff & R. Bendix, Trans.). Glencoe, IL: Free Press.

Yamane, T. (1967). *Statistics: An introductory analysis*. (2nd ed.). New York: Harper and Row.

กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

Academic Administration Strategies Toward Exellence of Pravate School in the Northeastern Region

วีระวิทย์ ยะโสธร, สุชาติ บางวิเศษ และศักดินาภรณ์ นันที
Wirawit Yasothon, Suchat Bangwiset and Sakdinaporn Nuntee
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ประเทศไทย
Loei Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: so640181109@lru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ 2) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น 3) สร้างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ 4) ประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ 1) ศึกษาองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน จำนวน 6 โรงเรียน 2) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็น จากกลุ่มตัวอย่าง 435 คน โดยการสุ่มแบบสองขั้นตอน 3) สร้างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการจากการศึกษา โดยการศึกษาพหุกรณี จำนวน 3 โรงเรียน และ 4) ทดลองและประเมินกลยุทธ์ใน จำนวน 2 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบประเมินกลยุทธ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าดัชนีระดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการนิเทศภายใน และด้านการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

*ได้รับบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 14 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 20 มิถุนายน 2568
Received: February 19, 2025; Revised: June 14, 2025; Accepted: June 20, 2025

2. สภาพปัจจุบันการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับมาก สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การนิเทศภายใน การประกันคุณภาพภายใน และการพัฒนาหลักสูตร

3. กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 4 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กลยุทธ์การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การพัฒนาการนิเทศภายใน และกลยุทธ์การพัฒนาการประกันคุณภาพภายใน

4. การประเมินกลยุทธ์ โดยภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ความเป็นไปได้อยู่ระดับมากที่สุด และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: กลยุทธ์; การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ; โรงเรียนเอกชน

Abstract

The purposes of this research were 1) to explore the components of academic management that lead to excellence, 2) to assess the current and desired conditions as well as the needs for academic management, 3) to develop strategies for achieving academic excellence, and 4) to evaluate these strategies in private schools in the Northeastern region of Thailand. The research methodology is divided into 4 stages: Phase 1: Document analysis of six private schools to identify components of academic administration for excellence Phase 2: Study of current and desired conditions and needs, involving 435 participants (school administrators and academic teachers) selected using Krejcie and Morgan's table and two-stage sampling. Phase 3: Development of academic administration strategies through two steps: Step 1: Multi-case study of three schools using semi-structured questionnaires. Step 2: Group discussion with nine experts using discussion records. Phase 4: Experimentation and evaluation of the strategies in two schools, with data from nine academic teachers. Quantitative data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and need importance index, while qualitative data were analyzed through content analysis.

The results revealed that:

1. The components of academic administration towards excellence in private schools consist of 4 components: school curriculum development, learning process development, internal supervision, and internal quality assurance.

2. The current conditions, desired conditions, and necessary needs for academic administration towards excellence in private schools in Northeastern Thailand revealed that the current overall status is at the high level. The desired conditions are also at the highest level. The highest priority needs for developing academic administration towards excellence were found to be the learning process development, internal supervision, internal quality assurance, and school curriculum development.

3. Strategies for academic administration towards excellence in private schools in Northeastern There are 4 strategies as follows: a strategy for curriculum development, a strategy for learning process development, and a strategy for internal supervision. and strategy for internal quality assurance

4. The evaluation of the strategies overall shows that they are highly suitable, highly feasible, and highly beneficial.

Keywords: Strategies; Academic Administration for Excellence; Private School

1. บทนำ

ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) มีการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ถือเป็นแผนระดับที่ 2 ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญในการแปลงยุทธศาสตร์ชาติไปสู่การปฏิบัติและกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ประเทศควรมุ่งเน้นในระยะ 5 ปีถัดไปคือปี 2566-2570 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 มีเป้าหมายที่จะทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ รายละเอียดของ 13 หมุดหมาย ได้ตั้งเป้าให้มีการพัฒนาใน 4 มิติ 1) การบริการโอกาสและความสามารถ 2) ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม 3) ความยั่งยืนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 4)การผลักดันและพลิกโฉมประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565)

ทั้งนี้การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองคุณภาพของประเทศไทย มีการพัฒนามาโดยตลอด ตามรูปแบบการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย หลักสูตรแกนกลาง พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ได้กล่าวถึง การสร้างนักเรียนให้เป็นพลโลก หรือพลเมืองโลก (Global Citizen) ไว้ในวิสัยทัศน์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุล ทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าเด็กทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

ตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 (ราชกิจจานุเบกษา, 2550) ได้กำหนดการบริหารงานโรงเรียนแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป งานวิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาในทุกระดับ เพราะเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนคุณภาพการเรียนรู้ พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแสวงหาความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563) ทั้งนี้ งานวิชาการมิใช่เพียงการถ่ายทอดเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ตลอดจนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคมในปัจจุบัน สถานศึกษาจำเป็นต้องปรับกระบวนการบริหารงานวิชาการให้มีความยืดหยุ่น ทันสมัย และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้เทคโนโลยีสนับสนุน และการประเมินที่มุ่งพัฒนา (อัมพร พินะสา, 2565)

ในประเทศไทยการศึกษาโรงเรียนเอกชนมีส่วนสำคัญ และมีบทบาทในการช่วยแบ่งเบาภาระการจัดการศึกษาของรัฐบาล โดยภาคเอกชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาศักยภาพผู้เรียนร่วมกับภาครัฐบาลมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ภายใต้การควบคุมดูแลและช่วยเหลือส่งเสริมของ กองโรงเรียนราษฎร์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ปัจจุบันโรงเรียนเอกชนอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน และมีบทบาทสำคัญในการร่วมพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยโดยช่วยเสริมในส่วนที่ภาครัฐเข้าไปไม่ถึง และช่วยสร้างความหลากหลายในด้านรูปแบบวิธีการจัดการศึกษาแก่ผู้เรียน สำหรับประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาเอกชนในทุกระดับ ตั้งแต่โรงเรียนก่อนประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา โดยได้มีการตราพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554 จึงนับได้ว่าการจัดการศึกษาภาคเอกชนนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศ

ปัจจุบันเป็นยุคของการแข่งขันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่สามารถยกระดับประสิทธิภาพและคุณภาพของการดำเนินงานไปสู่ระดับความเป็นเลิศ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างเต็มที่ (Kanji & Tambi, 1999, pp. 129-153) การบริหารสู่ความเป็นเลิศจึงไม่ใช่เพียงแค่การพัฒนาคุณภาพในระยะสั้น แต่เป็นกระบวนการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องที่ครอบคลุมทุกด้านขององค์การ ไม่ว่าจะเป็นด้านภาวะผู้นำ กลยุทธ์ การจัดการทรัพยากร กระบวนการหลัก ไปจนถึงผลลัพธ์ที่มีต่อผู้รับบริการและสังคมโดยรวม สำหรับกรอบแนวคิดที่นิยมใช้ในการส่งเสริมการบริหารสู่ความเป็นเลิศได้แก่ แนวทางการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ (Total Quality Management: TQM) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในองค์การ การมุ่งเน้นลูกค้า และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Oakland, 2003)

รวมทั้งแบบจำลองความเป็นเลิศของ EFQM (European Foundation for Quality Management) และกรอบรางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Baldrige Performance Excellence Framework) ที่ให้แนวทางในการประเมินตนเองและพัฒนาองค์การสู่ความยั่งยืน (EFQM, 2020) การศึกษาหลักการ แนวทาง และปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารสู่ความเป็นเลิศจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสามารถเป็นแนวทางให้แก่องค์กรในการวางแผน พัฒนา และปรับปรุงการบริหารงานให้สามารถแข่งขันได้ในระดับสูง ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิผล และนำไปสู่การสร้างคุณค่าอย่างยั่งยืน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองคุณภาพในศตวรรษที่ 21 นั้นเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนและประการสำคัญจะต้องพัฒนาตั้งแต่เยาว์วัย โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาเป็นรากฐานสำคัญและเป็นกลไกที่จะพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนให้มีคุณลักษณะพลเมืองคุณภาพในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องอาศัยการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะโรงเรียนเอกชนเป็นสถาบันที่มีความคล่องตัว สามารถปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การบริหารได้ตามสถานการณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนเอกชนหรือผู้บริหารระดับสูง ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีกลยุทธ์ในการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพในศตวรรษที่ 21 ทำให้ประเทศไทยมีพลเมืองที่มีคุณภาพสามารถนำพาประเทศให้มีการพัฒนาในทุกด้านอย่างยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อสร้างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. เพื่อประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 2) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis) ของการบริหารงานวิชาการโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลศ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยศึกษาจากรายงานการประเมินตนเอง (SAR) โรงเรียนเอกชน ที่มีความเป็นเลิศในด้านการบริหารงานวิชาการ จำนวน 6 โรงเรียน ได้แก่ (1) โรงเรียนเซนต์ปอลหนองคาย จังหวัดหนองคาย (2) โรงเรียนมารีย์อนุสรณ์ จังหวัดบุรีรัมย์ (3) โรงเรียนอาเวมารีอาอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ (4) โรงเรียนดอนบอสโกวิทยา จังหวัดอุดรธานี (5) โรงเรียนมหาไถ่ศึกษากุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี และ (6) โรงเรียนการกุศลวัดหนองแวง จังหวัดขอนแก่น แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ SWOT analysis ไปสร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในระยะที่ 2 ต่อไป

ระยะที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นโดยการศึกษาเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครูวิชาการ จำนวน 2 คน รวมจำนวน 435 คน กำหนดขนาดตัวอย่างตามตารางของเครซี่และมอร์แกน การสุ่มตัวอย่างแบบสองขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.86-1.00 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.44-0.82 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสำคัญของความต้องการจำเป็นใช้การคำนวณค่าดัชนี Modifiled Priority Needs Index (PNI Modifiled)

ระยะที่ 3 การสร้างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาพหุกรณี (Multiple Case Study) ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศที่มีค่าความต้องการจำเป็น PNI Modified สูงสุด 3 ลำดับ มาสรุปประเด็นเพื่อยกร่างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนำไปศึกษาพหุกรณี (Multiple Case Study) จากโรงเรียนที่มีวิธีปฏิบัติที่ดีด้านการบริหารวิชาการ (Best Practice) จำนวน 3 โรงเรียน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้รับใบอนุญาต ผู้อำนวยการ และครูวิชาการ จำนวน 3 โรงเรียน ที่เป็นโรงเรียนมีความโดดเด่น ด้านการบริหารงานวิชาการที่เป็นเลิศ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบบกึ่งโครงสร้าง และการวิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์ โดยการสังเคราะห์เนื้อหา (Content Synthesis) และ 2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำร่าง

กลยุทธ์ที่สร้างขึ้นในขั้นตอนที่ 1 เสนอผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม และความสอดคล้องของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของร่างกลยุทธ์ การวิเคราะห์ผลการตรวจสอบความเหมาะสม และความสอดคล้องของกลยุทธ์ โดยใช้สถิติความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 4 การทดลองใช้และการประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทดลองใช้กลยุทธ์ (Try out Strategies) ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 4 ด้าน ประกอบด้วย (1) กลยุทธ์ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา (2) กลยุทธ์ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (3) กลยุทธ์ด้านการนิเทศภายใน และ (4) กลยุทธ์ด้านการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ไปทดลองใช้กับโรงเรียนเอกชน จำนวน 2 โรงเรียน กลุ่มเป้าหมายในการทดลอง ประกอบด้วย ครูผู้รับผิดชอบงานบริหารงานวิชาการของโรงเรียนๆ ละ 6 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 2) การประเมินกลยุทธ์ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบประเมิน แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ในด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) ด้านการนิเทศภายใน และ 4) ด้านการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

2. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สภาพที่พึงประสงค์ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นในการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ค่าความต้องการจำเป็น อยู่ระหว่าง 0.18-0.25 โดยด้านที่มีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสูงที่สุด ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ มีค่าความต้องการจำเป็นสูงที่สุด รองลงมา 2) ด้านการนิเทศภายใน (3) ด้านการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และ 4) ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

4. ผลการสร้างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ มาตรการ และตัวชี้วัด ซึ่งมี 4 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) กลยุทธ์การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มีการพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการกำกับติดตาม ประเมินขีดความสามารถของผู้เรียน ส่งเสริมและพัฒนาหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน และท้องถิ่น (2) กลยุทธ์การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ มีการส่งเสริมกระบวนการวิเคราะห์ สนับสนุนกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการกำหนดสมรรถนะหลัก และระบบการออกแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ (3) กลยุทธ์การพัฒนาการนิเทศภายใน มีการส่งเสริมระบบการนิเทศภายใน มีการกำกับติดตามการนิเทศภายในเพื่อการทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของโรงเรียนเอกชน และ (4) กลยุทธ์การพัฒนาการประกันคุณภาพภายใน มีการส่งเสริมให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และส่งเสริมให้ครู และบุคลากรทางการศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจ ในการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

5. ผลการทดลองใช้และการประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูวิชาการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศเพิ่มมากขึ้น และผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ โดยภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ความเป็นไปได้อยู่ระดับมากที่สุด และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) ด้านการนิเทศภายใน และ 4) ด้านการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา แต่ละองค์ประกอบหลักประกอบด้วย 7 องค์ประกอบของการบริหารสู่ความเป็นเลิศ ได้แก่ 1) การนำองค์กร 2) การวางแผนกลยุทธ์ 3) ด้านนักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) ด้านการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการเรียนรู้ 5) ด้านมุ่งเน้นบุคลากร 6) ด้านการจัดกระบวนการ และ 7) ด้านผลลัพธ์การนำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการหลายขั้นตอน เพื่อให้ได้องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สอดคล้องกับงานวิจัยของชโนทัย เจริญเนือง (2563) ได้ทำการวิจัยกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนระดับประถม

ศึกษา ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชน ระดับประถมศึกษา ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชน ระดับประถมศึกษาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ การวางแผนและการ พัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยี การวัดผลและประเมินผล การนิเทศภายใน การวิจัยชั้นเรียน และการประกันคุณภาพการศึกษา สอดคล้องกับสันวิช แก้วมี (2561, หน้า 171-182) การบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน พบว่า องค์ประกอบการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษา ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การนาองค์กร2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การมุ่งเน้นลูกค้า 4) การวัดการวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ 5) การมุ่งเน้นบุคลากร 6) การมุ่งเน้นการปฏิบัติการ และ7) ผลลัพธ์

2. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ในการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศอยู่ในระดับมากที่สุด ในด้านความต้องการจำเป็น พบว่า ด้านที่มีความต้องการในการพัฒนาในระดับสูงที่สุด ได้แก่ ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการนิเทศภายใน ด้านการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความต้องการในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นลำดับแรก อาจเนื่องมาจากโรงเรียนเอกชนต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันสูง การมีระบบการเรียนรู้ที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพสามารถยกระดับศักยภาพการแข่งขันของโรงเรียนได้ อีกทั้งยังช่วยดึงดูดผู้ปกครองและนักเรียน ตลอดจนสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพทางการศึกษา โรงเรียนจึงจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้มีความยืดหยุ่น และตอบสนองต่อความหลากหลายของนักเรียนในทุกระดับอย่างมีประสิทธิผล สอดคล้องกับงานวิจัยของสิริขวัญ สิงห์เกลี้ยง (2565) ได้ศึกษากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการเป็นภาษาอังกฤษ (English Program) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) เขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากลยุทธ์ในการบริหารงานวิชาการ พบว่า สภาพปัจจุบันในการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ในด้านความต้องการจำเป็น พบว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นด้านที่ได้รับการระบุว่ามีความต้องการในการพัฒนาเป็นลำดับแรก งานวิจัยดังกล่าวเสนอให้การบริหารงานวิชาการของโรงเรียน English Program ประกอบด้วย 5 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) การพัฒนาหลักสูตร

สถานศึกษา 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา 4) การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน 5) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งนี้ กลยุทธ์การบริหารในแต่ละด้านจะประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2) การจัดวางทิศทางขององค์กร 3) การกำหนดกลยุทธ์ 4) การดำเนินงานตามกลยุทธ์ และ 5) การควบคุมเชิงกลยุทธ์

3. ผลการสร้างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยกลยุทธ์หลัก 4 ด้าน ได้แก่ 1) กลยุทธ์การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) กลยุทธ์การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) กลยุทธ์การพัฒนาการนิเทศภายใน และ 4) กลยุทธ์การพัฒนาการประกันคุณภาพภายใน โดยในแต่ละกลยุทธ์ประกอบด้วย มาตรการ (measures) และตัวชี้วัด (indicators) ที่ชัดเจน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานวิชาการของโรงเรียนเอกชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ผลการตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของกลยุทธ์ดังกล่าว โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ระดับความเหมาะสม โดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุดระดับความสอดคล้อง กับบริบทของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ในระดับ มากที่สุด ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของรณชัย คงเติม (2561) ซึ่งได้ศึกษา กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการเพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมของนักเรียนในโรงเรียนเอกชน จังหวัดเลย โดยพบว่า กลยุทธ์หลักมี 4 ประการ ได้แก่ 1) การยกระดับการประกันคุณภาพภายใน 2) การสร้างประสิทธิภาพของการนิเทศภายใน 3) การพัฒนาและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา และ 4) การพัฒนาและยกระดับคุณภาพของกระบวนการเรียนรู้ซึ่งทุกกลยุทธ์มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Abbasi (2006) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาโรงเรียนอิสลามระดับโลก โดยเน้นการสร้างจุดแข็งของครูผู้สอนและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโรงเรียน ผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ระหว่างครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชน เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีและสุขภาวะโดยรวมของโรงเรียน ซึ่งถือเป็นพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระยะยาว

4. ผลการทดลองใช้และการประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูวิชาการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรเพิ่มมากขึ้น และการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์โดยภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ความเป็นไปได้อยู่ระดับมากที่สุด และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า กลยุทธ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่มีความน่าเชื่อถือ มีการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพด้วยเครื่องมือที่มีคุณภาพ รวมถึงผู้วิจัยได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในด้านนั้นๆทำการประเมินจากหลายกลุ่ม จึงทำให้กลยุทธ์การบริหาร

งานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของสิริขวัญ สิงห์เกลี้ยง (2565) ได้ทำการวิจัยกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนตาม หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ เป็นภาษาอังกฤษ (English Program) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) เขตกรุงเทพมหานคร ผลการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ในการนำกลยุทธ์ไปทดลองใช้ พบว่า มีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับชโนทัย เจริญเนือง (2563) ได้ทำการวิจัยกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษา ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า มีความเป็นประโยชน์และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์หลัก โรงเรียนจึงควรส่งเสริมการสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนักและความเข้าใจแก่ครูผู้สอนในเรื่องเป้าหมายของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ พร้อมทั้งนำผลการวิจัยไปขับเคลื่อนสู่เป้าหมายที่กำหนดโดยการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง

1.2 เนื่องจากองค์ประกอบด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด โรงเรียนควรใช้ข้อมูลและสารสนเทศในส่วนนี้เพื่อสร้างกลยุทธ์ในการปฏิบัติที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้โรงเรียนเอกชนสามารถบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรดำเนินการศึกษาวิจัยในรูปแบบวิจัยและพัฒนา (R&D) เพื่อนำกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศที่มีความจำเป็นเร่งด่วน ไปสู่การปฏิบัติและประเมินผล เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการนำกลยุทธ์ไปใช้ในสถานการณ์จริง

2.2 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชน เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตามในแต่ละระดับ ผลลัพธ์จากการศึกษาดังกล่าวจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิผลและเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนเอกชน

2.3 ควรกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ โดยยึดหลักข้อมูลเชิงประจักษ์จากผลการวิจัย เช่น ความจำเป็นในการพัฒนาครู กระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง สม่ำเสมอ สามารถวัดผลได้อย่างชัดเจน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยครั้งนี้ ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า กลยุทธ์ดังกล่าวประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ได้แก่ วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ มาตรการ และตัวชี้วัด โดยมีวิธีดำเนินการใน 4 กลยุทธ์หลัก ดังนี้ 1) กลยุทธ์การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษามุ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการกำกับ ติดตาม และประเมินขีดความสามารถของผู้เรียน พร้อมทั้งส่งเสริมให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและท้องถิ่น 2) กลยุทธ์การพัฒนากระบวนการเรียนรู้สนับสนุนการวิเคราะห์และบริหารจัดการเกี่ยวกับการกำหนดสมรรถนะหลัก รวมถึงการออกแบบระบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิผล 3) กลยุทธ์การพัฒนาการนิเทศภายในส่งเสริมระบบการนิเทศภายในโรงเรียน มีการกำกับ ติดตาม และทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของโรงเรียนเอกชน 4) กลยุทธ์การพัฒนาการประกันคุณภาพภายในสนับสนุนการมีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการประกันคุณภาพดังกล่าว ซึ่งรายละเอียดและความสัมพันธ์ของกลยุทธ์ทั้ง 4 นี้ ดังภาพที่ 1

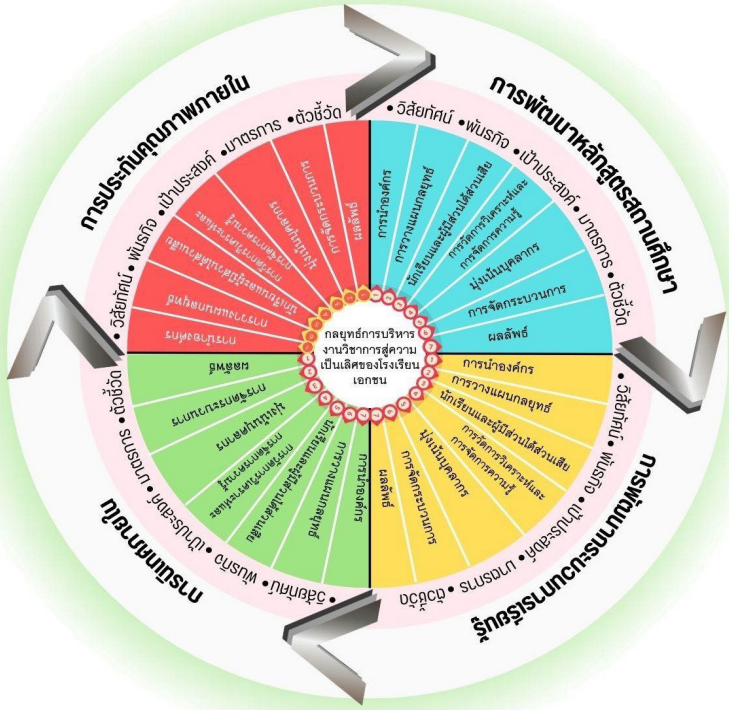

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2560.* กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

_____. (2563). *นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563*. เข้าถึงได้จาก https://www.moe.go.th

_____. (2565). *รายงานการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติด้านการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง.* กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

ชโนทัย เจริญเนือง. (2563). *กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

รณชัย คงเติม. (2561). *กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการเพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมของนักเรียนในโรงเรียนเอกชน จังหวัดเลย*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ราชกิจจานุเบกษา. (2 มีนาคม 2550). *กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจในการบริหารและจัดการศึกษา พ.ศ. 2550*. เล่ม 124 ตอนที่ 24 ก.

สันวิช แก้วมี. (2561). การบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชนในทศวรรษหน้า. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์,* 3(2), 171-182. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/134157

สิริขวัญ สิงห์เกลี้ยง. (2565). *กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ เป็นภาษาอังกฤษ (English Program) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) เขตกรุงเทพมหานคร*. (ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

อัมพร พินะสา. (2565). *การบริหารจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

Abbasi. (2006). *Building a World Class Islamic School: Teaching with your Strengths*. Retrieved from http://thesla.org/page.php/Publications Articles Papers.

EFQM. (2020). *The EFQM model 2020*. European Foundation for Quality Management.

Kanji, G. K., & Tambi, A. M. B. A. (1999). Total quality management in UK higher education institutions. *Total Quality Management*, 10(1), 129-153. https://doi.org/10.1080/0954412998126

Oakland, J. S. (2003). *Total quality management: Text with cases*. (3rd ed.). Butterworth-Heinemann.

การสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย*
Political Communication on the Pheu Thai Party's Facebook Page

นันท์นภัส อติเวศย์อังกูร, สุภาภรณ์ ศรีดี, กานต์ บุญศิริ และจิตราภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ์
Nannapat Atiwet-angkoon, Supaporn Sridee, Karn Boonsiri and Jitraporn Sudhivoraseth
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ประเทศไทย
Sukhothai Thammathirat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: nannapatatiwetangkoon@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประเด็นสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย 2) กลยุทธ์การนำเสนอสารทางการเมือง และ 3) การมีส่วนร่วมในการสื่อสารทางการเมือง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้บริหารพรรคเพื่อไทย จำนวน 6 คน 2) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารเพจเฟซบุ๊ก จำนวน 1 คน และ 3) กลุ่มแฟนตัวยง จำนวน 5 คน รวม 12 คน ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประเด็นสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย ประกอบด้วย (1) ประเด็นสารทั่วไป ได้แก่ นโยบาย อุดมการณ์ ค่านิยมของพรรค ผลงานที่ผ่านมาและผลงานที่สะท้อนความน่าเชื่อถือของผู้นำ (2) ประเด็นสารแบบหวังผล ได้แก่ สร้างความนิยม กระตุ้นอารมณ์ ระดมพล และลดความนิยมกับฝ่ายตรงข้าม

2. กลยุทธ์การนำเสนอสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย ได้แก่ (1) การโพสต์บนเฟซบุ๊กตามวันและเวลาที่มีผู้ชมจำนวนมาก (2) ใช้ภาษาทางการหรือภาษาที่เข้าใจง่าย (3) การใช้ภาพ เสียง และวิดีโอสั้นที่มีเนื้อหากระชับและสะดุดตา (4) การกระตุ้นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม โดยการตั้งคำถามและสร้างกิจกรรม (5) การสร้างความน่าเชื่อถือของสาร โดยอ้างอิงงานวิจัยที่ได้รับการยอมรับโดยใช้บุคคลหรือองค์กรที่มีชื่อเสียงสนับสนุน

3. การมีส่วนร่วมในการสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทยระหว่างทีมการสื่อสาร สส.พรรคเพื่อไทยกับผู้ติดตาม ประกอบด้วย 5 ระดับ ได้แก่ (1) การติดตามและการรับข้อมูล การกดไลก์

*ได้รับบทความ: 21 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 31 มีนาคม 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 23 พฤษภาคม 2568
Received: February 21, 2025; Revised: March 31, 2025; Accepted: May 23, 2025

และกดติดตาม (2) การกดแชร์และแสดงความคิดเห็น (3) การมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ด้วยการสร้างเนื้อหา การโพสต์รูปภาพ วิดีโอหรือเรื่องราวเกี่ยวกับพรรค (4) การมีส่วนร่วมด้วยการเข้าร่วมถามและตอบผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์ และ (5) การสนับสนุนและเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยการเชิญชวนเพื่อนหรือครอบครัวมาร่วมสนับสนุนพรรค เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและสร้างความสามัคคี

คำสำคัญ: การสื่อสาร; เฟซบุ๊ก; พรรคเพื่อไทย

Abstract

The objectives of this research were to 1) study political content on the Pheu Thai Party's Facebook page; 2) strategies used to present political content on the Pheu Thai Party's Facebook page; and 3) public participation in political communication on the Pheu Thai Party's Facebook page. This research used the qualitative research method of in-depth interviews. The 12 key informants were chosen by purposive sampling from three groups of individuals who played key roles in the research topic: 1) Pheu Thai Party administrators 6 participants; 2) people involved with administering the Pheu Thai Party Facebook page 1 participants; and 3) committed fans of the Pheu Thai Party 5 participants. The data collection tool was a structured interview form. Data were analyzed by drawing conclusions.

The results showed that:

1. Political content on the Pheu Thai Party's Facebook page consisted of (1) general information, such as the party's policies, ideals, and values; the party leader's past work results and results that reflect on his credibility; (2) content with intended results, such as content intended to build popularity, get an emotional response, incite fear and a sense of urgency, recruit forces, and comparatively lessen the popularity of the opponent parties.

2. Strategies used to present political content on the Pheu Thai Party's Facebook page: (1) posting during the days and times when there are the most people viewing the page; (2) using formal and easy-to-understand language; (3) using photos, audio and short video clips that are eye-catching; (4) stimulating participation by asking questions and initiating activities; (5) making the content more credible by citing references from reputable sources and getting testimonies from well-known people or organizations.

3. There were 5 levels of public participation in political communication on the Pheu Thai Party's Facebook page: (1) followers and viewers who sometimes liked posts; (2) viewers who shared posts and wrote comments; (3) creative participants who wrote or created original content, and posted photos, video clips or other stories about the party; (4) active participants who asked and answered questions on Facebook live streams; and (5) political supporters and movers who actively invited their friends and family members to support the party, and worked for unity and cooperation.

Keywords: Communication; Facebook; Pheu Thai Party

1. บทนำ

การสื่อสารทางการเมือง (Political communication) คือกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริง ทัศนคติ ความคิดเห็น และประสบการณ์ทางการเมืองระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมือง ทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ในบริบททางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Agee, Ault, & Emery, 1994) การสื่อสารทางการเมืองเปรียบเสมือนเส้นใยสมองของรัฐบาลที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงระบบต่างๆ ภายในสังคมการเมือง โดยไม่มีรัฐบาลใดสามารถดำเนินงานได้โดยปราศจากการสื่อสาร ซึ่งเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเห็นพ้องต้องกันสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสังคมที่แตกต่าง ส่งเสริมค่านิยมรวมถึงเป้าหมายร่วมในสังคม (Deutsch, 1966)

ในยุคดิจิทัล เฟซบุ๊กได้กลายเป็นแพลตฟอร์มโซเชียลเน็ตเวิร์กที่มีผู้ใช้งานจำนวนมากและมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเลือกตั้ง โดยผู้สมัครรับเลือกตั้งใช้เฟซบุ๊กเป็นช่องทางประชาสัมพันธ์นโยบายและกิจกรรมทางการเมือง (Dommett & Temple, 2018) การสื่อสารผ่านโซเชียลเน็ตเวิร์กช่วยเปิดโอกาสให้บุคคลและกลุ่มแสดงออกถึงพฤติกรรมทางสังคม การเมือง และอารมณ์ ซึ่งสะท้อนพฤติกรรมของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและเยอรมนี (Metaxas et al., 2011)

ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารและการเมืองเป็นสิ่งที่แนบแน่น การสื่อสารเป็นพื้นฐานของการใช้และควบคุมอำนาจทางการเมือง บุคคล สถาบัน หรือประเทศใดไม่อาจดำรงอำนาจโดยปราศจากการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการเรียกร้องทางการเมือง (พิชิต ทนงค์, 2550)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในสังคม ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและแสดงความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ เช่น ดาวเทียม โทรศัพท์มือถือ และแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย (กาญจนา แก้วเทพ, 2541)

จากการศึกษาข้อมูลการใช้เฟซบุ๊กของพรรคเพื่อไทย พบว่าพรรคสามารถใช้สื่อดังกล่าวในการเข้าถึงและสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ พรรคเพื่อไทยมีเฟซบุ๊กเพจที่มีผู้ติดตามกว่า 830,000 คน (บันทึกข้อมูล เมษายน 2566) และมีการโพสต์เนื้อหาอย่างต่อเนื่องเฉลี่ยวันละ 66 โพสต์ ตลอดช่วง 110 วัน (wevis, 2566) การใช้เฟซบุ๊กจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รวมทั้งเป็นช่องทางในการถ่ายทอดนโยบาย ข่าวสาร และความคิดเห็น ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองและประชาชนอย่างมีประสิทธิผล

พรรคเพื่อไทยยังเป็นพรรคการเมืองที่มีฐานเสียงมั่นคงในภาคอีสานและภาคเหนือ และมีประสบการณ์ในการจัดตั้งรัฐบาลหลายครั้ง โดยมีนโยบายที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เช่น การกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านกระเป๋าเงินดิจิทัล การบริหารจัดการน้ำ และสวัสดิการผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นนโยบายที่มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กของพรรคเพื่อไทย โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์สารทางการเมือง กลยุทธ์การนำเสนอเนื้อหา และรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในแพลตฟอร์มดังกล่าว เพื่อให้ข้อค้นพบที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการสื่อสารทางการเมืองของพรรคการเมืองและกลุ่มการเมืองในระดับชาติและท้องถิ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเด็นสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การนำเสนอสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงแบบเจาะจง การสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย รวมจำนวน 12 คน ได้แก่ คณะผู้บริหารพรรคเพื่อไทย จำนวน 6 คน กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารเพจเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย จำนวน 1 คน และแฟนตัวยง จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) ประเด็นสารทางการเมือง 2) กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง และ 3) การมีส่วนร่วมทางการเมือง

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักตามบัญชีรายชื่อ โดยเครื่องบันทึกเสียงและการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร จัดข้อมูลเรียงตามความสำคัญของประเด็นเป็นหมวดหมู่ตาม

วัตถุประสงค์และประเด็นคำถาม เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ต่อไป ขอบเขตด้านเวลา ตั้งแต่ในช่วงหาเสียงก่อนการเลือกตั้ง มกราคม -13 พฤษภาคม 2566 และช่วงหลังการเลือกตั้ง พฤษภาคม-23 สิงหาคม 2566 และใช้การวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการสร้างข้อสรุป

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. ประเด็นสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย จากผลการวิจัยพบว่าพรรคเพื่อไทยสามารถใช้เฟซบุ๊กเป็นเครื่องมือสื่อสารทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ โดยเนื้อหาที่นำเสนอสามารถสร้างความนิยมและความเชื่อมั่นจากประชาชนได้อย่างมีนัยสำคัญ ผ่านการสื่อสารที่มุ่งเน้นนโยบาย อุดมการณ์ และค่านิยมของพรรคอย่างชัดเจน เนื้อหาเหล่านี้มีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในระดับรากหญ้า และสะท้อนถึงจุดยืนทางการเมืองที่มั่นคงของพรรค การสื่อสารบนเฟซบุ๊กของพรรคเพื่อไทยมีจุดเน้นที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) การเน้นนโยบายที่จับต้องได้และมีประวัติความสำเร็จในอดีต เช่น โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค กองทุนหมู่บ้าน OTOP และการลดหนี้ ซึ่งสะท้อนถึงความใส่ใจต่อสวัสดิการและคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มที่เคยได้รับประโยชน์จากนโยบายดังกล่าว (2) การสื่อสารอุดมการณ์ประชาธิปไตยและความยุติธรรมทางสังคม ผ่านถ้อยคำที่แสดงความมุ่งมั่นต่อการปฏิรูป เช่น การแก้ไขรัฐธรรมนูญ การจัดสรรรายได้อย่างเท่าเทียม และการสร้างโอกาสให้ทุกครอบครัวมีรายได้ไม่น้อยกว่า 20,000 บาทต่อเดือน (3) การสร้างความน่าเชื่อถือผ่านผลงานและตัวผู้นำพรรค โดยมีการนำเสนอความสำเร็จในอดีตและการพัฒนาศักยภาพของนักการเมืองในพรรค เช่น การจัดตั้ง “Pheu Thai Academy” เพื่อพัฒนาทักษะและบุคลิกภาพของสมาชิกพรรค

นอกจากนี้ พรรคยังใช้เฟซบุ๊กเป็นช่องทางในการ สร้างความนิยมและกระตุ้นอารมณ์ของผู้สนับสนุน ผ่านเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ไลฟ์สไตล์ และ Soft Power เช่น โครงการ “Soft Power Station” เพื่อดึงดูดกลุ่มเป้าหมายใหม่ และแสดงภาพลักษณ์ที่ทันสมัย

เฟซบุ๊กยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการระดมพลทางการเมือง โดยเฉพาะในช่วงก่อนการเลือกตั้ง ผ่านกิจกรรมอบรมและการเผยแพร่กลยุทธ์การสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดีย ควบคู่กับกิจกรรมออฟไลน์ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในวงกว้าง ทั้งนี้ พรรคเพื่อไทยยังใช้เฟซบุ๊กอย่างระมัดระวังเพื่อรับมือกับการโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง โดยปรับกลยุทธ์การสื่อสารให้เน้นความน่าเชื่อถือและหลีกเลี่ยงการโต้ตอบในลักษณะที่อาจสร้างความขัดแย้งเพิ่มเติม ทั้งนี้ เฟซบุ๊กจึงเป็นแพลตฟอร์มสำคัญที่พรรคใช้ทั้งในการสร้างฐานสนับสนุนและการตอบสนองต่อประเด็นทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ

2. กลยุทธ์การนำเสนอสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย จากการวิจัยพบว่า พรรคเพื่อไทยใช้กลยุทธ์การสื่อสารผ่านเฟซบุ๊กอย่างมีพลังและประสิทธิภาพ โดยเน้นการเข้าถึงประชาชนทั่วไปและกลุ่ม

ผู้ติดตามผ่านการนำเสนอเนื้อหาที่ชัดเจน น่าสนใจ และสร้างปฏิสัมพันธ์ โดยกลยุทธ์หลักในการสื่อสารมีลักษณะสำคัญดังนี้:

2.1 การเลือกช่วงเวลาโพสต์ที่เหมาะสมพรรคเพื่อไทยใช้วิธีโพสต์เนื้อหาในช่วงเวลาที่มีผู้ใช้งานเฟซบุ๊กจำนวนมาก เช่น ช่วงเย็นหรือช่วงพักเที่ยง เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและสร้างการรับรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การใช้ภาษาที่เข้าถึงง่ายและกระตุ้นอารมณ์การสื่อสารของพรรคใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา และบางครั้งแฝงอารมณ์เพื่อเชื่อมโยงกับผู้ชม ตัวอย่างเช่น การเริ่มต้นด้วยคำถามท้าทาย (“คุณคิดว่าอนาคตของประเทศไทยควรเป็นอย่างไร?”) หรือการเล่าเรื่องเชิงอารมณ์ที่ชวนให้เห็นภาพและเข้าใจบริบทของนโยบายได้ดีขึ้น

2.3 การใช้ภาพ เสียง และวิดีโอสั้นการนำเสนอด้วยวิดีโอและภาพที่กระชับ ชัดเจน และสะดุดตา เป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ โดยเนื้อหาวิดีโอมักมีความยาวประมาณ 3-5 นาที และเน้นนโยบายสำคัญ เช่น นโยบายเศรษฐกิจ (เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และกระตุ้น GDP 5% ต่อปี) นโยบายกระเป๋าเงินดิจิทัล (แจกเงิน 10,000 บาทให้ประชาชนอายุ 16 ปีขึ้นไป) เนื้อหาวิดีโอมักเผยแพร่ทั้งช่วงก่อนและหลังการเลือกตั้ง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในนโยบายของพรรค

2.4 การกระตุ้นการมีส่วนร่วมพรรคใช้กลยุทธ์การตั้งคำถาม และเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เช่น “คุณคิดว่าโครงการการศึกษาของพรรคเพื่อไทยมีผลต่ออนาคตของเด็กไทยอย่างไร” เพื่อสร้างความผูกพันกับผู้สนับสนุน และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในประเด็นนโยบาย

2.5 การสร้างความน่าเชื่อถือของเนื้อหาพรรคเพื่อไทยให้ความสำคัญกับการอ้างอิงข้อมูลจากแหล่งที่เชื่อถือได้ เช่น งานวิจัย หรือสถาบันเศรษฐกิจ เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือของสาร เช่น การอ้างอิงงานวิจัยของสถาบันวิจัยเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ที่สนับสนุนนโยบายของพรรค

2.6 การควบคุมรูปแบบการพูดและน้ำเสียงในคลิปวิดีโอหรือการสื่อสารแบบถ่ายทอดสดพรรคมีการควบคุมจังหวะ น้ำเสียง และการเน้นข้อความสำคัญอย่างชัดเจน เพื่อให้สารสื่อถึงผู้ชมได้อย่างมีพลังและจดจำได้ง่าย เช่น การเน้นถ้อยคำสำคัญด้วยน้ำเสียงหนักแน่นและช้าลงในตอนท้ายของประโยค

2.7 การบริหารจัดการทีมสื่อสารก่อนการเลือกตั้ง พรรคเพื่อไทยยังไม่มีการจัดตั้งทีมโฆษกอย่างเป็นทางการ แต่หลังการเลือกตั้ง พรรคได้จัดแบ่งทีมสื่อสารอย่างเป็นระบบมากขึ้น ได้แก่ ทีมโฆษกพรรค ทีมสื่อสารของทำเนียบรัฐบาล และทีมสื่อสารของสภาผู้แทนราษฎรการจัดการทีมดังกล่าวช่วยให้การเผยแพร่สารมีความต่อเนื่องและครอบคลุมหลายมิติ

2.8 การวัดผลและประเมินประสิทธิภาพของกลยุทธ์พรรคเพื่อไทยใช้เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลจากเฟซบุ๊ก เช่น จำนวนการแชร์ การแสดงความคิดเห็น และการตอบสนองของผู้ชม เพื่อประเมินว่าเนื้อหาที่เผยแพร่มีผลต่อผู้รับสารหรือไม่ นอกจากนี้ยังมีการใช้โพลหรือการสำรวจความนิยมเพื่อวัดผลเชิง

ปริมาณ และนำข้อมูลที่ได้รับมาปรับปรุงกลยุทธ์การสื่อสารให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในอนาคต

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเชื่อมโยงระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนอย่างใกล้ชิด โดยเฟซบุ๊กถูกใช้เป็นช่องทางหลักในการกระจายข้อมูล สร้างการปฏิสัมพันธ์ และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการสนับสนุนที่เข้มแข็งและขยายฐานผู้สนับสนุนได้อย่างมีประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมนี้สามารถแบ่งออกเป็น 5 ระดับหลัก ได้แก่: 1) การติดตามและรับข้อมูลประชาชนสามารถติดตามข้อมูลนโยบาย วิสัยทัศน์ และกิจกรรมของพรรคอย่างต่อเนื่องผ่านการกดไลก์หรือกดติดตามโพสต์ ตัวอย่างเช่น การกดไลก์โพสต์โครงการ “30 บาทรักษาทุกโรค” สะท้อนถึงความสนใจและสนับสนุนนโยบาย 2) การกดแชร์และแสดงความคิดเห็นการแชร์โพสต์เกี่ยวกับพรรคช่วยขยายการรับรู้ไปยังเครือข่ายของผู้ใช้งานเฟซบุ๊ก ขณะที่การแสดงความคิดเห็นเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความเห็น ถกเถียง และเสนอแนวคิด ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในประเด็นทางการเมือง 3) การมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ประชาชนผลิตเนื้อหา เช่น รูปภาพ วิดีโอ หรือเรื่องราวส่วนตัวเกี่ยวกับพรรคเพื่อไทย เพื่อสื่อสารผ่านมุมมองของตนเอง ซึ่งช่วยเสริมความหลากหลายและความคิดสร้างสรรค์ของเนื้อหาทางการเมือง 4) การโต้ตอบผ่านเฟซบุ๊กไลฟ์การเข้าร่วมไลฟ์สด เช่น การแถลงข่าวหรือถาม-ตอบนโยบาย ช่วยให้ประชาชนสามารถโต้ตอบกับแกนนำพรรคแบบเรียลไทม์ สร้างความใกล้ชิดและความรู้สึกว่า “เสียงของตนมีความหมาย” 5) การสนับสนุนและเคลื่อนไหวทางการเมืองการเชิญชวนคนรู้จักเข้ามาร่วมติดตาม สนับสนุน หรือเข้าร่วมกิจกรรมของพรรค ส่งผลให้เกิดการสร้างเครือข่ายทางการเมืองที่กว้างขวางและมีพลัง

ลักษณะของ “การมีส่วนร่วม” ที่ชัดเจนและทรงพลัง ดังนี้ 1) การมีปฏิสัมพันธ์แบบสองทาง: ผ่านการแสดงความคิดเห็น การตั้งคำถาม และการตอบโต้จากพรรค 2) การสื่อสารที่เข้าถึงง่าย: การใช้ภาษาที่เป็นมิตร และการนำเสนอด้วยรูปแบบที่หลากหลาย เช่น คลิปวิดีโอ รูปภาพ อินโฟกราฟิก 3) การสื่อสารแบบเรียลไทม์: เช่น การถ่ายทอดสด ทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่า “มีส่วนร่วมทันที” และ 4) การตอบรับกระแสสังคม: พรรคปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับประเด็นที่กำลังเป็นที่สนใจ เช่น นโยบาย “One Family One Soft Power” หรือ “โครงการโอกาสเพื่อไทย”

หลักฐานที่แสดงถึงผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วม ในช่วงก่อนการเลือกตั้ง มีจำนวนโพสต์สูงถึง 7,205 โพสต์ใน 110 วัน หรือเฉลี่ย 66 โพสต์ต่อวัน ซึ่งเป็นตัวสะท้อนถึงความพยายามในการสร้างการสื่อสารที่ต่อเนื่องและเข้มข้น รวมทั้งสถิติการมีส่วนร่วม เช่น การไลก์ แชร์ และคอมเมนต์ เพิ่มขึ้นในช่วงที่มีการนำเสนอนโยบายที่เป็นกระแส การมีส่วนร่วมส่งผลต่อการขยายฐานผู้สนับสนุน เช่น การจัดกิจกรรมอาสาสมัคร การแชร์ประสบการณ์ส่วนตัว และการเชิญชวนกลุ่มเครือข่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมกับพรรคมากขึ้น

ดังนั้น การมีส่วนร่วมผ่านเฟซบุ๊กของพรรคเพื่อไทย ไม่ได้เป็นเพียงการสื่อสารทางเดียว แต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนในกระบวนการสื่อสาร สร้างความรู้สึกผูกพันและความใกล้ชิดกับพรรค การสร้างการมีส่วนร่วมที่หลากหลายและต่อเนื่องนี้ เป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยให้พรรคสามารถขยายเครือข่ายการสนับสนุนทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ประเด็นสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย พบว่า พรรคเพื่อไทยมีการนำประเด็นสารทางการเมืองที่ครอบคลุมหลากหลายหัวข้อ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ การส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคม นโยบายการศึกษา การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการรักษาสิ่งแวดล้อม การนำเสนอประเด็นเหล่านี้มุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจและการตระหนักรู้ในปัญหาที่มีผลกระทบต่อประชาชนทั่วไป สอดคล้องกับการศึกษาของกาญจนา แก้วเทพ (2554) ซึ่งระบุว่า แฟนเพจเฟซบุ๊กที่เกิดขึ้นมาเพราะความต้องการของกลุ่มคนในสังคมที่ต้องการมีเครื่องมือสื่อสาร เพื่อใช้ในการเผยแพร่ข่าวสารและเนื้อหาต่างๆ อย่างที่เจ้าของแฟนเพจต้องการเพื่อดึงดูดให้ผู้รับสารกลุ่มเป้าหมายสนใจ จนกระทั่งมีจำนวนสมาชิกของแฟนเพจเฟซบุ๊กเพิ่มขึ้นมากเรื่อยๆ กลายเป็นแฟนเพจเฟซบุ๊กที่ได้รับความนิยมหรือชุมชน เสมือนแห่งใหญ่ที่สามารถรวบรวมคนให้ติดตามเนื้อหาของเจ้าของแฟนเพจที่ถ่ายทอดเนื้อหาต่างๆ ที่ตนสนใจ ให้ผู้รับสารหรือสมาชิกในแฟนเพจได้รับเนื้อหาต่างๆ สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง และทฤษฎีโน้มน้าวใจ (Albarracin & Shavitt, 2018)

2. กลยุทธ์การนำเสนอสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย พบว่า การสื่อสารทางการเมืองโดยใช้ช่องทางสื่อเฟซบุ๊กในการนำเสนอสารเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างพรรคและประชาชน ช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง เพื่อสร้างการรับรู้ แนวคิด แนวนโยบายของ ตัวบุคคล ผู้สมัครรับการเลือกตั้ง และพรรคการเมืองต่างๆ ที่หาเสียงเพื่อเชิญชวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปลงคะแนนเสียงให้กับตนเองและพรรคการเมืองที่เสนอตัวเป็นช่องทางการสื่อสารที่รวดเร็วมาก และใช้เงินทุนในการหาเสียงไม่มาก และสามารถใช้ แอปพลิเคชั่น คือ เฟซบุ๊ก ยูทูป ได้กันทุกคน โดยการแสดงความคิดเห็น การเสนอแนวนโยบาย เป็นความคิดที่มีเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย แต่ต้องเป็นความคิดเห็นที่ถูกกฎหมายในเชิงสร้างสรรค์ กลยุทธ์การสื่อสารเป็นการวางระบบการสื่อสารภายในที่ดีตั้งแต่การเลือกส่งสารที่เหมาะสมกับการออกแบบเนื้อหาช่องทางการสื่อสาร ประกอบด้วย 1) การกำหนดกลยุทธ์ การมองภาพรวมเพื่อกำหนดเป้าหมายหลักขององค์กรและทิศทางในการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมาย 2) การวิเคราะห์กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

กับระบบทุกฝ่าย เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างความเข้าใจองค์กรต้องพิจารณาให้ได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มใดบ้าง 3) การนำเสนอข่าวสารอย่างเหมาะสม การเสนอเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นข้อเท็จจริง และมีองค์ประกอบรูปแบบในการนำเสนอข่าวมีความทันสมัยและน่าสนใจขึ้น 4) การประมวลปฏิกิริยาตอบกลับ

Kotler, & Lee (2008) กล่าวว่าเฟซบุ๊ก (Facebook Fan page) เป็นเครื่องมือทางการสื่อสารในการเข้าถึงและโน้มน้าวใจผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย โดยเรียกว่าการตลาดแบบ กองโจร (Guerilla Marketing) อันส่งผลให้เกิดกระแสปากต่อปากที่กล่าวถึงกันอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลให้ผู้บริโภคได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารของนักสื่อสารการตลาดได้ตามต้องการ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติ (Attitude) และพฤติกรรมของผู้รับสารได้ตามเป้าหมาย สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง ทฤษฎีกลยุทธ์การสื่อสาร ทฤษฎีโน้มน้าวใจ ทฤษฎีสื่อใหม่เฟซบุ๊ก และทฤษฎีการเผยแพร่นวัตกรรม

3. การมีส่วนร่วมในการสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย พบว่า การนำเสนอประเด็นสารสารและกลยุทธ์การนำเสนอเนื้อหาสารของสื่อออนไลน์ มีแนวโน้มที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยการแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนทัศนคติและความคิดทางการเมือง และวิพากษ์วิจารณ์ได้ง่ายที่สุด ประชาชนสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับสารและส่งต่อข่าวสาร ตลอดจนแสดงเหตุผลสนับสนุนหรือคัดค้านนโยบายของรัฐได้โดยง่าย และอาจเป็นผู้ส่งต่อข้อมูลข่าวสารได้อีกด้วย ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อออนไลน์ อาจนำไปสู่การยกระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยในระดับที่สูงขึ้น ส่งผลทำให้วัฒนธรรมประชาธิปไตยหรือความเป็นพลเมืองของสังคมไทยสูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ผลการศึกษาในครั้งนี้ สอดคล้องการศึกษาของอรทัย ก๊กผล (2552) ที่ได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน (Spectrum of Public Participation) โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับการให้ข้อมูลข่าวสารต่อประชาชน (inform) 2) ระดับปรึกษาหารือ (Consult) การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน 3) ระดับเข้ามาเกี่ยวข้อง (Involve) การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม 4) ระดับร่วมมือ (Collaborate) การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับสูง โดยประชาชนและภาครัฐจะทำงานร่วมกันในกระบวนการของการตัดสินใจ เช่น คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน คณะที่ปรึกษาภาคประชาชน เป็นต้น และ 5) ระดับเสริมอำนาจ (Empower) เป็นระดับที่ให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับที่สูงสุด เพราะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ รัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจนั้น ระดับการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในระดับสูงสุดนี้เน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของดำเนินภารกิจและภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในระดับนี้ เช่น การลงประชามติ และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยกระบวนการประชาคม เป็นต้น ระดับการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไป สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง และทฤษฎีโน้มน้าวใจ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ประเด็นสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย ควรมีการกลั่นกรองข่าวสารที่รับรู้ได้ว่าจริงเท็จเพียงใด การแสดงความคิดเห็นในโพสต์ทางสื่อออนไลน์ ไม่ควรแบ่งพรรคแบ่งฝ่ายในการร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เพื่อเป็นการฝึกตนเองรู้จักวิเคราะห์ข่าวทางการเมืองตามหลักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

1.2 กลยุทธ์การนำเสนอสารผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย ควรเพิ่มสื่อออนไลน์หลายสื่อหลายช่องทางเพื่อเพิ่มบทบาทการเป็นสื่อกลางสะท้อนทัศนคติของประชาชนเพราะแต่ละแพลทฟอร์มมีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น ติ๊กต็อกมีผู้ใช้กลุ่มเยาวชนจำนวนมาก ยูทูปมีผู้ใช้ที่หลากหลายทั้งในด้านอายุและความสนใจ อินสตราแกรม มีผู้ใช้ที่ชอบเนื้อหาที่มีรูปภาพสวยงาม และทวิสเตอร์มีผู้ใช้ที่สนใจข่าวสารและอัพเดตเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

1.3 การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย ควรสร้างความรู้ความเข้าใจและการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองให้แก่ประชาชนทั่วไปในอันที่จะปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมือง การจัดให้มีกลุ่มประชาคมเพื่อประชาธิปไตย ผู้นำเยาวชน อาสาสมัครในท้องถิ่น กลุ่มผู้สนใจทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความตื่นตัว จะช่วยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในอีกระดับหนึ่ง

2. ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์การสื่อสาร

2.1 พรรคเพื่อไทยควรเน้นการสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น นโยบายที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน และการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย

2.2 ควรปรับปรุงกลยุทธ์การสื่อสารแบบสองทาง โดยไม่เพียงแต่เผยแพร่ข้อมูลเท่านั้น แต่ยังต้องมีการโต้ตอบกับการแสดงความคิดเห็นของประชาชนอย่างจริงจัง

2.3 ควรเพิ่มความหลากหลายของเนื้อหา เช่น การใช้ภาพ วิดีโอ และลิงก์ เพื่อให้ประชาชนมีความสนใจและเข้าใจข้อมูลได้ดีขึ้น

2.4 ควรใช้เครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของผู้ติดตามและปรับปรุงกลยุทธ์การสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

2.5 ควรสร้างความเป็นกันเองกับประชาชนที่ติดตามเฟซบุ๊กของพรรคสามารถช่วยเพิ่มความเชื่อมโยงและความนิยมได้

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยการสื่อสารทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊กพรรคเพื่อไทย ทำให้ผู้วิจัยได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเข้าใจถึงรูปแบบสารและกลยุทธ์การสื่อสารที่พรรคเพื่อไทยใช้เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและความนิยมในหมู่ประชาชน เช่น การเลือกใช้แพลตฟอร์มเฟซบุ๊กที่มีการกำหนดเวลาโพสต์เนื้อหา การใช้ภาษาที่กระชับเข้าใจง่าย และมีการผสมผสานทั้งสื่อภาพและเสียงเพื่อดึงดูดความสนใจ นอกจากนี้ ยังพบว่าการสื่อสารสองทางผ่านการตอบคำถามและการเชิญชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยสร้างความใกล้ชิดและความน่าเชื่อถือให้กับพรรคเพื่อไทย องค์ความรู้เหล่านี้สามารถนำไปปรับ เพื่อพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองให้มีประสิทธิภาพและตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น ดังภาพที่ 1

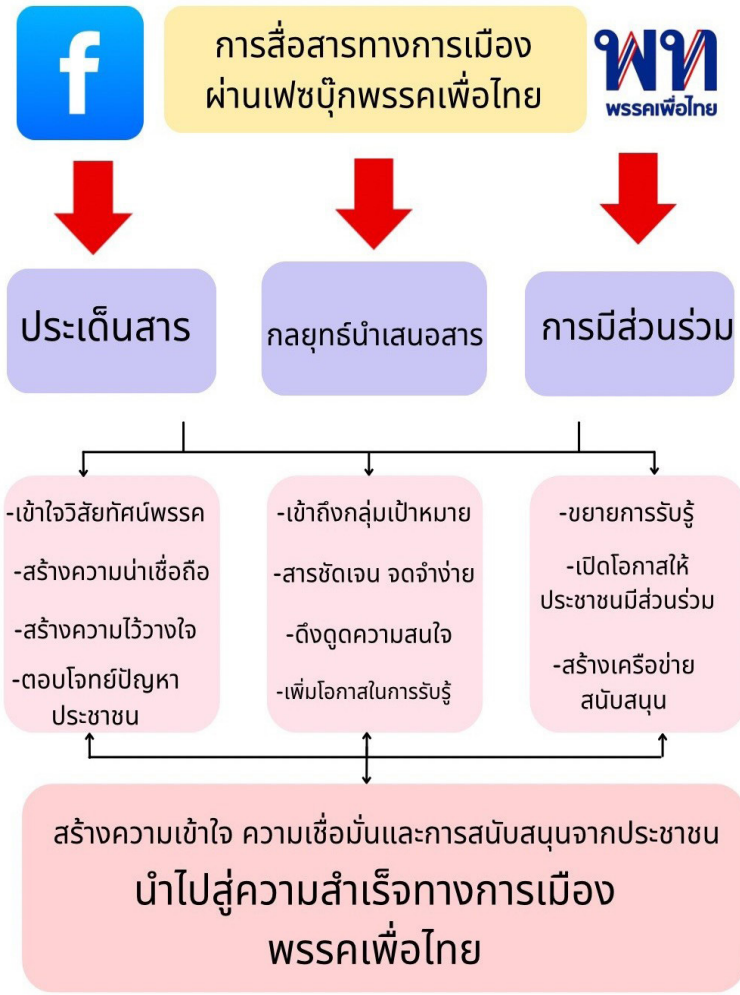

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ. (2541). *การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค*. กรุงเทพฯ: อินฟินิตี้.

_____. (2554). *สื่อสารมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิชิต ทนงค์. (2550). *การสื่อสารทางการเมืองกับการสร้างอัตลักษณ์ ประชาธิปไตยของเยาวชนในจังหวัดอุบลราชธานี.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อรทัย ก๊กผล. (2552). *คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์.

Agee, W. K., Ault, P. H., & Emery, E. (1994). *Introduction to Mass Communications*. (11th ed.). New York: HarperCollins College Publishers.

Albarracin, D., & Shavitt, S. (2018). Attitudes and attitude change. *Annual Review of Psychology*, 69, 299-327. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011911

Deutsch, K. W. (1966). *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*. New York: Free Press.

Dommett, K., & Temple, L. (2018). Digital Campaigning: The Rise of Facebook and Satellite Campaigns. *Parliamentary Affairs*, 71(1), 189-202. https://doi.org/10.1093/pa/gsx056

Kotler, P., & Lee, N. (2008). *Social marketing: Infuencing behaviors for good*. (3rd ed.). SAGE Publications.

Metaxas, P. T., Mustafaraj, E., Wong, K., Zeng, L., O'Connor, B., & Gayo-Avello, D. (2011). What do retweets indicate? Results from user survey and meta-review of research. *arXiv*. https://arxiv.org/abs/1104.1142

Naaman, M., Boase, J., & Lai, C. -H. (2010). Is it really about me? Message content in social awareness streams. In *Proceedings of the 2010 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work (CSCW)* (pp. 189-192). ACM. https://doi.org/10.1145/1718918.1718953

WeVis. (2566). *ส่องเพจพรรค โค้งสุดท้ายก่อน เลือกตั้ง 66*. เข้าถึงได้จาก https://wevis.info/election-on-social-3/

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่: กรณีศึกษาพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

Buddhist Propagation in Modern Society: A Case Study of Monks in Northeastern Thailand

พระถวัลย์ โชติโย (หาญไชยนะ), พระครูศรีพุทธิบัณฑิต (ดาวสยาม กล้าลอด)
และพระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต (มิตร วันยาว)
Phra Thawan Chotiyo (Hanchaina), Phrakhru Sri Phutthibandit (Daosayam Klalod)
and Phrakhru Pariyattipatthanbandit (Mit Wanyao)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: tawan.ha2567@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ 3) เสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ 5 รูป นักวิชาการศาสนา 5 คน ผู้นำชุมชน 5 คน ปราชญ์ชาวบ้าน 5 คน และประชาชน 10 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 30 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือการนำหลักธรรมที่พุทธเจ้าตรัสรู้ไปสั่งสอนสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ โดยเริ่มจากพุทธเจ้าแสดงธรรมครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระพุทธเจ้าส่งสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก 60 รูป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุเคราะห์แก่สัตว์โลกและเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน สำหรับหลักการและวิธีการที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงหาบุคลแล้วเลือกสอนธรรมที่เหมาะกับจริตแต่ละคน

---

*ได้รับบทความ: 20 สิงหาคม 2567; แก้ไขบทความ: 11 มกราคม 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 22 มกราคม 2568
Received: August 20, 2024; Revised: January 11, 2025; Accepted: January 22, 2025

2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ พบว่า มีหลายรูปแบบที่พระสงฆ์เลือกใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสม ความทันสมัย และเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับบุคคลที่ต้องการรู้ธรรม จึงมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปของหนังสือ บทความ การเทศน์ การอบรมสั่งสอน การบรรยายธรรม การเผยแผ่ผ่านทางโทรทัศน์ ยูทูป เว็บไซต์ และการเผยแผ่ในรูปสังคมสงเคราะห์ โดยการสร้างอาชีพ ปลูกป่า สร้างแหล่งน้ำ สร้างชุมชนสันติ สร้างศูนย์ปฏิบัติธรรม เป็นต้น

3. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4 รูปแบบ คือ 1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบพัฒนาชุมชน 2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบวัฒนธรรมประเพณี 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการสื่อสารเชิงพุทธ 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการสงเคราะห์

คำสำคัญ: การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; สังคมสมัยใหม่; พระสงฆ์

Abstract

This research aims to 1) study the propagation of Buddhism as found in Buddhist scriptures; 2) study the dissemination of Buddhism in modern society; and 3) propose a model for the dissemination of Buddhism in modern society by the monastic community in Northeastern Thailand. The research is qualitative, using tools such as in-depth interviews and group discussions. Key informants include 5 monks, 5 religious scholars, 5 community leaders, 5 local sages, and 10 laypeople, totaling 30 participants. The data was analyzed descriptively.

The research results are as follows:

1. The propagation of Buddhism as found in Buddhist scriptures involves teaching the Dhamma that the Buddha attained to liberate sentient beings from suffering. It began with the Buddha's first sermon to the Pañcavaggīya in the Deer Park at Isipatana. The Buddha initially sent 60 disciples to spread Buddhism with the goal of benefiting and bringing happiness to the masses, the principle and method used by the Buddha and his monastic disciples is to meet people and choose to teach them the Dharma that suits their temperament.

2. The dissemination of Buddhism in modern society has taken many forms, adapted by monks to suit contemporary needs and to provide options for those seeking

to learn the Dhamma. Buddhism is disseminated through books, articles, sermons, teachings, Dhamma lectures, and through modern media such as television, YouTube, websites, as well as through social welfare activities like vocational training, reforestation, water source creation, peaceful community building, and the establishment of meditation centers.

3. The model for disseminating Buddhism in modern society by the monastic community in Northeastern Thailand proposed in this research includes four approaches: (1) Community development through the propagation of Buddhism, (2) Propagation of Buddhism through cultural traditions, (3) Buddhist communication dissemination, and (4) Propagation of Buddhism through charitable activities.

Keywords: Propagation of Buddhism; modern society; monks

1. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาศาสนา เมื่อใดยังมีการเผยแผ่ศาสนาก็แสดงว่าศาสนายังดำรงอยู่ หลังจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงตรวจดูสัตว์โลกว่าใครเป็นผู้มีปัญญาสามารถรู้ธรรมอันลึกซึ้งได้ ครั้งแรกพุทธองค์ทรงปรารภถึงอาฬารดาบสและอุทกดาบส ผู้มีปัญญา มีกิเลสเบาบาง สามารถจะรู้ธรรมอันลึกซึ้งได้ แต่ท่านทั้งสองได้สิ้นชีพแล้ว หลังจากนั้นพุทธองค์ทรงดำริถึงปัญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นผู้มีอุปการคุณแก่พุทธองค์และเป็นผู้มีปัญญาสามารถบรรลุธรรมได้ พุทธองค์จึงเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน โดยแสดงธรรมครั้งแรกโปรดปัญจวัคคีย์ ได้แก่ อัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ จนอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและขอบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธี “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” อัญญาโกณฑัญญะ จึงได้เป็นพระอริยสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานามะ และพระอัสสชิ ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม และได้อุปสมบทตามลำดับ (กองบริหารงานทรัพยากรบุคคล, 2567)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงเผยแผ่ศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงมีแบบอย่างและแนวทางในการสอนที่แยบยลก่อนที่จะแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พุทธองค์จะวิเคราะห์เหตุปัจจัย สภาพความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม จารีตประเพณี อุปนิสัย ระดับสติปัญญา และการสอนหรือการสนทนาแต่ละครั้งผู้ฟังย่อมได้บรรลุมรรคผลบ้างถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกบ้าง ตามบุญบารมีหรืออินทรีย์ของแต่ละบุคคลที่แก่กล้าไม่เท่ากันเพราะทรงเป็นผู้ที่พรั่งพร้อมไปด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่และพุทธวิธีในการสอนอย่างครบถ้วนจึงได้รับการยกย่องว่า สตฺถาเทวมนุสฺสานํ ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544)

พระพุทธองค์ทรงจำพรรษาแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และพระพุทธองค์เผยแผ่พระพุทธศาสนาจนได้สาวกจำนวน 60 รูป หลังจากออกพรรษาพระพุทธองค์ได้ส่งพระสงฆ์สาวกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มาก พระพุทธองค์จึงส่งพระสงฆ์สาวกทั้ง 60 รูปออกไปประกาศพระศาสนาด้วยพระดำรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย! เราได้พ้นแล้วจากบ่วงเครื่องรึงรัดทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์แม้ท่านทั้งหลายก็เช่นกัน ท่านทั้งหลายจงเที่ยวไปในชนบท เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมากต่างรูปต่างไป แต่ละทิศละทาง อย่าไปรวมกัน 2 รูป ในทางเดียวกัน จงแสดงธรรมประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายที่มีกิเลสบังปัญญาดุจธุลีในจักษุน้อย มีอยู่ เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมจากคุณที่จะพึงได้พึงถึง แล้วผู้ตรัสรู้ธรรมจักมีขึ้นตามโดยลำดับ แม้เราก็จักไปยังอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรมเช่นกัน" (วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม แห่งที่ 2, 2567)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิโดยพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ เชื่อกันว่าได้แก่ดินแดนที่เป็นจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), 2544, หน้า 162) ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนไทยและเป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อวัฒนธรรมประเพณีของไทย พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของคนไทยจึงไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ อาจกล่าวได้ว่าชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทไทยกับพุทธศาสนาเป็นของคู่กันเมื่อเป็นเช่นนี้พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าจะต้องศึกษาหลักคำสอนทาพระพุทธศาสนาให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงเพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม (ณรงค์ เส็งประชา, 2545, หน้า 35) วิธีการสอนและกุศโลบายต่างๆ จึงมีความจำเป็นในการสอน เพราะช่วยให้เป็นสื่อหรือเป็นอุปกรณ์ในการเรียนการสอน และเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างรวดเร็วและดีขึ้น การที่จะชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมหรือเสนอความคิดเห็น การแก้ไข ปรับปรุงในเรื่องต่างๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจประชาชนให้ประพฤติตามหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคมนั้น ผู้สอน คือครูอาจารย์จะต้องเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ชี้แนะที่ถูกต้องถ้าชี้ผิดๆ ก็อาจพานำไปในทางผิดได้ อย่างไรก็ตามบทบาทของผู้สอนอยู่ที่การชี้แนะแนวทางทำให้ดูมิใช่เดินทางเองครูที่ทำแทนศิษย์เสียเองมิใช่กัลยาณมิตร การที่ผู้รับสาร ได้รับความรู้ข่าวสารหรือหลักพุทธธรรมที่ถูกต้องก็จะช่วยให้ผู้รับสารนั้นเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง คือรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นและสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็นให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่สังคมไม่ให้มองเห็นและจัดการสิ่งทั้งหลายตามอำนาจกิเลสตัณหา (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2531, หน้า 6)

ประเทศไทยพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของคนไทยมาทุกยุคทุกสมัย เมื่อเป็นเช่นนี้พระสงฆ์จึงมีความสำคัญที่จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการให้ความรู้และแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา และพระสงฆ์ยังต้องรับผิดชอบต่อการบริหาร

กิจการคณะสงฆ์ พระสงฆ์จึงมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา ตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสกับพระภิกษุสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์และความสุขแกชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแกทวยเทพและมนุษย์พวกเธออย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้นงามในท่ามกลางงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะครบบริสุทธิ์บริบูรณ์” (วิ. มหา. (ไทย) 4/32/40)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีการจัดการที่ต้องปรับปรุงตามหลักการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน และทำให้เหมาะสมกับสังคมยุคสมัยใหม่ ได้แก่ การปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารจัดการงานเผยแผ่ และการใช้ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่และนวัตกรรมใหม่ๆ ประเด็นที่สำคัญคือการบริหารจัดการจะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้าน ในโลกอนาคตเป็นโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะต้องมีการปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์โลกและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง เมื่อเป็นเช่นนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารจัดการเผยแผ่ให้มีประสิทธิภาพ จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นที่จะต้องทำการวิจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ โดยการถอดบทเรียนวัดที่ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเป็นรูปแบบให้กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับวัดอื่นและพระรูปอื่นที่ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะได้นำไปใช้ งานวิจัยนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาวัดที่มีชื่อเสียงมีความโดดเด่นและมีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากเข้าไปปฏิบัติธรรมและฟังธรรมที่วัด จำนวน 4 วัด และ 1 มูลนิธิ คือ 1) วัดป่าสุคะโต ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ 2) วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 3) วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี และ 4) วัดไตรสิกขาทลามลตารา ตำบลแพด อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร 5) อาศรมชนะมาร (มูลนิธิ) อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่: กรณีศึกษาพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ได้รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอันจะเกิดเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนแก่ประเทศชาติ และแก่พระพุทธศาสนาสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่
3. เพื่อเสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากสัมภาษณ์เชิงลึกการสังเกตและการสนทนากลุ่ม

พื้นที่ทำวิจัย การเลือกพื้นที่วิจัยโดยการเลือกวัดที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประสบความสำเร็จและเป็นวัดที่มีความโดดเด่น 4 วัด 1 มูลนิธิ คือ 1) วัดป่าสุคะโต ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ 2) วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 3) วัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี และ 4) วัดไตรสิกขาทลามลตารา ตำบลแพด อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร 5) อาศรมชนะมาร (มูลนิธิ) อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) พระสงฆ์ จำนวน 5 รูป 2) นักวิชาการศาสนา จำนวน 5 คน 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน 4) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน และ 5) ประชาชน จำนวน 10 คน รวมผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 30 รูป/คน

การสร้างเครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แบบสังเกต และ 3) แบบสนทนากลุ่ม ซึ่งมีกระบวนการสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัยดังนี้ (1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ แล้วนำข้อมูลมาร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตและแบบสนทนากลุ่ม (2) ร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตและแบบสนทนากลุ่ม แล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจความถูกต้องและขอคำเสนอแนะ (3) แก้ไขแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่มตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา (4) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่มที่แก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ภาษาและระเบียบวิธี จำนวน 5 คน (5) นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คนไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งเพื่อขอคำเสนอแนะ (6) แก้ไขแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่มตามอาจารย์ที่ปรึกษาเสนอแนะ แล้วจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่มฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปเก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม โดยการนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยแจ้งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนัดวันเวลาในการเก็บข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม หลังจากนั้นนำข้อมูลมาการตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่จึงทำการตีความ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่: กรณีศึกษาพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก เริ่มขึ้นหลังจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงพิจารณาถึงธรรมที่พุทธองค์ตรัสรู้ซึ่งเป็นธรรมอันลึกซึ้ง ยากแก่การเข้าถึงต้องอาศัยผู้ที่มีปัญญาจึงจะสามารถบรรลุธรรมได้ เมื่อเป็นเช่นนี้พระพุทธองค์จึงทรงพิจารณาหาผู้ที่มีปัญญาสามารถที่จะรู้ธรรมได้ พุทธองค์ทรงดำริหาคนที่ควรจะได้รับเทศนาครั้งแรก ได้ทรงปรารภถึงอาฬารดาบส และอุทกดาบส ท่านทั้งสองนี้มีปัญญา มีกิเลสเบาบางสามารถจะรู้ธรรมได้ฉับพลัน แต่ท่านทั้งสองได้สิ้นชีพเสียแล้ว หลังจากนั้นพุทธองค์ทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ว่า เป็นผู้มีอุปนิสสัยในอันจะตรัสรู้ธรรมและเป็นผู้ที่มีอุปการะแก่พระองค์เมื่อครั้งทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ครั้นทรงกำหนดแน่ในพระทัยว่าจะแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ก่อนเมื่อเวลาเช้าวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 พระพุทธองค์ทรงทำภัตกิจเสร็จแล้วจึงเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ซึ่งเป็นที่อยู่ของปัญจวัคคีย์ แล้วจึงเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหบูชาซึ่งเป็นวันที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก โดยแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ได้แก่ อัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ จนอัญญาโกณฑัญญะ ได้บรรลุธรรมและขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา สำหรับธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ เรียกว่า “ธัมมจักกัปปวัตนสูตร” แปลว่า พระสูตรแห่งการหมุนวงล้อธรรม หลังจากเทศนากัณฑ์แรกที่พระองค์ทรงแสดงจบลง อัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระโสดาบัน จึงขออุปสมบทเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้อุปสมบทให้ด้วยวิธี "เอหิภิกขุอุปสัมปทา" หลังจากนั้นพระอัญญาโกณฑัญญะ จึงได้เป็นพระอริยสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา ต่อมา วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ได้ดวงตาเห็นธรรมและได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุตามลำดับ

การจำพรรษาแรกของพุทธองค์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งพุทธองค์ทรงประกาศหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพรรษาแรกได้สาวกจำนวน 60 รูป ในพรรษาแรกจึงมีพระภิกษุเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาจำนวน 61 รูป (รวมพระพุทธเจ้าด้วย) หลังจากออกพรรษาพระพุทธองค์ทรงเรียกประชุมสงฆ์และได้ส่งพระสงฆ์สาวกออกไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกจำนวน 60 รูป รวมพระพุทธเจ้าด้วยเป็นจำนวน 61 รูป แบ่งออกเป็น 61 สาย โดยออกไปประกาศพระพุทธศาสนาสายละคน ด้วยวิธีการจาริกไปในที่ต่างๆ เพื่อสั่งสอนสัตว์ทั้งหลายผู้ที่มีกิเลสเบาบางจะได้เข้าถึงธรรม ส่วนพุทธองค์ก็จาริกไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรมโปรดชฎิลสามพี่น้อง

2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ ผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จำนวน 4 วัด และ 1 มูลนิธิ ดังนี้

2.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดป่าสุคะโต ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ มีดังนี้ (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการพัฒนาสังคม เริ่มจากหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ ท่านได้สร้างอาชีพให้กับชุมชน โดยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองและสอนให้คนห่างไกลยาเสพติด ทำให้ชาวบ้านผู้ที่หาเช้ากินค่ำไม่มีอาชีพ ท่านได้สร้างอาชีพให้กับชุมชนเพื่อให้ชุมชนอยู่ดีกันดี (2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการอนุรักษ์ป่า ฟื้นฟูป่า สร้างแหล่งน้ำ และอนุรักษ์แหล่งน้ำ โดยท่านพาชุมชนปลูกป่า พาชุมชนอนุรักษ์ป่าและฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณวัดป่าสุคะโต หลังจากนั้นได้หลวงพ่อบุญธรรม สานต่อเจตนารมณ์ของหลวงพ่อคำเขียน ณ ปัจจุบันนี้ได้มีพระไพศาล วิสาโล ได้สานต่อในการพาชุมชนรักษาฟื้นฟูป่า สร้างแหล่งน้ำและอนุรักษ์แหล่งน้ำ (3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของการตั้งสถาบันสติปัฏฐาน หลวงพ่อคำเขียนกล่าวว่า “จะมาปฏิบัติธรรมที่สุคะโตไม่ต้องเตรียมอะไร ตั้งต้นจากศรัทธา เชื่อว่าทำดี ดี ทำชั่ว ชั่ว ที่นี่เป็นที่ทำความดี ที่ละความชั่ว เราจะเป็นเพื่อนที่ดี เป็นมิตรที่ดี ไม่พาหลงทิศหลงทาง ไม่ต้องเตรียมอะไรแต่ต้องมีศรัทธา ไม่ต้องขออนุญาตจากใคร มาได้เลย ขอให้ที่นี่เป็นบ้านของเรา มาถึงแล้วก็ไปสำนักงานลงทะเบียนอย่างองอาจว่าจะมาอยู่ที่นี่ กี่วัน กี่เดือน กี่ปี หรือไม่มีกำหนด ถ้ามีคำถามว่า “มาได้ยังไง” ให้บอกว่า “รู้จักหลวงพ่อคำเขียน” เท่านี้ก็พอแล้ว มาเถอะ มีข้าวให้กิน มีที่ให้อยู่ ไม่ทอดทิ้ง (4) เผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปของวิชาการ โดยการเขียนหนังสือ และบรรยายธรรมตามสถานศึกษา พระอาจารย์ไพศาล วิสาโล เป็นพระนักปฏิบัติ พระนักวิชาการ และพระนักพัฒนารุ่นใหม่ ท่านทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหลายรูปแบบตามความเหมาะสมกับกาล เวลา สถานที่ และบุคคล ว่าบุคคลไหนเหมาะสำหรับที่จะเผยแผ่ อย่างเช่น ชาวบ้านผู้ที่หาเช้ากินค่ำไม่มีอาชีพท่านก็สร้างอาชีพให้กับชุมชนเพื่อให้ชุมชนอยู่ดีกันดี เมื่อคนอยู่ดีกินดีเขาก็จะเข้าวัดปฏิบัติธรรมและมีการทำบุญ ส่วนนักวิชาการ นักธุรกิจที่ไม่ค่อยมีเวลาเข้าวัดและไม่ค่อยมีเวลาปฏิบัติธรรมท่านก็เขียนหนังสือให้อ่านโดยการพิมพ์เป็นวิทยาทาน ส่วนนักเรียนนักศึกษา ท่านก็ออกไปบรรยายธรรมตามโรงเรียนตามมหาวิทยาลัย

2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีดังนี้ (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการขยายสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศ วัดหนองป่าพงได้กลายมาเป็นต้นแบบของวัดป่ากว่า 100 แห่งในประเทศไทย และอีกหลายประเทศทั่วโลก เช่น ประเทศออสเตรเลีย ฝรั่งเศส แคนาดา เยอรมัน อิตาลี มาเลเซีย นิวซีแลนด์ สวิสเซอร์แลนด์ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เป็นตัวอย่างของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ โดยการเน้นความเรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ ไม่ฟุ่มเฟือยหรือสะสม คงความเป็นพุทธ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อย่างแท้จริง (2) การสอนอาชีพให้กับชุมชน เช่น สร้างอาชีพให้กับชุมชน การสร้างแหล่งน้ำ การปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น (3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการการสอนแบบพาทำหรือทำให้ดู (Leaning by doing)

2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดป่านานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการแนะนำชีวิตบรรพชิตให้ชาวต่างชาติ และให้การศึกษาด้านศาสนา

พุทธแก่ญาติโยมชาวต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว นักการศาสนา ผู้มาแวะเยี่ยมเยือน ผู้ที่มีความสนใจด้านการวิปัสสนากรรมฐาน ปฏิบัติธรรม ภาวนา นั่งสมาธิ โดยผู้สนใจสามารถเข้าพักในวัดได้ 3 วัน 1 สัปดาห์ หรือมากกว่านั้นตามความสนใจของแต่ละบุคคล และตามข้อกำหนดในกฎระเบียบการเข้าพักของวัด ซึ่งระหว่างที่พักอยู่ในวัดต้องนุ่งขาวห่มขาว ถือศีลแปด ประพฤติพรหมจรรย์ ทานอาหารมื้อเดียว และในแต่ละวันก็จะมีตารางกิจกรรมต่างๆ ให้ทำควบคู่ไปกับการศึกษาพระธรรมวินัย รับการอบรมกรรมฐาน ฟังพระธรรมเทศนาและการสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดความเห็น

ด้านวิชาการ โดยทางวัดป่านานาชาติจัดทำหนังสือธรรม แปลคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษ พิมพ์เผยแพร่ออกไปสู่ระดับสากล รวมถึงบทเรียนธรรมศึกษาเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อใช้ในการสอนพระปริยัติธรรมเบื้องต้นแก่พระภิกษุสามเณรชาวต่างชาติ ตามปกติวัดป่านานาชาติยังเป็นสถานที่สำหรับให้นักเรียน นักศึกษา ชาวบ้าน บุคคลทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาได้สดับฟังพระธรรมเทศนารักษาอุโบสถศีล และสนทนาธรรมโดยตลอดเรื่อยมา พร้อมทั้งมีการจัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาวัดป่านานาชาติยึดเอาพระวินัยเป็นแม่แบบในการปฏิบัติข้อวัตรต่างๆ เป็นหลัก จึงให้ความสำคัญในการแนะนำข้อวินัยบัญญัติต่อผู้ที่ต้องการลองเข้ามาศึกษารูปแบบชีวิตในผ้าเหลืองตั้งแต่แรก และเน้นการอบรมศึกษาด้านพระวินัยสำหรับเหล่าพระสงฆ์ที่บวชแล้ว ทางวัดได้จัดหลักสูตรการเรียนพระวินัยเป็นภาษาอังกฤษขึ้น ที่มีการร่วมกันศึกษาอภิปรายและแลกเปลี่ยนความเข้าใจอย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลาสามเดือนในพรรษาทุกๆ ปี

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ วัดป่านานาชาติสนับสนุนและส่งเสริมนการศึกษาให้กับ นักเรียน โรงเรียน สถานศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม อีกทั้งให้การสนับสนุนด้านงบประมาณกับหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาล มูลนิธิ กองทุนต่างๆ วัดอื่นๆ นอกเหนือจากสายวัดป่า โดยต่อเนื่องเรื่อยมา การปฏิบัติดังนี้เป็นการถ่ายทอดสืบต่อซึ่งข้อวัตรปฏิบัติปฏิปทาของหลวงปู่ชาเอาไว้ ในฐานะที่วัดป่านานาชาติเป็นวัดสายวัดป่า ทางวัดให้ความสำคัญมากในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาก ทั้งวัดป่านานาชาติและสำนักสาขาทั้งสองซึ่งอยู่ในอุทยานแห่งชาติจึงมีความร่มรื่นและเต็มไปด้วยไม้ยืนต้นหลากหลายพรรณ

2.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดไตรสิกขาทลามลตารา ตำบลแพด อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร มีดังนี้ 1) โครงการปฏิบัติธรรมที่ไตรสิกขาทลามลตาราม พระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ท่านเป็นพระนักปฏิบัติ พระนักเทศน์ พระนักปราชญ์ ท่านได้เริ่มการประกาศตนเองในการเป็นผู้นำปฏิบัติและเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างจริงจัง โดยท่านยอมทิ้งความสุข ความสบายที่ได้รับอย่างพรั่งพร้อมในชีวิตฆราวาสโดยไม่มีความอาลัยในสิ่งเหล่านั้น หันหลังให้กับโลกที่เต็มไปด้วยกิเลส ตัณหา อย่างไม่ท้อถอย ด้วยปณิธานที่มุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) โครงการปฏิบัติธรรมสัญจร พระอาจารย์สมภพ ท่านได้จัดทำโครงการออกไปจัดปฏิบัติธรรมตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่ออำนวยความ

สะดวกให้กับพุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงธรรม และ 3) การเผยแผ่พระพุทะศาสนาโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ คือการจัดรายการธรรมทางวิทยุและบันทึกเทป ซึ่งส่วนมากจะเป็นการเทศนาแล้วบันทึกเสียงไว้ ในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของชาติ และปาฐกถาในหน่วยงานราชการต่างๆ ที่รวบรวมได้จำนวน 417 เรื่อง รายการเรื่องที่พระอาจารย์สมภพ แสดงธรรมเทศนาและได้บันทึกเสียงรวบรวมได้เป็นเรื่องเป็นหัวข้อจำนวน 417 เรื่อง

2.5 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอาศรมชนะมาร (มูลนิธิ) อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา การดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอาศรมชนะมาร มีลักษณะหลากหลายที่ครอบคลุมทั้งในมิติของการศึกษา การพัฒนาจิตใจ และการใช้สื่อสมัยใหม่ในการสื่อสารหลักธรรมคำสอน โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 แนวทางหลัก ดังนี้ 1) การสร้างธรรมทายาท โดยให้การสนับสนุนทางการศึกษาแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดีและมีความประพฤติเรียบร้อย ถือเป็นการวางรากฐานทางคุณธรรมแก่เยาวชน ซึ่งเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาในระยะยาวผ่านการบ่มเพาะจิตใจของเยาวชนรุ่นใหม่ 2) การจัดตั้งมูลนิธิปัญญาประทีป เพื่อเป็นองค์กรหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ มูลนิธิดังกล่าวก่อตั้งขึ้นโดยความร่วมมือของผู้บริหารโรงเรียนทอสี คณะครู ผู้ปกครอง และศิษยานุศิษย์ของพระอาจารย์ชยสาโร ได้รับการรับรองจากกระทรวงมหาดไทยให้เป็นนิติบุคคล เลขที่ทะเบียน กท. 1405 ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2551 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ ได้แก่ (1) สนับสนุนการพัฒนาสถาบันการศึกษาที่ดำเนินการตามระบบไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) แห่งพระพุทธศาสนา (2) เผยแผ่หลักธรรมคำสอนผ่านกิจกรรมอบรมและการปฏิบัติธรรม รวมถึงจัดทำสื่อธรรมะในรูปแบบต่างๆ เพื่อแจกจ่ายเป็นธรรมทาน (3) ส่งเสริมความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน และการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (4) สร้างความร่วมมือกับองค์กรสาธารณกุศลอื่นๆ เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ และ 3) การใช้สื่อสารสนเทศสมัยใหม่ในการเผยแผ่ธรรมะ ผ่านรายการโทรทัศน์ เช่น รายการ สุขทุกวัน 7 วัน 7 กูรู ทางช่อง Amarin TV ช่อง YouTube และ Facebook โดยพระอาจารย์ชยสาโรได้เมตตาอนุญาตให้คณะศิษยานุศิษย์จัดทำและดูแลเว็บไซต์ของมูลนิธิปัญญาประทีป เพื่อเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปสามารถดาวน์โหลดเนื้อหาเพื่อศึกษาเรียนรู้ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย อย่างไรก็ตาม หากมีหน่วยงานประสงค์จะนำสื่อจากเว็บไซต์ไปเผยแผ่ในเชิงสาธารณะ ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากทางมูลนิธิก่อน แนวทางดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามของอาศรมชนะมารในการประยุกต์ใช้แนวคิดพระพุทธธรรมร่วมกับนวัตกรรมสมัยใหม่และการบริหารจัดการอย่างมีระบบ เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางและยั่งยืน

3. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากผลการศึกษา ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกเป็น 4 รูปแบบหลัก ซึ่งครอบคลุม

ทั้งมิติทางสังคม วัฒนธรรม การสื่อสาร และการสงเคราะห์ โดยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ 1) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงพัฒนาชุมชนเป็นการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยมีแนวทางสำคัญดังนี้ (1) การดำเนินโครงการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น การส่งเสริมอาชีพที่สุจริต การหลีกเลี่ยงอบายมุข การอนุรักษ์ป่าและแหล่งน้ำ และการสร้างความตระหนักในหลักเศรษฐกิจพอเพียง (2) การอบรมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต(3) การให้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการอบรมและเผยแพร่หลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน 2) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงวัฒนธรรมประเพณีเป็นการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อธำรงรักษาความศรัทธาและส่งเสริมคุณธรรม โดยมีลักษณะการดำเนินงาน ดังนี้ (1) การจัดโครงการปฏิบัติธรรม ทั้งภายในวัดและในสถานที่อื่น ๆ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงการฝึกฝนจิตใจ (2) การจัดกิจกรรมบูชาคุณและสืบสานปณิธานของครูบาอาจารย์ โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตสำนึกแห่งความกตัญญู (3) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและยึดมั่นในหลักธรรมอย่างต่อเนื่อง 3) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงการสื่อสารเน้นการถ่ายทอดหลักธรรมผ่านกระบวนการสื่อสารที่หลากหลายและเข้าถึงง่าย ดังนี้ (1) การสอนธรรมที่ประกอบด้วยเมตตาธรรม โดยยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เพื่อช่วยให้ผู้คนหลุดพ้นจากความทุกข์ (2) การสื่อสารเพื่อสร้างแรงจูงใจและโน้มน้าวจิตใจให้เกิดการตื่นรู้และใฝ่ธรรม (3) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ เช่น สื่อโทรทัศน์ YouTube และ Facebook 4) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงการสงเคราะห์มุ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการเข้าถึงธรรมะ ได้แก่ (1) การมอบทุนการศึกษาให้แก่เยาวชนที่มีความประพฤติดีและผลการเรียนดี (2) การแจกจ่ายธรรมทาน เช่น หนังสือธรรมะ หรือสื่อธรรมะให้แก่ผู้สนใจโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย (3) การส่งเสริมให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจและจิตใจ (4) การประสานความร่วมมือกับองค์กรการกุศลในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เพื่อขยายผลการเผยแผ่ในระดับชุมชนและสังคม

รูปแบบทั้ง 4 นี้สะท้อนถึงการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนาเข้ากับชีวิตประจำวัน และบริบทสังคมร่วมสมัยอย่างสมดุล มีทั้งการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ การธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่อย่างมีประสิทธิภาพ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่: กรณีศึกษาพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้พิจารณาประเด็นค้นพบมาอภิปรายผลดังนี้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า พุทธองค์ได้นำหลักธรรมที่พุทธเจ้าตรัสรู้ไปสั่งสอนสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ โดยเริ่มจากพุทธเจ้าแสดงธรรมครั้งแรกแก่ปัญจวัคคี ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน จนมีพระภิกษุสงฆ์เกิดขึ้นในพุทธศาสนา หลังตากออกพรรษาพระพุทธเจ้าส่งสาวกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก 60 รูป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งพระพุทธองค์และเหล่าสาวกต่างก็ได้นำหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้จากการตรัสรู้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่ออนุเคราะห์และเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกรกต ชาบัณฑิต, เกษมชาติ นเรศเสนีย์ และภิศักดิ์ กัลยาณมิตร (2556, หน้า 55-56) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต มีเป้าหมายที่ชัดเจนคือเพื่อประโยชน์สุขแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย และเพื่อให้เวไนยสัตว์ทั้งหลายได้บรรลุมรรคผลและนิพพาน สำหรับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตนั้น มีทั้งเชิงรับและเชิงรุก ส่วนวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีการเผยแผ่หลายแบบ ซึ่งพระองค์ทรงประยุกต์วิธีการเผยแผ่ให้เข้ากับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตล้วนมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จทั้งสิ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ พบว่ามีหลายวิธีการและหลายรูปแบบที่พระสงฆ์เลือกใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสม ความทันสมัย และเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับบุคคลที่ต้องการรู้ธรรม เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปของหนังสือ บทความ การเทศน์ การอบรมสั่งสอน การบรรยายธรรม การเผยแผ่ผ่านทางโทรทัศน์ ยูทูป เวฟไซร์ และการเผยแผ่ในรูปสังคมสงเคราะห์ โดยการสร้างอาชีพ ปลูกป่า สร้างแหล่งน้ำ สร้างชุมชนสันติ สร้างศูนย์ปฏิบัติธรรม เป็นต้น โดยมีเป้าหมายการเผยแผ่เพื่อมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและสามารถนาไปปฏิบัติเพื่อให้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยครั้งพุทธกาลตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยกรกต ชาบัณฑิต, เกษมชาติ นเรศเสนีย์ และภิศักดิ์ กัลยาณมิตร (2556, หน้า 55-56) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก พบว่า รูปแบบการเผยแผ่นั้นในปัจจุบันเป็นแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ ส่วนวิธีการเผยแผ่นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถและเชี่ยวชาญของผู้เผยแผ่ซึ่งมีวิธีการเทศนาธรรมปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนกรรมฐาน และการสอนแบบประยุกต์โดยยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ไทย มีเป้าหมาย 3 ด้าน คือ 1) ด้านการศึกษาเป็นการศึกษาเรื่องไตรสิกขา 2) ด้านศาสนา คือ การเรียนรู้และเข้าใจศาสนพิธีต่างๆ ของพระพุทธศาสนา 3) ด้านวัฒนธรรม คือการตระหนักถึงคุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สำหรับรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นแบบเชิงรุกโดยผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ละท่านต้องประยุกต์ความถนัดของตนให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ตามยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก อันประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 4 ด้าน คือ 1) ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย โดยใช้ความร่วมมือ

จากทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง 2) ยุทธศาสตร์การขยายพลัง โดยสนธิความสามารถของกลุ่มพุทธศาสนิกชนต่างๆ ให้เกิดพลัง 3) ยุทธศาสตร์การปลูกฝังศรัทธา กระทำโดยพัฒนาแบบการปฏิบัติในการเข้าถึงหลักธรรมอย่างถูกต้อง 4) ยุทธศาสตร์การแสวงหาความหลุดพ้นกระทำโดยมุ่งเน้นปฏิบัติต่อกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เหมาะสมเพื่อหลุดพ้นทุกข์อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของคณะสงฆ์ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกต่อไป และสอดคล้องกับงานวิจัยพระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยทสฺสี) (2557, หน้า 80-91) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมียุทธศาสตร์ด้วยการวิเคราะห์แบบสวอท (SWOT Analysis) การใช้ทฤษฎี 4 ส. ได้แก่ สัททัสสนา-แจ่มแจ้ง สมาทปนา-จูงใจ สมุเตชนา-แกล้วกล้า สัมปหังสนา-ร่าเริง และหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ได้แก่ เป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง รู้จักชี้แจง เป็นผู้อดทน พูดด้วยคาลึกศึกษาซึ่งได้ ไม่ชกนาในการเสื่อรวมทั้งการเสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องรักษาเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า เหมือนครั้งพระพุทธองค์ส่งพระสงฆ์สาวกไปเผยแผ่พระพุทธครั้งแรก คือเพื่ออนุเคราะห์แก่สัตว์โลก เพื่อความสุขของมหาชน

1.2 การแสดงธรรมแต่ละครั้งต้องมีการวิเคราะห์ผู้ฟังก่อนแล้วจึงเลือกธรรมให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

1.3 เทคนิควิธีการแสดงธรรมและการใช้สื่อต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับผู้ฟังและทันสมัย

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

คณะสงฆ์ไทยควรกำหนดนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ชัดเจน โดยการกำหนดรูปแบบเทคนิค วิธีการและการใช้สื่อในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่: กรณีศึกษาพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ได้องค์ความรู้จาการวิจัย คือยุคสังคมสมัยใหม่ซึ่งเป็นยุคที่มีการดินรนขวานขวายในสังคมที่มีการบีบคัน ซึ่งแต่คนต่างก็มีเวลาน้อยที่จะเข้าวัดฟังธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องออกแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้ากับคนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการศึกษาถอดบทเรียนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงสามารถสรุปรูปแบบที่เหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน 4 รูปแบบ ดังนี้ 1) การ

เผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบพัฒนาชุมชน เช่น พาชุมชนปลูกป่า อนุรักษ์แหล่งน้ำ สร้างอาชีพในชุมชน เป็นต้น 2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบวัฒนธรรมประเพณี เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการแสดงธรรม รักษาศีลอุโบสถและปฏิบัติธรรม เป็นต้น 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการสื่อสารเชิงพุทธ เช่น การออกไปอบรมธรรมตามสถานที่ต่างๆ 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการสงเคราะห์ เช่น ให้ทุนการศึกษา สร้างสถานที่ศึกษา เป็นต้น ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กรกต ชาบัณฑิต, เกษมชาติ นเรศเสนีย์ และภิศักดิ์ กัลยาณมิตร. (2556). ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 7(2), 55-56. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/view/31385/26963

กองบริหารงานทรัพยากรบุคคล. (2567). *วันอาสาฬหบูชา*. เข้าถึงได้จาก https://www.doe.go.th/prd/hrad/custom/param/site/138/cat/40/sub/0/pull/detail/view/detail/object_id/1086

ณรงค์ เส็งประชา. (2545). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยทสฺสี). (2557). ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร,* 2(2), 80-91. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/76535/61489

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2544). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2544). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2531). *เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม แห่งที่ 2. (2567). *วันอาสาฬหบูชา*. เข้าถึงได้จาก http://www.watpamahachai.net/Buddha/Buddha5.htm

บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ในจังหวัดยโสธร*

The Integration of The Temples Management According to Theravada Buddhist Philosophy in Yasothon Province

พระปัญกร ปญฺญาธโร (จันทร์ประแดง), โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และพระมหาใจสิงห์ สิริธมฺโม (เถื่อนศรี)
Phra Panyakorn Punyataro (Chanpradaeng), Sowit Bamrungphak
and Phramahajaising Siridhammo (Thuansri)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Roi-Et Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: crubanoom@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร และ 3) บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพุทธศาสนา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำองค์กร ผู้นำทางพระพุทธศาสนา ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป จำนวน 15 รูป/คน เครื่องมือวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย คือ Planning การวางแผน Organizing การจัดองค์กร Staffing งานบุคลากร Directing การอำนวยการ Controlling การกำกับดูแล

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร มี 3 หลัก คือ 1) หลักสัปปายะ การจัดการสภาพแวดล้อม เสนาสนะ บุคลากร และกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักธรรม เพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนทางจิตวิญญาณ 2) หลักปาปณิกธรรม คือ การมีวิสัยทัศน์ในการบริหาร และ 3) หลักสาราณียธรรม คือ การส่งเสริมความร่วมมือและความสามัคคีภายในองค์กรสงฆ์และชุมชน

---

*ได้รับบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 12 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 28 มิถุนายน 2568
Received: February 19, 2025; Revised: June 12, 2025; Accepted: June 28, 2025

3. การบูรณาการการบริหารวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ด้วยหลักปาปณิกธรรม คือ การมีวิสัยทัศน์และความสามารถในการบริหาร ความสามารถในการประสานความร่วมมือ การบริหารจัดการวัดที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยหลักสัปปายะ คือ การจัดการสภาพแวดล้อม เสนาสนะ บุคลากร และทำกิจกรรมผ่านหลักสาราณียธรรมให้เกิดความร่วมมือและความสามัคคีภายในองค์กรสงฆ์และชุมชน

คำสำคัญ: บูรณาการการบริหาร; การบริหารจัดการวัด; หลักพุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the concept of temple management theory in Thai society, 2) to examine the principles of Theravāda Buddhist philosophy regarding temple management in Yasothon Province, and 3) to integrate temple management practices with the principles of Theravāda Buddhist philosophy in Yasothon Province. This qualitative research was conducted through the study of the Tripiṭaka and academic documents on Buddhism. Key informants included 15 individuals comprising organizational leaders, Buddhist leaders, community leaders, and members of the general public. The research instrument used was in-depth interviews, and the findings were presented using analytical descriptive methods.

The results revealed the following:

1. The concept of temple management theory in Thai society encompasses five key functions: planning, organizing, staffing, directing, and controlling.

2. The principles of Theravāda Buddhist philosophy applied to temple management in Yasothon Province include three core principles: 1) Sappāya – managing the environment, buildings, personnel, and activities in accordance with Dhamma to promote spiritual and community development; 2) Paññāniya-dhamma – the presence of vision and insight in administration; 3) Sāraṇīya-dhamma – fostering cooperation and unity within the Sangha and the wider community.

3. The integration of temple administration based on Theravāda Buddhist philosophy emphasizes the Paññāniya-dhamma principle, involving visionary leadership and administrative capability, along with effective coordination. Successful temple administration also depends on the Sappāya principle—managing the physical and human

environment—and the application of the Sāraṇīya-dhamma principle to cultivate harmony and collaboration within the Sangha and the community.

Keywords: Integration of administration; temple management; Theravāda Buddhist philosophy

1. บทนำ

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีที่อยู่อาศัยถาวร เพราะการมีที่พักถาวรอาจทำให้เกิดความยึดติดทางโลก ซึ่งขัดกับเป้าหมายของการบวชเพื่อการบรรลุนิพพาน โดยสถานที่พำนักที่พระพุทธเจ้ากำหนดไว้คือ รุกขมูลเสนาสนะหรือการพักอาศัยใต้โคนต้นไม้ พร้อมจาริกไปเรื่อยๆ เพื่อป้องกันการยึดติด ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายอุทยานเวฬุวันแด่สงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนา (วิ.ม. 4/59/71) ต่อมาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ได้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส ขออนุญาตจากพระพุทธองค์สร้างที่พักถวายแก่พระพุทธองค์และหมู่พระภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้ถวายที่พักเหล่านั้นแก่พระสงฆ์ในทิศทั้ง 4 ผู้มาแล้วและยังไม่มา (วิ.จู. 7/307/117-119) เมื่อหมู่พระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น เหล่าผู้ศรัทธาจึงได้ถวายปัจจัยสี่แก่หมู่พระสงฆ์เป็นจำนวนมากขึ้นตามไปด้วย วัดจึงมิใช่เพียงสถานที่ประกอบศาสนกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางในการฝึกฝนอบรมจิตใจการศึกษา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและสังคมที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม บทบาทของวัดในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตไปมากขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ทำให้เกิดความจำเป็นในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ในอดีต การบริหารจัดการวัดยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการดูแลกิจการภายในวัด แต่ในยุคปัจจุบัน เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ เช่น การจัดการทรัพยากรบุคคล การเงิน การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาชุมชน การจัดการกับปัญหาทางสังคม และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก อย่างไรก็ตาม พบว่าการบริหารจัดการวัดในบางแห่งยังขาดความเป็นระบบ ขาดการบูรณาการแนวคิดการบริหารสมัยใหม่เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคมได้อย่างเต็มที่ ซึ่งการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่างๆ เจ้าอาวาสนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการผู้มีหน้าที่บริหารและปกครองวัดที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด ดังนั้นการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เจ้าอาวาสจะต้องเป็นบุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือ และเป็นที่ศรัทธาของประชาชน ซึ่งคุณสมบัติของ

เจ้าอาวาสนั้นต้องมีพรรษา 5 ขึ้นไป เป็นผู้มีความรู้ความสามารถสมควรแก่ตำแหน่ง มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัยมีศีลจารวัตรที่น่าเคารพเลื่อมใสเป็นผู้ทรงเกียรติ เป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในท้องถิ่นนั้น โดยอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้แก่ การบำรุงรักษาวัด จัดการศาสนสมบัติ ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัย รวมทั้งให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล (พระครูอาทรยติกิจ (ชื้น ปญฺญากาโม), พระสุธีวีรบัณฑิต และบุษกร วัฒนบุตร, 2560, หน้า 475-490) และเจ้าอาวาสมีอำนาจห้ามบุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาตเข้าอยู่อาศัยในวัด สั่งให้บุคคลที่ไม่อยู่ในโอวาทออกจากวัด และสั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดทำงาน ทำทัณฑ์บน หรือขอขมาโทษ หากประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสที่ชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ หรือระเบียบต่างๆ (กองพุทธศาสนสถาน, 2553, หน้า 3) เมื่อเจ้าอาวาสซึ่งมีหน้าที่และมีอำนาจในการปกครองดูแลกิจการต่างๆ ภายในวัดนั้น เจ้าอาวาสควรมีการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทต่างๆ เพื่อสร้างคุณค่าให้กับบุคคลและองค์กร และควรทำวัดให้เป็นไปในด้านฝึกกรรมฐาน อบรมปฏิบัติธรรม บำเพ็ญธรรม ซึ่งสามารถเป็นที่พักทางจิตใจ ดังนั้น การสร้างวัด สถานที่ทำความดี จึงควรสร้างตามหลักสัปปายะ เพราะถือว่าเป็นหลักธรรมชาติทั่วไปหรือสิ่งแวดล้อมต่าง เพราะวัดที่มีความสัปปายะนั้น ทำให้มีที่อยู่ ที่พักอาศัยและสถานที่ที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม มีสถานที่บิณฑบาตที่เหมาะสม มีการพูดคุยหรือการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม มีอาหารและเครื่องบริโภคที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ มีสภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม (พระพุทธโฆษาจารย์, 2548) เมื่อได้สร้างวัดตามหลักสัปปายะเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ควรใช้การบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองของวัดสืบต่อไป ประกอบด้วย หลักปาปณิกธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ โดยเจ้าอาวาสต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล สามารถจัดการธุระได้มีความเชี่ยวชาญพาะด้าน และเป็นที่พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2549) พร้อมด้วยการใช้หลักสาราณียธรรมอันเป็นหลักการอยู่ร่วมกัน โดยมีการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ แนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี ทำสิ่งที่เป็นประโยชนแก่กัน พอได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน และมีศีลบริสุทธิ์เสมอกัน (ที.ปา. 11/317/257) ด้วยการบริหารจัดการตามหลักธรรมนี้ วัดจะมีความสถานที่สงบสุขที่ประชาชนและพระสงฆ์สามารถดำรงตนในธรรมได้อย่างยั่งยืนต่อไป จังหวัดยโสธรเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีวัดจำนวนมากถึง 649 แห่ง พระภิกษุ 2,987 รูป และสามเณร 316 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร, 2565) วัดในพื้นที่นี้มีบทบาทสำคัญต่อการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านจิตใจและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม พบว่าการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธรยังคงเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น การขาดแนวทางการบริหาร

ที่เป็นระบบ การเน้นพัฒนาอาคารสถานที่มากกว่าการส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติธรรม ขาดความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน และการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร มีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดที่สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเน้นการผสมผสานระหว่างหลักธรรม เช่น หลักสัปปายะ หลักปาปณิกธรรม และหลักสาราณียธรรม กับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและจิตใจที่มีประสิทธิภาพ ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน เสริมสร้างความมั่นคงยั่งยืนให้แก่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร
3. เพื่อบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงลึก ผ่านการศึกษาเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหลักที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดและหลักพุทธปรัชญาเถรวาท แหล่งข้อมูลสำคัญประกอบด้วย พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ และฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 งานวิชาการและตำราทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดและการบูรณาการหลักธรรมในการบริหาร วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่ผ่านมา ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัด การพัฒนาชุมชน การใช้หลักพุทธศาสนาในการบริหารจัดการ

2. การวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาวัดในจังหวัดยโสธร โดยเฉพาะวัดที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน ซึ่งคัดเลือกจากวัดที่มีการบริหารจัดการที่โดดเด่นและมีศักยภาพในการเป็นแบบอย่าง ได้แก่ 1) วัดศรีธรรมมาราม (พระอารามหลวง) 2) วัดมหาธาตุ (พระอารามหลวง) 3) วัดสิงห์ท่า 4) วัดพระธาตุกู่จาน 5) วัดพระพุทธบาทยโสธร 6) วัด หอก่อง 7) วัดป่านิคมพัฒนาราม 8) วัดภูถ้ำพระ วัดเหล่านี้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองยโสธรและอำเภอใกล้เคียง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกจากการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ความเชื่อมโยงกับชุมชน การประยุกต์ใช้แนวคิดการบริหารที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา

3. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาร่วมวิเคราะห์กับข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อสรุปเป็นประเด็นปัญหาสำหรับการทำวิจัย

4. จัดการสนทนากลุ่มเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร แล้วนำไปสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) พัฒนาชุดคำถามสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมหัวข้อเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาในการบริหาร และความคิดเห็นเกี่ยวกับการบูรณาการแนวคิดสมัยใหม่กับหลักธรรม 2) แบบบันทึกภาคสนาม (Field Notes) ใช้สำหรับบันทึกข้อสังเกตและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการลงพื้นที่ 3) การบันทึกเสียง เพื่อความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล (โดยได้รับความยินยอมจากผู้ให้สัมภาษณ์)

6. ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร โดยเน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาในบริบทของการบริหารวัด โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย 1) พระสงฆ์ (เจ้าอาวาสและพระภิกษุ) จำนวน 8 รูป 2) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คน 3) ผู้บริหารองค์กรท้องถิ่น จำนวน 1 คน 4) คณะกรรมการวัด จำนวน 2 คน 5) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน 6) ประชาชนทั่วไป จำนวน 1 คน รวมทั้งหมด 15 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกตามวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเน้นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงในการบริหารจัดการวัด

7. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ข้อมูลที่รวบรวมได้จะนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และเชิงอุปนัย (Inductive Analysis) โดยเน้นการตีความเชิงลึกเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดการบริหารสมัยใหม่และหลักพุทธปรัชญา 1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แยกประเด็นสำคัญจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และเอกสาร เพื่อนำไปจัดหมวดหมู่และสรุปผล 2) การตรวจสอบข้อมูล (Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

8. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (Data Validation) ใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลผ่านการตรวจสอบแบบย้อนกลับ (Member Checking) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสอบทานกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อยืนยันความถูกต้อง นอกจากนี้ ยังใช้การอภิปรายผลกับผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องเพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

9. การนำเสนอผลการวิจัย โดยผลการวิจัยจะถูกนำเสนอในรูปแบบของการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยสรุปผลการวิจัยออกเป็นหัวข้อหลักๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งมีการอภิปรายผลเชิงวิชาการเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่กับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท รวมถึงข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับการบริหารจัดการวัดในอนาคต

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการวัดในสังคมไทย พบว่า การบริหารจัดการวัดในสังคมไทยมีพัฒนาการตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นพื้นฐานในการบริหารแบบธรรมาธิปไตย ซึ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การบริหารวัดก็ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่วัดมีความเชื่อมโยงกับสังคมมากขึ้น ทั้งด้านจิตวิญญาณและวัตถุ

การบริหารวัดในปัจจุบันต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) ศาสนบุคคล เช่น พระภิกษุ สามเณร และชุมชน 2) ศาสนธรรม คือ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ต้องยึดถือเป็นหลัก 3) ศาสนสถาน เช่น เสนาสนะและทรัพย์สินต่างๆ 4) ศาสนพิธี ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับชุมชน และการบริหารวัดที่ดีต้องอาศัยหลักการบริหารสมัยใหม่ควบคู่กับหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น หลักปาปณิกธรรม 3 (จักขุมา วิธูโร นิสสยสัมปันโน) และหลัก POSDC (Planning, Organizing, Staffing, Directing, Controlling) เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงและวัดมีความเจริญก้าวหน้า

วัดในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญทั้งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ศึกษาหาความรู้ และเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางศาสนาและชุมชน การบริหารจัดการวัดที่ดีจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธบริษัท 4 ทั้งทางกายและจิตใจ ส่งผลให้สังคมและประเทศชาติมีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าต่อไป

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร พบว่า หลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร เน้นการใช้หลักธรรม 3 ประการ คือ หลักสัปปายะ หลักปาปณิกธรรม และหลักสาราณียธรรม ดังนี้ 1) หลักสัปปายะ ซึ่งประกอบด้วย 7 ด้าน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและพัฒนาจิตใจ คือ มีการจัดการอาคารสถานที่ให้สะอาด สงบ และเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม มีการจัดเส้นทางสัญจรภายในวัดให้สะดวก ปลอดภัย และเหมาะกับการเดินจงกรม มีการจัดกิจกรรมเผยแผ่หลักธรรมอย่างมีระบบ เพื่อสร้างศรัทธาและความสงบใจ มีการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพและเป็นแบบอย่างทางศาสนา มีการจัดการอาหารตามหลักโภชนาการและสุขลักษณะ มีการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับฤดูกาล เพื่อสุขภาพที่ดีของผู้ปฏิบัติธรรม และมีการจัดกิจกรรมและโครงการที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและสร้างสติปัญญา ซึ่งหลักเหล่านี้มุ่งให้วัดเป็นสถานที่สงบสุขเหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม และส่งเสริมการพัฒนาจิตใจของผู้เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างยั่งยืน 2) หลักปาปณิกธรรม ใช้หลักธรรม 3 ประการในการพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน โดยเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล วางแผนพัฒนาวัดให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในด้านศาสนา การศึกษา และสังคม มีการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และมีการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับ

คณะสงฆ์ ศิษยานุศิษย์ และชุมชน รวมถึงการประสานงานกับองค์กรภายนอกเพื่อจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ทั้งนี้ควรจัดประชุมวางแผนพัฒนาวัดอย่างสม่ำเสมอและแต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะด้านเพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพ และ 3) หลักสาราณียธรรม มุ่งเน้นการสร้างความสามัคคี ความสัมพันธ์ที่ดี และการพัฒนาในทุกมิติของวัดเพื่อให้เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและชุมชน โดยมีบริหารด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารวัดควรปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเมตตา มีการสื่อสารเชิงบวก พูดจาสุภาพ ไพเราะ และให้กำลังใจผู้ที่มาร่วมกิจกรรมในวัด มีการตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวมต่อคณะสงฆ์และคนในชุมชน มีการจัดการทรัพยากรที่โปร่งใสในการบริหารทรัพย์สินของวัด มีการรักษาศีลร่วมกัน โดยส่งเสริมให้คณะสงฆ์และคนในวัดรักษาศีลอย่างเคร่งครัดและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชุมชน และมีการส่งเสริมความเข้าใจร่วมกัน โดยจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย ซึ่งการบริหารวัดตามหลักสาราณียธรรมจะช่วยสร้างความสามัคคีในชุมชน พัฒนาวัดให้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

3. บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร พบว่า การบูรณาการการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธร ได้นำหลักธรรมสำคัญทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นหลักธรรม 3 ประการ ได้แก่ สัปปายะ ปาปณิกธรรม และ สาราณียธรรม ซึ่งแต่ละหลักธรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสำเร็จและความยั่งยืนให้แก่วัดและชุมชน ดังนี้ 1) หลักสัปปายะ เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและส่งเสริมการพัฒนาจิตใจของผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม โดยมีการจัดการพื้นที่วัดให้สะอาด สงบ ร่มรื่น และเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรม รวมถึงการจัดระบบสัญจรภายในวัดให้สะดวกปลอดภัย และการดูแลโภชนาการและสุขภาพของผู้ปฏิบัติธรรม 2) หลักปาปณิกธรรม เน้นการมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและความสามารถในการบริหารจัดการของเจ้าอาวาส ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีปัญญามองการณ์ไกล และสามารถจัดการงานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) หลักสาราณียธรรม ส่งเสริมความรักความสามัคคี และการแบ่งปันภายในวัดและชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือและความเข้มแข็งภายในองค์กร

ผลจากการบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้ ส่งผลให้วัดในจังหวัดยโสธรหลายแห่งประสบความสำเร็จในการพัฒนาและเป็นที่ยอมรับจากชุมชนและหน่วยงานภายนอก ตัวอย่างเช่น วัดพระพุทธบาทยโสธร อำเภอมหาชนะชัย ได้ริเริ่มโครงการ “วัด ประชา รัฐ สร้างสุข” ซึ่งเป็นโครงการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและสร้างความยั่งยืนให้แก่วัด โดยเน้นการพัฒนาสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชน วัดมหาธาตุ และวัดศรีธรรมาราม อำเภอเมืองยโสธร ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภายนอกเพื่อพัฒนาโรงเรียนการกุศลและโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกสามัญและแผนกบาลี ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาวัดและการศึกษาของชุมชน

การบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ ไม่เพียงช่วยพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่สงบสุขและเหมาะสมเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมทาง

ศาสนาและสังคม เจ้าอาวาสที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจนและนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม สามารถสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรภายในวัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดอย่างเต็มที่ ผลลัพธ์ที่ได้คือ วัดมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคีภายในองค์กร และสามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ วัดยังได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกและได้รับรางวัลต่างๆ ซึ่งสะท้อนถึงความสำเร็จในการบริหารจัดการที่เน้นประโยชน์สุขของทุกภาคส่วน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร ตามวิธีดำเนินการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยนี้ศึกษาการบริหารจัดการวัดในจังหวัดยโสธรโดยใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นกรอบแนวคิดหลัก เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีการบริหารสมัยใหม่และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารวัดในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน การบริหารจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ใช้ทรัพยากรและกระบวนการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะสำคัญของการบริหาร ได้แก่ การมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน การพึ่งพาปัจจัยบุคคล การใช้ทรัพยากรเป็นพื้นฐาน การดำเนินการเป็นกระบวนการ การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการอาศัยความร่วมมือร่วมใจอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับพระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร), สมบัติ อรรถพิมล, พระมหากิตติกร กิตฺติรกฺโข (2567, หน้า 54-64) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่กับการจัดการองค์การสงฆ์ พบว่า การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่มี 2 แนวทางหลัก ได้แก่ 1)การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ทั้งในภาครัฐ เอกชน และคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) การบริหารกิจการพุทธศาสนา 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และสาธารณูปการ ซึ่งเป็นการบริหารองค์กรสมัยใหม่ โดยอาศัยหลักพระวินัยและการมอบหมายหน้าที่ตามลำดับความสำคัญ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธวิธีบริหาร ว่าพุทธวิธีการบริหารเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารคณะสงฆ์ สืบทอดมานานกว่า 2,500 ปี และเป็นแบบอย่างในการศึกษาการบริหารในพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการบริหารสรุปเป็นกรอบ POSDC ดังนี้ (1) P (Planning) การวางแผน เพื่อกำหนดทิศทางและแนวทางการดำเนินงาน (2) O (Organizing) การจัดองค์กร โดยกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์และการแบ่งงาน (3) S (Staffing) การจัดการบุคลากร ตั้งแต่การสรรหาและการพัฒนาบุคลากร (4) D (Directing) การอำนวยการ ผ่านการสื่อสารและภาวะผู้นำ (5) C (Controlling) การควบคุมและกำกับดูแลคุณภาพการทำงาน พุทธวิธีการบริหารนี้เน้นสร้างสมดุลระหว่างหลักธรรมทางศาสนาและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการองค์กร

2. การบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทพบว่าวัดในจังหวัดยโสธร มีการวางแผนการดำเนินงานที่ผสมผสานระหว่างหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่และหลักพุทธธรรม ร่วมกับการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาวัดอย่างชัดเจน ทั้งในด้านศาสนกิจ การศึกษา และการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของทองดี ปาโส (2566, หน้า 145-157) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของการบริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่ พบว่า การบริหารจัดการงานสาธารณูปการในวัดมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและสถานที่น่ารื่นรมย์ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้ทฤษฎีระบบของเดวิด อีสตันและหลักการ POSDC (การวางแผน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม) งานสาธารณูปการแบ่งเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ (1) การดูแลศาสนสมบัติ (2) การบูรณะและพัฒนาวัด และ (3) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ เพื่อให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นสถานที่สงบเหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม วัดควรเป็นรมณียสถานที่สะดวกในการเดินทาง สงบเงียบ และเหมาะสำหรับการหลีกเร้น เจ้าอาวาสต้องบริหารจัดการตามหลักการเหล่านี้เพื่อให้วัดเป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ตามหลักสัปปายะ สอดคล้องกับงานวิจัยของปาลิดา นามเสนาะ, พระมหาพงษ์เทพ ปภากโร และปณิดา สร้อยสาย (2566, หน้า 197-207) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการบริหารที่ให้บุคคลในองค์กรหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมทำงานเป็นทีม ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ โดยนำรูปแบบการมีส่วนร่วมมาใช้ในทุกขั้นตอน เช่น การคิดค้นปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน และการประเมินผล พร้อมประยุกต์หลักสาราณียธรรม 6 ได้แก่ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม สาธารณโภคี สีลสามัญญตา และทิฏฐิสามัญญตา เพื่อสร้างความร่วมมือและลดความขัดแย้งภายในองค์กร การสรรหาและพัฒนาบุคลากรเน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และทักษะการบริหาร โดยเฉพาะการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและการทำงานเป็นทีม เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดี ใช้หลักเมตตาวจีกรรมและเมตตากายกรรมเพื่อสร้างแรงจูงใจ ส่วนการควบคุมและติดตามผลเน้นการประเมินอย่างโปร่งใส ยุติธรรม และใช้หลักทิฏฐิสามัญญตาเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรางคณา สุริยะ (2566, หน้า 41-54) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการสร้างองค์กรแห่งความสุข พบว่า หลักสาราณียธรรมประกอบด้วย เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม สาธารณโภคี สีลสามัญญตา และทิฏฐิสามัญญตา เป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีระหว่างเพื่อนร่วมงาน ครอบครัว และชุมชน เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในองค์กร จะช่วยขับเคลื่อนการสร้างองค์กรแห่งความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ ส่งผลให้เกิดสันติสุขและความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการวัดต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมอย่างรอบด้าน เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยและสถานที่ที่สงบ ร่มรื่น การเดินทางสะดวก การเผยแผ่ธรรมที่มีคุณภาพ การสร้างบุคลากรที่มีศีล

ธรรม และการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพและการปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติธรรมที่มีความยั่งยืนและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ปฏิบัติธรรมได้อย่างเหมาะสม

3. การบูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธรสามารถสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพการบริหารและการธำรงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา เป็นแบบอย่างสำหรับการพัฒนาวัดในบริบทอื่นได้อย่างมีประสิทธิผล จึงควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะการบริหารให้ผู้นำทางศาสนา โดยจัดอบรมหลักสูตรที่ผสมผสานความรู้ทางการบริหารกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อให้วัดเป็นทั้งศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและต้นแบบของรมณียสถานที่ส่งเสริมความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา การพัฒนานี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของฐิติวัสส์ สุขป้อม และคณะ (2566, หน้า 21-32) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องหลักพุทธธรรมกับการเสริมสร้างการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มิติการสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาทีมสำหรับผู้บริหาร พบว่า หลักพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพปัจเจกบุคคลและความเป็นหมู่คณะ หลักธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาจึงเป็นแนวปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพตนเอง พัฒนาทีม และ พัฒนาองค์กรที่สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างหลากหลายทั้งด้านการศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนา ครอบครัว ชุมชน สังคม และการพัฒนาองค์กรต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้วัดมีความเจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อม การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชน และการสร้างความสามัคคีภายในชุมชน วัดจึงเป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ขับเคลื่อนด้วยหลักธรรมและความร่วมมือจากทุกฝ่ายเพื่อให้วัดมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยอย่างยั่งยืน และเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ประชาชน อันเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

ในการนำเสนอผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ค้นพบหลักในการบริหารจัดการวัดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้นำที่ดีมีคุณธรรมสามารถนำพาวัดหรือองค์กรไปสู่จุดหมายที่ดีได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล จำต้องส่งเสริมด้วยปัญญาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ รวมถึงมีความรอบรู้เกี่ยวกับบริบทของวัดในทุกๆ ด้านทั้งภายในและภายนอกวัด เพื่อเป็นปัจจัยในการส่งเสริมให้เจ้าอาวาสสามารถสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมีมุมมองที่เปิดกว้าง ยอมรับและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคปัจจุบัน รวมถึงพร้อมที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาเป็นพลังในการส่งเสริมการดำเนินงาน โดยไม่แบ่งแยกหรือขัดแย้งกัน ถ้าทุกฝ่ายมีความปรารถนาหรือเกิดแรงบันดาลใจที่จะนำพาวัดไปในทางที่ดีบน

หลักของประโยชน์ส่วนรวมแล้วนั้น พลังความสามัคคีนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินการไปสู่เส้นทางความสำเร็จ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพบทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชนในจังหวัดยโสธร

2.2 การพัฒนาการแนวคิดกับการประยุกต์ใช้หลักสัปปายะในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา) แบบพุทธบูรณาการในจังหวัดยโสธร

2.3 การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งการเผยพระพุทธศาสนาร่วมกับชุมชนในจังหวัดยโสธร

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง บูรณาการการบริหารจัดการวัดตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดยโสธร ตามระเบียบวิธีวิจัยแล้ว สามารถสรุปในลักษณะเชิงพรรณนา ความว่า “SĀDHU Model” นำเสนอกรอบการบริหารจัดการวัดโดยการบูรณาการหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งประกอบด้วย สัปปายะ (สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม) ปาปณิกธรรม (การมองการณ์ไกลและการบริหารจัดการ) และสาราณียธรรม (การสร้างความสามัคคีและเครือข่ายในวัดที่เข้มแข็ง) ซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการวัดมีความยั่งยืนและมีความร่วมมือที่ดีระหว่างสมาชิกภายในวัดและชุมชน โดยแต่ละส่วนของ “SĀDHU Model” เป็นแนวทางการบริหารจัดการวัดอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

S = Strategic Vision (การบริหารเชิงกลยุทธ์ที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจน) เป็นการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่มุ่งสร้างวิสัยทัศน์ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ช่วยให้องค์กรกำหนดเป้าหมายระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างทิศทางการทำงานที่ชัดเจนทุกด้าน และส่งเสริมการทำงานแบบมีระบบด้วยเป้าหมายร่วมกัน โดยการสื่อสารวิสัยทัศน์ให้ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกันจะเพิ่มความเชื่อมั่นและแรงจูงใจให้พนักงานร่วมกันขับเคลื่อนองค์กรสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายระยะยาว

Ā = Adaptive Management (การบริหารที่ยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวตามบริบทของสังคมและชุมชน) เป็นแนวทางการบริหารที่เน้นความสำคัญของการปรับตัวและความยืดหยุ่นในการจัดการองค์กรหรือชุมชน โดยเฉพาะในบริบทของวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและวัฒนธรรมของชุมชน การบริหารแบบ Adaptive Management จะช่วยให้วัดสามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม แนวทางนี้ไม่เพียงแต่คำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงปัจจัยอื่นๆ เช่น เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ที่อาจส่งผลต่อการดำเนินงานของวัด การบริหารแบบ Adaptive Management จะช่วยให้วัดสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าดั้งเดิมของวัดไว้ได้

D = Dhamma-Centered Leadership (ภาวะผู้นำที่ยึดมั่นในหลักธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี) โดยผู้นำยึดหลักความถูกต้อง ความดีงาม และจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและสังคม ในบริบทการบริหารวัด ผู้นำต้องเข้าใจหลักพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง นำมาใช้บริหารจัดการวัดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นประโยชน์ส่วนรวมและความเจริญของพระพุทธศาสนา สร้างความสงบสุขและความเจริญให้วัดและชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำหลักตามหลักพุทธธรรม

H = Holistic Engagement (การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างรอบด้านระหว่างวัดและชุมชน) เป็นแนวทางที่มุ่งสร้างความร่วมมือรอบด้านระหว่างวัดและชุมชน ไม่จำกัดแค่กิจกรรมทางศาสนา แต่ครอบคลุมด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยให้วัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน เช่น ยกระดับคุณภาพชีวิต อนุรักษ์วัฒนธรรม สร้างอาชีพ และดูแลสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นขึ้น นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

U = Unified Harmony (การส่งเสริมความสามัคคีและสมานฉันท์ในองค์กรและชุมชน) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการสร้างความสมัครสมานสามัคคีและความปรองดองทั้งภายในองค์กรและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของวัดและชุมชนที่เกี่ยวข้อง แนวคิดนี้ไม่เพียงแต่ส่งเสริมให้บุคคลในองค์กรหรือชุมชนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจ การยอมรับ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน อันเป็นการรวมพลังของทุกคนในองค์กรและชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข มีความสุข และเจริญก้าวหน้าอย่างแท้จริง

แนวทาง SĀDHU Model นี้เป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยส่งเสริมให้วัดสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและปัญญาของชุมชน ควบคู่ไปกับการธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงและความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา ดังภาพที่ 1

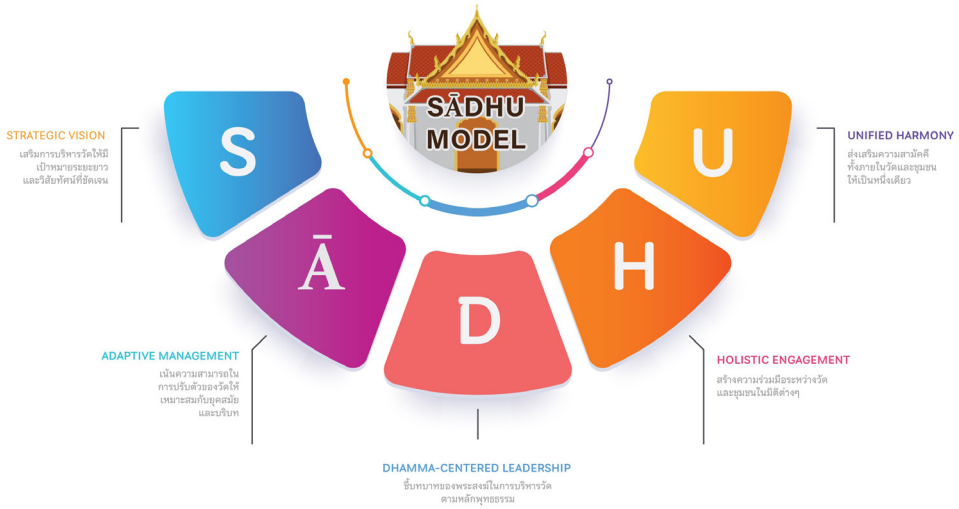

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กองพุทธศาสนสถาน. (2553). *คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน*. นครปฐม: กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

ฐิติวัสส์ สุขป้อม, ณัฏฐกรณ์ ปะพาน, ณัฐพัชร สายเสนา, อภิชาติ หาจัตุรัส, สิรินพร หาจัตุรัส, เอนก เทียนบูชา, เริงวิชญ์ นิลโคตร และวริยาพัชร วรภัสร์สรกุล. (2566). หลักพุทธธรรมกับการเสริมสร้างการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มิติการสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาทีมสำหรับผู้บริหาร. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษ*ม, 18(2), 21-32. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/journalgrdcru/article/view/267557/176631

ทองดี ปาโส. (2566). ภาวะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรมของการบริหารองค์กรในยุคชีวิตวิถีใหม่. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 6(4), 145-157. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jidir/article/view/260237

ปาลิดา นามเสนาะ, พระมหาพงษ์เทพ ปภากโร และปณิดา สร้อยสาย. (2566). การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. *วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 9(1), 197-207. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/article/view/259413

พระครูอาทรยติกิจ (ชื้น ปญฺญากาโม), พระสุธีวีรบัณฑิต และบุษกร วัฒนบุตร. (2560). ประสิทธิผลการบริหารงานของเจ้าอาวาสในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2, ฉบับพิเศษ), 475-490. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/242563

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆษาจารย์. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค* (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง.

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงฺกโร), สมบัติ อรรถพิมล และพระมหากิตติกร กิตฺติรกฺโข. (2567). การจัดการเชิงพุทธสมัยใหม่กับการจัดการองค์การสงฆ์. *วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ*, 2(3), 54-64. https://so18.tci-thaijo.org/index.php/A_GJ/article/view/390/311

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร. (2565). *จำนวนวัดและจำนวนพระภิกษุสามเณรจังหวัดยโสธร*. ยโสธร: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดยโสธร.

สุรางคณา สุริยะ. (2566). การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการสร้างองค์กรแห่ความสุข. *วารสารศาสตร์แห่งพุทธ*, 2(1), 41-54. https://so10.tci-thaijo.org/index.php/JNBS/article/view/1855/1217

วิเคราะห์คติความเชื่อวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสกับวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย*

Guideline of Beliefs, Sacred Objects of Luang Pho Phara Sai and the Life of Communities in Nongkhai Province

ธัญกนกรัชต์ จิรโชคนิธิชโยธร, สมเดช นามเกตุ, พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน (แถวพันธุ์)
และอริย์ธัช เลิศรวมโชค
Thankanokrat Jirachoknithichayotorn, Somdet Namket,
Phramaha Prateep Abhivatdhano (Thawpuntu) and Arithat Loesruamchok
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: a565keng@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา คุณค่าลักษณะพุทธศิลปกรรมวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส 2) ศึกษาคติความเชื่อและแนวปฏิบัติของชุมชนในจังหวัดหนองคายที่มีต่อวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส และ 3) วิเคราะห์คติความเชื่อและแนวปฏิบัติในวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสกับพุทธจิตวิทยาของชุมชนในจังหวัดหนองคาย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย จำนวน 40 รูป/คน ใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อยแล้ววิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลวงพ่อพระใสเป็นพระพุทธรูปสำคัญประดิษฐาน ณ วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย มีประวัติยาวนานตั้งแต่สมัยล้านช้าง สร้างตามแบบศิลปะเวียงจันทน์ องค์พระงดงามด้วยพุทธลักษณะปางมารวิชัย หล่อด้วยทองคำสีสุก นอกจากคุณค่าทางพุทธศิลป์ หลวงพ่อพระใสยังเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน และเป็นที่พึ่งทางจิตใจ พิธีสำคัญ เช่น การอัญเชิญสรงน้ำในวันสงกรานต์ สะท้อนการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

*ได้รับบทความ: 3 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 6 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 13 มิถุนายน 2568
Received: March 3, 2025; Revised: June 6, 2025; Accepted: June 13, 2025

2. คติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสเน้นความศักดิ์สิทธิ์ในการปกป้องคุ้มครอง เสริมสิริมงคล และสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในชุมชนผ่านพิธีกรรมทางศาสนา วัตถุมงคลรุ่นแผ่บารมี ปี 2558 (รุ่นฟ้าผ่า) ได้รับความศรัทธาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ปาฏิหาริย์รอดชีวิตจากฟ้าผ่า และพิธีพุทธาภิเษกที่ศักดิ์สิทธิ์

3. การวิเคราะห์ผลกระทบพบว่า วัตถุมงคลนี้ช่วยเสริมความมั่นใจ ลดความวิตกกังวล เชื่อมโยงชุมชน และสืบทอดประเพณี นอกจากนี้ ยังส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นผ่านการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การเช่าวัตถุมงคล และการจำหน่ายของที่ระลึก สะท้อนให้เห็นว่าวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสเป็นมากกว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจและวัฒนธรรมของชุมชนหนองคายอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: คติความเชื่อ; วัตถุมงคล; หลวงพ่อพระใส; วิถีชีวิตของชุมชน

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the history, artistic value, and Buddhist aesthetics of the sacred amulet of Luang Pho Phra Sai; 2) to examine the beliefs and practices of the Nong Khai community regarding this amulet; and 3) to analyze these beliefs and practices in relation to Buddhist psychology within the community. This qualitative research involved 40 key informants, with data collected through interviews and focus group discussions, followed by descriptive analysis.

The results revealed that:

1. Luang Pho Phra Sai is a revered Buddha statue enshrined at Wat Pho Chai, Nong Khai Province. It dates back to the Lan Xang period and was crafted in the Vientiane artistic style, featuring a beautifully seated Buddha in the Maravijaya posture, cast in radiant gold. Beyond its artistic significance, Luang Pho Phra Sai serves as a focal point of faith and spiritual refuge for the local people. Important ceremonies, such as the annual Songkran water-pouring ritual, reflect the continuity of local traditions and cultural heritage.

2. The community's beliefs regarding the sacred amulet of Luang Pho Phra Sai emphasize its divine power in offering protection, bringing good fortune, and fostering spiritual stability. Religious ceremonies surrounding this amulet strengthen social bonds within the community. The 2015 "Phra Sai Pha Baramee" (Lightning Strike) edition of the amulet has garnered profound reverence, particularly following a miraculous survival from a lightning strike, further reinforced by its sanctification in a revered Buddhist

consecration ceremony.

3. The analysis of its impact reveals that the amulet enhances confidence, alleviates anxiety, strengthens community connections, and preserves traditional practices. Additionally, it contributes to the local economy through religious tourism, amulet rentals, and souvenir sales. These findings highlight that the sacred amulet of Luang Pho Phra Sai is not only a religious artifact but also a cultural and spiritual anchor for the people of Nong Khai.

Keywords: Belief System; Sacred Amulet; Luang Pho Phra Sai; Community Way of Life

1. บทนำ

หลวงพ่อพระใส เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดหนองคาย มีความเกี่ยวพันทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และความศรัทธาของชาวอีสานมายาวนาน ลักษณะขององค์หลวงพ่อพระใสเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 2 คืบ 1 นิ้ว สูงประมาณ 4 คืบ ศิลปะสมัยล้านช้าง มีพุทธลักษณะที่งดงาม อ่อนช้อย ตำนานการสร้าง ตามตำนานกล่าวว่าหลวงพ่อพระใสเป็นหนึ่งในพระพุทธรูป 3 องค์ ซึ่งพระราชธิดาทั้งสามพระองค์ของพระเจ้าสุวรรณคำผงแห่งอาณาจักรล้านช้าง ได้แก่ พระสุก พระเสริม และพระใส ทรงร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา ทั้งสามพระองค์ได้ประดิษฐานอยู่ตามเมืองสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะพระใสได้นำมาประดิษฐานที่เมืองหนองคายในปัจจุบัน เหตุการณ์สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ราว พ.ศ. 2369-2370 เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ก่อกบฏ รัชกาลที่ 3 โปรดให้กองทัพเข้าปราบและกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินจากลาวมาฝั่งไทย รวมถึงพระพุทธรูปสำคัญ 3 องค์ ได้แก่ พระสุก พระเสริม และพระใส ขณะที่เคลื่อนย้ายพระพุทธรูปเหล่านี้ลงเรือเพื่อจะส่งไปยังกรุงเทพฯ ปรากฏว่าเมื่อมาถึงแม่น้ำโขงบริเวณเมืองหนองคาย เรือที่บรรทุกพระสุกเกิดล่ม พระสุกจมน้ำหายไป เหลือเพียงพระเสริมและพระใส ต่อมาได้อัญเชิญ หลวงพ่อพระใสมาประดิษฐานไว้ที่วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย และเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองนับแต่นั้น วัดโพธิ์ชัย (วัดหลวงพ่อพระใส) ตั้งอยู่ในตัวเมืองหนองคาย เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวหนองคาย มีงานสมโภชหลวงพ่อพระใสทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ (13-15 เมษายน) โดยมีพิธีอัญเชิญหลวงพ่อพระใสแห่รอบเมือง ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวหนองคาย (กรมศิลปากร, 2547, หน้า 81) และเป็นศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนมาอย่างยาวนาน พระพุทธรูปองค์นี้มีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง และได้รับการเคารพนับถือจากประชาชนทั้งในประเทศไทยและประเทศลาว ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อพระใสได้รับการสืบทอดผ่านประเพณีและพิธีกรรมสำคัญ โดยเฉพาะพิธีอัญเชิญหลวงพ่อพระใสแห่รอบเมืองและสรงน้ำในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นประเพณีที่สำคัญของจังหวัดหนองคาย (ณัฐพล

พรมหา, 2558, หน้า 39) นอกจากความสำคัญในแง่ของพุทธศิลป์และประวัติศาสตร์แล้ว หลวงพ่อพระใสยังเป็นศูนย์กลางของคติความเชื่อเกี่ยวกับพุทธานุภาพและการปกป้องคุ้มครอง ทำให้มีการสร้างวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสขึ้นมา เพื่อให้ประชาชนได้นำไปบูชาและเป็นที่พึ่งทางจิตใจ วัตถุมงคลเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย เนื่องจากมีความเชื่อว่าสามารถช่วยปกป้องคุ้มครอง เสริมสิริมงคล และสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้บูชา (จิราภรณ์ ศรีสุข, 2560, หน้า 108) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส การบริโภควัตถุมงคลในปัจจุบันอาจมีลักษณะเป็นเชิงพาณิชย์มากขึ้น และความศรัทธาของคนรุ่นใหม่อาจเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562, หน้า 64) ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสกับวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย จึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจพฤติกรรม ความเชื่อ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน

ประชาชนในจังหวัดหนองคายยังศรัทธาหลวงพ่อพระใส แต่รูปแบบความเชื่อและการปฏิบัติเปลี่ยนตามสังคมสมัยใหม่ ส่งผลต่อความศักดิ์สิทธิ์และคติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคล ปัญหาหลักแบ่งเป็น 4 ด้าน คือ 1) ความเชื่อและศรัทธา คนรุ่นใหม่มองวัตถุมงคลแตกต่าง บางกลุ่มเห็นเป็นเพียงวัตถุทางศาสนา ขณะที่บางกลุ่มยังถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ 2) พิธีกรรมและแนวปฏิบัติ มีการเปลี่ยนแปลงและลดลง โดยเฉพาะเมื่อเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาท 3) เศรษฐกิจและพาณิชยกรรม การเช่าวัตถุมงคลเชิงพาณิชย์มากขึ้น ผลิตจำนวนมากและตั้งราคาสูง อาจลดทอนคุณค่าทางจิตวิญญาณ 4) การสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นความท้าทายในการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมให้คนรุ่นใหม่ เพื่อรักษาวัฒนธรรมหลวงพ่อพระใสให้ยั่งยืน (Tambiah, 1984, p. 75) เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับคติความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสและผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย ซึ่งแนวโน้มของคติความเชื่อและผลกระทบต่อสังคม ซึ่งมีความสำคัญในหลายมิติ ได้แก่ 1) ด้านศาสนาและจิตวิทยา ทำให้เข้าใจถึงบทบาทของวัตถุมงคลในฐานะเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550, หน้า 95) 2) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ช่วยอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อพระใสให้คงอยู่ต่อไป 3) ด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและช่วยให้ชุมชนมีรายได้จากการจำหน่ายวัตถุมงคล (Smith, 2011, p. 71) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 1) ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส 2) สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนานโยบายเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น 3) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของคติความเชื่อในสังคมไทย

ดังนั้น การวิจัยนี้จะช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทของวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสต่อวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย และมีส่วนช่วยในการรักษาค่านิยมทางศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คุณค่าลักษณะพุทธศิลปกรรมวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส
2. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและแนวปฏิบัติของชุมชนในจังหวัดหนองคายที่มีต่อวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส
3. เพื่อวิเคราะห์คติความเชื่อและแนวปฏิบัติในวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสกับพุทธจิตวิทยาของชุมชนในจังหวัดหนองคาย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวทางการศึกษาภาคสนาม (Field Research) ร่วมกับการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาความเชื่อ แนวปฏิบัติ และผลกระทบของวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสต่อวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย ทั้งในมิติด้านศิลปะและพุทธศิลป์ ความศรัทธาและพิธีกรรม ตลอดจนการวิเคราะห์ตามแนวคิดจิตวิทยาพุทธ

กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีกลุ่มเป้าหมายรวม 40 รูป/คน แบ่งเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) พระสงฆ์และนักวิชาการศาสนา จำนวน 10 รูป/คน ที่มีความรู้ด้านประวัติและความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อพระใส 2) ผู้อาวุโสและผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ที่มีบทบาทในการสืบทอดพิธีกรรมและประเพณี 3)ประชาชนทั่วไปและผู้ศรัทธา จำนวน 15 คน ที่มีการบูชาและใช้งานวัตถุมงคลในชีวิตประจำวัน 4) ผู้ประกอบการ จำนวน 5 คน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสร้างและจำหน่ายวัตถุมงคล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ 4 วิธีหลักในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) การวิจัยเอกสาร ศึกษาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และคติความเชื่อจากแหล่งข้อมูลวิชาการ หนังสือ บทความ และวารสาร 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อศึกษามุมมองจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน และผู้ประกอบการ 3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของหลวงพ่อพระใสและวัตถุมงคลในวิถีชีวิตชุมชนและ 4) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าร่วมในพิธีกรรมสำคัญ เช่น พิธีอัญเชิญหลวงพ่อพระใสในเทศกาลสงกรานต์ พิธีพุทธาภิเษก และกิจกรรมบูชาวัตถุมงคล

การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทั้งการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) การถอดเทปข้อมูล

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม และจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็น 2) การวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เช่น จิตวิทยาพุทธ ศาสนาสังคมวิทยา และวัฒนธรรมศึกษา และ 3) การอภิปรายและสังเคราะห์ข้อมูล เชื่อมโยงข้อค้นพบเข้ากับแนวคิดทางพุทธศาสนาและบริบทของชุมชนท้องถิ่น

ความน่าเชื่อถือของข้อมูลเพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ ได้ใช้เทคนิค การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งที่มาและวิธีเก็บข้อมูลที่หลากหลาย การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (Member Check)และการใช้ผู้วิจัยร่วมและการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันผลการวิเคราะห์

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์คติความเชื่อวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสกับวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย สามารถสรุปการวิจัยได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมา คุณค่าลักษณะพุทธศิลปกรรมวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส เป็นพระพุทธรูปสำคัญที่ประดิษฐานอยู่ในวัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ตั้งแต่ช่วงสมัยล้านช้าง โดยองค์พระได้รับการสร้างตามแบบช่างเวียงจันทน์ มีพุทธลักษณะงดงาม ขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย หล่อด้วยทองคำสีสุก คุณค่าของหลวงพ่อพระใสไม่เพียงแต่ในด้านศิลปกรรม ยังมีความสำคัญในด้านจิตใจและศรัทธาของประชาชนในพื้นที่ หลวงพ่อพระใสถือเป็นศูนย์รวมศรัทธา ช่วยสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชน และเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชาวหนองคาย วัดโพธิ์ชัยได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงในปี พ.ศ. 2524 และการบูรณะเพื่อรักษาคุณค่าทางพุทธศิลป์ยังคงดำเนินต่อไป หลวงพ่อพระใสเป็นที่เคารพบูชาของประชาชน โดยเฉพาะในเทศกาลสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ ที่มีการอัญเชิญหลวงพ่อพระใสสรงน้ำ ซึ่งสะท้อนถึงการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อพระใสยังทำให้มีความเชื่อว่าองค์พระจะคุ้มครองผู้คนจากอันตรายและนำพาความเป็นสิริมงคลมาให้ โดยรวมแล้ว หลวงพ่อพระใสไม่เพียงแต่เป็นศิลปกรรมที่สูงส่ง หากยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความศรัทธาและความมั่นคงในชีวิตของประชาชนในจังหวัดหนองคายที่ยังคงเหนียวแน่นต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

2. คติความเชื่อและแนวปฏิบัติของชุมชนในจังหวัดหนองคายที่มีต่อวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาอันลึกซึ้งและความสำคัญในชีวิตประจำวันของประชาชน ชุมชนมีความเชื่อว่าหลวงพ่อพระใสเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ช่วยปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายและเสริมโชคลาภ ทั้งในด้านการงานและชีวิตส่วนตัว นอกจากนี้ วัตถุมงคลนี้ยังถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นสิริมงคลประจำเมืองหนองคาย ที่ผู้คนร่วมกันทำบุญและจัดพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการบูชาหลวงพ่อพระใสมีความหลากหลาย เช่น การจัดตั้งโต๊ะบูชา การทำบุญประจำปี การจัดพิธีกรรมทางศาสนา และการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับศาสนาในโรงเรียนและวัด โดยกิจกรรมเหล่านี้ช่วย

รักษาความเชื่อและค่านิยมในชุมชนให้ยั่งยืน รวมถึงสร้างความร่วมมือและความสามัคคีระหว่างประชาชน ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อในหลวงพ่อพระใสไม่เพียงแต่เป็นเรื่องทางจิตใจ แต่ยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่ช่วยสร้างความสงบสุขในครอบครัวและชุมชน ทำให้หลวงพ่อพระใสกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจและความเชื่อที่สำคัญของชุมชนในจังหวัดหนองคายอย่างแท้จริง

3. วิเคราะห์คติความเชื่อวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสกับวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย วัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส รุ่นแผ่บารมี ปี 2558 (รุ่นฟ้าผ่า) โดยพิจารณาผลกระทบในด้านความเชื่อความศรัทธา จิตวิทยาและอารมณ์ สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงเศรษฐกิจ ในด้านความเชื่อและศรัทธา พบว่าประชาชนให้ความเคารพบูชาวัตถุมงคลรุ่นนี้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเชื่อว่ามีพุทธานุภาพในการปกป้องคุ้มครองและเสริมสิริมงคล อีกทั้งเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ที่มีผู้รอดชีวิตจากฟ้าผ่าโดยไม่เป็นอันตรายยิ่งเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชน นอกจากนี้ พิธีพุทธาภิเษกที่ศักดิ์สิทธิ์และการได้รับไฟพระฤกษ์พระราชทานยังทำให้วัตถุมงคลรุ่นนี้ได้รับการยกย่องในฐานะเครื่องรางที่มีพลังพิเศษ ด้านจิตวิทยาและอารมณ์ พบว่าวัตถุมงคลช่วยสร้างความมั่นใจและลดความวิตกกังวลของผู้บูชา ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยและมีความหวังในชีวิต อีกทั้งยังส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชนผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น การบูชาและทำบุญร่วมกัน ด้านสังคมและวัฒนธรรม วัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสเป็นศูนย์กลางที่เชื่อมโยงชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี และเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดประเพณีความเชื่อแก่คนรุ่นใหม่ ส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม ในด้านเศรษฐกิจ วัตถุมงคลรุ่นนี้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในจังหวัดหนองคาย ทำให้เกิดรายได้จากการจำหน่ายวัตถุมงคล ของที่ระลึก และบริการที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ การเช่าวัตถุมงคลยังเป็นแหล่งรายได้ให้วัดและชุมชน ส่งผลให้เศรษฐกิจท้องถิ่นขยายตัว

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์คติความเชื่อวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสกับวิถีชีวิตของชุมชนในจังหวัดหนองคาย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสมีบทบาทสำคัญในชีวิตและวัฒนธรรมของชาวหนองคายอย่างลึกซึ้ง โดยมีคุณค่าในหลายด้าน ได้แก่ 1) ความสำคัญในชีวิตประจำวัน ช่วยเสริมความเชื่อมั่นและความปลอดภัย เชื่อว่าปกป้องตนเองและครอบครัวจากอันตราย ทำให้การบูชาวัตถุมงคลกลายเป็นกิจวัตรและส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน 2) การสร้างอัตลักษณ์และความเป็นหนึ่งเดียว เป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงความภูมิใจในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมความสามัคคีผ่านกิจกรรมทำบุญร่วมกัน 3) คุณค่าทางศิลปกรรม หลวงพ่อพระใสเป็นตัวแทนพุทธศิลป์ยุคล้านช้าง มีความงดงามทั้งในเชิงสุนทรียภาพและฝีมือช่างท้องถิ่น ถือเป็นสมบัติทางศิลปวัฒนธรรมสำคัญของจังหวัดหนองคาย 4) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

ท้องถิ่น การบูชาส่งเสริมการท่องเที่ยวและกิจกรรมในชุมชน สร้างรายได้จากการค้าขายสินค้าและบริการในช่วงเทศกาลที่เกี่ยวข้อง 5) การสืบสานศรัทธาและประเพณีท้องถิ่น ช่วยรักษาและส่งต่อประเพณีดีงามในชุมชน สร้างความรักและความสามัคคีระหว่างสมาชิก โดยรวม วัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสไม่ใช่เพียงเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมุห์วันชัย เกสรธมฺโม (มีมาก) (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก ในฐานะสื่อพุทธศิลป์ พบว่า พระพุทธชินราชซึ่งสร้างตามแบบศิลปะสุโขทัยและเชียงแสน มีความงดงามที่ส่งเสริมความเลื่อมใสศรัทธาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะองค์พระและซุ้มเรือนแก้วที่งดงามเป็นพิเศษ ประชาชนส่วนใหญ่รู้สึกประทับใจและมีศรัทธาในระดับสูง โดยเชื่อว่าองค์พระสามารถช่วยให้จิตใจสงบ แข็งแรง และป้องกันภัยได้ การศึกษายังพบว่าปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ อาชีพ และสถานะทางสังคม มีความสัมพันธ์กับระดับศรัทธาอย่างมีนัยสำคัญ เช่นเดียวกับความประทับใจในความงามทางพุทธศิลป์ขององค์พระ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความศรัทธา สรุปได้ว่า พระพุทธชินราชไม่เพียงเป็นพุทธศิลป์ที่งดงาม แต่ยังเป็นศูนย์รวมศรัทธา และสื่อสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจให้เกิดความสงบสุขและมั่นคงในวิถีชีวิตของชาวพุทธ

2. คติความเชื่อและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสในจังหวัดหนองคายสะท้อนถึงความสัมพันธ์ลึกซึ้งระหว่างประชาชนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนอย่างรอบด้าน ประการแรก ชาวหนองคายมีความศรัทธาในพุทธคุณของหลวงพ่อพระใส โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้การคุ้มครองและนำโชคลาภ พร้อมทั้งเป็นแรงบันดาลใจในการประพฤติดี และแสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ประการที่สอง แนวปฏิบัติ เช่น การบูชาและการทำบุญในเทศกาลประจำปี โดยเฉพาะช่วงสงกรานต์ ช่วยสืบสานวัฒนธรรมและเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน ประการที่สาม การร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับหลวงพ่อพระใสยังช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวและส่งเสริมการช่วยเหลือเกื้อกูล ประการสุดท้าย ชุมชนมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน เพื่อรักษาความเชื่อและวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป สรุปได้ว่า วัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสไม่เพียงเป็นเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความภาคภูมิใจ คุณธรรม และความสามัคคี ที่มีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของวัฒนธรรมชุมชนในจังหวัดหนองคาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระภูเมธ สุเมโธ (พูนสุวรรณ) (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่ พบว่า ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธรูปเป็นการผสมผสานระหว่างหลักพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของล้านนา 1) มิติความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนาเน้นการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) และกฎแห่งกรรม (กัมมสัทธา) อย่างไรก็ตาม ความเชื่อดั้งเดิมของล้านนา เช่น วิญญาณนิยมและธรรมชาตินิยม ยังคงมีอิทธิพล ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติของ

พระพุทธรูป 2) มิติพฤติกรรม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ปฏิบัติต่อพระเจ้าเก้าตื้อโดยการกราบไหว้ บริจาคปัจจัย และสวดมนต์ขอพร ขณะเดียวกัน ยังมีการอ้อนวอนขอพรและเสี่ยงเซียมซี ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อดั้งเดิม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปในล้านนาเป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งยังคงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตและจิตใจของพุทธศาสนิกชน

3. การวิเคราะห์คติความเชื่อและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสในชุมชนจังหวัดหนองคาย พบว่ามีบทบาทสำคัญในหลายมิติของชีวิตที่สัมพันธ์กับพุทธจิตวิทยาและวิถีชีวิตของประชาชน โดยในมิติทางศาสนาและจิตวิญญาณ วัตถุมงคลเป็นสื่อกลางในการยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความสงบมั่นคง และเสริมสร้างศรัทธา เช่น การบูชาที่บ้านหรือการสรงน้ำหลวงพ่อพระใสในเทศกาลสำคัญ ส่วนในมิติทางสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุมงคลช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ก่อให้เกิดความสามัคคีและเครือข่ายการสนับสนุนภายในชุมชน มิติทางวัฒนธรรมและการศึกษาเน้นการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ และความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อพระใสแก่เยาวชน เพื่อสืบทอดค่านิยมดั้งเดิมให้คงอยู่ มิติทางเศรษฐกิจสะท้อนผ่านการผลิตและจำหน่ายวัตถุมงคล รวมถึงการจัดงานเทศกาลที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้ชุมชน ขณะที่มิติทางจิตวิทยา วัตถุมงคลมีบทบาทในการสร้างความมั่นใจ ลดความกังวล และส่งเสริมสภาวะจิตที่เป็นสุข สรุปได้ว่า วัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสเป็นมากกว่าวัตถุทางศาสนา แต่เป็นศูนย์รวมความเชื่อ ความหวัง และพลังทางใจที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของชาวหนองคายอย่างลึกซึ้ง ทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระคำฮุ่ง สติปญฺโญ (ตุลาวัน) (2562) เรื่อง ศึกษาคุณค่าของความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ พบว่า พระพุทธรูปและพิธีกรรมมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยและบริบททางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม โดยพิธีกรรมทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ในจิตใจของผู้ศรัทธา หลวงพ่อองค์ตื้อถูกยกย่องให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังคุ้มครอง และสามารถดลบันดาลพรแก่ผู้ประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้อง ความศักดิ์สิทธิ์นี้เกิดจากศรัทธาที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น พิธีกรรมดังกล่าวมีคุณค่าทั้งในระดับปัจเจกชนและชุมชน โดยในระดับปัจเจก พิธีกรรมช่วยเสริมสร้างขวัญกำลังใจและความมั่นคงทางจิตใจ ส่วนในระดับชุมชน พิธีกรรมมีบทบาทในการเชื่อมโยงผู้คนและสร้างความสามัคคี แม้บริบททางสังคมจะเปลี่ยนแปลง แต่พิธีกรรมยังคงรักษาเอกลักษณ์และช่วยสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิม สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของพระพุทธศาสนาในการหล่อหลอมความเชื่อของชุมชนในนครหลวงเวียงจันทน์

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ทางศาสนา เสนอให้มีการจัดหลักสูตรหรือเวิร์กช็อปเกี่ยวกับความเชื่อและวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสในโรงเรียนและชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจในคุณค่าและ

ความสำคัญของวัตถุมงคลให้แก่คนรุ่นใหม่ พร้อมส่งเสริมการเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ผลวิจัยสามารถนำไปใช้ในการสร้างสื่อการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใส เช่น หนังสือ หรือเอกสารออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ความรู้และสร้างความเข้าใจให้กับนักเรียนและประชาชนทั่วไป

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาความหลากหลายของวัตถุมงคลในภูมิภาคอื่น ควรขยายการวิจัยไปยังวัตถุมงคลในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบความเชื่อและวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัตถุมงคลต่างๆ ซึ่งอาจทำให้เห็นภาพรวมของวัฒนธรรมไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิเคราะห์แนวปฏิบัติเกี่ยวกับวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสในจังหวัดหนองคายสะท้อนถึงบทบาทสำคัญของความเชื่อทางศาสนาต่อวิถีชีวิตของชุมชนในหลากหลายมิติ โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้านหลัก ได้แก่ 1) การบูชาและการทำบุญ เป็นแนวปฏิบัติสำคัญที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การสรงน้ำพระ และการบูชาวัตถุมงคลในบ้าน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความศรัทธาและความมั่นใจในพลังคุ้มครองของหลวงพ่อพระใส 2) การผลิตและจำหน่ายวัตถุมงคล เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงทั้งศาสนาและเศรษฐกิจ โดยชุมชนมีการผลิตพระเครื่องและสิ่งของที่ผ่านการปลุกเสกเพื่อจำหน่ายในงานเทศกาล สร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น 3) การจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น การทำบุญและพิธีบูชา ส่งผลให้เกิดความสามัคคี ความร่วมมือ และความสัมพันธ์อันดีในชุมชน 4) การนำวัตถุมงคลมาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเสริมพลังใจและความรู้สึกปลอดภัย เช่น การพกพาติดตัวหรือวางไว้ในบ้าน 5) การศึกษาทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ และแนวปฏิบัติไปยังคนรุ่นใหม่ เพื่อธำรงไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

สรุปการวิเคราะห์แนวปฏิบัติในวัตถุมงคลหลวงพ่อพระใสของชุมชนในจังหวัดหนองคาย แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างศรัทธาทางศาสนาและวิถีชีวิตที่มีคุณค่า วัตถุมงคลนี้ไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน สร้างอัตลักษณ์ และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจและสร้างความร่วมมือในชุมชนอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

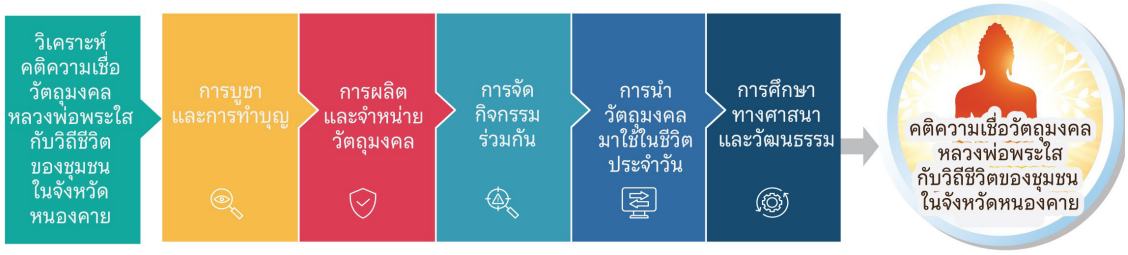

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2547). *ประวัติและศิลปะพระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

จิราภรณ์ ศรีสุข. (2560). *ความเชื่อและการบูชาวัตถุมงคลในสังคมไทย: ศึกษากรณีพระเครื่องและความศรัทธาของประชาชน.* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ณัฐพล พรมหา. (2558). *หลวงพ่อพระใส: ศรัทธาและพิธีกรรมของชาวหนองคาย.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระคำฮุ่ง สติปญฺโญ (ตุลาวัน). (2562). *ศึกษาคุณค่าของความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาหลวงพ่อองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์.* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). *พุทธศาสนากับสังคมไทย: หลักธรรมและความเชื่อ.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระภูเมธ สุเมโธ (พูนสุวรรณ). (2553). *ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่.* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมุห์วันชัย เกสรธมฺโม (มีมาก). (2554). *การศึกษาศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก ในฐานะสื่อพุทธศิลป์.* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2562). *พระพุทธศาสนาในบริบทสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

Smith, B. (2011). *Buddhist Amulets and Thai Spirituality: Faith and Practice in Modern Society*. Bangkok: Thai Heritage Publishing.

Tambiah, S. J. (1984). *The Buddhist Saints of the Forest and the Cult of Amulets: A Study in Charisma, Hagiography, Sectarianism, and Millennial Buddhism*. Cambridge: Cambridge University Press.

การพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D*

The Development and Design Measurement Tool for Higher Order Thinking Competency Based of Master Degree Students in Curriculum and Instruction Rangsit University in Measurement and Evaluation Course (ECI 607) Using The P-A-A-D

เตชาเมธ เพียรชนะ
Techameth Pianchana
วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต, ประเทศไทย
Suryadhep Teacher College, Rangsit University, Thailand
E-mail: peenumte@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาปริญญาโทสาขาหลักสูตรและการสอนที่กำลังศึกษาในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ ปีการศึกษา 2566 จำนวน 24 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสอนโดยใช้กระบวนการ P-A-A-D แบบวัดผลการเรียนรู้ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การทดสอบค่าสถิติ t ในการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ และใช้การสังเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับแบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม

---

*ได้รับบทความ: 5 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 17 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 20 มิถุนายน 2568
Received: February 5, 2025; Revised: June 17, 2025; Accepted: June 20, 2025

ผลการวิจัยพบว่า 1) การใช้กระบวนการ P-A-A-D ในการจัดการเรียนรู้ นักศึกษามีผลการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 12.08 (S.D. = 1.31) หลังเรียนเท่ากับ 17.83 (S.D. = 1.34) 2)การศึกษาสมรรถนะความคิดขั้นสูง พบว่าความคิดขั้นสูงเป็นกระบวนการทางความคิดที่มีความซับซ้อน ลึกซึ้งและมีความสำคัญยิ่งต่อบุคคลในการเรียนรู้และจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสำคัญสำหรับนำไปใช้ โดยเรียงลำดับได้ดังนี้ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงสังเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิจารณญาณ การคิดเชิงการแก้ปัญหา การคิดเชิงกลยุทธ์ การคิดอย่างเป็นระบบ และการคิดการตัดสินใจ 3) การออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง พบว่า เป็นแบบสังเกตพฤติกรรม แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และ 4) ผลการประเมินคุณภาพของเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง พบว่า มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี หลักการและเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ทุกประการ มีคุณภาพและประสิทธิภาพเหมาะสมที่จะนำไปใช้ได้

คำสำคัญ: การพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง; การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้; กระบวนการ P-A-A-D

Abstract

This study aimed to develop and design a competency-based measurement tool for higher-order thinking skills using the P-A-A-D model in the Measurement and Evaluation course for master's degree students in Curriculum and Instruction at Rangsit University. The entire population, comprising 11 male and 13 female students, was used as the sample group. The research instruments included: 1) a teaching model based on the P-A-A-D process, 2) a test for measuring learning outcomes, 3) a questionnaire on students' opinions about the designed measurement tool for higher-order thinking, and 3) a focus group discussion with experts. Data analysis of the teaching model's effectiveness was performed using paired t-tests to compare pretest and posttest scores. The questionnaire responses were analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation. A focus group discussion was conducted as the final step, in which experts critically reviewed the emerging instructional model.

The results revealed the following: 1. The P-A-A-D instructional model demonstrated statistically significant efficiency at the 0.01 level (Pre-test = 12.08, S.D. = 1.31; Post-test = 17.38, S.D. = 1.34). 2. Students expressed that higher-order thinking is a complex and deep cognitive process essential for learning, understanding, and managing complex

problems effectively. They rated its importance in practical life in the following order: analytical thinking, synthetic thinking, creativity, critical thinking, problem-solving thinking, strategic thinking, systems thinking, and decision-making. 3. The measurement tool was developed based on behavioral observation, utilizing a five-point Likert scale. 4. Expert evaluation of the tool confirmed that it aligned with theoretical foundations, instructional principles, and content objectives. It was found to be effective and of high quality, suitable for future applications.

Keywords: The Develop and Design a Competency-Based Measurement Tool; Measurement and Evaluation of Learning Outcome; P-A-A-D Process

1. บทนำ

แผนยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ข้อที่ 4.3 ได้กำหนดให้มีการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีความรู้ สมรรถนะและทักษะที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของโลก (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2561) สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2579) ที่ได้นำยุทธศาสตร์ชาติมาเป็นกรอบความคิดในการจัดทำแผน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญสำหรับการพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะ ทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานยังได้มีการเตรียมร่างหลักสูตรฐานสมรรถนะขึ้นใหม่ โดยนำกรอบสมรรถนะฯไปใช้ในการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษา ไปสู่การออกแบบและการจัดการเรียนการสอนฐานสมรรถนะ รวมทั้งการประเมินสมรรถนะซึ่งจะเป็นประโยชน์และสามารถใช้เป็นแนวทางสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน ให้แก่ครู ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้นำไปปรับประยุกต์ใช้ โดยพัฒนาและออกแบบกรอบสมรรถนะหลักของผู้เรียนขึ้นเป็น 10 สมรรถนะไว้ในสมรรถนะหลักระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Core Competencies of Learners at Basic Education) ที่ประกอบด้วยสมรรถนะหลักสำคัญๆ เช่น สมรรถนะหลักด้านการคิดขั้นสูงและการพัฒนานวัตกรรม สมรรถนะหลักด้านการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศและดิจิทัล สมรรถนะหลักด้านการสื่อสาร เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) ซึ่งจะเห็นได้ว่า แนวโน้มการจัดการศึกษาในอนาคต สมรรถนะด้านการคิดขั้นสูงจะเป็นสมรรถนะสำคัญที่จะช่วยในการพัฒนาศักยภาพของคนให้มีศักยภาพมากขึ้น อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาประเทศในทุกมิติ

หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลันครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต มีบทบาทสำคัญในการผลิตบุคลากรครูและนักวิชาการศึกษา ให้เป็นครูมืออาชีพและเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาและออกแบบหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ

สร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ทันสมัยสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและการพัฒนาประเทศโดยรวม (มหาวิทยาลัยรังสิต, 2562) การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) ของนักศึกษาระดับปริญญาโทสาขาหลักสูตรและการสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ แนวคิดและแนวปฏิบัติในการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน สามารถปฏิบัติการวัดและการประเมินผล ออกแบบการสร้างเครื่องมือและนำผลของการประเมินไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนได้ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมศักยภาพให้นักศึกษาได้รับพัฒนาการออกแบบและการสร้างเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ จึงเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่นักศึกษาต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการสร้างเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ สามารถวัดได้ตรงกับเป้าหมายในสิ่งที่ต้องการจะวัดและมีความเชื่อถือได้ โดยเฉพาะสมรรถนะทางความคิดในระดับสูงที่ในสังคมปัจจุบันมุ่งเน้นให้คนเกิดสติปัญญาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจเพื่อการแก้ปัญหาหรือพัฒนาสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดคุณค่าและประโยชน์แก่สังคม การพัฒนาการออกแบบการสร้างเครื่องมือในการคิดระดับสูงจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องมือและผู้เชี่ยวชาญในการวัดที่มีคุณภาพด้วย การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักศึกษาวิชาชีพครูให้มีสมรรถนะในการสร้างเครื่องมือเพื่อวัดความคิดขั้นสูง จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ควรพัฒนาให้เกิดศักยภาพขึ้นในตัวของผู้เรียน

นอกจากนี้ การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของกระบวนการคิดวิเคราะห์ขั้นสูงก็มีความสำคัญเช่นกัน ผู้วิจัยจึงได้พัฒนารูปแบบการสอนโดยใช้กระบวนการ P-A-A-D ขึ้น ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) P (Problem) เป็นกระบวนการขั้นต้นที่กระตุ้นให้นักศึกษาได้ฝึกการตั้งประเด็นปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการคิด โดยใช้สถานการณ์จำลองหรือประเด็นปัญหาที่เป็นข้อถกเถียงในเวลานั้นๆ เพื่อให้เกิดแง่มุมในการคิดวิเคราะห์และการตั้งประเด็นคำถามอันจะนำไปสู่การหาคำตอบและทำให้เรารู้ในสิ่งนั้นๆ ในหลากหลายมิติมากยิ่งขึ้น 2) A (Awareness) เป็นกระบวนการสร้างความตระหนักในการรู้ให้แก่นักศึกษาเห็นคุณค่าและความสำคัญของกระบวนการคิดโดยเฉพาะการคิดขั้นสูง 3) A (Analysis) เป็นกระบวนการในการคิด วิเคราะห์ แยกแยะในประเด็นปัญหาต่างๆ ในประเด็นเกี่ยวกับเหตุและผลที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การกระบวนการคิดในเชิงลึกมากขึ้น และ 4) D (Design and Development) เป็นขั้นตอนที่ให้นักศึกษาได้ฝึกการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการคิดขั้นสูง อันจะนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนในอนาคตต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การพัฒนาความคิดขั้นสูงเป็นเรื่องสำคัญที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นในทรัพยากรมนุษย์อันจะนำมาซึ่งกระบวนการคิด การวางแผน การทำงานและการดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบุคลากรครูซึ่งจะต้องทำหน้าที่บ่มเพาะทรัพยากรบุคคลอันมีค่าของประเทศ ผู้วิจัยได้ตระหนักและเห็นคุณค่าดังกล่าวจึงได้ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่ฝึกให้นักศึกษาได้พัฒนาการออกแบบเครื่องมือการวัดผลทางการศึกษา ซึ่งมุ่งวัดคุณลักษณะที่เป็นนามธรรม ตรวจจับได้ยาก ต้องอาศัยกระบวนการวิเคราะห์และแปลผลข้อมูลเชิงคุณภาพให้เป็นรูปธรรมชัดเจน (Creswell & Plano Clark, 2018) โดยใช้หลักการด้านสมรรถนะความคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking Skills) เป็นฐานในการกำหนดพฤติกรรมที่แสดงออก (Anderson & Krathwohl, 2001; King, Goodson, & Rohani, 1998) ซึ่งผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการ P-A-A-D ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ประชากรคือ นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตรและการสอนที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 ประกอบด้วย นักศึกษา จำนวน 24 คน เป็นชาย จำนวน 11 คน หญิง จำนวน 13 คน มีอายุระหว่าง 22-48 ปี การวิจัยครั้งนี้ใช้ประชากรเป็นในการวิจัย โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้ 1) รูปแบบการสอนโดยใช้กระบวนการ P-A-A-D ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 5 แผนๆ ละ 9 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 45 ชั่วโมง 2) แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ 3) แบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง และ 4) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) สำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ผลข้อมูล ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลของการใช้กระบวนการ P-A-A-D ในการจัดการเรียนรู้ โดยการเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังเรียนของนักศึกษา (Pretest - Posttest) โดยใช้การทดสอบค่าสถิติ t (t-test for Dependent Samples) 2) การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของสมรรถนะความคิดขั้นสูงและการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษา โดยการสังเคราะห์เนื้อหา (Content Analyzes) ที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญของความคิดขั้นสูง ประเภทของความคิดขั้นสูง พฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งความคิดขั้นสูงและการออกแบบเครื่องมือการวัดความคิดขั้นสูง 3) การพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษา โดยการสังเคราะห์เนื้อหาจากแบบสอบถาม (Content Analyzes) นำมาอภิปรายกลุ่มร่วมกัน (Focus Group) และ 4) การประเมินคุณภาพของเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง โดยนำมาอภิปรายกลุ่มร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group)

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผลของการใช้กระบวนการ P-A-A-D ในการจัดการเรียนรู้ ของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) โดยใช้การทดสอบค่าสถิติ t (t-test for Dependent Samples) ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีผลการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีคะแนนเฉลี่ยรวมก่อนเรียน ($\bar{X}$) เท่ากับ 12.08 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.31 และมีคะแนนเฉลี่ยรวมหลังเรียน ($\bar{X}$) เท่ากับ 17.83 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.34 โดยนักศึกษามีคะแนนเพิ่มสูงขึ้นทุกคน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าสถิติ t-test

Paired Sample Statistics								
Group	n	Pre-Test		Post-Test		Mean Difference	t	p - value
		Mean	S.D.	Mean	S.D.			
Sample Group	24	12.08	1.31	17.83	1.34	5.75	-28.48	0.00

* $p < .01$

2. ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษา ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ โดยการใช้แบบสอบถาม ถามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับการการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงทำให้ได้ประเด็นสำหรับการพิจารณาใน 3 ประเด็น ดังนี้ 1) ความสำคัญของความคิดขั้นสูงเป็นกระบวนการทางความคิดที่มีความซับซ้อนและลึกซึ้งที่มีความสำคัญยิ่งต่อบุคคลในการเรียนรู้ เข้าใจและจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความสำคัญสำหรับนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต 2) ประเภทของความคิดขั้นสูงสามารถเรียงลำดับตามความสำคัญสำหรับการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ดังนี้ การคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงสังเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิจารณญาณ การคิดเชิงการแก้ปัญหา การคิดเชิงกลยุทธ์ การคิดอย่างเป็นระบบ และการคิดการตัดสินใจ และ 3) พฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งความคิดขั้นสูง สำหรับพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งความคิดขั้นสูง มีลักษณะในแต่ละประเภท ดังนี้

2.1 การคิดเชิงวิเคราะห์ (Analytical Thinking) สามารถระบุและวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญที่มีความสลับซับซ้อนได้อย่างรวดเร็ว วิเคราะห์ แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็นได้ สามารถตรวจสอบและเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจในการแก้ปัญหา ใช้กระบวนการการประเมินบนพื้นฐานของข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้อง รอบคอบก่อนที่จะสรุปผล

2.2 การคิดเชิงสังเคราะห์ (Synthesis Thinking) สามารถรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจหรือองค์ความรู้ใหม่ ส่งเสริมให้มีมุมมองแบบองค์รวมของแนวคิด เชื่อมโยงแนวคิดในมุมมองต่างๆ ที่หลากหลายเข้าด้วยกันได้

2.3 ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) สามารถคิดนอกกรอบ คิดริเริ่ม นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงและริเริ่มนวัตกรรมใหม่ๆ มีความใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นจากผู้อื่น มีความยืดหยุ่นในการคิดและมุมมองที่หลากหลาย สามารถบูรณาการ ผสมผสานทฤษฎีจากศาสตร์ต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

2.4 การคิดวิจารณญาณ (Critical Thinking) สามารถวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ รู้จักการใช้คำถามอย่างมีหลักการและเหตุผล ยอมรับแนวคิดและข้อมูลใหม่ๆ นำมาสู่การประเมินและตัดสินใจอย่างรอบด้าน สามารถระบุและวิเคราะห์ปัญหาข้อผิดพลาดหรือความขัดแย้งในข้อมูลและแนวคิดเชิงตรรกะ โดยหาแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม

2.5 การคิดเชิงการแก้ปัญหา (Problem Solving Thinking) สามารถระบุปัญหาและเสนอแนวทางหรือวิธีแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพและรวดเร็ว จัดการกับปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนออกเป็นประเด็นต่างๆ ให้สามารถบริหารจัดการได้ง่ายขึ้น

2.6 การคิดเชิงกลยุทธ์ (Strategic Thinking) สามารถกำหนดเป้าหมายในการดำเนินการอย่างชัดเจน สอดคล้องกับบริบทและความต้องการ มีการวางแผนและดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม มีระบบการตรวจสอบผลการดำเนินการ แล้วนำผลมาปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีลักษณะความเป็นผู้นำและมีส่วนช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จ

2.7 การคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Thinking) สามารถคิดเป็นระบบ คำนึงถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือส่งผลกระทบต่อการกระทำหรือพฤติกรรมที่ได้ดำเนินการ ทำความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ของกลไกต่างๆ ให้ดำเนินงานได้ สังเคราะห์และวิเคราะห์ปัญหาอย่างรอบด้านในทุกมิติ พัฒนาแนวทางการแก้ปัญหาอย่างเข้าใจและสอดคล้องกับบริบทของสังคม

2.8 การคิดการตัดสินใจ (Decision Making Thinking) เปิดโอกาสให้มีทางเลือกใหม่ๆ มากขึ้นทำการประเมินและตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสม วิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนและชั่งน้ำหนักถึงพฤติกรรมหรือการกระทำโดยพิจารณาถึงผลลัพธ์และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นและตัดสินใจกระทำบนพื้นฐานของข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้าน

3. ผลการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง โดยนำผลที่ได้จากการสังเคราะห์เนื้อหามาดำเนินการอภิปรายกลุ่มร่วมกัน (Focus Group) แล้วออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง พบว่า เครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงเป็นแบบสังเกตพฤติกรรม (Behavior Observation) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ของลิเคิร์ท (Likert Rating Scales) โดยให้มีระดับคุณภาพในแต่ละระดับ ดังนี้

ระดับคุณภาพ 5 หมายถึง สามารถระบุและวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญที่มีความสลับซับซ้อนได้อย่างรวดเร็ววิเคราะห์ แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็นได้ มีความสามารถในการตรวจสอบและเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจในการแก้ปัญหาหรือองค์ประกอบต่างๆ ได้ ใช้กระบวนการการประเมินบนพื้นฐานของข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้อง รอบคอบก่อนที่จะสรุปผล

ระดับคุณภาพ 4 หมายถึง สามารถระบุและวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญได้ วิเคราะห์ แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็นได้ สามารถตรวจสอบและเข้าถึงข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจในการแก้ปัญหาหรือองค์ประกอบต่างๆ ได้ ใช้กระบวนการการประเมินบนพื้นฐานของข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้อง รอบคอบก่อนที่จะสรุปผล

ระดับคุณภาพ 3 หมายถึง สามารถระบุและวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญได้ วิเคราะห์ แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็นได้ ตรวจสอบและเข้าถึงข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจในการแก้ปัญหาได้ ใช้การประเมินบนพื้นฐานของข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้อง ก่อนที่จะสรุปผล

ระดับคุณภาพ 2 หมายถึง ระบุและวิเคราะห์ข้อมูลได้ ทำความเข้าใจในการแก้ปัญหาได้ มีการประเมิน ก่อนที่จะสรุปผล

ระดับคุณภาพ 1 หมายถึง วิเคราะห์ข้อมูลได้ แก้ปัญหาได้ สรุปผลข้อมูลได้

4. ผลการประเมินคุณภาพของเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง โดยนำเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงที่ได้ มาดำเนินการจัดอภิปรายกลุ่ม (Focus Group) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 9 คน และตัวแทนนักศึกษากลุ่มตัวอย่างอีก 5 คน พบว่า ในส่วนที่เป็นกลุ่มตัวแทนนักศึกษาเห็นว่าเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงที่ถูกพัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับแนวคิด หลักการและเนื้อหาของกลุ่มตัวอย่างตามวัตถุประสงค์ทุกประการ สำหรับผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่าเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงที่ถูกพัฒนาขึ้น เป็นไปตามทฤษฎี หลักการของสมรรถนะความคิดขั้นสูงทุกประการ ถึงแม้จะมีบางประเด็นในเรื่องจำนวนสมรรถนะความคิดขั้นสูงที่จะต้องนำไปใช้วัดกับนักเรียนที่ไม่จำเป็นต้องมีทั้ง 8 สมรรถนะ โดยอาจจะวัดเป็นรายสมรรถนะๆ ไปเป็นรายกรณีก็ได้ หรือการจัดลำดับความสำคัญซึ่งผู้เชี่ยวชาญบางท่านมีความคิดเห็นว่าไม่ควรมีการจัดลำดับ เนื่องจากสมรรถนะความคิดขั้นสูงทุกด้านมีความสำคัญตามบริบทของตนเอง อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันว่าเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงมีคุณภาพและประสิทธิภาพเหมาะสมที่จะนำไปใช้ได้ต่อไป

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ใน 3 ประเด็น ดังนี้

1. ผลของการใช้กระบวนการ P-A-A-D ในการจัดการเรียนรู้ พบว่า นักศึกษามีผลการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีคะแนนเฉลี่ยรวมก่อนเรียน ($\bar{X}$) เท่ากับ 12.08 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.31 และมีคะแนนเฉลี่ยรวมหลังเรียน ($\bar{X}$) เท่ากับ 17.83 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.34 ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมรรถนะขั้นสูงมากขึ้นประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1.1 P (Problem) เป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้นักศึกษาได้ฝึกการตั้งประเด็นปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการคิด โดยใช้สถานการณ์จำลองหรือประเด็นปัญหาที่เป็นข้อถกเถียงในเวลานั้นๆ เพื่อให้เกิดแง่มุมในการคิดวิเคราะห์และการตั้งประเด็นคำถาม ส่งผลให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิด พิจารณาถึงแง่มุมปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่ง Jonassen, & Hung, (2012) กล่าวว่าการแก้ปัญหาเป็นทักษะที่สำคัญที่ช่วยให้การทำงานมีมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจเชิงลึก วิเคราะห์และเข้าใจปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้น ช่วยพัฒนาทักษะที่สำคัญ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ช่วยให้นักเรียนได้ฝึกการสำรวจแนวทางการแก้ไขปัญหาที่หลากหลาย สอดคล้องกับ Creswell (2014) ที่กล่าวว่าการแก้ปัญหามีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรี นาคผง (2562) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิค STAD พบว่า หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิค STAD อยู่ในระดับดี ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาจึงเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ รู้จักการวิเคราะห์วิพากษ์ทางการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ข้อมูลใหม่ๆอันเป็นการนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 A (Awareness) เป็นกระบวนการสร้างความตระหนักในการรู้ให้แก่นักศึกษาเห็นคุณค่าและความสำคัญของกระบวนการคิด โดยเฉพาะการคิดขั้นสูง ซึ่ง Goleman (1995) กล่าวถึงความตระหนักในตนเอง (Self-Awareness) ไว้ว่าความตระหนักรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อความสำเร็จทั้งในชีวิตส่วนตัวและในวิชาชีพ เน้นบทบาทของความเป็นผู้นำและการตัดสินใจ ผู้ที่ฝึกฝนความตระหนักในตนเองสามารถตัดสินใจได้ดีกว่า ดังนั้นการสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ผู้เรียนจึงเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของกระบวนการคิดมากขึ้น

1.3 A (Analysis) เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้นักศึกษาเกิดกระบวนการในการคิด วิเคราะห์ แยกแยะในประเด็นปัญหาต่างๆ อันจะนำไปสู่กระบวนการคิดในเชิงลึกมากขึ้น ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการตัดสินใจ โดยมีข้อมูลสนับสนุนและทำให้สามารถบรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสมชาย รัตนทองคำ (2554) ที่กล่าวว่าการคิดวิเคราะห์ คือความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนย่อยๆ ทำให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์กันของส่วนย่อยได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ Bezanilla (2023, pp. 223-244) ได้ทำวิจัยเรื่องการทำความเข้าใจการคิดเชิงวิพากษ์: การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างความเข้าใจของนักศึกษาและอาจารย์มหาวิทยาลัย พบว่า การคิดเชิงวิพากษ์เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ การจัดระเบียบและการประเมินผล ซึ่งส่งผลให้เห็นว่ากระบวนการคิดวิเคราะห์ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนมีความคิดเชิงวิพากษ์มากขึ้น ดังนั้นการที่ผู้วิจัยจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้นักศึกษาเกิดกระบวนการในการคิดวิเคราะห์จึงช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้นักศึกษามีการพัฒนากระบวนการคิดในระดับสูงมากขึ้น

1.4. D (Design and Development) เป็นขั้นตอนที่ให้นักศึกษาได้ฝึกการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการคิดขั้นสูง ซึ่งนักศึกษาจะต้องฝึกการใช้ทักษะกระบวนการคิดและการออกแบบโดยผ่านการคิดสร้างสรรค์รวมทั้งการใช้คุณธรรมจริยธรรมในการตัดสิน อันจะนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนในอนาคตต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง พบว่า เครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงควรเป็นแบบสังเกตพฤติกรรม (Behavior Observation) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ของลิเคิร์ท (Likert Rating Scales) เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างและผู้เชี่ยวชาญเห็นว่ามีความสะดวกคล่องตัวและมีความยืดหยุ่นต่อการใช้งานเป็นที่เข้าใจและคุ้นเคยกับบริบทของสังคมไทย ประกอบกับในการนำไปใช้นั้นส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ที่จะต้องนำไปใช้กับนักเรียนหรือนักศึกษาของตนเอง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความคล่องตัว และสะดวกต่อการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Joshi et al. (2015, pp. 396-403) ที่กล่าวว่า Likert Scale ทำให้การเก็บข้อมูลทำได้ง่ายสะดวกขึ้น เนื่องจากผู้ตอบหรือผู้สังเกตสามารถเลือกคำตอบได้สะดวก เก็บข้อมูลจำนวนมากได้ในระยะเวลาที่สั้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวัดความคิดขั้นสูงได้ในหลากหลายบริบท โดยเฉพาะในประเทศไทยที่มักคุ้นเคยกับรูปแบบชนิดนี้จึงช่วยให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น Likert Scale ยังเป็นเครื่องมือที่มีความยืดหยุ่นสูงในการออกแบบเครื่องมือสำหรับวิจัย (Allen & Seaman, 2007, pp. 64-65) เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและบริบทของงานวิจัยไทย ทำให้สามารถปรับใช้ตามความต้องการได้ง่าย อีกทั้งยังช่วยให้สามารถวัดความคิดที่ซับซ้อนได้ ซึ่งทำให้สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างระดับของความคิดของผู้ตอบได้ชัดเจนมากขึ้น (Boone & Boone, 2012, pp. 1-5) เช่น การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาและการประเมินผล ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในบริบทการศึกษาของไทย นอกจากนี้การใช้ Likert Scale

ยังช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือในการวัด เนื่องจากให้ค่าการวัดที่สม่ำเสมอและสามารถตรวจสอบความถูกต้องในการวัดทัศนคติหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความคิดขั้นสูง (Gliem & Gliem, 2003) ได้อย่างละเอียดและชัดเจน แสดงให้เห็นการใช้ Likert Scale ในการวัดทักษะความคิดขั้นขั้นสูงนี้สามารถประเมินความสามารถทางปัญญาได้อย่างแม่นยำ รวมทั้งข้อมูลที่ได้ยังสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์สถิติ เช่น การหาค่าเฉลี่ยและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ทำให้ง่ายต่อการสรุปผลและนำเสนอผลลัพธ์ในงานวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Carifio & Perla, 2007)

3. การประเมินคุณภาพของเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง พบว่าเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงมีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีและหลักการของสมรรถนะความคิดขั้นสูง สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เนื่องจาก Likert Scale เป็นเครื่องมือที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในงานวิจัยหลายด้าน สามารถวัดระดับความเห็น การตอบสนองหรือทัศนคติที่ซับซ้อนได้เป็นอย่างดี เช่น Adams and Wieman (2011, pp. 1289-1312) ได้ใช้ Likert Scale ในการวัดสมรรถนะของนักเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาที่ซับซ้อนและความเชื่อมโยงของความรู้ การคิดแบบผู้เชี่ยวชาญในวิชาวิทยาศาสตร์ พบว่า Likert Scale เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการประเมินทัศนคติและความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียนหรืองานวิจัยของ Suryadi (2007, pp. 83-98) ได้นำ Likert Scale มาใช้ในการประเมินสมรรถนะของพนักงานในองค์กรภายใต้การจัดการความรู้เพื่อวัดระดับความรู้ ความสามารถ และทักษะของพนักงานในการดำเนินงาน พบว่าการประยุกต์ใช้ Likert Scale นี้ช่วยให้เข้าใจการรับรู้ของพนักงานและประเมินสมรรถนะได้อย่างแม่นยำ สอดคล้องกับ Yukl (2013) ได้ใช้ Likert Scale ในการวัดสมรรถนะด้านความเป็นผู้นำ โดยการเก็บข้อมูลจากผู้ใต้บังคับบัญชาที่เกี่ยวกับความสามารถของผู้จัดการในการตัดสินใจ การบริหารจัดการทีมและการแก้ไขปัญหา พบว่า Likert Scale เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เห็นภาพรวมของสมรรถนะด้านความเป็นผู้นำในองค์กรได้อย่างชัดเจน Likert Scale จึงเป็นเครื่องมือวัดที่มีความยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพสูงในการวัดสมรรถนะในหลายบริบท โดยเฉพาะสมรรถนะความคิดขั้นสูง ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปวิเคราะห์ในเชิงลึกและปรับปรุงประสิทธิภาพของผู้เรียนให้มีสมรรถนะการคิดในระดับสูงได้ต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยรังสิต ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D จะพบว่าการใช้กระบวนการ P-A-A-D ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ นักศึกษามีผลการเรียนที่สูงขึ้น สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักการวางแผนใน

การทำงาน สร้างความตระหนักในการรับรู้ รู้จักการวิเคราะห์ข้อมูลในการตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่การออกแบบและพัฒนาเครื่องมือสำหรับการวัดสมรรถนะขั้นสูงที่มีประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดี ดังนั้นควรนำรูปแบบกระบวนการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเครื่องมือสำหรับวัดในด้านต่างๆ ให้มีความหลากหลายมากขึ้น

1.2 ผลการพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูง พบว่าเครื่องมือสำหรับการวัดวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงควรเป็นแบบสังเกตพฤติกรรม (Behavior Observation) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert Rating Scales) ซึ่งผลการประเมินพบว่ามีคุณภาพและประสิทธิภาพเหมาะสมที่จะนำไปใช้ได้ต่อไป ดังนั้นจึงควรนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการวัดสมรรถนะขั้นสูงในด้านอื่นๆ ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของตนเองต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงของนักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน ผู้วิจัยได้ดำเนินการการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (ECI 607) โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D ดังนั้นควรมีการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปว่าการนำวิธีดังกล่าวไปใช้กับนักศึกษาหรือรายวิชาอื่นๆ จะมีผลการวิจัยที่สอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการสอน โดยใช้กระบวนการ P-A-A-D ขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักการวางแผนในการทำงาน สร้างความตระหนักในการรับรู้ รู้จักการวิเคราะห์ข้อมูลในการตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่การออกแบบและพัฒนาเครื่องมือสำหรับการวัดสมรรถนะขั้นสูงที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผลการศึกษาพบว่ากระบวนการ P-A-A-D เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่สูงขึ้น อีกทั้งนักศึกษายังมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสมรรถนะความคิดขั้นสูงและการออกแบบเครื่องมือสำหรับการวัดที่ถูกต้อง ส่งผลให้มีการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสมที่จะนำไปใช้ได้ต่อไป ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อนักการศึกษา บุคลากรครูตลอดจนนักวิจัยที่เกี่ยวข้องให้ช่วยกันพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนใหม่ๆ สร้างเครื่องมือสำหรับการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพให้เหมาะสมกับบริบทของตนเองต่อไป

การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ แนวคิดและแนวปฏิบัติในการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน สามารถปฏิบัติการวัดและการประเมินผล ออกแบบการสร้างเครื่องมือและนำผลของการประเมินไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนได้ ดังนั้นการพัฒนาการออกแบบการสร้างเครื่องมือสำหรับการวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงจึงเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาดังกล่าว และผลการพัฒนาการออกแบบเครื่องมือวัด

สมรรถนะความคิดขั้นสูงก็พบว่าเครื่องมือสำหรับการวัดสมรรถนะความคิดขั้นสูงควรเป็นแบบสังเกตพฤติกรรม (Behavior Observation) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 เนื่องจากมีความคล่องตัว ยืดหยุ่นและสะดวกต่อการใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเก็บข้อมูลจำนวนมากได้ในระยะเวลาที่สั้นและนำไปประยุกต์ใช้ในการวัดความคิดขั้นสูงได้ในหลากหลายบริบท อีกทั้งยังช่วยให้สามารถวัดความคิดที่ซับซ้อนได้ เช่น การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และการประเมินผล เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ทางสถิติได้อย่างละเอียด ชัดเจนและมีคุณภาพ ทำให้ง่ายต่อการสรุปผลและนำเสนอผลลัพธ์ในงานวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการสรุปผลและตีความความคิดขั้นสูงในงานวิจัยด้านการศึกษาของไทยได้อีกด้วย ดังภาพที่ 1

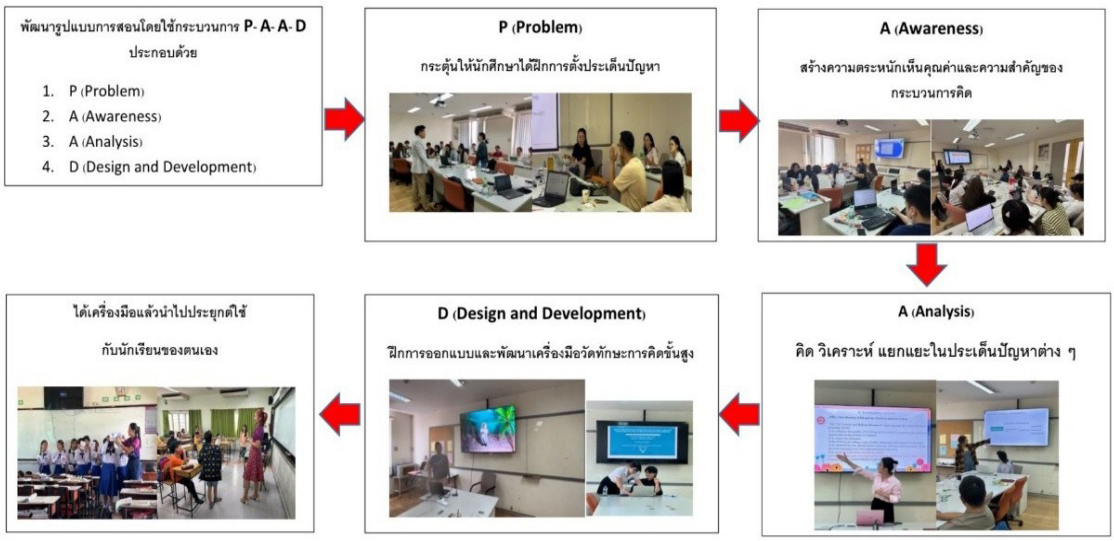

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

พัชรี นาคผง. (2562). *การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิค STAD*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มหาวิทยาลัยรังสิต. (2562). *คู่มือการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ปีการศึกษา 2562-2564*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต.

สมชาย รัตนทองคำ. (2554). *การวัดและประเมินผลทางการศึกษา.* เอกสารประกอบการสอน 475788 การสอนทางกายภาพบำบัด ภาคต้นปีการศึกษา 2554 (หน้า137-153). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. (2564). *สมรรถนะการคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking: HOT)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

Adams, W. K., & Wieman, C. E. (2011). Development and validation of instruments to measure learning of expert-like thinking. *International Journal of Science Education*, 33(9), 1289-1312. https://doi.org/10.1080/09500693.2010.512369

Allen, I. E., & Seaman, C. A. (2007). Likert scales and data analyses. *Quality Progress*, 40(7), 64-65.

Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman.

Bezanilla, M. J. (2023). Understanding critical thinking: A comparative analysis between university students' and teachers' conception. *Tuning Journal for Higher Education*, 10(2), 223-244. https://doi.org/10.18543/tjhe.2748

Boone, H. N., Jr., & Boone, D. A. (2012). Analyzing Likert data. *Journal of Extension*, 50(2), 1-5. https://doi.org/10.34068/joe.50.02.48

Carifio, J., & Perla, R. J. (2007). Ten common misunderstandings, misconceptions, persistent myths and urban legends about Likert scales and Likert response formats and their antidotes. *Journal of Social Sciences*, 3(3), 106-116.

Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Gliem, J. A., & Gliem, R. R. (2003). Calculating, interpreting, and reporting Cronbach's alpha reliability coefficient for Likert-type scales. In *Proceedings of the Midwest Research-to-Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education* (pp. 82-88). Columbus, Ohio: Ohio State University.

Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. New York: Bantam Books.

Jonassen, D. H., & Hung, W. (2012). Problem solving. In N. M. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the sciences of learning* (pp. 2698-2703). Heidelberg: Springer.

Joshi, A., Kale, S., Chandel, S., & Pal, D. K. (2015). Likert scale: Explored and explained. *British Journal of Applied Science & Technology*, 7(4), 396-403. https://doi.org/10.9734/BJAST/2015/14975

King, F. J., Goodson, L., & Rohani, F. (1998). *Higher Order Thinking Skills: Definition, Teaching Strategies, Assessment.* Tallahassee: Center for Advancement of Learning and Assessment.

Suryadi, A. (2007). Pemanfaatan ICT dalam pembelajaran. *Jurnal Pendidikan Terbuka Dan Jarak Jauh*, 8(2), 83-98. https://jurnal.ut.ac.id/index.php/jptjj/article/view/537

Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations*. (8th ed.). Pearson Education India.

Zohar, A., & Dori, Y. J. (2003). Higher order thinking skills and low-achieving students: Are they mutually exclusive? *The Journal of the Learning Sciences*, 12(2), 145-181. https://doi.org/10.1207/S15327809JLS1202_1

รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด*

The Model of The Samicikamma (the Proper Act of Respect) According to Theravada Buddhist Philosophy of Monks in Roiet Province

พระประวิท โกสโล (ฝ่ายทะแสง), โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และพระมหาใจสิงห์ สิริธมฺโม (เถื่อนศรี)
Phra Parwith Gosalo (Faithasang), Sowit Bamrungphak
and Phramaha Jaising Siridhammo (Thuansri)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Parwith23@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสามีจิกรรม 2) ศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับสามีจิกรรม และ 3) วิเคราะห์รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด รวมจำนวน 15 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดเกี่ยวกับสามีจิกรรม เป็นแนวคิดที่สะท้อนถึงอาจริยวัตรสำคัญของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมุ่งเน้นความกตัญญูกตเวที การเคารพลำดับพรรษา และการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในคณะสงฆ์

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับสามีจิกรรม ประกอบด้วย 1) หลักคารวธรรม 6 ที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความเคารพนอบน้อมต่อกัน 2) หลักกตัญญูกตเวที ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะของสัตบุรุษ การแสดงออกถึงความกตัญญูย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญ และ 3) หลักสาราณียธรรม เป็นธรรมที่ก่อ

*ได้รับบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 13 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 28 มิถุนายน 2568
Received: February 19, 2025; Revised: June 13, 2025; Accepted: June 28, 2025

ให้เกิดความระลึกถึงกันด้วยเมตตา ปราศจากการวิวาท ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีในหมู่สงฆ์

3. รูปแบบการทำสามีจิกรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การทำสามีจิกรรมแบบขอขมาโทษนอกอุโบสถ มักเกิดขึ้นระหว่างพระภิกษุหรือสามเณรที่มีเหตุขัดข้องหมองใจกัน เพื่อแสดงความสำนึกผิดและขอขมา และ 2) การทำสามีจิกรรมแบบถวายสักการะ มักเกิดขึ้นในโอกาสสำคัญ เช่น เข้าพรรษา เพื่อแสดงความเคารพต่อพระอุปัชฌาย์หรือครูอาจารย์ ถือเป็นอาจริยวัตรที่สะท้อนถึงความกตัญญูกตเวที การยึดถือลำดับพรรษา และเป็นกลไกสำคัญในการรักษาวินัยและความกลมเกลียวภายในคณะสงฆ์

คำสำคัญ: รูปแบบการทำสามีจิกรรม; พุทธปรัชญาเถรวาท; พระสงฆ์

Abstract

This research aimed to: 1) study the theoretical concepts related to Samijikamma (reconciliation ritual), 2) examine the principles of Theravāda Buddhist philosophy concerning Samijikamma, and 3) analyze the patterns of Samijikamma practices in accordance with Theravāda Buddhist philosophy among monks in Roi Et Province. This was a qualitative research using in-depth interview as the primary data collection tool. Key informants included 15 individuals comprising Buddhist monks, scholars, and ritual experts in Roi Et Province. Data were analyzed using inductive descriptive analysis.

The research findings revealed that:

1. Theoretical concepts regarding Samijikamma emphasize its role as a significant monastic practice in Theravāda Buddhism, reflecting gratitude, seniority-based respect, and the maintenance of harmony within the monastic community.

2. The relevant principles of Theravāda Buddhist philosophy include: 1) The Six Principles of Reverence (Kāravī-dhamma), which promote mutual respect among monks, 2) The principle of gratitude, regarded as a hallmark of virtuous individuals, where the expression of gratitude leads to personal well-being and prosperity, and 3) The principle of Sāraṇīya-dhamma (the six principles of cordiality), which fosters mutual remembrance with respect, non-conflict, unity, and communal harmony.

3. The patterns of Samijikamma among monks in Roi Et can be classified into two main forms: 1. Samijikamma as an act of apology conducted outside the Uposatha Hall, typically performed between monks or novices who have experienced interpersonal tension or conflict, expressing remorse and seeking forgiveness; 2. Samijikamma as an act of homage, often practiced on important occasions such as the beginning of the Rains Retreat (Vassa), to pay respect to preceptors and teachers. This form is considered a key ceremonial practice reflecting gratitude, respect for seniority, and serving as a mechanism for maintaining discipline and unity within the Sangha.

Keywords: Forms of Samijikamma; Theravāda Buddhist Philosophy; Monastic Community

1. บทนำ

สมัยพุทธกาลการปรากฏการที่แสดงหลักฐานถึงการแสดงออกถึงความมุทิตา จากเหตุการณ์เมื่อครั้งเจ้าชายสิทธัตถะออกมหาภิเนษกรมณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 886) จนกระทั่งทรงเจริญฌานบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีปรากฏการณ์ของการแสดงมุทิตาต่อพระพุทธเจ้า ดังความว่า “ขณะนั้น อัศจรรย์ก็บังเกิด มีพื้นมหาปฐพีอันกว้างใหญ่ก็หวั่นไหว พฤกษาชาติทั้งหลายก็ผลิตดอกออกช่องามตระการตา เทพเจ้าทุกชั้นฟ้าก็แซ่ซ้องสาธุการ โปรยปรายบุบผามาลัยทำการสักการบูชา เปล่งวาจาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก ด้วยปีติยินดีเป็นอัศจรรย์ที่ไม่เคยมีในกาลก่อน ความสำคัญของการทำสามีจิกรรมในสังคมพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย พุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิต (ภิกษุ ภิกษุณี) และฝ่ายคฤหัสถ์ (อุบาสก อุบาสิกา) ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายนี้ดำรงอยู่บนพื้นฐานของความเคารพซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในหมู่พุทธบริษัทนั้น เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า คฤหัสถ์ควรแสดงความเคารพต่อพระภิกษุสงฆ์ ส่วนในหมู่พระสงฆ์เอง การแสดงความเคารพกันภายในจะพิจารณาตามลำดับพรรษา หรืออายุแห่งสมาชิกภาพในหมู่สงฆ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) สำหรับฝ่ายคฤหัสถ์ การให้ความเคารพต่อกันพิจารณาจากชาติวุฒิและวัยวุฒิ แต่ในหมู่พระสงฆ์แล้ว ลำดับการบวชถือเป็นเกณฑ์สำคัญ ภิกษุที่อุปสมบทภายหลังจะต้องให้ความเคารพต่อภิกษุที่บวชก่อนเสมอ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมที่พระพุทธองค์ทรงวางรากฐานไว้ เพื่อส่งเสริมระเบียบวินัยและความกลมเกลียวในหมู่สงฆ์ ดังนั้นการทำสามีจิกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดลำดับความสัมพันธ์ภายในหมู่สงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรอาสนะอันเลิศ หรือการแบ่งภัตตาหารตามลำดับพรรษา ทั้งนี้เพื่อธำรงไว้ซึ่งความเรียบร้อย ความเคารพ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายใต้หลักพระธรรมวินัย

ในอดีต การทำสามีจิกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตพระสงฆ์ที่ปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด และถือเป็นวิถีการเรียนรู้และสืบทอดธรรมวินัยจากรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันสังคมไทยและคณะสงฆ์กำลัง

เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีผลกระทบต่อวิธีการปฏิบัติและการแสดงออกทางจริยวัตรของพระสงฆ์ รวมถึงการทำสามีจิกรรมด้วย ทำให้บางพื้นที่อาจมีการลดทอนความสำคัญหรือการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทอย่างเคร่งครัด สามีจิกรรมเป็นการแสดงความเคารพตามธรรมเนียมของพระ-เณร ในระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย เช่น ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริก ระหว่างอาจารย์กับอันเตวาสิก หรือ ระหว่างผู้แก่พรรษากับผู้อ่อนพรรษากว่า สามีจิกรรม คือ การแสดงความเคารพที่ผู้น้อยจะพึงกระทำต่อผู้ใหญ่ ได้แก่ การลุกรับ การกราบไหว้ในโอกาสต่างๆ เช่น พระผู้น้อยจะแสดงธรรมในที่ซึ่งมีพระผู้ใหญ่อยู่ด้วยในเวลานั้นจึงต้องควรกระทำ สามีจิกรรม ต่อท่านก่อนด้วยการกราบไหว้และขออนุญาต พระผู้น้อยแต่มีสมณศักดิ์สูงกว่าเมื่อจะขึ้นสู่อาสนะในงานซึ่งต้องนั่งตามลำดับสมณศักดิ์ ก็ทำ สามีจิกรรม ต่อพระผู้ใหญ่ที่สมณศักดิ์ต่ำกว่าก่อนด้วยการไหว้และขออนุญาติ เป็นต้น สามีจิกรรม มิได้จำกัดเฉพาะในหมู่พระภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้แต่ชาวบ้านก็สามารถทำ สามีจิกกรรมต่อกันและกันได้โดยยึดหลักเดียวกัน “ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยธรรม ควรทำสามีจิกรรมด้วยหัวใจ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554, หน้า 22)

การแสดงออกซึ่งมุทิตาจิต นั้นมิใช่หมายเพียงการนำสักการะไปถวาย การนำกระเช้าดอกไม้ไปให้การเลี้ยงกันหรือการกล่าวอวยพรกันเท่านั้น มุทิตาที่แท้จริงมุทิตานั้น จะต้องเริ่มต้นเกิดที่จิตใจก่อน (สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์, 2558) คนที่ทำให้จิตเกิดมุทิตาได้ จึงเป็นบุคคลพิเศษที่ยกระดับจิตใจให้สูงกว่าคนธรรมดาสามัญได้แล้ว เป็นคนเปิดใจกว้าง ยอมรับความดีของผู้อื่นและพร้อมเสมอที่จะแสดงความชื่นชมยินดีด้วยเมื่อผู้อื่นได้ดี ผู้ทำได้ดังนี้ท่านว่าเป็นผู้ยกระดับจิตใจถึงขั้นระดับเป็นพระพรหม เพราะมุทิตาจิตนั้นเป็น “พรหมธรรม” หรือ “พรหมวิหารธรรม” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 10) ทำให้เกิดเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์โดยชอบ ซึ่งก็คือ หลักพรหมวิหาร 4

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาอันยาวนาน และมีคณะสงฆ์ที่ดำรงจริยวัตรตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเข้มงวด (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด, 2563) อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับ รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในบริบทของพระสงฆ์ในจังหวัดนี้อย่างเป็นระบบ การศึกษานี้จึงมีความสำคัญในการ วิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการทำสามีจิกรรม ที่สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท รวมถึงเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาการปฏิบัติสามีจิกรรมให้คงอยู่ในสังคมสงฆ์ไทยอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อนำรูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมาเผยแผ่ให้กับสังคมปัจจุบัน เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข อยู่ร่วมกันโดยสันติ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสามีจิกรรม
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับสามีจิกรรม
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลหลักฐานจากพระไตรปิฎก ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกำหนดประเด็นตามวัตถุประสงค์กรอบแนวคิดและนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อนำไปใช้ในการสร้างเป็นคำถามในแบบสัมภาษณ์

2. ศึกษาเอกสารอื่นๆ เช่น คัมภีร์ต่างๆ วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ ตลอดถึงผลงานทางวิชาการของท่านผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนา

3. สร้างแบบสัมภาษณ์โดยประยุกต์จากความหมาย รายละเอียดจากเอกสารและงานวิจัยที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับตัวแปรมาเขียนข้อคำถามขึ้น

4. ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์มากลั่นกรอง ปรับปรุง และจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) สำหรับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 15 รูป/คน ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยพระเถระ ผู้นำชุมชนสงฆ์ และผู้มีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติสามีจิกรรม จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์ที่ได้ออกแบบไว้ พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงพัฒนาเนื้อหาและผลการวิจัย จนได้บทสรุปที่มีความถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการทำสามีจิกรรม การทำสามีจิกรรมสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักธรรมเรื่อง ความกตัญญูกตเวที ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้ประพฤติธรรม ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สะท้อนถึงความเป็น “คนดี” ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา และเป็นสิ่งที่พึงปลูกฝังในทุกระดับของสังคม เนื่องจากผู้ที่มีจิตสำนึกรู้คุณของผู้อื่นย่อมนำตนเองไปสู่หนทางแห่งความเจริญและความสุข

ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม ความกตัญญูในเชิงพุทธธรรม เริ่มต้นจากการรู้คุณและแสดงออกซึ่งความเคารพต่อผู้มีพระคุณ เช่น มารดา บิดา ผู้ซึ่งเปรียบได้กับพระพรหมของบุตร เป็นเทวดา เป็นบูรพาจารย์ และเป็นพระอรหันต์ในเรือนของตน ตลอดจนขยายไปสู่ความกตัญญูต่อสัตว์และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน คำว่า “ความกตัญญู” หมายถึง ความตระหนักรู้ในพระคุณของบุคคล สัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วน “ความกตเวที” หมายถึง การแสดงออกซึ่งการตอบแทนบุญคุณหรือการสนองคุณผู้มีพระคุณ อันเป็นรูปธรรมของการรู้คุณในระดับจิตใจและพฤติกรรม ตามแนวคำสอนในพุทธศาสนา ความกตัญญูกตเวทีจัดอยู่ในหมวดธรรมะขั้นสูง เป็น มงคลอันสูงสุด ที่บุคคลพึงมี โดยเฉพาะในบริบทของ "สัตบุรุษ" หรือผู้ประเสริฐ ซึ่งถือว่าเกิดมาเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น มีความมุ่งหมายในการเกื้อกูลและนำพาความสุขแก่คนหมู่มาก สัตบุรุษจะเป็นผู้รู้คุณของบุคคลอื่น และมุ่งแสวงหาโอกาสในการตอบแทนโดยไม่ยึดติดในผลตอบแทนหรือความคาดหวังส่วนตน บุคคลที่ดำรงตนด้วยจิตสำนึกในบุญคุณของผู้อื่นและมีเจตนาตอบแทนคุณนั้น เป็นผู้เกื้อหนุนสังคมด้วยหลักเมตตาและกรุณา การกระทำในลักษณะนี้ย่อมนำมาซึ่งสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ขาดจิตสำนึกในความกตัญญู มักเป็นผู้ไม่ควรคบหา และอาจเป็นต้นเหตุของความเสื่อมเสีย ความแตกร้าว และภัยพิบัติต่อทั้งตนเองและสังคมโดยรวม

2. หลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับสามีจิกรรม ประกอบด้วย 1) หลักคารวะ (Reverence) ในพุทธปรัชญาเถรวาท หลักคารวะหมายถึงความเคารพอย่างลึกซึ้งต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ โดยประกอบด้วยการให้ความเอาใจใส่ การปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ และความจริงจังอย่างหนักแน่นต่อวัตถุแห่งความเคารพนี้ รวมทั้งการเห็นคุณค่าและความสำคัญอย่างแท้จริง คารวะจึงไม่ใช่เพียงแค่ความรู้สึก แต่เป็นการแสดงออกอย่างจริงใจด้วยการกระทำที่เหมาะสมตามความหมายของคำว่า reverence, esteem, attention และ appreciative action 2) หลักสารารียธรรม (Sāraṇīya-dhamma) สารารียธรรมในพุทธปรัชญาเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยเน้นการสร้างความรู้สึกดีงามระลึกถึงกันด้วยความเมตตา (mettā) ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดีงามและยั่งยืนทั้งในระดับครอบครัว สังคม และชุมชน ความเมตตาตามหลักนี้ช่วยให้เกิดความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจกันในหมู่มนุษย์ และ 3) หลักกตัญญู (Gratitude and Dutifulness) กตัญญูถือเป็นเครื่องหมายของผู้ที่ประพฤติดีตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญา เถรวาทเน้นย้ำถึงความสำคัญของการตอบแทนคุณ (กตเวที) ต่อผู้มีพระคุณ ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือผู้ที่เคยให้ความเมตตาและช่วยเหลือในทางใดทางหนึ่ง การแสดงกตัญญูไม่เพียงแต่เป็นการยืนยันการกระทำความดีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและสร้างสังคมที่เต็มไปด้วยความเคารพและความรับผิดชอบซึ่งกันและกัน

3. รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ดนั้นเหมาะสมอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางศาสนาในท้องถิ่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบหลัก คือ 1) การทำสามีจิกรรมแบบขอขมาโทษ 2) การทำสามีจิกรรมแบบถวายสักการะ รูปแบบทั้งสองนี้ส่งเสริมคุณค่าของความเมตตา ความกตัญญู และความเคารพ ซึ่งเป็นแกนกลางของพุทธปรัชญาเถรวาท และช่วยลดความอิจฉาริษยา ความขัดแย้ง รวมถึงการเอารัดเอาเปรียบในสังคม นอกจากนี้ยังส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจและความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ส่งผลให้สังคมในจังหวัดร้อยเอ็ดเกิดความสงบสุข สามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการทำสามีจิกรรมดังกล่าวจึงเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดและรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในชุมชน พร้อมทั้งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างยั่งยืน

4. องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีความสำคัญในหมู่พระสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความเคารพ ให้อภัย และขอขมาซึ่งกันและกัน อันเป็นการส่งเสริมความสามัคคีและความสงบสุขภายในหมู่คณะ ไม่ว่าจะมีเหตุแห่งความบาดหมางกันหรือไม่ก็ตาม การทำสามีจิกรรมจะกระทำในวาระที่เหมาะสม โดยเฉพาะในวันเข้าพรรษา ซึ่งถือเป็นโอกาสสำคัญที่ภิกษุและสามเณรในวัดเดียวกันพึงกระทำสามีจิกรรมต่อกัน โดยจัดลำดับตามอาวุโส ตั้งแต่พระผู้มีพรรษามากที่สุด ไปจนถึงสามเณรอ่อนพรรษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพและส่งเสริมความกลมเกลียวในหมู่สงฆ์ ในบางวัดนิยมกระทำสามีจิกรรมภายหลังการเจริญพระพุทธมนต์ในวันเข้าพรรษา ก่อนออกจากอุโบสถ แม้ว่าจะไม่เป็นไปตามลำดับพิธีเดิมก็ถือว่าไม่ผิด โดยเฉพาะกรณีที่มีจำนวนพระภิกษุและสามเณรไม่มาก ก็สามารถจัดให้ทำร่วมกันภายในอุโบสถในวันเดียวให้แล้วเสร็จ สำหรับวัดที่มีพระภิกษุและสามเณรจำนวนมาก อาจกำหนดให้กระทำสามีจิกรรมเฉพาะกับพระเถระที่มีพรรษาเกินสิบภายในอุโบสถก่อน ส่วนที่เหลือสามารถกระทำต่อกันตามกุฏิตามความเหมาะสม การกระทำในอุโบสถถือเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อผู้อาวุโส ความสมัครสมาน และระเบียบวินัยของคณะสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรม

จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการทำสามีจิกรรมดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิด SPIR Model ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนบทบาทของสามีจิกรรมใน 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) S = Spiritual Discipline (วินัยทางจิตวิญญาณ) หมายถึง การดำรงตนในหลักธรรมและวินัยของพระภิกษุ ปฏิบัติตามจริยวัตรอย่างถูกต้อง และรักษาสัมมาปฏิบัติภายในหมู่คณะ 2) P = Peaceful Interaction (ปฏิสัมพันธ์แห่งสันติภาพ) หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ภายในคณะสงฆ์อย่างสงบสุข ด้วยการเคารพซึ่งกันและกัน ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความสามัคคี 3) I = Integrity in Monastic Life (ความซื่อตรงในวิถีสมณะ) หมายถึง การดำรงตนด้วยความซื่อตรง มีความกตัญญูกตเวที และยึดมั่นในคุณค่าทางศีลธรรม และ 4) R = Ritualistic Harmony (ความสมานฉันท์ผ่านพิธีกรรม) หมายถึง การดำรงรักษารูปแบบและขั้นตอน

ของพิธีกรรมสามีจิกรรมตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในคณะสงฆ์

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. สามีจิกรรมกับการส่งเสริมความสามัคคีในหมู่สงฆ์ การทำสามีจิกรรมสะท้อนถึงความสามัคคีภายในหมู่สงฆ์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีและความร่วมมือร่วมใจกันในการประกอบกิจของสงฆ์ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ 2 ประการ คือ 1) ความพร้อมเพรียงในการปฏิบัติกิจสงฆ์ ซึ่งแสดงถึงความเสียสละ ไม่แก่งแย่งเอาเปรียบกัน 2) ความสุขจากการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น ด้วยอัธยาศัยไมตรีไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระวิรัตน์ ปภสฺสโร (ขาวสะอาด) (2561) ที่กล่าวถึง “สังฆสามัคคี” ว่าเป็นการตั้งกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมด้วยเมตตา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในหมู่สงฆ์

2. สามีจิกรรมในฐานะการแสดงมุทิตาจิต การทำสามีจิกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงมุทิตาจิตในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการฝึกฝนภายในจิตใจที่แสดงออกภายนอกด้วยการกระทำ เช่น การไหว้ การกล่าวคำขมา และการถวายสักการะ เพื่อสร้างความเข้าใจกันและความสงบสุขภายในหมู่สงฆ์ การพัฒนามุทิตาจิตควรเริ่มจากเมตตาและกรุณา ซึ่งนำไปสู่การมีมุทิตา และควบคุมด้วยอุเบกขา เป็นไปตามหลักพรหมวิหารธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของดนัย ไชยโยธา (2543) hhและพระธรรมกิตติวงศ์ (2541) ที่กล่าวถึงมุทิตาว่าเป็นคุณธรรมที่ขจัดความอิจฉาริษยา และส่งเสริมความสุขใจ ความสดชื่น และความเป็นที่รักในสังคม

3. ความสัมพันธ์ของสามีจิกรรมกับหลักสาราณียธรรม สามีจิกรรมมีความเชื่อมโยงกับหลักสาราณียธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวในหมู่สงฆ์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) เมตตากายกรรม: ช่วยเหลือเกื้อกูลโดยไม่หวังผลตอบแทน 2) เมตตาวจีกรรม: การพูดจาสุภาพเปิดโอกาสให้แสดงความเห็น และแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยเหตุผล และ 3) เมตตามโนกรรม: ความคิดเมตตาเอื้อเฟื้อ เห็นคุณค่าของความแตกต่าง สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระสมุห์สันติ สุจิณฺโณ (พรมสงฆ์) (2567) ที่เน้น สาราณียธรรมมีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในสังคมสงฆ์

4. การส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมสงฆ์และคฤหัสถ์ กตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมพื้นฐานของคนดี ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในสังคมสงฆ์และสังคมคฤหัสถ์ โดยสามารถส่งเสริมได้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การพักอาศัยกับอุปัชฌาย์ การแสดงความเคารพต่อครูอาจารย์ และการไหว้ครู สอดดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณฐา ลึม (2560) เสนอแนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมทั้งสองภาคส่วนพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) (2536) และพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541) กล่าวถึงความกตัญญูว่าเป็น “รากฐาน

แห่งคุณธรรม” ที่ส่งเสริมความเจริญงอกงามในชีวิตและสังคม และพระครูธรรมสารโกศล (สมรศักดิ์ ธมฺมสนฺติโก) (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างกตัญญูกตเวทีในการดำเนินชีวิต ตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนา พบว่า “คารวะ” หรือการแสดงความเคารพ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีซึ่งนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การดำเนินชีวิตที่ดีงามต้องเริ่มจากการเข้าใจพื้นฐานความเป็นมนุษย์ และยกระดับจิตใจด้วยการฝึกฝนจากอุปัชฌาย์ พ่อแม่ และครูบาอาจารย์ ตามลำดับจากปุถุชนไปสู่อริยชน

1.2 การปฏิบัติต่อตนเองควบคู่กับการปฏิบัติต่อส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างยั่งยืน

1.3 การแก้ไขปัญหาควรเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนจิตใจของตนเองก่อน จากนั้นขยายไปสู่การตระหนักรู้ของบุคคลและส่วนรวมในลำดับถัดไป

1.4 การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการเผยแผ่ความรู้ที่ถูกต้องและแม่นยำ

1.5 ควรมีการกำกับดูแลและควบคุมที่เหมาะสม เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและปกป้ององค์กรศาสนา ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ จากความเสียหายทั้งในระดับบุคคลและสังคม

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรส่งเสริมการวิจัยที่ออกมาเป็นรูปธรรมและประชาสัมพันธ์ตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน บ้าน ราชการ ชุมชน สังคม หรือแม้แต่นำเสนอการเรียนรู้เรื่องรูปแบบการทำสามีจิกรรมในภาคสถานศึกษาเพื่อให้ผู้ที่สนใจได้รับความรู้จากการนำเสนอได้อย่างถูกต้องและชัดเจน

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

3.1 ควรมีกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการทำสามีจิกรรมอย่างต่อเนื่องทุกปีในทุกพื้นที่เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด

3.2 ควรรายงานผลการดำเนินงานเหล่านี้อย่างเป็นระบบในเชิงเอกสาร และส่งให้เจ้าคณะผู้ปกครองในรูปแบบภาคบังคับเพื่อการติดตามและประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 ควรจัดบรรยายและเผยแผ่ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในระดับจังหวัด และค่อยๆ ขยายขอบเขตการดำเนินงานไปยังพื้นที่อื่นๆ

3.4 สามารถพัฒนาและจัดกิจกรรมโครงการในโรงเรียน ชุมชน และสังคม เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้นำหลักการดังกล่าวไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

3.5 การติดตามผล ควบคุม และนิเทศโครงการ ควรดำเนินการด้วยวิธีการที่เป็นระบบ เช่น การสอบถาม เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ การสังเกตการณ์ และการเฝ้าติดตามอย่างสม่ำเสมอ

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการประชุมหรือสัมมนาเชิงวิชาการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยให้พระผู้นำชุมชน ครูพระสอนศีลธรรม เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ในชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีกิจกรรมเกี่ยวกับสามีจิกรรม หลักธรรม แนวทางการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติ และนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างจริงจัง

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.1 รูปแบบในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของเยาวชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

5.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของข้าราชการในจังหวัดร้อยเอ็ด

5.3 การบูรณาการการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของผู้นำชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำสามีจิกรรมตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทของพระสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้ได้องค์ความรู้คือ SPIR Model ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยให้ทำความเข้าใจบทบาทของสามีจิกรรมใน 4 หลัก ดังนี้ 1) S = Spiritual Discipline (วินัยทางจิตวิญญาณ) 2) P = Peaceful Interaction (ปฏิสัมพันธ์แห่งสันติภาพ) 3) I = Integrity in Monastic Life (ความซื่อตรงในวิถีสมณะ) และ 4) R = Ritualistic Harmony (ความสมานฉันท์ผ่านพิธีกรรม) โดยสามารถสรุปเป็นโมเดล ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

ดนัย ไชยโยธา. (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสน์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

พระครูธรรมสารโกศล (สมรศักดิ์ ธมฺมสนฺติโก). (2560). *แนวทางการเสริมสร้างกตัญญูกตเวทีในการดำเนินชีวิต ตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนา.* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). (2536). *กตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2541). *พระในบ้าน*. กรุงเทพฯ: คาธาวรรณการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). *ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2542). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับบประมวลศัพท์.* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระวิรัตน์ ปภสฺสโร (ขาวสะอาด). (2561). *การส่งเสริมหลักสังฆสามัคคีในพระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสมุห์สันติ สุจิณฺโณ (พรมสงฆ์). (2567). *วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี.* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. 2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด. (2563). *รายงานผลการดำเนินงานกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด.* ร้อยเอ็ด: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์. (2558). *ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน.* กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร.

สุวรรณฐา ลึม. (2560). *แนวทางส่งเสริมกตัญญูกตเวทีในสังคมไทย.* (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26*
The Model of Buddhist Propagation in 26th Buddhist Century

สินสมุทร นามดุ้ง, ประยงค์ แสนบุราณ และประเสริฐ ชมพรมมา
Sinsamut Namdung, Prayong Saenburan and Prasert Chompromma
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: tigersuperhero@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธ กาล 2) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 3) วิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 และ 4) นำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์เนื้อหาพร้อมทั้งนำเสนอ ตามลำดับ

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกใช้การเดินทางไปเพื่อแสดงธรรมเทศนา และปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เกิดผลทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วชมพูทวีป

2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 มีการนำเอาเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่เข้ามาใช้ จึงต้องผสมผสานระหว่างการรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาเข้ากับการปรับตัวให้ทันยุคสมัยให้เข้ากับชีวิตประจำวันของผู้คน เพื่อสังคมที่สงบสุข

3. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 แม้จะมีความแต่ต่างกันด้านกาลเวลา แต่ต้องปรับหลักธรรมให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของผู้คน ให้มีเป้าหมายพื้นฐานคือความสุข และสูงสุดคือหลุดพ้นจากทุกข์

4. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เรียกว่า Model EDLO & OTE ได้แก่ 1) ผู้เผยแผ่ (Evangelist) 2) หลักธรรม (Dhamma principles) 3) ภาษา

*ได้รับบทความ: 6 กันยายน 2567; แก้ไขบทความ: 5 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 12 มิถุนายน 2568
Received: September 6, 2024; Revised: June 5, 2025; Accepted: June 12, 2025

(Language) 4) กิจกรรมออนไลน์ (Online activities) 5) กิจกรรมออฟไลน์ (Offline activities) 6) กลุ่มเป้าหมาย (Target group) 7) การประเมินผล (Evaluation)

คำสำคัญ: การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; สมัยพุทธกาล; พุทธศตวรรษที่ 26

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the propagation of Buddhism during the Buddha's time, 2) to study the propagation of Buddhism in the 26th century, 3) to analyze the pattern of Buddhism propagation in the 26th century, and 4) to Presents knowledge about the propagation pattern of Buddhism in the 26th century by studying the Tripitaka. Relevant research documents and in-depth interviews Analyze content and present it accordingly.

The results revealed that:

1. Propagation of Buddhism during the Buddha's time. The Buddha and his disciples used to travel to deliver sermons. and perform correctly It resulted in Buddhism spreading throughout the Indian subcontinent.

2. The propagation of Buddhism in the 26th century has brought in modern technology and media. Therefore, it must be combined with preserving the essence of Buddhism and adapting to the times. to fit into people's daily lives for a peaceful society.

3. The form of the propagation of Buddhism in the 26th century, despite differences in time but the principles must be adjusted to be consistent with people's living conditions. Let the basic goal be happiness. And the highest is freedom from suffering.

4. The model of the propagation of Buddhism in the 26th century resulted in new knowledge called Model EDLO & OTE, including 1) Evangelist 2) Dhamma principles 3) Language 4) Online activities 5) Offline activities 6) Target group 7) valuation.

Keywords: Propagation of Buddhism; Buddha's time; 26th century

1. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญ พระสงฆ์นอกจากต้องทำหน้าที่เพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง และศึกษาไตรสิกขาแล้ว ยังต้องทำหน้าที่เพื่อสังคมหรือชุมชนอีกด้วย เพราะในความเป็นจริง ชีวิตของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับชุมชนทั้งด้านการเป็นอยู่ และความช่วยเหลืออื่นๆ ในขณะ

เดียวกันพระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ตอบแทนชุมชนในฐานะเป็นผู้ฝึกอบรมสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรม และเป็นผู้นำด้านจิตใจของประชาชน ตามนโยบายที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (วิ.มหา. (ไทย) 4/32/40) ด้วยทาทีของพระพุทธเจ้าในพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาทจึงต้องขับเคลื่อน นั่นคือ เผยแผ่พระพุทธศาสนา และรักษาความสัมพันธ์อันดีให้สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข แม้พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่แก่สังคมไทยจนถึงยุคปัจจุบันโดยอาศัยบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการที่ได้สืบต่อกันมาตามแนวคิดในพุทธดำรัสข้างต้นแล้วก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในปัจจุบัน พบว่า มีปัญหาหลายประการ ได้แก่ 1) พระสังฆาธิการขาดเทคนิควิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) ทรัพยากรบุคคลของคณะสงฆ์ขาดผู้มีความรู้ความสามารถหรือคุณสมบัติที่เพียงพอในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานศึกษาทุกระดับ เราจึงคุ้นเคยกับชื่อเสียงของพระสังฆาธิการในระดับสูงเพียงไม่กี่รูปของสังคมไทย อีกทั้งพระสังฆาธิการส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัย ขยับเขยื้อนร่างกายลำบากทำให้เกิดความไม่คล่องตัวในการทำงาน 3) พระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการยังขาดอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวอย่างสั้นคือ พระสงฆ์ส่วนมากมักอยู่ในเมืองใหญ่ไม่นิยมออกไปอยู่ในเมืองเล็ก คณะสงฆ์เองก็ไม่มีอำนาจอันใดไปบังคับได้ 4) พระสังฆาธิการยังขาดอุปกรณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ 5) งบประมาณมีปริมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อการดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวมานี้ถือเป็นสัญญาณแห่งความเสื่อมในแวดวงพุทธศาสนา หากมีมากขึ้นๆ ก็อาจทำให้พุทธศาสนาดับสูญจากเมืองไทยก็เป็นได้ (วศิน อินทสระ, 2536)

ประเด็นสำคัญที่อยู่เบื้องหลังปัญหาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 5 ประการข้างต้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนั้น ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงศาสนาแก่ผู้ที่ได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากแต่มุ่งเน้นถึงการแบ่งปันความสงบสุขทางจิตใจ และความร่มเย็นภายในให้แก่เพื่อนร่วมสังสารวัฏ ดังพุทธจริยาและจริยาของพระอรหันต์สาวกทั้งหลายที่มีวิริยะอุตสาหะจาริกด้วยมีเป้าหมาย คือ การชี้แนะทางแห่งความสงบสุขแก่มวลมนุษย์ (คมคาย คุมพันธ์, 2547) โดยไม่มุ่งหวังให้เกิดผลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแง่ของการเพิ่มจำนวนของพุทธศาสนิกชนแต่อย่างใด แต่ปัญหาไม่ได้ยุติลงเท่านั้น เนื่องจากปัญหาอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือ พระสงฆ์ประพฤติไม่ดี ไม่งาม สร้างความเสื่อมเสียเป็นอันมาก (พระราชวรมุนี (ประยุต ปยุตฺโต), 2527) นั่นก็คือพระสงฆ์นี้ขาดคุณสมบัติภายในที่ดีกลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนไทยรู้สึกเบื่อหน่าย และมีจำนวนไม่น้อยหันไปนับถือศาสนาอื่น คนไทยในบางท้องถิ่นถึงขั้นเข้ารีตกันทั้งหมู่บ้าน จนทำให้พระสงฆ์ต้องทิ้งวัดเพราะไม่มีคนทำบุญก็มี นั่นก็เป็นการตอกย้ำว่าคนไทยขาดนักเผยแผ่ที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะให้สังคมยอมรับได้ สะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ยังขาดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนานับเป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนพลวัตด้านสังคมบนพื้นฐานด้านคุณธรรม การทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำให้เกิด

ความสงบสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปได้ ก็ด้วยอาศัยความเคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนและมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ธยายุส ขอเจริญ และพระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์ (เขมสิริ), 2564, หน้า 379-390) เมื่อพิจารณางานวิจัยส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ที่เน้นพัฒนาคนและสังคมสู่ภูมิปัญญา

ด้วยเหตุนี้การวิจัยครั้งนี้ จึงมีข้อแตกต่างจากงานวิจัยเรื่องอื่นที่ได้ทบทวนมาในแง่ที่ว่า นอกจากผู้วิจัยจะได้ตีความหรืออธิบายขยายความถึงรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ชัดยิ่งขึ้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้ต่อยอดสังเคราะห์แบบจำลองรูปแบบ ซึ่งการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวจะเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในมิติทางกาย จิตใจสังคม และจิตวิญญาณ นอกจากนั้น ยังจะช่วยให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหาสังคม ตลอดจนสามารถนำความรู้ความจริงที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจ และพัฒนาศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในการแวดวงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการ เพื่อประโยชน์และเพื่อความสุขในชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เป็นสำคัญ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล
2. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26
4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งการดำเนินการออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (primary sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ภาวะผู้นำและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและบรรดาพุทธสาวก รวมทั้งแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (secondary sources) ได้แก่ เอกสาร หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 21 รูป/คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

และ 3) ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ได้ทำการศึกษาข้อมูล เอกสาร สิ่งพิมพ์และงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลทั่วไป เพื่อให้เข้าถึงแนวคิดและทฤษฎีของ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากเอกสาร (Document Data) ซึ่งเป็นข้อมูลจากหนังสือทฤษฎีทางในพุทธศตวรรษที่ 26 ตำรา เอกสารบทความวิชาการและวิจัย ผลงานแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ขั้นตอนที่ 2 เรียบเรียงและจัดลำดับข้อมูลที่ค้นคว้ามาอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 3 สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จากการทบทวนวรรณกรรม นำไปตรวจสอบความเที่ยงตรงกับผู้เชี่ยวชาญ แล้วจึงนำไปลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 4 นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ ตีความและแสดงความคิดเห็นของผู้วิจัยในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) ใช้การพรรณนาความ (Descriptive) Analysis) และวิเคราะห์แบบอุปนัย (Induction Analysis โดยวิเคราะห์จากพระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา บทความวิชาการและวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่กรอบแนวคิดรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 อันจะนำไปสู่การสรุปผลของการวิจัย ตลอดจนข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการวิจัย องค์ความรู้ใหม่ และเสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 สรุปผลการวิจัยดังนี้

1. จากการวิจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล คือ 1) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล 2) สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาท่ามกลางเจ้าลัทธิต่างๆ 3) พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อความเสมอภาค 5) พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการเกื้อกูล และ 6) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สาวกสมัยพุทธกาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลเป็นไปอย่างเข้มข้นและประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยมีพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนไปสู่ประชาชนทั่วไป มีวิธีการเผยแผ่ที่สำคัญ คือ (1) การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกได้เดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ เพื่อแสดงธรรมเทศนาให้ผู้คนได้ฟัง ทำให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้อง (2) การตอบปัญหาหากเมื่อมีผู้คนสงสัยในเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกจะให้คำตอบที่ชัดเจนและละเอียด (3) การเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์สาวกจะปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตาม (4) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้คน โดยพระสงฆ์สาวกจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน สร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้คน ทำให้

ผู้คนเกิดความเลื่อมใส (5) การอธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่ายเพราะพระสงฆ์สาวกจะใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายในการอธิบายหลักธรรม ทำให้ผู้คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ (6) การเน้นการปฏิบัติ ซึ่งพระสงฆ์สาวกจะสอนให้ผู้คนได้ปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดปัญญาและความเข้าใจในพระธรรมอย่างลึกซึ้ง (7) ปัจจัยที่ส่งเสริมการเผยแผ่ คือ ความศรัทธาของผู้คนในสมัยนั้นมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง ทำให้เปิดใจรับฟังคำสอนของพระสงฆ์ มีการสนับสนุนจากกษัตริย์และขุนนาง กษัตริย์และขุนนางหลายพระองค์ให้การสนับสนุนพระพุทธศาสนา ทำให้พระสงฆ์สามารถเผยแผ่ได้อย่างสะดวก คณะสงฆ์สาวกมีความสามัคคีกันในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และมีหลักธรรมที่เป็นสากล สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้นวรรณะ (8) ผลลัพธ์ของการเผยแผ่ ทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วชมพูทวีปและยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ช่วยสร้างสังคมที่สงบสุข ให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทำให้สังคมมีความสงบสุขและเป็นสุขการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์ ทำให้ผู้คนมีความสุขที่แท้จริง การสร้างความเสมอภาคให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะมาจากวรรณะใด

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลเป็นตัวอย่างที่ดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน การศึกษาค้นคว้าวิธีการและปัจจัยที่ส่งเสริมการเผยแผ่ในอดีต จะช่วยให้เราสามารถนำมาปรับใช้และพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. สรุปผลการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ได้ศึกษา 1) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 2) สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 3) พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 4) พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อความเสมอภาคในพุทธศตวรรษที่ 26 5) พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการเกื้อกูลในพุทธศตวรรษที่ 26 6) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สาวกในพุทธศตวรรษที่ 26 จากการศึกษาทำให้ทราบว่า (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการไปจากอดีตอย่างมาก โดยมีการนำเอาเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการเผยแผ่ ทำให้พระพุทธศาสนาสามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้กว้างขวางมากขึ้น และตอบสนองความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) ลักษณะเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์พระสงฆ์และบุคคลทั่วไปหันมาใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน ทำให้เข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ง่ายขึ้น มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย มีการจัดกิจกรรมที่น่าสนใจและเข้าถึงง่าย เช่น ค่ายปฏิบัติธรรมสำหรับเยาวชน กิจกรรมทำบุญตามโครงการต่างๆ เพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามามีส่วนร่วม มีการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เน้นการนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง เช่น การบริหารจัดการอารมณ์ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ มีการร่วมมือกับองค์กรต่างๆ เพื่อขยายผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และพระสงฆ์หลายรูปเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาปรึกษาปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้ (3) ปัจจัยที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน มีความสนใจ

ของผู้คนในเรื่องสุขภาพจิต ผู้คนหันมาสนใจการปฏิบัติธรรมเพื่อลดความเครียดและสร้างความสงบภายใน การใช้เทคโนโลยีทำให้การเผยแผ่พระธรรมเป็นไปได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การที่สังคมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับตัวในการเผยแผ่พระธรรมให้เข้ากับความแตกต่างของแต่ละบุคคล (4) ความท้าทายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ความเชื่อที่หลากหลาย มีความเชื่อที่หลากหลาย ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องเผชิญกับความท้าทายในการสื่อสารให้ผู้คนเข้าใจและยอมรับ การเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับตัวอยู่เสมอเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ การแข่งขันทางความคิด มีความคิดเห็นและแนวคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องเผชิญกับการแข่งขันทางความคิด

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันเป็นการผสมผสานระหว่างการรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาเข้ากับการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย พระสงฆ์สาวกมีบทบาทสำคัญในการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตประจำวันของผู้คน เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข

3. สรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ได้ทำการวิเคราะห์ คือ 1) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและในพุทธศตวรรษที่ 26 2) สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและในพุทธศตวรรษที่ 26 3) พุทธวิธีการสร้างแรงจูงใจในเผยแผ่พระพุทธสาสนาในสมัยพุทธกาลและในพุทธศตวรรษที่ 26, 4) พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธสาสนาเพื่อความเสมอภาคในสมัยพุทธกาลและในพุทธศตวรรษที่ 26, 5) พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธสาสนาเพื่อความเกื้อกูลในสมัยพุทธกาลและในพุทธศตวรรษที่ 26, 6) การเผยแผ่พระพุทธสาสนาของพระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาลและในพุทธศตวรรษ ที่ 26 จากการวิเคราะห์พบว่า

3.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนา ได้รวดเร็วและกว้างขวาง ในท่ามกลางเจ้าลัทธิและศาสดามากมายที่ต่างก็มีชื่อเสียงและเป็นที่นับถือของผู้คนในยุคสมัยนั้น โดยสามารถโน้มน้าวผู้คนในทุกรัฐทุกแคว้นแห่งชมพูทวีปให้ละทิ้งลัทธิความเชื่อถือเดิมของตนสมัครใจเข้ามาเป็นพุทธมามกชน ไม่เว้นแม้แต่ผู้เป็นเจ้าลัทธิหรือเป็นนักบวชในลัทธิอื่นจำนวนไม่น้อยที่ยอมตนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วได้บรรลุมรรคผลกันโดยทั่วหน้า ทั้งนี้แสดงให้เห็นถึงพระพุทธานุภาพและยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่ศาสนาของพระองค์ได้เป็นอย่างดี หากตั้งคำถามว่าพระพุทธองค์ทรงมีวิธีการอย่างไรในการเผยแผ่ศาสนาจึงมีผลสัมฤทธิ์ยอดเยี่ยมเห็นปานนี้

3.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 มีการเปลี่ยนไปมากมายด้วยเทคโนโลยีทันสมัย อำนวยความสะดวก ค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างกว้างขวาง เช่น หนังสือพระไตรปิฎกมีจำหน่ายหาซื้อได้สะดวก มีพระไตรปิฎกออนไลน์ค้นคว้าได้ทุกพระสูตร ทั้งพระสงฆ์ ทั้งฆราวาส มีสำนักสงฆ์เกิดขึ้นมากมายจัดปฏิบัติธรรม ออกเทปบันทึกคำสอนของพุทธศาสนามากมาย มีรายการสดของวัดต่างๆ ถ่ายทอดเพื่อให้ประชาชนเสพอย่างกว้างขวาง ช่องทางการเผยแผ่ธรรมะมีมากมายหลากหลายช่องทาง วัดจึงไม่ใช่

ศูนย์กลางในการเผยแผ่ธรรมะ แต่กำลังจะกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เป็นวัดพุทธพาณิชย์ ไม่ได้เป็นสถานที่ขัดเกลากิเลส แต่เป็นวัดที่เพิ่มกิเลสเพราะวัดต่างๆ เน้นสร้างวัตถุ ใหญ่โต สวยงามเพื่อเรียกหรือเป็นอุบายให้คนเข้าวัด พระธรรมวินัยยังคงมีอยู่ในตำราพระไตรปิฎก แต่ถูกเลือกที่จะปิดไว้เพื่อหาอุบายให้คนเข้าวัดในบางวัด ในความเสมอภาคนี่เองที่จะทำให้คำสอนบางส่วนอาจถูกลบเลือนไปเรื่อยๆ จนสุดท้ายก็จะไม่ปฏิบัติตาม ไม่มีหน่วยงานที่เข้มแข็งพอที่จะควบคุมกำกับได้ แม้จะมีองค์กรพุทธศาสนา มีสมาคมพุทธศาสนา

3.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลเป็นแบบอย่างที่ดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน แม้ว่าสภาพแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่หลักการพื้นฐานของการเผยแผ่ก็ยังคงมีความสำคัญ เช่น การเน้นการปฏิบัติ การสร้างความเข้าใจ และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์

3.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 นั้น มีความหลากหลายและทันสมัยมากขึ้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของฆราวาส การใช้เทคโนโลยี และการตอบสนองความต้องการของผู้คนในยุคปัจจุบัน

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและในพุทธศตวรรษที่ 26 แม้จะมีความแต่ต่างกันด้านกาลเวลา และยุคสมัย มีความหลากหลายทางความเชื่อ วัฒนธรรม แต่ต้องตระหนักถึงการสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คำนึงถึงเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยความเสมอภาค และเผยแผ่พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูล โดยปรับหลักธรรมไปตามสภาพสังคมปัจจุบันให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของผู้คน มีเป้าหมายอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ของทางพระพุทธศาสนาคือหลุดพ้นจากทุกข์ และมีเป้าหมายพื้นฐานคือให้พุทธศาสนิกชนมีความสุขสงบในการดำเนินชีวิต

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ได้ค้นพบประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ คือ 1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล 2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 และ 3) การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล เป็นตัวอย่างที่ดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน โดยมีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบ การศึกษาค้นคว้าวิธีการและปัจจัยที่ส่งเสริมการเผยแผ่ในอดีต ซึ่งยังมีพระสงฆ์สาวกสำคัญในยุคสมัยนั้นเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สอดคล้องกับพระศุภชาติ (ธมฺมิสสโร) สำลีวงษ์ และคณะ (2567, หน้า 152-164) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พระสาวกกับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลของพระพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะทางด้านของพระสารีบุตรนั้นก็มีความชำนาญในด้านปัญญาและในส่วนของพระโมคคัลลานะนั้นก็มีความชำนาญทางด้านฤทธิ์ถึงขั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ยกย่องทั้งสองให้เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายและเบื้องขวา และสามารถทำให้ผู้คนเกิดความเชื่อและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากและในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้นทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธบริษัททั้ง 4 ได้เริ่มทำการสร้างพื้นฐานที่มั่นคงของศาสนาพุทธไว้แล้วตามหลักพระรัตนตรัยนั้นคือความจริงของการพ้นทุกข์ที่พิสูจน์ได้และให้ผลได้จริง ปัจจุบันนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญยิ่ง ต่อความดำรงและมั่นคงใน พระพุทธศาสนา และนับเป็นภารกิจโดยตรงของพระภิกษุพุทธสาวกในพระพุทธศาสนาที่เมื่อได้ทำหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์ด้วยการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยแล้วนั้นจนแตกฉานและประพฤติปฏิบัติตามหลักของพระธรรมวินัยที่ศึกษามาจนมีภูมิรู้ภูมิธรรมเข้มแข็งแล้ว ต้องอุทิศตนและทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและด้วยรูปแบบวิธีการต่างๆ เช่น การแสดงธรรม การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม ตลอดถึงการปฏิบัติธรรมการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นแบบอย่าง โดยจัดเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่งต่อความดำรงยั่งยืนมั่นคงอยู่ในพระพุทะศาสนานับตั้งแต่สมัยพุทธกาลจวบจนปัจจุบัน

2. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 หรือในยุคปัจจุบันเป็นการผสมผสานระหว่างการรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาเข้ากับการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย พระสงฆ์สาวกมีบทบาทสำคัญในการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตประจำวันของผู้คน เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข สอดคล้องกับพระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก) และคณะ (2562, หน้า 17-33) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมสำหรับคนในพุทธศตวรรษที่ 26 เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พบว่า 1) สภาพ การเผยแผ่พุทธธรรมสำหรับคนในพุทธศตวรรษที่ 26 เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง 6 ด้าน พบว่า ด้านพระสงฆ์อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านวิธีการเผยแผ่ ด้านการใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์ ด้านแผนงานและนโยบาย ด้านแผนงานและนโยบาย และด้านการสร้างเครือข่ายอยู่ในระดับมากทั้ง 4 ด้าน ส่วนด้านการส่งเสริมและสนับสนุนอยู่ในระดับปานกลาง 2) รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมสำหรับคนในพุทธศตวรรษที่ 26 เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนามีดังนี้ (1) ด้านการสร้างเครือข่าย สร้างเครือข่าย เชิงรุก ผ่านหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนเพื่อ ขับเคลื่อนการเผยแผ่พุทธธรรมโดยบูรณาการเชื่อมโยงกับสังคมและบุคคลต่างๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันรวมทั้งมีการสร้างเครือข่ายโดยการปฏิบัติการเผยแผ่เชิงรุกในพื้นที่ผ่านปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชน และผู้นำชุมชนท้องถิ่น (2) ด้านวิธีการเผยแผ่ สร้างวิธีการและรูปแบบการเผยแผ่ด้วยกระบวนการที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมพหุวัฒนธรรมสอดคล้องกับ แนวคิด และเป้าหมายการเผยแผ่ตามหลักพุทธโอวาท ทั้งนี้ เพื่อมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง (3) ด้านการใช้สื่อวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พุทธธรรม ผ่านสื่อมวลชน IT และสื่อชุมชน เพื่อให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยสร้างรูปแบบและนวัตกรรม การสื่อสารที่

ทันสมัยเพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นสื่ออุปกรณ์ ในการเผยแผ่ พุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์เช่น เฟสบุ๊ค ยูทูป เว็บไซต์และไลน์ เป็นต้น (4) ด้านพระสงฆ์ส่งเสริม และพัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พุทธธรรมให้มีทักษะการเผยแผ่พุทธธรรมที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะและสมรรถนะขีดความสามารถเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่ให้ดียิ่งขึ้น (5) ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนคณะสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการเผยแผ่พุทธธรรมทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศอย่างเป็นรูปธรรมและส่งเสริมการสร้างธรรมทายาททุกระดับ รวมทั้งส่งเสริมให้วัดมีศักยภาพเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรมการเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาเพื่อ ตอบสนองต่อความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชน และ 6) ด้านแผนงานและนโยบายพัฒนารูปแบบที่มุ่งเน้นการนำนโยบายการเผยแผ่สู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในทุกๆ ด้าน โดยการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งจัดทำยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนา 4.0 เพื่อสอดรับกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของรัฐบาล

3. การวิเคราะห์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 แม้จะมีความแต่ต่างกันด้านกาลเวลา และยุคสมัย มีความหลากหลายทางความเชื่อวัฒนธรรม แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความสามารถในการปรับหลักธรรมให้ไปตามสภาพสังคมปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของผู้คนมีเป้าหมายอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ของทางพระพุทธศาสนาคือหลุดพ้นจากทุกข์ และมีเป้าหมายพื้นฐานคือให้พุทธศาสนิกชนมีความสุขสงบในการดำเนินชีวิตในทุกยุคทุกสมัย สอดคล้องกับพระครูปลัดเฉลิมพร อภิวโร (แป้นกลม) (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุควิถีใหม่ของพระสังฆาธิการกรุงเทพมหานคร พบว่า สภาพทั่วไปในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการกรุงเทพมหานคร พบว่า มีจุดแข็ง คือ พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถเป็นจำนวนมาก พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่มีความเชี่ยวชาญและชำนาญการในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีจุดอ่อน คือ การใช้เทคโนโลยี สารสนเทศเพื่อเผยแผ่มีน้อย เพราะขาดความรู้ความชำนาญ ขาดวิธีสร้างความสนใจ ขาดศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล และกองทุนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ขาดพระสงฆ์ที่เป็นนักเผยแผ่มีความรู้และทักษะในการนำอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ ขาดการพัฒนาบุคลากร ระบบเทคโนโลยีที่ใช้อยู่ขาดความทันสมัย มีโอกาส คือ สื่อสารสนเทศช่วยให้การประชาสัมพันธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลดีกว้างขวางและครอบคลุมทุกพื้นที่ เข้าถึงกลุ่มของเยาวชนได้ง่าย เป็นช่องทางการประชาสัมพันธ์กิจการภายในวัด มีอุปสรรค คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาธรรมะผ่านทางโซเชียลมีเดียและเว็บไซด์ตลอดถึงสถานีวิทยุยังมีอยู่น้อย การจัดกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บุคลากรมีความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีมีอยู่น้อย ขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังจากทางคณะสงฆ์ กระบวนการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการกรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านการวางแผน ได้แก่ การวางแผนดำเนินงาน การวางแผนกำลังคนให้เพียงพอ การวางแผน

งบประมาณให้เพียงพอ การวางแผนจัดการวัสดุอุปกรณ์ ด้านการลงมือทำ ได้แก่ มอบหมายให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ภายในวัดรับผิดชอบงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดำเนินการร่วมกับเครือข่ายต่างๆ เน้นการทำงานเป็นทีม ทีมเผยแผ่สำหรับเยาวชน มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีทีมที่สอนกรรมฐานให้กับผู้สนใจทั่วไป และพระนักเทศในกิจกรรมโอกาสต่างๆ อันเป็นบุญพิธีหรือกุศลพิธี ด้านการตรวจสอบ ได้แก่ นโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะเป็นไปในลักษณะการส่งเสริมสนับสนุนมากกว่าการออกกฎระเบียบไปควบคุม การฝึกอบรมให้มีความรู้ความสามารถก่อนที่จะไปเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนด้านการปรับปรุงแก้ไข ได้แก่ พัฒนาการประสานงานเพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 สามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มองค์ต่างๆ ในสังคมได้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะเชิงการปฏิบัติ

2.1 ควรมีการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26ให้กับพระภิกษุสามเณร ทั้งในส่วนบุคคลและองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน

2.2 ควรจัดสรรงบประมาณอย่างต่อเนื่องในการพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาอย่างมีระบบต่อเนื่องและยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

3.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมออนไลน์

3.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงกลุ่มคน Gen Z

3.3 การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อป้องกันปัญหายาเสพติด

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 26 ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เรียกว่า Model EDLO & OTE ได้แก่ 1) ผู้เผยแผ่ (Evangelist) 2) หลักธรรม (Dhamma principles) 3) ภาษา (Language) 4) กิจกรรมออนไลน์ (Online activities) 5) กิจกรรมออฟไลน์ (Offline activities) 6) กลุ่มเป้าหมาย (Target group) 7) การประเมินผล (Evaluation) ผู้วิจัยนำเสนอกระบวนการและขั้นตอนของการพัฒนาก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการเป็นแผนภูมิภาพ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

คมคาย คุมพันธ์. (2547). *บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสตร์นาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณี พระสุเมธาจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธภิกขุ).* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธยายุส ขอเจริญ และพระมหาขุนทอง แก้วสมุทร์ (เขมสิริ). (2564). พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้ความสัมพันธ์ชายแดนไทยกัมพูชา. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 6(3), 379-390. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/mcjou/article/view/249647/170375

พระครูปลัดเฉลิมพร อภิวโร (แป้นกลม). (2565). *รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุควิถีใหม่ของพระสังฆาธิการกรุงเทพมหานคร.* (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก), พระมหาวิโรจน์ คุตฺตวีโร, พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี และสาลินี รักกตัญญู. (2562). รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมสำหรับคนในพุทธศตวรรษที่ 26 เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(4), 17-33. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/233797/160699

พระราชวรมุนี (ประยุต ปยุตฺโต). (2527). *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระศุภชาติ (ธมฺมิสฺสโร) สำลีวงษ์, ปัญญพงศ์ วงศ์ณาศรี, ปรรณพัชญ์ จิตร์จำนง และจิราภรณ์ ชูชำนาญ. (2567). พระสาวกกับบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 4(2), 152-164. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jpsmbu/article/view/268860/180115

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วศิน อินทสระ. (2536). *การเผยแผ่ศาสนา*. กรุงเทพฯ: กิตติวรรณ.

การวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร*

Strategic Planning for Developing School Administration in the Department of Education, Bangkok Metropolitan Administration

ธดา สิทธิ์ธาดา
Thada Siththada
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ประเทศไทย
Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand
E-mail: Thada.si@ssru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร และ 2) เสนอแนวทางการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสรุปประเด็นหลักและเชื่อมโยงกับข้อมูลทุติยภูมิ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 15 คน และการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 12 คน เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบบกึ่งโครงสร้างเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบจดบันทึกในการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหาการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเพื่อประกอบการวางแผนกลยุทธ์ 2) การกำหนดวิสัยทัศน์ที่ตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัล 3) การกำหนดพันธกิจที่ขับเคลื่อนด้วยแนวคิดใหม่เข้าสู่แผนปฏิบัติการ 4) การกำหนดเป้าหมายที่เชื่อมโยงกับงบประมาณและทรัพยากรที่มีอยู่จริง และ 5) ความเชื่อมโยงระหว่างแผนกลยุทธ์กับการบริหารสถานศึกษา

*ได้รับบทความ: 25 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 17 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 23 มิถุนายน 2568
Received: April 25, 2025; Revised: June 17, 2025; Accepted: June 23, 2025

2. แนวทางการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร มี 6 แนวทาง ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก 2) การกำหนดวิสัยทัศน์ 3) การกำหนดพันธกิจ 4) การกำหนดเป้าหมาย 5) การกำหนดค่านิยมหลัก และ 6) การจัดทำแผนปฏิบัติการ

คำสำคัญ: การวางแผนกลยุทธ์; การบริหารสถานศึกษา; สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร

Abstract

The research aimed to 1) study the problems of strategic planning for developing school administration in Department of Education Bangkok Metropolitan Administration and 2) propose strategic planning guidelines for developing school administration in Department of Education Bangkok Metropolitan Administration. This research was qualitative research using content analysis to summarize key themes and connect them with secondary data. The data were collected through in-depth interviews with 15 school administrators and a focus group discussion involving 12 experts in educational administration. The research instruments were semi-structured questionnaires for in-depth interviews and note-taking forms for focus group discussions.

The results revealed that:

1. Strategic planning problems for developing school administration in Department of Education Bangkok Metropolitan Administration are divided into 5 topics: 1) Data Insights Analytics for strategic planning, 2) Vision determination that responds to changes in society in the digital age, 3) Defining the mission that drives new concepts into the action plan, 4) Target determination linked to the budget and actual resources, and 5) Linkage between strategic plans and educational administration.

2. The strategic planning guidelines for developing school administration in Department of Education Bangkok Metropolitan Administration were 6 aspects: 1) Data Insights Analytics, 2) vision determination, 3) mission determination, 4) goal determination 5) core values determination, and 6) action plan setting.

Keywords: Strategic planning; educational administration; Education Bangkok Metropolitan Administration

1. บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การบริหารจัดการสถานศึกษาจึงต้องมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้แนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ซึ่งเน้นการพัฒนาทุนมนุษย์ทุกช่วงวัย รวมถึงการยกระดับคุณภาพการศึกษา การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเรียนรู้ และการส่งเสริมให้สถานศึกษามีความเป็นอิสระควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้นแนวคิดเหล่านี้สอดคล้องกับ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) และแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2564-2569 (สำนักการศึกษา, 2564) ที่เน้นให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ และใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในโลกยุคใหม่ ส่งผลให้บทบาทของครูและผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ต้องเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้เป็น “ผู้อำนวยการการเรียนรู้” ที่มีหน้าที่กระตุ้น สร้างแรงบันดาลใจ แนะนำแนวทางการเรียนรู้ ตรวจสอบกิจกรรม และออกแบบนวัตกรรมทางการศึกษา รวมถึงเป็นนักวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องด้วยเหตุนี้ การวางแผนเชิงกลยุทธ์จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือที่ช่วยกำหนดทิศทางการพัฒนา พัฒนาศักยภาพขององค์กร และสร้างความยั่งยืนในการบริหารสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลง และบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ยังเป็นแนวทางที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรของสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณ เวลา หรือบุคลากร ด้วยการวางแผนที่มีเป้าหมายชัดเจนและสามารถประเมินผลได้ ทำให้การบริหารจัดการมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานศึกษาสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ที่ต้องตอบสนองต่อนโยบายภาครัฐและความต้องการของชุมชนเมืองอย่างรวดเร็วและตรงจุด ดังนั้น การวางแผนเชิงกลยุทธ์จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่สถานศึกษาควรนำมาใช้เพื่อยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการทั้งในระดับองค์กร บุคลากร และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ให้สามารถแข่งขันและดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีในสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ดังนั้น การบริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีแนวทางที่สามารถตอบสนองต่อความท้าทายใหม่ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของระบบการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสถานศึกษาจึงกลายเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนและสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรสถานศึกษาอย่างยั่งยืน หนึ่งในแนวทางสำคัญที่ได้รับการยอมรับคือ “ความชัดเจนในการวางแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา” ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้กำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กรในระยะยาวอย่างมีระบบและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาอย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร

2. เพื่อเสนอแนวทางการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของกระบวนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และ 3) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบบันทึกประเด็นการสนทนา สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษา ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยมีคุณสมบัติคือเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาและการบริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานครมาไม่น้อยกว่า 5 ปี รวมจำนวนทั้งสิ้น 15 คน

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา ซึ่งรวมถึงผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษา ตลอดจนคณาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษาที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกในสาขาการบริหารการศึกษา โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงและแบบลูกโซ่เช่นเดียวกัน โดยมีคุณสมบัติเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษาและการบริหารสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี รวมจำนวนทั้งสิ้น 12 คน

4. การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้วิจัยได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ภายใต้เลขที่รับรอง COE-2-008/2025

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยประยุกต์วิธีการสรุปแบบอุปนัย (Inductive Approach) เพื่อสังเคราะห์และตีความข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โดยมุ่งเน้นการสรุปภาพรวมของประเด็นปัญหา และนำเสนอแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานครอย่างเป็นระบบ

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร สามารถสรุปผลวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร ซึ่งสะท้อนอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการบริหารจัดการสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเพื่อประกอบการวางแผนกลยุทธ์ 2) ความเชื่อมโยงระหว่างแผนกลยุทธ์กับการปฏิบัติจริง 3) การกำหนดวิสัยทัศน์ที่ตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัล 4) การกำหนดพันธกิจที่ขับเคลื่อนด้วยแนวคิดใหม่เข้าสู่แผนปฏิบัติการได้อย่างแท้จริง 5) การกำหนดเป้าหมายที่เชื่อมโยงกับงบประมาณและทรัพยากรที่มีอยู่จริง

1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเพื่อประกอบการวางแผนกลยุทธ์ การวางแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน จำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และผ่านกระบวนการวิเคราะห์เชิงลึกอย่างเป็นระบบ หากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมีความบกพร่องหรือไม่เพียงพอ ย่อมนำไปสู่ปัญหาหลายประการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งการบริหารจัดการ การตัดสินใจ และผลลัพธ์ของการพัฒนาสถานศึกษาโดยรวม กล่าวคือ แผนกลยุทธ์อาจไม่ตอบโจทย์ปัญหาที่แท้จริง เมื่อขาดการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก การวางแผนจึงอาจตั้งอยู่บนสมมติฐานหรือการรับรู้ส่วนบุคคล ซึ่งอาจไม่สะท้อนปัญหาหลักของโรงเรียนอย่างแท้จริง ส่งผลให้กลยุทธ์ที่นำไปใช้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด ในภาพรวม การจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมายไม่ชัดเจน หากไม่มีข้อมูลสนับสนุนอย่างเพียงพอ ผู้บริหารอาจให้ความสำคัญกับเรื่องที่ไม่จำเป็นเร่งด่วน หรือมองข้ามเรื่องที่ควรแก้ไขก่อน เช่น มุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งที่ปัญหาสำคัญอยู่ที่คุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ในส่วนของข้อมูลที่เพียงพออาจส่งผลถึงการที่สถานศึกษาไม่สามารถวัดผลหรือประเมินความสำเร็จของแผนได้อย่างชัดเจน เนื่องจากการขาดข้อมูลที่เป็นฐานในการกำหนดตัวชี้วัดทำให้ไม่สามารถติดตามผลและประเมินความก้าวหน้าได้อย่างมีระบบ และประเด็นสำคัญ คือ การขาดความเชื่อมโยงกับบริบทและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภายนอก เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี แนวโน้มประชากร หรือทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ทำให้แผนที่วางไว้ไม่ทันสมัยหรือไม่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกการศึกษา

1.2 ความเชื่อมโยงระหว่างแผนกลยุทธ์กับการบริหารสถานศึกษา ในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน การมีแผนกลยุทธ์ที่ชัดเจนถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยกำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ และแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่มักเกิดขึ้นในหลายสถานศึกษาคือ ความไม่เชื่อมโยงกันระหว่างแผนกลยุทธ์กับการบริหารจัดการในระดับปฏิบัติการ ซึ่งนำไปสู่ความไม่ต่อเนื่องของแผน การดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย และผลลัพธ์ที่ไม่เป็นไปตามที่วางไว้ จากปัญหาความไม่เชื่อมโยงระหว่างแผนกลยุทธ์ที่วางไว้กับ

การปฏิบัติจริงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการดำเนินงานในภาพรวม แม้ว่าสถานศึกษาจะมีการจัดทำแผนกลยุทธ์ที่ดูเหมือนมีทิศทางชัดเจน แต่หากไม่มีระบบหรือกลไกที่ทำให้แผนนั้นสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ย่อมไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่คาดหวัง สาเหตุของปัญหานี้มีหลายประการ ได้แก่ การขาดการสื่อสารอย่างทั่วถึง ระหว่างผู้บริหาร ครู บุคลากร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทำให้บุคลากรในสถานศึกษาขาดความเข้าใจ เป้าหมาย และบทบาทหน้าที่ของตนในแผนกลยุทธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่มีระบบติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงแผนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบความคืบหน้าของแผนหรือแก้ไขข้อบกพร่องได้ทันท่วงที หรือขาดการจัดทำแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน แผนกลยุทธ์จึงอยู่ในรูปนามธรรม ไม่สามารถถ่ายทอดลงสู่กิจกรรมรายปี/รายภาคเรียน และไม่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจนสำหรับการติดตาม ผลที่ตามมาคือ การดำเนินงานไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ความสิ้นเปลืองทรัพยากรโดยไม่ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ และขาดความเชื่อมั่นต่อกระบวนการวางแผนขององค์กร

1.3 การกำหนดวิสัยทัศน์ที่ตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัล ในยุคดิจิทัลที่การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง สถานศึกษาจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ทันสมัย และสอดรับกับบริบทของสังคมยุคใหม่ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า หลายสถานศึกษายังคงประสบกับปัญหาในการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ไม่สามารถตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคดิจิทัลได้อย่างแท้จริง หนึ่งในสาเหตุหลัก คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ที่อิงกับแนวคิดหรือรูปแบบเดิม โดยเน้นเฉพาะการพัฒนาทางวิชาการในลักษณะดั้งเดิม ขาดการคาดการณ์ถึงแนวโน้มของโลกในอนาคต เช่น ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 การเรียนรู้ตลอดชีวิต เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) หรือรูปแบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย ซึ่งล้วนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกที่เปลี่ยนไป นอกจากนี้ การขาดการมีส่วนร่วมจากหลากหลายภาคส่วน เช่น ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วิสัยทัศน์ไม่สามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับทิศทางของสังคม ส่งผลให้การพัฒนาของสถานศึกษาถูกจำกัดอยู่ในกรอบเดิม ไม่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้แก่บุคลากรหรือขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีพลัง ผลกระทบที่ตามมา คือ ความไม่สอดคล้องระหว่างเป้าหมายกับการดำเนินงานจริง การเรียนการสอนไม่สามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในโลกอนาคตได้อย่างแท้จริง

1.4 การกำหนดพันธกิจที่ขับเคลื่อนด้วยแนวคิดใหม่เข้าสู่แผนปฏิบัติการได้อย่างแท้จริง การกำหนดพันธกิจถือเป็นจุดตั้งต้นสำคัญของการวางแผนกลยุทธ์ เพราะพันธกิจคือการแสดงจุดยืน บทบาทและหน้าที่หลักของสถานศึกษาที่จะนำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย กลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกันอย่างมีระบบแต่ปัญหาที่พบได้บ่อย คือ การกำหนดพันธกิจที่ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็นของการขับเคลื่อนนวัตกรรมหรือแนวคิดใหม่ๆ ได้อย่างแท้จริง ส่งผลให้แผนงานต่างๆ ขาดความยืดหยุ่นไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาที่สอดคล้องกับโลกยุคใหม่ได้ สาเหตุสำคัญของปัญหา

นี้ ได้แก่ พันธกิจยังคงเน้นกรอบบทบาทแบบดั้งเดิม เช่น การจัดการเรียนการสอน การผลิตนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง โดยไม่ได้เปิดพื้นที่ให้กับบทบาทใหม่ของสถานศึกษา เช่น การเป็นศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ หรือการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือขาดการบูรณาการแนวคิดสมัยใหม่เข้ากับการเขียนพันธกิจ เช่น เรื่องการเรียนรู้ดิจิทัล การพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 หรือการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการเป็นผู้ประกอบการในเด็ก ดังนั้น ผู้บริหารหรือทีมวางแผนต้องทำความเข้าใจในการเชื่อมโยงระหว่างพันธกิจและนวัตกรรม ทำให้เมื่อมีการนำแนวคิดใหม่เข้ามาใช้ในสถานศึกษา กลับไม่สามารถผลักดันเข้าสู่แผนปฏิบัติการได้จริง เพราะไม่อยู่ในกรอบของพันธกิจที่กำหนดไว้ ปัญหาที่สำคัญอาจเกิดขึ้นจากการขาดการมีส่วนร่วมของครู บุคลากร และชุมชนในการกำหนดพันธกิจ จึงทำให้พันธกิจไม่สะท้อนความต้องการจริงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และไม่เปิดโอกาสให้เกิดแนวคิดใหม่จากภาคสนาม ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ แผนพัฒนาของสถานศึกษาอาจถูกจำกัดอยู่เพียงในกรอบการพัฒนาในแบบเดิมๆ ไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและความคาดหวังของผู้เรียนยุคใหม่

1.5 การกำหนดเป้าหมายที่เชื่อมโยงกับงบประมาณและทรัพยากรที่มีอยู่จริง ในการบริหารจัดการสถานศึกษา การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนจะเป็นเข็มทิศนำทางให้สถานศึกษาดำเนินงานอย่างมีทิศทางและบรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบอย่างแพร่หลายในหลายสถานศึกษาคือการกำหนดเป้าหมายที่ขาดความสอดคล้องกับงบประมาณและทรัพยากรที่มีอยู่จริง ซึ่งส่งผลให้แผนงานไม่สามารถขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ลักษณะของปัญหานี้มักปรากฏในรูปของการตั้งเป้าหมายที่สูงเกินความเป็นจริง โดยไม่ได้วิเคราะห์ฐานทรัพยากรทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี และเครือข่ายความร่วมมือที่มีอยู่ ปัญหานี้มักเกิดจากการวางแผนเชิงอุดมคติไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง หรือเกิดจากความพยายามตั้งเป้าหมายให้ดูโดดเด่นในเอกสาร แต่ไม่ผ่านกระบวนการประเมินศักยภาพอย่างเป็นระบบ ผลกระทบของปัญหานี้ มีหลายประการ ได้แก่ แผนงานที่จัดทำขึ้นไม่สามารถนำไปใช้ได้จริง หรือถูกดำเนินการเพียงบางส่วน การใช้งบประมาณไม่คุ้มค่า เพราะไม่สามารถตอบเป้าหมายที่กำหนดไว้ บุคลากรเกิดความเหนื่อยล้าและหมดกำลังใจ เนื่องจากภาระงานเกินศักยภาพ ขาดความเชื่อมั่นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการบริหารจัดการของสถานศึกษา ซึ่งอาจทำให้เกิดการละเลยหรือเลื่อนการดำเนินกิจกรรมที่สำคัญ เพราะขาดการวางแผนลำดับความสำคัญที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรจริง สาเหตุสำคัญ ของปัญหานี้อาจเกิดจากการวางแผนโดยขาดกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่รอบด้าน เช่น การวิเคราะห์ SWOT ที่ข้อมูลไม่ลึกพอ หรือขาดข้อมูลด้านงบประมาณในระดับหน่วยปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังอาจเกิดจากการจัดสรรงบประมาณที่ไม่ยืดหยุ่นหรือไม่ทันสมัย ทำให้เป้าหมายที่ดีไม่สามารถขับเคลื่อนได้จริง

2. วิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากการสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษาและการบริหารสถานศึกษา จำนวน 12 คน พบว่า แนวทางการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการ

บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 6 แนวทาง ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก (Data Insights Analytics) ประกอบด้วย 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของครูและบุคลากรทางการศึกษา 2) วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทุกภาคเรียน 3) วิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษาให้ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน 4) สำรวจความคิดเห็นของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน 5) ใช้ข้อมูลจากการประเมินภายนอกและภายในเพื่อปรับปรุงการบริหารสถานศึกษา 6) วิเคราะห์ผลจากการนิเทศติดตามและประเมินผลภายในและภายนอกสถานศึกษา 7) วิเคราะห์ข้อมูลด้านงบประมาณและการจัดสรรทรัพยากรให้คุ้มค่ามากที่สุด 8) วิเคราะห์การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาในยุคดิจิทัล 9) วิเคราะห์คุณภาพชีวิตของนักเรียนเพื่อออกแบบกิจกรรมส่งเสริมที่เหมาะสม 10) ศึกษาทิศทางนโยบายระดับชาติเพื่อเชื่อมโยงกับแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา 11) วิเคราะห์พื้นที่และบริบทชุมชนเพื่อหาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 12) วิเคราะห์ข้อมูลแนวโน้มผู้เรียนในอนาคต เช่น การย้ายถิ่นฐาน จำนวนเกิด เพื่อวางแผนการรับนักเรียน เป็นต้น

2.2 แนวทางการกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) ประกอบด้วย1) มุ่งสู่การเป็นสถานศึกษาชั้นนำด้านคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21 2) มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ คู่คุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขในสังคม 3) มุ่งสู่การเป็นพลเมืองดีและการเรียนรู้ตลอดชีวิต4) การเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน 5) มุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่เสมอภาคและเท่าเทียม 6) ส่งเสริมเทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารและการเรียนการสอน 7) มุ่งพัฒนาครูและบุคลากรให้เป็นมืออาชีพทางการจัดการศึกษา 8) การสร้างความเข้าใจในเรื่องความยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม 9) เชื่อมโยงการเรียนรู้กับโลกแห่งอาชีพและทักษะในอนาคต 10) การมุ่งสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และองค์กรนวัตกรรม 11) ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมที่ดีงาม 12) มุ่งการเรียนรู้ตามมาตรฐานระดับสากล บนพื้นฐานของความเป็นไทย

2.3 แนวทางการกำหนดพันธกิจ (Mission) ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ได้มาตรฐานระดับชาติและสากล 2) พัฒนาความเชี่ยวชาญในวิชาชีพและมีจิตวิญญาณความเป็นครูอย่างแท้จริง 3) ส่งเสริมจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นทักษะการคิด วิเคราะห์ และนวัตกรรม 4) ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและเครื่องมือสมัยใหม่ 5) ส่งเสริมผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และวินัยในตนเอง 6) ส่งเสริมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ 7) พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และโลกอนาคต 8) ส่งเสริมการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงและชุมชนเป็นฐาน 9) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และเครือข่ายทางการศึกษา 10) สร้างระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล 11) พัฒนาผู้เรียนให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์

2.4 แนวทางการกำหนดเป้าหมาย (goal determination) ประกอบด้วย 1) กำหนดเป้าหมายที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจของสถานศึกษา 2) กำหนดเป้าหมายการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน 3) ตั้งเป้าหมายด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้เรียน 4) วางเป้าหมายด้านการ

พัฒนาศักยภาพครูและบุคลากร 5) ตั้งเป้าหมายด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ 6) วางเป้าหมายในการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ให้กับผู้เรียน 7) กำหนดเป้าหมายด้านความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน 8) ตั้งเป้าหมายเรื่องความเท่าเทียมทางการศึกษา9) วางเป้าหมายด้านความปลอดภัยในสถานศึกษา 10) กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ทันสมัย

2.5 การกำหนดค่านิยมหลัก (core values determination) ประกอบด้วย 1) ความซื่อสัตย์สุจริต: ยึดมั่นในความถูกต้อง โปร่งใส และตรวจสอบได้ 2) ความรับผิดชอบ: ตระหนักและรับผิดชอบต่อหน้าที่ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น 3) การเคารพผู้อื่น: เคารพความแตกต่างและให้เกียรติซึ่งกันและกัน 4) การใฝ่เรียนรู้: เปิดใจเรียนรู้สิ่งใหม่ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 5) ความคิดสร้างสรรค์: สนับสนุนแนวคิดใหม่ๆ การริเริ่ม และการคิดนอกกรอบ 6) การทำงานเป็นทีม: เน้นการทำงานร่วมกัน เกื้อกูล และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 7) ความเป็นผู้นำ: ส่งเสริมการแสดงออกของผู้นำทุกระดับ 8) ความเท่าเทียม: ปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเป็นธรรม 9) วินัยในตนเอง: ยึดมั่นในกฎระเบียบและมีระเบียบวินัยในการใช้ชีวิต 10) จิตสาธารณะ: มีน้ำใจ อุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม 11) ความพากเพียร: มุ่งมั่น อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 12) คุณธรรมและจริยธรรม: ดำรงตนอยู่ในความดี มีจิตสำนึกต่อสังคม 13) การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า: รู้จักใช้สื่อ วัสดุ และเวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุด 14) การยอมรับความหลากหลาย: เคารพความแตกต่างของศาสนาและวัฒนธรรม 15) การเปิดใจรับฟัง: พร้อมรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน 16) การใฝ่หาความเป็นเลิศ: มุ่งสู่ความเป็นเลิศในทุกด้านอย่างมีคุณภาพ

2.6 การจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan setting) ประกอบด้วย 1) แยกกิจกรรมเป็นหมวดหมู่ตามพันธกิจหรือประเด็นยุทธศาสตร์ 2) ตั้งตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจนสำหรับแต่ละกิจกรรม 3) ระบุผู้รับผิดชอบหลักในแต่ละกิจกรรมอย่างชัดเจน 4) กำหนดระยะเวลาดำเนินงานแบบมีกรอบเวลาที่สมเหตุสมผล 5) เชื่อมโยงการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรได้เหมาะสม 6) จัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมเพื่อให้ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 7) บูรณาการกิจกรรมกับแผนปฏิบัติงานได้ตรงตามเป้าหมายของสถานศึกษา 8) จัดทำแผนความเสี่ยงเพื่อรองรับแผนปฏิบัติการประจำปี 9) เปิดเวทีให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการพิจารณาแผนปฏิบัติ 10) กำหนดกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย และ 11) ตรวจสอบความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และค่านิยมหลัก

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายผล แนวทางการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร มี 6 แนวทาง มีดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก โดยในประเด็นนี้มีข้อมูลที่หลากหลาย เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อมูลนักเรียน ข้อมูลครูและบุคลากร และข้อมูลภายนอก เช่น ความต้องการของชุมชน นโยบาย

ของกรุงเทพมหานคร และแนวโน้มด้านการศึกษาในอนาคต มาประมวลและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ พบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่เห็นพ้องว่า การใช้ข้อมูลที่แม่นยำและเป็นปัจจุบัน จะช่วยให้การตัดสินใจในการบริหารมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถระบุจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับ Driscoll (2025) ที่กล่าวว่า มีวิธีที่จะประสบความสำเร็จคือการปรับกลยุทธ์ของคุณให้สอดคล้องกับความท้าทายและโอกาสเฉพาะตัวของแต่ละโรงเรียน การวางแผนกลยุทธ์ควรมีบริบทที่แตกต่างกันไปในโรงเรียนแต่ละแห่ง ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์ที่ตอบสนองต่อบริบทของแต่ละสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดบางประการ เช่น ขาดระบบฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพหรือขาดบุคลากรที่มีความสามารถด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกอย่างแท้จริง ซึ่งอาจส่งผลให้การวางแผนกลยุทธ์ไม่สามารถสะท้อนความเป็นจริงได้เท่าที่ควร และควรมีการพัฒนาเครื่องมือและระบบฐานข้อมูลกลางร่วมกับหน่วยงานในสังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร และพัฒนาทักษะของผู้บริหารให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกได้อย่างมืออาชีพ สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ Schildkamp (2019, pp. 257-273) กล่าวว่า ในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนนั้นมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องใช้ข้อมูลเชิงลึกประกอบการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ

2. การกำหนดวิสัยทัศน์ เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารสถานศึกษา เนื่องจากวิสัยทัศน์เป็นภาพอนาคตที่สถานศึกษาต้องการบรรลุ และเป็นเข็มทิศในการกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีการกำหนดวิสัยทัศน์อย่างชัดเจน และสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและนโยบายของสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร จะสามารถสร้างแรงบันดาลใจและความร่วมมือจากครู บุคลากร นักเรียน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Mombourquette (2017, pp. 19-35) ที่กล่าวว่า สิ่งที่ทรงพลังที่สุดของโรงเรียนคือวิสัยทัศน์ โดยจากการศึกษาข้อมูลจากผู้อำนวยการโรงเรียน 23 คน พบว่า วิสัยทัศน์ของโรงเรียนต้องมาจากแนวคิดของโรงเรียนกับชุมชนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ควรส่งเสริมกระบวนการกำหนดวิสัยทัศน์แบบมีส่วนร่วม โดยเชิญครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้ได้วิสัยทัศน์ที่ครอบคลุม มีความเป็นไปได้ และสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนอย่างแท้จริง รวมทั้งควรมีการทบทวนและปรับปรุงวิสัยทัศน์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต สอดคล้องกับ Global Services in Education (2023) การวางแผนเชิงกลยุทธ์สามารถช่วยให้โรงเรียนบรรลุผลสำเร็จมากขึ้นด้วยทรัพยากรที่น้อยลงได้ โดยการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของโรงเรียนและระบุพื้นที่ที่สามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สิ่งสำคัญคือโรงเรียนต้องมีวิสัยทัศน์และพันธกิจที่ชัดเจน สิ่งสำคัญคือต้องมีแผนเดียวและต้องมีการจัดแนวทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ Soncin and Cannistrà (2021, pp. 509-530) ได้สรุปว่า การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นทางเลือกที่ช่วยให้องค์กรก้าวไปข้างหน้าอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

3. การกำหนดพันธกิจ พบว่า เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้สถานศึกษาสามารถแปลงวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้อย่างกว้างให้กลายเป็นแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนและปฏิบัติได้จริง จากผลการวิจัย พบว่า สถานศึกษาที่มีการกำหนดพันธกิจอย่างชัดเจน มักสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานในแต่ละปีการศึกษาได้เป็นระบบ สามารถจัดสรรทรัพยากรและวางแผนกิจกรรมให้ตอบสนองต่อเป้าหมายของโรงเรียนได้ตรงจุด โดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาครู การสร้างโอกาสทางการศึกษา และการสร้างความร่วมมือกับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Bali and Higgins (2023) พบว่า การกำหนดพันธกิจของโรงเรียนควรเป็นไปตามนโยบายขององค์กร และครอบคลุมจุดประสงค์หลักในบริบทของการพัฒนาทางสังคม วิชาการ และพลเมือง โดยเน้นที่สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและความรู้สึกเป็นชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังพบว่าสถานศึกษาบางแห่งยังมีการกำหนดพันธกิจในลักษณะที่กว้างเกินไป หรือซ้ำซ้อนกับวิสัยทัศน์ ทำให้ไม่สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความรู้และความเข้าใจในหลักการกำหนดพันธกิจอย่างถูกต้อง โดยควรมีลักษณะเฉพาะเจาะจง สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา และสามารถวัดผลหรือประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ควรจัดเวทีระดมความคิดเห็นจากครู บุคลากร ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดพันธกิจให้เกิดความสอดคล้องและเป็นเจ้าของร่วมกันอย่างแท้จริง สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องพันธกิจต่อการปฏิบัติในโรงเรียนและการพัฒนาวิชาชีพ Ransom and Vlachopoulos (2021, pp. 49-63) ที่พบว่า การกำหนดพันธกิจของโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานประจำวันและการพัฒนาวิชาชีพสำหรับผู้นำและครูในโรงเรียน และการศึกษาของ Bebell, Stemler, & Heimler (2020, pp. 1-13) ที่พบว่า แนวโน้มการกำหนดพันธกิจเพื่อตอบผลลัพธ์ของเป้าหมายโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละช่วงเวลาต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยที่แตกต่างกัน

4. การกำหนดเป้าหมาย เนื่องจากเป้าหมายเป็นตัวกำหนดทิศทางในการดำเนินงาน และเป็นพื้นฐานในการวัดผลความสำเร็จของการบริหาร พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้อย่างชัดเจนและใหญ่ มีการจัดการทรัพยากรและกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป้าหมายที่ดีจะต้องมีความเฉพาะเจาะจง วัดผลได้ ทำได้จริง สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และมีกรอบเวลาซึ่งช่วยให้ครู บุคลากร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเข้าใจและปฏิบัติงานได้อย่างมีทิศทางร่วมกัน ซึ่งจากการศึกษาการศึกษาการวางแผนกลยุทธ์โรงเรียนของ Mesra and Tuerah (2024) ระบุว่า ความร่วมมือบุคลากรทุกคนในองค์กรที่มีแรงจูงใจ "ความสามารถ" และ มีความรู้เชิงลึกที่จะเพิ่มเป้าหมายของแผนกลยุทธ์ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ Australian Education Research Organization (2024) ที่กล่าวว่าจุดมุ่งหมายในการพัฒนาองค์กรทางการศึกษาต้องกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อช่วยให้องค์กรสามารถติดตามความคืบหน้าโดยการวัดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน

5. การกำหนดค่านิยมหลัก ในประเด็นนี้เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็งและการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน จากผลการวิจัยพบว่า การกำหนดค่านิยมหลักช่วยให้บุคลากรในสถานศึกษามีกรอบแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยค่านิยมที่กำหนดขึ้นนั้นจะสะท้อนถึงความเชื่อ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยสถานศึกษาที่มีการกำหนดค่านิยมหลักอย่างชัดเจน มักสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันในหมู่ครูและบุคลากร และนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ยังมีสถานศึกษาบางแห่งที่กำหนดค่านิยมหลักในลักษณะที่เป็นนามธรรมเกินไป หรือขาดการถ่ายทอดให้บุคลากรเข้าใจและยึดถือร่วมกันอย่างแท้จริง ทำให้ค่านิยมที่กำหนดไว้ไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการพัฒนาองค์กรได้ตามที่คาดหวัง ดังนั้น ควรมีการกำหนดค่านิยมหลักโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากบุคลากรทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดการยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน นอกจากนี้ควรมีการสื่อสารค่านิยมเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอผ่านกิจกรรมต่างๆ ภายในโรงเรียน และเชื่อมโยงค่านิยมเข้ากับการปฏิบัติงานจริงเพื่อให้สามารถถ่ายทอดจากแนวคิดไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ งานวิจัยของ Daniel, Arieli, & Akerman (2024, pp. 3661-3683) ที่ชี้ให้เห็นว่าการปลูกฝังค่านิยมที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการแสดงออกอย่างเป็นทางการของค่านิยมขององค์กรภายในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตามคำชี้แจงวิสัยทัศน์ของโรงเรียนซึ่งนำมาสู่การแสดงออกอย่างเป็นทางการของค่านิยมขององค์กร และจากการศึกษาของ Mishra and Close (2020, pp. 576-583) ได้กล่าวสนับสนุนว่า โรงเรียนเป็นสถานที่สำหรับกระตุ้นศักยภาพของนักเรียนในการเรียนรู้แนวคิดเชิงลึก ไม่ว่าจะเป็นด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ศิลปะ และวรรณกรรม โรงเรียนมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาจิตใจอย่างแท้จริง ดังนั้น การกำหนดค่านิยมหลักขององค์กรทางการศึกษาจึงมีความสำคัญมากมุมมองทางการบริหารการศึกษา

6. การจัดทำแผนปฏิบัติการ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยแปลงกลยุทธ์และเป้าหมายของสถานศึกษาให้กลายเป็นกิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้จริง โดยแผนปฏิบัติการจะทำหน้าที่เป็นจะต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และค่านิยมหลักของสถานศึกษา ที่มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกอย่างชัดเจนแล้ว ดังที่การศึกษาของ Bantilan et al. (2023, pp. 40-54) พบว่า กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ได้แก่ การพิจารณาถึงวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย เป้าหมายขององค์กร และการประเมินสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก สุดท้าย ประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ คือ การได้รับข้อได้เปรียบในการแข่งขันและการกำหนดแนวทางปัจจุบันและอนาคตขององค์กร ทั้งนี้เครื่องมือในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลความก้าวหน้าของการบริหารงานอย่างเป็นระบบ พบว่าสถานศึกษาที่มีการจัดทำแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน มักมีการกำหนดกิจกรรม ตัวชี้วัด ระยะเวลา และผู้รับผิดชอบอย่างครบถ้วน อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงแผนปฏิบัติการเข้ากับแผนพัฒนานโยบายของสำนักการศึกษาได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น ควรส่งเสริมกระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นผลลัพธ์

เป็นสำคัญ ดังผลการศึกษาของ Escobar (2019, pp. 440-450) พบว่า อนาคตของเด็กที่มีผลการเรียนต่ำจะตกอยู่ในอันตรายอย่างร้ายแรงหากโรงเรียนไม่มีแผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมในการดำเนินการและสร้างเส้นทางการพัฒนาตามบริบทสำหรับองค์กรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีการพัฒนารูปแบบการวางแผนกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนในเมืองขนาดใหญ่ โดยเฉพาะด้านการเชื่อมโยงระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกกับการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์อย่างเป็นระบบ

1.2 ส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบแนวทางการวางแผนกลยุทธ์ของโรงเรียนในกรุงเทพมหานครกับโรงเรียนในเขตภูมิภาค เพื่อค้นหาปัจจัยเฉพาะที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการวางแผน

1.3 ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของครู บุคลากร นักเรียน และชุมชน ในทุกขั้นตอนของการวางแผนกลยุทธ์ โดยเฉพาะในขั้นตอนการกำหนดพันธกิจและค่านิยมหลัก เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในระยะยาว

1.4 ควรมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ผู้บริหารสถานศึกษาในการวิเคราะห์ข้อมูล SWOT อย่างเป็นระบบ และการจัดทำแผนปฏิบัติการที่สามารถวัดผลและติดตามผลได้จริง

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้รับจากแนวทางการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 6 แนวทางสำคัญที่เชื่อมโยงกันเป็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก เป็นขั้นตอนแรกในการวางรากฐานความเข้าใจสถานการณ์ของสถานศึกษาทั้งในด้านภายในและภายนอก เพื่อสะท้อนจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ 2) การกำหนดวิสัยทัศน์ เป็นการวาดภาพอนาคตที่สถานศึกษามุ่งหวังให้เกิดขึ้น โดยต้องเป็นเป้าหมายที่ชัดเจน เป็นแรงบันดาลใจ และสามารถสะท้อนทิศทางการพัฒนาทั้งด้านผู้เรียน บุคลากร และเทคโนโลยี 3) การกำหนดพันธกิจ เป็นการระบุบทบาทหน้าที่หลักของสถานศึกษาที่จะดำเนินการเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ ซึ่งต้องสามารถตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างรอบด้าน 4) การกำหนดเป้าหมาย เป็นการระบุผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนด โดยต้องสามารถวัดผลได้ และเชื่อมโยงกับทรัพยากรที่มีอยู่จริง เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม 5) การกำหนดค่านิยมหลัก เป็นการวางกรอบแนวทางการทำงานร่วมกันของบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสะท้อนอัตลักษณ์ของสถานศึกษาอย่างชัดเจน และ

6) การจัดทำแผนปฏิบัติการ เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่นำแนวทางทั้งหมดมาจัดลำดับความสำคัญ แปลงเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติได้จริง พร้อมกำหนดตัวชี้วัด งบประมาณ และผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน ทั้งนี้ การเชื่อมโยงทั้ง 6 แนวทางนี้เข้าด้วยกัน จะช่วยให้สถานศึกษามีทิศทางในการบริหารจัดการที่ชัดเจน สร้างความมั่นใจในกระบวนการพัฒนา และสามารถขับเคลื่อนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

สำนักการศึกษา. (2564). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานยุทธศาสตร์การศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570*. เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=13651&filename=develop_issue

Australian Education Research Organization. (2024). *Effective strategic plans: Setting goals and targets for student learning.* Retrieved from https://www.edresearch.edu.au/guides-resources/practice-guides/setting-goals-and-targets-student-learning

Bali, V. A., & Higgins, D. (2023). More than meets the eye? Using text analytic techniques to unpack school mission statements. *SAGE Open*, 13(2). https://doi.org/10.1177/21582440231218495

Bantilan, J. C., Deguito, P. O., Otero, A. S., Regidor, A. R., & Junsay, M. D. (2023). Strategic Planning in Education: A Systematic Review. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 45(1), 40-54. https://doi.org/10.9734/ajess/2023/v45i1976

Bebell, D., Stemler, S. E., & Heimler, D. (2020). An analysis of high school mission statements in Massachusetts from 2001 to 2019. *Journal of Education & Social Policy,* 7(2), 1-13. https://doi.org/10.30845/jesp.v7n2p1

Daniel, E., Arieli, S., & Akerman, L. (2024). The values of schools: An analysis of vision statements. *European Journal of Psychology of Education,* 39, 3661-3683. https://doi.org/10.1007/s10212-024-00886-7

Driscoll, M. (2025). *Future-focused strategic planning for schools: The 'what' and the 'why' need a 'how'. Think Strategic*. Retrieved from https://thinkstrategic-forschools.com/strategic-planning-for-schools/

Escobar, I. H. G. (2019). School improvement plans, a tool to improve the quality of education. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences,* 6(1), 440-450. https://doi.org/10.18844/prosoc.v6i1.4197

Global Services in Education. (2023). *The Importance of Strategic Planning for Successful School Management*. Retrieved from https://www.gsineducation.com/blog/the-importance-of-strategic-planning-for-successful-school-management

Mesra, R., & Tuerah, P. R. (2024). Strategic planning in schools: A study of educational management. *Journal on Education,* 6(3), 16908-16916.

Mishra, P., & Close, K. (2020). The Value of School. *ECNU Review of Education*, 3(3), 576-583. https://doi.org/10.1177/2096531120926687

Mombourquette, C. P. (2017). The role of vision in effective school leadership. *International Studies in Educational Administration,* 45(1), 19-35. https://www.researchgate.net/publication/317589799_The_Role_of_Vision_in_Effective_School_Leadership

Ransom, B., & Vlachopoulos, D. (2021). The meaning of mission statements to school practice and professional development: An interpretative phenomenological analysis. *EDUCAR*, 57(1), 49-63. https://doi.org/10.5565/rev/educar.1126

Schildkamp, K. (2019). Data-based decision-making for school improvement: Research insights and gaps. *Educational Research*, 61(3), 257-273. https://doi.org/10.1080/00131881.2019.1625716

Soncin, M., & Cannistrà, M. (2021). Data analytics in education: Are schools on the long and winding road? *Qualitative Research in Accounting & Management*, 18(4), 509-530. https://doi.org/10.1108/QRAM-04-2021-0058

รูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย*

Model for conservation of Buddhist Ecosystems in Buddhist sites of the Sangha of Sri Chiang Mai District, Nong Khai Province

พระครูญาณปรีชา วิ. ตปสิโล (นพดล ใจขาน), พระครูพิศาลสารบัณฑิต (ราเชนทร์ วิสารโท),
บุญส่ง สินธุ์นอก และอริย์ธัช เลิศรวมโชค
Phrakhru Yanapricha Wi. Tapasilo (Noppadol Cikhan),
Phrakru Phisalsarbunthit (Ratchen Visantho), Boonsong Sinthunok
and Arithat Loesruamchok
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: a8keng@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ 2) พัฒนารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ 3) นำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 45 รูป/คน เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ เป็นการบูรณาการหลักธรรมกับการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยแบ่งพื้นที่เป็นเขตพุทธวาสและสังฆาวาส ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมควบคู่การอนุรักษ์ธรรมชาติ วัดบริหารจัดการพื้นที่ตามแนวคิดการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ใช้หลักสัปปายะ 7 และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสมดุลระหว่างธรรมชาติ วัด และชุมชน โดยมีการมีส่วนร่วม

*ได้รับบทความ: 8 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 19 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 23 มิถุนายน 2568
Received: February 8, 2025; Revised: June 19, 2025; Accepted: June 23, 2025

ของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ

2. การพัฒนารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ มุ่งสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยประยุกต์หลักธรรมในการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 3 ช่วงหลัก ได้แก่ ต้นน้ำ วางรากฐานและโครงสร้างการอนุรักษ์ กลางน้ำ ปลูกฝังจิตสำนึกและความร่วมมือของชุมชน ปลายน้ำ พัฒนาโครงการต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืน

3. รูปแบบการอนุรักษ์ที่นำเสนอแบ่งเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านภูมิปัญญา อนุรักษ์กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมสาธารณะ โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐและองค์กรต่างๆ 2) ด้านชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมผ่านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น สมุนไพรและเกษตรอินทรีย์ 3) ด้านท้องถิ่น เชื่อมโยงศีลธรรมกับการดูแลสิ่งแวดล้อม โดยมีพุทธสถานเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมและสินค้าชุมชน 4) ด้านวิถีพุทธ เน้นการรักษาศีลและศึกษาธรรมะ เพื่อสืบสานพระพุทธศาสนาและสร้างสังคมสงบสุข

คำสำคัญ: รูปแบบ; การอนุรักษ์; ระบบนิเวศวิถีพุทธ; พุทธสถานของคณะสงฆ์

Abstract

This research aimed to: 1) study the conservation of the Buddhist ecological system in monastic sites under the Sangha of Si Chiang Mai District, 2) develop models and processes for conserving the Buddhist ecological system in these monastic sites, and 3) propose a model for conserving the Buddhist ecological system in monastic sites under the Sangha of Si Chiang Mai District. This qualitative study involving 45 key informants (monks and laypeople). The research instrument used was an interview form, and the data were analyzed using descriptive analysis.

The research findings revealed that:

1. The Buddhist ecological system in monastic sites under the Sangha of Si Chiang Mai District integrates Dhamma principles with sustainable environmental stewardship. The temple grounds are divided into Phutthawat (the sacred area) and Sanghawat (the monastic living area), promoting both Dhamma practice and nature conservation. The temples manage their spaces based on the concept of living in harmony with nature, applying the principle of the seven types of “Sappaya” (suitable conditions) and utilizing local wisdom to create a balance between nature, the temple, and the community. Community participation is a core element in this process.

2. The development of models and processes for conserving the Buddhist ecological system in monastic sites under the Sangha of Si Chiang Mai District focuses on creating activities that promote participation from all sectors. Dhamma principles are systematically applied to environmental management through a structured process consisting of three main phases: Upstream: laying the foundation and establishing the conservation framework, Midstream: cultivating environmental awareness and fostering community collaboration, and Downstream: developing ongoing projects to ensure long-term sustainability.

3. The proposed conservation model is divided into four main aspects: 1. Wisdom: Preserving religious and cultural activities through public events, supported by the government and various organizations. 2. Community: Promoting participation through eco-tourism and the local economy, such as herbal products and organic farming. 3. Local Context: Integrating moral principles with environmental care, with monastic sites serving as centers of culture and community products. 4. Buddhist Way of Life: Emphasizing moral precepts (sīla) and the study of Dhamma to sustain Buddhism and foster a peaceful society.

Keywords: Model; Conservation; Buddhist Ecological System; Temples of the Sangha

1. บทนำ

ในยุคที่การพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทอย่างรวดเร็ว สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติกำลังเผชิญกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่เพียงแต่เกิดขึ้นในเขตเมืองใหญ่เท่านั้น (กิตติพงษ์ สุวรรณโชติ, 2560) แต่ยังส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชนบทและชุมชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีอันยาวนาน (สอาด บรรเจิดฤทธิ์, 2568, หน้า 76-89) พุทธสถานของคณะสงฆ์ในอำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและเศรษฐกิจได้สร้างแรงกดดันต่อระบบนิเวศวิถีพุทธในพื้นที่ดังกล่าว เช่น ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสม และการลดลงของพื้นที่สีเขียว ทำให้เกิดความไม่สมดุลในระบบนิเวศและลดคุณภาพชีวิตของชุมชน งานวิจัยนี้ จึงมีความจำเป็นในการศึกษารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ที่ผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวทางการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นแนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีคุณค่าไว้สืบต่อไป ปัญหาสิ่งแวดล้อมในพุทธสถานมีความสำคัญในหลายมิติ ทั้งในด้านการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและการ

ดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานของชีวิตชุมชน พุทธสถานไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งรวมจิตสำนึกและคุณค่าทางจริยธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นฤมล แซ่ตั้ง, 2561, หน้า 75-92) การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 มาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการบูรณาการความรู้ทางศาสนาเข้ากับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการฟื้นฟูระบบนิเวศและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ (ประยุทธ อินทรสวัสดิ์, 2564)

ในปัจจุบัน พุทธสถานในอำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย กำลังเผชิญกับปัญหาหลักหลายประการ ได้แก่ 1) การตัดไม้ทำลายป่าและการเผาไหม้ของพื้นที่สีเขียว ส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลงและระบบนิเวศเกิดความไม่สมดุล 2) การจัดการน้ำที่ไม่เหมาะสม ปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนและความขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของชุมชน 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ยังไม่ทั่วถึง การบูรณาการระหว่างคณะสงฆ์ ชุมชน และภาครัฐในการดูแลสิ่งแวดล้อมยังมีข้อจำกัด ทำให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวดำเนินไปอย่างไม่เป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก

การวิจัยนี้มีความสำคัญในด้านทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างมาก เนื่องจากบทบาทของศาสนาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแต่ยังขาดการศึกษาที่ลงลึกในระดับพื้นที่โดยเฉพาะการวิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์ที่ผสานหลักธรรมเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในบริบทของพุทธสถานในเขตชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะบูรณาการความรู้และจริยธรรมทางศาสนา การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นแนวทางใหม่ที่สามารถเผยแพร่และนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่หลากหลาย เสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน โมเดลที่พัฒนาขึ้นจะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นแบบอย่างสำหรับการอนุรักษ์ ผลการวิจัยสามารถเป็นแนวทางให้กับพุทธสถานและพื้นที่อื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในการพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ที่เป็นระบบและยั่งยืน สนับสนุนการกำหนดนโยบาย ข้อมูลและข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องซึ่งประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 1) การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ 2) การเสริมสร้างความรู้และจิตสำนึกในชุมชน 3) การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน 4) การฟื้นฟูและสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม 5) การเป็นต้นแบบการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับกว้าง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการตอบสนองต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นการผสานความรู้ทางศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกันเพื่อสร้างแนวทางการอนุรักษ์ที่ครอบคลุมทุกมิติ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลดีต่อ

การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนและพื้นที่ในระยะยาว

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

2. เพื่อพัฒนารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomoenolongy) ชีวประวัติ/กรณีศึกษา (Cans Study) โดยเน้นการศึกษาในบริบทจริง ของพื้นที่พุทธสถานในอำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสม

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย ได้แก่ 1) พระสงฆ์และบุคลากรในพุทธสถาน ที่มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จำนวน 10 รูป/คน 2) กลุ่มชุมชนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศในพุทธสถาน จำนวน 20 รูป/คน 3) กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐที่ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่จำนวน 15 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทั้งหมด จำนวน 45 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) สำหรับเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non-participant Observation) เพื่อตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ในพุทธสถาน การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ เช่น งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางศาสนา และแนวทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศแนวพุทธและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม 1 แห่งคือ วัดอรัญญบรรพต เพราะเป็นวัดที่มีพื้นที่ 309 ไร่ โดยการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ในพุทธสถานที่เป็นกรณีศึกษา ดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ ตรวจสอบข้อมูล

(Data Triangulation) โดยยึดหลัก 4 ด้านของความน่าเชื่อถือในงานวิจัยคุณภาพ ได้แก่ credibility, transferability, dependability, confirmability

การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย 1) การจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย 2) การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาแนวโน้มและรูปแบบของการอนุรักษ์ระบบนิเวศ 3) การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาแนวทางและรูปแบบที่เหมาะสม ผลการวิจัยจะถูกนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแสดงแนวทางและรูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศแนวพุทธที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ได้อย่างเหมาะสม

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย พบว่า การอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เป็นแนวทางที่สำคัญในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 ซึ่งช่วยสร้างแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่เป็นระบบ กระบวนการอนุรักษ์ประกอบด้วยหลายแนวทางสำคัญ ได้แก่ (1) การปลูกต้นไม้ ผ่านโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งตั้งเป้าปลูกต้นไม้ 100,000 ต้นภายใน 10 ปี โดยได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (2) การป้องกันไฟป่า ผ่านการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเฝ้าระวัง โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งที่มีความเสี่ยงสูง (3) การป้องกันการทำลายป่า ด้วยการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ การสร้างแนวป้องกัน เช่น รั้วลวดหนามและการขุดคลอง เพื่อป้องกันการบุกรุกและลักลอบตัดไม้ (4) การส่งเสริมการศึกษา โดยใช้การเทศนาของพระสงฆ์ การเผยแพร่ผ่านสื่อในชุมชน และการจัดกิจกรรมให้เยาวชนมีส่วนร่วม เช่น การบวชป่า การเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ และการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ (5) การบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผ่านการใช้หลักอริยสัจ 4 เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การตระหนักถึงปัญหา (ทุกข์) การวิเคราะห์สาเหตุ (สมุทัย) การกำหนดเป้าหมายในการฟื้นฟู (นิโรธ) และการปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง (มรรค)

แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยฟื้นฟูและรักษาระบบนิเวศในพุทธสถาน แต่ยังส่งเสริมความร่วมมือของชุมชน สร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเสริมสร้างคุณธรรมในสังคม นอกจากนี้ยังสามารถเป็นโมเดลตัวอย่างในการขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม

2. การพัฒนารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์

อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย พบว่า การพัฒนารูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เน้นการผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อลดผลกระทบจากการพัฒนาและรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ โดยแบ่งออกเป็นหลายแนวทาง ได้แก่ 1) การอนุรักษ์พื้นดิน การใช้หลักการพอเพียงและการเกษตรแบบยั่งยืนในพื้นที่วัด เช่น การปลูกพืชผักสมุนไพรและการจัดการดินที่เหมาะสมเพื่อลดการกัดเซาะดินและการใช้ปุ๋ยธรรมชาติแทนปุ๋ยเคมี 2) การอนุรักษ์แหล่งน้ำ การจัดการแหล่งน้ำในพุทธสถานให้มีการใช้และรักษาน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการขุดบ่อบำบัดน้ำฝนและการอนุรักษ์แหล่งน้ำธรรมชาติ 3) การอนุรักษ์ผืนป่า การปลูกป่าทดแทน และการจัดการป่าไม้ในพื้นที่พุทธสถานเพื่อเสริมสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า และการส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่า 4) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การนำหลักอริยสัจสี่มาใช้ในการดำเนินงานเพื่อสร้างจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการลดการใช้พลังงานและขยะ, การสร้างพื้นที่สีเขียวในวัด, และการส่งเสริมความร่วมมือกับชุมชนในการรักษาสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธไม่เพียงแต่รักษาทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาสอน โดยให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้สมดุลและยั่งยืน ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าใหม่ในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

3. รูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เป็นกระบวนการที่ผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักพระพุทธศาสนา เพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน โดยมีแนวทางครอบคลุม 4 ด้านหลัก ดังนี้ 1) ด้านภูมิปัญญา อนุรักษ์กิจกรรมทางศาสนาในพุทธสถาน เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยมีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมตักบาตรและอบรมธรรมะ พร้อมรับการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรต่างๆเพื่อนำรายได้มาส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน 2) ด้านพลังชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกิจกรรม เช่น การดูแลวัด การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น สมุนไพรและเกษตรอินทรีย์ รวมถึงกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น สวนสมุนไพรและการอบรมศีลธรรมแก่เยาวชน 3) ด้านท้องถิ่น เชื่อมโยงศีลธรรมกับสิ่งแวดล้อม โดยวัดเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม เช่น การจัดกิจกรรมในวันพระ และการผลิตสินค้าท้องถิ่น เช่น สบู่สมุนไพร เพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน 4) ด้านวิถีพุทธ เน้นการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม เช่น ความสะอาด สงบ สว่าง และทางสายกลาง โดยการศึกษาธรรมะ รักษาศีล และการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งช่วยลดปัญหาความขัดแย้งและส่งเสริมความสงบสุข

จากผลการวิจัยทั้งสามข้อ สามารถสังเคราะห์ได้ว่า การอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในอำเภอศรีเชียงใหม่ ไม่เพียงเป็นการรักษาสภาพแวดล้อม แต่ยังเป็นการสร้างพลังจิตใจ ชุมชน การเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตชุมชน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ส่งเสริมวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความยั่งยืนของชุมชน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและศูนย์กลางเผยแพร่หลักธรรม ช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาพบว่า การมีพระสงฆ์เป็นผู้นำกระบวนการอนุรักษ์สามารถสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ โครงการพระราชดำริ และโครงการเอกชน เช่น “โครงการราชพฤกษ์” มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการปลูกป่าและฟื้นฟูระบบนิเวศ นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้หลักสัปปายะ 7 อริยสัจ 4 ช่วยให้กระบวนการอนุรักษ์เป็นระบบ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหา (ทุกข์) สาเหตุ (สมุทัย) แนวทางแก้ไข (นิโรธ) และการปฏิบัติ (มรรค) ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรม เช่น การปลูกป่า การป้องกันไฟป่า และการใช้ป่าอย่างยั่งยืน เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จและสามารถขยายผลสู่พื้นที่อื่นได้ในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของงานวิจัยของพระมหาญาณภัทร อติพโล (เทพนม) (2567) ได้ทำการวิจัยเรื่องโปรแกรมพุทธจิตวิทยาวิถีนิเวศภาวนาเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืนสำหรับเยาวชน พบว่า การสังเคราะห์แนวคิดพุทธจิตวิทยาวิถีนิเวศภาวนา โปรแกรมพุทธจิตวิทยาวิถีนิเวศภาวนาใช้ไตรสิกขา หลักปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ เป็นแนวทางร่วมกับ จิตวิทยาการสร้างแรงจูงใจ และจิตวิทยาการโน้มน้าวจิตใจ เพื่อพัฒนาเจตคติด้านสิ่งแวดล้อมในเยาวชน โดยมี นิเวศภาวนา เป็นกระบวนการหลักในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับป่าไม้ ผ่านกิจกรรมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ส่งผลให้เยาวชนเกิดเจตคติและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม 4 ด้าน ได้แก่ 1) การเห็นความงามของป่าไม้ 2) การเห็นคุณค่าของป่าไม้ 3) ความกลัวว่าป่าไม้จะหมดไป 4) ความสนใจที่จะอนุรักษ์ การพัฒนาโปรแกรมพุทธจิตวิทยาวิถีนิเวศภาวนา โปรแกรมได้รับการออกแบบโดยบูรณาการหลักธรรมและแนวคิดจิตวิทยาเข้ากับแนวทางปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยมี 9 กิจกรรมหลัก แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นนำ 2) ขั้นกิจกรรม 3) ขั้นสะท้อน 4) ขั้นสรุปและประยุกต์ใช้ 5) ขั้นวัดและประเมินผล ผลการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญยืนยันว่าโปรแกรมมีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ได้จริง ผลการทดลองใช้โปรแกรม กลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมโปรแกรมแสดงให้เห็นถึงการพัฒนา พฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านเจตคติและความตระหนักต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ กลุ่มทดลองมี คะแนนเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ โดยพบว่าเยาวชนที่เข้าร่วมโปรแกรมมีพฤติกรรมอนุรักษ์ป่าไม้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืน

การสร้างกระบวนการ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานของคณะสงฆ์อำเภอศรีเชียงใหม่ การนำเสนอหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ซึ่ง

ป่าไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญและเกี่ยวโยงกับทรัพยากรน้ำ ดิน อากาศ สัตว์ป่าทำให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติและการดำรงชีพของมนุษย์ ผู้ที่เกี่ยวข้องและสนใจการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สามารถนำเอาหลักคำสอนดังกล่าวของพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการต่อไปเบื้องหลังของการปฏิบัติต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเบื้องหลังของการปฏิบัติต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีแนวคิด 2 ประการ คือ แนวคิดพิชิตธรรมชาติ เป็นนายเหนือธรรมชาติและแนวคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จะต้องดำเนินชีวิตให้เอื้ออาทรสอดคล้องเป็นอันเดียวกันกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างไม่ต้องสงสัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญวัฒน์ บุญทะวงศ์ (2566) ได้ทำการเรื่องรูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีเป้าหมายในการศึกษาสถานการณ์ป่าไม้ หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ใช้ในการอนุรักษ์และรูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้ของคณะสงฆ์ในจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ป่าไม้ในจังหวัดเลยกำลังลดลงเนื่องจาก 5 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) การเพิ่มขึ้นของประชากร 2) การขยายตัวของเมือง 3) การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ 4) การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง 5) ความต้องการพื้นที่เพื่อการเกษตรและปศุสัตว์

จากปัญหาดังกล่าว คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้นำหลักพุทธจริยศาสตร์ มาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยเน้นสัมมัปปธาน 4 (ความเพียรชอบ) และสัปปายะ 4 (ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต) ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมด้านจริยธรรมในการดูแลสิ่งแวดล้อม รูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยแบ่งออกเป็น 3 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) การปลูกป่า การฟื้นฟูพื้นที่ป่าด้วยการปลูกต้นไม้ทดแทน 2) การดูแลป่า การเฝ้าระวังและป้องกันการทำลายป่า เช่น การป้องกันไฟป่าและบุกรุกพื้นที่ป่า 3) การบำรุงรักษาป่า การส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการดูแลรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ แนวทางเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในการอนุรักษ์ป่าไม้ของคณะสงฆ์ โดยมีหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนให้เห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรป่าไม้เพื่ออนาคต

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1.1 จัดทำแผนยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมและอนุรักษ์ระบบนิเวศภายในพุทธสถาน โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

1.2 ส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์และชุมชนในการดูแลสิ่งแวดล้อม ควรสนับสนุนให้พระสงฆ์

มีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมถึงส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติรอบพุทธสถานผ่านกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม

1.3 บรรจุหลักสูตรสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธในการศึกษาพระปริยัติธรรม ควรมีการพัฒนาหลักสูตรด้านสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่พระภิกษุ สามเณร และเยาวชนที่เข้ามาศึกษาในพุทธสถาน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

2.1 เผยแพร่ผลการวิจัยสู่คณะสงฆ์และชุมชน ควรจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น คู่มือ แผ่นพับ หรือสื่อดิจิทัล เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ระบบนิเวศตามหลักวิถีพุทธให้แก่พระสงฆ์ คณะกรรมการวัด และชุมชน โดยอาจจัดเวทีเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และขยายผลสู่พื้นที่อื่น

2.2 บูรณาการแนวคิดการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธเข้ากับการบริหารจัดการวัด นำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการวัดให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้พลังงานสะอาด การจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ และการอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวภายในวัด

2.3 พัฒนาโครงการต้นแบบในวัดที่มีศักยภาพ คัดเลือกวัดที่มีความพร้อมในการเป็นศูนย์กลางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาเป็นวัดต้นแบบ และส่งเสริมให้วัดอื่นๆ นำรูปแบบการอนุรักษ์ไปปรับใช้ตามบริบทของตนเอง

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพื้นที่อื่นเพื่อเปรียบเทียบแนวทางปฏิบัติ ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังพุทธสถานในจังหวัดอื่นหรือภูมิภาคอื่น เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการอนุรักษ์และหาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของแต่ละพื้นที่

3.2 วิเคราะห์ผลกระทบของการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวม ควรศึกษาผลลัพธ์ของการดำเนินการอนุรักษ์ในพุทธสถานต่อชุมชนโดยรอบ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อประเมินความคุ้มค่าและแนวทางปรับปรุงให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

3.3 เจาะลึกบทบาทของพระสงฆ์และเครือข่ายวัดในการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควรศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และเครือข่ายวัดในการส่งเสริมแนวคิดการอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อหาแนวทางพัฒนาให้พระสงฆ์มีบทบาทนำในการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยรูปแบบกระบวนการอนุรักษ์ระบบนิเวศวิถีพุทธในพุทธสถานศรีเชียงใหม่ สามารถจำแนกเป็นองค์ความรู้ได้เป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในกระบวนการอนุรักษ์ช่วยให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่าง

ยั่งยืน โดยใช้วิธีการที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและบริบทของท้องถิ่น การจัดกิจกรรมสาธารณะเพื่อสร้างความตระหนักในชุมชนเกี่ยวกับการรักษาความเป็นมาของศาสนาและประเพณี ซึ่งช่วยให้เกิดการรับรู้และการมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรต่างๆ ช่วยให้กระบวนการอนุรักษ์สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน 2) ด้านชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจหลักในการอนุรักษ์ระบบนิเวศในพื้นที่ ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น และการส่งเสริมการผลิตสมุนไพรและการเกษตรอินทรีย์ การสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในสังคมท้องถิ่น และลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน 3) ด้านท้องถิ่น การเชื่อมโยงการปฏิบัติตามศีลธรรมของพระพุทธศาสนากับการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นและการผลิตสินค้าท้องถิ่น การรักษาศีลและการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวันสามารถสร้างความสมดุลให้กับการดำรงชีวิตและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเพียง และ 4) ด้านวิถีพุทธ การรักษาคุณค่าของพระพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่น ผ่านการปฏิบัติตามหลักธรรม เช่น การรักษาศีล, การศึกษาธรรมะ และการสร้างสังคมที่สงบและมีความสุข การนำหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมที่เน้นการพัฒนาและรักษาจิตใจไปสู่การดูแลสิ่งแวดล้อม โดยการดำรงชีวิตตามหลักทางพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับการไม่เบียดเบียนและการมีสติในการใช้ทรัพยากร ดังภาพที่ 1

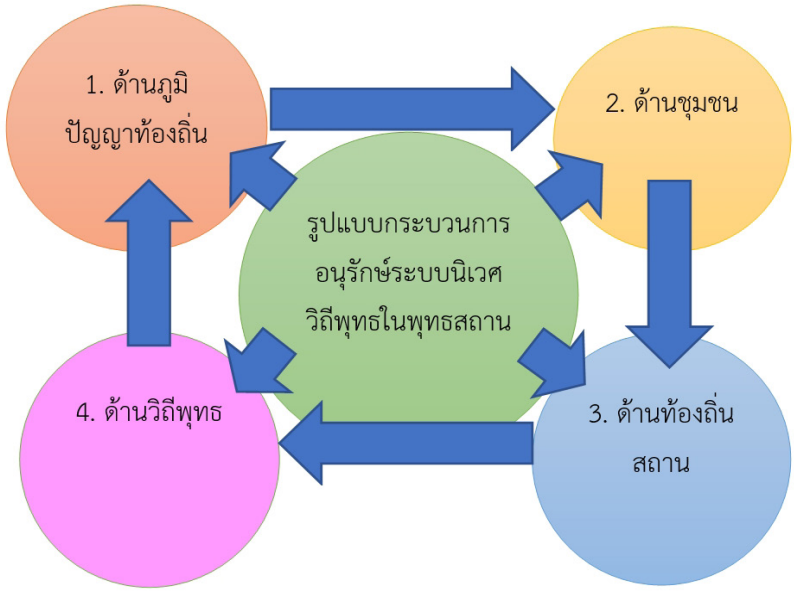

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กิตติพงษ์ สุวรรณโชติ. (2560). *การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวทางพุทธศาสนาในชุมชนไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นฤมล แซ่ตั้ง. (2561). การฟื้นฟูป่าไม้โดยใช้หลักพุทธธรรม: ศึกษากรณีวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย. *วารสารวิจัยพุทธศาสตร์*, 8(3), 75-92.

บุญวัฒน์ บุญทะวงศ์. (2566). *รูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย.* (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประยุทธ อินทรสวัสดิ์. (2564). *พุทธศาสนาและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระมหาญาณภัทร อติพโล (เทพนม). (2567). *โปรแกรมพุทธจิตวิทยาวีถีนิเวศภาวนาเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืนสำหรับเยาวชน*. (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สอาด บรรเจิดฤทธิ์. (2568). พระพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทย. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 15(1), 76-89. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/JDAR/article/view/276148

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี*

The Development of Learning Questioning-answering Model with Artificial Intelligence to Enhance Entrepreneurial Mindsets on The Basis of Phitsanulok Soft Power for Undergraduate Students

พิชญาภา ยวงสร้อย และวิวัฒน์ มีสุวรรณ์
Pichayapa Yaungsoi and Wiwat Meesuwan
มหาวิทยาลัยนเรศวร, ประเทศไทย
Prince of Naresuan University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: pichayaphay@nu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ฯ 2) สร้างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบฯ 3) ศึกษาผลการใช้รูปแบบฯ ดังนี้ (1) เปรียบเทียบกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการฯ ของนิสิตหลังเรียนด้วยรูปแบบฯ กับเกณฑ์ร้อยละ 80 (2) ศึกษาความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบฯ และ 4) รับรองรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ลงทะเบียนเรียนวิชา วิถีชีวิตในยุคดิจิทัล กลุ่ม 1 จำนวน 289 คน ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ 2) แบบวัดกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ One-sample t-test

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบฯ มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) กระบวนการเรียน มี 6 ขั้นตอน คือ (1) แนะนำบทเรียน (2) อ่านและดูสื่อ (3) วางแผนและจัดกลุ่มคำถาม (4) ปุจฉาวิสัชนากับ AI (5) ทบทวนและสรุป (6) กิจกรรมสร้างสรรค์ และ 4) การวัดและประเมินผล

*ได้รับบทความ: 10 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 29 พฤษภาคม 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 16 มิถุนายน 2568
Received: March 10, 2025; Revised: May 29, 2025; Accepted: June 16, 2025

2. รูปแบบฯนำเสนอตามแนวคิดของ Joyce, Weil and Calhoun เมื่อนำไปตรวจสอบคุณภาพ พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ผลการใช้รูปแบบฯ ประกอบด้วย 1) นิสิตมีความรู้กรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการหลังเรียนด้วยรูปแบบฯ สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) นิสิตมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบฯ อยู่ในระดับมาก

4. ผู้ทรงคุณวุฒิให้การรับรองว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในการนำไปใช้เพื่อพัฒนากรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการของนิสิตได้

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนา; ปัญญาประดิษฐ์; มโนทัศน์ผู้ประกอบการ; ซอฟพาวเวอร์

Abstract

The objectives for this research were: 1) to analyze the components of a learning Questioning-Answering Model with Artificial Intelligence to enhance Entrepreneurial Mindsets based on Phitsanulok Soft power, 2) to develop and validate the quality of the learning model, 3) to study the effects of implementing the learning model, with the following sub-objectives: (1) to compare enhance Entrepreneurial Mindsets after the learning with the criteria of 80%, (2) to study students' satisfaction with the learning activities based on the model and 4) to certify the learning model by experts The samples were 289 students who enroll in the second semester in 2024 who registered to study in the course 001226 Digital Ways Group 1. The data were collected by employing 1) learning model, 2) evaluation forms, and 3) a Satisfaction questionnaire and analyzed by using percentage, mean, standard deviation, and One sample t-test.

The results revealed that:

1. The developed model consisted of 4 components: 1. Principles 2. Objectives 3. The learning process consisted of six stages: (1)Lesson introduction, (2) Reading and media viewing, (3) Planning and formulating group questions, (4) Socratic dialogue with AI, (5) Reviewing and Summarizing, (6) Creative activities, and 4. Measurement and evaluation.

2. The learning model was designed based on the framework of Joyce, Weil, and Calhoun. Upon expert evaluation, the model was deemed highly appropriate.

3. Results of using the learning model: 1) Students' understanding of the entrepreneurial conceptual framework after learning through the model exceeded the

80%, with statistical significance at the .01 level. 2) Students expressed high overall satisfaction with the learning activities based on the model.

4. Expert certification confirmed that the developed learning model was suitable for use in teaching and learning management.

Keywords: learning Questioning-Answering Model; Artificial Intelligence; Entrepreneurial Mindsets; Soft power

1. บทนำ

มหาวิทยาลัยนเรศวรเป็นมหาวิทยาลัยสหสาขาที่มุ่งกระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาให้กับประชาชนในภูมิภาคโดยเฉพาะภาคเหนือตอนล่าง โดยการจัดการเรียนการสอนการผลิตบัณฑิตและทรัพยากรมนุษย์ในสาขาต่างๆ มากมาย ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ภายใต้การดำเนินงานตามวิสัยทัศน์อันโดดเด่น คือ “มหาวิทยาลัยเพื่อสังคมของผู้ประกอบการ” โดยกำหนดแนวทางการมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมาย ในยุทธศาสตร์ที่ 1 การศึกษาที่เน้นการเป็นผู้ประกอบการที่มีคุณภาพ โดยหนึ่งในสองเป้าประสงค์ คือ การจัดการศึกษาที่เน้นการเป็นผู้ประกอบการที่มีคุณภาพให้แก่นิสิต ศิษย์เก่า ผู้ประกอบการและบุคคลทั่วไป ซึ่งมีตัวสองในหกของตัวชี้วัดตัว คือการที่นิสิตมีความคิดในการเป็นผู้ประกอบการ และ การมีกิจกรรมหรือโครงการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการ (มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2567)

การจัดการเรียนการสอนให้ตอบสนองต่อวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย อาจารย์ผู้สอนควรออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการศาสตร์ทางการสอนที่หลากหลาย โดยมุ่งเน้นให้นิสิตเกิดความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานในด้านการเป็นผู้ประกอบการหรือมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นผู้ประกอบการ ผ่านรายวิชาต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียนที่ส่งเสริมเกื้อหนุนให้นิสิตเกิดชุดความคิดแบบผู้ประกอบการ (มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2567) โดยผู้ประกอบการ คือ คนที่แสวงหาแนวทางการสร้างผลผลิตที่แปลกใหม่และดีกว่าเดิม เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการมองเห็นโอกาสจากสถานการณ์รอบตัวและใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้น และมีความกล้าเสี่ยงที่จะลงมือทำให้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั้นเป็นจริงขึ้นมา โดยใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ ร่วมกับความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ประกอบเข้ากับหลักการบริหารจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดสินค้าและบริการแก่ลูกค้าและผู้ที่เกี่ยวข้อง (วราพร กาญจนคลอด, สมาภรณ์ นวลสุทธิ์ และสุจินดา พรหมขำ, 2565, หน้า 363-378) ซึ่งเมื่อผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ผู้สอนได้ทำการสนทนากลุ่มกับนิสิตที่ลงเรียนในรายวิชา วิถีชีวิตในยุคดิจิทัลถึงความปรารถนาที่จะมีธุรกิจหรือสถานประกอบการขนาดเล็กเป็นของตนเอง พบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีความ

ปรารถนาดังกล่าว แต่เมื่อสอบถามความรู้ความเข้าใจในการเตรียมพร้อมสู่การเป็นผู้ประกอบการ พบว่า นิสิตยังขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้นิสิตบางคนเห็นว่าไม่สำคัญ บางคนเห็นว่าได้เลือกเรียนในสาขาที่ตนเองต้องการจะมีอาชีพในอนาคตแล้ว จึงไม่ได้สนใจเกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการ หรือการมีธุรกิจเป็นของตนเอง แต่ในภาพรวมนิสิตส่วนใหญ่ยังเห็นว่าการมีความรู้พื้นฐานและทักษะทางด้านผู้ประกอบการ แม้กระทั้งเป็นเพียงภาพกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการก็ยังมีความสำคัญและจำเป็นอยู่ เนื่องจากระบบสังคมทุกวันนี้มีลักษณะเป็นระบบทุนนิยมมากขึ้น การมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวนี้จะช่วยให้ตนเองทันต่อการเปลี่ยนแปลงและเข้าใจต่อโลกซึ่งมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้นิสิตสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกอนาคตได้อย่างมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิสิตสนใจในการเป็นผู้ประกอบการที่นำจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น (Soft power) มาใช้เป็นจุดดึงดูดในการขายสินค้าและบริการ

Soft Power เป็นแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ศาสตราจารย์โจเซฟ ไนย์ (Joseph S. Nye) ได้อธิบายไว้ว่า “Soft Power” (อำนาจละมุน) หมายถึง ความสามารถในการชักจูงใจ ทำให้ผู้อื่นมีความพึงพอใจหรือเต็มใจเปลี่ยนพฤติกรรม ยอมรับ คล้อยตามสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้อำนาจ โดยกลไกหลักที่สำคัญในการใช้ Soft Power คือ การสร้างความดึงดูดใจต่อผู้อื่น และผลจากการใช้ Soft Power ต้องเกิดจากการดึงดูดใจที่ชักจูงให้คล้อยตามโดยปราศจากการคุกคามหรือการแลกเปลี่ยนสิ่งใด ซึ่งแตกต่างจากการใช้อำนาจแบบดั้งเดิม (สุภาพิชญ์ ถิระวัฒน์, 2565) สำหรับประเทศไทย กำหนดขอบเขตของ Soft power ด้วยสัญลักษณ์ 5F ได้แก่ 1) Food (อาหารไทย) 2) Film (ภาพยนตร์ไทย) 3) Fashion (การออกแบบไทย) 4) Fighting (ศิลปะการป้องกันตัวแบบไทย) 5) Festival (เทศกาลและประเพณีไทย) (เปรม ถาวรประภาสวัสดิ์, 2567) โดยนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันมุ่งสนับสนุนการสร้างพลังสร้างสรรค์ หรือ ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ของประเทศ เพื่อยกระดับและพัฒนาความสามารถด้านความรู้ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยให้สร้างมูลค่าและสร้างรายได้ รวมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาต่อยอดศิลปะ วัฒนธรรม และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2566) จังหวัดพิษณุโลกเป็นหนึ่งในจังหวัดที่ได้ผลักดันพลังซอฟพาวเวอร์ภายใต้แนวคิดหลักคือ สร้างดันจุดแข็งให้เป็นจุดขาย โดยมีการร่วมกันผลักดันสินค้า และบริการที่หลากหลาน เช่น หมี่ซั่วเมืองสองแคลว เสื้อ/กางเกงไก่ มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง สนามบินมีชีวิต สกุลช่างจ่าทวี วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดนางพญา วัดราชบูรณะ

จากประเด็นท้าทายดังกล่าวผู้วิจัยในฐานะผู้สอนจำเป็นต้องหาแนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ ที่ต้องบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในชั้นเรียน ซึ่งการเรียนการสอนในยุคปัจจุบันนี้ สื่อการสอนที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้มีความจำเป็นมากเนื่องจากจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดีและมีคุณภาพ จากการศึกษาเอกสารและบทความที่เกี่ยวข้อง พบว่า หนึ่งในสิบห้าเทรนด์การศึกษาโลกที่จะเกิดขึ้นในปี 2024 และมีความน่า

สนใจคือ AI and Human Synergy การใช้ประโยชน์จาก AI มาช่วยเสริมการจัดการเรียนการสอน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2567)

ปัญญาประดิษฐ์หรือวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์เป็นระบบและชุดคำสั่งที่อยู่ในอุปกรณ์ไอที โดย AI มีความสามารถในการคิด และวิเคราะห์ได้เทียบเท่ากับมันสมองของมนุษย์ จึงทำให้ธุรกิจต่างๆ ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่หันมาพึ่งพา AI เพราะจะช่วยให้ธุรกิจสามารถเติบโตได้อย่างรวดเร็ว รวมถึงยังตอบโจทย์การใช้งานของผู้บริโภคอีกด้วย (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) ปัญญาประดิษฐ์คุณประโยชน์ต่อการศึกษาหลายด้าน เช่น 1) ปัญญาประดิษฐ์ช่วยลดเวลาการทำงานของครู 2) ปัญญาประดิษฐ์ช่วยสร้างสรรค์เนื้อหาสำหรับการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ 3) AI ช่วยติวเตอร์ให้กับนักเรียนเป็นรายบุคคล 4) AI เป็นอาจารย์เสมือน ในอนาคตปัญญาประดิษฐ์อาจจะเข้ามาทำหน้าที่แทนคุณครู ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งข้อดีของปัญญาประดิษฐ์นั้นคือความแม่นยำและการประมวลผลที่รวดเร็ว ครูในอนาคตอาจกลายเป็นผู้ควบคุม AI แล้วทำหน้าที่ในการป้อนข้อมูลที่จำเป็นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักเรียนให้กับหุ่นยนต์ AI เพื่อทำหน้าที่แทนตัวเอง หรือให้เป็นผู้ช่วยในการสอน (นรรัชต์ ฝันเชียร, 2562)

การเรียนการสอนโดยการถามคำถามหรือเป็นการป้อนข้อมูลให้ปัญญาประดิษฐ์โดยผู้ป้อนข้อมูลเป็นผู้เรียน แล้วให้ปัญญาประดิษฐ์เป็นผู้ตอบคำถาม ลักษณะการเรียนการสอนเช่นนี้มีความคล้ายคลึงกับวิธีการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา ซึ่งเป็นวิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบระหว่างผู้สอนกับนักเรียนโดยผู้สอนเป็นผู้ถามนักเรียนเป็นผู้ตอบหรือนักเรียนเป็นผู้ถามนักเรียนเป็นผู้ตอบ เพราะในการถาม-ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเองแต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียน ช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น (พระมหาบุญแล พุทฺธวโร, 2562, หน้า 31-45) แต่ในกรณีนี้ นักเรียนคือผู้ถาม ผู้ตอบคำถามคือปัญญาประดิษฐ์ ไม่ใช่ครูหรือนักเรียน

จากเหตุผลข้างต้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นโอกาสที่จะนำทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของจังหวัดพิษณุโลก มี Soft Power ที่มีอัตลักษณ์ของตนเองชัดเจน นำมาบูรณาการออกแบบร่วมกับวิธีการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา และนำเครื่องมือ AI มาเป็นเครื่องมือในการเตรียมความพร้อมให้นิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร มีคุณลักษณตามวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย นั้นคือ การเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อสังคมของผู้ประกอบการด้วยงานวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ที่เหมาะสมกับการเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก

2. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ ที่เหมาะสมกับการเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก

3. เพื่อทดลองและศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ดังนี้

3.1 เปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการฯ ของนิสิตหลังเรียนด้วยรูปแบบฯกับเกณฑ์ร้อยละ 80

3.2 ศึกษาความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบฯ

4. เพื่อรับรองรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ ที่พัฒนาขึ้น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรีในปีการศึกษา 2567 ของมหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 24,062 คน และกลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2567 ที่ลงเรียนรายวิชา วิถีชีวิตในยุคดิจิทัล 001226 กลุ่มที่ 1 จำนวน 289 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่มสองขั้น 1) มโดยใช้วิชาเรียนเป็นหน่วยสุ่ม 2) สุ่มเลือกโดยใช้กลุ่มเรียนเป็นหน่วยสุ่ม ขอบเขตด้านตัวแปร (1) ตัวแปรต้น คือ การเข้าร่วมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยของรูปแบบการจัดการเรียนรูแบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ (2) ตัวแปรตาม คือ ความรู้ความเข้าใจกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการ และความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ (R:1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนา และการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการจัดการเรียนรู้ การเป็นผู้ประกอบการ ซอฟพาวเวอร์ ข้อมูลพื้นฐานด้านวัฒนธรรมของจังหวัดพิษณุโลก โดยนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นฐาน เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 2 สร้างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ (D:1) ขั้นที่ 1 สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ ผู้วิจัยสร้างรูปแบบตามองค์ประกอบที่ได้จากการสังเคราะห์มาในขั้นตอนที่ 1 โดยได้ประยุกต์ใช้การนำเสนอรูปแบบการสอนของ Joyce, Weil, & Calhoun (2004) ที่มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการพื้นฐานของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) กระบวนการเรียนการสอน 4) การวัดและประเมินผลตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ จากนั้นเขียนรายละเอียดของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ และนำไปเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบหาคุณภาพต่อไป ขั้นที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพรูปแบบที่

พัฒนา มีการดำเนินการดังนี้ การสร้างแบบประเมิน โดยกำหนดประเด็นการประเมินตามองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งแบบประเมินมีลักษณะเป็นแบบมาตรประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับตามแบบของ Likert จากนั้นนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ และแบบประเมินความเหมาะสมเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และหาค่าความเหมาะสม ซึ่งผลการประเมินพบว่าทุกรายการประเมินมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 แต่เสนอให้ปรับภาษาในบางข้อ มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.67, S.D. = 0.48) ขั้นที่ 3 การทดลองใช้ (Try out) นำร่างรูปแบบที่พัฒนาไปทดลองใช้ (Try out) กับนิสิตที่เคยมีเรียนรายวิชา วิถีชีวิตในยุคดิจิทัล จำนวน 30 คน เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต และสัมภาษณ์ พบว่า ควรทำตัวอย่างผลกิจกรรมที่นิสิตต้องปฏิบัติกิจกรรมแต่ละเรื่อง และการนำเสนอผลงานควรมีการนำเสนอผ่านการเรียนรู้แบบออนไลน์เพื่อลดระยะเวลาในการเตรียมความพร้อมของนักเรียนแต่ละกลุ่มในการนำเสนอหน้าชั้นเรียน ปรับปรุงแก้ไขจากผลการสังเกต ก่อนนำไปใช้ในการทดลองต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ (R:2) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการสร้างแบบวัดกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการ โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการวัดความรู้ ความเข้าใจในกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการตามที่ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ซึ่งประกอบด้วย 7 ด้าน คือ 1) การมองเห็นโอกาส 2) มีความคิดสร้างสรรค์ 3) ตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน 4) การสร้างนวัตกกรม 5) การบริหารวามเสี่ยง 6) การพัฒนาตนเองอยู่เสมอ 7) ความมุ่งมั่นและอดทน จากนั้นเขียนนิยามเชิงปฏิบัติการตามองค์ประกอบที่ต้องการวัด จากนั้นนำแบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจในกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการ เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงและความถูกต้องของเนื้อหาและประเมินความเหมาะสม พบว่าข้อคำถามทั้ง 20 ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มากกว่า 0.50 และแบบประเมินมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.71) จากนั้นนำไปทดลองใช้กับนิสิตที่บริบทใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบหาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่น Kr-20 พบว่า แบบวัดฯมีค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.40-0.73 ค่าอำนาจจำแนก (r) มากกว่า 0.2 ทุกข้อ และค่าความเชื่อมั่น Kr-20 เท่ากับ 0.87 ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ผ่านการประเมินหาคุณภาพและปรับปรุงไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 4 การรับรองคุณภาพรูปแบบฯ (D:2) ผู้วิจัยนำผลการสังเกตุการนำรูปแบบไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างมาทำการปรับปรุงเพื่อให้ได้รูปแบบฯ ฉบับสมบูรณ์ จากนั้นนำรูปแบบฉบับสมบูรณ์เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านเพื่อตรวจสอบและรับรองรูปแบบฯ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) การวางแผนก่อนดำเนินการทดลอง (1) กำหนดกลุ่มทดลอง คือ นิสิตกลุ่มตัวอย่าง และ (2) เตรียมเครื่องมือประกอบการใช้รูปแบบที่พัฒนา ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้และเครื่องมือประกอบการใช้การจัดการเรียนรู้ และแบบวัดกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการ และ

แบบสอบถามความพึงพอใจ 2) ดำเนินการทดลองใช้รูปแบบ ฯ (1) นิสิตทำกิจกรรมการเรียนตามรูปแบบฯ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างดำเนินการทดลอง (2) เมื่อสิ้นสุดกิจกรรม นิสิตทำแบบวัดกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการ และ (3) สอบถามความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการเรียนตามรูปแบบที่พัฒนาผ่านแพลตฟอร์ม Google form

ผู้ประกอบการร้าน ปรางค์โอเดีย กลุ่มที่ 30 ชื่อกลุ่ม แบงบุมขยุ้มหัวคุณ

สินค้า/บริการ กระเป๋าปูประปรางค์

คำถาม	คำตอบจากฉัน (I)	คำตอบจาก AI (AI)	สรุปคำตอบของเราและ AI (I+AI)
1. Soft power ของพิษณุโลกมีอะไรบ้าง	[illegible]	[illegible]	[illegible]
2. สินค้า/บริการสอดคล้องกับSoft power ของกลุ่มนิสิตควรมีลักษณะอย่างไร	[illegible]	[illegible]	[illegible]
3. ความต้องการของผู้บริโภคของสินค้า/บริการที่บูรณาการ Soft power เป็นอย่างไรบ้าง	[illegible]	[illegible]	[illegible]
4. สินค้า/บริการที่บูรณาการ Soft power สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตหรือพัฒนาสินค้าอย่างไร	ผลิตได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น	ในการผลิตสินค้าช่วยเพิ่มมูลค่าของสินค้า	การผลิตสินค้าจะทำงานได้รวดเร็วและเพิ่มมูลค่าของสินค้า
5. ถ้ามีคู่แข่งมาเปิดขายสินค้าหรือบริการเหมือนกับสินค้าของร้านนิสิต นิสิตมีการวางแผนรับมือและจัดการความเสี่ยงอย่างไร	เพิ่มความแตกต่างคือเพิ่มสินค้าหรือบริการที่ร้านคู่แข่งไม่มีและจัดไปในชิ้นลด	วางแผนรับมือโดยการวิเคราะห์คู่แข่ง ปรับกลยุทธ์การตลาด เพิ่มสินค้าหรือบริการที่ร้านคู่แข่งไม่มี จัดโปรโมชั่นลดราคา ส่งเสริมการขาย ขยายช่องทางการขาย และสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า	วางแผนรับมือโดยการวิเคราะห์คู่แข่ง ปรับกลยุทธ์การตลาด เพิ่มสินค้าหรือบริการที่ร้านคู่แข่งไม่มี จัดโปรโมชั่นลดราคา ส่งเสริมการขาย ขยายช่องทางการขาย และสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า
6. ท่านประเมิน,วิเคราะห์สถานการณ์ของขายสินค้า/บริการที่บูรณาการ Soft power อย่างไร	จะประเมินและวิเคราะห์ถึงความเป็นของสินค้าและว่าอนิลอไร จึงจะสามารถบูรณาการ SOFT POWERได้	การบูรณาการ SOFT POWERเป็นพื้นฐานในการนำวัฒนธรรมไทยมาสร้างมูลค่าให้กับสินค้าและบริการ ซึ่งการใช้กลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมจะช่วยให้สินค้าและบริการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีขึ้น	การบูรณาการ SOFT POWERเป็นพื้นฐานในการนำวัฒนธรรมไทยมาสร้างมูลค่าให้กับสินค้าและบริการ ซึ่งการใช้กลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมจะช่วยให้สินค้าและบริการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีขึ้น

จุดมุ่งหมายของการพัฒนาสินค้า/บริการ เพื่อให้สินค้าหรือบริการตอบโจทย์ลูกค้ามากขึ้น เพิ่มความพึงพอใจ และสร้างความได้เปรียบในตลาด

ผู้ประกอบการร้าน ชาชงของพาก บ้านหนุง กลุ่มที่ 13 ชื่อกลุ่ม ค้างคาวกินกล้วย

สินค้า/บริการ เครื่องจักรสาน

คำถาม	คำตอบจากฉัน (I)	คำตอบจาก AI (AI)	สรุปคำตอบของเราและ AI (I+AI)
1. Soft power ของพิษณุโลกมีอะไรบ้าง	- เครื่องจักรสาน - ผ้ามัดย้อม	- ตรงท่านำมัดย้อม - ขนมจีนคำตาก - หัวงาดสีเขียว	- ตรงท่านำมัดย้อม - เครื่องจักรสาน - นั่งรถอีสเติก
2. สินค้า/บริการสอดคล้องกับSoft power ของกลุ่มนิสิตควรมีลักษณะอย่างไร	- ตรงสร้างรายได้	• ตรงตกและตรงท้องถิ่น - ต้องผลิตสินค้าเป็นเอกลักษณ์ - มีโอกาสเข้าร่วมตามงานให้บริการ	- มีตรงท่าตรงตรงถิ่นสร้างรายได้
3. ความต้องการของผู้บริโภคของสินค้า/บริการที่บูรณาการ Soft power เป็นอย่างไรบ้าง	- ต้องการสินค้าเอกลักษณ์ - ต้องการโดนใจ	• ตรงร่วมมือกันสมรวม - มีส่วนร่วมส่งเสริมงาน	แจ้งบรรยากาศของร่วมเสวนในตรงการสินค้า
4. สินค้า/บริการที่บูรณาการ Soft power สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตหรือพัฒนาสินค้าอย่างไร	- มีช่องทางในการออกไลน์ - ขายสินค้าในตรงต่าง	• สร้างอัตลักษณ์ทางตรงและผู้ประกอบตรง - สร้างสื่อตรงเรียนรู้จากอัตลักษณ์	มีตรงใช้ช่องทางออนไลน์มาใช้ในตรงพัฒนาผลิตภัณฑ์
5. ถ้ามีคู่แข่งมาเปิดขายสินค้าหรือบริการเหมือนกับสินค้าของร้านนิสิต นิสิตมีการวางแผนรับมือและจัดการความเสี่ยงอย่างไร	- ทำสินค้าให้มีเอกลักษณ์แตกต่าง - ผลิตสินค้าตามความต้องการปัจจุบัน	• ตรงเป็นตัวนำรับและตรงแตกต่างในตรงบริการ	ตรงเป็นตัวนำรับที่มีเอกลักษณ์ในตรงบริการ
6. ท่านประเมิน,วิเคราะห์สถานการณ์ของขายสินค้า/บริการที่บูรณาการ Soft power อย่างไร	- ทำตรงตกออนไลน์	• ตรงเล่าเรื่องราวตรงบูรณาการ soft power ตามตรงใช้เรื่องการที่น่าสนใจ	ตรงทำตกออนไลน์ในตรงเล่าเรื่องราวเพื่อ ตรงน่าสนใจ

จุดมุ่งหมายของการพัฒนาสินค้า/บริการ ทำให้นักศึกษาสร้างสินค้าและส่งเสริมรายได้ให้ชุมชน

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการวิเคราะห์ธุรกิจร่วมกับปัญญาประดิษฐ์

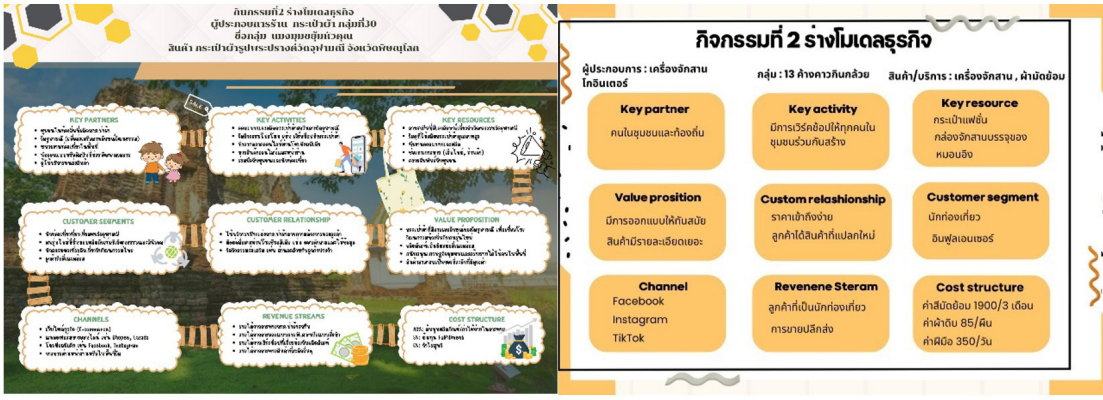

ภาพที่ 2 ตัวอย่าง ร่างโมเดลธุรกิจ ที่นิสิตได้ออกแบบร่วมกับปัญญาประดิษฐ์

ภาพที่ 3 ตัวอย่างผลงานสินค้า/บริการ ซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก ที่นิสิตออกแบบด้วยปัญญาประดิษฐ์

การวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตราฐาน และสถิติที่ใช้ทดสอบสมตติฐานได้แก่ การทดสอบที t-test one-sample

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ 1) หลักการ/แนวคิด 2) จุดมุ่งหมาย/วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการเรียน/ขั้นการสอน ประกอบด้วยขั้นตอน 6 ขั้นตอน คือ 1) แนะนำบทเรียน 2) อ่านและดูสื่อ 3) วางแผนและจัดกลุ่มคำถาม 4) ปุจฉาวิสัชนากับ AI 5) ทบทวนและสรุป และ 6) กิจกรรมสร้างสรรค์ และ 4. การวัดและประเมินผล

2. ผลการสร้างและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี

2.1 ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนามีการนำเสนอรูปแบบตามแนวคิดการนำเสนอรูปแบบการสอนของ Joyce, Weil, & Calhoun (2004) ซึ่งมีกำหนดกรอบในการนำเสนอเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ที่มาของรูปแบบการเรียนการสอน ตอนที่ 2 รูปแบบการเรียนรู้ ตอนที่ 3 การนำรูปแบบการสอนไปใช้ ตอนที่ 4 ผลทางตรงและทางอ้อมที่เกิดกับผู้เรียน

2.2 ผลการตรวจสอบคุณภาพรูปแบบสอนฯ พบว่า คุณภาพของรูปแบบฯ ผ่านการประเมินมีผลการประเมินดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ

ประเด็นในการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ตอนที่ 1 ที่มาของรูปแบบ	4.67	0.58	มากที่สุด
ตอนที่ 2 กระบวนการจัดการเรียนรู้	4.70	0.45	มากที่สุด
ตอนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้	4.50	0.43	มากที่สุด
ตอนที่ 4 ผลที่เกิดต่อผู้เรียน	4.83	0.29	มากที่สุด
คุณภาพโดยภาพรวมของรูปแบบ	**4.67**	**0.48**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 ผลการประเมินคุณคุณภาพรูปแบบการสอนฯ ที่พัฒนา พบว่า ในภาพรวมรูปแบบมีคุณภาพความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.67, S.D. = 0.48)

3. ผลการศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี

3.1 ผลการเปรียบเทียบกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก หลังเรียนด้วยรูปแบบที่พัฒนากับเกณฑ์ร้อยละ 80 นำเสนอดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการ หลังเรียนด้วยรูปแบบที่พัฒนากับเกณฑ์ร้อยละ 80

รายการประเมิน	n	k	$\bar{X}$	S.D.	μ0 (80%)	t
กรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการ	289	20		2.17	16	4.25**

** $P < 0.01$

จากตารางที่ 2 พบว่า กรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลกของนิสิตหลังเรียนด้วยรูปแบบสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

3.2 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนิสิตที่ต่อรูปแบบฯ ผลการประเมินความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อรูปแบบที่พัฒนาขึ้น แสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนิสิตที่ต่อรูปแบบฯ

ประเด็นในการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. เนื้อหา	4.24	0.73	มาก
2. กิจกรรมการเรียนรู้	4.27	0.76	มาก

ประเด็นในการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
3. สื่อการจัดการเรียนรู้	4.24	0.74	มาก
4. การวัดประเมินผล	4.27	0.73	มาก
5. ปัญญาประดิษฐ์	4.33	0.73	มาก
ในภาพรวม 5 ด้าน	**4.27**	**0.74**	**มาก**

จากตารางที่ 3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนิสิตที่ต่อรูปแบบฯ พบว่า ในภาพรวมนิสิตมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบฯอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.27, S.D. = 0.74)

4. ผลการรับรองรูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านให้การรับรองว่ารูปแบบการเรียนรู้สามารถนำไปใช้จัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการของนิสิตระดับปริญญาตรีได้

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักธรรม รูปแบบการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธี จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ฯ ซึ่งพบว่ารูปแบบองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) กระบวนการเรียน และ 4) การวัดและประเมินผล ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 4 ประการของรูปแบบดังกล่าว สอดคล้องกับพระปลัดราชันย์ ขวัญเมือง, ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และไสว ฟักขาว (2563, หน้า 1627-1640) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหา สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สร้างมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) ขั้นตอนการจัดกิจกรรม และ 4) การวัดและประเมินผล และได้สอดคล้องกับพิชญาภา ยวงสร้อย และวิวัฒน์ มีสุวรรณ (2567, หน้า 477-491) ซึ่งศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับ การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลัก

พุทธวิธีผ่านห้องเรียนเมตาเวิร์สร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักพุทธวิธีมีองค์ประกอบสำคัญ 4 องค์ประกอบเช่นกัน โดยองค์ประกอบหลัก 4 ประการดังกล่าว Joyce, Weil, & Calhoun (2004) ได้เสนอไว้ว่าองค์ประกอบทั้ง 4 คือ 1) เป้าหมายของรูปแบบ 2) แนวคิดที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบ 3) การดำเนินการสอนที่มีการกำหนดรายละเอียดไว้ในแต่ละขั้น และ 4) การประเมินผลซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นหลังจากการนำรูปแบบไปใช้ เป็นองค์ประกอบหลัก 4 ประการของรูปแบบการสอนที่จะขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปไม่ได้

2. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการเรียนรู้ฯ พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนามีการนำเสนอรูปแบบตามแนวคิดการนำเสนอรูปแบบการสอนของ Joyce, Weil, & Calhoun (2004) ซึ่งเมื่อนำไปตรวจสอบคุณภาพ พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ารูปแบบมีการพัฒนาขึ้นมาจากองค์ประกอบทั้ง 4 ประการ ได้แก่1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) กระบวนการเรียน และ 4) การวัดและประเมินผล ซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์สังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้รูปแบบมีที่มาของแนวคิดและทฤษฎีรองรับ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ประยุกต์ใช้การนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Joyce, Weil, & Calhoun (2004) ซึ่งประกอบด้วย กรอบ 4 ด้าน คือ 1) ที่มาของรูปแบบการเรียนการสอน 2) รูปแบบการเรียนการสอน 3) การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้ 4) ผลทางตรงและทางอ้อมที่เกิดกับผู้เรียน การนำเสนอตามกรอบ 4 ด้านดังกล่าว ช่วยให้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีรายละเอียดต่างๆ ที่สำคัญ และชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น กรอบด้าน ผลทางตรงและผลทางอ้อมที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ผู้ที่นำรูปแบบไปใช้ได้เห็นถึงผลลัพธ์ที่มากกว่าผลลัพธ์ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้เรียน จากเหตุและผลดังกล่าวนี้อาจทำให้รูปแบบมีคุณภาพความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับพิชญาภา ยวงสร้อย และวิวัฒน์ มีสุวรรณ (2567, หน้า 477-491) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักพุทธวิธีผ่านห้องเรียนเมตาเวิร์สร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี รูปแบบที่สร้าง มีการนำเสนอรูปแบบตามแนวคิด Joyce, Weil, & Calhoun (2004) และเมื่อนำไปตรวจสอบคุณภาพ พบว่า รูปแบบมีค่าความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด นอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าว ในกระบวนการและขั้นตอนการพัฒนารูปแบบผู้วิจัยยังได้ขอคำแนะนำกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการสอนตามแนวพุทธศาสนาอย่างเป็นระยะๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้รูปแบบมีความสมบูรณ์มากที่สุด ตลอดจนก่อนนำไปทดลองใช้จริง ผู้วิจัยยังได้นำรูปแบบที่พัฒนาไปทดลองใช้กับนิสิตที่เคยมีประสบการณ์เรียนในรายวิชาที่ใช้ในการวิจัยก่อน เพื่อตรวจความเป็นไปได้ตลอดจนการนำผลการสังเกตมาปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการจัดการเรียนรู้

3. ผลการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ดังนี้

3.1 การเปรียบเทียบกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก หลังเรียนด้วยรูปแบบกับเกณฑ์ร้อยละ 80 พบว่า นิสิตมีคะแนนการประเมินความรู้ ความเข้าใจในกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 ที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสอนแบบเพื่อนคู่คิด ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจจากการพูดคุยถามและตอบ และนำผลที่ได้จากการพูดคุยคำถามและคำตอบที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นความรู้ของตนเอง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้สอดคล้องกับวิธีการที่พระพุทธเจ้าใช้สนทนา ปุจฉาวิสัชนา แก่ผู้ที่ยังไม่มีความรู้ความเลื่อมใสศรัทธา ยังไม่เข้าใจในหลักธรรมหรือเรื่องราวต่างๆ พระพุทธเจ้าจะทรงเป็นผู้ถามคำถามเพื่อนำเข้าสู่ความเข้าใจในหลักธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) ดังที่พระมหาบุญแล พุทฺธวโร (2562, หน้า 31-45) กล่าวว่าวิธีการสอนแบบปุจฉาวิสัชนาเป็นวิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบระหว่างผู้สอนกับนักเรียนโดยผู้สอนเป็นผู้ถามนักเรียนเป็นผู้ตอบหรือนักเรียนเป็นผู้ถามนักเรียนเป็นผู้ตอบ เพราะในการถาม-ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเองแต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ Castells et al. (2021, pp. 879-912) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ที่ใช้กลยุทธ์โดยการเน้นให้ผู้เรียนได้ถามและตอบเป็นกระบวนการที่ช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะการเรียนรู้แบบเชิงลึกได้เป็นอย่างดี การใช้วิธีการหรือหลักการจัดการเรียนรู้แบบถาม-ตอบหรือทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ปุจฉาวิสัชนา นี้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะความสามารถในได้จริง ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของสุรีรัตน์ จุ้นกระยาง, วิมลรัตน์ จตุรานนท์ และปริญญา ทองสอน (2561, หน้า) ซึ่งได้พัฒนารูปแบบการสอนที่ส่งเสริมกรอบมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์และทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยมีหลักการของรูปแบบการเรียนรู้ คือ การให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองและหลักการใช้เทคนิคการถาม-ตอบ พบว่า หลังเรียนด้วยรูปแบบที่พัฒนา กรอบมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์และทักษะการทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนกลุ่มทดลองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับพระมหาสายัณห์ จันทร์วิบูลย์ (2557, หน้า 582-600) ได้พัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา โดยใช้การนิเทศแบบคลินิก ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนหลังได้เรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการเรียนรู้เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนาสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นอกจากนี้ ส่วนสำคัญอีกส่วนที่อาจเป็นปัจจัยส่งเสริมให้นิสิตมีคะแนนการประเมินความรู้ ความเข้าใจในกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการสูงกว่าเกณฑ์นั้นคือ การที่ผู้วิจัยได้นำปัญญาประดิษฐ์มาใช้เป็นผู้ช่วยในการตอบคำถามที่ผู้สอนและผู้เรียนกำหนด โดยผู้เรียนต้องทำหน้าที่นำความรู้ของตนเองที่มีมาวิเคราะห์สังเคราะห์ร่วมกับคำตอบที่ได้จากปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งการถามและตอบกับปัญญาประดิษฐ์มีข้อดีคือข้อมูลที่ปัญญาประดิษฐ์นำมาตอบนั้น เป็นคำตอบที่ได้จากการรวบรวมมาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย จึงทำให้ปัญญาประดิษฐ์ตอบคำถามของผู้เรียนได้อย่างครบถ้วนและครอบคลุม สอดคล้องกับ GURU (2024) ที่กล่าวว่า ปัญญาประดิษฐ์ถูกพัฒนามาให้สามารถตีความและตอบสนองต่อคำถามของมนุษย์ โดยมีระบบที่ใช้ขั้นตอนซับซ้อนเพื่อเข้าใจบริบทและให้คำตอบที่เกี่ยวข้อง โดยระบบของปัญญาประดิษฐ์นี้สามารถให้คำตอบที่แม่นยำ และให้รายละเอียดที่ซับซ้อน และสามารถตอบสนองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการเรียนการสอน (ทวีสิน อำนวยพันธ์วิไล, 2567) กล่าวว่าหนึ่งในวิธีการจัดการเรียนรู้โดยการนำ AI มาปรับใช้ในการเรียนการสอนคือ การให้ผู้เรียนใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการถามตอบเพื่อสืบค้นข้อมูลและสรุปข้อมูล สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติมศักดิ์ ในจิต, เอกกมล บุญยะผลานันท์ และกฤษมันต์ วัฒนาณรงค์ (2565, หน้า 119-138) ที่ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องระบบปัญญาประดิษฐ์เพื่อนำเสนอคำตอบแบบมัลติมีเดีย บนเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยมีการนำระบบดังกล่าวไปใช้กับนักเรียน พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยระบบปัญญาประดิษฐ์เพื่อนำเสนอคำตอบแบบมัลติมีเดียบนเครือข่ายสังคมออนไลน์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม จากนิยามและงานวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าปัญญาประดิษฐ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้และยังสามารถพัฒนาการเรียนรู้ ความสามารถของผู้เรียนให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้สอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2563) AI จะช่วยเสริมสร้างความสามารถที่มีอยู่ในตังผู้เรียน และ AI จะช่วยเน้นไปที่ความสำคัญของพฤติกรรมด้านต่างๆ ที่มุ่งให้เกิดขึ้น

3.2 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนิสิตที่ต่อรูปแบบฯพบว่า ในภาพรวมนิสิตมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้ที่มีความแปลกใหม่ และมีความน่าสนใจ โดยเป็นการจัดการเรียนรู้โดยการมีคู่หู หรือมีผู้รู้คือปัญญาประดิษฐ์ที่คอยตอบคำถามที่ต้องการอยากรู้ทั้งในเรื่องในบทเรียน และเรื่องนอกบทเรียน ดังข้อเสนอแนะของนิสิตที่ว่า “อยากให้อาจารย์หา AI ใหม่ๆ มานำเสนออีกค่ะ เปิดโลกหนูมาก” และ “การสอนสนุก และทำให้รู้จักการใช้AI มากขึ้น” และนอกจากนี้นิสิตยังได้เห็นวิธีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนรู้ของเพื่อนกลุ่มอื่นผ่านการนำเสนอ ดังความเห็นของนิสิตที่ว่า “ชอบในการหาข้อมูลด้วยปัญญาประดิษฐ์ของเพื่อนๆ กลุ่มอื่น” จากเหตุผลดังกล่าวนี้อาจเป็นผลให้นิสิตมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการสอบถามความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบปุจฉาวิสัชนา ซึ่งพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือด้านปัญญาประดิษฐ์ และเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นพบว่าประเด็นที่มีค่ามากที่สุด คือ ปัญญาประดิษฐ์มีประโยชน์สามารถนำไป

ใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้

4. ผลการรับรองรูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านให้การรับรองว่ารูปแบบสามารถนำไปใช้จัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนากรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการของนิสิตระดับปริญญาตรี ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอกระบวนการพัฒนารูปแบบต่อผู้ทรงคุณวุฒิ ตั้งแต่วิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ประกอบ การตรวจสอบหาคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ การทดลองใช้ (Try out) เพื่อทดสอบความเป็นไปได้ และนำเสนอผลการนำรูปแบบไปใช้ทั้งผลการประเมินกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก ผลการสอบถามความพึงพอใจ ตลอดจนผลการสังเกตจากการนำไปใช้จริงและนำมาปรับปรุงเพื่อให้ได้รูปแบบการเรียนรู้ฉบับสมบูรณ์ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้ทราบถึงกระบวนการและผลการวิจัยต่างๆ ข้างต้น ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้จัดการเรียนรู้กับนิสิตเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ ตลอดจนคุณลักษณะการเป็นผู้ประกอบการของนิสิตได้ โดยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับด้านการสร้างผลงานและผลิตภัณฑ์ บริการของนิสิต มีความประสงค์อยากให้มีความเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ควรมีการฝึกปฏิบัติเขียนคำสั่ง (Prompt) อย่างชำนาญเพื่อใช้งานปัญญาประดิษฐ์ได้อย่างตรงเป้าหมายและไม่สูญเสียสิทธิ์ในการใช้งานปัญญาประดิษฐ์

1.2 ควรมีลงพื้นที่จริงในขั้นตอนการคัดเลือกซอฟพาวเวอร์ของชุมชนที่นิสิตต้องการนำเอกลักษณ์หรือซอฟพาวเวอร์ของชุมชนนำมาใช้พัฒนาสินค้าและบริการ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีออกแบบการเรียนรู้ที่นิสิตสามารถนำชิ้นงาน/ผลงาน หรือบริการไปขายในตลาดหรือทดลองขายจริงในชุมชนที่นิสิตนำซอฟพาวเวอร์มาใช้เป็นแนวคิดในการสร้างชิ้นงาน

2.2 ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่นร่วมด้วย เช่น สมรรถนะดิจิทัล ทักษะการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ คุณลักษณะการเป็นผู้ประกอบการ เป็นต้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

รูปแบบการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสริมสร้างกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี รายละเอียดของรูปแบบการสอนฯ แต่ละตอนมีดังนี้

ตอนที่ 1 ที่มาของรูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย 1.หลักการของรูปแบบ ที่เน้นเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นผู้ประกอบการบนฐานเอกลักษณ์ซอฟพาวเวอร์ของจังหวัดพิษณุโลก โดยมีวิธีการสร้างความรู้สติปัญญาจากการถามและตอบกับปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการด้วยตนเอง 2) แนวคิดของรูปแบบ ประกอบด้วย (1) การจัดการเรียนรู้แบบปุจฉาวิปัสสนา (2) ปัญญาประดิษฐ์ (3) การเป็นผู้ประกอบการ (4) Soft Power 3) วัตถุประสงค์ คือ เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจกรอบมโนทัศน์การเป็นผู้ประกอบการบนฐานซอฟพาวเวอร์ของนิสิตฯ

ตอนที่ 2 รูปแบบการเรียนการสอน กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปุจฉาวิสัชนากับปัญญาประดิษฐ์ ประกอบด้วยขั้นตอน 6 ขั้นตอน คือ 1) แนะนำบทเรียน 2) อ่านและดูสื่อ 3) วางแผนและจัดกลุ่มคำถาม 4) ปุจฉาวิสัชนากับ AI 5) ทบทวนและสรุป และ 6) กิจกรรมสร้างสรรค์ โดยในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรมการจัดการการเรียนรู้มีการใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ได้แก่ padlet, Mentimeter

ตอนที่ 3 การนำรูปแบบการสอนไปใช้ (Application) 1) ด้านผู้สอน: ควรปฐมนิเทศและจัดเตรียมแนวทางการจัดการเรียนรู้ 2) ด้านผู้เรียน: ควรมีทักษะการใช้งานปัญญาประดิษฐ์ 3) ด้านสถาบัน: ควรชี้แจกำหนดนโยบาย / เตรียมแหล่งทรัพยากร / เทคโนโลยีดิจิทัล 4) ด้านเนื้อหาวิชา: ใช้ได้กับทุกรายวิชาที่เอื้อต่อรูปแบบการสอนที่พัฒนา

ตอนที่ 4 ผลทางตรงและทางอ้อมที่เกิดกับผู้เรียน (Instructional and Nurturant Effects) ผลทางตรง: 1) การมองเห็นโอกาส 2) มีความคิดสร้างสรรค์ 3) ตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน 4) การสร้างนวัตกรรม 5) การบริหารความเสี่ยง 6) การพัฒนาตนเองอยู่เสมอ 7) ความมุ่งมั่นและอดทน ผลทางอ้อม: 1) ได้หลักการสร้างความรู้ด้วยวิธีการถาม-ตอบ 2) มีความสามารถในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ 3) มีความรู้เกี่ยวกับการสร้างอาชีพอิสระ 4) ได้รู้ถึงการนำศิลปะวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างงานและอาชีพอิสระ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2567). *15 แนวโน้มการศึกษาโลกที่จะเกิดขึ้นในปี 2024.* เข้าถึงได้จาก https://www.moe.go.th/moonpreneur/

กระทรวงอุตสาหกรรม. (2566). *“รมว.อุตฯ” ปลื้มความสำเร็จผู้ประกอบการไทย ดันซอฟต์พาวเวอร์หนุนอาหาร-แฟชั่น-งานแฟร์ สร้างมูลค่าเศรษฐกิจเพิ่มรายได้ให้ชุมชนยั่งยืน.* เข้าถึงได้จาก https://www.industry.go.th/th/secretary-of-industry/12604

กิตติมศักดิ์ ในจิต, เอกกมล บุญยะผลานันท์ และกฤษมันต์ วัฒนาณรงค์. (2565). ระบบปัญญาประดิษฐ์เพื่อนำเสนอคำตอบแบบมัลติมีเดียบนเครือข่ายสังคมออนไลน์. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(44), 119-138. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/254186/173492

ทวีสิน อำนวยพันธ์วิไล. (2567). ปลุกพลังความคิดสร้างสรรค์: การนำ Generative AI สู่การจัดการเรียนรู้. ใน *ประมวลการนำเสนองานสาธิตวิชาการ ครั้งที่ 9 Essentail Soft Skills for the Future: จรณะทักษะจำเป็นสำหรับอนาคต,* 8-9 สิงหาคม 2567. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นรรัชต์ ฝันเชียร. (2562). *AI กับการส่งเสริมการศึกษา*. เข้าถึงได้จาก https://www.trueplookpanya.com/dhamma/content/75968

เปรม ถาวรประภาสวัสดิ์. (2567). *Soft Power กับการท่องเที่ยวไทย*. เข้าถึงได้จาก https://prt.parliament.go.th/server/api/core/bitstreams/d87c5913-7eb5-408a-b1cf-d62acb5b90ba/content

พระปลัดราชันย์ ขวัญเมือง, ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และไสว ฟักขาว. (2563). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหา สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร,* 9(4), 1627-1640. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/243833/169919

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2564). *พุทธวิธีในการสอน.* (พิมพ์ครั้งที่ 26). กรุงเทพฯ: กองทุนพระองค์เจ้าวิมลฉัตร.

พระมหาบุญแล พุทฺธวโร. (2562). พุทธวิธีในการสอนที่ทรงประสิทธิผลสูงสุด. *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร,* 2(1), 31-45. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tmd/article/view/250195/169306

พระมหาสายัณห์ จันทร์วิบูลย์. (2557). การพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนาโดยใช้กานิเทศน์แบบคลินิกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 7(3), 582-600.

พิชญาภา ยวงสร้อย และวิวัฒน์ มีสุวรรณ. (2567). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักพุทธวิธีผ่านห้องเรียนเมตาเวิร์สร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 9(3), 477-491. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jbp/article/view/275129/185378

มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2567). แผ*นยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*. เข้าถึงได้จาก https://www.plan.office.nu.ac.th/wp-content/uploads/2024/04/NU_Strategical-Plan_2566_2570.pdf

วราพร กาญจนคลอด, สมาภรณ์ นวลสุทธิ์ และสุจินดา พรหมขำ. (2565). ลักษณะความเป็นผู้ประกอบการของนักศึกษากรณีศึกษา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. *วารสารรัชต์ภาคย์,* 16(47), 363-378. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/257439/175346

สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). *AI คืออะไร ทำไมมีแต่คนพูดถึง.* เข้าถึงได้จาก https://www.stkc.go.th/stiarticle/ai-คืออะไร-ทำไมมีแต่คนพูดถึง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). *AI เพื่อพัฒนาการเรียนรู้.* กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค

สุภาพิชญ์ ถิระวัฒน์. (2565). *Soft Power (อำนาจละมุน).* เข้าถึงได้จากhttps://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/597578

สุรีรัตน์ จุ้นกระยาง, วิมลรัตน์ จตุรานนท์ และปริญญา ทองสอน. (2561). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างมโนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ และทักษะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 14(1), 289-298.

Castells, N., Minguela, M., Solé, I., Miras, M., Nadal, E., & Rijlaarsdam, E. (2021). Improving Questioning–Answering Strategies in Learning from Multiple Complementary Texts: An Intervention Study. *Reading Research Quarterly*, 57(3), 879-912. https://doi.org/10.1002/rrq.451

GURU. (2024). *Guide to AI Questions: Everything you need to know.* Retrieved from https://www.getguru.com/th/reference/ai-question-answer

Joyce, B., Weil, M., & Calhoun, E. (2004). *Models of teaching*. Boston: Allyn and Bacon.

Learner's Leadership Influence on Loyalty Behavior in University: The Mediating Role of Self-Efficacy and Affective Commitment*

Hu Jie, Yuwat Vuthimedhi and Jidapa Chollathanrattanapong
Siam University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: yuwatv@gmail.com

Abstract

The purpose of this study is to explore the crucial role of student leadership in stimulating the affective connection of college students to their institutions in Guangxi. The results reveal a continuous chain mediation model, which originates from the context-specific practice of student leadership and leads to loyalty to the institution through self-efficacy and affective commitment. The data obtained from the questionnaires distributed to ten colleges and universities in Guangxi show that the development of college students' leadership cannot affect their loyalty to the institution through their sense of self-efficacy, it is through affective commitment that students can influence their loyalty to the institution.

Keywords: Student's; Leadership; Self-efficacy; Affective Commitment; Student loyalty

1. Introduction

Guangxi Zhuang Autonomous Region, located in southern China and close geographical proximity to ASEAN countries, boasts a rich history of cultural exchange between nations and ethnicities. Within the public universities of Guangxi, there is a burgeoning interest among college students in researching leadership development (Ding & Ye, 2021, pp. 405-420). Notably, these institutions are committed to nurture a generation of socially responsible individuals, aiming to enhance students' capabilities for societal

*ได้รับบทความ: 9 มีนาคม 2567; แก้ไขบทความ: 13 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 23 มิถุนายน 2568
Received: March 9, 2024; Revised: June 13, 2025; Accepted: June 23, 2025

service while aligning with national culture and strategies. Amidst the early stages of Chinese higher education institutions students being influenced by Western approaches to leadership development, Asian student leadership, particularly in Guangxi, is undergoing a developmental phase. Despite some universities emphasizing student leadership education, a comprehensive understanding and overall attention to leadership education remain insufficient. Student leadership practices inventory takes the leadership of college students as the research background; while improving the ability of college students in all directions, it will also have a positive impact on the psychology of college students (Su & Wang, 2023, pp. 11-23).

Student loyalty holds significant importance for the sustainability of higher education institutions. Through diverse course designs and arrangements, universities in Guangxi aim to elevate students' self-efficacy and foster their commitment to the institution, ultimately enhancing student loyalty. In the context of Chinese higher education, leadership development faces the influence of mediating factors such as self-efficacy and organizational commitment (Ismanova, 2019, pp. 1161-1168). Therefore, gaining insights into the complex relationships among leadership, self-efficacy, affective commitment, and loyalty is crucial for cultivating a supportive and engaging learning environment for college students in Guangxi.

This empirical into the intricate connections among these factors, with a specific focus on the mediating roles of self-efficacy and affective commitment. The research emphasizes how college students' confidence in their abilities and affective commitment during their academic journey mediates the relationships between leadership and loyalty.

2. Research Objectives

1. To study the direct effects between college students' leadership, self-efficacy, affective commitment, and student loyalty.

2. To explore the mediating relationships between the college students' leadership and student loyalty.

3. To propose appropriate organizational management models to enhance the loyalty of Chinese college students.

3. Methods

1. Population and Sample

There are 26 public higher educational institutions in Guangxi Zhuang Autonomous Region, Nanning is the provincial capital city of Guangxi, which gathers a large number of educational resources. Among these 26 public higher educational institutions, Nanning accounts for 10 of them. Therefore, this research takes the number of college students from the 10 public higher educational institutions in Nanning as the population of students in the study. Based on the formulation for determining sample size which 387 were obtained for empirical analysis (Krejcie & Morgan, 1970, pp. 607-610). The percentage of all demographic variables were in Table 1.

Table 1 Percentage of all Demographic Variables (N = 387)

Variables	Percentage
Gender	
Male	58.9 (228)
Female	41.1 (159)
Age	
18-20	7.5 (29)
Greater than 20-21	35.1 (136)
Greater than 21-23	44.2 (171)
Greater than 23-25	10.1 (39)
Greater than 25 and above	3.1 (12)
Education	
Bachelor	84.5 (327)
Master	15.5 (60)
Level	
Fresh	5.7 (22)
Sophomore	11.1 (43)

Variables	Percentage
Junior	16.3 (63)
Senior	66.9 (259)
Member of Student Union	
Yes	26.9 (104)
No	73.1 (283)

2. Quantitative Method

It is a quantitative study that uses Smart-PLS statistical software to test hypotheses and the validity of the proposed model's structure. Following this, the validity of items, as determined by factor loadings, is assessed. Factor loadings are pivotal components of the measurement model, leading to Confirmatory Factor Analysis (CFA) to evaluate discriminant validity and reliability. The PLS-SEM is appropriate to use in our study because the goal of our study is to explore and examine the proposed research model.

2.1 Measurement

The questionnaire for this study consisted of 75 items using a 5-point Likert scale. The questionnaire was composed of the following scales. (a) Posner (2004, pp. 443-456) upgraded the student leadership practice inventory (SLPI), a survey questionnaire containing 30 behavioral statements with six items for each of the five practices. (b) The general self-efficacy scale (SE) which was initially developed in Germany and revised by Schwarzer & Jerusalem (2012) contained ten-item; (c) Davidson, Beck, & Grisaffe (2015, pp. 162-185) further improved college student institutional commitment scales (AC) to form the College Persistence Questionnaire (CPQ-V2) contained 6 items; (d) Encinas Orozco and Cavazos Arroyo (2017, pp. 96-110) proposed using college students to measure loyalty scale (SL) by considering students as members of organizational consumers contained 5 items.

To improve the reliability of the questionnaire, a pilot test survey was carried out. There were 44 valid questionnaires were analyzed and tested by items. In the pilot test Cronbach’s alpha items below .700 were deleted. So, the SLPI had five practical

behaviors which included six items, content of the result retained 5 items after averaged the values of items, SE and AC retained 5 items. In addition, the items of SL are all reserved.

2.2 Assessment of Measurement Model

Based on Hair et al. (2011), the item reliability which Factor Loading the rules of thumb for model evaluation mention that reflective measurement models' indicator reliability should be greater than .700. The value of Cronbach's alpha (CA) should be larger than 0.700. The value of composite reliability (CR) should be greater than 0.700. The value of average variance extracted (AVE) should be larger than 0.500. Fornell-Larcker criterion which the diagonal values are the square root of AVE. The AVE of each LV should be greater than the LV's highest squared correlation with any other LV. The details are shown in Table 2.

Table 2 Construct Reliability and Validity of SLPI, SE, AC, and SL

Construct	Items	Loading	CA	CR	AVE	SLPI	SE	AC	SL
SLPI	SLPI1	.847	.900	.926	.714	.845			
	SLPI2	.835							
	SLPI3	.836							
	SLPI4	.840							
	SLPI5	.866							
SE	SE1	.885	0.936	0.952	.797	.718	.893		
	SE2	.889							
	SE3	.893							
	SE4	.895							
	SE5	.903							
AC	AC1	.714	0.828	0.877	.589	.561	.588	.768	
	AC2	.731							
	AC3	.845							
	AC4	.712							

Construct	Items	Loading	CA	CR	AVE	SLPI	SE	AC	SL
	AC4	.712							
	AC5	.825							
SL	SL1	.900	0.944	0.957	.818	.462	.504	.745	.905
	SL2	.922							
	SL3	.935							
	SL4	.890							
	SL5	.873							

Note: The diagonal value is the square root of AVE.

2.3 Assessment of the Structural Model

The data in this study was at the ordinal level which collected 5-likert scales; it means the data was Non-normality Distributed in CB-SEM, in Non-normality Distributed, the Chi-square in our model fit and standard error would be overestimated. the CB-SEM assumption of multivariate normality was not work which used Bollen-Stine method to adjust the Chi-square (Bollen & Stine, 1992, pp. 205-229). The results of the structural equation analysis were as follows: CMIN/DF = 1.46, p-value = 0.000, AGFI = 0.950, IFI = 0.990, GFI = 0.960, CFI = 0.990, SRMR= 0.066, and RMSEA = 0.030. All values met the required criteria, indicating that the structural equation model was suitable. Therefore, it could be concluded that the independent variables in the structural equation model, including green knowledge, green perceived behavioral control, and subjective norms, affect green purchase intentions through green purchase attitude at a statistical significance level. A Chi-square value of less than 5.00 and 3.00 indicates a very good fit (Hair, Ringle, & Sarstedt, 2011, pp. 139-152). Based on the measurement criteria, AGFI, IFI, CFI, and GFI should be greater than 0.90 and RMSEA must be less than 0.08. The standardized root means square residual (SRMR) below 0.080 usually represent an acceptable fit (Pinedaa et al., 2022, pp. 53-70). All values met the set criteria, confirming that the developed structural equation had a good fit to the data.

4. Results

Direct impact, as shown in Table 3. The results showed that SLPI had no significant effect on SL (t <0.226; CI [-0.085 0.106]) and SE had non-significant effect on SL (t <1.589; CI [-0.023 0.212]); Therefore, assuming H3 and H5 was not supported.

Table 3 Direct Effect

Hypotheses	Direct Effect	path	t	p	LLCI	ULCI
H1	SLPI → AC	0.287	4.457	***	0.162	0.414
H2	SLPI → SE	0.718	25.369	***	0.660	0.772
H3	SLPI → SL	0.011	0.226	N.S.	-0.085	0.106
H4	SE → AC	0.382	5.683	***	0.248	0.509
H5	SE → SL	0.094	1.589	N.S.	-0.023	0.212
H6	AC → SL	0.684	15.499	***	0.596	0.768

Note: *** P < 0.001; N.S. = no Significant.

Table 4 provides the mediating effect of hypotheses results. SLPI was non-significant effect on SL (H3; = 0.11, t ≤ 0.226), in the multiple mediator model, controlled paths coefficient values, a previously significant relation between the independent and dependent variables changes its value significantly, if the SLPI→SL was non-significant mean the multiple mediators were full mediation. However, in this model SE→SL was no significance which the SE was not the mediator. The outcome was proved that the AC was the full mediation. SE mediated the influence of SLPI on AC (H7; = 0.274, p≤ 0.001). SLPI indirectly influenced AC through SL (H9; = 0.16, p≤0.001). AC was found to positively mediate the relationship between SE and SL (H10; = 0.261, p≤ 0.001). The results further confirmed the serial mediation of SE and AC between SLPI and SL (H5; = 0.187, p≤ 0.001). The variance accounted for (VAF) of multiple mediators, in which the VAF of SLPI→AC→SL was 94.69%. But the t-value was 1.564 (t < 1.96), so SLPI→SE→SL was no mediation. The VAF of the multiple mediators was VAF > 80%, which means the AC mediator was in full mediation (Hair, 2014).

Table 4 Specific Mediating Effect

	Mediating Effect	path	t	p	LLCI	ULCI
H7	SLPI → SE → AC	0.274	5.623	***	0.176	0.369
H8	SLPI → SE → SL	0.068	1.564	N.S.	-0.016	0.157
H9	SLPI → AC → SL	0.196	4.468	***	0.112	0.284
H10	SE → AC → SL	0.261	5.125	***	0.163	0.362
H11	SLPI → SE → AC → SL	0.187	5.078	***	0.118	0.262

Note: *** $P < 0.001$; N.S. = non-Significant.

5. Discussion

In the context of higher education, the promotion of SLPI, through the influence of SE and AC, can promote college students' loyalty to their higher educations. However, SE had no significant effect on SL in this study. Previous studies have considered the SLPI of lecturers, which increases students' collective interest and helps them achieve their learning goals, this paper discusses the intermediary mechanism of SE as lecturer SLPI, and lecturer SLPI improves students' SE (Liu, Bellibas, & Gümüs, 2020, pp. 430-453). These studies are limited to the SLPI of lecturers in universities, and such subjects do not meet the responsibilities of lecturers who teach in Chinese universities, as these lecturers or professors leave the school after their classes, their interactions with students don't even influence the student enough; one possibility is that SLPI plays a reverse role in managers' self-efficacy and customer loyalty, on the basis of the relationship between employees and customers, the high SLPI of leader can make followers rely on, thus neglecting the expansion of their own capabilities, which can reduce the positive impact of followers' self-efficacy, and then affect the loyalty.

Another possibility previous research has found that Asian students have lower levels of "Initiative" and lower degree ambitions than Non-Asian students. Asian students tend to have lower self-efficacy, even though they sometimes perform better academically. One explanation may be that students who grow up in collectivism cultures, they know that hard work and personal effort are valued more than high ability. As a result, they rated their self-efficacy lower than those who grew up in an individualistic culture (Chen

& Starobin, 2018, pp. 171-189). Another explanation is that the majority of college students who lack self-efficacy tend to stress students' achievement rather than self-efficacy, which is a social reality. As a result, most students who do well on exams tend to be less confident onstage because they have long-term concerns about their grades. China's higher education has neglected the importance of cultivating students' self-efficacy and personal ability.

6. Suggestions

In this article, it was worth deserving the significance of AC, it was made SLPI effect on SL through the sequential mediation of SE and AC. So, we recommendations following like this:

1. Current tailor-made leadership development initiatives for university students often draw on frameworks and research originally developed for managerial roles in business and the public sector. Recognizing this gap, the student leadership practice inventory (SLPI) emerged as a specialized tool to address the unique contexts and requirements of leadership development programs for college students.

2. Within educational contexts, students establish goals and exhibit diverse levels of self-efficacy for the learning process. As they immerse themselves in tasks, they acquire competencies and assess their learning ability. The perception of advancement sustains self-efficacy, fuels motivation, and fosters the learning journey.

3. Colleges and universities should encourage teachers to carry out various forms of academic research, cultivate and strengthen the leadership of college students, and provide professional support and corresponding incentives. At the same time, encourage students to participate in the leadership-related academic research, to develop suitable evaluation standards for college students, to establish a feedback mechanism for the development of college students' leadership.

7. Knowledge Assets

This study establishes a model of student loyalty to enhance the impact of the leadership practice of college students in Guangxi higher education institutions. The results show that, basically consistent with the research hypothesis, the leadership practice of

college students has a significant impact on self-efficacy, affective commitment; The improvement of college students' loyalty by leadership can be achieved through self-efficacy and affective commitment, and affective commitment plays a vital role in this process. Although self-efficacy did not play a mediating role in this empirical study, it also provides direction for researchers in future research, and can further study the improvement of self-efficacy of public university students in Guangxi, and the researchers would combine the Chinese culture variables to do further research on college students' leadership and self-efficacy. The results of this study could provide a reference for the study of college students' leadership in China. It is a significant sign that college students in Guangxi are slowly beginning to understand leadership and change their behavior to become more focus on their own development.

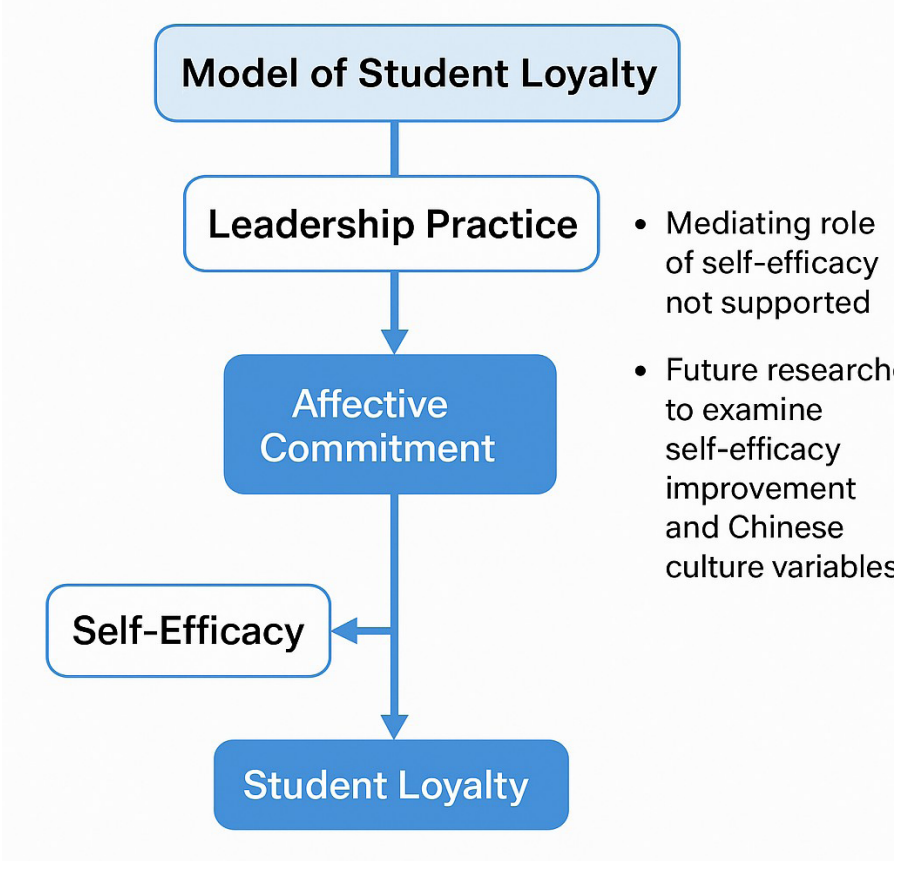

Figure 1 New knowledge

References

Bollen, K. A., & Stine, R. A. (1992). Bootstrapping goodness-of-fit measures in structural equation models. *Sociological Methods & Research*, 21(2), 205-229. https://doi.org/10.1177/0049124192021002004

Chen, Y., & Starobin, S. S. (2018). Measuring and examining general self-efficacy among community college students: A structural equation modeling approach. *Community College Journal of Research and Practice*, 42(3), 171-189. https://doi.org/10.1080/10668926.2017.1281178

Davidson, W. B., Beck, H. P., & Grisaffe, D. B. (2015). Increasing the institutional commitment of college students: Enhanced measurement and test of a nomological model. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice,* 17(2), 162-185. https://doi.org/10.1177/152102511557823

Ding, X.-Y., & Ye, Y. (2021). Enhancing college student Leadership practices through organization development interventions: A case study of Zhejiang Yuxiu University of foreign languages (ZYUFL), China. *The Scholar: Human Sciences*, 13(2), 405-420. http://www.assumptionjournal.au.edu/index.php/Scholar/article/view/4863

Encinas Orozco, F. C., & Cavazos Arroyo, J. (2017). Students' loyalty in higher education: the roles of affective commitment, service co-creation and engagement. *Cuadernos De Administración*, 33(57), 96-110. https://doi.org/10.25100/cdea.v33i57.4464

Hair, J. F., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a Silver Bullet. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(2), 139-152. https://doi.org/10.2753/MTP1069-6679190202

Ismanova, D. (2019). Students' loyalty in higher education: The mediating effect of satisfaction, trust, commitment on student loyalty to Alma Mater. *Management Science Letters*, 9, 1161-1168. https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.4.024

Krejcie, R.V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

Liu, Y., Bellibas, M. S., & Gümüs, S. (2020). The effect of instructional leadership and distributed leadership on teacher self efficacy and job satisfaction: Mediating roles of supportive school culture and teacher collaboration. *Educational Management Administration & Leadership*, 49(3), 430-453. https://doi.org/10.1177/1741143220910438

Pineda, A. J. M., Mohamad, A. N., Solomon, O., Birco, C. N. H., Superio, M. G., Cuenco, H. O., & Bognot, F. L. (2022). Exploring the standardized root mean square residual (SRMR) of factors influencing e-book usage among CCA students in the Philippines. *Indonesian Journal of Contemporary Education*, 4(2), 53-70. https://doi.org/10.33122/ijoce.v4i2.30

Pinedaa, A. J. M., Mohamadc, A. N., Solomon, O., Bircob, C. N. H., Superioe, M. G., Cuencof, H. O., & Bognot, F. L. (2022). Exploring the Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) of Factors Influencing E-book Usage among CCA Students in the Philippines. *Indonesian Journal of Contemporary Education*, 4(2), 53-70. https://www.research-gate.net/publication/359415525

Posner, B. Z. (2004). A Leadership Development Instrument for Students: Updated. *Journal of College Student Development*, 45(4), 443-456. https://dx.doi.org/10.1353/csd.2004.0051

Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized self-efficacy scale. In J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston (Eds.), *Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs* (pp. 35-37). Windsor, UK: NFER-NELSON.

Su, N., & Wang, H. -P. (2023). The Influence of Social Connectedness Stimulation on Prosocial Behavior Based on Hierarchical Linear Model-Taking Universities in Guangxi, China as an Example. *International Journal of Higher Education*, 12(3), 11-23. https://doi.org/10.5430/ijhe.v12n3p11

การวิเคราะห์พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล*

The Analysis of the Development of Artificial Intelligence Based on Hegel's Concept of the Absolute

พระรักเกียรติพงษ์ ถาวโร (อินเปื่อย), จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ
และพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไว)
Phra Rakkietpong Thavaro (Inpeuy), Chakkapan Wongpornpavan
and Phrakhru Bhavanabhothikun (Somchai Phangmuenwai)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Inpeuy@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ 2) ศึกษาจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล และ 3) วิเคราะห์พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. จากนับด้วยนิ้วมือ สู่พีชคณิต ตรรกะภาษาในคอมพิวเตอร์มาสู่ปัญญาประดิษฐ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic AI) ภายใต้กรอบคำสั่งมนุษย์ ก้าวสู่การเรียนรู้เครื่องจักร (machine learning) ที่ไม่ต้องรอคำสั่งตัดสินด้วยตัวเองได้ สู่เครื่องเรียนรู้เชิงลึก (deep learning) เพื่อประมวลผลขั้นสูงซับซ้อนในยุคปัจจุบันที่สร้างสรรค์ความคิดอย่างก้าวกระโดด

2. เฮเกลเสนอแนวคิดจิตสมบูรณ์โดยผ่านวิภาษวิธี โดยข้อเสนอ (Thesis) โต้แย้งเห็นต่าง (Antithesis) และทำการสังเคราะห์ (Synthesis) แนวคิดนี้ไม่เน้นหาผลลัพธ์ได้ในทันทีแต่ใช้ทักษะเชิงปัญญาแสวงหาความจริงอย่างซับซ้อนเชิงลึกในปัญญาสร้างสรรค์ด้วยวิจารณญาณ ย้อนทบทวนแนวคิดและสังเคราะห์ซ้ำๆ ในกระบวนการเดิมๆ ไปสู่สิ่งสัมบูรณ์

---

*ได้รับบทความ: 25 พฤศจิกายน 2567; แก้ไขบทความ: 19 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 24 มิถุนายน 2568
Received: November 25, 2024; Revised: June 19, 2025; Accepted: June 24, 2025

3. พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล AI ในยุคปัจจุบัน เป็นการปฏิเสธข้อจำกัดเดิมเพื่อปรับปรุงยกระดับให้ดีกว่าเก่าโดยแนวคิดสร้างสรรค์ใหม่ที่เชื่อมโยงผสานความรู้หลากหลายพัฒนาอย่างก้าวข้ามผ่านศักยภาพปัญญาทางนามธรรมแสดงออกเป็นรูปธรรมเทคโนโลยีกลายเป็นนวัตกรรมหรือสิ่งสัมบูรณ์อย่างมีความรับผิดชอบ กล่าวได้ว่าแนวคิดที่แตกต่างทั้งสองรูปแบบยืนอยู่บนหลักการวิภาษวิธีเดียวกัน

คำสำคัญ: พัฒนาการ; ปัญญาประดิษฐ์; จิตสัมบูรณ์ของเฮเกล

Abstract

The purposes of this research were: 1) study the development of artificial intelligence, 2) examine Hegel's concept of the Absolute, and 3) analyze the development of artificial intelligence from the perspective of Hegel's Absolute. The data was collected from primary and secondary sources and analyzed using descriptive methods based on inductive reasoning.

The results revealed that:

1. From counting with fingers to algebra, computer logic language to symbolic artificial intelligence (Symbolic AI) under the framework of human commands, moving towards machine learning that does not have to wait for commands to decide by itself, to deep learning for advanced and complex processing in the current era that creates ideas in leaps and bounds.

2. Hegel proposed the concept of the absolute mind through dialectics, by proposing (Thesis), arguing (Antithesis), and synthesizing (Synthesis). This concept does not focus on finding immediate results but uses intellectual skills to seek the truth in a complex and deep way in creative intelligence with judgment, reviewing ideas and synthesizing repeatedly in the same process to the absolute.

3. The development of artificial intelligence according to Hegel's view of absolute consciousness AI in the present era is a rejection of the original limitations in order to improve and elevate it to be better than before by new creative ideas that connect and integrate various knowledge, develop beyond the potential of abstract intelligence, manifest into concrete technology, become innovation or absolute things responsibly. It can be said that the two different ideas stand on the same dialectical principle.

Keywords: development; artificial intelligence; Hegel's Concept of the Absolute

1. บทนำ

โดยประวัติศาสตร์มนุษย์ได้นับคำนวณผ่านนิ้วมือ จนก้าวมาสู่พีชคณิตและตรรกะคณิตศาสตร์ พัฒนาขึ้นเป็นภาษาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ พัฒนาก้าวสู่การสร้างปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ให้คอมพิวเตอร์สามารถคิดเลียนแบบมนุษย์ กลไกสำคัญของ AI คือ การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) โดยเรียนรู้ข้อมูลตรวจสอบฝึกฝนตัวเอง ที่คาดการณ์ผลลัพธ์ได้ โดยไม่ต้องลงคำสั่งทุกขั้นตอน และพัฒนาขยับใกล้ความคิดมนุษย์ คือ การเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) หัวใจสำคัญที่เป็นพลังขับเคลื่อน AI คือ อัลกอริทึม (Algorithm) ที่ทำงานแก้ปัญหาผ่านรูปแบบขั้นตอนวิธีซับซ้อนขั้นสูง และรับข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่วนซ้ำๆ (Loop) ไม่รู้จบ เพื่อปรับปรุงพัฒนาตัวเองให้บรรลุภารกิจ พึงสังเกตว่า พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์สะท้อนอยู่บนหลักการวิภาษวิธีเฮเกลที่ก้าวข้ามข้อจำกัดเทคโนโลยีเดิม (Thesis) ผ่านขั้นตอนวิธีอัลกอริทึมโดยความคิดนามธรรม ไปหักล้างข้อจำกัดเดิม (Antithesis) เพื่อบูรณาการความสามารถ (Synthesis) ขึ้นเป็นเครื่องเรียนรู้เชิงลึก (DL)

จากศาสตร์ตรรกะวิภาษวิธีของกรีกโบราณ ที่ก้าวข้ามเวลามาสู่ยุคปรัชญาสมัยใหม่ จอร์จ เฮเกล (Hegel, 1977) นำประวัติศาสตร์ความรู้เดิมเชื่อมโยงองค์ความรู้วิทยาศาสตร์ยุคใหม่ และศักยภาพจิตวิสัยในตัวตนมนุษย์ ตีความวิเคราะห์ สังเคราะห์และพัฒนาจิตวิญญาณ (spirit) ต่อยอดภูมิปัญญานั่นคือ “จิตสัมบูรณ์ของเฮเกล”ผ่านเหตุผลกระบวนการวิภาษวิธี (dialectic) ได้แก่ แนวคิดบางสิ่ง (Thesis) การโต้แย้ง (Anti-thesis) สังเคราะห์ (Synthesis) เพื่อยกระดับไปสู่ สิ่งสัมบูรณ์ (The Absolute) หรือภูมิปัญญาสูงสุด

บทความงานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายวิเคราะห์พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล ในมุมมองที่แตกต่างไม่ใช่เทคโนโลยีเครื่องมือใช้สอย AI เพียงด้านเดียวซึ่ง AI มีพัฒนาการผ่านเชิงนามธรรมผ่านสติปัญญาสร้างสรรค์ของมนุษย์ ไปสู่รูปธรรมความเป็นจริงในปัจจุบัน ผู้วิจัยนำจิตสัมบูรณ์ของเฮเกลมาเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างพัฒนาการปัญญาประดิษฐ์กับจินตนาการที่ไร้ขีดจำกัดได้หรือไม่? ผู้เขียนนำเสนอศักยภาพทางปัญญาในแนวคิดอัลกอริทึมและแนวคิดวิภาษวิธีของเฮเกลเป็นเช่นไร อย่างไรก็ตาม ทั้งสองรูปแบบแม้จะมีสถานะแตกต่างกัน แต่ทั้งสองอย่างยืนอยู่บนหลักการวิภาษวิธีเดียวกัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการปัญญาประดิษฐ์
2. เพื่อศึกษาจิตสัมบูรณ์ตามทัศนะของเฮเกล
3. เพื่อการวิเคราะห์พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมและจำแนกเอกสารออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) เอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) เช่น ปัญญาประดิษฐ์เบื้องต้น ของชูพันธ์ รัตนโภคา (2559), Artificial Intelligence: A Modern Approach (Russell & Norvig, 2020), และ Hegel's Phenomenology of Spirit (Hegel, 1977) และ 2) เอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย สารนิพนธ์ และเอกสารวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การตรวจสอบข้อมูลภายหลังการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนและความสอดคล้องของเนื้อหากับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นจึงจัดโครงสร้างเนื้อหาให้เป็นระบบตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในสารบัญ

3. การวิเคราะห์และการเรียบเรียงข้อมูลข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแล้วจะถูกนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่อหาข้อสรุปในแต่ละประเด็น

4. การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ พร้อมอภิปรายผลโดยใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์ และนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงวิชาการที่ได้จากการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เกิดจากกระบวนการเพื่อตอบสนองปรับเปลี่ยนตามพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม วิวัฒนาการแบ่งระยะได้ 3 ยุค ดังนี้

ภาพที่ 1 ลำดับพัฒนาการปัญญาประดิษฐ์

ปัญญาประดิษฐ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Artificial Intelligence: AI) เป็นโปรแกรมที่สามารถรับรู้ เหตุผล การกระทำและปรับตัวได้เฉพาะด้านเป็นวงแคบๆ ตามกรอบคำสั่งของมนุษย์ เช่น Chatbot ธนาคารบริการลูกค้าที่ตอบคำถามอัตโนมัติ หรือร้านค้าออนไลน์, AI เล่นเกม เช่น AlphaGo เป็นต้น

การเรียนรู้ของเครื่อง (Machine Learning) เป็น AI ที่ใช้ ขั้นตอนวิธี หรืออัลกอริทึม (Algorithm) ชุดคำสั่งที่มีประสิทธิภาพ เมื่อได้รับข้อมูลมากขึ้นตามระยะเวลา โดยทำการเรียนรู้เข้าใจเก็บความรู้จากข้อมูล เช่น สะสมความรู้ไว้ในกฎของระบบผู้เชี่ยวชาญ แล้วทำการอนุมานคำตอบจากเหตุผลที่มีข้อมูลอยู่ แล้วนำไปสู่การการคำนวณค้นหาค่าผลลัพธ์เพื่อตัดสินใจ โดยใช้รูปแบบ (Model) คือ นามธรรมความคิดที่บุคคลแสดงออกมาเป็นรูปธรรมในลักษณะใดๆ เช่น อักษร คำอธิบาย แผนผัง แผนภาพ เช่น IF<condition> THEN<action> ถ้า<เงื่อนไข> แล้ว<การกระทำ> ถ้าฝนตกแล้วเราต้องนำร่มไปด้วย เป็นต้น

รูปแบบการฝึก (Training Model)

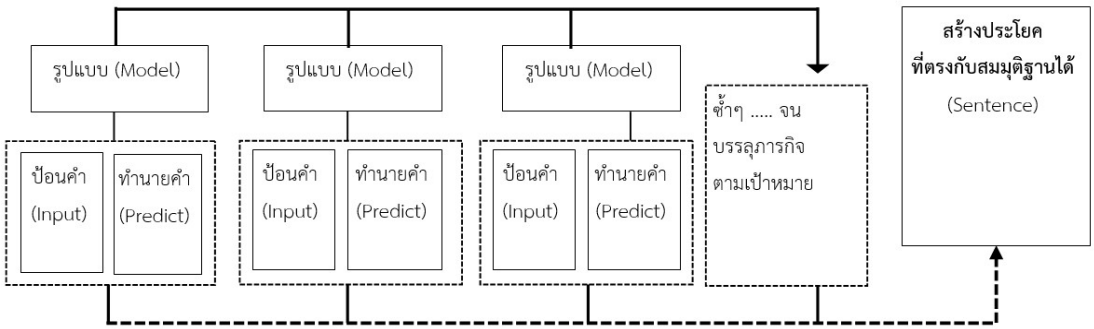

ภาพที่ 2 รูปแบบการฝึก (Training Model)

การเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning) กลุ่มย่อยของการเรียนรู้ของเครื่องจักร (ML) ที่เชื่อมโยงเครือข่ายประสาทหลายชั้น โดยเรียนรู้เข้าใจวิเคราะห์จาก ข้อมูลมหาศาล (Big Data) + อินเตอร์เน็ตทุกสรรพสิ่ง (Internet of Things) + โครงข่ายประสาทเทียม (Artificial Neural Network) + การจำลองภาษาขนาดใหญ่ (Large Language Model) + การประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural language processing) เพื่อให้ AI สื่อสารกับมนุษย์อย่างเข้าใจได้เป็นธรรมชาติ เพื่อวิเคราะห์ตัดสินโดยมนุษย์ในขั้นตอนสุดท้าย

กล่าวได้ว่า พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้ยกระดับชุดคำสั่ง (Algorithm) เพื่อหาเหตุผลผ่านกระบวนการที่สอดคล้องหลักการวิภาษวิธีตามจิตสัมบูรณ์ของเฮเกลโดยใช้แนวคิดเก่า (Thesis) สิ่งขัดแย้ง (Antithesis) และ สังเคราะห์ (Synthesis) โดยรวมจุดเด่นทั้งหมดแล้วบูรณาการจนเกิดแนวคิดใหม่หรือปรับปรุงระบบให้ที่ดีกว่าเดิม แล้วยกระดับขึ้นเชื่อมโยงระบบเครือข่ายสารสนเทเทคโนโลยี AI ทั้งหมดเพื่อตอบสนองผู้ใช้พฤติกรรมมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงตามวิวัฒนาการเทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบทางสังคม

กระบวนการนี้ไม่มีที่สิ้นสุดเมื่อเกิดสิ่งขัดแย้งขึ้นอีกจะไปตั้งต้นแนวคิด (เก่า) ใหม่ เป็นวงจรพัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่ง

จอร์จ เฮเกล (Hegel, 1977) นักปรัชญาสำคัญชาวเยอรมันสำนักคิดจิตนิยม (idealism) ในปี ค.ศ. 1817 เขาได้เขียนหนังสือ “ปรากฏการณ์วิทยาแห่งจิต” (The Phenomenology of Spirit) เขานำเสนอเรื่องจิตสัมบูรณ์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ บริบทสังคมเป็นสภาวะดำรงอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งเชื่อมโยงผ่านมวลความรู้หลากหลายที่ซึมซาบในทุกภาคส่วนของโครงสร้างสังคม เช่น การเมือง กฎหมาย ความเชื่อ จารีตประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะและศาสนาเป็นต้น หล่อหลอมเข้ากับจิตวิสัย (พฤติกรรมมนุษย์) กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวหรือ องค์รวม (Holistic) เฮเกลกล่าวว่าบริบทมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เฮเกลอ้างว่าการโต้แย้งเป็นลักษณะเชิงปรัชญาที่เห็นต่างกับแนวคิดเก่า จึงนำวิธีเชิงวิภาษกรีกโบราณเป็นเครื่องมือแล้วใช้ความคิดเชิงวิทยาศาสตร์เป็นกระบวนการหาเหตุผลความจริงโดยการใช้ทักษะปัญญา (spirit) เรียกว่า วิภาษวิธีแบบเฮเกล (Hegel’s dialectic) พัฒนาจิตวิสัยเติบโตทางปัญญา ผ่านจินตนาการไร้ขอบเขตอย่างก้าวหน้า หักล้างแนวคิดเดิม สู่การสังเคราะห์ผ่านวิจารณญาณบูรณาการต่อยอดสิ่งเก่าก้าวข้ามพัฒนาสิ่งใหม่ นำสมมุติฐานนี้ ย้อนกลับไปทบทวนทำซ้ำไปซ้ำมาสังเคราะห์อีกนับไม่ถ้วนจนเกิดเป็นภูมิปัญญา (Absolute Knowledge) ที่มีคุณค่าเชิงสากลต่อสังคมหรือรัฐ

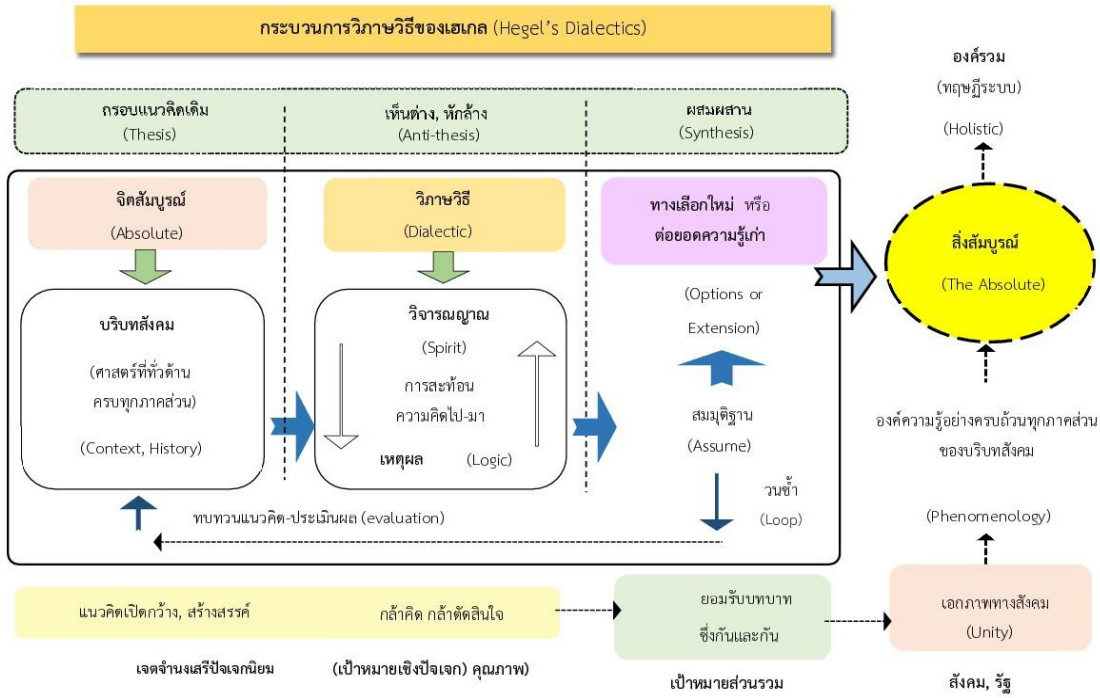

ภาพที่ 3 วิภาษวิธีของเฮเกล (Hegel’s Dialectic)

กล่าวได้ว่า จิตสัมบูรณ์ของเฮเกลคือองค์ความรู้เฉพาะด้านที่บูรณาการจากข้อมูลองค์ความรู้เดิม (ประวัติศาสตร์) โดยผ่าน “วิภาษวิธีแบบเฮเกล” (Hegel’s dialectic) เพื่อต่อยอดหรือหักล้างแนวคิดเก่า แล้วเกิดเป็นทางเลือกใหม่หรือนวัตกรรม เขาอ้างว่าเป็นจิตวิสัยปัจเจกได้พัฒนาผ่านเส้นทางความขัดแย้ง โดยจินตนาการก้าวหน้าไร้ขอบเขต สู่การสังเคราะห์ผ่านวิจารณญาณ ที่สร้างทักษะการเติบโตทางปัญญา ไม่หยุดนิ่งจนได้ ภูมิปัญญาหรือ ความรู้สัมบูรณ์ (Absolute Knowledge) แล้วเมื่อจิตสัมบูรณ์ทุกภาคส่วน ทางสังคมได้มาเชื่อมโยงหล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียวนั่นคือ รัฐ (State) หรือ ทฤษฎีระบบ (Holistic) ทั้งนี้ เฮเกลย้ำว่า จิตวิสัยปัจเจกพึงคำนึงเชิงศีลธรรมเพื่อความรู้ดีชั่ว เพื่อดำรงอยู่อย่างมีจริยธรรมภายใต้ระเบียบ สังคม เพื่อความสงบเรียบร้อยและยั่งยืนภายใต้ระบบการปกครองผ่านรัฐ

จะเห็นได้ว่า พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ เกิดจากสิ่งขัดแย้งในเทคโนโลยีเก่าที่ไม่สามารถตอบสนอง พฤติกรรมมนุษย์ในสังคมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา วิวัฒนาการระบบเครือข่ายเทคโนโลยี AI ที่ก้าวหน้าใหม่ ๆ ให้ความเชื่อมโยงตอบสนองทันใจผู้ใช้ออนไลน์ทั่วโลก แม้ AI จะเป็นรูปธรรมแตกต่าง จากนามธรรมด้านจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล แต่รูปแบบทั้งสองต่างก็ยืนอยู่บนหลักการวิภาษวิธีตามทัศนะ จิตสัมบูรณ์ของเฮเกล อย่างมีความรับผิดชอบ

5. อภิปรายผลการวิจัย

บทความนี้จะนำเสนอปรัชญาลึกซึ้งซับซ้อนเกี่ยวกับการพัฒนาความคิดน่าสนใจของจิตสัมบูรณ์ ของเฮเกลที่เดินทางข้ามศตวรรษมาเชื่อมโยงระหว่างแนวทางพัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ โดยเป็นการเปิด มุมมองใหม่ในการสำรวจทำความเข้าใจความคล้ายคลึงหลักสองประการ ได้แก่พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ เชิงวิภาษวิธีกับบทบาทของ AI ในปัจจุบัน

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกค่อนข้างถาวร พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ (AI) ยังสะท้อนถึงกระบวนการทางปรัชญาในการแสวงหาความรู้ความเข้าใจ เฉกเช่นแนวคิดของเฮเกล (Hegel) ที่มองว่าความจริงและความรู้นั้นพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ผ่านการปะทะกันของความคิดก่อให้ เกิดความเปลี่ยนแปลงเข้าใจระดับใหม่โดยวิภาษวิธี (Dialectics) แนวคิดซับซ้อนของจิตสัมบูรณ์ (Spirit / Geist) หมายถึง การรวมตัวของความรู้แต่ละส่วนทางจิตวิสัยเฉพาะทั้งหมด เพื่อให้เข้าถึงจิตสัมบูรณ์ดั่ง Findlay (1977) กล่าวอ้างไว้ จิตสัมบูรณ์คือเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาทางจิตวิญญาณแสดงออกผ่าน ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมต่างๆ เป็นการตระหนักรู้ความเข้าใจบรรลุสมบูรณ์ ถึงความเป็นองค์รวมของจิตสัมบูรณ์ทั้งหมดหรือสิ่งสัมบูรณ์ (The Absolute)

1. วิภาษวิธีเฮเกล (Hegel’s dialectic) กับเครื่องเรียนรู้ (Machine Learning) เฮเกลมองว่า ความรู้และความคิดพัฒนาการผ่านกระบวนการที่เรียกว่า วิภาษวิธี ซึ่งประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลัก คือ ประเด็น (Thesis) การเห็นต่าง (Antithesis) และสังเคราะห์ (Synthesis) หรือบูรณาการ ซึ่งกระบวนการ

นี้เป็นแค่จุดเริ่มต้นในประเด็นหัวข้อ(เดิม) ใหม่ ยังไม่ใช่การสิ้นสุด แต่ที่จะนำไปยกระดับสู่การหักล้างหัวข้อ (เดิม) ใหม่ และการสังเคราะห์เพื่อบูรณาการต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งพัฒนาการ AI แบบ Machine Learning ก็เฉกเช่นกันจึงจำแนกให้เข้าใจง่ายดังนี้ ขั้นที่ 1) การสะสมรวบรวมข้อมูลจำนวนมาก (Thesis) หรือข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ดั่งที่ Russell and Norvig (2020) เฮเกล เรียกว่าประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นขั้นตอนพื้นฐานจำเป็นสำหรับการเรียนรู้เข้าใจและพัฒนา →ขั้นที่ 2) การวิเคราะห์ โดยสร้างแบบจำลองที่ซับซ้อนและสร้างผลลัพธ์ออกมา หากผลลัพธ์ไม่ถูกต้องก็ส่งข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) กระบวนการนี้เฮเกลอธิบายว่าเป็นจิตวิญญาณที่พัฒนาผ่านความขัดแย้งและการแก้ปัญหาให้บรรลุเป้าหมาย → ขั้นที่ 3) สังเคราะห์ (Antithesis) คือบูรณาการความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกันและปรับปรุงประสิทธิภาพให้ดีกว่าเดิม ดั่งที่ Delaney and Wallenstein (2012) ผู้วิจัยจึงนำพัฒนาการ AI เครื่องเรียนรู้ (ML) เป็นตัวอย่าง ดังนี้ 1) Thesis: ระบบการสื่อสารดั้งเดิมระหว่างมนุษย์กับเครื่องจักรในยุคเริ่มต้น มนุษย์ควบคุมสั่งงานคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือ AI มีข้อจำกัดเชิงแคบเทคโนโลยีต่ำทำตามคำสั่งและการสื่อสารเข้าใจภาษาต่ำ เช่น คำสั่งทางโปรแกรมต่างๆ หรือ Chatbot ฯลฯ 2) Antithesis: เมื่อโลกได้พัฒนาเทคโนโลยีเข้าสู่สารนิเทศข้อมูลข่าวสาร ผู้ใช้ต้องการเครื่อง AI ที่มีปฏิสัมพันธ์เข้าใจภาษาธรรมชาติมนุษย์และตอบคำถามซับซ้อนได้มากขึ้นหรือสื่อสารคล้ายคนจริงๆ ได้ ผู้ใช้งานจึงเกิดขัดแย้งกับข้อจำกัดของระบบ AI เก่าอีกครั้ง 3) Synthesis: ผู้พัฒนาปรับปรุงระบบใช้ชุดคำสั่งหรือ อัลกอริทึม (Algorithm) มีประสิทธิภาพที่สะสมข้อมูลมากขึ้นและทำการเรียนรู้เข้าใจจากข้อมูลในกฎระบบผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนวิธี แล้วทำการอนุมานคำตอบจากเหตุผลที่มีข้อมูลอยู่นำไปสู่การคำนวณหาค่า เพื่อตัดสินใจในรูปแบบ (Model) ซ้ำๆ เพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ตามภารกิจ เพื่อเข้าใจโดยง่าย จึงอธิบายว่า (1) Thesis: ผู้ใช้ประสบปัญหาในระบบผลิตภัณฑ์ (2) Anti-thesis: การใช้วิธีแก้ไขปัญหา (3) Synthesis: ใช้โซลูชัน (Solution) คือแนวคิดใหม่ตอบโจทย์ไปสู่วิธีใหม่ๆ Vincent Galante, (2018) ที่เปลี่ยนแปลงประสบการณ์ของผู้ใช้

สังเกตได้ว่า พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์มีเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าขึ้น เกิดกระบวนการชุดคำสั่ง หรืออัลกอริทึมที่เป็นนามธรรมจากการพัฒนาสติปัญญามนุษย์ก้าวหน้าบนเส้นทางสิ่งขัดแย้งโดยปรากฏการณ์หรือบริบทของผู้ใช้ระบบออนไลน์พฤติกรรมมนุษย์ยุคปัจจุบัน สอดคล้องดั่ง เฮเกลกล่าวไว้เมื่ออดีตกาลว่า “สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา”

2. ปฏิสัมพันธ์เทคโนโลยี AI ปัจจุบันกับความเชื่อมโยงด้านจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล ChatGPT ผลลัพธ์ของปัญญาประดิษฐ์การเรียนรู้เชิงลึก (Deep Learning AI) กับการผสานเครือข่ายฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) ผ่านโครงข่ายประสาทเทียม Artificial Neural Network) ในการจำลองภาษาขนาดใหญ่ โดยการประมวลผลภาษาธรรมชาติผ่านระบบอินเตอร์เน็ตทุกสรรพสิ่งกลายเป็น AI คู่สนทนาในยุคดิจิทัล ตามที่ Chatgpt.com กล่าวอ้างเป็นผู้ช่วยและที่ปรึกษา การศึกษา งานเขียน ฯลฯ บูรณาการความรู้ทางเทคนิคสามารถสื่อสารสนทนากับมนุษย์อย่างเข้าใจได้เป็นธรรมชาติ และสังเคราะห์ข้อมูลได้คล้ายมนุษย์

เปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ในหลายด้านบนระบบเดียวเพื่อให้มนุษย์ได้วิเคราะห์ตัดสินใจ บ่อเกิด ChatGPT คือ ข้อจำกัดที่กูเกิล เสิร์ชตอบสนองได้ไม่ตรงใจผู้ใช้งาน ดังนี้

รูปแบบ	Google Search	ChatGPT
โฆษณา (Ads)	มีโฆษณาแทรกหลายจุด	ไม่มีโฆษณาแสดง
ลักษณะการตอบ	แสดงลิงก์ที่มีโฆษณาก่อน	ตอบเนื้อหาได้ตรงกับที่ต้องการ
ความรวดเร็ว	ผู้ใช้ใช้เวลากรองข้อมูลเอง	สรุปจบในบทความเดียว
ความสามารถพิเศษ	ค้นหาแบบกว้างและอัปเดตเร็ว	วิเคราะห์/สังเคราะห์เชิงลึกทันที

กล่าวได้ว่า ChatGPT ได้สะท้อนบริบทสังคมออนไลน์โดยการพัฒนาความเข้าใจ แสวงหาความรู้ที่เติบโตทางปัญญาจากพฤติกรรมมนุษย์ เมื่อมองผ่านจิตสัมบูรณ์ของเฮเกลพบว่าการก้าวข้ามข้อจำกัดเดิม, เชื่อมโยงความรู้ คือไม่สนองตอบผู้ใช้งานออนไลน์→ เห็นแย้งและแก้ปัญหา→นวัตกรรมใหม่ที่ตอบสนองโจทย์ นั่นคือ ความรู้ = Thesis + Antithesis→ Synthesis→Thesis ใหม่→ สังเคราะห์วนซ้ำๆ จนสูงสุด หรือไม่มีสิ้นสุด

ในขณะเดียวกันเทคโนโลยีดิจิตัลก็ไม่ได้หยุดนิ่ง AI พยายามสร้างสรรค์สิ่งใหม่ จากข้อจำกัดและจุดบกพร่องส่งผลต่อการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นเช่น DeepSeek Model AI จากจีนสร้างปรากฏการณ์ใหม่เป็นที่สนใจจากทั่วโลกในด้านประสิทธิภาพอัลกอริธึม AI ที่ทรงพลัง chat.deepseek.com แสดงขีดความสามารถออกมาอย่างเหลือเชื่อในต้นทุนที่ต่ำกว่า

คุณสมบัติ	ChatGPT	DeepSeek
ทรัพยากร	ต้นทุนสูง 1,000 M.Us.d	ต้นทุนต่ำ 5.5 M.Us.d
ด้านเทคนิค	สร้างเนื้อหาได้กว้างหลากหลาย	โปรแกรม/วิเคราะห์คณิตศาสตร์
คุณสมบัติ	สนทนาธรรมชาติทั่วไปได้กว้างกว่า	วิเคราะห์เชิงลึกได้ตรงประเด็น
source	แหล่งข้อมูลมหาศาล	ใช้ประสิทธิภาพอัลกอริทึ่มขั้นสูง

กล่าวได้ว่า DeepSeek Model AI สามารถย้ำสิ่งที่เฮเกลอ้างไว้ว่า “แนวคิดที่นอกกรอบจินตนาการที่ไร้ขอบเขต ย่อมสร้างสรรค์สิ่งใหม่ แต่ก็ยังไม่ใช่การสิ้นสุด”กล่าวอ้างโดย Singe (2001) สิ่งใหม่จะไปยกระดับนำสู่การหักล้างหัวข้อเดิม (ใหม่) และสังเคราะห์ บูรณาการต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่ง

อย่างไรก็ตาม เราต้องพยายามกำหนดขอบเขตที่เหมาะสมสำหรับ AI ซึ่งครอบคลุมถึงการทำประโยชน์ต่อสังคม การรักษาคุณค่า ความโปร่งใส และมีความรับผิดชอบรวมถึงจริยธรรม เนื่องจาก AI เป็นเพียงเครื่องจักรไม่มีจิตใจอารมณ์ความรู้สึกเหมือนมนุษย์ เราไม่ควรปล่อยให้คอมพิวเตอร์ตัดสินใจเรื่องสำคัญแทนเรา แม้ผู้พัฒนา AI จะสามารถป้อนข้อมูลและโปรแกรมต่างๆ ให้ AI ทำงานได้ใกล้เคียงกับมนุษย์ แต่ AI ก็ยังคงเป็นเพียงเครื่องมือ Russell and Norvig (2020) จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการในการสร้างสำนึกพลเมืองดิจิตัลและผู้ใช้งาน AI ดังนั้น การพัฒนาเทคโนโลยี AI ควรดำเนินไปอย่างรอบคอบมีความ

เสี่ยงสูงที่จะละเมิดสิทธิส่วนตัวของผู้ใช้ คำถามเรื่องจริยธรรม, ความถูกต้องของข้อมูลเชิงวิจารณ์ว่า AI อาจทำให้ส่งผลต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ที่พึ่งพา AI มากเกินไป สิ่งนี้จะผลักดัน Synthesis ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ไม่หยุดนิ่ง เช่น การพัฒนา AI ที่มีรับผิดชอบมากขึ้น (Responsible AI)

จากข้อสังเกต เผยให้เห็นความเชื่อมโยงที่น่าสนใจระหว่างวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยี AI ที่เริ่มพัฒนาพื้นฐานจากระบบปัญญาประดิษฐ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic AI) ที่ต้องอยู่ในกรอบคำสั่งมนุษย์ก้าวไปสู่การเรียนรู้เครื่องจักร (machine learning) ที่ไม่ต้องรอคำสั่งเป็นตัวตนที่ตัดสินเองได้ และในปัจจุบันคือเครื่องเรียนรู้เชิงลึก (deep learning) หรือ Integrated AI ที่รวมหลากหลายสาขาวิชาเข้าด้วยกัน (Multidisciplinary Approach) เป็น AI ที่เน้นการคิดและกระทำอย่างมีเหตุผล (Rational Agents) ตัดสินได้เลียนแบบมนุษย์ดั่ง ชูพันธุ์ รัตนโภคา (2559) ว่าเป็นวิวัฒนาการเพื่อตอบสนองผู้ใช้อย่างต่อเนื่องที่ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาแนวคิดตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล ที่มีเส้นทางพัฒนาจิตวิสัยผ่านกระบวนการวิภาษวิธี เริ่มจากการเรียนรู้เพื่อเข้าใจถึงทักษะเชิงปัญญาในตน (Intellectual) ก้าวสู่ระดับขั้นภูมิปัญญา (Absolute knowledge) ในองค์ความรู้ ผสมผสานเชื่อมโยงปัจจัยที่สัมพันธ์อย่างหลากหลายซับซ้อนในการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นองค์รวม (Holism) อย่างมีความรับผิดชอบ (Sittlichkeit-จริยธรรม) และก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดคือ สิ่งสมบูรณ์ (The Absolute) ตามปรัชญาเพื่อรวมเป็นหนึ่ง แบบอุดมคติเยอรมัน จึงกล่าวได้ว่า พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์มีรูปแบบหลักการเดียวกันตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์กลายเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคตของมนุษย์ เราจึงควรศึกษาเรียนรู้อย่างเข้าใจด้าน AI พร้อมด้วยการส่งเสริมทักษะพลเมืองดิจิตัลแก่เด็กก่อนวัยเรียนจนถึงผู้สูงวัยเพื่อรับมือในความเปลี่ยนแปลง

1.2 สิ่งดำรงอยู่ของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันที่อยู่ท่ามกลางหลากหลายทางวัฒนธรรม แนวคิดวิพากษ์เชิงลบส่งผลกระทบต่ออคติ การหมิ่นเสียดสีสู่การเผยแพร่ในสังคมสาธารณะออนไลน์ ส่งเสริมพลเมืองสร้างทัศนคติเชิงบวกให้มีการไตร่ตรองทางปัญญาและการอยู่ร่วม

1.3 การสร้างจิตสำนึกในตนเองให้มีคุณธรรม ทำให้พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ตามทัศนะจิตสัมบูรณ์ของเฮเกลช่วยยกคุณค่าจริยธรรมให้สังคมรอบด้าน การส่งเสริมจิตสำนึกส่วนรวมแก่พลเมืองนำไปสู่การดำรงอยู่อย่างมีความรับผิดชอบโปร่งใสสามารถอธิบายได้และส่งเสริมจิตสำนึกเชิงสากล ในการพัฒนาสิ่งใหม่หรือนวัตกรรมอย่างยั่งยืนต่อมวลมนุษยชาติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์กับการสร้างเสริมทักษะพลเมืองดิจิตัล

2.2 จิตสัมบูรณ์ของเฮเกลกับแนวคิดพุทธปรัชญามรรคมีองค์แปด

2.3 พัฒนาปัญญาประดิษฐ์เพื่อบรรเทาสติอารมณ์ตามจิตสัมบูรณ์เฮเกล

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

พัฒนาการปัญญาประดิษฐ์ เป็นสหวิทยาการบนระบบนิเวศเทคโนโลยีข้อมูลดิจิตัล (Platform) เพื่อการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ระหว่างทักษะมนุษย์กับประสิทธิภาพคอมพิวเตอร์โดยปัญญาประดิษฐ์ผ่านเครือข่ายข้อมูลออนไลน์ สอดคล้องกับแนวคิดเชื่อมโยงองค์ความรู้ของแนวคิดจิตสัมบูรณ์ของเฮเกลที่สร้างนวัตกรรมยกระดับอย่างมีคุณค่าความรับผิดชอบ สะท้อนถึงภูมิปัญญาเชิงนามธรรมกับรูปธรรมนเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ เพื่อประโยชน์ดำรงอยู่ในสังคมของมวลมนุษยชาติอย่างผาสุกและยั่งยืน อย่างมีอารยธรรม ดังภาพที่ 4

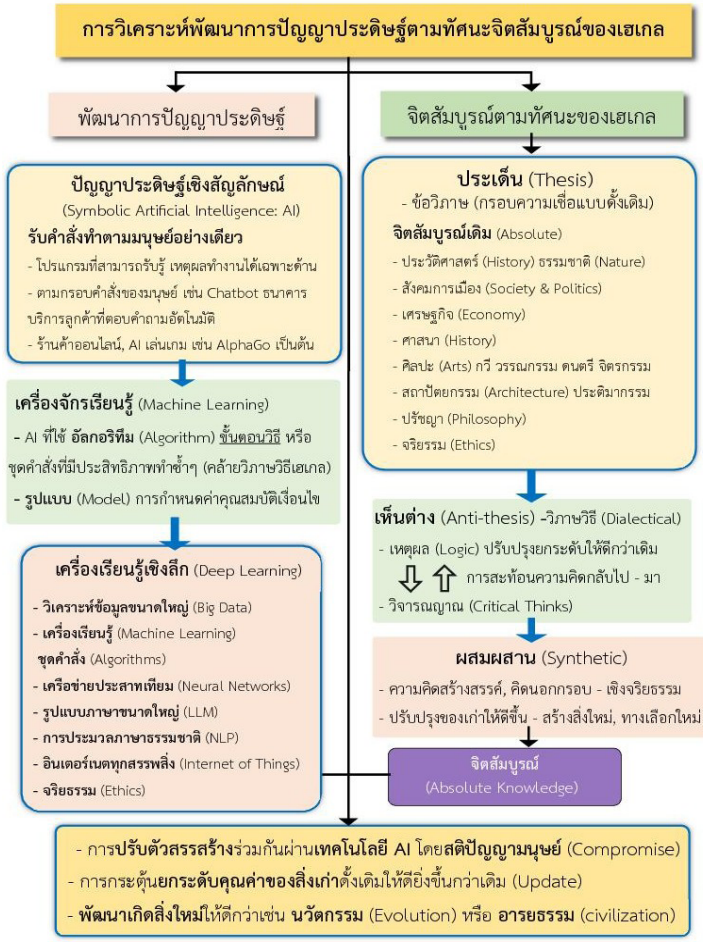

ภาพที่ 4 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

ชูพันธุ์ รัตนโภคา. (2559). *ความรู้เบื้องต้นทางปัญญาประดิษฐ์.* เอกสารคำสอน, ภาควิชาเทคโนโลยีวิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์, วิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

Delaney, B. M., & Wallenstein, S.-O. (2012). *Translating Hegel: The phenomenology of spirit and modern philosophy*. Stockholm: Södertörn University.

Galante, V. (2018). *Design & dialectic*. OCAD University.

Hegel, G. W. F. (1977). *Phenomenology of spirit* (A. V. Miller, Trans.). New York: Oxford University Press.

Russell, S., & Norvig, P. (2020). *Artificial intelligence: A modern approach*. (4th ed.). California: Pearson.

Singer, P. (2001). *Hegel: A very short introduction*. New York: Oxford University Press.

แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพุทธศาสนาของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย*

Integration of Local Wisdom and Buddhist Principles in the Use of Traditional Herbal Medicine: A Case Study of Ban Wan Subdistrict, Tha Bo District, Nong Khai Province

พระครูสิริปภัสสรคุณ ปภสฺสโร (ดง มีศรี), สมเดช นามเกตุ,
พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน (แถวพันธุ์) และอริย์ธัช เลิศรวมโชค
Phrakhru Siripapassarakun Papassaro (Dong Meesri), Somdet Namket, Phramaha Prateep Abhivaddhano (Thawpuntu) and Arithat Loesruamchok
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: arithatloes@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย 3) นำเสนอแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการสนทนากลุ่มย่อย เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย พระภิกษุ และประชาชนในชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 34 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การใช้สมุนไพรในพระพุทธศาสนาในมหาวิภังค์ (พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1) และ จุลวรรค กล่าวถึงการรักษาพระภิกษุด้วยสมุนไพร เป็นแนวทางสำคัญในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ โดยเน้นการเสริมสร้างสมดุลระหว่างร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ ซึ่งช่วยให้การปฏิบัติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ภูมิปัญญา

*ได้รับบทความ: 9 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 31 พฤษภาคม 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 5 มิถุนายน 2568
Received: February 9, 2025; Revised: May 31, 2025; Accepted: June 5, 2025

การใช้สมุนไพรในยุคพุทธกาลเพื่อรักษาสุขภาพ ส่งเสริมความสมดุล และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

2. ชุมชนตำบลบ้านว่านมีภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยเป็นการผสมผสานระหว่างการรักษาทางกายและการดูแลจิตใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน สมุนไพรที่ใช้มักมีสรรพคุณในการบำบัดโรค เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาในการดูแลสุขภาพ นอกจากการบำบัดทางกายแล้ว สมุนไพรยังมีบทบาทในการปรับสมดุลจิตใจ โดยช่วยเสริมสร้างความสงบและสมาธิผ่านกระบวนการรักษาและการปฏิบัติธรรม

3. การใช้ภูมิปัญญาเชิงพุทธในการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรเป็นการรักษาที่สอดคล้องกับธรรมชาติและเน้นความยั่งยืน การปลูกและใช้สมุนไพรอย่างถูกวิธีช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และการพึ่งพาตนเองในการดูแลสุขภาพ การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการใช้สมุนไพรทำให้เกิดแนวทางการรักษาที่ครอบคลุมทั้งกายและใจ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสุขภาพแข็งแรง สมดุล และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในระยะยาว

คำสำคัญ: บูรณาการ; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน; พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this research are as follows: 1) study the body of knowledge and wisdom regarding the use of herbal medicine as found in Buddhist scriptures, 2) examine the local wisdom on the use of medicinal herbs in the Ban Wan Subdistrict community, Tha Bo District, Nong Khai Province, and 3) propose guidelines for integrating local herbal knowledge with Buddhist principles in the context of the Ban Wan Subdistrict community, Tha Bo District, Nong Khai Province. This is a qualitative research study employing semi-structured interviews and focus group discussions as the primary data collection methods. The key informants consist of 34 individuals, including Buddhist monks and laypeople from the community. The data were analyzed using descriptive analysis.

The findings reveal that:

1. The Use of Herbal Medicine in Buddhism is found in the Mahāvibhaṅga (Vinaya Piṭaka, Volume 1) and Cullavagga, where the treatment of monks using herbal remedies is described. This reflects a fundamental approach to health care for the monastic community, emphasizing the balance between body, mind, and spirit. The wisdom of herbal use during the Buddha's time aimed not only to maintain physical health but also to promote

overall well-being, thereby benefiting both the individual and society.

2. The Ban Wan Subdistrict community possesses long-standing local wisdom in the use of herbal medicine, blending physical healing with mental care to achieve sustainable balance. The herbs used are known for their therapeutic properties, in line with Buddhist principles of health care. Beyond physical treatment, herbal remedies also contribute to mental equilibrium by fostering calmness and concentration through healing practices and Dhamma-based activities.

3. The application of Buddhist wisdom in herbal medicine emphasizes harmony with nature and sustainability. The proper cultivation and use of medicinal plants help minimize environmental impact while also promoting learning and self-reliance in healthcare. The integration of Buddhist principles with traditional herbal medicine creates a holistic approach to healing, supporting both physical and mental well-being, and ultimately enhancing the quality of life in the long term.

Keywords: Integration; Local Wisdom; Traditional Herbal Medicine; Buddhism

1. บทนำ

การแพทย์แผนไทยและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านนับเป็นภูมิปัญญาอันล้ำค่าที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานในสังคมไทย โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่ยังคงใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพควบคู่กับวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการดำเนินชีวิตและแนวทางแห่งจริยธรรม อย่างไรก็ตามในยุคปัจจุบันที่การแพทย์สมัยใหม่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น การใช้สมุนไพรพื้นบ้านและแนวทางการดูแลสุขภาพตามหลักพุทธเริ่มถูกลดความสำคัญและอาจสูญหายไปจากวิถีชุมชน ด้วยเหตุนี้ การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรในบริบทของพระพุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมให้คงอยู่ และนำมาบูรณาการสู่แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมของชุมชนในยุคปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพอย่างยั่งยืน (เผิง เฉิง และเหยียน เจี๋ย, 2565, หน้า 23-34) และมีแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับสมดุลของร่างกายและจิตใจ การใช้สมุนไพรในพระพุทธศาสนาได้รับการกล่าวถึงในพระไตรปิฎกและเอกสารทางศาสนาอื่นๆ โดยมุ่งเน้นให้พระสงฆ์และประชาชนสามารถดูแลสุขภาพของตนเองด้วยวิธีธรรมชาติ (เรมวล นันท์ศุภวัฒน์ และคณะ, 2558, หน้า 222-232) อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการใช้สมุนไพรพื้นบ้านเริ่มลดลง เนื่องจากการเข้าถึงยาแผนปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต (มณฑา จินดา, 2561) การศึกษาแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรตามแนวพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมและส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมของ

ชุมชน (พระบุญร่วม ปภากโร (ผ่านทอง), 2558, หน้า 57-63)

สภาพปัญหาปัจจุบันแม้ว่าชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย จะยังคงมีการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ แต่การสืบทอดองค์ความรู้เริ่มลดลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจน้อยลงและหันไปพึ่งพาการแพทย์แผนปัจจุบันมากขึ้น นอกจากนี้ การขาดการบันทึกองค์ความรู้ทำให้เกิดความเสี่ยงที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสูญหาย อีกทั้งยังมีข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูกสมุนไพรและการขาดแคลนทรัพยากรในการอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพรสำคัญ สำหรับแนวทางการใช้สมุนไพรที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนายังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบและนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จากปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชนตำบลบ้านว่าน รวมถึงศึกษาการประยุกต์ใช้ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพร นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการปลูกและอนุรักษ์พืชสมุนไพร การจัดอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์และชาวบ้าน และการเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบที่เข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้อย่างยั่งยืน

ความสำคัญของการวิจัยการศึกษานี้มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านที่กำลังจะเลือนหายไป โดยมุ่งเน้นให้เกิดการบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดแนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน (วิทยา ลิ้มจิตรกร, 2561, หน้า 64-84) นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาดั้งเดิม และสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของสมุนไพรพื้นบ้าน อันจะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม (ราตรี ฤทธิรัตน์, อุมาพร ปุญญโสพรรณ และวันดี สุทธรังสี, 2548, หน้า 30-43) ซึ่งประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 1) ได้แนวทางที่เป็นรูปธรรมในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนา 2) ช่วยอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรของชุมชนตำบลบ้านว่านให้คงอยู่ต่อไป 3) ส่งเสริมสุขภาพของชาวบ้านและพระสงฆ์ผ่านการใช้สมุนไพรตามแนวทางที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา 4) เพิ่มโอกาสในการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพของชุมชนลดการพึ่งพายาแผนปัจจุบัน 5) กระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มีคุณค่าทางยาที่อาจสูญพันธุ์ 6) เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายด้านการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการศึกษาแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนา คาดว่าจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการดูแลสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการสืบทอดอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้การใช้สมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนา โดยอาศัยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) รายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยมีดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักถูกคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้งและตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย 6 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มพระสงฆ์และพระสังฆาธิการ ผู้มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมและดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในวัด 2) กลุ่มหมอยาพื้นบ้าน ผู้มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและการรักษาโรคด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ทรงภูมิปัญญาและมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน 4) กลุ่มเจ้าหน้าที่สาธารณสุข บุคลากรทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุข 5) กลุ่มผู้นำชุมชน บุคคลที่มีบทบาทในการส่งเสริมการดูแลสุขภาพและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา 6) กลุ่มผู้ใช้สมุนไพร ประชาชนที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคตามแนวทางพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 34 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้สัมภาษณ์รายบุคคลเพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการใช้สมุนไพรและการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักพระพุทธศาสนา 2) แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม ใช้กระตุ้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ให้ข้อมูลหลัก 3) แบบการบันทึกภาคสนาม ใช้บันทึกข้อสังเกตเกี่ยวกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการใช้สมุนไพรในพื้นที่ และ 4) เครื่องบันทึกเสียงและภาพถ่าย ใช้เพื่อบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล 1) ศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) วิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) 2) ดำเนินการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลกับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก 3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จัดกลุ่มสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตรวจสอบความถูกต้อง

ของข้อมูล 4) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ลงพื้นที่ศึกษาและสังเกตพฤติกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยนี้ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. องค์ความรู้การใช้สมุนไพรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า ในพระไตรปิฎก หมวดพระวินัยปิฎก โดยเฉพาะใน มหาวิภังค์ (พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1) และจุลวรรคกล่าวถึงการรักษาพระภิกษุด้วยสมุนไพร เช่น การอนุญาตให้ภิกษุใช้ ยาดองด้วยสมุนไพร เช่น ยามหาภารตะ, น้ำมัน, น้ำผึ้ง, น้ำอ้อย, และยาที่ทำจากพืช กล่าวถึงการใช้ โอสถ หรือ “โอสถินทรีย์” ได้แก่ของ 5 อย่างที่ภิกษุสามารถเก็บไว้เกิน 7 วันได้ เช่น เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เรื่องราวของพระอานนท์ หาสมุนไพรให้ภิกษุที่ป่วย หรือพระพุทธเจ้าทรงแนะนำการดูแลสุขภาพ และในสมัยพุทธกาล ภิกษุสงฆ์ต้องรักษาพยาบาลกันเองเมื่อเจ็บป่วย และแสวงหายารักษาจากญาติหรืออุบาสกอุบาสิกา ซึ่งอาจไม่ได้รับความสะดวก แม้จะมีหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ แต่การรักษายังคงต้องดำเนินตามพระวินัย พระสงฆ์ที่ต้องใช้สมุนไพรหรือยาเพื่อรักษาโรค จำเป็นต้องได้รับพระบรมพุทธานุญาตจากพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์จะพิจารณาอนุญาตเป็นกรณีไป โดยคำนึงถึงความเหมาะสม และประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สามารถประกอบยารักษาโรคให้กับบุคคลอื่นได้ หากมีความรู้และประสบการณ์ ทั้งนี้การใช้สมุนไพรต้องเป็นไปตามหลักพระวินัย ไม่ใช่เพื่อสะสมหรือเพื่อความเพลิดเพลิน แต่เพื่อรักษาสุขภาพให้เอื้อต่อการศึกษาปฏิบัติธรรม พระองค์ทรงแนะนำให้ใช้ยาในปริมาณที่เหมาะสม รักษาสมดุล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีวิตตามหลักพระธรรมวินัย

2. ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พบว่า การใช้สมุนไพรของชุมชนตำบลบ้านว่านมีรากฐานมาจากคัมภีร์ตำรายาและภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพชน โดยนักปรุงยาในอดีตได้เรียนรู้ ทดลอง และสั่งสมประสบการณ์ในการรักษาโรค โดยอ้างอิงจากสมุฏฐานของโรคและหลักธรรมชาติเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อวิทยาการแพทย์สมัยใหม่เจริญก้าวหน้า การรักษาด้วยสมุนไพรจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านความหลากหลายของสภาพร่างกายผู้ป่วย และผลกระทบจากฤดูกาลและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งล้วนส่งผลต่อประสิทธิภาพของสมุนไพร

นอกจากนี้ ภูมิปัญญาด้านสุขภาพของชุมชนยังสะท้อนแนวคิดของศาสตร์อายุรเวทที่มองว่าการละเมิดกฎของธรรมชาติทั้ง 4 ประการ (คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ) เป็นเหตุแห่งความเจ็บป่วย ซึ่งแตกต่างจากมุม

มองของการแพทย์แผนปัจจุบันที่มักไม่คำนึงถึงปัจจัยธรรมชาติเหล่านี้ อายุรเวทจึงถือเป็นศาสตร์แห่งชีวิตที่เน้นการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ โดยมีการรักษา การใช้ยา และการมีวินัยในชีวิตเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดูแลสุขภาพอย่างยั่งยืน

3. แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พบว่า เป็นกระบวนการที่ผสมผสานองค์ความรู้ด้านสมุนไพรและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ โดยมีหลักสำคัญดังนี้

3.1 ความสมดุลระหว่างร่างกายและจิตใจ การดูแลสุขภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการรักษาร่างกาย แต่ยังรวมถึงการดูแลจิตใจด้วย เนื่องจากเชื่อว่าหลายโรคมีต้นเหตุมาจากความเครียด ความวิตกกังวล และอารมณ์ที่ไม่สมดุล การใช้สมุนไพรจึงมุ่งเน้นไปที่การปรับสมดุลของธาตุในร่างกาย เช่น การบำรุงน้ำดี บำรุงหัวใจ หรือขับลม รวมถึงการปฏิบัติธรรมเพื่อเสริมสร้างความสงบในจิตใจ

3.2 การใช้สมุนไพรในลักษณะบำบัด สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาตามแนวพุทธมีสรรพคุณเฉพาะสำหรับบรรเทาอาการเจ็บป่วย เช่น การขับลมในลำไส้ แก้อาการปวดท้อง หรือบรรเทาไข้ สมุนไพรบางชนิดช่วยให้ร่างกายฟื้นตัวและปรับสมดุล เช่น น้ำต้มจากสมุนไพรอย่างบัวเหง้า ขี้กา หรือกะเพรา ซึ่งมีสรรพคุณในการปรับสมดุลธาตุ ช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและมีพลังในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม

3.3 การดูแลสุขภาพจากภายในและการปรับวิถีชีวิต การรักษาในแนวพุทธไม่ได้เน้นเพียงการใช้ยาเพื่อรักษาโรคเฉพาะจุด แต่ยังมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีชีวิต เช่น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การหลีกเลี่ยงอารมณ์ที่ทำให้เกิดความไม่สมดุลในร่างกาย และการใช้สมุนไพรเสริมสร้างสุขภาพจากภายใน โดยแนวทางนี้จะช่วยให้สุขภาพดีขึ้นในระยะยาวและส่งเสริมการมีชีวิตที่สมดุลตามหลักพระพุทธศาสนา

3.4 การเชื่อมโยงกับธรรมชาติ สมุนไพรในแนวพุทธไม่ได้ถูกใช้เพียงเพื่อรักษาโรค แต่ยังเชื่อมโยงกับธรรมชาติ โดยเลือกใช้พืชสมุนไพรที่มีคุณสมบัติเสริมสร้างธาตุในร่างกาย เช่น รากไม้ ใบพืชที่มีสรรพคุณเป็นยาบำรุง หรือช่วยขับลม ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การรักษาในแนวพุทธจึงเน้นการใช้สมุนไพรอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เคารพธรรมชาติ

3.5 การบำบัดโรคทางใจด้วยสมุนไพรและการปฏิบัติธรรม การรักษาแบบองค์รวมในแนวพุทธไม่เพียงแค่ดูแลร่างกาย แต่ยังรวมถึงการบำบัดจิตใจ เช่น การใช้สมุนไพรบรรเทาอาการเครียด เช่น การใช้ยาหอมเทพจิตร ยาหอมนวโกฐ หรือสมุนไพรที่ช่วยให้จิตใจสงบ การใช้สมุนไพรควบคู่กับการสวดมนต์ ทำสมาธิ และการฝึกสติ เป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้ป่วยโรคทางใจ เช่น ความเครียด โรคซึมเศร้า หรือความวิตกกังวล มีจิตใจที่สงบและเข้าถึงความสุขภายใน

3.6 การใช้สมุนไพรบำบัดแบบสุขภาวะองค์รวม การรักษาสุขภาพในแนวทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการดูแลทั้งร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณอย่างสมดุล ซึ่งสามารถทำได้โดยการรักษาสมดุลของธาตุทั้งสี่ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ในร่างกาย ด้วยสมุนไพร เช่น ขมิ้น กระชาย ฟ้าทะลายโจร เพื่อเสริมสร้างความสมดุลของร่างกายและลดความเครียด การใช้สมุนไพรร่วมกับการฝึกสติ เช่น การดื่มชาสมุนไพรอย่างมีสติ หรือการใช้น้ำมันหอมระเหยเพื่อช่วยเสริมสร้างความสงบ การฟื้นฟูสุขภาพตามธรรมชาติ ด้วยสมุนไพรที่ช่วยบำรุงระบบย่อยอาหาร ระบบไหลเวียนโลหิต และการล้างสารพิษในร่างกาย การเสริมสร้างปัญญาผ่านการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพร ซึ่งช่วยให้เข้าใจสุขภาพแบบองค์รวม และสามารถนำความรู้นี้ไปใช้ดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัว

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการรักษาสุขภาพแบบองค์รวม โดยผสานองค์ความรู้ด้านสมุนไพรเข้ากับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การรักษาไม่เพียงแต่เป็นการบรรเทาอาการทางกาย แต่ยังช่วยเสริมสร้างสมดุลทางจิตใจและจิตวิญญาณ ทำให้เกิดสุขภาพที่ดีอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนหรือสังคมที่ต้องการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและการแพทย์แผนไทยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย สามารถอภิปรายผลได้ว่า

การใช้ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของชุมชนตำบลบ้านว่าน เกิดจากการผสมผสานหลักธรรมสำคัญไว้ในวิถีการดำเนินชีวิตหลายประการ เช่น ธาตุ 4, นิยาม 5, อริยสัจ 4, อิทธิบาท 4, พุทธานุสสติ, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4 และสุข 2 ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต โดยเฉพาะการใช้ความรู้ในการรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วย องค์ความรู้ต่างๆ ได้ถูกนำมาใช้ในการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยขั้นพื้นฐานที่ประสบอยู่เป็นประจำ ได้แก่ อาการเกี่ยวกับโรคทางเดินอาหาร เช่น ท้องอืดท้องเฟ้อ ปวดท้อง ขับลม สมานแผลในลำไส้ เป็นต้น อาการที่เกี่ยวกับโรคทางเดินหายใจ เช่น หวัด คัดจมูก เจ็บคอ หลอดลมอักเสบ เป็นต้น อาการที่เกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ เช่น แก้นิ่ว ขับปัสสาวะ เป็นต้น และอาการที่เกี่ยวกับระบบต่างๆ ของร่างกาย เช่น แก้ธาตุพิการ กระจายเลือดลม แก้ไข้ รักษาอาการต่างๆ ของสตรี ไม่ว่าจะเป็นอาการประจำเดือนมาไม่เป็นปกติ ปวดประจำเดือน แก้กษัย แก้ปวดเมื่อย ซึ่งอาการและโรคต่างๆ เป็นอาการที่ไม่รุนแรงมากนัก ปลอดภัยจากการบำบัดเนื่องจากไม่มีผลข้างเคียงของสมุนไพร เป็นการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติ ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย หาได้ง่าย สามารถใช้ทดแทนยาแผนปัจจุบัน ทำให้เกิดการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนเองด้วยสมุนไพรเหมือนกับในสมัยพุทธกาล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

พระขจร ขนฺติสาโร (มุนินคำ) (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พุทธบูรณาการการรักษาโรคของหมอเมืองโฮงฮอมผญา พบว่า โรคในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ โรคทางกายและโรคทางใจ โดยพระพุทธเจ้าทรงมีแนวทางในการรักษาโรคผ่าน การป้องกันและการรักษา ซึ่งการรักษาโรคทางกายแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ การรักษาโดยใช้สมุนไพร การรักษาโดยหลักโภชนปฏิบัติ การรักษาโดยวิธีทางการแพทย์ การรักษาโดยใช้ธรรมะ การรักษาโดยวิธีอื่นๆ เช่น การใช้สัจกิริยาและการสร้างกุศลกรรม ส่วนการรักษาโรคทางใจนั้น พระพุทธองค์ทรงนำหลักธรรมชั้นสูงมาช่วยพัฒนาจิตให้เกิดสมดุลและความสงบ ซึ่งเป็นกระบวนการบำบัดรักษาทางจิตใจ หมอเมือง “โฮงฮอมผญา” เป็นระบบการรักษาโรคด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไว้กับศาสตร์พื้นบ้าน โดยมีรากฐานจากภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แล้วนำหลักพุทธธรรมมาเสริมเพื่อให้การรักษามีมิติทางศีลธรรม วิธีการรักษาโรคทางกาย ของหมอเมือง “โฮงฮอมผญา” ได้แก่ การดื่มยาบำรุงร่างกาย การคลายกล้ามเนื้อเส้นเอ็นด้วยสมุนไพร การบำบัดด้วยวิธี ย่างขาง ตอกเส้น แช่เท้าสมุนไพร เช็ดใบไม้ แหกเขาควาย ย่างยาสมุนไพร อบสุ่มไก่ เป็นต้น การรักษาโรคทางใจ ใช้กระบวนการบำบัด ได้แก่ 1) พิธีกรรมบำบัด เช่น การสวดมนต์ 2) กายบำบัด เช่น การปฏิบัติสมาธิเพื่อให้จิตสงบ 3) การสนทนาธรรม กับพระคิลานุปัฏฐากเพื่อเสริมสร้างความรู้และปลอบประโลมจิตใจ 4) การถือปฏิบัติ เช่น การควบคุมอารมณ์และการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ หลักธรรมที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ สติปัฏฐาน 4, อิทธิบาท 4, โพชฌงค์ 7, มรรคมีองค์ 8 และพรหมวิหาร 4 ซึ่งช่วยเสริมสร้างสติ สมาธิ และสมดุลของจิตใจ ส่งผลให้ร่างกายแข็งแรง เมื่อจิตใจดี ร่างกายย่อมดีตาม ถือเป็นกระบวนการรักษาที่มีประสิทธิภาพในการกำจัดทุกข์และนำไปสู่การพัฒนาชีวิตให้เกิดเวทนาที่พอใจ

แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางที่สามารถช่วยส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม โดยมีการรักษาทั้งร่างกายและจิตใจควบคู่กัน การใช้สมุนไพรไม่ได้เป็นเพียงการรักษาทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังมีความเกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางจิตใจและจิตวิญญาณ ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลและยั่งยืน 1) การเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม การบูรณาการสมุนไพรกับการปฏิบัติธรรมช่วยให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรง ลดความเครียด และมีจิตใจสงบขึ้น 2) การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญา การแพทย์แผนไทยและภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรยังคงได้รับการถ่ายทอดและรักษาไว้ในชุมชนผ่านพระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้าน 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางนี้ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถดูแลสุขภาพตนเองได้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ลดการพึ่งพายาแผนปัจจุบัน 4) การรักษาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การใช้สมุนไพรแบบยั่งยืนช่วยลดผลกระทบต่อธรรมชาติ และสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในการดูแลสุขภาพทั้งในระดับบุคคลและชุมชน อีกทั้งยังเป็นแนวทางที่สามารถช่วยฟื้นฟู

ภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมการแพทย์แผนไทยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระวงศ์สุพัชร์ ธมฺมทินฺโน (อมรกิตติศักดิ์) (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี, วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี พบว่า แรงจูงใจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดมีสุขภาพที่ดีขึ้นและพึงพอใจกับกระบวนการรักษาด้วยสมุนไพร ซึ่งเป็นทางเลือกที่ปลอดภัย ไม่มีผลข้างเคียง พระพุทธศาสนามีบทบาทโดยตรงในการส่งเสริมสุขภาพจิต ผ่านกระบวนการบำบัดทางกายและใจ แนวทางการบำบัดโรคด้วยสมุนไพร ที่วัดถ้ำกระบอกประกอบด้วย การดื่มและอบสมุนไพร เพื่อขับสารพิษและปรับสมดุลของร่างกาย การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น โพชฌงค์ 7, อิทธิบาท 4, ไตรลักษณ์ และอริยสัจ 4 เพื่อควบคุมจิตใจ ฝึกสมาธิ และปล่อยวาง ผลที่ได้รับจากการบำบัด ได้แก่ สุขภาพแข็งแรง สมองปลอดโปร่ง คลายความเครียด เจริญอาหาร กำลังใจดีขึ้น มีจิตใจเบิกบาน มั่นคง และสามารถต่อสู้กับโรคภัยได้ดีขึ้น เป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งกายและใจอย่างสมบูรณ์

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การส่งเสริมการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับระบบสาธารณสุข ภาครัฐควรให้การสนับสนุนการใช้สมุนไพรพื้นบ้านร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน โดยกำหนดแนวทางที่ชัดเจนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคและการส่งเสริมสุขภาพ

1.2 การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน ควรมีนโยบายสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสมุนไพรท้องถิ่น และสร้างศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

2.1 การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและพระพุทธศาสนา ควรนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้สำหรับนักศึกษา นักวิจัย และประชาชนทั่วไป เพื่อส่งเสริมการศึกษาด้านสมุนไพรในเชิงพุทธศาสนาให้แพร่หลาย

2.2 การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรตามแนวพุทธศาสนา ควรมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านและหลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อให้ชุมชนสามารถศึกษาและใช้สมุนไพรได้อย่างถูกต้องและยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การศึกษาผลทางวิทยาศาสตร์ของสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดรักษาตามแนวพุทธศาสนา ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับองค์ประกอบทางเคมีและผลการรักษาของสมุนไพรแต่ละชนิด เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับในวงการแพทย์

3.2 การวิจัยเปรียบเทียบแนวทางการใช้สมุนไพรในแต่ละภูมิภาค ควรมีการศึกษาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพุทธศาสนาในพื้นที่อื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบแนวทางปฏิบัติ และค้นหาจุดเด่นของแต่ละพื้นที่ที่สามารถนำมาใช้ร่วมกันได้

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลบ้านว่าน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นกระบวนการที่ผสมผสานความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและหลักธรรมทางจิตใจเข้าด้วยกัน โดยมีแนวทางหลักที่เน้นการรักษาความสมดุลทั้งร่างกายและจิตใจ ดังนี้ 1) การรักษาสมดุลระหว่างกายและใจภูมิปัญญาเชิงพุทธไม่แยกการดูแลร่างกายออกจากจิตใจ โดยเชื่อว่าโรคทางกายมักเกิดจากความไม่สมดุลทางจิต เช่น ความเครียด สมุนไพรจึงถูกใช้ในการปรับสมดุลธาตุและบำรุงระบบต่างๆ ของร่างกาย 2) การใช้สมุนไพรเพื่อบำบัด สมุนไพรบางชนิดมีคุณสมบัติเฉพาะ เช่น ขับลม แก้ปวดท้อง หรือปรับธาตุในร่างกาย ตัวอย่างได้แก่ บัวเหง้า ขี้กา และกะเพรา 3) การดูแลภายในและปรับวิถีชีวิต แนวคิดเชิงพุทธเน้นการดูแลสุขภาพจากภายใน ผ่านการรับประทานอาหารที่เหมาะสม และการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ทำให้เสียสมดุล พร้อมใช้สมุนไพรเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกาย 4) การเชื่อมโยงกับธรรมชาติ สมุนไพรไม่ใช่เพียงยารักษาโรค แต่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การใช้สมุนไพรอย่างยั่งยืนจึงสอดคล้องกับหลักไม่เบียดเบียนธรรมชาติ 5) การบำบัดจิตใจ ชาสมุนไพรหรือยาหอม เช่น นวโกฐ ช่วยคลายเครียดและบรรเทาอาการนอนไม่หลับ ขณะเดียวกันการสวดมนต์หรือทำสมาธิช่วยเสริมจิตใจให้สงบ 6) การรักษาตามแนวพุทธ การใช้สมุนไพร เช่น ขมิ้น กระชาย และฟ้าทะลายโจร ควบคู่กับการฝึกสติ ช่วยปรับสมดุลธาตุทั้งสี่ในร่างกายและจิตใจตามแนวพุทธศาสนา 7) การเสริมสร้างปัญญาผ่านสมุนไพร การเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรส่งเสริมปัญญาและความตระหนักในสุขภาพ การปลูกและแปรรูปสมุนไพรยังส่งเสริมการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

การใช้ภูมิปัญญาเชิงพุทธในการใช้สมุนไพรเพื่อสุขภาวะองค์รวมเป็นการผสมผสานการดูแลทั้งร่างกายและจิตใจ การใช้สมุนไพรควบคู่กับหลักพุทธศาสนาเช่น การฝึกสติ การทำสมาธิ และการรักษาความสมดุลของธาตุภายในร่างกายจะช่วยเสริมสร้างสุขภาพที่ดี ปัญญาที่ลึกซึ้ง และความสุขที่ยั่งยืนในชีวิต ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

เผิง เฉิง และเหยียน เจี๋ย. (2565). ยุทธศาสตร์แห่งชาติเพื่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์การแพทย์แผนจีนอย่างยั่งยืน: การจัดตั้งธนาคารเชื้อพันธุ์พืชสมุนไพรจีนแห่งชาติ. *วารสารการแพทย์แผนจีนในประเทศไทย*, 1(1), 23-34. https://he01.tci-thaijo.org/index.php/TJTCM/article/view/257234/173641

พระขจร ขนฺติสาโร (มุนินคำ). (2566). *พุทธบูรณาการการรักษาโรคของหมอเมืองโฮงฮอมผญา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระบุญร่วม ปภากโร (ผ่านทอง). (2558). การศึกษาวิเคราะห์หลักชันตาฆรวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการอบสมุนไพรเพื่อสุขภาพในปัจจุบัน. *วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์*, 2(1), 57-63. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/Vanam_434/article/view/247624

พระวงศ์สุพัชร์ ธมฺมทินฺโน (อมรกิตติศักดิ์). (2566). *การบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี, วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มณฑา จินดา. (2561). *คัมภีร์การแพทย์แผนไทย: การใช้สมุนไพรในการรักษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: การแพทย์แผนไทย.

ราตรี ฤทธิรัตน์, อุมาพร ปุญญโสพรรณ และวันดี สุทธรังสี. (2548). การดูแลพื้นฐานการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารสภาการพยาบาล,* 20(2), 30-43. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/TJONC/article/view/2243

เรมวล นันท์ศุภวัฒน์, สมใจ ศิระกมล, สุชาดา จิระมหาวิทยากุล และมาลีจิตร์ ชัยเนตร. (2558). การดูแลสุขภาพตามแนววิถีธรรมชาติ: การพัฒนาการสร้างเสริมสุขภาพ แบบองค์รวมของโรงพยาบาลแม่ลาว. *พยาบาลสาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,* 42(1), 222-232. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/cmunursing/article/view/57282/47499

วิทยา ลิ้มจิตรกร. (2561). การฟื้นฟูภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเพื่อสุขภาพองค์รวมที่สัมพันธ์กับการพึ่งตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารมนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ,* 2(2), 64-84. https://so08.tci-thaijo.org/index.php/jhuso/article/view/566

รูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก*

The Excellence Administration Model of Secondary School Administrators in Eastern Economic Corridor (EEC)

ภารดี อนันต์นาวี และสิทธิพร ประวัติรุ่งเรือง
Paradee Anannawee and Sittiporn Prawatrungruang
มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ประเทศไทย
North Bangkok University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Paradee.an@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบของการบริหารความเป็นเลิศ 2) ศึกษาสภาพการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่าง 375 คน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู 3) พัฒนารูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจภาคตะวันออก โดยสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน และ 4) ประเมินรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน การสุ่มแบบเจาะจง สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. องค์ประกอบการบริหารความเป็นเลิศ มี 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเชิงบูรณาการ คุณภาพผู้เรียน การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ คุณภาพครู และภาวะผู้นำของผู้บริหาร

2. สภาพการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

3. พัฒนารูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มี 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การบริหารความเป็นเลิศ มี 7 ด้าน ได้แก่

*ได้รับบทความ: 31 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 28 พฤษภาคม 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 7 มิถุนายน 2568
Received: March 31, 2025; Revised: May 28, 2025; Accepted: June 7, 2025

การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเชิงบูรณาการ คุณภาพผู้เรียน การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ คุณภาพครู และภาวะผู้นำของผู้บริหาร และ 2) กระบวนการบริหาร มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การดำเนินการ การตรวจสอบและการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

4. การประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหารความเป็นเลิศ; ผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา; พื้นที่เขตเศรษฐกิจภาคตะวันออก

Abstract

This research objectives were to: 1) study the components of the excellence administration; 2) study the state of the excellence administration of secondary school administrators, used to questionnaire, the sample was 375 secondary school administrators and teachers; 3) create an excellence administration model of secondary school administrators in Eastern Economic Corridor (EEC), by 9 experts interview; and 4) evaluate of a model from 5 experts by purposive sampling. The data was analyzed by mean, Standard Deviation and content analysis.

The research results found that:

1. The components of the excellence administration of secondary school administrators had 7 aspects: strategic management, participation management and network partners, school Integration curriculum development, learner quality, promotion and create learning innovation management, teacher quality and administrative leadership.

2. The state of the excellence administration of secondary school administrators in overall and each aspect were at a high level.

3. An excellence administration model of secondary school administrators in Eastern Economic Corridor (EEC)consisted of (1) the excellence administration: strategic management, participation management and network partners, school Integration curriculum development, learner quality, promotion and create learning innovation management, teacher quality and administrative leadership; (2) the administration process:

plan, do, check and continuously act.

4. A model evaluation results of an excellence administration in overall, possibility and usefulness were at the highest level.

Keywords: Model of excellence administration; Secondary school administrators; Eastern Economic Corridor (EEC)

1. บทนำ

การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) มีการดำเนินการในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 กำหนดให้สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกจัดทำนโยบายและแผนภาพรวมเพื่อการพัฒนาโดยมีแผนปฏิบัติการการพัฒนาบุคลากรการศึกษาการวิจัยและเทคโนโลยีถูกบรรจุในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แม้ว่าการพัฒนาการศึกษาจะมีภาพความสำเร็จของการจัดการศึกษาปรากฏให้เห็น แต่ส่วนใหญ่เป็นผลสำเร็จในเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ

ภาพรวมระบบการศึกษายังมีปัญหาคือ 1) ด้านคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาโดยเฉพาะการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การผลิตกำลังคนตามความต้องการของประเทศ พบว่า คุณภาพของคนและการศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการพัฒนาประเทศและผลักดันให้เกิดนวัตกรรมทำให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ 2) ด้านคุณภาพการศึกษาต้องพัฒนาเร่งด่วน ปัญหาอุปสรรคในระบบการบริหารจัดการภายในสถานศึกษาคือ การรับรู้ยังไม่เพียงพอและครอบคลุมต้องเร่งสร้างการรับรู้ในทุกรูปแบบแก่นักเรียน นักศึกษา ครู ผู้ปกครองและสถานประกอบการ (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2561)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่ มีสถานศึกษา 80 โรงเรียน จากการสังเคราะห์ปัญหาการบริหารสถานศึกษา สรุปได้ 7 ประการ คือ 1) ขาดการนำแผนแม่บทและแผนพัฒนาจังหวัดในเขตเศรษฐกิจพิเศษมาใช้ในการกำหนดหลักสูตร 2) การปรับปรุงหลักสูตรของสถานศึกษายังมีการจัดการศึกษาตามหลักสูตรเดิมใช้พื้นฐานจากรายวิชาอาเซียนศึกษาเช่นเดียวกับสถานศึกษาที่ไม่ได้อยู่ในเขตพื้นที่ 3) สถานศึกษาบางส่วนขาดแคลนผู้สอนที่เชี่ยวชาญวิชาเฉพาะด้าน 4) การสร้างการรับรู้แก่นักเรียน ครูและผู้ปกครองในด้านความร่วมมือกับสถานประกอบการยังไม่ครอบคลุม 5) การส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจทิศทางการพัฒนาตนเองและพัฒนานักเรียน 6) บทบาทหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะต้องดำเนินการจัดการเรียนการสอนยังขาดความชัดเจนด้านกระบวนการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กับนโยบายในเขตพื้นที่ 7) การจัดทำโครงการตามแผนปฏิบัติราชการของกระทรวงศึกษาธิการไม่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาการศึกษา (จุรีพร รักสบาย, 2564) มีผลการประเมินการบริหารและการ

จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามตัวชี้วัดแผนปฏิบัติราชการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 (10 ตัวชี้วัด) พบว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง บรรลุค่าเป้าหมาย 8 ตัวชี้วัด ไม่บรรลุ 2 ตัวชี้วัด แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดชลบุรี (พ.ศ. 2563-2565) กำหนดพันธกิจข้อ 2 ไว้ว่าจัดการศึกษาให้คนทุกช่วงวัยมีคุณภาพตามหลักสูตรเชื่อมโยงทุกระดับ มีองค์ความรู้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามสมรรถนะและใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาส่งเสริมพัฒนาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างโอกาสทางการศึกษาสนับสนุนทรัพยากร สื่อ เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาผู้เรียนทุกคน ทุกกลุ่มให้มีคุณภาพเท่าเทียมกันและมีสภาพปัญหาด้านบุคลากรคือ 1) โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดบุคลากรจำนวนมากทำให้ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ลดลง 2) บุคลากรบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีและแนวทางการปฏิบัติงานใหม่ๆ ที่จะช่วยบริหารจัดการการทำงานให้สะดวก รวดเร็วและถูกต้อง 3) ขาดแคลนครูในสาขาขาดแคลนโดยเฉพาะสาขาวิชาภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์มีครูไม่ตรงสาขาวิชาเอกเนื่องจากครูที่ได้รับการบรรจุมีภูมิลำเนาต่างถิ่นมักขอย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมส่งผลให้สถานศึกษามีครูไม่ครบชั้น ครูขาดเกณฑ์ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง, 2565)

สภาพปัญหาดังกล่าวจึงได้มีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาได้เห็นความสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมทั้งด้านการบริหารสถานศึกษาและด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้มีคุณภาพสูงสุด มุ่งเน้นการเป็นองค์กรนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งเดิมทั้งรูปแบบวิธีการบริหารจัดการการปฏิบัติงานและการจัดการเรียนรู้ให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลเป็นเลิศ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก
2. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจ พิเศษภาคตะวันออก
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจภาคตะวันออก
4. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขต เศรษฐกิจภาคตะวันออก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในสถานศึกษามัธยมศึกษา กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 375 คน โดยใช้ตารางกำหนดขนาดตัวอย่างของ Krejcie & Morgan (1970, pp. 607-610) โดยสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) มีสำนักงานเขตเป็นชั้นภูมิและสถานศึกษาเป็นหน่วยการสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมี 2 ตอน เครื่องมือเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สร้างโดยศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ครอบคลุมเนื้อหาตามนิยามศัพท์เฉพาะและให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหามีค่าทั้งฉบับเท่ากับ 1 นำไป Try-out กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง 30 คน มีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.95 แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างได้กลับมาเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ทั้ง 375 ฉบับ และนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยโปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การพัฒนารูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก สัมภาษณ์การบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษากับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 9 คน โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยผู้บริหารการศึกษา จำนวน 3 คน ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 3 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหาร จากผู้ทรงวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการบริหารความเป็นเลิศและมีความรู้ความสามารถ จำนวน 5 คน โดยเลือกแบบเจาะจง สถิติที่ใช้ได้แก่ ความเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. จากการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี วารสาร งานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษาจากจุรีพร รักสบาย (2564); พุทธิภา เหล็กคงสันเทียะ (2564); อารีย์ วีระเจริญ (2564); บัณฑิต ประสิทธิ์นอก (2562); Malcom Baldrige National Quality Award (2012) หทัยนิต คำโฮง, กุหลาบ ปุริสาร และอาทิตย์ ฉัตรชัยพลรัตน์ (2562, หน้า 92-100); สันวิช แก้วมี (2561); สำนักทดสอบทางการศึกษา (2561); ภาวินทร์ ณ พัทลุง (2560); OFSTED (2012) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559) และได้กำหนดกรอบแนวคิด

ในการวิจัย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเชิงบูรณาการ ด้านคุณภาพผู้เรียน ด้านการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ด้านคุณภาพครู และด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร

2. สภาพการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.29, S.D. = .16) เมื่อพิจารณารายด้านเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย ($\bar{X}$ = 4.40, S.D. = .32) รองลงมาได้แก่ ด้านการพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการ ($\bar{X}$ = 4.35, S.D. =.26) ด้านคุณภาพผู้เรียน ($\bar{X}$ = 4.29, S.D. = .25) ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร ($\bar{X}$ = 4.29, S.D. = .25) ด้านการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.27, S.D. = .31) ด้านคุณภาพครู ($\bar{X}$ = 4.26, S.D. = .26) และด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ ($\bar{X}$ = 4.21, S.D. = .35) ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก โดยรวมและรายด้าน

สภาพการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา	การปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์	4.21	0.35	มาก
2. ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย	4.40	0.32	มาก
3. ด้านการพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการ	4.35	0.26	มาก
4. ด้านคุณภาพผู้เรียน	4.29	0.25	มาก
5. ด้านการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้	4.27	0.31	มาก
6. ด้านคุณภาพครู	4.26	0.26	มาก
7. ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร	4.29	0.25	มาก
รวม	**4.29**	**0.16**	**มาก**

3. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในเขตพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก พบว่า มี 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 การบริหารการความเป็นเลิศ มี 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย ด้านการพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการ ด้านคุณภาพผู้เรียน ด้านการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ด้านคุณภาพครู และด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร องค์ประกอบที่ 2 กระบวนการบริหาร

ความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน (P) 2) การดำเนินการ (D) 3) การตรวจสอบ (C) 4) การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (A)

4. ผลประเมินความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก จากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน พบว่า การบริหารความเป็นเลิศโดยภาพรวมมีความเป็นไปได้ ($\bar{X}$ = 4.55, S.D. = .43) และเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = .48) ดังตาราง 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับการประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา

รูปแบบการบริหารการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา	ความเป็นไปได้			ความเป็นประโยชน์		
	μ	σ	ระดับ	μ	σ	ระดับ
การบริหารความเป็นเลิศ						
1. ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์	4.63	0.55	มากที่สุด	4.69	0.53	มากที่สุด
2. ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย	4.79	0.43	มากที่สุด	4.84	0.31	มากที่สุด
3. ด้านการพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการ	4.78	0.41	มากที่สุด	4.82	0.33	มากที่สุด
4. ด้านคุณภาพผู้เรียน	4.75	0.43	มากที่สุด	4.81	0.32	มากที่สุด
5. ด้านการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้	4.65	0.52	มากที่สุด	4.70	0.51	มากที่สุด
6. ด้านคุณภาพครู	4.68	0.51	มากที่สุด	4.71	0.53	มากที่สุด
7. ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร	4.70	0.49	มากที่สุด	4.79	0.42	มากที่สุด
กระบวนการบริหารความเป็นเลิศ						
1. การวางแผน (Plan: P)	4.62	0.54	มากที่สุด	44.87	0.31	มากที่สุด
2. การดำเนินการ (Do: D)	4.57	0.51	มากที่สุด	4.62	0.51	มากที่สุด
3. การตรวจสอบ (Check: C)	4.58	0.42	มากที่สุด	4.81	0.43	มากที่สุด
4. การพัฒนาปรับปรุง (Act: A)	4.61	0.52	มากที่สุด	4.64	0.52	มากที่สุด
รวม	**4.55**	**0.43**	**มากที่สุด**	**4.76**	**0.48**	**มากที่สุด**

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. องค์ประกอบของการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี วารสาร งานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษา นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา ผลที่ได้ศึกษาพบว่า มีองค์ประกอบ 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย การพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการ คุณภาพผู้เรียน การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ คุณภาพครู และภาวะผู้นำของผู้บริหารทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้บริหารสถานศึกษา ทีมงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินงานด้วยกระบวนการบริหารจัดการตามหลักวงจรคุณภาพอย่างมีระบบ หลักการแนวคิดวิธีการหรือสิ่งใหม่ๆ ทั้งที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อนหรือเป็นการพัฒนาต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่เดิมโดยการใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลในการบริหารจัดการองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ระดับสูงสุดสามารถเป็นต้นแบบที่ดีมีความเป็นเลิศเป็นแบบอย่างที่ดีแก่องค์กรอื่นได้ สามารถบริหารวิกฤตให้เป็นโอกาสได้ เช่น การพัฒนาผู้เรียนโดยมุ่งเน้นผลลัพธ์ การพัฒนาภาวะผู้นำและธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา พัฒนาคุณภาพครูและบุคลากร การพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสถานศึกษา การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้และนวัตกรรม การพัฒนาความร่วมมือกับเครือข่ายในการจัดการศึกษา (สันติชัย ใจชุ่มชื่น, ภารดี อนันต์นาวี และเจริญวิชญ์ สมพงษ์ธรรม, 2562, หน้า 13-26) สอดคล้องกับงานวิจัยของจุรีพร รักสบาย (2564) พบว่า การบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มีองค์ประกอบทั้งหมด 7 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ 2) พัฒนาครูด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ 3) ส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการเรียนการสอน 4) การบริหารจัดการศึกษาแบบภาคีเครือข่าย 5) ส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานเชิงบวก 6) จัดทำหลักสูตรเชื่อมโยงการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการ และ 7) จัดระบบการบริหารจัดการงานบุคคล และ OFSTED (2012) ได้เสนอรูปแบบสถานศึกษาที่มีรูปแบบความเป็นเลิศเพื่อให้สถานศึกษาที่ต้องการปรับปรุงคุณภาพนำไปเป็นแบบอย่าง โดยรูปแบบการแสดงความเป็นเลิศนี้ได้รับการปรับปรุงและถูกนำมาใช้โดยกลุ่มบุคคลที่ปฏิบัติงานจริง ซึ่งประกอบด้วย 9 องค์ประกอบด้วยกันคือ ภาวะผู้นำ วิสัยทัศน์ นโยบายและกลยุทธ์ การบริหารทรัพยากรบุคคล การบริหารทรัพยากร การปรับปรุงกระบวนการ ความคิดเห็นของสถานศึกษา ความคิดเห็นของพนักงานความคิดเห็นของชุมชนและผลลัพธ์การปฏิบัติงานที่สำคัญ และ Syofhi and Sulastri (2024, pp. 38-42) พบว่า รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลและเป็นเลิศ ประกอบด้วยภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ดี ความคาดหวังผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนสูง มีทักษะพื้นฐาน การควบคุมบรรยากาศและการสั่งการ โยผู้บริหารต้องดำเนินการตามวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโรงเรียนทำให้เกิดผล

สำเร็จและประสิทธิผลของโรงเรียน

2. สภาพการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเชิงบูรณาการ คุณภาพผู้เรียน ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ คุณภาพครู และการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการบริหารความเป็นเลิศในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งเทคโนโลยี นวัตกรรมดิจิทัล ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความรู้เท่าทัน มีคุณธรรมจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรมดิจิทัลต้องมีวิสัยทัศน์ในการบริหาร บริหารงานแบบมีส่วนร่วมต้องมีการบริหารจัดการการศึกษาอย่างมีกลยุทธ์และมีภาวะผู้นำเพื่อให้งานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนดให้สถานศึกษานำดิจิทัลเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารอย่างเป็นระบบ เป็นการนำเทคโนโลยี Big Data เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลด้านต่างๆ ตั้งแต่ข้อมูลผู้เรียน ข้อมูลครูผู้สอน ข้อมูลสถานศึกษา ข้อมูลงบประมาณที่จำเป็นมาวิเคราะห์เพื่อให้สถานศึกษาสามารถจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีนโยบายในการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัล (Digital competency: Dc) สำหรับผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีสมรรถนะดิจิทัลที่จำเป็นใน 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และการประยุกต์ใช้ (ภารดี อนันต์นาวี, 2564, หน้า 10-21) สอดคล้องกับงานวิจัยของหทัยนิต คำโฮง, กุหลาบ ปุริสาร และอาทิตย์ ฉัตรชัยพลรัตน์ (2562, หน้า 92-100) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ: กรณีศึกษา โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน พบว่า 1) การนำองค์กร โรงเรียนมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าประสงค์ มีการกำหนดนโยบายและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน 2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ โรงเรียนวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาด้วยหลักการของ PDCA โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในและภายนอกโรงเรียนโดยการวิเคราะห์ SWOT Analysis สู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 3) การมุ่งเน้นผู้เรียน โรงเรียนดำเนินการสำรวจ รับฟังความคิดเห็นและประเมินความต้องการของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 4) การวัด การวิเคราะห์และการจัดการความรู้ โรงเรียนมีการแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนทบทวนเพื่อประเมินความสามารถ ความท้าทายและนำไปสู่การพัฒนาการเปลี่ยนแปลง 5) การมุ่งเน้นบุคลากร โรงเรียนส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรให้มีความรู้ สมรรถนะ จิตวิทยา คุณธรรมจริยธรรมและมีลักษณะที่พึงประสงค์ให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน 6) การมุ่งเน้นการปฏิบัติการ โรงเรียนใช้กระบวนการบริหารงานด้วยระบบคุณภาพ KKW Model และกำหนดระบบปรับปรุงผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตามวงจร PDCA 7) ผลลัพธ์ โรงเรียนมีการพัฒนาทุกด้านสู่ความเป็นเลิศและใช้ระบบการบริหารที่มุ่งสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน

3. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มี 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 การบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา มี 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ 2) ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย 3) ด้านการพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการ 4) ด้านคุณภาพผู้เรียน 5) ด้านการส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ 6) ด้านคุณภาพครู และ 7) ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร องค์ประกอบที่ 2 กระบวนการบริหารความเป็นเลิศ มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน (P) 2) การดำเนินการ (D) 3) การตรวจสอบ (C) และ 4) การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (A) ทั้งนี้เพราะว่าการบริหารความเป็นเลิศผู้บริหารจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ในการบริหารจัดการมีส่วนร่วมมีภาคีเครือข่าย มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแบบบูรณาการ เน้นการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้ที่ครูต้องมีคุณภาพเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพเนื่องจากเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและก้าวกระโดด เพื่อให้ประสบความสำเร็จแบบผู้บริหารมืออาชีพ โดยเฉพาะการบริหารในยุคดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารต้องมีความสามารถ ทักษะ กระบวนการบริหารความเป็นเลิศการปฏิสัมพันธ์ของผู้บริหารกับผู้มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสถานศึกษา นวัตกรรมการบริหารจัดการใหม่ๆ มีความคิดสร้างสรรค์ ปรับปรุง พัฒนาสิ่งใหม่ๆ ทำให้องค์กรบรรลุผล เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเป้าหมายหรือสูงกว่าเป้าหมายขององค์กรที่เป็นเลิศ ได้รับการยอมรับจากผู้ปกครอง องค์กร ชุมชนและสังคม (ภารดี อนันต์นาวี และสิทธิพร ประวัติรุ่งเรือง, 2565, หน้า 487-504) สอดคล้องกับงานวิจัยของอารีย์ วีระเจริญ (2564) พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารสู่ความเป็นเลิศเพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร 2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การบริหารจัดการ 4) การพัฒนาบุคลากร 5) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 6) การมุ่งเน้นนักเรียน ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้อง และ 7) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งในองค์ประกอบแต่ละด้านมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลักวงจรคุณภาพ 4 ขั้นตอน คือ 1) การวางแผน (Plan) 2) การนำแผนไปปฏิบัติ (Do) 3) การตรวจสอบ (Check) และ 4) การปรับปรุงแก้ไข (Act) และ Wokadala (2016, pp. 141-154) ได้วิจัยการจัดการโรงเรียนและประสิทธิผลในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในยูกันดา: การตรวจสอบการรับรู้ของผู้ปฏิบัติงาน พบว่า ความสำเร็จของโรงเรียนเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำในการสอนที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของครูในการตัดสินใจและการดำเนินการตามนโยบาย หลักสูตรการสอนการสอนแบบบูรณาการ และการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่ปลอดภัยและเป็นระเบียบ การติดตามผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอและการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ การปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้ปกครอง และภาวะผู้นำทางการสอนที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพจะส่งผลให้มีการเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงบวก การยอมรับต่อนักเรียนที่แสดงความสำเร็จที่โดดเด่นและแนวทางพฤติกรรมที่เหมาะสมเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จต่ำ เนื่องจากไม่คำนึงถึง

หลักการทางศีลธรรม ยิ่งไปกว่านั้นครูมักจะผิดหวังกับอิทธิพลเพียงเล็กน้อยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจแม้ในเรื่องที่พวกเขาสนใจในโรงเรียนทั้งสองแห่ง การส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการ และส่งเสริมการเรียนรู้และความก้าวหน้าของนักเรียนยังคงเป็นบททดสอบที่สำคัญของการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

4. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน โดยภาพรวมมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการพัฒนารูปแบบมาจากผลการวิจัยที่เชื่อถือได้ผ่านวิธีการดำเนินการวิจัยมาแล้ว จึงทำให้ได้รูปแบบที่ดีมีความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ สอดคล้องกับงานวิจัยของสิทธิพร ประวัติรุ่งเรือง และภารดี อนันต์นาวี (2567, หน้า 517-534) พบว่า รูปแบบการบริหารการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกผันของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคตะวันออก โดยภาพรวมมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด และอมลรดา พุทธินันท์ (2561) พบว่า (1) รูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียน สังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ดังนี้ 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการ 2) ภารกิจและขอบข่ายงานวิชาการในโรงเรียน 3) กระบวนการบริหารงานวิชาการ 4) การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการ (2) ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียน สังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR พบว่า องค์ประกอบทุกองค์ประกอบ มีความเหมาะสมทุกตัวบ่งชี้ องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียน สังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มี 4 องค์ประกอบ ประกอบด้วย 19 องค์ประกอบ หลัก 114 ตัวบ่งชี้ ผู้บริหารสถานศึกษาและ/หรือหัวหน้างานวิชาการ มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่ามีความเหมาะสมทั้งหมดอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกควรนำรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในพัฒนาการบริหารเพื่อให้การบริหารจัดการสถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสู่ความเป็นเลิศ

1.2 สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรสนับสนุนการนำรูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานศึกษามัธยมศึกษาให้มีความเป็นเลิศ

1.3 สถานศึกษาควรสร้างเครือข่ายในการพัฒนาการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา การพัฒนาสถานศึกษาสู่เป้าหมายหรือสูงกว่าเป้าหมายเพื่อให้สถานศึกษาประสบความ

สำเร็จในการใช้ทรัพยากรด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลร่วมกันอันจะนำสู่ประโยชน์ของสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศและนักเรียนได้ประโยชน์สูงสุด

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

2.2 ควรวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์การบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

2.3 ควรวิจัยการพัฒนาตัวชี้วัดการบริหารความเป็นเลิศที่ประสบความสำเร็จของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก

2.4 ควรวิจัยการพัฒนารูปแบบการบริหารความเป็นเลิศผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในภาคตะวันออก ภูมิภาคอื่นๆ และตัวแปรอื่นๆ เช่น ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง เป็นต้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการมากในการนำไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาสู่ตวามเป็นเลิศ คือ 1) การบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษามีองค์ประกอบ 7 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ (2) การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย (3) การพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการ (4) คุณภาพผู้เรียน (5) การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ (6) คุณภาพครู และ (7) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร 2) รูปแบบการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มี 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 การบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ (2) การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาคีเครือข่าย (3) การพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการ (4) คุณภาพผู้เรียน (5) การส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ (6) คุณภาพครู และ (7) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร องค์ประกอบที่ 2 กระบวนการบริหารความเป็นเลิศของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษาในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก มี 4 ขั้นตอน คือ (1) การวางแผน (P) (2) การดำเนินการ (D) (3) การตรวจสอบ (C) และ (4) การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (A) รูปแบบมีความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

จุรีพร รักสบาย. (2564). *การบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก.* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บัณฑิต ประสิทธิ์นอก. (2562). *รูปแบบการบริหารสถารศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 27.* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

พุทธิภา เหล็กคงสันเทียะ. (2564). *รูปแบบการบริหารสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31.* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ภารดี อนันต์นาวี, สิทธิพร ประวัติรุ่งเรือง. (2565). การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบองค์กรนวัตกรรมทางการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(45), 487-504. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/256876/174028

ภารดี อนันต์นาวี. (2564). องค์กรนวัตกรรมทางการศึกษา: การบริหารจัดการ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ*, 10(2), 10-21. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/NBU/article/view/251946/169312

ภาวินทร์ณ พัทลุง. (2560). *การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเอกชนสู่ความเป็นเลิศ*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

สันติชัย ใจชุ่มชื่น, ภารดี อนันต์นาวี และเจริญวิชญ์ สมพงษ์ธรรม. (2562). รูปแบบการบริหารนวัตกรรมสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. *วารสารการบริหารการศึกษา มศว*, 16(31), 13-26. https://ejournals.swu.ac.th/index.php/EAJ/article/view/14760/11974

สันวิช แก้วมี. (2561). *การบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ในทศวรรษหน้า*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง. (2565). *แผนพัฒนาการศึกษา ปี 2565.* ระยอง: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). *คู่มือการประเมิน รางวัลทรงคุณค่า สพฐ. OBEC AWARDS.* กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2561). *แผนปฏิบัติการการพัฒนาบุคลากรการศึกษา การวิจัย และเทคโนโลยี รองรับการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.* กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก.

สำนักทดสอบทางการศึกษา. (2561). *มาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2561.* กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษา.

สิทธิพร ประวัติรุ่งเรือง และภารดี อนันต์นาวี. (2567). รูปแบบการบริหารการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกผันของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคตะวันออก. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 9(5), 517-534.

หทัยนิต คำโฮง, กุหลาบ บุริสาร และอาทิตย์ ฉัตรชัยพลรัตน์. (2562). การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ: กรณีศึกษา โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*, 9(ฉบับพิเศษ), 92-100.

อมลรดา พุทธินันท์. (2561). *รูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

อารีย์ วีระเจริญ. (2564). *การพัฒนารูปแบบการบริหารสู่ความเป็นเลิศเพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนโรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) 2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) 2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

Malcom Baldrige National Quality Award. (2012). *Education Criteria for Performance Excellence*. Retrieved from http://www.ns.mahidol.ac.th/english/th/QD/doc/TQA/2011_2012_Business_Nonprofit _Criteria.pdf

OFSTED. (2012). *Provides links to school reports and official publications as well as a FAQ and contact details*. Retrieved from http://www.tameside.gov.uk/school_grid/selfassess/tramework.htm

Syofhi, M., & Sulastri. (2024). Effective and Excellent School Management. *Student International Journal of Education,* 1(1), 38-42.

Wokadala, J. (2016). School Management and its Effectiveness in Lower Secondary Education in Uganda: Examining Perceptions of the Practitioners. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 3(1),141-154.

การสร้างเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

Building a Network for Preventing and Solving Drug Problems of the Sangha in the Northeast

พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต (สุกันยา ฮาดภักดี), พระครูปริยัติธรรมวงศ์ (สุพล แสนพงษ์)[1], นิภาภัทร อยู่พุ่ม[2], พระภาวนาวัชรมุนี (เดชศักดิ์ ธีรปญฺโญ)[3] และพระครูสุตภัทรบัณฑิต (ปัญญาวรวัฒน์ สิริภทฺโท)[4]

Phrarajpattanavajarabundit (Sukanya Hadpagdee),

Phrakhru PariyattiDhamwong (Supol Saenphong), Nipapat Yoopum,

Phra Bhavanawacharamuni (Dechasak Thirapanyo),

and Phrakhrusuthaphatbandit (Panyaworawut Siriphattho)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย[1]

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ประเทศไทย[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ประเทศไทย[3]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ประเทศไทย[4]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Phetchabun Rajabhat University, Thailand

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nong Khai Campus, Thailand

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: nipapat.yoo@pcru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการรับรู้ การเฝ้าระวัง และพฤติกรรมการเกี่ยวข้องกับยาเสพติด 2) พัฒนาชุดความรู้และมาตรการป้องกันและแก้ไขยาเสพติด และ 3) เสริมสร้างกระบวนการและเครือข่ายทางสังคมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร เชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติการ โดยดำเนินการศึกษาใน 3 ระดับ ทั้งในระดับนโยบาย คือ มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระดับ

*ได้รับบทความ: 18 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 17 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 30 มิถุนายน 2568

Received: March 18, 2025; Revised: June 17, 2025; Accepted: June 30, 2025

จังหวัดและระดับวัด ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ จำนวน 447 รูป/คน ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด ขอนแก่น หนองคาย และสุรินทร์

ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์และประชาชนส่วนใหญ่ไม่เคยรับรู้ว่าพระสงฆ์ในพื้นที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด มีเพียงบางส่วนที่รับรู้ถึงการเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ยังเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดในจำนวนไม่มากนัก

2. มาตรการการปฏิบัติในระดับจังหวัด วัดและชุมชนดำเนินงานตามมติของมหาเถรสมาคมโดยมีกระบวนการคัดกรองแยกกลุ่มเป้าหมายในชุมชน ตรวจสอบประวัติผู้ขอบวช ผู้ที่ขอจำพรรษาที่วัด ใช้วัดเป็นศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เครือข่าย ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร แจ้งเบาะแส อบรมความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สร้างจิตสำนึก ทัศนคติที่ดีในการดำเนินชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมายทุกระดับโดยมีเครือข่ายภาคประชาชนทำหน้าที่เฝ้าระวังภัยยาเสพติดในวัดและชุมชน

3. การเสริมสร้างกระบวนการและเครือข่ายทางสังคมในการป้องกันและแก้ไขยาเสพติดของคณะสงฆ์ มีแนวคิดและอุดมการณ์ในการทำงาน คือ ทำงานอย่างเต็มที่ไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ ทำงานร่วมกันแบบภาคีเครือข่ายด้วยความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยมุ่งประโยชน์สุขของสังคมเป็นที่ตั้ง ใช้กิจกรรมการบำบัดรักษายาเสพติดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและเครือข่ายและดูแลช่วยเหลือกันไม่ทิ้งกัน

คำสำคัญ: เครือข่ายป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด; คณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

This research aims to: 1) study the awareness, monitoring, and behaviors related to drug use; 2) develop a knowledge framework and measures for preventing and addressing drug issues; and 3) strengthen the processes and social networks for preventing and solving drug problems among Buddhist monks in the northeastern region. This research employs a mixed-method approach, including document analysis, quantitative, qualitative, and action research. The study is conducted at three levels: policy level (Supreme Sangha Council, National Office of Buddhism), provincial level, and temple level, with a sample population of 447 individuals from three provinces: Khon Kaen, Nong Khai, and Surin.

The findings are summarized as follows:

1. Most monks and public participants were unaware of monks being involved with drugs, with only a small portion recognizing such involvement. This indicates that

the number of monks involved with drugs is relatively low.

2. The measures implemented at provincial, temple, and community levels adhered to the resolutions of the Supreme Sangha Council, which involved screening target groups within communities, checking the backgrounds of monastic candidates, using temples as community life quality development centers, and promoting awareness and behavioral change regarding drugs.

3. Community networks play a critical role in monitoring drug threats in temples and communities. In this regard, the strengthening of processes and social networks in the prevention and resolution of drug problems of the Sangha has the following working concepts and ideologies: 1) working wholeheartedly without expecting rewards; 2) collaborative partnerships based on mutual goodwill; 3) aiming for the welfare of society in joint efforts; 4) utilizing drug rehabilitation activities as a tool for self-development and networking; and 5) mutual support among monks. This includes providing knowledge about the operations of the monkhood and the dangers of drugs, adhering to the policies of the Supreme Sangha Council, promoting community programs that support the Five Precepts, developing training activities at district/community levels, and building cooperation with government/private sectors and communities in the area.

Keywords: Network for Drug Prevention and Resolution; The Sangha Community in Northeastern Thailand

1. บทนำ

สถานการณ์และแนวโน้มของปัญหายาเสพติดระดับโลก ภูมิภาคเอเชียน และประเทศไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายภายหลังการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) สำนักงานยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งองค์การสหประชาชาติรายงานว่าในปีพ.ศ. 2565 มีประชากรโลกที่มีอายุ 15-64 ปีที่ใช้สารเสพติดอย่างใดอย่างหนึ่งในรอบปีที่ผ่านมา ประมาณ 292 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 5.6 ของประชากรโลกที่มีอายุ 15-64 ปีในจำนวนนี้ 64 ล้านคน มีปัญหาสุขภาพจากยาเสพติด (UNODC, 2024) และรายงานการเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดในกลุ่มประเทศอาเซียน (ASEAN-NARCO, 2023) ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2565 มีประชากรในกลุ่มประเทศอาเซียนเข้ารับการบำบัดรักษายาเสพติดกว่า 5.6 แสนคน หรือคิดเป็นอัตรา 83.9 ต่อแสนประชากร และจากการสังเคราะห์สถานการณ์ยาเสพติดในประเทศไทย พ.ศ. 2567 พบว่า ภูมิรัฐศาสตร์ของประเทศไทยอยู่ใกล้กับพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำซึ่งเป็นแหล่งผลิตยาเสพติด

ที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมอย่างต่อเนื่องทำให้ประเทศไทยกลายเป็นตลาดและเส้นทางขนส่งยาเสพติดไปยังประเทศที่สามในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา จากการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ในปีพ.ศ. 2563 รัฐบาลของทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้บังคับ ใช้มาตรการต่างๆ เช่น การเว้นระยะห่างทางสังคม การห้ามกิจกรรมเป็นกลุ่ม การปิดพรมแดนและการจำกัดการเดินทางระหว่างประเทศ เพื่อป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ประชาชนต้องปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดการเติบโตและการขยายตัวของเครือข่ายสังคมออนไลน์และบริการขนส่ง พัสดุสินค้าเพิ่มขึ้น องค์กรค้ายาเสพติดใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เพื่อลดความเสี่ยงในการเปิดเผยตัวตน ปรับปรุงการตลาดโดยการโพสต์รูปภาพ วิดีโอ และข้อความเพื่อดึงดูดใจลูกค้ายิ่งขึ้น ทำให้การค้ายาเสพติดแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว เมื่อสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เริ่มคลี่คลายลงในปีพ.ศ. 2565 จึงมีการผ่อนคลายข้อจำกัดและมาตรการป้องกันต่างๆ องค์กรค้ายาเสพติดกลับมาดำเนินธุรกิจต่ออย่างรวดเร็วในระดับเดียวกับก่อนเกิดโรคระบาด สภาพเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจน วิถีชีวิตของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไปหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ทำให้การค้ายาเสพติดและความแพร่หลายของยาเสพติดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (คณะกรรมการบริหารเครือข่ายองค์กรวิชาการสารเสพติด, 2567)

ยาเสพติดเป็นปัญหาใหญ่ระดับชาติ ที่บั่นทอนคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศ การขับเคลื่อนการดำเนินงานตามกรอบแนวคิดและทิศทางของนโยบายและแผนระดับชาติ ว่าด้วยการป้องกัน ปราบปราม และแก้ไข ปัญหายาเสพติด (พ.ศ. 2566-2570) ได้นำหลักการและแนวคิดจากทิศทางและนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติด ในระดับสากล ได้แก่ ทิศทางการแก้ไขปัญหายาเสพติดจากการประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษ ดัชนียาเสพติดโลก (The Global Drug Policy Index) วาระการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (SDGs) ตลอดจนประมวลกฎหมายยาเสพติดของประเทศไทยเป็นกรอบแนวคิดหลักในการจัดการปัญหา ยาเสพติดอย่างยั่งยืน โดยปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ได้แก่ 1) ใช้สาธารณสุขนำทางในการแก้ปัญหาลดอุปสงค์โดยการให้ความสำคัญกับสุขภาพ สิทธิมนุษยชน และความปลอดภัย บริหารจัดการ “ผู้เสพ” ตามกรอบแนวคิดใหม่ เสริมสร้างประสิทธิภาพการป้องกันและการบำบัดรักษาที่ได้มาตรฐาน ครอบคลุม และเพียงพอ รวมถึงการกำหนดนโยบาย/ปรับปรุงกฎหมายให้สามารถเข้าถึงสารเสพติดเพื่อใช้ประโยชน์ ในทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ 2) ดำเนินกระบวนการยุติธรรมบนฐานแนวคิดสิทธิมนุษยชน ปรับนโยบาย ทางอาญาแบบอ่อนตัว กำหนดบทลงโทษที่เหมาะสมตามสัดส่วนความผิด พัฒนามาตรการทางเลือก แทนการลงโทษทางอาญา และไม่มีการตอบสนองที่รุนแรงเกินจำเป็น 3) ยุติแนวคิด “ยาเสพติด เป็นอาชญากรรม” ส่งเสริมการพัฒนาทางเลือกในการจัดการปัญหายาเสพติดรูปแบบใหม่ที่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน มากขึ้น ลดการตีตราทางสังคม มุ่งเน้นการฟื้นฟูทรัพยากรมนุษย์ให้โอกาสผู้กระทำผิดกลับคืนสู่สังคม ควบคู่ไปกับ การพัฒนาคุณภาพชีวิต

4) มุ่งปราบปรามทำลายเครือข่ายรายสำคัญ ลดอุปทานโดยเน้นการปราบปรามทำลาย โครงสร้างการค้ายาเสพติดรายใหญ่และองค์กรอาชญากรรมรายใหญ่ที่เป็นแกนหลักสำคัญ รวมทั้งเฝ้าระวังการค้า และการเสพยาเสพติดในรูปแบบใหม่ที่กำลังแพร่ระบาดและมีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว และยกระดับ ความร่วมมือระหว่างประเทศในทุกมิติยึดหลักความรับผิดชอบร่วมกัน คำนึงถึงการบูรณาการ และการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการจัดการปัญหายาเสพติด จากกรอบแนวคิดดังกล่าว นำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย ที่มุ่งเน้นการลดระดับความรุนแรง ของปัญหายาเสพติดจนไม่ส่งผลกระทบต่อสังคม เป็นจุดเริ่มต้นสู่การแก้ไขปัญหายาเสพติดทั้งระบบอย่างเป็น รูปธรรมและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามยาเสพติด, 2567)

ปัญหายาเสพติดนอกจากจะแพร่ระบาดในหมู่เยาวชนและประชาชนทั่วไปแล้ว ปัจจุบันยังมีการแพร่ระบาดเข้าในหมู่พระภิกษุ-สามเณรบางรูปที่ไม่เข้าใจถึงปัญหาและผลกระทบที่ตามมาทั้งในด้านกฎหมายและสุขภาพ จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดพบว่ามีพระภิกษ-สามเณรเข้าไปเกี่ยวกับกับยาเสพติดเพิ่มขึ้น ตามตารางต่อไปนี้

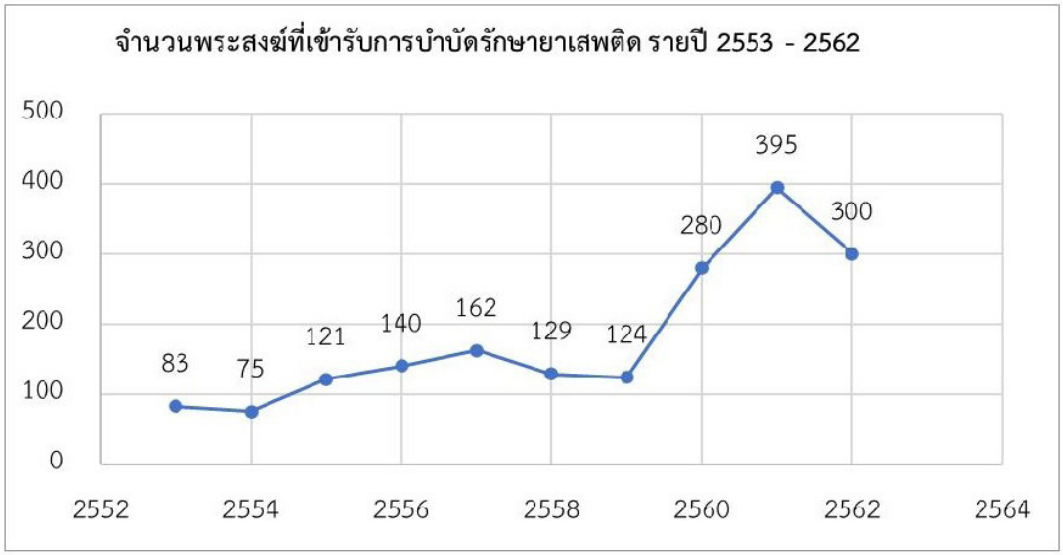

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (2562 อ้างถึงใน พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อบอุ่น), 2563)

จากสถานการณ์ดังกล่าว พระภิกษุมีแนวโน้มเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเพิ่มมากขึ้น ทั้งในลักษณะของผู้เสพและผู้จำหน่าย ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคมจึงมีมติที่ 445/2561 ครั้งที่ 20/2561 วันที่ 10 สิงหาคม 2561 เพื่อกำหนดแนวทางเชิงนโยบายในการป้องกัน

และแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยบูรณาการความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) แนวทางการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1)การจัดระบบข้อมูลพระภิกษุ-สามเณร โดยให้มีการจัดทำฐานข้อมูลที่ครอบคลุมถึงเลขประจำตัวประชาชน และอัปเดตข้อมูลอย่างต่อเนื่องเมื่อมีการย้ายวัดหรือเปลี่ยนสถานภาพ 2) การตรวจตราและเฝ้าระวังวัดที่มีความเสี่ยง โดยมอบหมายให้เจ้าคณะจังหวัดร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าตรวจสอบโดยไม่เปิดเผยต่อสื่อมวลชน เพื่อป้องกันผลกระทบทางลบต่อพระพุทธศาสนา 3) แนวทางปฏิบัติต่อพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด แบ่งเป็นสองกรณี คือ พระที่มีพฤติกรรมเสพหรือเสพติดยาเสพติด ให้นำเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูและพระที่มีพฤติกรรมค้ายาเสพติด ให้ลาสิกขาและดำเนินคดีตามกฎหมาย และ 4) การส่งเสริมบทบาทเชิงบวกของพระสงฆ์ ผ่านการจัดอบรมความรู้ด้านการป้องกันยาเสพติด การตรวจสุขภาพและสารเสพติดในพระสงฆ์ การคัดกรองและส่งต่อผู้ใช้สารเสพติดเข้าสู่ระบบการรักษา ตลอดจนการให้พระสงฆ์มีบทบาทเชิงรุกในการเผยแพร่ธรรมะ สร้างภูมิคุ้มกันให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน แนวทางเหล่านี้สะท้อนความพยายามของคณะสงฆ์ไทยในการบูรณาการบทบาททางศาสนากับการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน (มหาเถรสมาคม, 2561)

จากการดำเนินมาตรการของมหาเถรสมาคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่คณะสงฆ์ ได้ก่อให้เกิดรูปธรรมในการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมีรายงานการศึกษาของพระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อบอุ่น (2563) ซึ่งสะท้อนผลลัพธ์เชิงประจักษ์ตลอดช่วงเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมา ในรายงานระบุว่า คณะสงฆ์ไทยได้ออกมติและคำสั่งสำคัญจำนวน 12 เรื่อง อาทิ การห้ามพระภิกษุและสามเณรเสพยาเสพติด (พ.ศ. 2521) การกำหนดให้วัดเป็นศูนย์สงเคราะห์และฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการคัดกรองคุณสมบัติของผู้สมัครบรรพชาอุปสมบท โดยเน้นแนวคิด “หลักทางธรรมนำทางโลก” เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินมาตรการต่างๆ อย่างสอดคล้องระหว่างศาสนธรรมและภารกิจทางสังคม มาตรการสำคัญของคณะสงฆ์ไทยในการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับวัด: ใช้มาตรการที่เรียกว่า “กำแพงวัด 5 ชั้น” 2) ระดับจังหวัด ใช้มาตรการ “กำแพงเมือง 5 ชั้น” และ 3) ระดับมหาเถรสมาคม: ใช้แนวทาง “กำแพงธรรม 3 ชั้น” เพื่อเป็นแนวทางเชิงนโยบายและการควบคุมจากส่วนกลาง นอกจากนี้ คณะสงฆ์ในพื้นที่ 12 จังหวัดนำร่องได้มีการเสริมสร้างเครือข่ายพระสงฆ์ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การประชุมพัฒนาความรู้ การจัดกิจกรรมรณรงค์และนิทรรศการ การจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยงานด้านความมั่นคง และคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด ตลอดจนการสนับสนุนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) เพื่อสร้างการรับรู้ เฝ้าระวัง และป้องกันปัญหายาเสพติดในเชิงพื้นที่อย่างบูรณาการ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่ประสบปัญหาการลักลอบขนส่งและการแพร่ระบาดของยาเสพติดในระดับสูง รองจากภาคเหนือ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนซึ่งเป็นจุดล่อแหลมต่อการนำเข้ายาเสพติดจากประเทศเพื่อนบ้าน ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบทั้งในระดับชุมชนและคณะสงฆ์ ซึ่งปรากฏเป็นข่าวในสื่อมวลชนและสื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่องว่ามีพระภิกษุเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าว คณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงได้ขับเคลื่อนมาตรการเชิงรุกผ่านการรณรงค์สร้างสังคมปลอดยาเสพติด โดยประยุกต์ใช้รูปแบบเครือข่าย "บ้าน–วัด–โรงเรียน (บ–ว–ร)" ในสองลักษณะ ได้แก่ 1) แนวทางทางกฎหมาย เช่น การบังคับใช้มาตรการควบคุมและคัดกรอง และ 2) แนวทางวิถีวัฒนธรรม เช่น การใช้ศีลธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อปรับพฤติกรรม พื้นที่ต้นแบบในภูมิภาคนี้สะท้อนรูปแบบการดำเนินงานที่หลากหลาย เช่น จังหวัดขอนแก่น มีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และภาคประชาสังคม โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐสู่การพัฒนาเมือง Smart City ที่ให้ความสำคัญกับการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหายาเสพติดในทุกระดับ จังหวัดหนองคาย เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีการลักลอบนำเข้ายาเสพติดในระดับสูง ส่งผลให้การใช้และค้ายาเสพติดแพร่กระจายสู่ชุมชนและพระสงฆ์ คณะสงฆ์จึงได้พัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นในการออกแบบมาตรการป้องกันและแก้ไขที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และจังหวัดสุรินทร์ ใช้กระบวนการทางสังคม วัฒนธรรม และกีฬาเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ในการป้องกันยาเสพติด โดยเน้นนโยบายลดการบริโภคสุราและสารเสพติดในระดับวัดและชุมชน แนวทางการดำเนินงานของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นตัวอย่างของการผสมผสานระหว่างมาตรการเชิงโครงสร้าง วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมอย่างยั่งยืน

จากสถานการณ์ปัญหายาเสพติดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งยังคงมีแนวโน้มการแพร่กระจายสูง และปรากฏว่ามีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดทั้งทางตรงและทางอ้อม การดำเนินมาตรการของคณะสงฆ์ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ จึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแนวทางการเฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะในพื้นที่ต้นแบบที่มีการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นในการศึกษาผลของการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบในด้านการรับรู้ การเฝ้าระวัง และพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด รวมถึงการพัฒนาชุดองค์ความรู้และการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในกลุ่มพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ หากพระสงฆ์ สามเณร และประชาชนสามารถรับรู้ เข้าใจ และตระหนักถึงโทษภัยของยาเสพติด พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและดำเนินมาตรการป้องกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้เกิดภูมิคุ้มกันทางสังคม และนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของสังคมไทยโดยรวม องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา ปรับปรุง และขยายผลสู่การดำเนินงานในพื้นที่

อื่นที่มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นระบบและยั่งยืนในระดับประเทศ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ การเฝ้าระวัง และพฤติกรรมการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อพัฒนาชุดความรู้และมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการและเครือข่ายทางสังคมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์รวบรวมข้อมูล จากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมาตรการและกระบวนการสร้างการรับรู้ การป้องกันและการแก้ไขยาเสพติดของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสังคมไทย เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับภัยของยาเสพติด มาตรการและกระบวนการสร้างการรับรู้ การป้องกัน และการแก้ไขยาเสพติดของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจัดทำเป็นชุดความรู้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ดังนี้ 1) ดำเนินการออกแบบเครื่องมือ/แบบสอบถามเพื่อทำการสำรวจความคิดเห็นของพระภิกษุ-สามเณร และประชาชนเกี่ยวกับการรับรู้ การป้องกัน และการแก้ไขยาเสพติดของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากพื้นที่จังหวัดขอนแก่น หนองคาย และสุรินทร์ 2) การสำรวจความคิดเห็น การรับรู้ การตระหนัก การเฝ้าระวัง และพฤติกรรมที่เกี่ยวกับยาเสพติดของพระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัด ขอนแก่น หนองคายและ สุรินทร์ จากกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์และประชาชน 3) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นและแนวปฏิบัติ การรับรู้ การตระหนัก การมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับยาเสพติดของพระสงฆ์และประชาชน 4) จัดการข้อมูลในเชิงปริมาณเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดเห็นและแนวปฏิบัติ การรับรู้ การตระหนัก การมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับยาเสพติดของพระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น หนองคายและสุรินทร์

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้ 1) การสัมภาษณ์พระเถรานุเถระผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย และจังหวัดสุรินทร์ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตขอนแก่น และวิทยาเขตสุรินทร์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบนโยบายและแนวปฏิบัติของคณะสงฆ์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ 2) สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มร่วมกับคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด 3 จังหวัด เพื่อทราบแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับจังหวัด 3) การสนทนากลุ่มและการส่งเสริมกิจกรรมวิถีพุทธเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดกับวัดและผู้นำชุมชน จำนวน 3 วัด ในพื้นที่จังหวัดหนองคาย ขอนแก่น และสุรินทร์ เพื่อทราบแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในระดับวัดและชุมชน จำนวน 3 วัดๆ ละประมาณ 8-10 รูป/คน 4) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้เห็นกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ มาตรการและกระบวนการสร้างการรับรู้ การป้องกัน และการแก้ไขยาเสพติดของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้ 1) การพัฒนาชุดความรู้และสื่อสร้างสรรค์เกี่ยวกับภัยของยาเสพติด มาตรการและกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของวัด เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักต่อปัญหายาเสพติด 2) การถวายความรู้กับพระภิกษุ-สามเณรแกนนำ เกี่ยวกับการเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขยาเสพติด ตามหลักกฎหมาย พระธรรมวินัย และธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ 3) การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมวิถีพุทธเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดกับวัดและผู้นำชุมชน จำนวน 3 พื้นที่ ได้แก่ จังหวัดหนองคาย ขอนแก่น และ สุรินทร์ โดยความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ คณะสงฆ์ และชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนามาตรการและกระบวนการสร้างการรับรู้ การป้องกัน และการแก้ไขยาเสพติดของพระสงฆ์ 4) การเสริมสร้างเครือข่ายการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกัน และการแก้ไขยาเสพติดของพระสงฆ์ในสังคมไทยโดยเป็นความร่วมมือของคณะสงฆ์ สำนักงาน ป.ป.ส. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 5) วิเคราะห์องค์ความรู้ กระบวนการ และผลลัพธ์ของการกระบวนการพัฒนาชุดความรู้ มาตรการ และกระบวนการสร้างการรับรู้ การป้องกัน และการแก้ไขยาเสพติดของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขอบเขตพื้นที่/องค์กร ดำเนินการศึกษาในพื้นที่ใน 3 ระดับ โดยมีความสำคัญ ดังนี้ 1) ระดับนโยบาย ดำเนินการศึกษากับองค์กรคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายในการดูแลปัญหายาเสพติดและการสงเคราะห์ประชาชนของคณะสงฆ์ ได้แก่ ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้นแบบ ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์ภาค 8 ภาค 9 ภาค 10 และภาค สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดขอนแก่น หนองคาย และจังหวัดสุรินทร์ 2) ระดับจังหวัด ดำเนินการศึกษากับคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดขอนแก่น หนองคาย และ จังหวัดสุรินทร์ ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนร่วมกับภาครัฐและ

ประชาชนในพื้นที่เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหายาเสพติด 3) ระดับวัดและชุมชน ในพื้นที่ 3 จังหวัด ดังนี้ (1) วัดพุทธเกษม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นวัดที่มีกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์และชุมชนที่เป็นรูปธรรม โดยมีกระบวนการบำบัดที่เป็นรูปธรรม (2) วัดโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นวัดเจ้าคณะจังหวัดหนองคายที่มีกระบวนการทำงานร่วมกับฝ่ายต่างๆ ในจังหวัด เช่น สถานีตำรวจในจังหวัด และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น เพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรมของหนองคาย (3) วัดทุ่งไทรขะยูง ตำบลยางสว่าง อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นวัดที่มีกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์และชุมชนที่เป็นรูปธรรมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการสงเคราะห์ประชาชนและส่งเสริมพัฒนาชุมชน

ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีจำนวนทั้งสิ้น 447 รูป/คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในเชิงนโยบาย ได้แก่ พระเถรานุเถระ ผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย และจังหวัดสุรินทร์ พร้อมด้วย ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตขอนแก่น และวิทยาเขตสุรินทร์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 9 รูป/คน 2) ตัวแทนกลุ่มตัวอย่างจากพระสงฆ์ในพื้นที่ 3 จังหวัดๆ ละ จำนวน 35 รูป โดยเป็นการศึกษาในเชิงปริมาณเพื่อให้ทราบถึงการรับรู้ ความตระหนัก การเฝ้าระวังและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดของพระสงฆ์ จำนวนรวม 105 รูป 3) กลุ่มพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ วิทยาเขตขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตสุรินทร์ จำนวน วิทยาเขตละ 50 รูป/คน จำนวนรวม 150 รูป 4) กลุ่มพื้นที่ระดับวัดต้นแบบ จำนวน 3 วัด โดยเป็นตัวแทนของเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องจำนวนวัดละ 10 รูป/คน รวมจำนวน 30 รูป/คน

เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสอบถาม 2) แบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม 3) ชุดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ 4) แบบประเมินการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ และ 5) การสังเกตพฤติกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ดังนี้ 1) การศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมการค้นหา ชุมชน วัด และองค์กรต้นแบบที่ดำเนินการเกี่ยวกับการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์จำนวน 3 พื้นที่ตามที่กำหนดไว้ 2) การขอหนังสือจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำลงไปขอความร่วมมือในพื้นที่หรือองค์กรที่ศึกษา 3) นำข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นชุดความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ 4) การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสร้างองค์ความรู้ กิจกรรม และแนวการปฏิบัติเพื่อการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ 5) กำหนดการอบรมเชิงปฏิบัติ

การในพื้นที่ โดยมีการนิมนต์พระสงฆ์ที่เป็นตัวแทนของจังหวัด พระสงฆ์ที่ทำงานด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติดและการสาธารณสงเคราะห์ ผู้แทนตำรวจ เป็นต้น เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ 6) การพัฒนาโครงการและกิจกรรมด้านการเสริมสร้างองค์ความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ 7) การสังเกตพฤติกรรม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการเรียนรู้ของพระสงฆ์ผู้ที่เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการและฝ่ายต่างๆ เพื่อหาแนวทางการสร้างและการใช้องค์ความรู้และกระบวนการปฏิบัติเพื่อการพัฒนากระบวนการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ 8) สนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอดและส่งต่อองค์ความรู้เผยแผ่ความรู้และแนวปฏิบัติเรื่องการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ รวมทั้งการสัมมนาการประชุมเชิงปฏิบัติการ ตลอดจนผลักดันการใช้องค์ความรู้และแนวปฏิบัติเรื่องยาเสพติดตามกฎหมาย และทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นบทเรียนและแนวทางการทำงานของคณะสงฆ์ ชุมชน และองค์กรต้นแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อให้การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของมหาเถรสมาคม มีประเด็นการทำงานที่มุ่งเน้นและเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่องค์ความรู้และแนวปฏิบัติเรื่องยาเสพติดในกลุ่มพระสงฆ์และชุมชน 9) การประสานเครือข่ายเพื่อร่วมสนับสนุนกิจกรรมการให้ความรู้และแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ เช่น เครือข่ายพระสังฆพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น 10) การสรุปบทเรียนและการวิเคราะห์ผลการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาเป็นชุดความรู้และกระบวนการเชิงสังคม เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบ กระบวนการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์

การวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ผล เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) จากการแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การอบรมเชิงปฏิบัติการซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาความรู้และกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย 1) การใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่า S.D. ในการอธิบายข้อมูลทั่วไปการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ 2) การใช้สถิติเชิงพรรณนาในการอธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์โดยวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดขององค์กรคณะสงฆ์ ที่ได้จากแบบสอบถาม (Questionnaire) วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยเชิงปริมาณ สถิติวิจัยที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) สถิติวิจัยที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard

Deviation: S.D.) 3) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในรูปแบบตาราง 4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและเครื่องมือการวิจัย โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการวิจัย และแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์

การนำเสนอผลการวิจัย การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการนำเสนอข้อมูลในเชิงสถิติ ซึ่งประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าเฉลี่ย ค่าร้อย ความถี่ และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อมโยงกับสถิติการวิจัย การพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ในเชิงคุณภาพประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้และแนวปฏิบัติเรื่องการสร้างการรับรู้ การเฝ้าระวัง การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพระสงฆ์และชุมชน รวมทั้งมีแนวทางการเสริมสร้างที่เหมาะสมในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัย การสร้างเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง การรับรู้ การเฝ้าระวัง และพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของพระสงฆ์และชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์คิดเป็นร้อยละ 95.3 ฆราวาสเพศชาย ร้อยละ 2.9 และเพศหญิง ร้อยละ 2.5 เมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่างรายจังหวัด พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในจังหวัดขอนแก่น จังหวัดหนองคาย และจังหวัดสุรินทร์เป็นพระสงฆ์ ร้อยละ 92.6., 95.5. และ 95.8 ตามลำดับ ซึ่งพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่จะเป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้นมีอายุระหว่าง 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.2. และ 26.9 ตามลำดับ แต่ในจ.หนองคายจะเป็นวัยกลางคนมีอายุอยู่ในช่วง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 31.3. พระสงฆ์ในจ.ขอนแก่น หนองคาย และสุรินทร์ ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 30.2, 33.6 และ 33.7 ตามลำดับ รองลงมาในจ.ขอนแก่น คือ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 25.3 ส่วนจ.หนองคายและสุรินทร์ คือการศึกษาสูงกว่าระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 20.1. และ 27.8 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับรายได้ของพระภิกษุสงฆ์ทั้งสามจังหวัด พบว่าส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน ร้อยละ 46.4 รองลงมาคือไม่มีรายได้ คิดเป็นร้อยละ 29.7 ตามลำดับ ส่วนพระภิกษุสงฆ์ที่มีรายได้ต่อเดือน ประมาณ 5,000-10,000 บาท (ร้อยละ 10.0) , 10,001-20,000 บาท (ร้อยละ 5.4) และ มากกว่า20,001 บาท (ร้อยละ 3.6) ตามลำดับ เนื่องจากเป็นพระสังฆาธิการในระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะจังหวัด ผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์และ

เจ้าคณะจังหวัด จึงมีเงินนิยตภัต และเงินเดือนประจำตำแหน่งทำให้มีรายได้ต่อเดือนดังกล่าวมาข้างต้น การรับรู้ การเฝ้าระวัง และพฤติกรรมการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมา พระสงฆ์/สามเณรในพื้นที่ทั้งสามจังหวัด ส่วนใหญ่ไม่เคยรับรู้ว่าในพื้นที่ของตนมีพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับยาเสพติด คิดเป็นร้อยละ 52.8 รองลงมาคือ เคยรับรู้ จำนวน 1-2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 33.3 และ เคยรับรู้มากกว่า สามครั้งขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 13.0 เมื่อจำแนกรายจังหวัด พบว่า จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสุรินทร์พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดคิดเป็นร้อยละ 62.3 และร้อยละ 55.6 ตามลำดับ ในขณะที่จังหวัดหนองคายมีพระสงฆ์ส่วนน้อยที่ไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดคิดเป็นร้อยละ 38.1 แสดงให้เห็นว่ายังมีพระสงฆ์/สามเณรเกือบครึ่งหนึ่งของทั้งสามจังหวัดที่ยังสุ่มเสี่ยงต่อการใช้สารเสพติด

การเฝ้าระวังการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ วัดและชุมชนในจังหวัดขอนแก่น หนองคาย และสุรินทร์ ใช้วิธีการ 1) การอบรมให้ความรู้เรื่องยาเสพติด ร้อยละ 57.9 ($\bar{X}$ = .58, S.D. = .49) 2) จัดกิจกรรมรณรงค์การป้องกันยาเสพติดในชุมชน ร้อยละ 38.5 ($\bar{X}$ = .38, S.D. = .49) 3) แนะนำตักเตือนผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้ลดพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ร้อยละ 56.8 ($\bar{X}$ = .57, S.D. = .49) 4) แจ้งข้อมูลยาเสพติดให้กับผู้นำท้องถิ่น/กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ร้อยละ 38.8 ($\bar{X}$ = .34, S.D. = .49) 5) แจ้งตำรวจและผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด เพื่อดำเนินการตามกฎหมาย ร้อยละ 27.1 ($\bar{X}$ = .27, S.D. = .49) และ 6) กิจกรรมอื่นๆ ร้อยละ 2.7 ($\bar{X}$ = .03, S.D. = .16) ได้แก่ หากตักเตือนแล้วยังทำผิดเป็นครั้งที่สองจับสึกทันที และช่วยดูแลพฤติกรรมของประชาชนบ้านใกล้เรือนเคียง โดยกิจกรรมที่ดำเนินการ ได้แก่ การอบรมให้ความรู้เรื่องยาเสพติด รองลงมาคือ การแนะนำตักเตือนผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดให้ลดพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด การจัดกิจกรรมรณรงค์การป้องกันยาเสพติดในชุมชน การแจ้งข้อมูลยาเสพติดให้กับผู้นำท้องถิ่น/กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน และการแจ้งตำรวจและผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด เพื่อดำเนินการตามกฎหมาย ซึ่งเป็นมาตรการที่วัด และชุมชนทั้งสามจังหวัดใช้ในการเฝ้าระวังการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในลักษณะจากความนุ่มนวลไปสู่ความเข้มข้นในทางปฏิบัติ

ในกรณีที่พบว่าพระภิกษุ-สามเณร มีการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดคณะสงฆ์และชุมชนในพื้นที่ได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) แนะนำตักเตือนเพื่อให้ลดพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง คิดเป็นร้อยละ 61.1 ($\bar{X}$ = .69, S.D. = .93) 2) แจ้งข้อมูลให้กับเจ้าอาวาส/ผู้นำท้องถิ่น/กำนัน/ผู้ใหญ่บ้านคิดเป็นร้อยละ 57.5 ($\bar{X}$ = .65, S.D. = .93) 3) แจ้งตำรวจและผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกฎหมาย คิดเป็นร้อยละ 24.2 ($\bar{X}$ = .32, S.D. = .93) และ 4) การดำเนินการอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 4.7 ($\bar{X}$ = .13 , S.D. = .87) ได้แก่ การปลุกจิตสำนึกโดยใช้หลักธรรม การแนะนำให้ลด ละ เลิกและเข้ารับการบำบัด การไม่รับเข้าพักอาศัยในวัด การตักเตือนจากเบาไปหนัก /ทำทัณฑ์บนไว้หากทำผิดซ้ำอีกจับสึก แจ้งคณะสงฆ์ผู้ปกครองในเขตปกครองนั้นๆ ให้ทราบ และการปล่อยไปตามกรรม จากการดำเนินการดังกล่าวจะเห็นว่าเป็นมาตรการทางสังคมจากเบาไปหาหนัก

2. การพัฒนาชุดความรู้และมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1 ในระดับจังหวัด มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำเนินการตามมติของมหาเถรสมาคม ดังนี้ 1) การป้องกันปัญหายาเสพติด ดำเนินการโดย (1) การออกคำสั่งห้ามพระภิกษุ-สามเณรเสพยาเสพติดตามมติในปี 2521 (2) การป้องกันภัยยาเสพติดตามมติที่ 321/2544 (3) การให้ตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบทตามมติที่ 08/2562 (4) การจัดโครงการป้องกันภัยยาเสพติด ตามมติมหาเถรสมาคมที่ 321/2544 (5) การให้รายงานผลการดำเนินการป้องกันยาเสพติด 2) การแก้ไขปัญหายาเสพติด ดำเนินการโดย (1) การให้วัดเป็นศูนย์สงเคราะห์และฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดตามมติที่ 19/2544 (2) การจัดทำ “ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ” ตามมติที่ 685/2560 (3) การตั้งคณะกรรมการกำกับติดตามและการลงนาม MOU การดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด 3) การรณรงค์และติดตามปัญหายาเสพติด ดำเนินการโดย (1) การจัดโครงการถวายความรู้ยาเสพติดแด่พระสงฆ์ตามมติที่ 468/2549 (2) การรณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในประชาชนตามมติที่ 508/2545 (3) การส่งเสริมการบรรพชาอุปสมบทเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ดังข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบางส่วน ดังนี้

มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น

“...คณะสงฆ์ไม่มีมาตรการเป็นของตนเอง หากแต่นำคำสั่งของมหาเถรสมาคม หรือนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของคณะสงฆ์ และวัด ซึ่งการป้องกันปัญหายาเสพติดถือเป็นหน้าที่ของสงฆ์ด้วย ในจังหวัดขอนแก่นที่เห็นเป็นรูปธรรมได้แก่ วัดพุทธเกษม อำเภอน้ำพอง ที่รับเด็กเร่ร่อนกำพร้า ติดยาเสพติด มาบำบัด จนเกิดเป็นโรงเรียน และวิทยาลัย โดยใช้หลักพุทธศาสนาในการอบรมสั่งสอน....”(พระเทพวิสุทธิคุณ, การสัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2564)

“.... มจร วิทยาเขตขอนแก่น ได้ให้ความสำคัญในด้านการป้องกันและเสริมสร้างความเข้มแข็งเพื่อไม่ให้ปัญหาด้านยาเสพติดขึ้น จึงได้เชื่อมโยงโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีแก่นิสิต เช่น กิจกรรมโฮมรูม บูรณาการกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา โครงการนิสิตจิตอาสา กิจกรรมเทศนาธรรมประจำวันพระ ความร่วมมือทางวิชาการภาคีหลักร่วมขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติสู่การปฏิบัติ อบรมถวายความรู้พระคิลานุปัฏฐากจังหวัดขอนแก่น โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนต้านยาเสพติด โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข ฯลฯ เป็นต้น” (พระโสภณพัฒนบัณฑิต, การสัมภาษณ์, 14 ธันวาคม 2564)

มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย

“... ในส่วนของคณะสงฆ์เองมีการเฝ้าระวังยาเสพติดในพระเณร เช่น บุหรี่ อย่างจริงจังทุกครั้งที่มีการประชุมประจำเดือน จะเน้นย้ำเรื่องการสูบบุหรี่ การขับรถของพระให้มีความสำรวมระวัง

เพื่อรักษาภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสานมองว่าไม่งาม...."

".....อัตลักษณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดหนองคายในเรื่องการป้องกันปัญหายาเสพติดคือ One Speech One Voice หมายถึงความร่วมมือ ร่วมใจ มองปัญหาเป็นเรื่องเดียวกันที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน/ใช้กระบวนการสรรหาผู้ที่เหมาะสมในการดำรงตำแหน่งในคณะปกครอง....." (พระศรีวชิรโมลี, การสัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2564)

".....ในส่วนของ มจร.หนองคายมองเห็นความทุกข์ยากของพระนิสิต ซึ่งมจร.มีบทบาทหน้าที่สำคัญด้านการศึกษาทั้งมิติทางกายภาพ /ตัวบุคคล/ตัวนิสิต โดยมีนโยบายหลักในการพัฒนาวิทยาเขตหนองคายที่สอดคล้องกับแนวคิดของอธิการบดี ได้แก่ ศูนย์กลางความรู้ (Knowledge Center) ศูนย์กลางการพัฒนาบุคลากร (Meditation Center) ศูนย์กลางกายภาพเชิงพื้นที่ (Green Center) และ ศูนย์กลางการดูแลสุขภาวะ (Health Center) ซึ่งการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดอยู่ในนโยบายการพัฒนาข้อนี้ ทั้งนี้มีการคัดกรองสารเสพติดเบื้องต้นในวัดที่พระนิสิตสังกัดอยู่ รวมทั้งพระนิสิตทั้งหมดจาก สปป.ลาวที่เข้ามาพักอาศัยในวัดอาณาเขตของคณะสงฆ์จังหวัดหนองคายด้วย " (พระศรีญาณวงศ์, การสัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2564)

มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์

"....มีการคัดกรองคนที่เข้ามาบวชจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งก่อนจะมีมติของมหาเถรสมาคมออกมานั้น ทางคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ได้ชำระสะสางหมดแล้ว โดยในกรณีที่มีประวัติต้องคดีอาญามาก่อนไม่ให้โอกาสและจับสึกโดยพระอุปัชฌาย์....."

"...มาตรการในการป้องกันไม่ได้กำหนดเอง แต่มีมาตรการของมหาเถรสมาคมกำหนดไว้ ส่วนการแก้ไขที่พบเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ 1) หากพบกรณีเล็ดลอดเข้ามาบวชในลักษณะบวชจากจังหวัดหนึ่งแล้วมาช่วยงานอีกจังหวัดหนึ่งหรือมาที่จังหวัดสุรินทร์ จะประสานให้ข้อมูลกับตำรวจ/สายตรวจ แล้วแจ้งอุปัชฌาย์ให้จับสึก 2) ตำรวจจับมา คณะสงฆ์จะให้สึก ซึ่งส่วนใหญ่จะพบจำพวกสุรา ถ้าเมารบกวนชาวบ้าน แล้วตำรวจจับมาให้สึก แต่หากเสพยาเสพติด ไม่ให้โอกาสเลยจับสึกทันที...." (พระราชวิมลโมลี, การสัมภาษณ์, 23 กันยายน 2564)

"....สำหรับนโยบายในการป้องกันยาเสพติดที่เป็นนโยบายเฉพาะสำหรับ มจร.สุรินทร์ไม่มีและไม่ได้กำหนดเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรโดยตรงแต่ มจร.สุรินทร์เป็นวิทยาเขตหนึ่งของมจร.วังน้อย ได้ยึดแนวทางที่ มจร.วังน้อยได้ทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับสถาบันต่างๆ เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2558 เรื่อง"การดำเนินงานด้านการสร้างภูมิคุ้มกันและป้องกันยาเสพติดกลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา ตามยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ปี 2558 โดยมุ่งผนึกกำลังดูแลเยาวชน เน้นการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เข้มแข็ง จริงจัง ต่อเนื่อง ซึ่งจะพุ่งเป้าไปที่การเสริมสร้างความสามารถของสมองในการบริหารจัดการชีวิต : Executive Functions หรือ EFs ในเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างพื้นฐาน

การมีภูมิคุ้มกันยาเสพติดที่เข้มแข็ง ....ซึ่งมจร.สุรินทร์ก็ได้นำนโยบาย/มาตรการดังกล่าวมาข้างต้นมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขยาเสพติดในสถานศึกษา...” (ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การสัมภาษณ์, 30 กันยายน 2564)

2.2 ในระดับวัดและชุมชน มีการเฝ้าระวังเพื่อป้องกันเรื่องยาเสพติด โดยดำเนินการดังนี้ 1) ใช้การคัดกรองแยกกลุ่มเป้าหมายในชุมชน 2) การคัดกรองและตรวจสอบประวัติผู้ขอบวช/ผู้ที่ขอจำพรรษาที่วัด 3) วัดเป็นศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน/เป็นศูนย์เครือข่าย/รับรู้ข้อมูล/แจ้งเบาะแส/เป็นศูนย์อบรมความรู้ ยาเสพติดแก่กลุ่มเป้าหมาย 4) จัดทำโครงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม/สร้างจิตสำนึก/ทัศนคติที่ดีในการดำเนินชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมายทุกระดับ 5) ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารแก่ชุมชน และ 6) มีเครือข่ายภาคประชาชนทำหน้าที่เฝ้าระวังภัยยาเสพติดให้ข้อมูลแก่ผู้นำชุมชน/พระสงฆ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลแปลกหน้าที่เข้ามาในชุมชน/วัด

2.3 การพัฒนากิจกรรม หรือ โครงการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) การพัฒนากิจกรรมของวัดที่เป็นเกจิอาจารย์เพื่อสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นต่อผู้เข้ารับการบำบัดซึ่งไม่เปิดเผยรายละเอียดของวิธีการต่อสาธารณชน 2) การพัฒนากิจกรรมผ่านทักษะการเผยแผ่ศาสนาของพระธรรมทูตในพื้นที่ต่างๆ 3) ใช้วิธีการดึงชุมชนร่วมพัฒนาโดยใช้ธรรมาวุธเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ 4) พัฒนากิจกรรมโดยใช้กระบวนการของวงจรเดมมิ่ง (PDCA) เน้นการทำงานเป็นทีมมีความเชื่อมโยงระหว่างคณะสงฆ์และสถาบันการศึกษา โดยสร้างตัวแบบที่ดีในองค์กร 5) การซักฟอกจิตวิญญาณด้วยการทำสมถกัมมัฏฐาน/วิปัสสนากัมมัฏฐาน และ 6) การนำผลการวิจัยในโครงการงดเหล้าเผาบุหรี่มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน หรือการอบรมเยาวชน ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา

3. การเสริมสร้างกระบวนการและเครือข่ายทางสังคมในการป้องกันและแก้ไขยาเสพติดของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น ดำเนินการโดย 1) การประชุมประจำเดือน/ประจำปีตามข้อกำหนดของมหาเถรสมาคมอย่างสม่ำเสมอเพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ 2) เจ้าคณะจังหวัดเสริมพลังอำนาจ (empowerment) การทำหน้าที่ของเจ้าคณะปกครองตามลำดับขั้นตอนการทำงานโดยไม่เข้าไปแทรกแซงการบริหารจัดการงานใดๆ และ 3) ส่งเสริมสนับสนุนการทำงานโครงการวัดประชารัฐสร้างสุขและโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้าเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการป้องกันปัญหายาเสพติดอย่างครอบคลุมทุกมิติ คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย ดำเนินการโดย 1) ริเริ่มโครงการปฏิบัติธรรมละลายพฤติกรรม หรือโครงการบำบัดรักษาพระสงฆ์ติดยาเสพติดเป็นจังหวัดแรกและเป็นต้นแบบการดำเนินงานการตรวจสุขภาพพระสงฆ์เพื่อคัดกรองสารเสพติดก่อนขยายผลไปสู่จังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทย และ 2) ตั้งใจพัฒนาหมู่บ้านรักษาศีลห้าให้เป็นต้นแบบในการพัฒนาหมู่บ้านเช่นเดียวกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านรักษาศีลห้า ชุมชนคุณธรรมเพื่อให้ประชาชนไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยา

เสพติดเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดด้วยหลักพุทธธรรม และคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ ดำเนินการโดย 1) คณะสงฆ์ทำงานตามมติของมหาเถรสมาคมที่เคยมีมติ 3 ครั้ง (ครั้งที่ 1 ให้เจ้าคณะผู้ปกครองและเจ้าอาวาสให้ความร่วมมือกับทางราชการในการป้องกันภัยยาเสพติดให้โทษ ครั้งที่ 2 เห็นชอบให้วัดเป็นศูนย์สงเคราะห์และฟื้นฟูสมรรถภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ครั้งที่ 3 แต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานศูนย์สงเคราะห์และฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด) 2) สนับสนุนบุคลากรในสถาบันการศึกษาไปเป็นกรรมการร่วมกำหนดนโยบายในโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้า และโครงการวัดประชารัฐสร้างสุข และ 3) มีการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างคณะสงฆ์และสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น

การเสริมสร้างเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีแนวคิดและอุดมการณ์ในการทำงาน ดังนี้ 1) คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น การทำงานแบบจิตอาสาของพระคือทำงานอย่างเต็มที่โดยไม่มีงบประมาณ/ไม่มีค่าตอบแทนในการทำงานใดๆ 2) คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย ไม่ทิ้งกัน ช่วยเหลือกัน โดยมีญาติโยมเป็นผู้เฝ้าสังเกตการณ์พฤติกรรมให้ของพระในพื้นที่และให้ข้อมูลย้อนกลับแก่คณะสงฆ์ และการทำงานร่วมกันแบบภาคีเครือข่ายด้วยความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน 3) คณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ ทำงานแบบจิตอาสาในการบำบัดรักษายาเสพติด และทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยมุ่งประโยชน์สุขของสังคมเป็นที่ตั้ง

ปัญหาและอุปสรรคในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น หนองคาย และสุรินทร์ พบว่ายังมีอุปสรรคที่สำคัญหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปประเด็นหลักได้ดังนี้ 1) จังหวัดขอนแก่น ขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของพระสงฆ์อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ พระสงฆ์ที่มีอายุมาก ขาดความรู้และทักษะในการสื่อสารหรือให้ความรู้ด้านยาเสพติดในพื้นที่ แตกต่างจากพระธรรมทูตที่มีบทบาทเชิงรุก และขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรในพื้นที่ ทำให้การขับเคลื่อนงานไม่เต็มศักยภาพ 2) จังหวัดหนองคาย วัดบางแห่งปฏิเสธการมีส่วนร่วมในโครงการ ส่งผลให้การดำเนินงานไม่ครอบคลุม พระสงฆ์บางรูปไม่ให้ความร่วมมือหรือไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าอาวาส ผู้นำภาครัฐบางส่วนไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของโครงการบำบัดแบบธรรมะ เห็นว่าควรใช้มาตรการทางกฎหมายที่เด็ดขาดมากกว่าแนวทางการเยียวยา มีการปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ ทำให้การวางแผนขาดประสิทธิภาพ การประชาสัมพันธ์เชิงบวกและการสื่อสารภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ยังไม่ชัดเจน และขาดความชัดเจนในแนวนโยบายจากมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับสถานภาพของพระสงฆ์ที่เข้ารับการบำบัด ว่าควรดำรงสถานภาพเป็นพระหรือสึกเป็นฆราวาส และ 3) จังหวัดสุรินทร์ พระวินยาธิการในแต่ละตำบลยังไม่มีอำนาจเต็มในการจัดการปัญหา เนื่องจากบางกรณีต้องได้รับการอนุมัติจากพระอุปัชฌาย์ และความไม่ชัดเจนในการประสานงานระหว่างฝ่ายบ้านเมืองกับคณะสงฆ์ ส่งผลให้การปฏิบัติงานขาดเอกภาพ ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาโครงสร้างการ

สนับสนุน งบประมาณ กลไกการประสานงาน และการสื่อสารระหว่างคณะสงฆ์กับหน่วยงานภายนอกให้มีความชัดเจน เป็นระบบ และยืดหยุ่นต่อบริบทพื้นที่ เพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่พระสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การรับรู้ การเฝ้าระวัง และพฤติกรรมการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการเทศนาธรรมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก การนำความรู้จากหน่วยงานทางด้านสาธารณสุขและฝ่ายบ้านเมืองมาให้ความรู้แก่พระในวัด การเน้นย้ำให้ใช้หลักศีลห้าเป็นแนวทางปฏิบัติแก่พระสงฆ์และประชาชน การอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนในโครงการต่างๆขององค์กรภาครัฐ/เอกชน การกำหนดนโยบายเชิงปฏิบัติการในโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้า /โครงการวัดประชารัฐสร้างสุข ดำเนินการตามกระบวนการกำแพงเมือง 5 ชั้น การส่งเสริมสนับสนุนศักยภาพของพระสงฆ์/พระนิสิตในการทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ประชาชนในโครงการพระ อสว.079 และพระคิลานุปัฏฐาก การส่งเสริมสนับสนุนศักยภาพของพระสงฆ์/พระนิสิตในการทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ประชาชน การบูรณาการในรายวิชาที่เกี่ยวข้องในมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อให้ความรู้แก่พระนิสิต และการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสุขภาวะแก่ประชาชน สอดคล้องกับการศึกษาของพระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อบอุ่น) (2563) ที่พบว่าคณะสงฆ์ใช้หลักการ “หลักทางธรรมนำทางโลก”ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 การให้ความรู้และความเข้าใจเรื่องยาเสพติดแก่ประชาชน การส่งเสริมการกีฬาและวัฒนธรรมเพื่อป้องกันปัญหายาเสพติด โครงการหมู่บ้านสีขาว เป็นต้น

2. การพัฒนาชุดความรู้และมาตรการป้องกันและแก้ไขยาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การพัฒนากิจกรรมหรือโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยการพัฒนากิจกรรมของวัดที่เป็นเกจิอาจารย์เพื่อสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นต่อผู้เข้ารับการบำบัดซึ่งไม่เปิดเผยรายละเอียดของวิธีการต่อสาธารณชน การพัฒนากิจกรรมผ่านทักษะการเผยแผ่ศาสนาของพระธรรมฑูตในพื้นที่ต่างๆ ใช้วิธีการดึงชุมชนร่วมพัฒนาโดยใช้ธรรมาวุธเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ เช่น หมู่บ้านรักษาศีล 5 ใช้กระบวนการของวงจรเดมมิ่ง (PDCA) เน้นการทำงานเป็นทีมมีความเชื่อมโยงระหว่างคณะสงฆ์และสถาบันการศึกษา โดยสร้างตัวแบบที่ดีในองค์กร การซักฟอกจิตวิญญาณด้วยการทำสมถกัมมัฏฐาน/วิปัสสนากัมมัฏฐาน และการนำผลการวิจัยในโครงการงดเหล้าเผาบุหรี่มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน หรือการอบรมเยาวชน ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา สอดคล้องกับการศึกษาของสุรพล พรหมกุล และคณะ (2561) ที่พบว่า พระสังฆพัฒนามี 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ทำหน้าที่

ป้องกันยาเสพติดด้วยวิธีการการบรรยาย และกลุ่มทำหน้าที่แก้ไขปัญหายาเสพติดด้วยวิธีการเวชบำบัด โดยใช้ยาสมุนไพร โดยพระสังฆพัฒนามีบทบาทในการสร้างชุมชนคุณธรรมเป็นหลักผ่านการเป็นวิทยากร โครงการอบรม การรณรงค์ให้เยาวชนและประชาชนในชุมชนร่วมกิจกรรมด้วยการปฏิญาณตนในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญของชาติ รวมถึงการนำผู้ติดยาเสพติดทำกายบำบัด จิตบำบัด เวชบำบัด และอาชีวบำบัด โดยมีการจัดการความรู้จากการประมวลองค์ความรู้ ข้อมูลสารสนเทศ ความคิด การกระทำ ประสบการณ์ของตัวบุคคล แล้วนำมาสร้างองค์ความรู้พัฒนาเป็นนวัตกรรมแล้วจัดเก็บ เป็นคลังความรู้ของแต่ละรูป จากนั้นจึงมีการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน แบ่งปัน สื่อสารถึงกันอย่างทั่วถึงผ่านการประชุม /การจัดกิจกรรม ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค แล้วสรุปรายงานต่อคณะสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาของพระกาญจนะ ธมฺมธโร (2556) ที่พบว่า หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ได้มีวิธีการแก้ปัญหายาเสพติดด้วยวิธีการต่างๆ โดยภาครัฐ ได้กำหนดกรอบแนวทางการแก้ปัญหาด้วยการเฝ้าระวังสารตั้งต้นเป็นวัตถุดิบในการผลิตยาเสพติด สกัดกั้นยาเสพติดตามแนวชายแดน ป้องปรามไม่ให้กระทำผิด การบำบัดยา มีความเด็ดขาดภายใต้กรอบกฎหมาย ภาคเอกชนได้ใช้วิธีการลดความต้องการยาเสพติดด้วย วิธีการทางกฎหมาย วิธีการทางสุขภาพอนามัยและวิธีการทางสังคม และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ได้แก้ปัญหายาเสพติดด้วยการปลูกจิตสำนึก คือ มองกว้าง คิดไกลและใฝ่สูง

3. การเสริมสร้างกระบวนการและเครือข่ายทางสังคมในการป้องกันและแก้ไขยาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยวิธีการให้ความรู้และความเข้าใจในการดำเนินงานของคณะสงฆ์และความรู้เกี่ยวกับโทษภัยของยาเสพติด การดำเนินการตามนโยบายของมหาเถรสมาคมและกิจการคณะสงฆ์ การส่งเสริมการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้า และโครงการวัดประชารัฐสร้างสุข การพัฒนากิจกรรมของหน่วยอบรมประชาชนระดับอำเภอ/ตำบล และการสร้างความร่วมมือกับภาครัฐ/เอกชน/รัฐวิสาหกิจ/ชุมชนในพื้นที่ ทั้งนี้ มีแนวคิดและอุดมการณ์ในการทำงาน คือ ทำงานอย่างเต็มที่โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ การทำงานร่วมกันแบบภาคีเครือข่ายด้วยความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน ทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยมุ่งประโยชน์สุขของสังคมเป็นที่ตั้ง ใช้กิจกรรมการบำบัดรักษายาเสพติดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและเครือข่าย และ คณะสงฆ์ดูแลซึ่งกันและกัน/ไม่ทิ้งกัน ช่วยเหลือกัน

จากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น มีความสอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559) ที่พบว่า สังคมในกลุ่มประเทศอาเซียน มีลักษณะของสังคมจิตอาสา โดยมีการให้ความหมาย “จิตอาสา” ที่แตกต่างกันใน ไทย ลาว พม่า เวียดนามและกัมพูชา แต่มีบริบททางสังคมและ วัฒนธรรม ศาสนาและประวัติศาสตร์ เป็นพื้นฐานร่วมกันในการปลูกฝังและบ่มเพาะให้เกิดจิตอาสาแก่สมาชิกในสังคม เช่น จิตอาสาในพม่า คือการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากปัญหา ความทุกข์ ความยากลำบาก เป็นการกระทำบนพื้นฐานของการทำความดี ความมีเมตตา หรือทำให้ผู้กระทำมีความสุข และเป็นการกระทำโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จิตอาสาในเวียดนาม คือการสร้างชาติ มุ่งเน้นเสียสละเพื่อส่วนรวม

ความซื่อสัตย์ การกตัญญูรู้คุณ มีมนุษยธรรม จิตอาสาในกัมพูชา คือการทำงานที่ดีมีคุณธรรม ทำด้วยใจของคนที่มีความรักและมีจิตเป็นกุศลที่อยู่ภายในตัวบุคคลนั้น ทำโดยไม่คำนึงถึงเงิน มีคำมั่นสัญญาที่แน่วแน่ มีความเข้มแข็งและมีความรับผิดชอบสูง จิตอาสาในประเทศไทย คือการให้ทานที่ทำให้เกิดความสุขทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ จิตที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณา ปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ อยากให้เขาพ้นทุกข์โดยไม่หวังประโยชน์สุขหรือผลตอบแทนให้แก่ตัวเอง อาจกล่าวได้ว่า ความหมายของ “จิตอาสา” มีมิติในทางธรรม คือการให้ที่เกิดจากความเมตตากรุณา การคิดถึงประโยชน์สุขของผู้อื่น เป็นการลดละตัวตน เป็นการปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งในมิติศาสนา

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1.1 มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรออกคำสั่ง มติ หรือระเบียบข้อบังคับ เพื่อขับเคลื่อนแนวนโยบายการเฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่คณะสงฆ์ โดยอิงหลักการ “ธรรมะนำทางโลก” และแนวปฏิบัติ “กำแพงธรรม 3 ชั้น” เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่เชิงนโยบายอย่างชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติการ

2.1 คณะสงฆ์ระดับจังหวัด ควรนำแนวทาง “กำแพงเมือง 5 ชั้น” มาใช้ในการกำกับดูแลตรวจตรา ส่งเสริม และสนับสนุนวัดในพื้นที่ให้ดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยประสานกับหน่วยงานภาครัฐในจังหวัด

2.2 คณะสงฆ์ระดับวัดและชุมชน ควรดำเนินการตามแนวทาง “กำแพงวัด 5 ชั้น” เพื่อเน้นการป้องกัน เฝ้าระวัง และแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างต่อเนื่อง โดยมีบทบาทเชิงรุกผ่านกิจกรรมทางธรรมะและการสร้างความร่วมมือกับชุมชนรอบวัด

3. ข้อเสนอแนะต่อภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.1 ควรจัดการบรรยายให้ความรู้เรื่องยาเสพติดแก่พระสงฆ์และประชาชนอย่างต่อเนื่อง

3.2 ควรส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมเชิงป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในวัดและชุมชน

3.3 ควรบูรณาการโครงการของภาครัฐกับโครงการของคณะสงฆ์ เช่น โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5, วัดประชารัฐสร้างสุข, และพระคิลานุปัฏฐากวัดส่งเสริมสุขภาพ

3.4 ควรจัดทำ MOU และประสานงานร่วมกับสถานีตำรวจ โรงพยาบาล และหน่วยงานรัฐในพื้นที่ เพื่อดูแลและเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดในวัดและชุมชน

3.5 ควรส่งเสริมการตรวจสุขภาพและคัดกรองพระสงฆ์ร่วมกับภาครัฐและเอกชน

3.6 ควรดำเนินการสุ่มตรวจและบำบัดผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดโดยใช้แนวทางการสื่อสารต่อ

สังคมอย่างระมัดระวังและสร้างสรรค์ เพื่อไม่ให้กระทบภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

3.7 ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) ในการเฝ้าระวังวัดและชุมชนร่วมกับภาครัฐอย่างยั่งยืน

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เกี่ยวกับประสิทธิภาพประสิทธิผลการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของชุมชนในโครงการหมู่บ้านรักษาศีลห้า และโครงการวัดประชารัฐสร้างสุขของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเป้าหมายในการศึกษาวิจัย คือ สร้างการรับรู้ ความตระหนัก การเฝ้าระวัง พัฒนามาตรการและกระบวนการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ วัด และชุมชน ทั้งในระดับนโยบายและพื้นที่ต้นแบบจำนวน 3 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เหมาะสม จากการวิจัยได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการบริหารเครือข่ายองค์กรวิชาการสารเสพติด. (2567). *การสังเคราะห์สถานการณ์ยาเสพติดในประเทศไทย พ.ศ. 2567.* (รายงานการวิจัย). นครราชสีมา: กองทุนป้องกัน ปราบปรามและแก้ไขปัญหายาเสพติด สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยา เสพติด (ป.ป.ส.) กระทรวงยุติธรรม.

พระกาญจนะ ธมฺมธโร. (2556). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อใช้แก้ปัญหายาเสพติดในสังคมไทยยุคปัจจุบัน.* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อบอุ่น). (2563). *การพัฒนารูปแบบและกระบวนการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์: กรณีศึกษาพื้นที่ต้นแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของพระสงฆ์ 8 จังหวัด*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2563). *การสร้างเครือข่ายการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของคณะสงฆ์ไทย*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มติมหาเถรสมาคม. (2561). *มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 20/2561 มติที่ 445/2561 เรื่อง รายงานการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในวัด.* เข้าถึงได้จาก https://www.mahathera.org/index.php?url=mati&id=8428

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2559). *คุณธรรมในอาเซียน: จิตอาสาในอาเซียนภาคพื้นทวีป กรณีศึกษา: ประเทศไทย ลาว พม่า เวียดนาม กัมพูชา*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2567). *นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการป้องกัน ปราบปราม และแก้ไขปัญหายาเสพติด (พ.ศ. 2566-2570).* กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด.

สุรพล พรมกุล และคณะ. (2561). *การจัดการความรู้การป้องกันยาเสพติดของพระสงฆ์กลุ่มสังฆพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ASEAN-NARCO. (2023). *ASEAN Drug Monitoring Report 2023*. Bangkok: ASEAN Narcotics Cooperation Center.

UNODC. (2022). *World Drug Report 2022: Cocaine and Its Derivatives*. United Nations Publications.

UNODC. (2024). *World Drug Report 2024*. United Nations Publications.

ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง นาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น*

The Effects of the STAD Cooperative Learning Technique towards Learning Achievement in Thai Dance Vocabulary and Ramwong Dance of Secondary School Student

พิมพิกา มหามาตย์, เกวลิน ขจรรัตนวัฒน์, สิทธินนท์ บุญสวยขวัญ, ฉัตรดนัย วาระสิทธิ์,
ธรรมรัตน์ เงินยอดรัก, นภสร นิพิวรรณ์, ปฐมาวดี ธิมาทาน, ภานรินทร์ สุขาบูรณ์ และอันนา มามาก
Pimpika Mahamart, Kewalin Khachonrattawat, Sittinon Boonsuaykhan, Chatdanai warasit,
Thammarat Ngenyodrak, Napasorn Nipiwan, Pathamawadee Thimathan,
Panarin Sukaboon and Anna mamak
วิทยาลัยนาฏศิลป สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, ประเทศไทย
The college of dramatic arts, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Pimpika.m@cda.bpi.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD กับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ เรื่องนาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐานเพลงงามแสงเดือน และเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนราชินีบูรณะ จำนวน 76 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองที่ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD จำนวน 36 คน และกลุ่มควบคุมที่ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบปกติ จำนวน 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD เรื่อง นาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือน และเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ 2) แผนการจัดการเรียนรู้แบบปกติ เรื่อง นาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือนและเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์

*ได้รับบทความ: 21 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 27 มิถุนายน 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 30 มิถุนายน 2568
Received: February 21, 2025; Revised: June 27, 2025; Accepted: June 30, 2025

ทางการเรียน เรื่อง นาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือนและเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ จำนวน 30 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ด้วยสถิติทดสอบทีแบบสองกลุ่มอิสระต่อกัน (T-Test Independent)

ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลอง (M = 23.64, S.D. = 2.76) สูงกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มควบคุม (M = 21.73, S.D. = 2.91) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD; ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน; รำวงมาตรฐาน; นาฏยศัพท์

Abstract

The objective of this research is to compare the academic achievement of students using cooperative learning through the STAD technique with those using traditional learning methods. The sample consists of 76 first-year high school students from Rachinee Buranas School in the first semester of the 2024 academic year. The participants were divided into two groups: the experimental group, which employed the STAD cooperative learning technique with 36 students, and the control group, which used traditional learning methods with 40 students. The tools used in the experiment included: 1) A cooperative learning Plan using the STAD technique on the topic of Thai dance vocabulary and Ramwong dance, featuring the songs “Ngaam Saeng Duean” and “Duang Jan Thang Pheng”, 2) A traditional learning Plan on the same topics and songs, 3) An achievement test consisting of 30 questions on Thai dance vocabulary and Ramwong dance. Data analysis involved calculating the mean and standard deviation, and comparing the post-learning achievement scores between the experimental and control groups using an independent samples t-test.

The research findings indicated that: the average achievement score of the experimental group (M = 23.64, S.D. = 2.76) was significantly higher than that of the control group (M = 21.73, S.D. = 2.91) was to t-test independent at the .05 level.

Keywords: STAD Cooperative Learning Technique; Learning Achievement; Standard Ramwong Dance; Dance Vocabulary

1. บทนำ

นาฏศิลป์ไทยเป็นมรดกวัฒนธรรมประจำชาติที่มีมายาวนานผ่านการสั่งสมและถ่ายจากบูรพาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญ รวมทั้งสอดแทรกภูมิปัญญาอันทรงคุณของค่าชาติจนสามารถแสดงให้เห็นถึงความงดงามผ่านการร่ายรำตามจังหวะและทำนองช่วยให้ผู้ชมได้รื่นเริงใจ สนุกสนาน อิ่มเอมกับสุนทรียรสและเกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับการแสดง นอกจากนี้นาฏศิลป์ไทยยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทย สอดแทรกเข้ากับชีวิตคนไทยผ่านความเชื่อ พิธีกรรม ศีลธรรมและการศึกษา (พิมพ์พรลภัส ลักษณะวิเชียร และพิชญาภา ยวงสร้อย, 2562, หน้า 67-82)

การเรียนนาฏศิลป์ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ เนื่องจากต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและความแม่นยำในการรำ โดยการใช้ทุกส่วนของร่างกายให้สัมพันธ์กันตั้งแต่ส่วนศีรษะ ส่วนลำตัว ส่วนแขน และส่วนเท้า ฉะนั้นนักเรียนจะต้องอาศัยการจดจำที่แม่นยำจากครูผู้เชี่ยวชาญเพื่อสืบทอดและถ่ายทอดได้อย่างถูกต้องตามจารีตของนาฏศิลป์ไทย

ในอดีตการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยเกิดขึ้นในพระราชวัง มีการฝึกหัดนาฏศิลป์ไทยให้กับข้าหลวงและข้าราชบริพาลต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องราชูปโภค เมื่อประเทศไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัยวิชานาฏศิลป์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่นำมาใช้ในการฝึกหัดกุลบุตร กุลธิดา ให้มีบุคลิกภาพที่ดี มีความเป็นผู้นำ และมีระเบียบ มีวินัย อันจะเป็นกำลังหลักของบ้านเมืองในการพัฒนาชาติ (ภาณุรัชต์ บุญส่ง, 2560, หน้า 107-116)

ในปัจจุบันนี้นาฏศิลป์ไทยมิได้มีวัตถุประสงค์ที่นำมาใช้ในการฟ้อนรำ บวงสรวง หรือเป็นเครื่องราชูปโภคสำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่นาฏศิลป์ยังถูกบรรจุไว้ในการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังจะเห็นได้จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ได้จัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ขึ้น และได้กำหนดให้วิชานาฏศิลป์เป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะประกอบด้วย 3 สาระ ได้แก่ สาระที่ 1 ทัศนศิลป์ สาระที่ 2 ดนตรี และสาระที่ 3 นาฏศิลป์ โดยการเรียนนาฏศิลป์มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบนาฏศิลป์ แสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ ใช้ศัพท์เบื้องต้นทางนาฏศิลป์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึกความคิดอย่างอิสระ สร้างสรรค์การเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ ประยุกต์ใช้นาฏศิลป์ในชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

การศึกษาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนจากการเน้นครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Center) ไปเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Children Center) ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาทางการศึกษาที่เปลี่ยนไปจากเดิมคือนิรันตรนิยม (Perennialism) ที่มุ่งเน้นการสอนให้นักเรียนจดจำโดยครูเป็นผู้ควบคุมดูแล โดยหลักปรัชญานิรันตรนิยมนี้ จะขัดแย้งกับหลักจิตวิทยาพัฒนาการในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล อีกทั้งปรัชญากลุ่มนี้ให้

ความสำคัญที่ตัวครูมากกว่านักเรียน ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไปฐานความคิดก็เปลี่ยนตามไปด้วย ปรัชญาการศึกษาจึงได้เปลี่ยนแปลงมาเป็น พิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นบุคคลที่มีทักษะพร้อมที่ปฏิบัติงานหรือเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติได้ ครูจึงเป็นผู้นำทางคอยชี้แนะในการทดลองและวิจัยของนักเรียน เน้นว่านักเรียนควรเข้าใจและตระหนักในตนเอง (Self-realization) เป็นการสอนที่เป็นแบบ Children Center (ภาณุรัชต์ บุญส่ง, 2560, หน้า 107-116)

ปัจจุบันการเรียนนาฏศิลป์ไม่ได้รับความสนใจจากนักเรียนมาก โดยเฉพาะความรู้ความเข้าใจเรื่องของการจับจังหวะของการทำนองเพลง ซึ่งส่งผลต่อการนำไปสู่ปฏิบัติท่ารำที่ถูกต้องทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชานาฏศิลป์มีเกณฑ์ต่ำกว่าเป้าหมายที่ทางโรงเรียนได้กำหนดไว้คือ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 65 (กรวรรณ แตงทองแท้, การสัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2566)

จากข้อมูลดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะจัดการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชานาฏศิลป์อันจะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน เมื่อนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (เสาวรี ภูบาลชื่น, 2564, หน้า 131-145) และต้องมีลำดับขั้นในการจัดการเรียนรู้ของครูที่จะต้องมีการเรียนทั้งภาคทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติควบคู่กัน จัดลำดับขั้นตอนของการฝึกปฏิบัติจากง่ายไปหายาก รวมถึงพบว่าการที่นักเรียนจะเกิดทักษะได้นั้นจะต้องประกอบไปด้วยการปฏิบัติ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ขั้นเรียนรู้เป็นขั้นที่นักเรียนปฏิบัติไปกับครู โดยครูอธิบายประกอบ ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติเองเป็นขั้นที่นักเรียนฝึกปฏิบัติเองเพื่อให้เกิดความแม่นยำถูกต้อง และขั้นที่ 3 ขั้นหาความชำนาญเป็นขั้นที่นักเรียนลงมือฝึกบ่อยๆ ในลักษณะต่างๆ เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญชำนาญยิ่งขึ้นเป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพ

คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนแบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ที่แบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 4-5 คน โดยให้นักเรียนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน โดยยึดเอาความสำเร็จของกลุ่มเป็นหลัก (ณัฐวรรณ ลาสิทธิ์, 2565) การเริ่มต้นด้วยการจัดเตรียมเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีการแบ่งกลุ่มความสามารถเก่ง ปานกลาง อ่อน คละกันไปเพื่อการจัดกิจกรรมการแข่งขัน เป็นการสร้างแรงจูงใจและไม่ให้ เกิดความเบื่อหน่าย จนผู้เรียนที่อยู่ภายในกลุ่มมีคะแนนพัฒนาการด้วยการช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ประกอบด้วย 5 ขั้น ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นนำเสนอสิ่งที่ต้องเรียน ขั้นที่ 2 ขั้นการทำงานเป็นกลุ่ม ขั้นที่ 3 ขั้นการทดสอบย่อย ขั้นที่ 4 ขั้นคะแนนการพัฒนาการของนักเรียนแต่ละคน และขั้นที่ 5 ขั้นการตระหนักถึงความสำเร็จของกลุ่มและจากการศึกษางานวิจัยเพิ่มเติมของฤทธิพร สอดโสม (2564, หน้า 58-68); รติรัตน์ ไชยกาล, ฐิติชัย รักบำรุง และนคร ละลอกน้ำ (2566, หน้า 28-46); สุนิศา ศรีนุ้ยเพ็ง (2560) และสุพัตรา สุโพธิ์พัฒน์ (2562) ที่ใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ STAD กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา พบว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม และสูงกว่าก่อนเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากเหตุผลข้างต้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำการจัดการเรียนรู้โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชานาฏศิลป์ เรื่องรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือน และเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ เพื่อที่จะพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD กับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ เรื่อง นาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือน และเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบการวิจัยการทดลองที่แท้จริง (True Experimental Desing) แบบมี 2 กลุ่ม แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง 1 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม มีการวัดผล จำนวน 2 ครั้ง คือ วัดผลก่อนการทดลองและหลังการทดลอง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนราชินีบูรณะ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 254 คน และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 76 คน โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการสุ่มโดยการจับฉลาก แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มทดลอง จำนวน 36 คน ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD และกลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน ใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ตัวแปรต้น วิธีการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD และวิธีการจัดการเรียนรู้แบบปกติ และตัวแปรตาม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องนาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือน และเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD เรื่องนาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐานเพลงงามแสงเดือนและเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ จำนวน 6 ชั่วโมง ใช้ระยะเวลาในการทดลองจำนวน 6 สัปดาห์ๆ ละ 1 ชั่วโมง โดยทุกแผนดำเนินการตามเทคนิค STAD โดยมี 5 ขั้นตอนคือ (1) ขั้นนำเสนอสิ่งที่ต้องเรียน เป็นขั้นที่ครูนำเสนอจุดประสงค์ของการเรียน และการนำเข้าสู่บทเรียนในแต่ละครั้ง (2) ขั้นการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการจัดกลุ่มคละความสามารถทางการเรียน เพื่อสร้างการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เพื่อให้เกิดการนับถือตนเองและการยอมรับต่อกัน (3) ขั้นการทดสอบย่อย เป็นการทดสอบนักเรียนเป็นรายบุคคล โดยไม่ให้มีการปรึกษากันขณะทำแบบทดสอบ (4) ขั้นคะแนนการพัฒนาการของนักเรียนแต่ละคน นักเรียนแต่ละคนคิดคะแนนพัฒนาการของตนเอง และพัฒนาความสามารถของตนเองให้ดีกว่าครั้งก่อน และ (5) ขั้นการตระหนักถึงความสำเร็จของกลุ่ม การที่กลุ่มได้รับ

รางวัลก็ต่อเมื่อกลุ่มนั้นได้รับความสำเร็จมากกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งจะตัดสินด้วยคะแนนที่ได้ มาจากการทำแบบทดสอบของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มแล้วนำมาคิดเป็นคะแนนพัฒนาการนำมาเฉลี่ยเป็นคะแนนกลุ่ม ตรวจสอบคุณภาพด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยพบว่ามีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ ซึ่งมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ 2) แผนการจัดการเรียนรู้แบบปกติ เรื่องนาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือนและเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ จำนวน 6 ชั่วโมง ใช้ระยะเวลาจำนวน 6 สัปดาห์ๆ ละ 1 ชั่วโมง และ 3) แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องนาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือนและเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ จำนวน 30 ข้อ มีลักษณะเป็นแบบปรนัยแบบจำนวน 4 ตัวเลือก โดยขอบเขตของเนื้อหาจะครอบคลุมเรื่องนาฏยศัพท์ และรำวงมาตรฐาน เพลงงามแสงเดือนและเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ ตรวจสอบคุณภาพด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยพบว่ามีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) ก่อนการดำเนินการทดลอง ติดต่อขอทำหนังสือถึงผู้อำนวยการที่โรงเรียนราชินีบูรณะ เพื่อขออนุญาตทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่ม 2)ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินงานแก่ครูประจำวิชานาฏศิลป์และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 3) นักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนเรื่องนาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน จำนวน 30 ข้อ 4) คณะผู้วิจัยดำเนินการทดลองกับนักเรียนกลุ่มทดลองด้วยตนเองควบคู่กับครูประจำวิชานาฏศิลป์โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD เป็นเวลา 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 วัน วันละ 50 นาที รวมทั้งสิ้น 6 ครั้ง ติดต่อกันระหว่างวันที่ 15 สิงหาคม - 19 กันยายน 2567 สำหรับกลุ่มควบคุมใช้การจัดการเรียนรู้แบบปกติโดยครูประจำวิชานาฏศิลป์เป็นผู้สอน และ 5) หลังการทดลองให้นักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเรื่องนาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน จำนวน 30 ข้อ และนำคะแนนที่ได้จากการทดสอบไปหาค่าทางสถิติเพื่อทดสอบสมมุติฐานการวิจัย เพื่อนำไปสรุปผลและอภิปรายผลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล เปรียบเทียบความแตกต่างกันของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยการทดสอบทีแบบสองกลุ่มอิสระต่อกัน (T-Test Independent)

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 โรงเรียนราชินีบูรณะ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมด้วยสถิติทดสอบค่าทีแบบสองกลุ่มอิสระต่อกัน (T-Test Independent)

กลุ่ม	n	M	S.D.	df	t	p
กลุ่มทดลอง	36	23.64	2.76	74	2.925	<.005
กลุ่มควบคุม	40	21.73	2.91			

* p <.05

จากตารางพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลอง (M = 23.64, S.D. = 2.76) สูงกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มควบคุม (M = 21.73, S.D. = 2.91) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t = 2.925, Sig. = 0.005)

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า จากการทดลองนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการนำเสนอบทเรียน 2) การจัดกลุ่ม 3) การทดสอบ 4) คะแนนพัฒนาการรายบุคคล 5) การตระหนักถึงความสำเร็จของกลุ่ม ส่งเสริมให้นักเรียนภายในกลุ่มที่คละความสามารถ ต้องทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความคิด มีการสื่อสารและกำหนดเป้าหมายเพื่อความสำเร็จของกลุ่ม ส่งผลให้นักเรียนในกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุม สอดคล้องกับงานวิจัยของสุนิศา ศรีนุยเพ็ง (2560) ที่พบว่าหลังการใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค STAD เรื่องนาฏยศัพท์และภาษาท่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีความก้าวหน้าทางการเรียนร้อยละ 66.90 และสอดคล้องกับสุพัตรา สุโพธิ์พัฒน์ (2562) ที่ทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบการศึกษาทักษะนาฏศิลป์ไทยและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องระบำนพรัตน์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้การจัดการเรียนรู้ทักษะปฏิบัติของเดวีส์ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ STAD กับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองที่เรียนด้วยทักษะปฏิบัติของเดวีส์ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ STAD สูงกว่ากลุ่มควบคุมที่จัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับฤทธิพร สอดโสม (2564, หน้า 58-68) ที่ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจเรื่อง ภาษาท่าและนาฏยศัพท์ โดยการใช้ชุดฝึกทักษะร่วมกับหลักการเรียนแบบร่วมมือสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นอกจากนี้ในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิค STAD คณะผู้วิจัยได้จัดทำสื่อที่มีความหลากหลายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ช่วยพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ทั้งทางทฤษฎีและทักษะ

การปฏิบัติ รวมไปถึงการช่วยกระตุ้นความสนใจในการเรียนของนักเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้กล้าแสดงออก ฝึกทำงานร่วมกันในกลุ่ม และพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี เช่น กิจกรรมเปิดแผ่นป้ายเรื่องนาฏยศัพท์ กิจกรรมหมุนวงล้อ และกิจกรรมเปิดแผ่นป้ายเรื่องรำวงมาตรฐาน สอดคล้องกับงานวิจัยชนาพร กองจินดา (2566) ที่ศึกษาการเรียนการสอนด้วยแอปพลิเคชันบนสมาร์ทโฟนสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า หลังการเรียนด้วยแอปพลิเคชันการสอนบนสมาร์ทโฟน นักเรียนมีผลสมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

การนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD เรื่อง นาฏยศัพท์และรำวงมาตรฐาน (เพลงงามแสงเดือนและเพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ครูที่จะนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ควรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญและสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยทดลองนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นที่นอกเหนือจากกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

2.2 ควรทำการศึกษาผลของการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ที่ส่งผลต่อตัวแปรอื่นๆ เช่น เจตคติต่อการเรียน แรงจูงใจในการเรียนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ความคงทนในการเรียนรู้ เป็นต้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้โดยแบ่งผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ สมาชิกภายในกลุ่มต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการสอบต่างคนต่างสอบ แล้วนำคะแนนที่ได้จากการทดสอบของสมาชิกแต่ละคนมาบวกเป็นคะแนนรวมของกลุ่ม สมาชิกแต่ละคนจะต้องช่วยกันวางเป้าหมายเพื่อความสำเร็จของกลุ่ม ซึ่งมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การนำเสนอบทเรียน 2) การจัดกลุ่ม 3) การทดสอบ 4) การให้คะแนนพัฒนารายบุคคล และ 5) การตระหนักถึงความสำเร็จของกลุ่ม โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD มีผลโดยตรงกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นความสามารถทางด้านการเรียน

ของแต่ละบุคคลที่ประเมินได้จากการทำแบบทดสอบหรือการทำงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งสามารถวัดได้ทั้งทางด้านทักษะปฏิบัติ โดยการใช้แบบทดสอบภาคปฏิบัติ และการวัดทางด้านเนื้อหาโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังภาพที่ 1

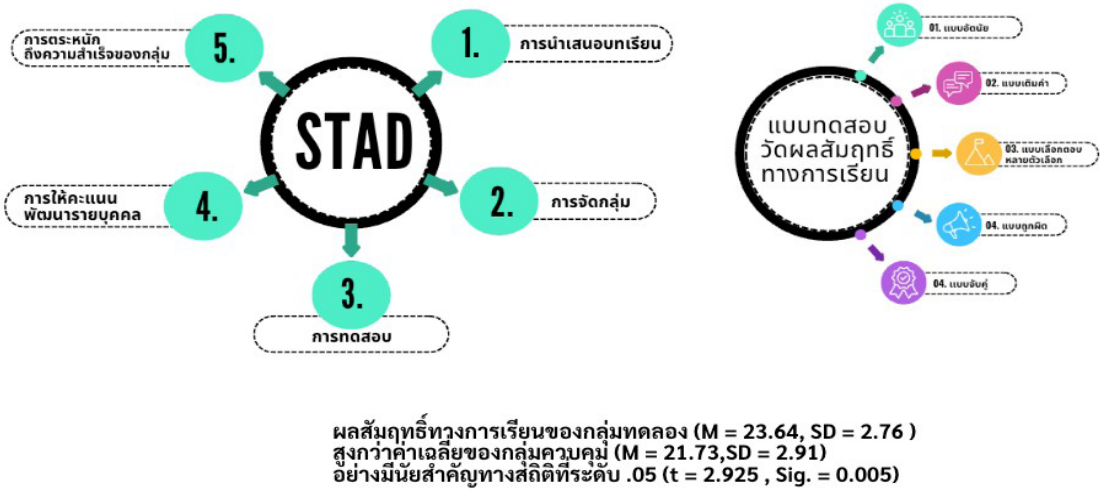

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ศิลปะหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: ชุมชมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ชนาพร กองจินดา. (2566). *การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้แอปพลิเคชั่นการสอนบนสมาร์ทโฟน รายวิชานาฏศิลป์ เรื่อง นาฏศิลป์พื้นเมือง 4 ภาค ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเกษมพิทยา กรุงเทพมหานคร.* (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ณัฐวรรณ ลาสิทธิ์. (2565). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ STAD ร่วมกับผังกราฟิก เรื่อง การถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4.* (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

พิมพ์พรลภัส ลักษณะวิเชียร และพิชญาภา ยวงสร้อย. (2562). การเผยแพร่นาฏศิลป์ไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ สื่อนวัตกรรมและการศึกษาเชิงสร้างสรรค์,* 2(2), 67-82. https://ejournals.swu.ac.th/index.php/cemt/article/view/11999

ภาณุรัชต์ บุญส่ง. (2560). การดำรงอยู่ของนาฏศิลป์ไทยในยุคประเทศไทย 4.0. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 5(1), 107-116. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jcosci/article/view/94967

รติรัตน์ ไชยกาล, ฐิติชัย รักบำรุง และนคร ละลอกน้ำ. (2566). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ STAD โดยใช้วีดิทัศน์เป็นสื่อหลัก เพื่อพัฒนาทักษะการรำวงมาตรฐาน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. *HRD Journal,* 14(2), 28-46. https://journal.lib.buu.ac.th/index.php/hrd/article/view/9017

ฤทธิพร สอดโสม. (2564). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความพึงพอใจเรื่องภาษาท่าและนาฏยศัพท์ โดยการใช้ชุดฝึกทักษะร่วมกับหลักการเรียนแบบร่วมมือสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,* 4(1), 58-68. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/husolru/article/view/249162

สุนิศา ศรีนุยเพ็ง. (2560). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิค STAD เรื่อง นาฏยศัพท์และภาษาท่า กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สุพัตรา สุโพธิ์พัฒน์. (2562). *การศึกษาทักษะนาฏศิลป์ไทยและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ระบำนพรัตน์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้การจัดการเรียนรู้ที่เน้น ทักษะปฏิบัติของเดวีส์ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค STAD.* (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

เสาวรี ภูบาลชื่น. (2564). แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สาระนาฏศิลป์ สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 41(2), 131-145. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/humsujournal/article/view/252996

ความสัมพันธ์ระหว่างสังขารในไตรลักษณ์กับสังขารในขันธ์ 5: การประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต*

The Relationship Between Saṅkhāra in the Three Characteristics (Tilakkhaṇa) and Saṅkhāra in the Five Aggregates (Pañcakkhandha): A Practical Application in Daily Life

พระมหาวราทิต อาทิตวโร (คำกมล), พระมหามีชัย กิจฺจสาโร (แสงคำภา),
พระครูปริยัติพุทธิคุณ (ยืน ภูมุงคุณ), พระมหาบัวพันธ์ ฉนฺทธมฺโม (ประสังคโท) และอุมารินทร์ เลิศสหพันธุ์
Phramaha Waradit Aditavaro (Khamkamol), Phramaha Meechai Kitchasaro (Saengkhampha),
Phrakhru Pariyatputthikhun (Yuen Phumungkhun),
Phramaha Buaphan Chandadhammo (Prasangkhatho) and Umarin Letsahapan
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Khon Kaen Sangha College Academic Resources Unit, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: waradisth@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสังขารในไตรลักษณ์กับสังขารในขันธ์ 5 เพื่อสนับสนุนการทำความเข้าใจเชิงลึกในพระธรรมและปฏิบัติธรรม จากการศึกษาพบว่า สังขารในไตรลักษณ์ หมายถึง สภาวะที่ถูกปรุงแต่งทุกอย่าง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สังขารในขันธ์ 5 หมายถึง สภาวะที่ปรุงแต่งจิต ให้ดี ให้ชั่ว ให้เป็นกลาง มีเจตนาเป็นตัวนำ สังขารมีลักษณะเปลี่ยนแปลง เป็นทุกข์ มีภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว เป็นอนัตตาไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ความสัมพันธ์ของสังขารทั้งสอง สามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้ ความสัมพันธ์ของสังขารในไตรลักษณ์ เหมือนห่วงโซ่หมุนเวียนกันไปด้วยสภาวะ 3 อย่าง คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ความสัมพันธ์ของสังขารในขันธ์ 5 ทางร่างกายจะสังเกตเห็นว่า ร่างกายมีความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อยู่ตลอดเวลานับตั้งแต่เกิดขึ้นครั้งแรก ความทุกข์ก็เริ่มขึ้นพร้อมกัน ส่วนทางนามธรรมสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย

*ได้รับบทความ: 4 กันยายน 2567; แก้ไขบทความ: 20 พฤษภาคม 2568; ตอบรับตีพิมพ์: 5 มิถุนายน 2568
Received: September 4, 2024; Revised: May 20, 2025; Accepted: June 5, 2025

คือ การกระทำ และทางวาจา คือ คำพูด เป็นต้น จุดร่วมของสังขารในไตรลักษณ์กับสังขารในขันธ์ 5 คือ การเป็นสังขตธรรม (สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้น) ความแตกต่างในบริบทการใช้งาน สังขารในไตรลักษณ์มุ่งเน้นถึงการแสดงธรรมชาติของสรรพสิ่ง สังขารในขันธ์ 5 มุ่งเน้นถึงการจำแนกองค์ประกอบของชีวิต ความสัมพันธ์เพื่อการปฏิบัติธรรม ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นความจริงของสรรพสิ่งในลักษณะที่ปราศจากอคติ สามารถปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น และเข้าถึงปัญญาญาณได้ ความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรม ผู้ปฏิบัติหรือพระโยคาวจรใช้ญาณที่เกิดขึ้นจากวิปัสสนาพิจารณาไตรลักษณ์ตั้งแต่ญาณต้นๆ คือนามรูปปริจเฉทญาณจนถึงปฏิสังขานุปัสสนาญาณแล้วยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นสู่พระไตรลักษณ์กำหนดรู้ด้วยปฏิสังขานุปัสสนาญาณ สังขารในขันธ์ 5 มี สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เกิดขึ้นสนับสนุนจนทำให้มรรคญาณเกิดขึ้นทำลายกิเลสได้ในที่สุด

คำสำคัญ: สังขาร; ไตรลักษณ์; ขันธ์ 5

Abstract

This article aims to analyze and clarify the relationship between saṅkhāra in the Three Characteristics (Tilakkhaṇa) and saṅkhāra in the Five Aggregates (Khandhas), in order to deepen the understanding of Dhamma and its practical application. The study reveals that saṅkhāra in the context of the Three Characteristics refers to all conditioned phenomena, both physical and mental. Meanwhile, saṅkhāra in the Five Aggregates pertains to mental formations that shape the mind toward wholesome, unwholesome, or neutral tendencies, with volition (cetanā) playing a central role. saṅkhāra, as a conditioned phenomenon, is subject to impermanence (anicca), suffering (dukkha), and non-self (anattā), characterized by arising and cessation, lacking any essence of a true self and beyond personal control. The relationship between the two forms of saṅkhāra can be understood as follows: saṅkhāra in the Three Characteristics represents a cyclical process of arising, persisting, and ceasing inherent in all phenomena. In the Five Aggregates, the physical aspect of saṅkhāra manifests impermanence and suffering from the moment of bodily existence, while its mental aspect is observable through physical and verbal behaviors. The shared nature between these two aspects lies in their being saṅkhatadhamma (conditioned phenomena). Their distinction lies in their scope: saṅkhāra in the Three Characteristics reflects the universal nature of all phenomena, whereas saṅkhāra in the Five Aggregates emphasizes the structural composition of an individual

being. Recognizing this relationship fosters insight into the true nature of reality, enabling detachment and the cultivation of wisdom. In practice, this understanding supports meditative development through insight (vipassanā), beginning from nāma-rūpa-pariccheda-ñāṇa (knowledge of the distinction between mind and matter) to paṭisaṅkhā-anupassanā-ñāṇa (knowledge of contemplation through wise reflection), applying the Three Characteristics to all saṅkhāra. The Five Aggregates are supported by spiritual faculties—faith (saddhā), energy (viriya), mindfulness (sati), concentration (samādhi), and wisdom (paññā)—which culminate in the arising of magga-ñāṇa (path knowledge), thereby eliminating defilements (kilesa).

Keywords: Saṅkhāra; Tilakkhaṇa; Khandhas

1. บทนำ

ในพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่อง “สังขาร” ถือเป็นหัวใจสำคัญในการอธิบายธรรมชาติของชีวิตและสรรพสิ่ง คำว่าสังขารถูกนำมาใช้อธิบายในหลายบริบท โดยเฉพาะในหลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และขันธ์ 5 (pañcakhandha) ซึ่งต่างสะท้อนมุมมองเชิงอภิปรัชญาและจิตวิทยาในทางพุทธศาสนา แม้จะปรากฏในบริบทต่างกัน แต่ทั้งสองแนวคิดล้วนเกี่ยวข้องกันอย่างลึกซึ้ง และมีศักยภาพในการอธิบายโครงสร้างของชีวิตและจิตใจอย่างเป็นระบบ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2562) สำหรับชาวพุทธทั่วไปโดยเฉพาะในบริบทไทย คำว่า “สังขาร” มักถูกเข้าใจใน 2 ความหมายหลัก ได้แก่ 1) สังขารที่หมายถึงร่างกายหรือเรือนร่าง และ 2) สังขารในฐานะการปรุงแต่งของจิตหรือเจตสิก โดยความหมายแรกเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป ขณะที่ความหมายหลังมักถูกมองว่าเป็นเรื่องซับซ้อน เข้าใจยาก และไกลตัว ทั้งนี้ความเข้าใจแบบจำกัดเช่นนี้ส่งผลต่อการรับรู้และปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนอย่างมีนัยสำคัญ

คำว่า “สังขาร” ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ตัวอย่างที่เด่นชัดคือใน มหาปรินิพพานสูตร ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงพระประชวรอย่างหนัก พระองค์ยังทรงดำริด้วยปัญญาอันลึกซึ้งว่า “ทางที่ดีเราควรใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนี้ ดำรงชีวิตสังขารอยู่ต่อไป” (ที.ม. 10/164/54) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังขารในบริบทนี้หมายถึงชีวิตหรือกายที่ยังดำเนินอยู่ตามเหตุปัจจัย ในขณะเดียวกัน สังขารในหลักไตรลักษณ์หมายถึง “สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้น” (saṅkhatadhamma) ซึ่งครอบคลุมทั้งนามธรรมและรูปธรรม ทุกสิ่งที่เป็นอนัตตาและไม่เที่ยงตกอยู่ในสภาวะของสังขาร ด้วยเหตุนี้ สังขารจึงเป็นทั้งสิ่งที่เกิดจากปัจจัย และเป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, 2550)

อย่างไรก็ตาม ในชีวิตประจำวันของชาวพุทธส่วนมาก มักไม่สามารถแยกแยะระหว่างสังขารทั้งสองรูปแบบได้อย่างชัดเจน ซึ่งนำไปสู่การดำเนินชีวิตโดยขาดการพิจารณาธรรมตามความเป็นจริง เช่น

การตกเป็นเหยื่อของคอลเซ็นเตอร์ หลงเชื่อโฆษณา หรือการหลงใหลในธุรกิจออนไลน์อันเกินความจำเป็น เหตุการณ์เหล่านี้มักเกิดจากความอยากและความปรุงแต่งของจิต (สังขารในขันธ์ 5) ที่ขาดการพิจารณาว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นเพียงสังขารตามไตรลักษณ์ซึ่งไม่มีความจีรังยั่งยืน

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสังขารในไตรลักษณ์และสังขารในขันธ์ 5 โดยเน้นการชี้ให้เห็นถึงจุดร่วมและจุดต่าง ตลอดจนเสนอแนวทางในการประยุกต์ใช้ความเข้าใจดังกล่าวในชีวิตประจำวันและการปฏิบัติธรรม เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาและนำไปสู่การรู้เท่าทันทุกข์อันเป็นหนทางสู่การหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนา

2. ความหมายของสังขารในไตรลักษณ์และสังขารในขันธ์ 5

ความหมายของสังขารในไตรลักษณ์ หมายถึง ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน (องฺ.ติก. (บาลี) 20/137/120, องฺ.ติก. (ไทย) 20/137/140) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่มีเสมอกันแก่สังขารทั้งปวง มี 3 ประการคือ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2536, หน้า 334) จากความหมายของไตรลักษณ์ข้างต้นนั้นท่านจึงได้ให้ความหมายของสังขารในไตรลักษณ์ว่า หมายถึง สภาวะที่ถูกปรุงแต่ง คือ สภาวะที่เกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้นทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ตาม เป็นด้านร่างกายหรือจิตใจก็ตาม มีชีวิตหรือไร้ชีวิตก็ตาม อยู่ในจิตใจหรือเป็นวัตถุภายนอกก็ตาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังขตธรรม คือทุกสิ่งทุกอย่างเว้นแต่นิพพาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549, หน้า 70/4-5) ตามพจนานุกรมได้ให้ความหมายของคำว่า “ไตรลักษณ์” ว่า “ลักษณะที่เป็นสามัญทั่วไป 3 ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 364)

คำว่า “สังขาร” หมายถึง สภาวะที่ปรุงแต่งสังขตธรรม ได้แก่กุศลกรรม และอกุศลกรรม (พระสุมังคลมีเถระ, หน้า 234) ในที่นี้หมายถึง ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร และอาเนญชาภิสังขาร (ที.ปา. (บาลี) 11/228/229-230, ที.ปา. (ไทย) 11/228/169) ซึ่งหมายถึง อภิสังขาร ที่เป็นบุญ บาป และกุศลเจตนาที่เป็นอรูปาวจร 4 เรียกง่ายๆ ว่า บุญ บาป ฌาน (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2536, หน้า 382)

อุปาทินนกสังขาร อนุปาทินนกสังขาร (ม.มู.อ. (บาลี) 1/431, ม.ม.อ. (ไทย) 1/695) คือสังขารที่กรรมยึดครองหรือเกาะกุม ได้แก่ อุปาทินนธรรม และสังขารที่กรรมไม่ยึดครองหรือเกาะกุม ได้แก่ อนุปาทินนกธรรมทั้งหมดเว้นแต่อสังขตธาตุ คือ นิพพาน กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร (ที.ม. (ไทย) 10/288/140, ม.มู. (ไทย) 12/463-4/299) หมายถึงสภาพที่ปรุงแต่งกาย ได้แก่ ลมอัสสาสะ ปัสสาสะ คือ ลมหายใจเข้าออก สภาพที่ปรุงวาจา ได้แก่ วิตก วิจาร และสภาพที่ปรุงแต่งใจ ได้แก่ สัญญาและเวทนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538)

ความหมายของสังขารในขันธ์ 5 คำว่า สังขาร สำเร็จรูปมาจาก สํ บทหน้า + กร ธาตุ + ณ ปัจจัย สํ อุปสรรคมีอรรถว่า “ประชุม” ส่วน กร ธาตุ มีอรรถว่า “กระทำ ปรุงแต่ง” คำว่า สังขาร จึงมีความหมายว่า ธรรมที่มาประชุมกันแล้วปรุงแต่ง สงฺขตํ สงฺขโรติ อภิสงฺขโรนฺตีติ สงฺขารา (ธรรมเหล่าใดย่อมปรุงแต่งสังขตธรรมที่เป็นผลโดยตรง เพราะเหตุนั้น ธรรมเหล่านั้นชื่อว่า สังขาร อีกนัยหนึ่ง สงฺขตํ กายวจีมโนกมฺมํ อภิสงฺขโรนฺติ เอเตหีติ สงฺขารา (สัตว์ทั้งหลายย่อมปรุงแต่งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่เป็นสังขตธรรมโดยเจตนาเหล่านั้น เพราะเหตุนั้น เจตนาที่เป็นเหตุแห่งการปรุงแต่งเหล่านั้น ชื่อว่า สังขาร (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ม.ป.ป., หน้า 36)

คำว่า “สังขาร” ในขันธ์ 5 หมายถึง สภาวะที่ปรุงแต่งจิต ให้ดี ให้ชั่ว ให้เป็นกลาง ได้แก่ คุณสมบัติต่างๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแปรการตริตรึกนึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกาย วาจา ให้เป็นไปต่างๆ เป็นตัวการของการทำกรรม เรียกง่ายๆ ว่า เครื่องปรุงของจิต เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ เมตตา กรุณา ปัญญา โมหะ โลภะ โทสะ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนั้นล้วนเป็นนามธรรม มีอยู่ในใจทั้งสิ้น นอกเหนือจาก เวทนา สัญญา และวิญญาณ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549)

3. ลักษณะของสังขารในไตรลักษณ์และสังขารในขันธ์ 5

ลักษณะของสังขารในไตรลักษณ์ ลักษณะที่เป็นอนิจจตาของสังขาร ได้แก่สิ่งที่มีความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน เป็นภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป (องฺ.ติก. (บาลี) 20/137/120, องฺ.ติก. (ไทย) 20/137/385) อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ความเป็นของสิ้นไปๆ (ขุ.ปฏิ. (ไทย) 31/79/53) หมายความว่า เกิดขึ้นที่ไหนเมื่อใด ก็ดับไปที่นั้น เมื่อนั้น เช่น รูปธรรมในอดีต ก็ดับไปในอดีต ไม่มาถึงขณะนี้ รูปในขณะนี้ก็ดับไปที่นี่ ไม่ไปถึงข้างหน้า รูปในอนาคตจะเกิดถัดต่อไป ก็จะดับ ณ ที่นั่นเอง ไม่ยืนอยู่ถึงเวลาต่อไปอีก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549) ยกตัวอย่างเช่น เราซื้อรถยนต์มาหนึ่งคัน ตอนซื้อใหม่ๆ มีสีสดสวย อุปกรณ์ทุกอย่างเป็นของใหม่ แต่พอเราใช้งานไปสักระยะหนึ่ง ความเป็นรถใหม่เริ่มหายไปสีหมองคล้ำ เครื่องยนต์เริ่มทำงานช้าลง อุปกรณ์อย่างอื่น เช่น เบรค พวงมาลัย เป็นต้น เริ่มฝืดลงใช้งานไม่คล่องเหมือนตอนซื้อมาใหม่ๆ ลักษณะเหล่านี้บ่งบอกถึงความไม่เที่ยงของสังขารคือรถยนต์ที่ถูกปรุงแต่งขึ้นจากส่วนต่างๆ ที่เอามาประกอบกันเข้าเพื่อให้สำเร็จเป็นรถตามความประสงค์ของนายช่าง

ลักษณะที่เป็นทุกขตาของสังขาร ได้แก่ความบีบคั้นภายในของตัวสังขารเอง ทำให้อยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากเข้าไปยึดด้วย ตัณหาอุปาทาน ดังที่พระวชิราภิกษุณีได้กล่าวไว้ว่า “ทุกฺขเมว หิ สมฺโภติ ทุกฺขํ ติฏฺฐติ เวติ จ. นาญฺญตฺร ทุกฺขา สมฺโภติ นาญฺญตฺร ทุกฺขา นิรุชฺฌติ ทุกข์เท่านั้นย่อมเกิดขึ้นย่อมตั้งอยู่และย่อมดับไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิดขึ้น นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ” ดังนี้ (สํ.ส. (บาลี) 15/171/199-200, สํ.ส. (ไทย) 15/171/142)

ลักษณะที่เป็นอนัตตตาของสังขารนั้น หมายเอาสังขารทั้งที่เป็นอนิจจตาความไม่เที่ยงและทุกขตาความเป็นสิ่งที่ทนอยู่ในสภาพเดิมของตนไม่ได้ทั้งหมดเป็นสิ่งที่มีความไม่ใช่ตัวตน ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง สิ่งทั้งหลายเมื่อถึงคราวแตกสลายไปจากสภาพเดิมย่อมกลับไปสู่ธาตุเดิมของตน คือธาตุดิน กลับไปเป็นดิน ธาตุน้ำกลับไปเป็นน้ำ ธาตุไฟกลับไปเป็นไฟ ธาตุลมกลับไปเป็นลม เหลือแต่สภาวะที่ว่างเปล่า ค้นหาตัวตนเดิมไม่พบ

ในส่วนของอนัตตตานี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2549, หน้า 68-69) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า สิ่งทั้งหลายหากจะกล่าวว่ามีก็ต้องว่ามีอยู่ในรูปของกระแส ที่ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ อันสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันเกิดดับสืบต่อกันไปอยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสาย จึงเป็นภาวะที่ไม่เที่ยง เมื่อต้องเกิดดับไม่คงที่ และเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัย ก็ย่อมมีความบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง และแสดงถึงความบกพร่องไม่สมบูรณ์อยู่ในตัว และเมื่อทุกส่วนเป็นไปในรูปกระแสที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลาขึ้นต่อเหตุปัจจัยเช่นนี้ ก็ย่อมไม่เป็นตัวของตัว มีตัวตนแท้จริงไม่ได้

ลักษณะของสังขารในขันธ์ 5 มีลักษณะปรุงแต่งสังขตธรรมคือปรุงแต่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ให้มีลักษณะเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร และวิญญาณ ตามที่ตนได้กะเกณฑ์ไว้แต่แรก เปรียบเหมือนนายช่างผู้ออกแบบบ้านไว้แล้วลงมือทำบ้านให้มีรูปลักษณะตามที่ออกแบบไว้ ในข้อนี้มีพระพุทธพจน์ในขัชชนียสูตรว่า “เพราะอะไรจึงเรียกว่าสังขาร เพราะปรุงแต่งสังขตธรรมจึงเรียกว่า สังขาร ปรุงแต่งสังขตธรรมอะไร ปรุงแต่งสังขตธรรม คือ รูปโดยความเป็นรูป เวทนาโดยความเป็นเวทนา สัญญาโดยความเป็นสัญญา สังขารโดยความเป็นสังขาร วิญญาณโดยความเป็นวิญญาณ เพราะปรุงแต่งสังขตธรรมจึงเรียกว่า สังขาร” (สํ.ข. (ไทย) 17/79/121)

สังขารมีลักษณะเป็นอนัตตา ดังพุทธพจน์ในอนัตตลักขณสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลายเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสังขารเหล่านี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้ สังขารเหล่านี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในสังขารทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายของเราจงเป็นอย่างนี้ สังขารทั้งหลายของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น” (สํ.ข. (ไทย) 17/59/94)

ในอภิธรรมปิฎกจัดให้สังขารมีลักษณะเป็นสังขตธรรมคือธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง (อภิ.สํ. (ไทย) 34/1455/135) ในอภิธรรมมัตถสังคหะ พระอนุรุทธาจารย์ จำแนกลักษณะของเจตสิกที่รวมถึงสังขารไว้ 4 ประการ คือ 1) เกิดขึ้นขณะเดียวกันกับจิต 2) ดับขณะเดียวกันกับจิต 3) มีอารมณ์เดียวกันกับจิต และ 4) มีที่ตั้งอาศัยที่เดียวกับจิต

สรุปตามเนื้อความตรงนี้ก็คือ สังขารกับวิญญาณหรือจิตอาศัยกันอยู่ชนิดที่แยกกันไม่ออกเหมือนน้ำกับสีที่ผสมกันแยกออกจากกันไม่ได้ ในวิสุทธิมรรคพระพุทธโฆสเถระบอกไว้สั้นๆ ว่า สังขารมีการประสมเป็นลักษณะท่านขยายความต่อไปว่า ประสมสิ่งที่เป็นสังขตะ (พระพุทธโฆสาจารย์, (2546) ท่านอ้างพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะธรรมเหล่านั้นย่อมประสมสิ่งที่เป็นสังขตะแล จึงได้ชื่อว่า สังขาร ดังนี้”

(สํ.ข. (บาลี) 17/159/106) สงฺขตมภิสงฺขโรนฺตีติ โข ภิกฺขเว ตสฺมา สงฺขารา วุจฺจนฺตีติ. (วิสุทฺธิ. (บาลี) 3/36)

4. จุดร่วมของสังขารในไตรลักษณ์กับสังขารในขันธ์ 5

1. การเป็นสังขตธรรม (สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้น)ทั้งสังขารในไตรลักษณ์และสังขารในขันธ์ 5 ต่างมีลักษณะร่วมสำคัญคือ เป็น สังขตธรรม หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการปรุงแต่งหรือประกอบขึ้นจากเหตุปัจจัย พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “สังขารทั้งหลาย” ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทของขันธ์ 5 หรือในฐานะธรรมชาติของสรรพสิ่ง ย่อมต้องอาศัยเหตุปัจจัยในการเกิดขึ้นและดำรงอยู่เสมอ (สํ.นิ. (ไทย) 16/25/81) ลักษณะเช่นนี้เองสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และการไม่มีตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา)

2. การแปรเปลี่ยนตามกฎไตรลักษณ์สังขารในทั้งสองบริบทต่างอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ กล่าวคือ อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง ไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เช่น ความคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วดับไป (ที.ม. (ไทย) 10/60/20) ทุกขัง คือ ความเป็นทุกข์ อันเกิดจากความแปรปรวนเปลี่ยนแปลง เพราะไม่อาจยึดถือหรือควบคุมสิ่งใดให้ยั่งยืน และอนัตตา คือ การไม่มีตัวตนที่แท้จริง เพราะสิ่งทั้งปวงล้วนเป็นเพียงผลของเหตุปัจจัยซึ่งเกิดขึ้นและดับไปตามธรรมชาติ (องฺ.เอกก. (ไทย) 20/115/35) การตระหนักรู้ในลักษณะเหล่านี้ ย่อมช่วยเปิดมุมมองใหม่ในการเห็นความจริงของสรรพสิ่ง และเป็นแนวทางนำไปสู่การปล่อยวาง ลดความยึดมั่นถือมั่นได้ในชีวิตประจำวัน

3. ความแตกต่างในบริบทการใช้งานแม้ว่าทั้งสองจะเป็น “สังขาร” เช่นเดียวกัน แต่มีบริบทการใช้งานที่แตกต่างกันชัดเจน ดังนี้ 1) สังขารในไตรลักษณ์
มุ่งเน้นการอธิบายธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งปวงที่ถูกปรุงแต่งขึ้นจากเหตุปัจจัย ซึ่งล้วนมีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ตัวตน เช่น การพิจารณาสิ่งของ วัตถุ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ ว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป (ที.สี. (ไทย) 9/34/54) ความเข้าใจลักษณะนี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถปล่อยวางความยึดมั่นที่มีต่อโลกภายนอกและจิตภายในได้ 2) สังขารในขันธ์ 5 มุ่งเน้นการจำแนกองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ในมิติของ “เจตสิก” หรือกระบวนการปรุงแต่งทางจิต เช่น ความคิด ความจำ เจตนา ความเพียร ฯลฯ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าใจกลไกของจิตใจ และการเกิด-ดับของขันธ์ทั้งห้าได้อย่างชัดเจนขึ้น (สํ.ข. (ไทย) 17/88/121)

ดังนั้น การทำความเข้าใจทั้งสองบริบทนี้จึงมีคุณูปการต่อการปฏิบัติธรรมอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริง และนำไปสู่การคลายความยึดมั่นใน “ตัวตน” ได้อย่างแท้จริง

5. ความสัมพันธ์ระหว่างสังขารในไตรลักษณ์กับสังขารในขันธ์ 5 เพื่อการปฏิบัติธรรม

1. การนำความเข้าใจสังขารในไตรลักษณ์มาใช้ในวิปัสสนากรรมฐานการพิจารณาสังขารตามไตรลักษณ์ในวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีการสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นความจริงของสรรพสิ่งในลักษณะที่

ปราศจากอคติ การพิจารณาโดยใช้หลักไตรลักษณ์ทำให้สามารถปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น และเข้าถึงปัญญาที่เห็นว่า ทุกสิ่งล้วนไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไปตามเหตุปัจจัย ตัวอย่างเช่น ผู้ปฏิบัติสามารถพิจารณาความรู้สึกเจ็บปวดที่เกิดขึ้นในร่างกายว่าเป็น "ทุกขัง" อันไม่เที่ยง และเมื่อมองด้วยปัญญา ความยึดมั่นในความเจ็บปวดนั้นจะลดลง (ม.อุ. (ไทย) 14/56/89

2. การประยุกต์สังขารในขันธ์ 5 เพื่อพิจารณาจิตใจ การใช้สังขารในขันธ์ 5 ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบของประสบการณ์ภายในได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น การพิจารณาความโกรธที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งของจิตที่เกิดขึ้นในขันธ์ 5 และสามารถแยกแยะองค์ประกอบ เช่น เวทนา (ความรู้สึกไม่พอใจ) และสังขาร (ความคิดที่ปรุงแต่งเกี่ยวกับความโกรธ) ทำให้สามารถระงับความโกรธได้โดยไม่หลงยึดติด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างสังขารในไตรลักษณ์กับสังขารในขันธ์ 5 กับการบรรลุธรรม (อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา) ความสัมพันธ์ระหว่างอนิจจตา ความไม่เที่ยง ความถูกกดดันบีบคั้น และความไม่มีอัตตา ตัวตน ของสังขารในไตรลักษณ์มีความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรมเมื่อผู้ปฏิบัติหรือพระโยคาวจรมองเห็นไตรลักษณ์คือเห็นสังขารโดยความเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นสิ่งไม่มีตัวตนแน่นอน ด้วยญาณอันเกิดขึ้นจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน หรือด้วยการได้ฟังพระธรรมเทศนาต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ความสัมพันธ์ในที่นี้จึงเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนกันและกัน ถ้าเปรียบเทียบกับปัจจัย 24 อย่างที่จำแนกไว้ในอภิธรรม ปัจจัยหลักที่นำไปสู่การบรรลุธรรมของไตรลักษณ์ก็คือ เหตุปัจจัย อารัมมณปัจจัยและอธิปติปัจจัย ที่ว่าเป็นเหตุปัจจัยเพราะเป็นเบื้องต้น เป็นหลักอิงอาศัย เป็นอารัมมณปัจจัยคือเป็นอารมณ์หรือเป็นที่ยึดเหนี่ยวของญาณในเบื้องสูง และเป็นอธิปติปัจจัย คือเป็นใหญ่เป็นหัวหน้าเป็นตัวนำ ให้ผู้ปฏิบัติได้อาศัยพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของสังขาร เริ่มตั้งแต่ญาณต้นๆ คือนามรูปปริจเฉทญาณ เกิดขึ้นจนถึง ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ คือญาณที่เกิดแก่ผู้ปฏิบัติหรือโยคาวจรบุคคลผู้มีความปรารถนาเพื่อจะพ้นไปจากสังขารทั้งหลายซึ่งมีแต่ความแตกดับ ซึ่งดำเนินไปอยู่ในภพ ในกำเนิด ในคติ เป็นต้น จึงยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นสู่พระไตรลักษณ์แล้วกำหนดรู้ด้วยปฏิสังขานุปัสสนาญาณ (พระพุทธโฆสาจารย์, 2546)

ต่อไป คือเห็นสังขารโดยไม่เป็นไปเลยที่สุด โดยเป็นไปชั่วคราว โดยกำหนดได้ด้วยความเกิดและความดับ โดยแตกทำลาย โดยเป็นไปชั่วขณะ เป็นต้น จากนั้น ก็พิจารณาเห็นสังขารว่า เป็นทุกข์ ด้วยเหตุต่างๆ เช่น โดยทนได้ยาก โดยเป็นที่ตั้งของทุกข์ โดยเป็นโรค โดยเป็นแผลฝี เป็นต้น จากนั้นก็พิจารณาเห็นว่า เป็นของไม่สวยงาม เป็นบริวารของทุกขลักษณะ ด้วยเหตุต่างๆ เช่น เห็นโดยเป็นสิ่งมีกลิ่นเหม็น เป็นของน่าเกลียด เป็นของปฏิกูล เป็นต้น แล้วที่สุดพิจารณาเห็นว่า เป็นของว่างเปล่า ด้วยเหตุต่างๆ เช่น เห็นว่าเป็นปรปักษ์ เป็นของเปล่า เป็นของว่าง เป็นของสูญ ไม่มีเจ้าของ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของสังขารในขันธ์ 5 กับการบรรลุธรรม เริ่มต้นที่ตัวสัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส เจตนา ความตั้งใจใคร่จะฟังธรรมหรือปฏิบัติธรรม ผัสสะ เป็นสื่อกลางให้ สังขารเหล่าอื่นเกิดขึ้น เช่น วิริยะ

สติ สมาธิ ปัญญา หรือพูดโดยรวมก็คือให้สังขารฝ่ายกุศลเกิดขึ้นสนับสนุนเกื้อกูลกันและกันจนสังขารแต่ละอย่างแก่กล้าแล้วทำงานร่วมกันอย่างเต็มที่จนสามารถพิจารณาเห็นความเปลี่ยนแปลงของสังขารในไตรลักษณ์ คือ อนิจจลักษณะ ทุกสิ่งที่ปรากฏขึ้นในโลกทั้งที่มีใจครองและไม่มีใจครองล้วนตกอยู่ในไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง คงสภาพเดิมไม่ได้ ต้องมีการผันแปรไปตามกาลเวลา จากนั้นสังขารในขันธ์ 5 ได้เกิดขึ้นตามลำดับทำหน้าที่ปรุงแต่งจนนำไปสู่ความหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง

บุคคลในสมัยพุทธกาลที่ได้บรรลุธรรมด้วยสังขารที่เป็นกุศลมีปรากฏอยู่หลายแห่งต่างกาลต่างวาระกัน เช่น พระจุลลปันถกได้ผ้าที่พระพุทธเจ้าเนรมิตรให้แล้วเอามือลูบคลำผ้าจนผ้าขาวสีหมองคล้ำเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิม ท่านได้พิจารณาว่า แม้ผ้าที่ขาวสะอาดบริสุทธิ์เมื่อถูกกับเหงื่อไคลของคนบ่อยเข้าก็กลายเป็นของสกปรก หมองคล้ำไป จิตใจของเราก็คงไม่ต่างไปจากผ้าขาวนี้ ที่เมื่อก่อนเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์เมื่อถูกกิเลสจรมากระทบทำให้ใจเศร้าหมอง จากนั้นท่านยกจิตขึ้นสู่ไตรลักษณ์พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของจิตใจ ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 (ขุ.ธ.อ. (บาลี) 2/3/74, ขุ.ธ.อ. (ไทย) 2/3/110) พระสารีบุตรเมื่อครั้งเป็นอุปติสสปริพพาชกได้เห็นกิริยาอันเลื่อมใสของพระอัสสชิเถระ เกิดความเลื่อมใสและต่อมาได้ฟังธรรมจากท่านมีใจความว่า “ธรรมเหล่าใด มีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และเหตุแห่งความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะ มีปกติตรัสอย่างนี้” (ขุ.ธ.อ. (บาลี) 1/8/84, ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/8/128) ท่านได้ฟังเพียงเท่านี้ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบั

เมื่อพิจารณาในหลักของสังขารทั้ง 2 จะได้ดังนี้ เริ่มแรกสังขารขันธ์ คือ ผัสสะ ปรุงแต่ง เมื่อเห็นกิริยาที่น่าเลื่อมใสของพระเถระ จากนั้น ศรัทธาได้เกิดขึ้นสนับสนุนวิญญาณที่มีความเลื่อมใสเป็นเบื้องแรกแล้วทำให้กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ ตัดสินใจติดตามพระเถระไป ขณะที่ท่านจัดตั่งให้พระเถระฉันภัตตาหาร ฉันทะเกิด ปีติเกิด จิตตกัมมัญญตาเกิด สังขารขันธ์เกิดติดต่อกันเป็นลูกโซ่ตั้งแต่ระดับต่ำจนถึงระดับสูง ขณะที่ฟังพระเถระกล่าวบทแห่งธรรม มนสิการ และปัญญา เกิดขึ้น วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นตามลำดับจนถึงมรรคญาณทำให้ท่านได้บรรลุโสดาปัตติมรรค เป็นพระโสดาบันบุคคล

6. สรุป

ในบทความนี้ได้รู้เรื่องสังขารในแง่มุมต่างๆ ทั้งที่เป็นวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและความเข้าใจของประชาชนทั่วไปกล่าวคือประชาชนทั่วไปส่วนใหญ่เข้าใจว่าสังขารคือร่างกายของเราเท่านั้นก็ถูกในส่วนหนึ่งเพราะพระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสอย่างนั้นเหมือนกันในคราวใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ส่วนสังขารตามหลักพระพุทธศาสนามีความหมายลึกซึ้งมากกว่าที่คิดมีทั้งสังขารในไตรลักษณ์และสังขารในขันธ์ 5 สังขารทั้งสองอย่างตกอยู่ภายใต้กฎอันเดียวกัน คือกฎของไตรลักษณ์ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนหรือไม่อยู่ในการบังคับบัญชา แต่สังขารในไตรลักษณ์กินความหมายมากกว่าสังขารในขันธ์ 5 เพราะครอบคลุมทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ส่วนสังขารในขันธ์ 5 ครอบคลุมเฉพาะสิ่งที่มีชีวิตอย่างเดียว สังขาร

ในไตรลักษณ์ หมายถึง ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่มีเสมอกันแก่สังขาร สังขารในขันธ์ 5 หมายถึง สภาวะที่ปรุงแต่งสังขตธรรม ได้แก่กุศลกรรม และอกุศลกรรม ได้แก่ อภิสังขาร ที่เป็นบุญ บาป และกุศลเจตนาที่เป็นอรูปาวจร 4 เรียกง่ายๆ ว่า บุญ บาป ฌาน

ลักษณะของสังขารที่เป็นอนิจจตา ได้แก่สิ่งที่มีความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน เป็นภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป ลักษณะที่เป็นทุกขตา ได้แก่ความบีบคั้นภายในของตัวสังขารเอง ทำให้อยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากเข้าไปยึดด้วย ตัณหาอุปาทาน ลักษณะที่เป็นอนัตตตา หมายเอาสังขารทั้งที่เป็นอนิจจตาและทุกขตาทั้งหมดเป็นสิ่งที่มีความไม่ใช่ตัวตน ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างสังขารในไตรลักษณ์กับในขันธ์ 5 ได้แก่ การเป็นสังขตธรรม (สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้น) ทั้งสังขารในไตรลักษณ์และในขันธ์ 5 ย่อมต้องแปรเปลี่ยนไปตามกฎทั้งสามคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความแตกต่างในบริบทการใช้งาน สังขารในไตรลักษณ์ มุ่งเน้นถึงการแสดงธรรมชาติของสรรพสิ่ง สังขารในขันธ์ 5 มุ่งเน้นถึงการจำแนกองค์ประกอบของชีวิต การพิจารณาสังขารตามไตรลักษณ์ในวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิธีการสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นความจริงของสรรพสิ่งในลักษณะที่ปราศจากอคติ สามารถปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น และเข้าถึงปัญญาที่เห็นว่า ทุกสิ่งล้วนไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไปตามเหตุปัจจัย การใช้สังขารในขันธ์ 5 ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบของประสบการณ์ภายในได้อย่างชัดเจน

ความสัมพันธ์กับการบรรลุธรรมสังขารในไตรลักษณ์ช่วยผู้ปฏิบัติเห็นสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แล้วยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาจากนั้นสังขารในขันธ์ 5 รับช่วงต่อไปกล่าวคือ ศรัทา วิริยะ สติ สมาธิ มีกำลังมากขึ้น ปัญญาที่เป็นวิปัสสนาญาณแก่กล้าขึ้นตามลำดับจนถึงมรรคญาณอันเป็นญาณตัดกิเลสได้อย่างถาวรไม่เกิดขึ้นอีก ทำให้โยคีกลายเป็นพระอริยบุคคล

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาเกี่ยวกับสังขารทั้งสองประเภทในหัวข้อเหล่านี้ คือ ความหมายลักษณะความสัมพันธ์ของสังขารทั้งสองทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันและการปฏิบัติธรรม จุดร่วมและความแตกต่างในการใช้งาน สังขารทั้งสองสัมพันธ์กันเหมือนห่วงโซ่หมุนเวียนกันไปด้วยสภาวะ 3 อย่าง คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป จุดร่วมของสังขารทั้งสองคือการเป็นสังขตธรรม (สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้น) ความแตกต่างในบริบทการใช้งาน ไตรลักษณ์มุ่งเน้นถึงการแสดงธรรมชาติของสรรพสิ่ง ขันธ์ 5 มุ่งเน้นถึงการจำแนกองค์ประกอบของชีวิต ความสัมพันธ์ของไตรลักษณ์กับการบรรลุธรรม ผู้ปฏิบัติหรือพระโยคาวจรพิจารณาเห็นไตรลักษณ์ด้วยญาณแล้ว ยกจิตขึ้นสู่พระไตรลักษณ์กำหนดรู้ด้วยปฏิสังขานุปัสสนาญาณ สังขารในขันธ์ 5 มีสัทธา

วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เกิดขึ้นสนับสนุนเกื้อกูลกันและกันจนสังขารแต่ละอย่างแก่กล้าเต็มที่ จนสามารถพิจารณาเห็นความเปลี่ยนแปลงของสังขารในไตรลักษณ์ตามลำดับจนทำให้มรรคญาณเกิดขึ้น ทำลายอาสวะกิเลสได้เด็ดขาดเป็นสมุทเฉทปหาน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2536). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2562). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). *พุทธธรรม ฉบับขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระพุทธโฆสาจารย์. (2546). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ 100 ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).* (พิมพ์ครั้งที่ 4) . กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. (2550). *พุทธธรรม ฉบับย่อ.* กรุงเทพฯ: สถาบันวิมุตตยาลัย.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (ม.ป.ป.). *ปฏิจจสมุปปาททีปนี*. ม.ป.ท.

พระสุมังคลมีเถระ. (ม.ป.ป.). *อภิธัมมัตถสังคหะ ใน ฎีกาอภิธัมมัตถสังคหะ ชื่อว่าอภิธัมมัตถวิภาวินี* (พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน ป.ธ.9), ผู้แปล). ม.ป.ท.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2533). *อรรถกถาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา*. กรุงเทพฯ: วิญญาณ.

_____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม.* กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารวิชาการธรรมทรรศน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

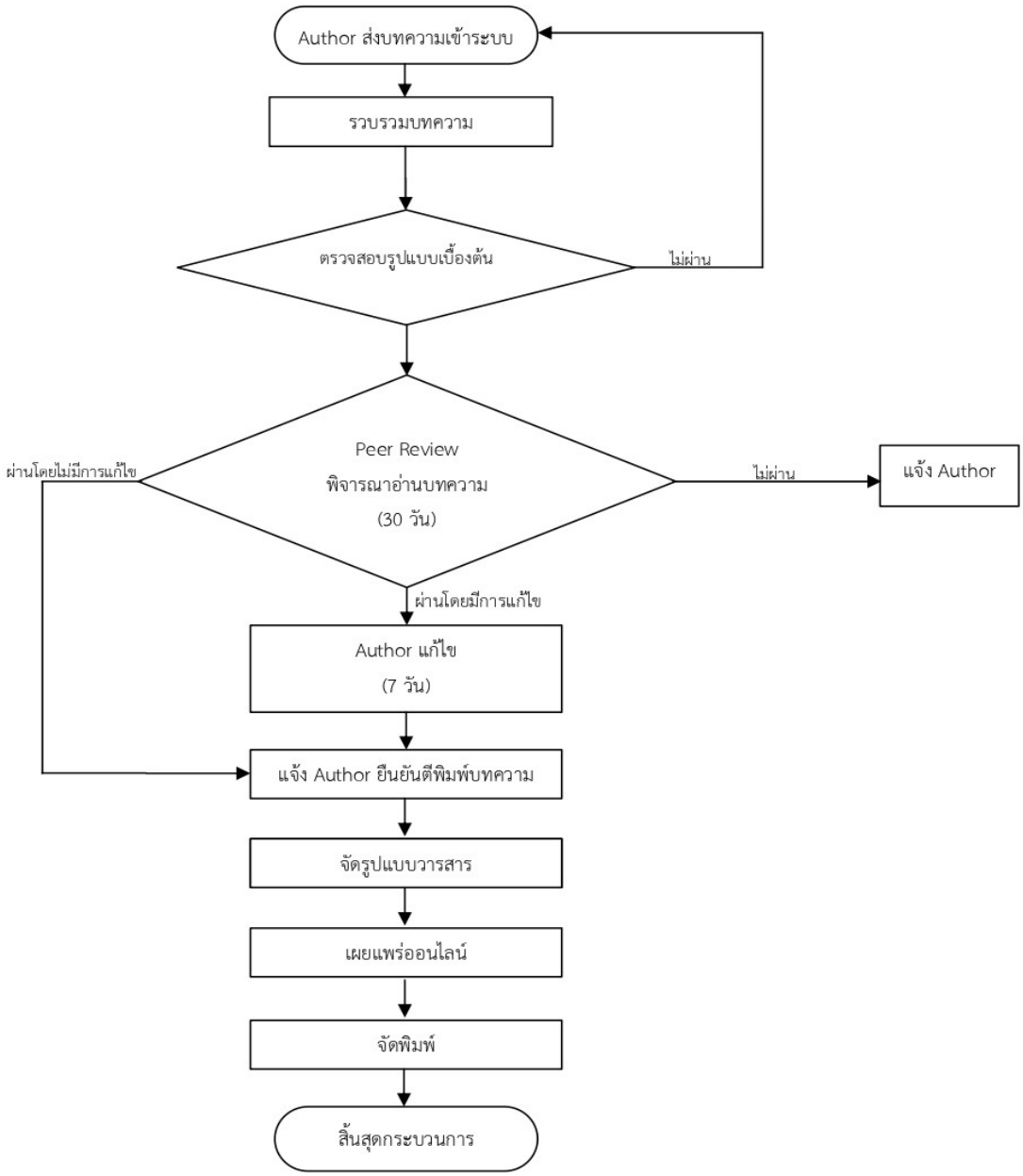

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
30 หมู่ 1 ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000
โทรศัพท์ 085-752-1693

1. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่างๆ ดังนี้

1.1 บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

1.2 บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป

1.3 บทความวิจัย (Research Article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

1.4 บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

1.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ต้องส่งผ่านระบบลงทะเบียนออนไลน์ http://www.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas และรอการตรวจสอบจากกองบรรณาธิการ

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 16 จัดกั้นหลังตรง และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (Double Spacing) ตลอดเอกสารพิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษ (A4) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษ **ด้านซ้าย และด้านขวา ขนาด 3.81 ซม. ด้านบน ขนาด 4.5 ซม. และด้านล่าง ขนาด 4.01 ซม.** พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า บทความไม่ควรยาวเกิน 12 หน้ากระดาษพิมพ์ (A4) โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - blind Peer Review)

2. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน 350 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัย/วิชาการต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตาราง และ**ให้มีเพียง 2 ส่วนเท่านั้น คือ**

1) **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

2) **ผลการวิจัยพบว่า** ควรประกอบด้วย ผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีมีการวิเคราะห์)

3) **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญไม่เกิน 3 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษาและจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และคั่นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (Semicolon) (;)

3. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

3.1 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทความวิจัย ประกอบด้วย

3.1.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (Review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้

3.1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการวิจัย รวมถึงรวบรวมหลักการ วิธีการ โดยมีรายละเอียดว่าจะต้องศึกษาอะไรบ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล และเสนอผลการวิจัยได้อย่างชัดเจน

3.1.3 วิธีดำเนินการวิจัย (Methods) เป็นการกำหนด วิธีการ กิจกรรม รายละเอียดของการวิจัย การศึกษาประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

3.1.4 สรุปผลการวิจัย (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ 3.1.2 ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

3.1.5 อภิปรายผลการวิจัย (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์ นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

3.1.6 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะแนวการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3.1.7 องค์ความรู้ที่ได้รับ (Knowledge Assets) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการสังเคราะห์ หลักการ วิธีการ ในลักษณะความเรียง แผนภาพ แผนภูมิ หรือผังมโนทัศน์ เพื่อให้ได้ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้น

3.1.8 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 7th edition เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) แทรกในเนื้อหา ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมา เพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่างๆ ที่ง่ายต่อการศึกษาและการปฏิบัติ

3.2 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทความวิชาการ ประกอบด้วย

3.2.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (Review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้ง

3.2.2 เนื้อหา (Content) เรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการจะให้ผู้อ่านได้รับทราบ เนื้อหาที่ดีต้องมีรายละเอียดที่ชัดเจนและน่าสนใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพทางความคิดของผู้เขียนเป็นสำคัญ

3.2.3 สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนบทความที่ผู้เขียนจะต้องเขียนให้เหลือเฉพาะส่วนที่มีความสำคัญ เป็นการกลั่นกรอง การรวบรวมหรือการลดข้อความให้เหลือส่วนที่สำคัญเท่านั้น

3.2.4 องค์ความรู้ที่ได้รับ (Knowledge Assets) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการสังเคราะห์ หลักการ วิธีการ ในลักษณะความเรียง แผนภาพ แผนภูมิ หรือผังมโนทัศน์ เพื่อให้ได้ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้น

3.2.5 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 7th edition เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) แทรกในเนื้อหา ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่างๆ ที่ง่ายต่อการศึกษาและการปฏิบัติ

3.3 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทวิจารณ์หนังสือ ประกอบด้วย

3.3.1 ชื่อเรื่องของหนังสือ (Title) ให้ระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.3.2 ชื่อผู้เขียนหนังสือ (Author) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานที่ผู้เขียนสังกัด

3.3.3 ชื่อผู้วิจารณ์ (Name of Reviews) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานที่ผู้วิจารณ์สังกัด

3.3.4 เนื้อหาการวิจารณ์ (Reviews Content) ในการเขียนเกี่ยวกับหนังสือวิจารณ์ เนื้อเรื่องจะเป็นส่วนแสดงความคิดเห็นและรายละเอียดในการวิจารณ์ โดยนำเสนอเรื่องราวจุดเด่นจุดบกพร่องของเรื่อง โดยทำการวิจารณ์หรือวิพากษ์อย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผลตามหลักวิชาการ

3.3.5 สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนสรุปความคิดเห็นทั้งหมดที่วิจารณ์ รวมถึงให้ข้อคิดหรือข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่าน

3.3.6 องค์ความรู้ที่ได้รับ (Knowledge Assets) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการสังเคราะห์ หลักการ วิธีการ ในลักษณะความเรียง แผนภาพ แผนภูมิ หรือผังมโนทัศน์ เพื่อให้ได้ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้น

3.3.7 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 7th edition เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) แทรกในเนื้อหา ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่างๆ ที่ง่ายต่อการศึกษาและการปฏิบัติ

การเขียนอ้างอิงในเนื้อหาแบบ APA 7th edition

รูปแบบ	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาไทย)	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาอังกฤษ)
ผู้แต่ง 1 คน	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อ/นามสกุล/(ปีที่พิมพ์,/หน้า/(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อ/นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/หน้า/(ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> นามสกุล/(ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))
<u>ตัวอย่าง</u>	**การเขียนอ้างอิง<u>หน้าข้อความ:</u>** อนุสรณ์ นางทะราช (2567, หน้า 215-230) Vichitphan (2024, pp. 117-134) **การเขียนอ้างอิง<u>หลังข้อความ:</u>** (อนุสรณ์ นางทะราช, 2567, หน้า 215-230) (Vichitphan, 2024, pp. 117-134)	
ผู้แต่ง 2 คน	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อ/นามสกุล[1]/และชื่อ/นามสกุล[2]/(ปีที่พิมพ์,/หน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อ/นามสกุล[1]/และชื่อ/นามสกุล[2]/ปีที่พิมพ์,/หน้า(ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> นามสกุล[1]/และนามสกุล[2]/(ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (นามสกุล[1]/และนามสกุล[2],/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) **อ้างอิงหน้าเดียวใช้ p. อ้างอิงหลายหน้าเดียวใช้ pp.
<u>ตัวอย่าง</u>	**การเขียนอ้างอิง<u>หน้าข้อความ:</u>** เทอดศักดิ์ ไป่จันทึก และนิลุบล ไพเราะ (2567) Chaweevong & Duangwilai (2024) **การเขียนอ้างอิง<u>หลังข้อความ:</u>** (เทอดศักดิ์ ไป่จันทึก และนิลุบล ไพเราะ, 2567) (Chaweevong & Duangwilai, 2024)	

รูปแบบ	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาไทย)	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาอังกฤษ)
ผู้แต่ง 3 คน	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อ/นามสกุล,[1]/ชื่อ/นามสกุล[2]/และชื่อ/นามสกุล[3]/(ปีที่พิมพ์,/หน้า (ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อ/นามสกุล,[1]/ชื่อ/นามสกุล[2]/และชื่อ/นามสกุล,[3]/ปีที่พิมพ์,/หน้า (ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> นามสกุล,[1]/นามสกุล[2]/และนามสกุล[3]/(ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (นามสกุล,[1]/นามสกุล[2]/และนามสกุล[3],/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))
<u>ตัวอย่าง</u>	**การเขียนอ้างอิง<u>หน้าข้อความ</u>:** ปลิชา แหลมครบุรี, กฤษกนก ดวงชาทม และชยากานต์ เรืองสุวรรณ (2567) Wongkhiao, Ngamprakhon & Chaisuk (2024) **การเขียนอ้างอิง<u>หลังข้อความ</u>:** (ปลิชา แหลมครบุรี, กฤษกนก ดวงชาทม และชยากานต์ เรืองสุวรรณ, 2567) (Wongkhiao, Ngamprakhon & Chaisuk, 2024)	
ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อ/นามสกุล[1]/และคณะ/(ปีที่พิมพ์,/เลขหน้า (ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อ/นามสกุล[1]/และคณะ/ปีที่พิมพ์,/เลขหน้า (ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> นามสกุล[1]/et/al./(ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (นามสกุล[1]/et/al.,/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))
<u>ตัวอย่าง</u>	**การเขียนอ้างอิง<u>หน้าข้อความ</u>:** ขวัญใจ แก้วแสง และคณะ (2567) Thummakun et al. (2024) **การเขียนอ้างอิง<u>หลังข้อความ</u>:** (ขวัญใจ แก้วแสง และคณะ, 2567) (Thummakun et al., 2024)	
ผู้แต่งเป็นกลุ่มบุคคลหรือนิติบุคคล	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อหน่วยงานหรือสำนักงาน/(ปีที่พิมพ์,/หน้า/(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อหน่วยงานหรือสำนักงาน,/ปีที่พิมพ์,/หน้า/(ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อหน่วยงานหรือสำนักงาน/(ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อหน่วยงานหรือสำนักงาน,/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))
<u>ตัวอย่าง</u>	**การเขียนอ้างอิง<u>หน้าข้อความ</u>:** สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) The Ministry of Education (2010) **การเขียนอ้างอิง<u>หลังข้อความ</u>:** (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) (The Ministry of Education, 2010)	

รูปแบบ	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาไทย)	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาอังกฤษ)
ผู้แต่งที่มีฐานันดรศักดิ์ หรือ บรรดาศักดิ์	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์/(ปีที่พิมพ์, /หน้า (ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์/ปีที่พิมพ์, /หน้า (ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์/(ปีที่พิมพ์, /p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์/ปีที่พิมพ์, /p./เลขหน้า(ถ้ามี))
<u>ตัวอย่าง</u>	**การเขียนอ้างอิง<u>หน้าข้อความ</u>:** นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, กรมหมื่น (2519) **การเขียนอ้างอิง<u>หลังข้อความ</u>:** (นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, กรมหมื่น, 2519)	
ผู้แต่งที่เป็นพระภิกษุทั่วไป	<u>หน้าข้อความ:</u> พระ พระมหา/(ปีที่พิมพ์,/เลขหน้า (ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (พระ พระมหา,/ปีที่พิมพ์,/เลขหน้า (ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> พระ พระมหา/(ปีที่พิมพ์,/ p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (พระ พระมหา,/ปีที่พิมพ์,/ p./เลขหน้า(ถ้ามี))
<u>ตัวอย่าง</u>	**การเขียนอ้างอิง<u>หน้าข้อความ</u>:** พระขรรค์ชัย สุวฑฺโฒ (2562) Phra Boonruang Thitadhammo (2004) **การเขียนอ้างอิง<u>หลังข้อความ</u>:** (พระขรรค์ชัย สุวฑฺโฒ, 2562) (Phra Boonruang Thitadhammo, 2004)	
พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อสมณศักดิ์/(ปีที่พิมพ์,/ หน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อสมณศักดิ์,/ปีที่พิมพ์,/หน้า (ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อสมณศักดิ์/(ปีที่พิมพ์,/ p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อสมณศักดิ์,/ปีที่พิมพ์,/ p./เลขหน้า(ถ้ามี))
<u>ตัวอย่าง</u>	**การเขียนอ้างอิง<u>หน้าข้อความ</u>:** พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550) Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto) (2007) **การเขียนอ้างอิง<u>หลังข้อความ</u>:** (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550) (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2007)	
เอกสารทุติยภูมิ (อ้างถึงใน)	<u>หน้าข้อความ:</u> ชื่อ นามสกุล/(ปีที่พิมพ์,/อ้างถึงใน/ชื่อ นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/หน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (ชื่อ นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/อ้างถึงใน/ชื่อ นามสกุล,/ปีที่พิมพ์ ,/หน้า/(ถ้ามี))	<u>หน้าข้อความ:</u> นามสกุล/(ปีที่พิมพ์,/as cited in/นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) <u>หลังข้อความ:</u> (นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/as cited in/นามสกุล,/ปีที่พิมพ์ ,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))

รูปแบบ	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาไทย)	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาอังกฤษ)
ตัวอย่าง	**การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ:** วิโรจน์ สารรัตนะ (2556, อ้างถึงใน อิสริยา กลิ่นสุนทร, 2564) Krejcie & Morgan (1970, as cited in Pengsawat, 2010) **การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ:** (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2556, อ้างถึงใน อิสริยา กลิ่นสุนทร, 2564) (Krejcie & Morgan, 1970, as cited in Pengsawat, 2010)	
ราชกิจจานุเบกษา	หน้าข้อความ: ชื่อพระราชบัญญัติ/(ปีที่พิมพ์) หลังข้อความ: (ชื่อพระราชบัญญัติ,/ปีที่พิมพ์)	หน้าข้อความ: ชื่อพระราชบัญญัติ/(ปีที่พิมพ์) หลังข้อความ: (ชื่อพระราชบัญญัติ,/ปีที่พิมพ์)
ตัวอย่าง	**การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ:** พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (2504) **การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ:** (พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504, 2504)	
การอ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์	หน้าข้อความ: ชื่อ/นามสกุล/(สัมภาษณ์,/วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์) หลังข้อความ: (ชื่อ/นามสกุล,/สัมภาษณ์,/วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์)	หน้าข้อความ: นามสกุล/ชื่อ/(Interview,/เดือน/วัน,ปีที่สัมภาษณ์) หลังข้อความ: (นามสกุล/ชื่อ,/Interview,/เดือน/วัน,ปีที่สัมภาษณ์)
ตัวอย่าง	**การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ:** พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต (สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2557) Meekhodkong, P. (Interview, 2023) **การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ:** (พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2557) (Meekhodkong, P., Interview, August, 15, 2023)	
พระไตรปิฎกและอรรถกถา	ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า. และให้วงเล็บ คำว่า (บาลี) ไว้หลังคำย่อ ในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี หรือวงเล็บคำว่า (ไทย) ไว้หลังคำย่อ ในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย	
ตัวอย่าง	**การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ:** องฺ.ทุก. (ไทย) 20/395/106, วิ.ม. (ไทย) 5/14/19 **การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ:** (องฺ.ทุก. (ไทย) 20/395/106), (วิ.ม. (ไทย) 5/14/19)	

หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 1 ครั้ง

ผู้แต่ง 2 คน ให้ระบุชื่อ/นามสกุล โดยไม่ต้องมีคำนำหน้านามของผู้แต่งทั้ง 2 คน โดยใช้คำว่า “และ” สำหรับผู้แต่งชาวไทย หรือ “and” หรือ “&” สำหรับผู้แต่งชาวต่างประเทศ

ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป ให้ระบุชื่อ/นามสกุลของผู้แต่งคนแรกตามด้วย “และคณะ” สำหรับผู้แต่งชาวไทย หรือ “et al.” สำหรับผู้แต่งชาวต่างประเทศ

รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิง (References)

การอ้างอิงท้ายเล่ม (References)
1. หนังสือ
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./(ครั้งที่พิมพ์(ถ้ามี) ใส่พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./สถานที่พิมพ์:/สำนัก ///////พิมพ์.
ผู้แต่ง 1 คน เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2547). *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ปรัชญา*. กรุงเทพฯ: โบแดง. Yamane, T. (1967). *Statistics: an introductory analysis*. New York: Harper and Row.
ผู้แต่ง 2 คน ณัฐพันธ์ เขจรนันทน์ และไพบูลย์ เกียรติโกมล. (2547). *ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ: Management* ///////*Information Sys-tems*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชัน. Schiffman, L. G. & Kanuk, L. L. (1994). *Consumer Behavior*. (5th ed.). New Jer-sey: ///////Prentic-Hall.
ผู้แต่ง 3 คน ถวิล บุรีกุล, สติธร ธนานิธิโชติ และรัชวดี แสงมหะหมัด. (2562). *รายงานการประเมินสถานการณ์* ///////*ความเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทย พ.ศ. 2562*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา ///////สถาบันพระปกเกล้า. Mowen, John C. & Michael, M. (1998). *Consumer Behavior*. (5th ed.). New Jersey: ///////Prentice-Hall.
ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป เอกฉัตร วิทยอภิบาลกุล, ฐานนท์ มณีนิล, ชลธิชา สุรัตนสัญญา, คเณศ รัตนวิไล, วานิช ทองเกตุ, สิริ ///////พัฒน์ รันดาเว และพล บุษษะ. (2561). *การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเรียน* ///////*ของนักศึกษาปีที่ 1 หลักสูตรนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*. สงขลา: มหาวิทยาลัย ///////ราชภัฏสงขลา. Lane, K. R., Crofton, C. & Hall, G. J. (1983). *Assessing needs for school district allocation* ///////*of federal funds*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

2. เป็นกลุ่มบุคคลหรือนิติบุคคล
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./(ครั้งที่พิมพ์(ถ้ามี) ใส่พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2564). *รายงานสถานการณ์สังคมและความ* ///////*มั่นคงของมนุษย์ระดับประเทศ ประจำปี 2564*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและ ///////ความมั่นคงของมนุษย์. Pollution Control Department. (2005). *Guidelines and Preliminary Requirements for* ///////*Waste Reduction and Utilization*. Bangkok: Ministry of Natural Resources and ///////Environment.
3. ผู้แต่งที่มีฐานันดรศักดิ์ หรือบรรดาศักดิ์
ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./(ครั้งที่พิมพ์(ถ้ามี) ใส่พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./สถานที่พิมพ์:/ ///////สำนักพิมพ์.
อนุมานราชธน, พระยา. (2515). *วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
4. ผู้แต่งที่เป็นพระภิกษุทั่วไป
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
พระมหาเผื่อน กิตฺติโสภโณ. (2560). *โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย*. ///////พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
5. พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). (2535). *หน้าที่ของคนฉบับสมบูรณ์ (คนดีและคุณสมบัติพิเศษ* ///////*ของนักบริหาร)*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
6. ผู้แต่งที่เป็นบรรณาธิการ
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./In หรือ ใน/ตามด้วยชื่อบรรณาธิการของหนังสือ (บ.ก. หรือ Eds.),/ ////////*ชื่อหนังสือ*/(pp./เลขหน้าของบทความ)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
Lane, K. R., Crofton, C., & Hall, G. J. (1983). Assessing needs for school district allocation ///////of federal funds. In B. R. Witkin (Eds.), *Assessing needs in ed-ucation and social* ///////*program* (pp. 216-217). San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

7. หนังสือแปล
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อหนังสือภาษาต้นฉบับ*/[ชื่อหนังสือภาษาไทย]/(ชื่อผู้แปล, Trans.)./(พิมพ์ครั้งที่(ถ้า ///////มี)).//สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
เครตัน, เจมส์. แอล. (2556). *Involving Citizens in Community Decision Making: A Guidebook* ///////[การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน] (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล). ขอนแก่น: ///////ศิริภัณฑ์ ออฟเซ็ท.
8. วารสารแบบเล่ม
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./*ชื่อวารสาร*,/ปีที่(ฉบับที่),/หน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ.
พระธนนันท์ ฐานุตฺตโร และบุญชนะ ทาโยธี. (2559). การบริหารงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ ///////พอเพียง โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารวิชาการ ///////ธรรมทรรศน์*, 16(1), 1-13. Francescotti, R. (2007). Animal mind and animal ethics: an introduction. *The Journal ///////of ethics*, 11(3), 239-252.
9. วารสารออนไลน์ (กรณีมีเลข DOI)
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./*ชื่อวารสาร*,/ปีที่(ฉบับที่),/หน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ./ ///////*https://doi: xxxxxxxxx*
Rossi, R., & Nairn, A. (2022). New developments in gambling marketing: The rise of ///////social media ads and its effect on youth. *Current Addiction Reports*, 9(4), ///////385-391. https://doi.org/10.1007/s40429-022-00391-7
10. วารสารออนไลน์ (กรณีไม่มีเลข DOI)
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./*ชื่อวารสาร*,/ปีที่(ฉบับที่),/หน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ./ ///////*https://www.xxxxxxxxx*
บูรณจิตร แก้วศรีมล. (2565). การให้บริการสาธารณะภายใต้แนวคิดรัฐบาลดิจิทัล. *วารสารมนุษยศาสตร์ ///////และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 41(5), 84-97. https://so03.tci-thaijo.org/ ///////index.php/humsujournal/article/view/256202/175573
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

11. รายงานการประชุมที่มี Proceeding
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ใน/ชื่อบรรณาธิการ(บ.ก.หรือ Ed. หรือ Eds.),/(ชื่อการประชุม/ชื่อหัวข้อ ///////การจัดประชุม/ครั้งที่จัด(ถ้ามี),/วันเดือนปีที่จัด/(หน้าแรก-หน้าสุดท้าย)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
วชิระ เสระทอง และเพ็ญณี แนรอท. (2562). การพัฒนาประชาธิปไตยสาหรับเยาวชนในโรงเรียนระดับ ///////มัธยมศึกษาสังกัดสานักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ศุภ ///////วัฒนากร วงศ์ธนวสุ (บ.ก.), *การประชุมวิชาการระดับชาติ ด้านการบริหารกิจการสาธารณะยุค* ///////*ดิจิทัล ครั้งที่ 5*, 1-2 พฤศจิกายน 2562 (หน้า 593-601). ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครอง ///////ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
12. รายงานการวิจัย
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./(รายงานการวิจัย)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์..
///////สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2550). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่อง* ///////*เที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร.* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงาน ///////คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
13. วิทยานิพนธ์/ปริญญานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/การค้นคว้าอิสระ
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์*./(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตหรือวิทยานิพนธ์ดุษฎี ///////บัณฑิต)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือชื่อมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา.
พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง. (2553). *การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะ* ///////*รัตนโกสินทร์*. (ปริญญานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. พระครูสุตรัตโนภาส (ชูศักดิ์ จนฺทธมฺโม). (2561). *รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาระดับบัณฑิต* ///////*ศึกษาตามมาตรฐานอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. (ดุษฎีนิพนธ์ ///////พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ฉวีวรรณ อินชูกุล. (2559). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงาน* ///////*เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ///////กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. Cao, Z. (2017). *Research on Migrant Workers' Ability to Integrate into Cities from the* ///////*Perspective of Urban Capital Accumulation*. (Doctoral Dissertation). China: ///////Shanxi Normal University.
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

14. ราชกิจจานุเบกษา
ชื่อพระราชบัญญัติหรือกฎหมาย./(วัน/เดือน/ปี)./*ราชกิจจานุเบกษา*./เล่ม/ตอนที่/หน้า.
พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504. (21 ///////ธันวาคม 2544). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 118 ตอนพิเศษ 127 ง หน้า 13-17.
15. หนังสือพิมพ์หรือหนังสือพิมพ์ออนไลน์
ชื่อผู้แต่ง./(วัน/เดือน/ปี)./ชื่อคอลัมน์./*ชื่อหนังสือพิมพ์*,/เลขหน้า.
ธีรภัทร์ ภาสกรวงษ์. (3 พฤศจิกายน 2545). โรงเรียนวัด “ของดีที่มีอยู่”. *ไทยรัฐ*, 1.
16. แผ่นพับ จุลสาร และสูจิบัตร
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง/[แผ่นพับหรือจุลสารหรือสูจิบัตร]./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. (2567). *หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ///////สาขาวิชาปรัชญา* [แผ่นพับ]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
17. เว็บไซต์
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./เข้าถึงได้จาก หรือ Retrieved from/http://www.xxxxxxx เข้าถึงได้จาก สำหรับเอกสารภาษาไทย และคำว่า Retrieved from สำหรับเอกสารภาษาต่างประเทศ
สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2563). *ความเหลื่อมล้ำในตลาดแรงงานไทย: ภาพจากข้อมูล ///////Labor Force Survey และประกันสังคม.* เข้าถึงได้จาก https://www.pier.or.th/ ///////abridged/2020/03/ China Connection Education Service. (2023). *Chongqing city vocational college*. ///////Retrieved from http://www.teachenglishinchina.com/index.aspx?id=1287/
18. วิกิพีเดีย
วิกิพีเดีย./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./วันที่สืบค้นวัน/เดือน/ปี,/จาก/http://www.xxxxxxx
วิกิพีเดีย. (2567). กรรมฐาน. วันที่สืบค้น 12 ธันวาคม 2567, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ ///////%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B8%90%E0%B8%B2 ///////%E0%B8%99
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

19. พระไตรปิฎกและอรรถกถา
ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./*ชื่อเรื่อง*./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช ///////วิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
20. สัมภาษณ์
การสัมภาษณ์ให้ทำการอ้างอิงในเนื้อหาโดยไม่ต้องลงรายการในเอกสารอ้างอิง
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

4. การอ้างอิงตาราง

รูปแบบการอ้างอิงตารางในเนื้อหา โดยระบุคำ “**ตารางที่**“ ให้จัดชิดซ้ายของหน้ากระดาษ ดังนี้

<u>ตัวอย่าง</u>

ตารางที่ 1 ผลความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นของการบริหารแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร

ข้อคำถาม	I	D	$PNI_{Modified}$	ลำดับ
1. ด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษาและโครงสร้างการบริหารจัดการ	4.37	3.35	0.30	2
2. ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม	4.32	3.34	0.29	3
3. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน	4.30	3.48	0.24	4
4. ด้านการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา	4.34	3.32	0.31	1
รวม	**4.34**	**3.37**	**0.29**	

5. วิธีเรียงอ้างอิง การเรียงอ้างอิงใช้หลักการเดียวกับการเรียงคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรือ Dictionary ที่เป็นสากล โดยคำที่มีสะกดจัดเรียงไว้ก่อนคำที่มีรูปสระตามลำดับตั้งแต่ กก - กฮ ดังนี้

ก ข ค ฅ ฆ ง จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ด ต ถ ท ธ น

บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ฤ ฤๅ ล ฦ ฦๅ ว ศ ษ ส ห ฬ อ ฮ

ส่วนคำที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะตัวเดียวกัน เรียงลำดับตามรูปสระ ดังนี้

อะ อัว อัวะ อา อำ อิ อี อึ อุ อู เอะ เอ เอาะ เอา

เอิน เอีย เอียะ เอือ เอือะ แอ แอะ โอ โอะ ใอ ไอ

6. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ 1 ภาพ หรือ 1 ตาราง สำหรับคำบรรยายตารางให้พิมพ์เหนือตารางชิดกั้นซ้าย ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่บรรทัดเดียวกัน

รูปแบบตัวอย่าง:

ตารางที่/1//ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนน

xx	xx	xx
xxxx	xxxx	xxxx
xxxx	xxxx	xxxx
xxxx	xxxx	xxxx

สำหรับคำบรรยายภาพ กราฟ แผนภูมิ แผนภูมิภาพ บันทึกเป็นสกุล .JEG ให้พิมพ์ใต้ภาพชิดซ้ายกระดาษ ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่บรรทัดเดียวกัน

รูปแบบตัวอย่าง:

ภาพที่/1/องค์ความรู้ที่ได้รับ

การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ กรุณาติดต่อ “บรรณาธิการวารสารวิชาการธรรมทรรศน์” สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เลขที่ 30 หมู่ 1 บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000

http://www.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas E-mail: sariga6116@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ 1) รศ.ดร.สุรพล พรมกุล 088-578-1671

2) น.ส.สาริกา ไสวงาม 085-752-1693

กำหนดการออกวารสาร

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม
ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน
ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน
ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้นิพนธ์ต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้นิพนธ์ต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้นิพนธ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้นิพนธ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนพร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

เอกสารอ้างอิง

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2567). *การเขียนอ้างอิงแบบ APA 7th*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2565). *การเขียนบรรณานุกรม รูปแบบ APA 7th*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ห้องสมุด มสธ. (2567). *ตัวอย่างการเขียนรายการเอกสารอ้างอิงตามแบบ APA 7th edition.* เข้าถึงได้จาก https://library.stou.ac.th/wp-content/files/pdf/american-psychological-association-7.pdf